BIBLIOTHECA INDICA:
A
Collection Of Oriental Works
PUBLISHED BY
THE ASIATIC SOCIETY OF BENGAL
NEW SERIES Nos 1193 1220 and 1238

THE RASĀRNAVAM

or

The ocean of mercury and other metals and minerals

EDITED BY

PRAPHULLA CHANDRA RAY, D Sc Ph D,
Professor of Chemistry, Presidency College, and
Author of "History of the Hindu Chemistry"

AND

PANDITA HARISCHANDRA KAVIRATNA,
Late Professor of Sanskrit Presidency college, Calcutta

CALCUTTA:
Printed by Hitavrata Chattopádhyáya,
at the Satya Press, 27, Ghose Lane,
1910.

रसार्णवम्

पारदादिरसोपरसविषयकं तन्त्रम्

श्रीलश्रीयुत-

वङ्गदेशीयासियाटिकसमितेरनुज्ञया

कलिकाता-प्रेसिडेन्सीकालेजे रसायनाध्यापकेन

डि एस्सि — पि एच् डि — उपाधिधारिणा

हिन्दुरसायनेतिहासप्रणेत्रा

श्रीप्रफुल्लचन्द्र-रायेण

तथा

तत्रैव कलेजस्य संस्कृताध्यापकवरेण

श्रीहरिश्चन्द्र-कविरत्नेन

संकलितं संशोधितञ्च ।

कलिकाता-राजधान्याम्

-श्रीपवर्मनि २७ संख्यक-भवने सत्ययन्त्रे

श्रीहितवत्सचट्टोपाध्यायेन मुद्रितम्

पार्कष्ट्रीटस्थ-५७-संख्यकभवनात

प्रकाशितञ्च ।

शकाब्दाः १८१२ ।

PREFACE

While collecting materials for my *History of Hindu Chemistry* I was very much struck with the wealth of information and chemical knowledge of which Rasárnava is the repository. Thus 'Nature' in its review of the "History of Hindu Chemistry" (Vol I) speaking *of the progress of chemistry in ancient* India quotes two remarkable passages from Rasárnava:

> "Copper yields a blue flame that of tin is pigeon-coloured, that of lead is pale tinted,"

and as another example:—

> "A pure metal is that which, when melted in a crucible, does not give off sparks, nor bubbles, nor spurts, nor emits any sound, nor shows any lines on the surface, but is *tranquil* as a gem" (*see pp* 51 52 *vs* 49 52) *

Among the alchemical Tantras Rasárnava holds a unique position and I have referred to it in the following terms in the Introduction to the History of Hindu Chemistry, Vol I, 2nd ed. Intro lxxxiii:

"*It is to be regretted that of the several works quoted by* Mádhava Rasárnava alone seems to have survived to our days. This work is almost unknown in Bengal, and extremely rare even in N India and the Deccan We have been fortunate enough

---

* "Nature", 1903, LXVIII, 51.

to procure a transcript of it in the Raghunátha Temple Library, Kashmir, and another from the Oriental MSS Library, Madras. As one of the earliest works of the kind, which throws a flood of light on the chemical knowledge of the Hindus about the 12th century A D., Rasárnava must be regarded as a valuable national legacy It has, besides the merit of being the inspirer of several works of the Iatro-chemical period, notably Rasaratna-samuchchaya and Rasendrachintámani."

It was thought highly desirable that the full and correct text of this great Tantra be presented to the world, and the Publication Committee of the Bibliotheca Indica have laid me under a debt of obligation by acceding to my request to include it in their series A serious difficulty, however, arose in the way of restoring the text The MSS mentioned above were both faulty and defective I was, however, fortunate in procuring three more transcripts from the libraries of Bikanir, the Deccan and Mysore respectively. The text of the present work is thus based upon a careful collation of five distinct MSS It is a remarkable fact that these MSS, though procured from such widely divergent sources, often concur in repeating the same errors There is a close agreement between the MS of Bikanir and that of Kashmir—possibly they are both derived from the same exemplar The Kashmir MS has been found to be on the whole complete and reliable, and it has been mainly followed The other MSS are more or less fragmentary, but these *disjecta membra* have been of signal service in throwing light upon doubt-

ful passages. Additional help has also been derived from a comparison of several extracts from Rasárnava with which Rasendrachintámani, Rasaratnasamuchchaya, Sarvadarsanasamgraha, Yogatarangini etc abound In spite of all these collateral advantages there was much that could be desired. While the third and concluding part of the present work was in the press, I received a letter from Kaviráj Durgánáráyan Sen Sástri, who had been to Jammu on a professional visit, volunteering his services for the search of rare Sanskrit MSS bearing upon Chemistry and Medicine Among the several MSS which the scholarly instinct of the Kaviraj had hit upon was one entitled Rasakámadhenu Although this work is merely a compilation it proved to me like a God send, as it is full of lengthy extracts from Rasárnava of remarkable textual accuracy Indeed, so material has been the help rendered by Rasakámadhenu that it has been thought advisable to draw up a list of corrections based upon this work and it has been inserted as an appendix

As the Preface appears over my signature alone, I avail myself of this opportunity of expressing my deep obligations to my collaborator, Pandit Harischandra Kaviratna, on whom has mainly devolved the vast labour of going carefully and critically through the text of the MSS He has also drawn up the exhaustive table of contents (अनुक्रमणिका) and the alphabetical index with glossary of technical terms. It is to be hoped that even a casual reader will have no difficulty in finding out the particular information he is in need of.

I have not attempted here any historical review of the Rasárnava. The probable date of the work will be found discussed at length in the History of Hindu Chemistry, Vol. I. Introduction, under the *Tantric Period* and in Vol II, Intro, ch I, under the *age of Nágárjuna and the alchemical Tantras*

P. C Ráy

Presidency College.
October, 1910.

रसार्णवस्य अनुक्रमणिका ।

द्वादश: पटल:—

ABBREVIATIONS USED IN THIS WORK.

B = Bikánir MS.
D = Deccan MS
K = Kásmir MS.
M = Madras MS
My = Mysore MS
d.r = different reading
gram = grammatically
inc. = incorrect
र चि = रसचिन्तामणि
र र. स or रस स = रसरत्नसमुच्चय
स द स = सर्व्वदर्शनसंग्रह ।

The following table of errata and variants is mainly based upon the authority of a big MS called रसकामधेनु, compiled by CHUDAMANI MISRA of Sákadwípa —the MS. having been at hand of the editors about the close of printing of the text

THE TABLE OF ERRATA AND VARIANTS.

Page	Line	For	Read
१४	७	सदृशो योनो	सदृश, पीनो
४५	४	लोहस्य	लोपस्य
५७	८	फणिविजिह्वा गोजिह्वा	गोजिह्वा फणिजिह्वा च
६०	२	तोरवल्ली	तोयवल्ली
,,	७	कञ्चुनी	कञ्चुकी
,,	,,	च पिपीलिजम्	चापि पीलुकाम्
७४	८	सर्जक्षारो	सर्जिक्षारो
८३	(12) note	is incorrect.	we have adopted.
८८	४, ६	गुणवचसम	गुणवयसमं
८७	२, ५	मोदितम्	मर्दितम्
,,	८	च्छिन्ना	विद्धा
,,	१२	सूरणकन्दसम्पुटे	सूरणसंपुटेन
८८	१०	शिलावदारुक धात	शिलावधरसुगन्धाक्तं

Page	Line	For	Read
१०१	५	सारयेत्	मारयेत्
१०४	७	कोकिलाचयम्	कोकिलत्रयम्
१०६	५	लघुकान्दरदो	लघुकान्दरसो
,,	८	लोह	मेह
११७	१	च पडालकम्	चपलालयम्
,,	५	गोरसोनं	गोरसना
११८	७	हयगन्धाङ्घ्रितालकैः	हयगोधीहृतालकैः
१२२	५	कटुपञ्चकम्	पटुपञ्चकम्
,,	८	षड्बिन्दुर्द्विमुखी तथा षड्विधा द्विमुखास्तथा	
१२६	११	श्वेतपीतारुणः सिते	श्वेतपीतारुणासिते
१३०	७	स्वर्ण	चूर्णं
१३१	१०	च नरीकेश	चामरीकेशं
१३२	१०	लाचारसनिभं	लाचाभं निर्मलं
१३४	८	घर्षेत्	चिपेत्
,,	११	गते	गर्भे
,,	१२	तदेतद्द्विष्टिकास्तम्भे	एतदेकाग्निकस्तम्भो
१३५	६	वापितं शश्वत्	चापि शतशः
,,	११	शिलासत	शिलासत्त्व
१३६	२	शतसद्गुणे	शतशो गणे
१३७	१	शिलावाद्यं	शिलावापं

Page	Line	For	Read
१३७	३	योपामृष्टस्य	घोपकृष्णस्य
,,	५	खादति	वापितं
,,	,,	विना	विषम्
१३८	७	काक	शाक
,,	८	कोरण्डकस्य	कौरण्डकेन
,,	१०	च त्रिगुणया	त्रिगुणेनैव
,,	११	वापयित्वा	म्नावयित्वा
१३९	१	द्रव	दृढं
१४२	११	माचिकम्	मोचकम्
१४८	४	षकम्पय	सकम्पय
१४९	४	वसुभण्टादिभि	वसुहट्टादिभि
१५३	५	मूलत्वात्	मूलस्थं
,,	९	मत्प्रभावं	आत्मभावं
१५५	४	लब्धापायो	लब्धमायो
१६२	६	वह्नीपुपुङ्खाया	सितेपुपुङ्खाया
१६३	२	नागमुण्डी	नागशुण्डी
,,	११	करकाभ्रकम्	भास्कराभ्रकम्
१६५	१२	धारयेत्	जारयेत्
,,	१३	कट्टस्त्र	पट्टस्त्र
१६६	३	जायते	जार्यते

Page	Line	For	Read
१६६	५	साक्षेन	कोष्णेन
,,	११	वासवाक्ष	वेतसाक्ष
,,	१२	दुग्धोर्णा	दग्धोर्णा
१६८	३	मतिमात्मन:	गतिमात्मन:
१७०	३	क्षणभहस्य	वसुहस्य
१७१	१	तया रत्नं	रत्नमभ्रं
१७१	६	महाजारसमायुक्तं	महाजारप्यमिश्रुक्तं
,,	८	पद्मरागप्रलेपेन	पद्मरागं प्रयत्नेन
१७२	१०	पादितं	पाचितं
१७४	११	विड़ाग्निना	दृढ़ाग्निना
१७५	१	चार्द्रपिण्डे नपुंसकम् ।	चार्द्रपिण्डेन संयुतः ।
,,	२	चाहयेद्	तृतीये
,,	३	दोलायन्त्रविचक्षण:	दोलायन्त्रे विचक्षण:
,,	६	यावदार्द्रक	माम्वदार्द्रक
१७६	४	महाजारसमन्विताम्	महाजारप्यसंयुताम्
१८२	१	च पक्षालकम्	चपक्षालयम्
१८४	७	सिद्दवक्षौ	सिद्दवक्षौ
१८७	५	किवारनाल	चित्वारनाल
१८८	१	बह्निशिखा	बह्निशिखा
१८०.	८	यदा लवणभिदि च	कथाते सेन्धवं यदा

Page	Line	For	Read
१८४	८	प्रयोगो	प्रयागो
„	८	तस्यासने	तस्य मध्ये
२१०	२	नैव वाहस्तु	न च वा भस्म
२२१	३	यथा ग्राह्य	तथा गुह्यं
२२४	१	तापयेद्भूगतं	तापयेद्भूमित:
२४१	१	तारताम्राणि	तारपत्राणि
२०६	४	प्राकार	प्रकाश
२७७	८	त्रप	त्रय
२८५	८	द्रव	द्रव्य
३१०	५	भूपा	मूपा
३१२	३	रसयैव	रसायासा
„	४	मन्थकर्पानलस्तथा	मध कुर्यादयामलम्
„	८	जले	मले
३१७	५	वसुभद्द	वसुषद्द
३३८	११	पुष्प रम	पुष्पैरय
३४०	५	दीनारी	वाराही
३४२	८	कोकिमा करवोर च	कोकिमाचकवोजच
३४४	३	पिष्टि	सृष्टि
३५३	५	वध्यवन्धी	महारम्भोपरमन्दोद्वन्धी
३६१	१०	वङ्गतोयं कपाली	वङ्गतोयकपाली

Page	Line	For	Read
३६२	१	वैक्रान्तं नागकापाली	वैक्रान्तनागकापाली
"	११	रविनागं कपाली	रविनागकपाली
३७०	७	पुटवेधकम्	यामसाचकम्
"	१२	द्रेगृधर्म्माश्च	द्रयधर्म्मांय
३७१	५	चित्रधर्म्मा	वीतधर्मा
"	७	धर्म्मग्रहा	धर्मग्रहा
"	१२	कारयेद्दलधर्म्मांय	कारयेत्तद्दलं धर्मे
३८८	१	शिग्रुपश्चाङ्गुली	शिग्रुः पश्चाङ्गुली
३८१	४	चीरे चार्कस्य	चीरेणार्कस्य
३८२	४	पाचयेदनुजाम्लेन	पाचयेद्दनुजाम्लेन
"	१५	[धनुज may mean मध्यम.]	
४०८	८	पर्णेषु	पर्णेषु
४१८	१२	करविलच	चिरविल्वश्च

रसार्णवम् ।

ॐ श्रीगणेशाय नमः ।

प्रथमः पटलः ।

यस्मिन् सर्व्वं यतः सर्व्वं यः सर्व्वं सर्व्वतश्च यः ।
यश्च सर्व्वमयो नित्यः तस्मै सर्व्वात्मने नमः ॥ १ ॥[1]
कैलासशिखरे रम्ये नानारत्नविभूषिते ।
नानाद्रुमलताकीर्णे शुभसम्बन्धवर्जिते ॥ २ ॥
देवदेवं सुखासीनं नीलकण्ठं त्रिलोचनम् ।
प्रणम्य शिरसा देवी पार्व्वती परिपृच्छति ॥ ३ ॥

श्रीदेव्युवाच ।

देवदेव महादेव कालः कामाङ्गदाहक ।
कुलकौल-महाकौल सिद्धकौलादिनाशन ॥ ४ ॥

---

(1) The portion from the first śloka to the first hemistich of the 54th is wanting in the Bikánir MS. (B) Ślokas from the first to the 43rd are wanting in the Madras MS. (M)

त्वत्प्रसादाच्छ्रुतं सर्व्वं मयैषमवधारितम् ।
यदि तेऽहमनुग्राह्या यद्यहं तव वल्लभा ॥ ५ ॥
सूचिता सर्व्वतन्त्रेषु या पुनर्न प्रकाशिता ।
जीवन्मुक्तिरियं नाथ कीदृशी वक्तुमर्हसि ॥ ६ ॥

श्रीभैरव उवाच ।

साधु साधु महाभागे साधु पर्व्वतनन्दिनि ।
साधु पृष्टं त्वया देवि भक्तानां हितकाम्यया ॥ ७ ॥
अजरामरदेहस्य शिवतादात्म्यवेदनम् ।
जीवन्मुक्तिर्महादेवि देवानामपि दुर्लभा ॥ ८ ॥
पिण्डपाते च यो मोक्षः स च मोक्षो निरर्थकः ।
पिण्डे तु पतिते देवि गर्द्दभोऽपि विमुच्यते ॥ ९ ॥
यदि मुक्तिर्भगक्षीभे किं न मुच्यन्ति[1] गर्द्दभाः ।
अजाय वृषभाश्चैव किन्न मुक्ता गणाम्बिके ॥ १० ॥
तस्मात् संरक्षयेत्[2] पिण्डं रसैश्चैव रसायनैः ।
शुक्रमूत्रपुरीषाणां यदि मुक्तिर्निषेवणात् ॥ ११ ॥
किन्न मुक्ता महादेवि श्वानशूकरजातयः ।
षड्दर्शनेऽपि मुक्तिस्तु दर्शिता पिण्डपातने ॥ १२ ॥
करामलकवत्[3] सापि प्रत्यक्षं नोपलभ्यते ।
तस्मात्तमपि देवेशि मद्भावं कथयामि ते ॥ १३ ॥

---

(1) Kāśmīr Ms (K) reads [illegible], which is incorrect. (2) [illegible] reads [illegible] (3) K reads करामलकम्, which is inaccurate.

शून्यपापो मन्त्रयाजी[1] न पिण्ड धारयेत् क्वचित् ।
देवानामपि देवेशि दुर्लभं पिण्डधारणम् ॥ १४ ॥
किं पुनर्मानुषाणान्तु धरणीतलवासिनाम् ।
धर्म्मे नष्टे कुतो धर्म्मः धर्म्मे नष्टे कुत. क्रिया ॥ १५ ॥
क्रियानष्टे[2] कुतो योगः योगे नष्टे कुतो गति. ।
गतिनष्टे[2] कुतो मोक्षो मोक्षे नष्टे न किञ्चन ॥ १६ ॥
(तेन पिण्डो महाभागे रक्षणीय प्रयत्नतः ॥)[3]

श्रीदेव्युवाच ।
जीवन्मुक्तिस्वरूपं तु देवदेव श्रुत मया ।
तत्प्रत्युपाय मे ब्रूहि यद्यस्ति करुणा मयि ॥ १७ ॥

श्रीभैरव उवाच ।
कर्म्मयोगेन देवेशि प्राप्यते पिण्डधारणम् ।
रसश्च पवनश्चेति कर्म्मयोगो द्विधा मत [4] ॥ १८ ॥
मूर्च्छितो हरते व्याधि[5] मृतो जीवयति स्वयम् ।
बद्ध. खेचरता कुर्यात् रसो वायुश्च भैरवि ॥ १९ ॥[6]
ज्ञानान्मोक्ष. सुरेशानि ज्ञान पवनधारणात् ।

---

(1) K reads शून्यपायामन्त्रजायी which seems to be grammatically incorrect (2) क्रियानष्ट=क्रियानाशे, गतिनष्ट=गतिनाशे [नपुसके भावे क्त] K reads गतौ नष्टे, which is inc. (3) K adds the line within brackets without affixing a serial number to it (4) र द स and रसेन्द्रचिन्तामणि read स्मृत (5) र द स reads हरति व्याधीन् (6) The 18th and the 19th ślokas are quoted in र द स

तत्र देवि स्थिरं पिण्डं यत्र स्थैर्य्ये रसः प्रभुः ॥ २० ॥
अचिराज्जायते देवि शरीरमजरामरम् ।
मनसश्च यथा ध्यानं[1] रसयोगादवाप्यते ॥ २१ ॥
सत्यं स[2] लभते देवि ज्ञानं विज्ञानपूर्व्वकम्[3] ।
तस्य[4] मन्त्राय सिध्यन्ति योऽश्नाति[5] मृतसूतकम् ॥ २२ ॥
यावन्न शक्तिपातस्तु न यावत् पाश[6]कृन्तनम् ।
तावत्तस्य कुतो बुद्धिः[7] जायते मृतसूतके ॥ २३ ॥
मद्यमांसरता नित्यं भगलिङ्गेषु ये रताः ।
तेषां विनष्टबुद्धीनां रसज्ञानं सुदुर्लभम् ॥ २४ ॥
कुलशासनहीनानां सद्दर्शनमकाङ्क्षिणाम् ।
न सिध्यति रसो देवि पिबन्ति मृगतृष्णिकाम् ॥ २५ ॥
गोमांसं भक्षयेद्यस्तु पिबेदमरवारुणीम् ।
कुलीनं[8] तमहं मन्ये रसघ्नमपरेऽधमाः ॥ २६ ॥
न गर्भः संप्रदायार्थे[9] रसो गर्भो विधीयते ।
तेनायं लभते सिद्धिं न सिद्धिः सूतकं विना ॥ २७ ॥

---

(1) र चि reads समाधानम् (2) सत्वञ्च, a variant in र चि. (3) र. चि reads विज्ञान ज्ञानपूर्व्वकम् (4) सत्य, a variant in र चि. which is not appropriate here (5) K reads अश्नुते in the sense of अश्नाति. (6) र. चि reads शक्ति, which is tautological. (7) र चि. reads शुद्धि. (8) अहं तं कुलीनं कुकार्य्यलीनं कदाचार मन्ये, कुलीनशब्दादुत्पन्न कौलीन लोकनिन्दा इत्यर्थ । अन्ये अधमाः न रसघ्न मन्यन्ते इत्यर्थ । (9) We have adopted the reading in र चि.

यावन्न हरबीजन्तु भक्षयेत् पारदं रसम् ।
तावत्तस्य कुतो मुक्तिः कुतः पिण्डस्य धारणम् ॥ २८ ॥[1]
मद्यमांसरताप्रज्ञा[2] मोहिता:[3] शिवमायया ।
जल्पन्ति च वयं मुक्ता यास्यामः शिवमन्दिरम् ॥ २९ ॥
पिण्डधारणयोगे च निस्पृहा मन्दबुद्धयः ।
खण्डज्ञानेन देवेशि रञ्जितं सचराचरम् ॥ ३० ॥
स्वदेहे खेचरत्वं च शिवत्वं येन लभ्यते ।
तादृशे तु रसज्ञाने नित्याभ्यासं कुरु प्रिये ॥ ३१ ॥

श्रीदेव्युवाच ।

अवतारं रसेन्द्रस्य माहात्म्यं तु सुरेश्वर ।
श्रोतुमिच्छामि देवेश वक्तुमर्हसि तत्त्वतः ॥ ३२ ॥

श्रीभैरव उवाच ।

साधु पृष्टं महाभागे गुह्याद्गुह्यतरं त्वया ।
अनुग्रहकरं ध्यानं लोकानामुपकारकम् ॥ ३३ ॥
त्वं माता सर्व्वभूतानां पिता चाहं सनातनः[4] ।
द्वयोश्च यो रसो देवि महामैथुनसम्भवः ॥ ३४ ॥
स्वैरतः सम्भवाद्देवि[5] पारदः कीर्त्तितो मह:[6] ।

---

(1) र चि. exactly quotes this śloka. (2) K reads मद्यमांसरता प्रज्ञा, which is inc. (3) K reads मोहिता, which seems to be an error of the scribe. (4) K reads सनातनम्, which is inc. This śloka (34th) is also found in र. चि. (5) K reads स्वैरतस्य भवोद्देवि, which is absurd, being gram. untenable (6) K reads महा, which is inc.

पारदो गदितो यश्च परार्थं साधकोत्तमैः ॥ ३५ ॥
सूतोऽयं[1] मत्समो देवि मम प्रत्यङ्गसम्भवः ।
मम देहरसो यस्मात् रसस्तेनायमुच्यते[2] ॥ ३६ ॥
दर्शनात् स्पर्शनात् तस्य भक्षणात् स्मरणादपि[3] ।
पूजनाच्च प्रदानाच्च[4] दृश्यते षड्विधं फलम् ॥ ३७ ॥
केदारादीनि लिङ्गानि पृथिव्यां यानि कानि च[5] ।
तानि दृष्ट्वा तु यत्पुण्यं तत्पुण्यं रसदर्शनात् ॥ ३८ ॥
चन्दनागुरुकर्पूरकुङ्कुमान्तर्गतो रसः ।
मूर्च्छितः शिवपूजायां[6] शिवसान्निध्यसिद्धये ॥ ३९ ॥
भक्षणात् परमेशानि हन्ति पापत्रयं रसः ।
तथा तापत्रयं हन्ति रोगान् दोषत्रयोद्भवान् ॥ ४० ॥
दुर्लभं ब्रह्मनिर्वाणं.[7] प्राप्यते परमं पदम् ।
हृद्व्योमकर्णिकान्तस्थ रसेन्द्रस्य महेश्वरि ॥ ४१ ॥[8]
स्मरणान्मुच्यते[9] पापैः सद्यो जन्मान्तरार्जितैः ॥ ४२ ॥
स्वयम्भूलिङ्गसाहस्रै[10] यत्फलं सम्यगर्चनात् ।

---

(1) स द स reads सूतोऽयम् (2) ĸ reads रसमेनं समुच्यते, which gram inc. We have adopted the variant in स द स (3) र चि reads स्मरणात् प्रिये (4) स द स reads पूजनात् रसदानाच्च This variant exactly agrees with that in र चि (5) स द स and र चि read कानिचित् (6) शिवपूजा सा, a variant in र चि (7) र चि read ब्रह्मनिर्वाणं (8) The reading in र चि is as follows —सद्योमकर्णिकान्तस्थ रसेन्द्र परमेश्वरि (9) स्मरन् विमुच्यते, a variant in र चि (10) ĸ reads साहस्रे, which is inc

तत्फलं कोटिगुणित रसलिङ्गार्च्चनाद्भवेत् ॥ ४३ ॥
अधम' खगवादस्तु[1] विलवादस्तु मध्यम.।
उत्तमो मन्त्रवादस्तु रसवादो महोत्तम[2] ॥ ४४ ॥
मन्त्रतन्त्रपरिज्ञाने रसयोगस्य[3] दूषका.[4]।
प्रयान्ति नरक[5] सर्व्वे हित्वा सुकृतसञ्चयम् ॥ ४५ ॥
रसविद्या परा विद्या त्रैलोक्येऽपि सुदुर्ल्लभा[6]।
भुक्तिमुक्तिकरी यस्मात् तस्माद्देया गुणान्वितैः ॥ ४६ ॥[7]
अस्तीति भाषते कश्चित् कश्चिन्नास्तीति भाषते।
आस्तिके तु भवेत्सिद्धि.[8] तस्य सिद्ध्यति भूतले ॥ ४७ ॥
नास्तिकेनानुभावेन[9] नास्ति नास्तीति यो वदेत्।
तस्य नास्ति प्रिये सिद्धिर्जन्मकोटिशतैरपि ॥ ४८ ॥
ब्रह्मज्ञानेन मुक्तोऽसौ पापी यो[10] रसनिन्दक:।

---

(1) M reads खन्यवादस्तु रससार reads मुन्यवाद in place of खगवाद, and चैत्रवाद in place of विलवाद (2) रसवादोत्तमोत्तम, a variant in M, which is gram inc (3) रसो योगस्य, a variant in K, which seems to be inc M reads रसवादस्य (4) K reads दूषक, which is inc M reads भूपका, which deteriorates the sense (5) K reads रसक, which has no sense here (6) M reads च दुर्लभा, which agrees with र चि (7) मुक्ति भुक्तिकरी यस्मात् तस्माज्ज्ञेया गुणान्विता is the reading in र चि (8) अस्तीति भाषते यस्तु, a variant in M (9) नास्तिकेन तु वादेन, a variant in M. (10) M reads पापीयान् सोऽमुक्तो य पापी, a variant in र चि

नाहं त्राता भवे तस्य[1] जन्मकोटि[2]शतैरपि ॥ ४९ ॥
श्वानोऽयं जायते देवि यावत्[3] जन्मसहस्रकम् ।
त्रिकोटिजन्मलक्षाणि मार्जारो जायते रसात् ।
रासभो लक्षजन्मानि लक्षजन्मानि वायसः ॥ ५० ॥[4]
कृमिको लक्षजन्मानि कुक्कुटो[5] जन्मलक्षकम् ।
गृध्रको लक्षजन्मानि यः पापी रसनिन्दकः ॥ ५१ ॥
आलापं गात्रसंस्पर्शं यः कुर्य्याद्रसनिन्दके ।
यावज्जन्मसहस्रं तु स भवेद्दुःखपीड़ितः ॥ ५२ ॥[6]
रसवीर्य्यविपाके च सूतक[7]स्त्वमृतोपमः ।
तेन जन्मजराव्याधीन्[8] हरते सूतकः प्रिये ॥ ५३ ॥
गुरुमाराधयेत् पूर्व्वं विशुद्धेनान्तरात्मना[9] ।
संप्रदायं प्रयच्छन्ति[10] गुरौ तुष्टे मरीचयः ॥ ५४ ॥

---

(1) K reads भवेत्तस्य, so also र चि M reads भवैत्तस्य Both are gram inc The correct reading is either भवाम्यस्य or भवे तस्य (2) K reads जन्मकोटी (3) श्वयोन्यां जायते सोऽपि याति, a variant in M. (4) Slokas 50—52 are wanting in M The sense of रसात् is not accurate (5) कुकट, a variant in K, is palpably an error of the scribe. (6) The hemistich as quoted in र चि is as follows —यावज्जन्मसहस्राणि स भवेत् पापपीड़ित. (7) रसो वीर्य्ये विपाके च पारद, a variant in M, which is gram. inc. (8) M reads जन्मजराव्याधी (9) This charana is wanting in M. (10) M reads सम्प्रदायमप्रच्छन्ति, which has no sense here

गुरुसेवा विना कर्म्म य कुर्य्यान्मूढचेतन:[1] ।
स याति निष्फल कर्म्म[2] स्वप्नलब्धं धनं यथा[3] ॥ ५५ ॥
य. कर्म्म कुरुते दृष्ट तस्य लाभ.[4] पदे पदे ।
कारयेद्रसवादन्तु तुष्टेन गुरुणा प्रिये ॥ ५६ ॥
सिद्धग्रपायोपदेशोऽयमुभयोर्भोगमोचद ।[5]
रसार्णवं महातन्त्र[6]मिद परमदुर्ल्लभम् ॥ ५७ ॥
गोप्य गुरुप्रसादेन लब्ध स्यात् फलसिद्धये ।[7]
लब्धा च[8] रसकर्म्माणि नाहङ्कार समाचरेत् ॥ ५८ ॥
अनुज्ञातश्च गुरुणा लब्धा चाज्ञा रसाङ्कुशोम् ।[9]
भैरवीं तनु[10]माश्रित्य साधयेद्रसभैरवम् ॥ ५९ ॥
एवमुक्ता रसोत्पत्ति. माहात्म्यञ्च[11] सुरेश्वरि ।
तन्ममाचक्ष्व[12] देवेशि किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ ६० ॥

---

(1) B reads विन which is inc मूढचेतसा a variant in M (2) B and M read जन्म (3) B reads यथा धन M reads स्वप्न लब्धं यथा धनम् which is senseless. (4) B and K read लाभ, which is gram. inc M reads पाप which is absurd (5) B reads मोचयो This hemistich is wanting in M. (6) रसार्णवमिद तन्त्रम् a variant in M (7) This hemistich is wanting in M (8) लब्धा तु a variant in M (9) B reads लब्धा चाच This hemistich is wanting in M (10) B reads भैरवीतनु K reads भैरवीमनु (11) K reads रसोत्पत्ति महात्म्यञ्च which is inc. (12) B reads ममाचक्षि, which is inc. This hemistich is wanting in M

इति श्रीपार्वतीपरमेश्वरसंवादे[1]
रसार्णवे रससंहितायां[2]
तन्त्रावतारो नाम[3]
प्रथमः पटलः ॥१॥

द्वितीयः पटलः ।

श्रीदेव्युवाच ।

रसोपदेशदाता च[1] कथं स्याद्वद मे[2] प्रभो ।
शिष्यश्चैव कथं[3] देव रसानुष्ठानतत्परः ॥ १ ॥

श्रीभैरव उवाच ।

निस्पृहो निरहङ्कारो लोभमायाविवर्जितः ।
कुलमार्गरतो नित्यं गुरुपूजारतश्च यः ॥ २ ॥[4]

---

(1) श्रीपार्वतीपरमेश्वरसंवादे is wanting in M (2) रससंहितायां is wanting in M (3) B reads रसावतारो नाम

(1) K reads रसोपरसदाता We have adopted partly the reading in B and that in M. (2) कथं मम वद, a variant in B and M. (3) K reads रस, which is senseless (4) B reads षट्कपूजा instead of गुरुपूजा This śloka is wanting in M.

दान्तः शिष्योपदेशज्ञ.[1] शक्तिमान् गतमत्सरः[2] ।
धर्मज्ञः सत्यवाक् दक्ष. शीलवान् गुणवान् शुचि ॥ ३ ॥
अनेकरसशास्त्रज्ञो रसमण्डपकोविद ।[3]
रसदोषविधानज्ञो यन्त्रौषधि[4]महारसान् ॥ ४ ॥
रागसख्या[5] बीजकला द्वन्द्व[6]मेलापनं विडम् ।
रञ्जन[7] सारण तैल[8] दलानि क्रामणानि च[9] ॥ ५ ॥
वर्णोत्कर्ष[10] मृदुत्वञ्च जारणा बालवृद्धयो.[11] ।
खेचरीं भूचरीं चैव यो वेत्ति स गुरुर्मत:[12] ॥ ६ ॥
देशकालक्रियाभिज्ञो[13] दयादाक्षिण्यसयुत: ।
लोभमायाविनिर्मुक्तो मन्त्रानुष्ठानतत्पर. ॥ ७ ॥
सामुद्रलक्षणोपेतो गम्भीरो गुरुवत्सल. ।

---

(1) शिष्योविशेषज्ञ , a variant in B । शिष्योविनीतश्च, a variant in M Both are inc (2) K reads विमत्सर which breaks the metre We have adopted the reading in M (3) The portion from धर्मज्ञ to कोविद is wanting in M B reads चित्तवान्, which is inc. (4) B reads दिव्या K reads मन्त्रौषध Both are inc. (5) रागसंख्या, a variant in K. (6) B reads चित्रकला, which is inc. K reads द्वन्द्व which is a palpable mistake. (7) M reads रञ्जक (8) तैला a variant in K. (9) K reads दलानिक्रमणानि च दलानीक्रामणानि च, a variant in M, which seems to be inc. (10) K reads वर्णोत्कर्षं, which is gram. inc. (11) जारणाबालवृद्धये, a variant in K. (12) B has खचरिं, and भूचरिं, which are inc. खचरीचैव यो वेत्ति भूचरीं स गुरुर्मतः a variant in M (13) देशकालक्रियाभिज्ञ, a variant in K, which cannot be reconciled without the word गुरु to be understood.

देवाग्नि[1]योगिनीचक्र कुलपूजारत: सदा ।
शिष्यो विनीतस्तन्त्रज्ञ: सत्यवादी दृढ़व्रत: ॥ ८ ॥[2]
ये नरा.[3] कुम्भकुद्दाल ध्वजशंखादिलाञ्छितै:[4] ।
करै[5]रधिष्ठिता देवि योग्यास्ते निधिसाधने[6] ॥ ९ ॥
बलवन्तो महासत्त्वा:[7] कृष्णरक्त[8]विलोचना: ।
वक्रघोणा:[9] सदा[10] क्रूरा: प्रशस्ता बिल[11]साधने ॥ १० ॥
निर्मांस[12]मूर्द्धपिण्डीकान्[13] रक्तकेशान् गतालसान्[14] ।
कठिनानुष्णपादांश्च[15] धातुवादे[16] नियोजयेत् ॥ ११ ॥
आदौ परीक्षयेद्देवि साधकान्[17] सुसमाहितान् ।
ब्राह्मणान् क्षत्रियान् वैश्यान् शूद्रांश्चानुक्रमेण तु[18] ॥ १२ ॥
जितेन्द्रिया: क्लेशसहा नित्योद्यमसमन्विता: ।

---

(1) K reads देवाग्नी, which is inc. (2) K reads सिद्धो instead of शिष्यो The portion beginning from लोभमायाविनिर्मुक्तो and ending in सत्यवादी दृढव्रत is not to be found in M (3) K reads कुरा (without विसर्ग), which is absurd and inc. (4) B reads लाञ्छनै K reads लक्षणै (5) M reads नरै, which is inappropriate. (6) निधिदर्शने, a variant in M (7) K reads महासत्त्व, which is gram inc. (8) B reads कृष्णारक्त (9) K reads वक्रघोरा (10) सदा, a variant in K, which is meaningless. (11) K reads किल which is a mere expletive. (12) K reads निर्मांसा (13) B reads मूर्द्धपिण्डोक M reads मूर्द्धफलिकान् (14) K reads रक्तकेशाङ्गनासिका (15) K reads कठिनानुष्णपादाय कठिनानुष्ण य, an incomplete variant in M (16) K reads धातोर्वादे (17) M reads साधनान्, which is gram inc. (18) ब्राह्मण क्षत्रियं वैश्य शूद्र चानुक्रमेण तु, a variant in K. M has च instead of तु

शूराश्च ज्ञातविद्याश्च प्रशस्ताः[1] साधका प्रिये ॥ १३ ॥
* रसदीक्षाविहीना ये[2] मोक्षलक्षणवर्जिताः ।
विघ्नारकाः पापरता[3] वर्जयेत्तान्[4] प्रयत्नतः ॥ १४ ॥
दुश्चारिणी दुराचारा निष्ठुरा कलहप्रिया ।
बह्वाशिनी[5] च दुश्चित्ता कोटराक्षी च निर्दया ।
रसनिन्दाकरी या च तां नारीं परिवर्जयेत् ॥ १५ ॥
ईदृशीभिर्वरारोहे[6] सम्पूर्णं क्षितिमण्डलम् ।[7]
न तादृशी[8] भवेन्नारी यादृशी रसबन्धकी ॥ १६ ॥[9]
काकिणी कोकणी नारी तथैव काञ्चिकाचिनी ।[10]
कृष्णपक्षे ऋतुमती सा नारी काकिणी स्मृता ॥ १७ ॥
उभयपक्षे ऋतुमती सा नारी कोकणी मता[11] ॥ १८ ॥
शुक्लपक्षे ऋतुमती सा नारी[12] काञ्चिकाचिनी ॥ १९ ॥

---

(1) K reads विज्ञेयाः. The portion commencing from the 14th śloka and ending in the first hemistich of the 45th is wanting in M. (2) K reads नरा दीक्षाविहीनाश्च (3) K reads भवेच्चान्यायरताः. (4) K reads वर्जये तान्, which is gram. inc. (5) B reads बकाशिनी (6) K reads ईदृशी, which is palpably inc. (7) K has सम्पूर्णंक्षितिमण्डले. (8) K reads यादृशी च (9) Cf रसरत्नसमुच्चय, Chap VI ślokas 34—38. (10) काकणी काञ्चिकाचीति कोकणी, a variant in K, which we have not adopted for its deficiency in words and defect in metre. 1-1. B reads कालिणी in lieu of काकिणी (11) उभयपक्षे ऋतुमती सा कोकणी, a variant in K, where some words are wanting (12) This word is not found in K. The ślokas 17—19 are not found in B.

नवयौवनसम्पन्ना सुरूपा चारुहासिनी ।
सूक्ष्मकेशा तु या नारी चोराहारप्रिया सदा ॥ २० ॥
प्रियालापकरो[1] नित्य शिवशास्त्रकथाप्रिया ।
पद्माकार[2] मुख यस्या दृष्टिरिन्दीवराकृतिः ॥ २१ ॥
दशना वज्रसदृशा. प्रवालसदृशोऽधरः[3] ।
यस्या. पयोधरौ देवि तुङ्गपीनौ समावुभौ ॥ २२ ॥
अश्वत्थपत्रसदृशो योनो यस्या भग समः ।[4]
यत्पादौ मांसलौ स्निग्धौ वर्त्तुलावल्परोमकौ[5] ॥ २३ ॥
श्यामा च मध्ये श्यामा च[6] तन्वी भक्तिपरा[7] शिवे ।
पद्मिनी सा तु विज्ञेया प्रसवा[8] मृगलोचना ॥ २४ ॥
पूर्णिमायाममायां वा पर्वे पर्वे रजस्वला ।
षड्भेदा काकिणी नाम्ना पूर्वप्रोक्ता रसप्रदा ॥ २५ ॥[9]
यस्य तुष्टो महादेवस्तस्य सिद्धो[10] रसायने ।
तयैव[11] देवदेवेशि रसकर्माणि कारयेत् ॥ २६ ॥

---

(1) प्रियालापकरि a variant in K., which is inc. (2) K. has [illegible] (3) B reads प्रवालसदृशाधर K. has [illegible], which seems to be inc. (4) [illegible], a variant in [illegible] (5) [illegible] a variant in L (6) [illegible], a variant in K. (7) [illegible] a variant in K., which is inc (8) L reads [illegible] (9) The 25th śloka is not found in B (10) B reads [illegible] K. reads [illegible], which is gram. inc. (11) K. reads [illegible]

तस्य हि निर्म्मला बुद्धिर्निश्चिता रससाधने ।
तस्माद्गुरुश्च शिष्यश्च पूर्व्वोक्तः सिद्धिभाग्भवेत् ॥ २७ ॥

श्रीदेव्युवाच ।

ईदृशैर्लक्षणैः[1] नारीं कुतः प्राप्नोति साधकः ।
यत्र रूपं महादेव लक्षणं नात्र विद्यते ॥ २८ ॥
लक्षणं विद्यते यत्र भावना नात्र विद्यते ।
अथवा रूपहीनाया रूपं केन प्रवर्त्तते ॥ २९ ॥
लक्षणत्रितयं[2] कुत्र त्वया दृष्टं महेश्वर ।
तदेतज्ज्ञायते येन तमुपायं वद प्रभो[3] ॥ ३० ॥

श्रीभैरव उवाच ।

शृणु देवि परं गुह्यं यत्सुरैरपि दुर्लभम् ।
पितुः सदाशिवाज्जातं[4] जन्म यश्चण्डिकोदरे ॥ ३१ ॥
तासां बुद्धिर्भवेद्देवि निर्म्मला रससाधने ।
दापयेत्त्वरितामन्त्रं जपेत्त[5] दर्पवर्जिता[6] ॥ ३२ ॥
लक्षमन्त्रं[7] जपेद्या तु जायते सा सुलक्षणा ।
बद्ध्वा तु खेचरीं मुद्रां जपेत् फेट्कारभैरवीम् ॥ ३३ ॥

---

(1) ईदृशीं लक्षणां, a variant in K, which is gram untenable [Here उपलक्षितां is to be understood] (2) K reads लक्षणं त्रितयं (3) K reads तदुपायं वद मे प्रभो, where the word मे can be left out in order to keep up the metre (4) The reading in K is gram inc., the text runs thus —पितुः सदाशिवाशाय तस्मायायश्चिकोदरे (5) [Here सा is to be understood] • (6) न जपेद्दर्पवर्जिता is the reading in B (7) B reads लक्षमात्र

ममैयं[1] चण्डिका माता जन्म च त्रिपुरान्तकात्[2] ।
कालिकार्हं समुद्भूतास्मीदृशं संस्मरेत्तु[3] सा ॥ ३४ ॥
भूतं भव्यं भविष्यञ्च त्रैलोक्ये[4] कथयेत्तु सा ।
सहायास्तादृशास्तस्य यादृशी भवितव्यता ॥ ३५ ॥[5]

श्रीदेव्युवाच ।

देवदेव महादेव समस्तज्ञानभाजन ।
रसदीक्षां तु पृच्छामि साधकानां हिताय वै ॥ ३६ ॥

श्रीभैरव उवाच ।

शृणु भैरवि यद्भावम्[6] अपूर्वं वर्णयामि ते ।
रसदीक्षाविधानन्तु[7] तस्मान्निगदितं शृणु ॥ ३७ ॥
यत्र राजा नयपरो[8] बलवान् धर्मतत्परः ।
मन्त्री च धर्मतत्त्वज्ञो भक्तिश्रद्धासमन्वितः ॥ ३८ ॥
तत्रेदं कारयेत् कर्म रसबन्धं रसायनम् ।
जना माहेश्वरा यत्र तत्र स्थाने[9] तु कारयेत् ॥ ३९ ॥

---

(1) After the 33rd śloka we find a hemistich in B, which runs thus —तदा प्रवर्त्तते भावो जन्म करोति काहुत, we have rejected it, since the 34th śloka serves the same purpose K reads ममैव (2) K reads करान्तका, which is inc. (3) K reads सस्मरेतु सा, which is gram inc. (4) B has भूतं च भवद्भविष्य च which mars the metre K reads त्रैलोक्य which is inc. (5) After the 35th śloka we have the following hemistich in B —रसदीक्षां विधानेन तस्मात् कर्म समाचरेत् । We have rejected it, because रसदीक्षाविधान is not yet explained. (6) K reads बद अन्दि (7) Cf. र र स Chap VI ślokas 12—66 (8) K reads नयवरो (9) K reads माहेश्वराणाम प्रसङ्गे तु

कारवेद्विजने स्थाने पशुर्यत्र न विद्यते ।
सुगुप्ते सुघने स्थाने सर्व्वबाधाविवर्ज्जिते ॥ ४० ॥
प्राकार[1]परिखोपेते कपाटार्गलरक्षिते ।
एकान्ते निर्म्मले हृद्ये नानापुष्पद्रुमान्विते ॥ ४१ ॥
हंसकारण्डवाकीर्णे चक्रवाकोपशोभिते ।
दिव्यौषधिगणोपेते सजले श्यामशाद्वले[2] ॥ ४२ ॥
कुमुदोत्पलकह्लार कदलीषण्डमण्डिते ।
चित्रिते[3] भवनोद्याने कारयेत् परमेश्वरि ॥ ४३ ॥
तन्मध्ये देवदेवेशि मत्तवारणसंयुतम्[4] ।
वातायनसमोपेतमूर्द्धनिर्गामिधूमकम्[5] ॥ ४४ ॥
रक्त[6]पताकासंयुक्तं सर्व्वोपकरणं तथा ।
प्रविभक्तौषधितुषा[7]काष्ठारण्योत्पलालयम्[8] ॥ ४५ ॥
समालिखितदिग्देवं[9] समर्च्चितविनायकम्[10] ।

---

(1) K reads प्रकार, which seems to be an error of the scribe.
(2) K reads स्वात् समाद्वले, wherein the first word (स्वात्) is redundant.
(3) B reads चित्रते (4) यन्मोद्वार तु कारयेत्, a variant in K, which seems to be unconnected (5) K reads निष्काम instead of निर्गामि.
(6) B reads रक्ता K reads रक्त, which is inc. (7) K reads प्रविभक्तौषधौदय, wherein दय has no meaning (8) काष्ट यक्षोत्पमालक, a variant in K, wherein the word काष्ट is an error of the scribe. काष्ठारण्योपलायम, a variant in M, wherein some of the terms are inc.
(9) This sloka (46th) is wanting in B K reads दिग्दृव्य, which has no clear meaning (10) M reads विनाकम्, which is a palpable error of the scribe

प्रतिष्ठितमुमेशाभ्यां[1] लोकपालैश्च रक्षितम् ॥ ४६ ॥
निर्म्मापयेदेकतलं द्वितलं वापि मण्डपम्[2] ।
अथ पक्षे सिते देवि चन्द्रताराबलान्विते[3] ॥ ४७ ॥
पुण्ये तिथौ मुहूर्त्ते च[4] लग्ने सौम्यग्रहेक्षिते ।
स्नातः शुक्लाम्बरधरः शुक्लमाल्यानुलेपनः ॥ ४८ ॥
मधुसर्पिर्दधिक्षीरतिलैः संपूज्य बालिकाः[5] ।
कपिलागोमयालिप्ते हिरण्यकलसावृते ॥ ४९ ॥[6]
यवसिद्धार्थकास्तीर्णे[7] गन्धमाल्योपशोभिते ।
सचेष्टिकाभिः रचिते[8] करपीठे सुरेश्वरि[9] ॥ ५० ॥
शिलापट्टं समुत्कीर्य शिलापट्टागर्ते प्रिये ।
न्यासं रसाङ्कुशेनैव कृत्वाङ्गुलिहृदादिषु[10] ॥ ५१ ॥
रसलिङ्गं न्यसेत्तत्र हेम्ना च[11] सहितं प्रिये ।

---

(1) प्रतिष्ठितोमामहेश, a variant in M, which breaks the metre. (2) B reads मण्डप. M reads मण्डपम् which is an error of the scribe. (3) चन्द्रताराबले सति, a variant in B and K. We have adopted the reading in M. (4) पुण्यतिथौ मुहूर्ते तु, a variant in K, which seems to be unconnected. (5) M reads बालक. (6) The portion from स्नात to कलसावृते is wanting in M. (7) B reads यव सिद्धार्थकास्तीर्णे, M reads यवसिद्धार्थकास्तीर्णे, both the readings seem to be erroneous. (8) सचेष्टकाभिरचिते, a reading in B. सचेष्टकाभि सुरचिते, a reading in M. (9) K reads करपदे. करपीठे सुरेश्वरि a variant in M, which has no clear sense. (10) न्यासं रसाङ्कुशेनैव कृत्वा ग्रङ्गुलिहृदादिषु a variant in K. अङ्गुलिहृदादिषु, a reading in M, which seems to be erroneous. (11) K reads चाम्भो.

ॐ ह्रीं श्रीं[1] सूतराजस्य मूलमन्त्र उदाहृतः ॥ ५२ ॥
तस्मिन् रसाङ्कुशीं देवीं[2] मूलेनावाहयेत्प्रिये ।
चतुरस्र तु दिक्पालान्[3] पूजयित्वा बहिः क्रमात् ॥ ५३ ॥
नन्दिनञ्च महाकालं भृङ्गिरीटं महाबलम्[4] ।
कुम्भकर्णञ्च सुग्रीवं भृङ्गोकञ्च[5] दृढायुधम्[6] ॥ ५४ ॥
द्वारे चतुर्षु विन्यस्य पूजयेद्दक्षवामयोः ।
शक्तिं पूर्व्वेऽभि[7]संपूज्य स्कन्दमाग्नेयगोचरे[8] ॥ ५५ ॥
दक्षिणस्यां ततो रुद्रं[9] पवनं नैर्ऋते तथा[10] ।
शिवं पश्चिमभागे तु पावकं वायवे न्यसेत् ।
उमामुत्तरभागे तु व्यापकं चेशगोचरे[11] ॥ ५६ ॥
लेपिका चेपिका चैव क्षारिका रञ्जिका तथा[12] ।
लोहटी बन्धकारी च भूचरी मृत्युनाशिनी[13] ॥ ५७ ॥
विभूतिः खेचरी[14] चैव दश दूत्य, क्रमेण च[15] ।

---

(1) श्रीं श्रीं ह्रीं, a variant in M　(2) B reads रसाङ्कुशी　M reads रसाङ्कुशं देवी, which is grammatically inc　(3) चतुर॰ दिशदिकपालान्, a variant in M　(4) M reads महोबल　(5) B reads भङ्गकञ्च　M reads भृङ्गाङ्कञ्च　(6) K reads दृढायुधम् which has no clear sense　(7) B reads पूर्वेऽपि　M reads शक्तिं पूर्वे च　(8) B reads मारुतम्.　(9) K reads भद्रं　(10) K reads दक्षिणे　(11) B reads चेत् इशगोचरे　(12) B has क्षारिका रञ्जिका तथा　K has लेपिका चेपिका चैव रञ्जिका रञ्जिका तथा　(13) लोहटी बन्धकारी च भूतमृत्युविनाशिनी, a variant in K.　(14) विभूति खेचरी, a variant in K.　(15) दशदूत्यक्रमेण च, a reading in M, which is grammatically inc.

प्रतिष्ठितसुमेरुाख्या[1] लोकपालैश्च रचितम् ॥ ४६ ॥
निर्मापयेदेकतलं द्वितलं वापि मण्डपम्[2] ।
श्रथ पद्मे सिते देवि चन्द्रताराबलान्विते[3] ॥ ४७ ॥
पुण्ये तिथौ मुहूर्ते च[4] लग्ने सौम्यग्रहेक्षिते ।
स्नातः शुक्लाम्बरधरः शुक्लमाल्यानुलेपनः ॥ ४८ ॥
मधुसर्पिर्दधिक्षीरतिलैः संपूज्य बालिकाः[5] ।
कपिलागोमयालिप्ते हिरण्यकलसावृते ॥ ४९ ॥[6]
यवसिद्धार्थकाकीर्णे[7] गन्धमाल्योपशोभिते ।
सवेदिकाभिः रचिते[8] कारपीठे सुरेश्वरि[9] ॥ ५० ॥
शिलापट्टं समुत्कीर्य शिल्पापट्टार्गलं प्रिये ।
न्यासं रसाङ्कुशेनैव कृत्वाङ्गुलिच्छदादिषु[10] ॥ ५१ ॥
रसलिङ्गं न्यसेत्तत्र हेम्ना च[11] सहितं प्रिये ।

---

(1) प्रतिष्ठितामरेश, a variant in M, which breaks the metre.
(2) B reads मण्डप. M reads मण्डपम् which is an error of the scribe.
(3) चन्द्रतारबले सति, a variant in B and K We have adopted the reading in M
(4) पुण्यतीर्थे मुहूर्ते तु a variant in K, which seems to be unconnected.
(5) M reads पालक
(6) The portion from स्नात to कलसावृते is wanting in M
(7) B reads यव सिद्धार्थका कीर्णे, M reads यवसिद्धार्थकाकीर्णे, both the readings seem to be erroneous.
(8) सवेदिकाभिरचित, a reading in B सवेदिकाभि रचिते, a reading in M.
(9) K reads कारयत् कारपीठे सुरेश्वरि a variant in M, which has no clear sense
(10) न्यासं रसाङ्कुशेनैव कृत्वाङ्गुलिच्छदादिषु a variant in K. कृत्वाङ्गुलिच्छदादिषु, a reading in M, which seems to be erroneous
(11) K reads [illegible]

ॐ क्रीं थीं[1] सूतराजस्य मूलमन्त्र उदाहृतः ॥ ५२ ॥
तस्मिन् रसाङ्कुशो देवी[2] मूलेनावाहयेत्प्रिये ।
चतुरस्रे तु दिक्पालान्[3] पूजयित्वा वहि क्रमात् ॥ ५३ ॥
नन्दिनञ्च महाकालं भृङ्गिरीटं महाबलम्[4] ।
कुम्भकर्णञ्च सुग्रीवं भृङ्गीकञ्च[5] दृढायुधम्[6] ॥ ५४ ॥
द्वारे चतुर्दश विन्यस्य पूजयेद्दक्षवामयोः ।
शक्रं पूर्व्वेऽभि[7] संपूज्य स्कन्दमाग्नेयगोचरे[8] ॥ ५५ ॥
दक्षिणस्यां ततो रुद्र[9] पवनं नैर्ऋते तथा[10] ।
शिवं पश्चिमभागे तु पावकं वायवे न्यसेत् ।
उर्मांसुत्तरभागे तु व्यापकं चेशगोचरे[11] ॥ ५६ ॥
क्षेपिका चेपिका चैव चारिका रञ्जिका तथा[12] ।
लोहटी वन्यकारी च भूचरी मृत्युनाशिनी[13] ॥ ५७ ॥
विभूतिः खेचरी[14] चैव दश दूत्य. क्रमेण च[15] ।

---

(1) क्रों थां ह्रीं, a variant in M (2) B reads रसाङ्कुशी M reads रसाङ्कुशं देवी, which is grammatically inc (3) चतुर॰ स्रेऽदिकपालान्, a variant in M (4) M reads मनोबलं (5) B reads भृङ्गकञ्च M reads भृगाङ्कञ्च (6) K reads दृढायुधम् which has no clear sense (7) B reads पूर्व्वेऽपि M reads पूर्व्व पूर्व्वे च. (8) B reads मायरम्. (9) K reads भद्र (10) K reads वह्नि (11) B reads चेत् समाचरेत् (12) B has क्षमिका रञ्जिका तथा K has क्षेपिकां चेपिकां चैव रचकां रञ्जिकां तथा. (13) लोहटी वन्यकारी च भूतमृत्युविनाशिनी, a variant in K. (14) विभूतिं खेचरी, a variant in K. (15) दशदूत्यक्रमेण च, a reading in M, which is grammatically inc.

पूज्यास्त्वष्टदले[1] पद्मे अष्टाधस्तु दलेषु च[2] ॥ ५८ ॥
माक्षिको विमल[3] शैल[4]चपलो रसकस्तथा ।
सस्यको[5] गन्धतालौ च पूर्व्वादिक्रमयोगत ॥ ५९ ॥
अष्टादशभुजा रुद्रा[6] पञ्चवक्त्रास्त्रियम्बका[7] ।
चन्द्रार्द्धशोभिमुकुटा[8] नीलग्रीवा वृषध्वजा[9] ॥ ६० ॥
स्वस्ववर्णधरा[10] सर्व्वेऽप्यष्टविद्येश्वरास्तथा[11] ।
पूजनीया महेशानि द्वितीयेऽष्टदलाम्बुजे[12] ॥ ६१ ॥
कर्णिकायान्तु पूर्व्वादिपूर्व्व[13] शक्तिचतुष्टयम् ।
मानिनी हैमशक्तिश्च परा शक्तिर्मला स्मृता[14] ।
अपरा वज्रशक्तिश्च कान्तिश्चैव परापरम्[15] ॥ ६२ ॥

---

(1) पूज्या चाष्टम is the reading in K which is a palpable error (2) पुष्पार्न्तु दलषु च a variant in B कर्द्ध चाध दलषु च a variant in M (3) K reads माक्षिको विमल (4) M reads चैल which seems to be erroneou (5) सस्यको is the reading in K and सस्यके is that in M Both a e incorrect (6) K reads रुद्रा (without विसर्ग). (7) पञ्चवक्त्र त्रियम्बका (without विसर्ग a variant in K. (8) M reads मकुटा. (9) K reads वृषध्वजा (without विसर्ग (10) The portion f om the first to the f hemistich of the 94th is wanting in B स्वस्व वर्णधरा a variant in K, which is absurd (11) विद्येश्वरास्तु ते a variant in K. विद्येश्वरस्तथा a reading in M which is inc (12) M reads महेश्वरि द्वितीये चाष्टदले (13) पूर्व्व च पूर्व्व is the reading in M which seems to be incorrect. (14) K reads स्मृते which is incorrect. This cha ana and the next a e wanting in M (15) ... a variant in K

मध्ये तासाञ्च शक्तीनां सम्बिष्टं रसभैरवम् ।
शुद्धस्फटिकसंकाशं पञ्चवक्त्रं त्रियम्बकम्[1] ॥ ६३ ॥
ज्वलत्पिङ्गोग्रनेत्रञ्च[2] ज्वलज्जिह्वाननं तथा ।
ज्वलद्भ्रुवं[3] ज्वलत्क्लेशं दुःप्रेक्ष्यं[4] प्रेतविष्टरम् ॥ ६४ ॥
जटामुकुटसंयुक्तं चन्द्रार्द्धकृतशेखरम्[5] ।
व्याघ्रचर्म्मधरं नागोपवीतं वृषभध्वजम्[6] ॥ ६५ ॥
अष्टादशभुजं देवमीषदट्टहसिताननम् ।
द्वात्रिंशार्णेन मनुना पूजयेत् सकलं शिवम् ॥ ६६ ॥
रसेश्वरस्य मन्त्रञ्च कथ्यमानं निबोध मे[7] ॥ ६७ ॥

ॐ ह्रीं क्रीं[8] रसेश्वराय महाकालाय महाबलायाघोर-
भैरवाय[9] वज्रघोर[10] क्रोधकङ्काल घ्रौः घ्रुः[11] ॥ ६८ ॥
तस्योत्सङ्गे महादेवीं रत्नाभरणभूषणाम्[12] ।

---

(1) M reads त्र्यम्बकम्, which is the correct form of त्रियम्बकम्. (2) K reads ज्वलत्पिङ्गायनेत्रञ्च. (3) M reads ज्वलद्भ्रुव. (4) M reads दुष्प्रेक्ष्य, which is an alternative form of दुःप्रेक्ष्य. (5) M reads चन्द्रार्द्धकृतशेखरम् (6) M reads नाग उपवीत वृषध्वजम्, wherein the former is grammatically incorrect. (7) In lieu of this hemistich M has only रसेश्वरमनुम् which ought to be रसेश्वरमनुः (8) M reads चीम् फीम् येम् भ्रम्. (9) M reads भैरव. (10) वज्रघोर is the reading in M. The correct form would be वज्रघोराय and क्रोधकङ्कालाय. (11) M reads घ्रौ घ्रा । After this, is added इति मनुः This मनु contains 32 letters (द्वात्रिंशद्वर्णैः), the last two (घ्रौ घ्रु) being excepted. (12) रत्नाभरणभूषिताम्, a variant in K.

उत्तप्तहेमरुचिरां पीतवस्त्रां त्रिलोचनाम् ॥ ६८ ॥
श्वेतचामरयोर्मध्ये मुक्ताच्छत्रेण शोभिताम्[1] ।
अङ्कुशं चाक्षमालां च दधतीं दक्षहस्तयोः ॥ ७० ॥
पाशाभये च वामाभ्यां[2] चन्द्रार्द्धकृतशेखराम् ।
रसाङ्कुशीं[3] महादेवीं नीलग्रीवां कृपामयीम् ॥ ७१ ॥
पूजयेद्रससिद्ध्यर्थं विद्यया पञ्चबीजया ।
वाग्भवं भुवनेशोत्थं[4] श्रीबीजञ्च सुरेश्वरि ॥ ७२ ॥
मादनं[5] शक्तिबीजञ्च—विद्या[6] परमदुर्लभा ।
धूपदीपैश्च नैवेद्यै[7] पुष्पताम्बूलचन्दनैः ॥ ७३ ॥
शान्तिपाठस्य निर्घोषैः[8] स्तोत्रमङ्गलनिस्वनैः[9] ।
घण्टाटङ्कारसंयुक्तैः पूजां कृत्वा यथाविधि ॥ ७४ ॥
अघोरेण बलिं दद्यात् सर्व्वविघ्नोपशान्तये[10] ।

---

(1) K reads मुक्ताच्छत्रोपशोभितां which is a palpable error of the scribe (2) वरदं भयहस्त द्वौ a variant in K पाशभयौ च वामाभ्यां a variant in M where in the first term is grammatically incorrect. (3) रसाङ्कुशां a reading in M (4) K reads भुवनेशं तं; भुवनेशिश a variant in M which ought to be भुवनेशोत्थ (5) K reads मदनं (6) K reads विद्यय which is incorrect. This charana "विद्या परमदुर्लभा" is the remark made by Siva to draw special attention of his consort. This विद्या is to be communicated by the गुरु to his शिष्य (see śloka 82) (7) धूपनीपैः सुमैर्वेद्यैः a variant in K (8) K reads शान्तिपाठेन निर्घोषैः M reads शास्त्रपाठस्य निर्घोषैः We have adopted the above reading after collating all the texts (9) K reads निःस्वनैः (10) K reads सर्व्वविघ्नस्य शान्तये ।

भूतेभ्यो यक्षरक्षभ्यो[1] पिशाचेभ्यश्च यत्नतः ॥ ७५ ॥
अघोरमन्त्रसंयुक्त[2]मोङ्काराद्विनमोऽन्तकम् ।
सर्व्वकर्म्माकरं[3] देवि विघ्नोपद्रवनाशनम्[4] ॥ ७६ ॥
यथाशक्ति जपित्वा तु विद्यामेव रसाङ्कुशीम् ।[5]
कुण्डं विधाय देवेशि योनिचक्रं[6] समेखलम् ॥ ७७ ॥
तत्राज्यतिलसंयुक्तं होमं कृत्वा क्रमेण तु ।
कलशं स्थापयेद्देवि पय.पूर्णं फलान्वितम्[7] ॥ ७८ ॥
पञ्चरत्नसमोपेतं वासोभिः परिवेष्टितम् ।
तत्राष्टादश[8]विद्याभिरभिमन्त्र्य पृथक् पृथक् ॥ ७९ ॥
गन्धपुष्पादिभिः पूर्णं[9] पल्लवैरुपशोभितम् ।
अर्घ्यपात्रञ्च[10] संपूज्य वर्द्धन्याभ्युच्य साधकम्[11] ॥ ८० ॥
शतमष्टोत्तरं चैवमर्घ्यपात्रोदकेन[12] तु ।

---

(1) Both K and M read यक्षरक्षेभ्य, which is grammatically incorrect, the term being रक्षस् and not रक्ष (2) M reads सयुक्तं, which is incorrect (3) सर्व्वकर्मांकर, a variant in M, which is meaningless (4) K reads विघ्नोपद्रनाशनम्, which is palpably an error of the scribe M adds here after the 76th śloka अघोरेभ्योऽथ घोर इति मन्त्र नमोऽन्तकम्, which we have rejected as it is redundant. (5) K reads विद्यांविद्यां विद्या तु, which has no clear sense (6) योनि चक्र, a variant in K. (7) पय पूर्णकमान्वितम् a reading in M. (8) K reads तत्राष्टदल. (9) M reads कोर्णं (10) K reads बलिपात्रञ्च (11) Both K and M read वर्द्धन्यभ्युच्य, which is incorrect M reads साधक, which is grammatically untenable. (12) चैव मर्घ्यपात्रोदकेन, a variant in K.

अभिषिच्य[1] विधानेन कुम्भतोयेन मन्त्रवित् ॥ ८१ ॥
विद्यामुपदिशेद्देवि पाठयेद्रससाधकम्[2] ।
कुमारीयोगिनीयोगि[3]साधकांश्च यथोचितैः[4] ॥ ८२ ॥
तर्पयेदन्नपानैश्च[5] जागरं तत्र कारयेत् ।
एवंविहितदीक्षस्तु[6] साधकः सुरनायिके ॥ ८३ ॥
महाभूतमयीं तत्र[7] वर्णपञ्चकसंयुताम्[8] ।
पञ्चबीजात्मिका[9] विद्या प्राणायामात्मसूत्रके[10] ॥ ८४ ॥
मुद्रां रसाङ्कुशीं बध्वा लक्षमेकं जपेत्प्रिये ।
तस्य सिध्यति देवेशि निर्विघ्नं रसभैरवः ॥ ८५ ॥
प्रणवादिनमोऽन्तस्तु तर्पणान्ते जपः परः[11] ।
अहिंसा चन्दनं[12] सत्यं पुष्पमस्तेयधूपनम्[13] ॥ ८६ ॥
ब्रह्मचर्य्यं महादीपमप्रतिग्रहघण्टिकाम्[14] ।

---

(1) K reads अभिषिच्य, which is incorrect (2) K reads साधक, which is incorrect M reads शासन, which conveys a different idea. (3) K reads यागी, which is erroneous. (4) M reads साधकाय यथो चित wherein the first term is incorrect. (5) दानपानैश्च, a variant in M (6) K reads दीक्षा तु, which is erroneous. (7) M reads तन्त्रं, which means dependent. (8) वर्णात्म तां महात्मिकं, a variant in M (9) पञ्च बद्यात्मिकां, a reading in K, which is absurd (10) K reads प्राणाय मात्मसूत्रक. M reads प्राणायामात्मसूत्रके We have adopted the above reading after collating all the texts (11) K reads परम् प्रणवादिनमोन्त सार्द्धबाले जप परः, a variant in M (12) K reads चन्दन (13) M reads धूपकम (14) M reads कर्णिकाम

पायसान्नं[1] महेशानि सर्व्वभूतदयात्मकम्[2] ॥ ८७ ॥
संग्रह्याराधयेद्देवो[3] स भवेत्सिद्धिभाजनम्[4] ।
सहस्रं वा शतं वापि त्रिसन्ध्यं संजपेदिमाम्[5] ॥ ८८ ॥
अस्या आज्ञा[6]प्रसादेन जायते खेचरो रसः ।
दिव्यौषध्यश्च तस्यैव सिध्यन्ति सुरवन्दिते ॥ ८९ ॥
अनङ्कुशं समारुह्य वने मत्तगजं यथा ।
तथाऽरसाङ्कुशाभिज्ञो[7] रसेन्द्रं प्राप्य सीदति[8] ॥ ९० ॥
विद्यया[9] सह मन्तव्यं गुरोः[10] सत्सम्प्रदायिन ।
रसप्रयोगजातन्तु[11] सर्व्वतः सिद्धिमिच्छता ॥ ९१ ॥
अथ प्रश्नावताराय[12] पूर्व्वोक्तं रसभैरवम् ।
समाहितमना ध्यायेत् तदालीनं[13] समाचरेत् ॥ ९२ ॥

---

(1) K reads पायसानि, which seems to be incorrect. (2) सर्व्व भूतमयात्मकम्, a reading in M (3) M reads देवि, which makes the sentence incomplete (4) भवेत् is the reading in M. सिद्धि-भाजन is the reading in K. (5) त्रिसन्ध्या सञ्जपेदिमाम्, a variant in M, wherein the first term is incorrect (6) अस्याज्ञया is the reading in K, which is not correct. (7) रसाङ्कशाकुशं, a variant in K. In this reading no nominative to सीदति is to be found. (8) K reads सिध्यति, which is absurd (9) K reads मया, which is senseless. (10) K reads गुरो (without विसर्ग) which is erroneous (11) M reads रसप्रयोगजातम् which is incorrect [जात is neuter] (12) आपतयाय is the reading in M, which is an evident error of the scribe (13) M read तदालीन

अनाहते[1] ब्रह्मरन्ध्रे मन कृत्वा निरामये।
करन्यास पुरा[2] कृत्वा अङ्गन्यासमनन्तरम्[3]।
यथाशक्ति जपेन्मन्त्र रसेन्द्रस्य समाहित ॥ ८३ ॥
चतुष्कोण पुन[4] कृत्वा मध्य षट्कोणमण्डलम्[5]।
हस्तमात्र विहस्त वा तण्डुलैर्विमलैर्लिखेत् ॥ ८४ ॥
सुगन्धैलेपिते स्थाने[6] पूजयेच्चन्दनादिभि ॥ ८५ ॥
कर्णिकाया[7] न्यसेद्देवि[8] पूर्व्वोक्त रसभैरवम्।
षटकोणे[9] देवताषटक महाकालादि विन्यसेत् ॥ ८६ ॥
महाकाल महाबल[10]मघोर वज्रघोरकम[11]।
न्यसेत् क्रोधञ्च कङ्काल मालामन्त्रै समर्च्चयेत् ॥ ८७ ॥

ॐ ह्रीं क्रौं ह्रूँ ह्रू ह्रीं ह्री ह्री ह्रू हु फट्—रसेश्वराय महाकालभैरवाय रौद्ररूपाय कृष्णपिङ्गललोचनाय। अवतर २ अवतारय २ जल्प २ जल्पय २ शुभाशुभ कथय २ कथापय २ महारचा कुरु २ रससिद्धि देहि ॥ इति मालामन्त्रा ॥[12]

---

(1) अनाहती a variant in M which is incorrect. (2) M reads पुन (3) The portion commencing from this charana and ending in the third charana of the 94th sloka is not found in K (4) B reads पुरा (5) K and M read मण्डले (6) B reads सुगन्धि लेपितस्थाने (7) M reads कर्णिकाया which seems to be an error of the scribe (8) न्यसेद्दवं a reading in K (9) M reads षट्कोण which is nc (10) B and K read महाबल this reading we have adopted though it makes a defect in metre because we see the same word occurring afterwards M reads महाबाल (11) वज्रवीरकम् is the variant in M (12) B reads क्रौं ह्रीं क्रैं ... ह्रीं ह्रीं ह्रीं ह्र फट्।

ॐ महाकालभैरवाय हृदयाय नमः। ॐ महाबलभैरवाय शिरसे स्वाहा। ॐ अघोरभैरवाय शिखायै वौषट्। ॐ वज्रभैरवाय कवचाय हुम्। ॐ क्रोधभैरवाय नेत्राय वौषट्। कङ्कालभैरवाय अस्त्राय फट्। सर्व्वत्र स्वाहान्तम्। एवं षडङ्गन्यासाः।[1] एवमङ्गुलीन्यासान् कुर्य्यादादौ। एते षडङ्गे जने च मूलमन्त्राः॥

एवं न्यासाचरैः कूटे[2] गन्धपुष्पैः समर्च्चयेत्[3]।
पूर्णकुम्भं[4] न्यसेन्मध्ये शरावं तण्डुलैः सह॥ ८८॥
तस्योपरि घृतदीप[5] वर्त्तीं मन्त्रैश्च[6] मन्त्रवेत्॥ ८८॥
समानीय कुमारीं तु कुमारं वा सुशोभनम्।[7]

एकद्वित्रिचतुःप्रस्थ[1] यथालाभं समानयेत् ।
गन्धपुष्पैर्धूपदीपैः नैवेद्येन च पूजयेत् ॥ १०० ॥
एकैकस्या[2] न्यसेन्मन्त्रं हृदयाद्याय[3] देवताः ॥ १०१ ॥
ततो निरीक्ष्य[4] तद्दीपं[5] सर्व्वास्तत्र[6] कुमारिकाः[7] ।
पश्यन्ति देवता दीपे कुमाराय[8] शुभाशुभम् ।
सिद्धिं वा[9]प्यथवासिद्धिं कथयन्ति कुमारिकाः[10] ॥ १०२ ॥
प्रश्नावतारं शास्त्रेति[11] रसकर्म्मणि सञ्चरेत्[12] ॥ १०३ ॥
यः पुरा देवदेवेशि रसेन्द्रे[13] भावितात्मवान् ।
सप्तजन्म[14] मृतो जातो न त्यजेद्रसभावनम्[15] ॥ १०४ ॥
एवं शुभाशुभं ज्ञात्वा देवतानुग्रहान्वितः ।

---

(1) एकद्विचितुप्रस्थ is the reading in K, which is not correct. (2) B reads एकैक स्यात्. M reads एकैकस्य (3) हृदयादीय is the reading in M. They are mentioned in p. 27. (4) M reads निरीक्ष्य. B and K read निरीक्ष, which seems to be inc (5) B reads तद्दाप K reads तद्दीप, which is grammatically untenable (6) B reads सर्व्वं ते च K reads सर्व्वा तत्र, which is a palpable mistake (7) B and M read कमारका. (8) ते कुमारा is the reading in B and M. (9) B and M read चा. (10) B and M read कुमारका. (11) प्रश्नावतारम् शास्त्र is the reading in M, which seem to be incorrect. (12) B reads कर्म्मकर्माणि. M reads रसकर्म्मणि सञ्चरन्, which is incorrect (13) या पुराद्‌वदर्वाश रसेन्द्र is the reading in M, which is incorrect. (14) B and M read वान. (15) B reads रसभावन रसभाविनम् is the variant in M, which has no sense here

मण्डपे पूर्व्वदेवेशी[1]मर्च्चयित्वा रसाङ्कुशीम्[2] ॥ १०५ ॥
आचार्य्यमपि संपूज्य धूपस्रक्‌चन्दनादिभिः ।
अघोरेण वलिं दत्त्वा ततः कर्म्म समाचरेत् ॥ १०६ ॥
औषध्यौ मण्डपे[3] प्राच्या रसस्वेदोऽग्निगोचरे[4] ।
दक्षिणस्यां लौहमारो नैर्ऋत्यां पेषणादिकम्[5] ॥ १०७ ॥
द्रुतिक्रिया तु[6] वारुण्यां वायव्ये धमनं प्रिये ।
वर्णोत्कर्षस्तु[7] कौवेर्य्याम् ऐशान्यां रसवेधनम्[8] ॥ १०८ ॥
आसनन्तु गुरोर्मध्ये[9] निवेश्य[10] सुरनायिके ।
नियामनादिकं कर्म्म क्रामणान्तं[11] वरानने ।
रसाङ्कुशेन मन्त्रेण कर्त्तव्यं साधकेन तु ॥ १०९ ॥

---

(1) B and K read देवि, which is incorrect. (2) B reads रसाङ्कुशा. M reads रसाङ्कुशम्. Both are grammatically erroneous. (3) औषधी मन्त्रवित्, a variant in K, wherein मन्त्रवित् has no final verb to govern (4) B reads रस स्वेदोऽग्निगोचरे K reads रसे स्वेदोऽग्निगोचरे. (5) K reads पेषिण दक, wherein पेषिण is incorrect. The correct form is पेषण [दक=water.] (6) B reads द्रुतिक्रिया तु, which ought to be spelt द्रुतिक्रिया तु K reads कर्षो कुर्पौत्ति M reads घृतिक्रिया तु. (7) वर्णोत्कर्षस्तु, a reading in K (8) ईशान्यां रसधमनम्, a variant in B and M. Cf रसरत्नसमुच्चय, Chap VII, ślokas 3—5. (9) आसनन्तु गुरुमध्ये, a reading in K, which is incorrect (10) K reads निवेद्य, which is not accurate here (11) कर्म्मणान्त, a reading in M, which seems to be incorrect. But K has a different reading in the 5th. Patala, śloka 1, नियामिकादिक कर्म्म क्रमणान्त

यः पुरा देवदेवेशि वर्णितो[1] रसभैरवः ।
सद्योजातं तस्य जानु[2] वामदेवन्तु गुह्यकम्[3] ॥ ११० ॥
अघोरं हृदयं[4] तस्य वक्त्रं तत्पुरुषं स्मृतम्[5] ।
यावद्[6]भ्रूमध्यमीशानमर्द्धचन्द्रं ललाटकम्[7] ॥ १११ ॥
बिन्दुर्देवेशि तस्योर्द्ध्वे बिन्दोरूर्द्ध्वे स्थितो नदः[8] ।
ललाटशिरसोर्मध्ये[9] शक्तिस्तत्रैव संस्थिता ॥ ११२ ॥
व्यापिनी[10] ब्रह्मरन्ध्रस्था[11] तस्योर्द्ध्वे तून्मना[12] भवेत् ।
उन्मना उन्मनोभावम्[13] उन्मनापदमव्ययम् ॥ ११३ ॥

---

(1) M reads वर्णत, which is incorrect (2) K reads जानौ सद्योजातस्य जानु, a variant in M wherein जानु is an error of the scribe (3) K reads गुह्यके वामदेवेन्तु गुह्यकम्, a reading in M, wherein the first term is erroneous. (4) K and M read अघोरहृदय, which is not correct (5) B reads तत्पुरुष स्मृत K reads तत्पुरुष स्मृतम् (6) B and M read अवेद्, which is not appropriate (7) K reads ललाटके M reads अर्द्धचन्द्रललाटकम् The final verb ध्यायेत्, stated in the śloka 116 is to be understood here (in the ślokas 110-111) by अनुवृत्ति connection (8) The 112th śloka is not found in B, except the initial and final words, i. e. बिन्दुर्दे and संस्थिता बिन्दोरूर्ध्वस्थितो नदः, a variant in M, which is incorrect [Here the correct word is नाद as is stated in the [illegible] Patala I "नादबिन्दुकला [illegible]" (9) ललाट शिरसो मध्ये, a reading in M (10) K reads व्यापिनि M reads व्यापिनी Both are incorrect (11) M reads ब्रह्मरन्ध्रगा (12) B and K read उन्मना (13) B and M read उन्मन उन्मनोभावम् [उन्मन = उन्मनपद]

तस्योर्द्धे परमं सत्यं[1] व्योमस्थायि परात्परम्[2] ।
शून्यं शून्यं पुन[3] शून्यं विशून्यञ्च[4] निरामयम् ॥ ११४ ॥
नभश्च गगनं व्योम खमाकाशं[5] च केवलम् ।
निष्कल निर्म्मलं नित्यं निस्तरङ्गं निरामयम् ॥ ११५ ॥
निष्प्रपञ्चं[6] निराधारं निर्गुणं गुणगोचरम्[7] ।
एवंरूपं सदा ध्यायेत् स्वदेहे रसभैरवम् ॥ ११६ ॥
यदा च निश्चलं[9] ध्यायेत् यदा च निश्चलं[9] मन: ।
वह्निमध्ये तदा[10] सूतो बध्यते निश्चलस्तथा[11] ॥ ११७ ॥
यदा च[12] चलति ध्यानं रसो वह्नौ न तिष्ठति ॥ ११८ ॥
मण्डलस्य वहि:[13] रात्रौ सुरामत्स्यामिषादिभि: ।
अर्चयेद्[14]यक्षगन्धर्व्वान् पिशाचान् राक्षसांस्तथा ॥ ११९ ॥

---

(1) B reads तस्योर्द्धे K reads तु पद शून्य M reads तु पर सत्य (2) B has व्यामव्यापि परापर. व्योमव्यापीश तत्परम्, a variant in M, which is erroneous. (3) K reads पर (4) B reads विशून्यच (5) खप्रकार, a variant in K [This repetition expresses the intensity of essence of God, who is compared with nothing but the sky] (6) K reads नि ष्पइ (7) नागमनुगमाचरम्, a variant in M, which has no clear meaning. (8) K reads स्विश्चल which is inc. (9) B reads न चल K reads सदा च M reads यदा वै (10) B reads तथा. (11) M reads तदा, thus creating a tautology (12) B and K read यथा च M reads यदा स. (13) K reads मडल स M reads मण्डप कारयेत्, (14) The portion beginning from अर्चयेद् and ending in वटुकेश्वरम् is wanting in M.

अवज्ञा रोगजातस्य[1] सन्देहस्य[2] पदे पदे ।
आलस्यादगुरुलोभाच्च[3] परस्य कथनेन च[4] ।
उत्पन्नमपि विज्ञानं हरन्ति कुलका: प्रिये ॥ १३२ ॥
दीक्षितो रसकर्म्माणि मन्त्रन्यासविदाचरेत् ।[5]
तन्ममाचक्ष्व देवेशि किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ १३३ ॥[6]

इति श्रीपार्व्वतीपरमेश्वरसंवादे[7]
रसार्णवे रससंहितायां[8]
दीक्षाविधानो नाम[9]
द्वितीय: पटल: ॥२॥

---

(1) B and K read रोगजातस्य, which seems to be incorrect. (2) K reads सदंहस्य. (3) K reads लोपस्य. (4) B has पचस कथनेन वा (5) मन्त्रे न्यास विचारयन्, a variant in K. दीक्षिते रसकर्म्माणि मन्त्राण्यपि समाचरेत्, a variant in M (6) This hemistich is not found in M (7) (8) (9) These portions are not found in M. K reads दीक्षाविधान नाम.

तृतीयः पटलः ।

श्रीदेव्युवाच ।[1]

भगवन् देवदेवेश लोकनाथ जगत्पते ।
मन्त्रन्यासं समाचक्ष्व रसकर्म्मोपकारकम् ॥ १ ॥

श्रीभैरव उवाच ।[2]

पुनरन्य[3] प्रवक्ष्यामि मन्त्रमूर्त्तिं रसाङ्कुशोम्[4] ।
पञ्चमं तु गृहं देवि दुर्लभं देवदानवैः ॥ २ ॥
चत्वारः प्रधानगृहाः हंसगृहं[5] तु पञ्चमम् ।
यत्र सिद्धिमकारादिः[6] तिष्ठते[7] पञ्चमे गृहे[8] ॥ ३ ॥
लिङ्गाश्रयं यथा रूप[9] लिङ्गिमाया[10] तु लिङ्गिनी ।
गगनेन[11] तु सा ज्ञेया भगरेखा[12] तु पञ्चमि ॥ ४ ॥

---

(1) M reads देवी. (2) This as well as the above mentioned sloka are not found in M. (3) K reads पुनरन्यत्, which is grammatically untenable. (4) M reads रसाङ्कुशम् (5) B reads चत्वारः प्रधानः गृहा M reads प्रधानगृहा चत्र गृह Both have no clear sense (6) K reads सिद्धिरकारादि M reads सिद्धिर्मकारादि (7) K reads तिष्ठति (8) गृहे is the reading in M (9) K reads लिङ्गो यथं, which is evidently an error of the scribe M reads लिङ्गरूप. We have adopted the above text after collating all the readings The portion commencing from यथा रूप and ending in the 20th sloka is not found in B. (10) लिङ्गमाया a variant in M, which is properly लिङ्गिमाया. (11) M reads गगन (12) भगरेखा, a variant in K.

प्रणव पूर्व्वमुच्चार्य्य बोज शब्दमनुत्तरम्[1] ।
फ्रीकारश्चैव[2] क्रौकार हसबुद्धि[3]मनन्तरम् ॥ ५ ॥
कालपाश महामन्त्र गृह्णीयात्साधकेश्वर[4] ।
महारम्भे तु तन्मन्त्र प्रतीहार रसाङ्कुशोम्[5] ॥ ६ ॥
लक्षमेक जपेत्तस्य महासिद्धि प्रवर्त्तते ।[6]
बालवत्सपुरीप तु[7] तत कैनैव ग्राहयेत्[8] ॥ ७ ॥
चिताग्नि[9]भस्म तेनैव ग्राहयेत् परमेश्वरि ।
चैव तदुत्तम स्थान रसेन्द्रस्तत्र तिष्ठति ॥ ८ ॥
माजन्या मार्जयेत्स्थान कुब्जिकाख्या तु खेचरी[10] ।
द्वात्रिंशदक्षरा[11] देवि पञ्चनादेषु सस्थिता ॥ ९ ॥
तत सिद्धाश्च चत्वार पुरुषाष्टादश[12] स्मृता ।
षर्ड्[13]पञ्चकसयुक्ता ध्यान स्यात्[14] पञ्चक पुन ॥ १० ॥
योगिनोपट्कसयुक्त[15] सप्तविंशत्क्रमान्वितम्[16] ।

(1) शिवशब्दमनन्तरम् a variant in K
in K, which is incorrect as it is connected with उच्चार्य. (2) फ्रीकार चैव, a variant
reads हसशब्द (3) K
(4) This charana and the next are wanting in K.
(5) K reads प्रणिहार रसाङ्कुश which is incorrect.
hemistich is wanting in M (6) This
M reads बालवत्सपुर षेश (7) K reads चोक्ष in lieu of बाल
clear sense M reads ग्राहयत् which is incorrect (8) K reads पुनस्तेनैव कारयत् which has no
चिताग्नि (9) K reads
(10) कुब्जिकाख्या तु खपरी a reading in M
reads द्वात्रिंशदक्षरा (V de Patala II verse 68) (11) M
पुरुषाष्टदश (12) K reads
(13) M reads षट.
(15) योगिनाषट्कसयुक्ता, a variant in K (14) K reads ध्य गाख्या
(16) K reads सप्तविंशत्क्रमान्विता.

एकाशीतिपदैर्युक्तं पञ्चावरणसंयुतम् ॥ ११ ॥
अनेन क्रमयोगेन मार्जनीं परिपूजयेत्[1] ।
अनेन मार्जयेत् क्षेत्रं रसेन्द्रो यत्र तिष्ठति ॥ १२ ॥
उपलेपन्तु तत्रैव चण्डघण्टान्तु कारयेत् ।
पूर्व्वे गृहे[2] तु सा देवी चण्डघण्टा व्यवस्थिता ॥ १३ ॥
चण्डभैरविका देवी संस्थिता[3] दक्षिणे गृहे ।
गोमयं तेन गृह्णीयाल्लेपनार्थं वरानने ॥ १४ ॥
चण्ड[4]कापालिनी देवी[5] संस्थिता[6] चोत्तरे गृहे ।
गृहीत्वा चोदकं तेन[7] लेपयेद्भूमिमण्डलम्[8] ॥ १५ ॥
सप्तदशाक्षरां कालीं[9] खड्ग[10]पाषाणतो न्यसेत् ।
द्वात्रिंशदक्षरं घोरं मर्दके[11] तु नियोजयेत् ॥ १६ ॥
गृह्णीयात् काञ्चिकां देवि कालपाशेन मन्त्रितः ।[12]
एवं सुकर्म्मसंयोगं कुरुते खेचरीकुलम् ॥ १७ ॥
अष्टाशीतिसहस्राणि या. स्थिता दिव्यखेचरी[13] ।

---

(1) M reads तेन पूजयेत् (2) पूर्व्वदेहे, a variant in K. (3) K reads सा स्थिता (4) M reads पञ्च. (5) M reads देव्या, which is incorrect. (6) K reads सा स्थिता. (7) M reads देवि. (8) लेपयद्भूमिमण्डले, a variant in M (9) साष्टादशाक्षरी काली, a variant in K (10) All the MSS agree in spelling खड्ग thus—खड्ल But no lexicon supports the latter spelling. (11) K reads मर्दने. (12) गृहीत्वा काञ्चिकां देवि कालपाशेन चार्च्चिताम्, a variant in K. (13) [इति गाथा] is to be understood after दिव्यखेचरी Both K and M read या (without विसर्ग), which is incorrect.

ता सर्व्वा किंकरास्तस्य[1] श्रोपधं पेपयन्ति ता[2] ॥ १८ ॥
तासा सर्व्वन्तु मन्त्रैक[3] चतुरक्षरसयुतम् ।—'सोह हस:'
सा विद्या खेचरीणा तु[4] नाम्ना[5] तु कुलखेचरी ॥ १९ ॥
राजिका सैन्धव न्यस्य[6] सा विद्या कुलखेचरी ।
मन्त्रयेत् काञ्जिका[7] तत्र मन्त्रराजो रसाङ्कुशो[8] ॥ २० ॥
वस्त्रविद्या जपेत्तत्र[9] या ख्याता पूर्व्वभार्गवे[10] ।
गुडष्टकान्तु सम्मर्द्य[11] प्रिये तन्मदित[12] रसम् ॥ २१ ॥
का कथा मन्त्रराजस्य[13] न वाक्य चिंशिरस्य च[14] ।
षडङ्ग योजयेत् त[15] तु त्वरित[16] धारयेत् तत. ॥ २२ ॥
डामराख्य महामन्त्र धमनीषु[17] नियोजयेत् ।

---

(1) खेचरास्तस्य is the reading in M [Here किंकरा = female servants]. (2) K reads पेपदतत (3) तासाञ्च सर्व्वमन्त्रैक, a reading in K (4) K reads खचरा नाम (5) M reads नाम्ना which is an error of the scribe (6) राजिका सैन्धव मस्या a variant in M, which seems to be erroneous (7) M reads काञ्चिक (8) B reads रसाङ्कशा K reads रसाङ्कशौ (9) B has वस्तु विद्या जय तत (10) K has या ख्याता पूर्व्वम भवत् M has या ख्याता पूर्व्वम भवेत् (11) B reads गुडष्टक K reads गुड्ष्टक तु ससख, wherein the last term seems to be an error (12) B reads त मदित (13) B reads कालपाद मन्त्रराजस्य, which mars the metre (14) B reads न वाक्य त्रिशतस्य च K reads तत्त्वाकचिंशिरस्य च (15) K reads तत् M reads तै which is incorrect (16) B and K read त्वरितां, which is a palpable mistake (17) B reads महास्त्र कामयेषु M reads भूपरषु which has no clear sense

चिन्तामणिमहाविद्यां कवचेषु नियोजयेत् ॥ २३ ॥
चण्डिकाया महामन्त्रं तं तु पार्श्वे नियोजयेत् ।[1]
नवविद्यां[2] वरारोहे विन्यसेत्तुषगोमये ॥ २४ ॥
त्रिपुराभैरवी देवी[3] राजिकाकाङ्क्षिके[4] न्यसेत् ।
गुडस्य कालरात्रिस्तु न्यस्तव्या वीरवन्दिते[5] ॥ २५ ॥
त्रिकूटाख्यं त्रिनेत्रं तु[6] अनलस्य तु विन्यसेत्[7] ।
उदके विन्यसेद्देवि चतुरशीति[8]चण्डिकाः ॥ २६ ॥
क्षेत्रपालमघोरास्त्रं[9] न्यस्तव्यं कोष्ठके प्रिये[10] ।
महापाशुपतास्त्रन्तु मूषायां च नियोजयेत्[11] ॥ २७ ॥
एतन्मन्त्रगणं[12] देवि रसस्थाने नियोजयेत् ।

---

(1) The portion commencing from चिन्तामणिमहाविद्या and ending in पार्श्वे नियोजयेत् is not found in M (2) K reads नवविद्या (3) B reads त्रिपुराभैरवि देवि M reads त्रिपुराभैरवी देवि Both seem to be incorrect. (4) M reads राजिका काञ्जिके (5) गुडस्य कालरात्रिस्तु न्यस्तव्या वीरवर्जिता, a variant in M, which is inc (6) K reads त्रिकूटाख्यत्रिनेत्र च. M reads त्रिपुरा[illegible] (7) K reads अनले च दग्धे न्यसेत् M reads erroneously अनलस्यतु विन्यसेत् [गुडस्य = गुडे, अनलस्य = अनले, षष्ठी सर्वत्र युज्यते ।] (8) All the MSS read चतुराशीति, which is grammatically incorrect (9) क्षेत्रपालमघोरास्त्र, a variant in M (10) K reads प्रिये All the MSS read काष्ठके, which is incorrect. (11) महापाशुपतस्त्रा तु मूषायां सन्नियोजयेत्, a variant in M, which is inc. K reads मूखायां, wherein ख is written in the place of ष, which is pronounced by the up countrymen as ख (12) This hemistich is wanting in B K reads एतन्मन्त्रगणं, which is incorrect.

तदा तु सिद्यति[1] तस्य साधकस्य फल[2] प्रिये ॥ २८ ॥
रसाङ्कुश महामन्त्र जपेत्तु हृदयान्तरे[3] ।
अन्ये ये[4] योगिनोमन्त्रा सर्व्वानारोय जापयेत्[5] ॥ २९ ॥
अप्रकाशस्तु[6] तेनैव मन्त्रराज रसाङ्कुशम् ।
अप्रकाशश्च[7] नारीणा रक्षयेत्प्रणव तथा[8] ।
महासमयविभ्रश[9] नारीणा हृदय यथा[10] ॥ ३० ॥
कुब्जिकाद्यास्तु ये मन्त्रा मया[11] ते सप्रकाशिता ।
त्रैलोक्य क्षोभितास्ते तु[12] न मन्यन्ते मम प्रिये ॥ ३१ ॥[13]
रसाङ्कुशन ध्यानेन[14] त्रैलोक्य वश्यता[15] व्रजेत् ॥ ३२ ॥

(1) B reads सिद्यते wh ch is incorrect (2) B reads पर M reads रस (3) B reads जाप्य तु हृन्तरे M reads हृदयान्तरे All the texts read जाप्य which is grammat cally incorrect as the term मन्त्र is not neuter (4) B and M read च (5) B has सर्वानारी च सबनार्थाय जापये a variant in K wh ch has no clear meaning (6) K reads अपकाशस्तु M reads सप्रकाशस्तु which is incorrect (7) K reads अप्रकाशश्च (8) B reads प्रणवद्यया K reads प्रणवश्च तां where n तां is incorrect. (9) महासमविभ्रश is the read ng in K which seems to be defective (10) हृदयतथा is the variant in K wh ch is incorrect This hem stich is wanting in M (11) B reads मन्त्रा व त्वया where n the last term is incorrect (12) K reads तैश्च wh ch seems to be incorrect (13) The portion beginning from कुब्जिकाद्यास्तु and ending in प्रिये is not found in M (14) K reads ध्यानन (15) K reads वश्यता

मन्त्रन्यासमिति[1] ज्ञात्वा यन्त्रमूषाग्नि[2]मानवित् ।
कुर्व्वाणो रसकर्म्माणि सिद्धिं प्राप्नोति साधकः ॥ २१ ॥

इति श्रीपार्व्वतीपरमेश्वरसंवादे
रसार्णवे रससंहितायां
मन्त्रन्यासो नाम[3]
तृतीयः पटलः ॥३॥

चतुर्थः पटलः ।

श्रीदेव्युवाच ।[1]

यन्त्रमूषाग्निमानानि न ज्ञात्वा मन्त्रवेद्यपि ।
किं करोति[2] महादेव तानि मे वक्तुमर्हसि ॥ १ ॥

---

(1) मन्त्रन्यासमिति, a variant in K. (2) K reads मूषाग्नि (See the remark in p. 39) (3) M reads रसार्णवे मन्त्रन्यासनाम तृतीयः पटलः.

---

(1) K has the following śloka, which being absurd, we have not adopted —[illegible] । [illegible] । The portion commencing from the opening श्रीदेव्युवाच &c. up to श्रीभैरव उवाच (next page) is not found in M except the word भैरव.
(2) K reads किं करोति which is inaccurate.

श्रीभैरव उवाच ।

रसोपरसलोहानि वसनं[1] काञ्जिकम्[2] विडम् ।
धमनी-लोहयन्त्राणि[3] खल्ल[4]पाषाणमर्दकम् ॥ २ ॥
कोष्ठिका[5] वक्रनाल च[6] गोमय सारमिन्धनम् ।
मृन्मयानि च यन्त्राणि मुषलोलूखलानि च ॥ ३ ॥
सडसी पट्टसदंश[7] मृत्पात्राय कटोरकम्[8] ।
प्रतिमानानि च तुला च्छदनानि कपोपलम्[9] ॥ ४ ॥
वशनाली-लोहनाली[10]-मूषाङ्गारा[11]स्तथौषधी. ।
स्नेहाम्ललवणक्षारविषाण्युपविषाणि च ॥ ५ ॥
एव सगृह्य[12] सम्भार कर्मयोग समाचरेत् ॥ ६ ॥
द्रवद्रव्येण भाण्डस्य पूरिताद्धोदरस्य[13] च ।

(1) B and M read वासना (2) B reads किञ्जिका M reads काञ्चिक (3) K reads लोहयन्त्राणि (4) All the texts read खल्व which is not supported by any lexicon (5) B and K read कोष्ठिका which is not correct (6) M reads वक्रनालच, which seems to be incorrect. (7) K reads प ट्टसदश M reads सप्तकोष्ठ सन्दश (8) K reads करोटकम् M reads कमोरकम् Both are inc. (9) योदिनौनि, a reading in M, which has no meaning K reads कपोत् पलम् which is not correct (10) K reads वसनानि लोहनानि, which is incorrect (11) M reads मूषाढाल K reads मुखमाया, which has no clear sense (12) M reads सगाह्य (13) K reads द्रवद्रवेण भाण्ड च पूरीतमवरसेन which seems to be an error We have adopted the reading in B and M, which agrees with that in रसरत्नसमुच्चय Chap. IX . .

मुखे तिर्य्यक्कृते[1] भाण्डे रसं सूत्रेण लम्बितम्।
तं[2] स्वेदयेत् तल[3]गतं दोलायन्त्रमिति स्मृतम्॥ ७॥
लोहमूषाद्वयं कृत्वा द्वादशाङ्गुलमानतः।[4]
ईषच्छिद्रान्वितामेकां तत्र[5] गन्धकसंयुताम्[6]॥ ८॥
मूषायां रसयुक्तायाम् अन्यस्यां तां प्रवेशयेत्।
तोयं स्यात् सूतकस्याध.[7] ऊर्ध्वाधो वह्निदीपनम्[8]॥ ९॥
रसोनकरसं भद्रे यन्नतो[9] वस्त्रगालितम्।
दापयेत्प्रचुरं यत्नात् आप्लाव्य[10] रसगन्धकौ[11]॥ १०॥
स्थालिकायां निधायोर्द्ध्वे[12] स्थाल्योमन्यां दृढां कुरु[13]।
सन्धिं[14] विलेपयेद्यत्नात् मृदा वस्त्रेण चैव हि[15]॥ ११॥

---

(1) K reads मुखतिर्य्यक्कृते (2) K reads तत (3) K reads तत्र M reads तैल For the definition of दोलायन्त्र vide रसरत्नसमुच्चय Chap. IX. vs 3–4 (4) This sloka and the following six slokas are nearly the same as in र स स in Chap IX vs 15–21. (5) K reads ईषच्छिद्रा छिद्रमितमेकां (6) M reads गन्धकसंयुतम, which is grammatically inc. (7) B reads सूतकस्याधे. (8) Both K and M read दीपकम् We have adopted the reading in B and र स स (9) M reads यत्नत, which is evidently an error of the scribe. (10) B reads आप्लाव्या, which is incorrect, K reads आप्लुतौ. (11) M reads रसगन्धकै, which seems to be incorrect. (12) B reads निधायोर्ध्वा. K reads निधायोर्द्धे निधायोर्द्धे is the reading in र.स.स. We have adopted the reading in M (13) स्थालिमन्यां दृढ़ कर a variant in K. (14) K reads सार्द्धं, which seems to be incorrect. (15) M reads चैदरत्

स्याद्यन्तरे कपोताख्यं पुटं कर्षाग्निना[1] सदा ।
यन्त्रस्याधः करीषाग्नि[2] दद्यात्तीव्राग्निमेव वा ॥ १२ ॥
एवन्तु त्रिदिनं[3] कुर्यात् ततो यन्त्रं विमोचयेत्[4] ।
तप्तोदके तप्तखल्वे[5] न कुर्याच्छीतले क्रियाम्[6] ॥ १३ ॥
न तत्र चीयते[7] सूतो न च गच्छति कुत्रचित् ।
अनेन क्रमयोगेन[8] कुर्याद्गन्धकजारणम्[9] ॥ १४ ॥
ऊर्द्ध्वं वह्निरधश्चापो मध्ये तु[10] रससङ्ग्रहः ।
भूधरयन्त्रमिदं देवि[11] जारयेद्गगनादिकम्[12] ॥ १५ ॥

---

(1) M reads पुटकर्षाग्निना which is incorrect (2) B reads करिषाग्नि, which is not correct (3) B, K and M read त्रिविध, the sense whereof is not clear We have adopted the reading in रसरत्नसमुच्चय (4) ततस्तीव्र विमर्दयेत्, a variant in K We have adopted the reading in B, M and रस.स. (5) तप्तोदके तदा खल्वे, a variant in K M reads तप्तोदकेन तप्तस्खल्वे which seems to be an error We have adopted the reading in B and रस स (6) B reads न कुर्यां च्छीतलक्रियां K reads न कुर्याच्छितलां क्रियाम्, which is evidently a mistake न कुर्याच्छीतलक्रिया, a reading in M We have adopted the reading in रस स (7) K reads जायते M reads चयते We have taken the reading in B and रस स (8) अनेन च क्रमेणैव, a variant in रस स (9) M reads गन्धकजारणाम् (10) M reads च (11) मूषायन्त्रमिदं देवि a variant in M which seems to be an error K reads मूषायन्त्र, which ought to be मूषायन्त्र सोमानलमिदं प्रोक्तं or सोमानलमिदं प्रोक्तं, a reading in रस स Most probably सोमानलयन्त्र is the modern name of मूषायन्त्र (12) जारयेद्गगनादिकं a variant in B जायते गन्धकादिकं, a variant in K जारयेद्गगनादिकर्म a reading in M, which destroys the metre.

गर्भयन्त्रं प्रवक्ष्यामि पिष्टिकाभस्मकारणम्[1] ।
चतुरङ्गुलदीर्घां तु[2] मूषिकां मृन्मयीं दृढाम् ॥ १६ ॥
त्र्यङ्गुलां मध्यविस्तारे[3] वर्त्तुलं कारयेन्मुखम् ।
लोहस्य[4] विंशतिर्भागा एको भागस्तु गुग्गुलोः[5] ॥ १७ ॥
सुश्लक्ष्णं पेषयित्वा तु तोयं दद्यात्[6] पुनः पुनः ।
मूषालेपं ततः कुर्य्यात्[7] तले पिष्टीं च निक्षिपेत्[8] ॥ १८ ॥
तुषकर्षाग्निना भूमौ[9] मृदुस्वेदन्तु कारयेत्[10] ।
अहोरात्रं त्रिरात्रं वा रसेन्द्रो भस्मतां व्रजेत् ॥ १९ ॥

---

(1) B reads भस्मकारक K reads पिष्टिकायन्त्रकारकम् We have adopted the reading in रसरत्नसमुच्चय For पिष्टिका, see रस स Chap VIII, slokas 7—8, and for गर्भयन्त्र vide do Chap IX, vs 28—31 This hemistich is wanting in M. (2) K reads चतुरङ्गुलदीर्घं च, which is incorrect. दीर्घान्तु मूषीकां, a variant in M (3) B reads अङ्गुल मध्यविस्तारे K reads अङ्गुल मध्यविस्तार त्र्यङ्गुलोन्मितविस्तरा is the reading in रसरत्नसमुच्चय, *wherein the last term seems to be incorrect*, as the term विस्तर is invariably used to express a collection of words and not the breadth Vide Pánini 3.3 33 (4) B and K read लोणस्य M reads लोहस्य We have adopted the reading in रस.स (5) B reads एकभागस्तु गुग्गुलु. M *reads* एको भागस्तु गुग्गुलु. (6) B and M read दत्वा. दद्याद्वारवार is the reading in रस स (7) K reads मूषालेप दृढ कृत्वा is the reading in रस स (8) K reads तिलपिष्ट मुनिक्षिपेत्. तैलपिष्टञ्च निक्षिपेत्, a variant in M. रस स. has लवणार्द्रमृदम्भि- (9) B has भूम्यो instead of भूमौ K has कुर्य्यात्तुषाग्नि भूमौ च. करीषतुषाग्निना भूमौ, a variant in रस स (10) रस स reads स्वेदयेन्मृदु मानवित्.

जारणे मारणे[1] चैव रसराजस्य रञ्जने ।
यन्त्रमेक[2] परं मर्म्म यन्त्रौषध्यो महाबलम्[3] ॥ २० ॥
औषधीरहितत्वाय हठाद्[4]यन्त्रेण बध्यते ।
सर्व्वत्र सूतको याति[5] मुक्ता भूधरलक्षणम् ॥ २१ ॥
देवताभिः समाक्रष्टो लोष्टस्थोऽपि[6] हि गच्छति ।
तस्माद्यन्त्रबलं चैकं न विलङ्घ्य[7] विजानता ॥ २२ ॥
मन्त्रौषधिसमायोगात् सुसिद्धं कुरुते ध्रुवम्[8] ।
मन्त्रोऽघोरोऽत्र जप्तव्यो[9] जपान्ते[10] पूजयेद्रसम्[11] ॥ २३ ॥
एकान्ते तु क्रिया कार्य्या दृष्टान्यैर्विफला[12] भवेत् ॥ २४ ॥
गन्धकस्य क्षयो नास्ति[13] न रसस्य क्षयो भवेत् ।

---

(1) B reads जारणमारणे K reads मारणे (2) K reads यन्त्रमेव पर कर्म्म M reads यन्त्रौषध पर कर्म्म (3) K reads यन्त्रौविद्या महाबला M reads यन्त्रौषध्या महारसम् Both are partly correct (4) M reads हिङ्गाद, which is incorrect and absurd (5) सूतका याति a variant in M (6) B has a defective hemistich समाक्रष्टलोष्टस्थोऽपि हि न गच्छति तथा पौतोऽपि, a variant in M (7) B has नविलङ्घ M reads नाविलङ्घ्य, which seems to be inaccurate (8) B and M read भवात् In this reading the sentence becomes incomplete (9) K reads मन्त्रघोरोऽत्र यष्टव्यो M reads मन्त्रघोरोऽत्र जप्तव्यो Both the readings are not free from slight errors (10) K reads यजान्ते M reads यजान्ते Both are inc. (11) K reads पूजयद्रसम् (12) दृष्टेऽन्यैर्विफला a variant in M, which is incorrect (13) गुह्यकार्थक्षयो नास्तीत्, a reading in M, which has no sense at all

चयो यन्त्रस्य विज्ञेय[1] यन्त्रे विक्रियते क्रिया[2] ।
अलाभे कान्तलोहस्य यन्त्र लोहेन कारयेत् ॥ २५ ॥
वह्निलक्ष्य[3]मविज्ञाय रसस्यार्द्धचयो[4] भवेत् ।
यन्त्रचयविधिज्ञस्य चतुर्थांशचयो[5] भवेत् ॥ २६ ॥[6]
द्विमासेन द्वितीयाश तृतीयाश त्रिभिर्भवेत् ।
महाग्नि सहते क्षेप सारितो यत्र[7] तिष्ठति ॥ २७ ॥
खपर सिकतापूर्ण[8] कृत्वा तस्योपरि न्यसेत् ।
अपर खर्पर[9] तत्र शनैर्मृदग्निना[10] पचेत् ॥ २८ ॥
पञ्चक्षारैस्तथा मूत्रै[11]र्लवणैश्च[12] विडन्तत[13] ।
हसपाक स विज्ञातो[14] यन्त्रतत्त्वार्थकोविदै[15] ॥ २९ ॥

---

(1) K reads विज्ञय B and M read यन्त्रमविज्ञाय (2) M reads क्रिया which is incorrect (3) K reads वह्नेलक्ष्य M reads वह्निलक्ष. (4) रसस्यार्धचयो a variant in M which seems to be an error of the scribe (5) यन्त्रचयाविविधिज्ञस्य चतुर्थंशचयो, a variant in M, which is inc (6) This hemistich is not found in K (7) K reads स्वदात् instead of यत्र B reads सरितावत्र M reads सारितावत्र Both the readings are unintelligible (8) B reads कपूर which is inc कपर सिकत च a variant in M (9) तत्र कर्पर a reading in M (10) K reads शनै मृदग्निना which is a palpable mistake of the scribe. (11) B reads पञ्चक्षारैस्तथा मत्रै M reads पञ्चक्षारै, which is senseless (12) लवणैश्च is the reading in रसरत्नसमुच्चय (13) K reads विडैस्तत (14) स विख्यातो a variant in B हसपाद सुविख्यातो a variant in M. हसपाक समाख्यात a variant in र स स (15) M reads यत्र तत्त्वार्थकोविदै We see यत्र तत्त्वार्थकोविदै in र स स

कृष्णा रक्ता च पीता[1] च शुक्लवर्णा[2] च मृत्तिका ।
आद्या श्रेष्ठा कनिष्ठान्त्या[3] मध्यमा मध्यमा मता ॥ ३० ॥
दग्धधान्यतुषोपेता मृत्तिका कोष्ठिकाविधौ[4] ।
वक्रनालकृता[5] वापि शस्यते सुरसुन्दरि ॥ ३१ ॥
गारा[6] दग्धा तुषा दग्धा दग्धा वल्मीकमृत्तिका ।
अजाश्वाना मल[7] दग्ध यावत्तत् कृष्णता गतम्[8] ॥ ३२ ॥
वासकस्य च पत्राणि वल्मीकस्य मृदा सह ।
पेषयेद्‌क्षितोयेन यावत्तत् सूक्ष्मता गतम् ॥ ३३ ॥[9]
मर्दयेत्तेन बध्नीयात् वक्रनालञ्च कोष्ठिकाम्[10] ॥ ३४ ॥
गारा दग्धा तुषा दग्धा दग्धा वल्मीकमृत्तिका ।
चोरमङ्गारक किट्ट वज्रेणापि न भिद्यते ॥ ३५ ॥[11]
दग्धाङ्गारस्य षड्भागा भागैका[12] कृष्णमृत्तिका ।
चोरमङ्गारक किट्ट वज्रमूषा[13] प्रकीर्त्तिता ॥ ३६ ॥

---

(1) M reads पीता. (2) M reads शुक्लका (3) कनिष्ठा च a variant in K (4) B reads कोष्टकाय वै K reads कोष्टकार्थं वै which is inc The correct reading appears to be कोष्ठकाय वै (5) B and M read वद्गनालाकृता (6) M reads गौरा [गार or गारा — black earth mixed with kankar or nodular stones] (7) K reads अजाश्वानां मल M reads अजाश्वामल Both are inc. (8) दग्धा मृत कृष्णतां गता a variant in K (9) अमिम वज्रतां गत a variant in K This śloka (33) is not found in M (10) B reads मर्दयेत तेनौषधी या, which is not intelligible M reads कोष्ठिकम (11) This śloka is wanting in M (12) M reads भगैक which is not correct (13) According to रसरत्नसमुच्चय th s appears to be गारमूषा (Chap X v 13)

तुषं वस्त्रसमं दग्ध[1] मृत्तिका चतुरंशिका[2] ।
कूपो[3]पाषाणसयुक्ता वरमूषा[4] प्रकीर्त्तिता ॥ ३७ ॥
प्रकाशा चान्धमूषा च मूषा तु द्विविधा स्मृता[5] ॥ ३८ ॥
प्रकाशमूषा देवेशि शरावाकारसयुता ।
द्रव्यनिर्वाहणे सा च वादिकैः[6] सुप्रशस्यते ॥ ३९ ॥
अन्धमूषा तु कर्त्तव्या गोस्तनाकारसन्निभा ।
पिधानकसमायुक्ता किञ्चिदुन्नतमस्तका[7] ॥ ४० ॥
पत्रलेपे तथा रङ्गे[8] द्वन्द्वमेलापके तथा ।
सैव च्छिद्रान्विता[9] मन्दा गभीरा सारणोचिता ॥ ४१ ॥
तिलभस्म हिरश्च तु[10] इष्टकाश[11]समन्वितम् ।

(1) तुष दग्धसम दग्ध a variant in K, which is a senseless tautology. (2) B reads चतुरंशका (3) K reads कूर्म M reads कुपौ (4) B, K and M read वज्रमूषा According to रसरत्नसमुच्चय this appears to be वरमूषा (Chap X v 15) Hence we have adopted the reading in रस स in order to avoid tautology (5) प्रकृतिर्द्विविधा स्मृता, a variant in K (6) K reads वैदिके M reads सा चावैदिकै (7) किञ्चिदुन्नतमस्तका, a variant in K किञ्चिदुच्चितमस्तका a variant in M Both are incorrect. [उन्नत should be उत्तान, and उच्चित should be उच्छ्रित] This मूषा is called in रस स as गोस्तनी (Vide Chap X v 25) (8) B reads सत्र लेपे K reads भागे in place of रङ्गे (9) M reads च्छिद्रान्वितान्विता, which is a mistake of the scribe (10) M reads हिरश्चस्तु which is not correct. (11) B reads इष्टकाश K reads इष्टाकांश Both appear to be incorrect

भस्ममूषा तु विज्ञेया तारसंशोधने हिता[1] ॥ ४२ ॥
मात्त[2]तारस्य भागौ द्वौ इष्टकाशसमन्वितौ[3] ।
मूढागास्तारशुद्ध्यर्थमुत्तमा[4] वरवर्णिनि[5] ॥ ४३ ॥
रक्तवर्गेण सम्मिश्रा रक्तवर्गपरिप्लुता[6] ।
रक्तवर्गकृतालेपा[7] सर्व्वशुद्धिषु शोभना[8] ॥ ४४ ॥
शुक्लवर्गेण सम्मिश्रा[9] शुक्लवर्गपरिप्लुता ।
शुक्लवर्गकृतालेपा शुक्लशुद्धिषु शोभना[10] ॥ ४५ ॥
विडवर्गेण[11] सम्मिश्रा धृतिमिच्छति जारणे[12] ।

---

(1) सस्म मूषा तु विज्ञया तारसशोधनै चिता a variant in B तारवी शोधने हिता a variant in K तारसशोधने चिता a variant in M All appear to be the error of the scribe We do not find any mention of this मुषा (भस्ममुषा) in रस स (2) M reads शोध (3) इष्टकां च सम न्वित a variant in B which is incorrect ईष्टकांशसमन्वित a variant in M (4) B and K read सुत्तम which is not grammatically correct (5) सुरवर्णिनि is the reading in K which is not accurate (6) K reads रक्तवर्णपरिप्लुता which is incorrect (7) रक्तवर्गकृतालुता a variant in K which is an error of the scribe (8) This charana and the next three charanas are wanting in M (9) K reads मिश्रा या (10) सर्वशुद्धिषु शाभना, a reading in K शुक्लसिद्धिषु शाभना a reading in M [For रक्तवर्ग and शुक्लवर्ग see the next Patala v 39 and v 40 respectively] (11) K reads विड्वर्गेण M reads षड्वर्गेण च (12) धृतिमिच्छति कारणे a variant in M which is meaningless K reads क्षतिमिच्छति कारणे, which has no clear meaning We have adopted the above reading, after collating all the texts

निर्वाहणं प्रकुर्व्वीत[1] रक्तवर्गप्रलिप्तया[2] ॥ ४६ ॥
विषटङ्कणशुञ्जाभि मूषालेपन्तु[3] कारयेत् ।
प्रकाशाया प्रकुर्व्वीत यदि वाङ्गारलेपनम्[4] ॥ ४७ ॥
तस्या विन्यस्य मूषाया द्रव्यमावर्त्तयेद्बुध ।
लेपो वर्णपुट देवि रक्तमृत्सिन्धुभूखगे[5] ॥ ४८ ॥
आवर्त्तमाने कनके पीता तारे[6] सिता प्रभा[7] ।
शुल्वे[8] नीलनिभा तीक्ष्णे कृष्णवर्णा सुरेश्वरि ॥ ४९ ॥
वङ्ग ज्वाला कपोताभा[9] नागे मलिनधूमका[10] ।
शैले तु धूम्रा देवि आयसे कपिलप्रभा ॥ ५० ॥
अयस्कान्ते धूम्रवर्णा[11] सस्यके[12] लोहिता भवेत् ।
वज्रे नानाविधा[13] ज्वाला खसत्त्वे[14] पाण्डुरप्रभा ॥ ५१ ॥

---

(1) B and M read प्रकुर्व्वन्ति (2) B reads रक्तवर्गप्रलिप्तया. [मूषया is to be understood after this charana] (3) K reads मूख लपन्तु wherein मूखा = मूषा (4) K reads वाङ्गारलपयत् wh ch is gram inc M reads वाङ्गलिलेपनम् which is not accurate here (5) रक्तभक्षिप्त मूषणे, a variant in K which appears to be incorrect M reads रक्तमृत् सितभूखगे (6) B reads तार K reads पिताभारे wh ch is evidently a mistake (7) K reads सिता प्रभा M reads सितप्रभा (8) K reads शुक्ले, which is inc (9) कपोता च a read ng in B and K (10) B and K read मलिनधूमता (11) K reads धम्रवर्णा (12) K reads सत्वके which is incorrect (13) K reads नानाभिधा [According to Varāha and Garuda a diamond may be रक्त पीत सित शैरीष and श्यामल Hence it emanates different kinds of flames] (14) K reads खस्वत्व, wh ch seems to be incorrect [ख = खस]

न विस्फुलिङ्गो[1] न च बुद्बुदश्च[2]
यदा न रेखापटलं[3] न शब्दः[4] ।
मूषागतं रत्नसम स्थिरञ्च[5]
तदा विशुद्ध प्रवदन्ति लोहम् ॥ ५२ ॥
प्रतीवापः पुरा योज्यो[6] निषेक[7]स्तदनन्तरम् ।
छादनं तु प्रतीवाप [8] निषेक मज्जन[9] विदुः ।
अभिषेक[10] तदिच्छन्ति स्नपनं क्रियते तु यत्[11] ॥ ५३ ॥
वापो निषेकः स्नपन[12] द्रुते[13] निर्मलता गते ।
उष्णेनैव हि वाञ्छन्ति शीतल[14] न च वाञ्छति ॥ ५४ ॥
शुक्लदीप्ति सशब्दश्च[15] यदा वैश्वानरो भवेत् ।

---

(1) K reads विस्फलिङ्गा (2) B reads बुद्बुदाश्च K reads बुद्बुदा च which is incorrect (3) नरे खापटल a variant in M, which is senseless (4) न शब्दम् is the reading in M, which is grammatically incorrect (5) M reads मूषासमा, which is meaningless. B reads स्थित च (6) K reads यो हि M reads प्रतिवाप पुरा योज्या which is gram. inc. (7) K reads निकरे M reads निषेका (8) छादनन्तु प्रतिवापे, a variant in K, wherein the latter term is inc. (9) M reads अमन (10) K reads अभिषक which is gram inc (11) K reads य, which is gram incorrect अपित क्रियत तु यत्, a variant in M (12) वापे निशक स्नपन, a variant in K, which is erroneous. (13) K has रुपि M has only the letter ते Both are absurd. (14) M reads शीतले (15) B reads शुक्लदीप्तिश्चशब्द स्याद शुक्लदीप्ति शब्द स्यात् तदा, a variant in K, which seems to be inaccurate.

लोहावर्त्तः स विज्ञेयः सत्त्वं पतति निर्मलम् ॥ ५५ ॥[1]
षोडशाङ्गुलविस्तीर्णं हस्तमात्रायतं शुभम्[2] ।
धातुसत्त्वनिपातार्थं[3] कोष्ठकं[4] वरवर्णिनि ॥ ५६ ॥
वंश[5]खादिरमाधूक[6] बदरीदारुसम्भवैः[7] ।
परिपूर्णं दृढाङ्गारैः धमेद्वातेन कोष्ठकम्[8] ।

---

(1) To illustrate the above technical terms we quote here the verses from रसरत्नसमुच्चय (Chap VIII vs 49—52) —

द्रुते द्रव्यान्तरक्षेपो लोहाद्ये क्रियते हि यः ।
स आवापः प्रतीवापस्तदेवाच्छादनं मतम् ॥ ४९ ॥
द्रुते वङ्गिस्थिते लोहे विरम्याष्टनिमेषकम् ।
सलिलस्य परिक्षेपः सोऽभिषेक इति स्मृतः ॥ ५० ॥
द्रवस्यास्य विनिक्षेपो निर्वापः स्नपनञ्च तत् ।
प्रतीवापादिकं कार्य्यं द्रुते लोहे सुनिर्मले ॥ ५१ ॥
यदा हुताशो दीप्तार्चिः शुक्लोत्थानसमन्वितः ।
शुद्धावर्त्तस्तदा ज्ञेयः स कालः सत्त्वनिर्गमे ॥ ५२ ॥

(2) B, K and M read शुभम् but we see समम् in रस स and in चन्द्रि.
(3) तनुसत्त्वनिपातार्थं, a variant in M which is not correct (4) B, K and M read कोष्टकं which is not correct It is called कोष्ठिकायन्त्र in the 6th Patala, Sloka 16 and कोष्ठीयन्त्रम् in रस स (Chap IX. v 44.)
(5) K reads वसा, which is incorrect. (6) M reads माधूर्व्वं, which has no clear sense. (7) बदरोदरोदारिसम्भवैः a variant in M, which is absurd. (8) B reads धमोवातेन कोष्टके K reads धमेद्वातेन कोष्ठके धमावतेन कोष्टके is the reading in M. धमोवातेन कोष्टके is the variant in चन्द्रि [We cannot account for the third case-ending in कोष्ठके, which has an adjective परिपूर्णं]

मस्रया[1] ज्वालमार्गेण ज्वालयेच्च हुताशनम् ॥ ५७ ॥

प्रविततमुखभाग सङ्गतान्त.प्रदेश[2]
स्थलरचितचिरान्तर्जालकं कोष्ठकं स्यात् ।[3]
वकगलसममान[4] वङ्कनाल विधेय[5]
सुषिरनलिनिका स्या[6]न्मृन्मयो दीर्घवृत्ता[7] ॥ ५८ ॥

मृन्मये लोहपात्रे वा[8] अयस्कान्तमयेऽथवा ।
पाषाणे स्फटिके वाथ मुक्ताशैलमयेऽथवा ॥ ५९ ॥
सुदृढो मर्दक. कार्यः[9] चतुरङ्गुलकोच्छ्रय.[10] ।

---

(1) मात्रया is the reading in चवि. (2) मागुवततमुखभागात् सङ्गताग्र प्रदेशात्, a variant in K, which is inc B and M read प्रविततमुखभाग सङ्गतान्तप्रदेश, whereas they state कोष्टक (neuter) (3) स्थलरचितविदान पावक कोष्ठकस्य तु, a variant in K, which has no sense, neither metre. M reads चिरान्तर्जालक (4) वकगलसमान च, a reading in K, which is not correct. M reads वकागमलसमान, wherein वकग has no meaning (5) B reads वङ्कनाल. K reads विधारयेत् which mars the metre (6) B reads सुषिरनलिकान्या स्रिमृत् वरनलिकास्या, a variant in K, which is a palpable error सुषिरनलिनकादा, a variant in M. [सुषिर=सच्छिद्र, नलि निका=नली, नाल] (7) K reads दीर्घवृत्तया, which is incorrect. M reads दीर्घवृत्ता the meaning whereof is not intelligible (8) K reads च. M reads मन्मयकाष्ठपात्रे वा, which seems to be incorrect (9) B and K read मर्दक कार्य. M reads कार्यो, which is incorrect. रसरत्नसमुच्चय has the term मर्दक in the masculine gender (Chap IX, v 87.) We have adopted that reading (10) चतुरङ्गुलकोटय, a variant in K. चतुरङ्गुलकोच्छ्रिय, a reading in M Both are unintelligible.

स च[1] लोहमयः शैली ह्ययस्कान्त[1]मयोऽथवा ॥ ६० ॥
अघोरास्त्राभिधानेन महापाशुपतेन वा ।
मन्त्रेण रचयेच्छुद्धिं भूमिं तेनैव शोधयेत् ॥ ६१ ॥
इन्धनानि च सर्व्वाणि द्रव्याणि च विशेषतः ।
दाहकं ज्वालयेत्तेन खल्वं तेनैव शोधयेत् ॥ ६२ ॥[2]
रसं विशोधयेत्तेन विन्यसेत् दिवसे शुभे[3] ।
खल्वोपरि न्यसित्वा[4] च शिवमूर्त्तिमनुस्मरेत् ॥ ६३ ॥
देवतानुग्रहं[5] प्राप्य यन्त्रमूषाग्निमानवित् ।
देवेशि रससिद्धयं जानीयात्[6] औषधैरपि[7] ॥ ६४ ॥
यन्त्रमूषाग्निमानानि[8] वर्णितानि सुरेश्वरि ।
तन्ममाचक्ष्व देवेशि[9] किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ ६५ ॥[10]

(1) K reads मैव, and ह्यस्कान्त Both the readings are incorrect. [The अयस्कान्तम् is mentioned in detail in the 2nd Patala Vide the portion between the ślokas 97 and 98] (2) This śloka is wanting in M (3) विन्यसेद्दिवसे तथा, a variant in B and M (4) K reads मसित्वा, which is incorrect (5) देवमानुग्रहं is the reading in K, which seems to be an error of the scribe. (6) K reads जानि वा, which is inconsistent. (7) M reads द्रोवधैरपि, which seems to be रोषधैरपि. (8) यन्त्रमूषादिमानानि, a variant in K. (9) This charana is wanting in M K reads तन्ममायक्ष which is an error of the scribe. (10) This hemistich is written in K between the two hemistichs of the 64th sloka, which is an evident error of the scribe.

इति श्रीपार्व्वतीपरमेश्वरसंवादे[1] रसार्णवे[2] रससंहितायां यन्त्रमूषाग्निवर्णनो[3] नाम चतुर्थः पटलः ॥४॥

पञ्चमः पटलः ।

श्रीदेव्युवाच ।[1]

नियामकादिकं[2] कर्म क्रामणान्तं सुरेश्वर ।
यथा सम्पद्यते छेपामोषधीं[3] वक्तुमर्हसि ॥ १ ॥

श्रीभैरव उवाच ।[4]

---

(1) This is wanting in B and M (2) This is wanting in M (3) B reads यन्त्रमूषाग्निवर्णन नाम M reads only मूषाग्निवर्णनम् and omits the term यन्त्र

---

(1) M reads only देवी (2) B and M read here नियामकादिक, but they have stated नियमकादिक in the 2nd Patala K reads here नियामिकादिक but it has stated नियामकादिक in the 2nd Patala (Vide Patala II śloka 109) (3) B reads मोषधो K reads मोषधि [यथा इत्यत्र आतिवाचकत्वादकशमनम्] (4) M reads only भैरव.

सर्पाक्षी वृश्चिककर्कोटी[1] कञ्चुकी जलविन्दुजा[2] ।
शतावरी भृङ्गराजः[3] शरपुङ्खा[4] पुनर्नवा ॥ २ ॥
मण्डूकपर्णी[5] मत्स्याक्षी ब्रह्मदण्डी शिखण्डिनी[6] ।
अनन्ता काकजङ्घा च काकमाची[7] कपोतिका[8] ॥ ३ ॥
विष्णुक्रान्ता सहचरा[9] सहादेवी[10] महाबला ।
बला नागबला क्षण्णा[11] चक्रमर्दः कुरङ्गिणी[12] ॥ ४ ॥
पाठा चामलकी नीली[13] ज्वालिनी पद्मचारिणी ।
फणिविजिह्वा गोजिह्वा[14] कोकिलाक्षी[15] घनध्वनिः[16] ॥५॥

---

(1) K reads वृश्चिकाकोटी. M reads वृश्चिकाकोटी. (2) B reads कञ्चुकी जलविन्दुका K reads कञ्चुकि जलविविका M reads कञ्चकी जालविन्दिका. (3) M reads भृङ्गराजी (4) B reads शरपुङ्खी (5) K has मण्डूकपर्णि (without विसर्ग). (6) K has शिखण्डिनि, which is gram inc. (7) B reads काचमाची, which is not accurate K reads only माचि (8) B reads कपोतकी. K reads कपोतिका तथा. M reads कपोतका. (9) K reads सहसा च (10) K and M have सहदेवी (11) B and K read मूर्वा But this is a tautology, since we see afterwards ज्वालिनी meaning मूर्वा (12) चक्रमर्दकुरङ्गिणी, a variant in B चक्रमर्दकविडिङ्गी, a variant in M (13) K has चामलकि नीलि, which is gram inc. (14) B reads घंटिविजिह्वा गोजिह्वा. K reads गोजिह्वा विजिह्वा च (15) K reads erroneously कोकिलाक्षा. M reads कोकिलाक्षा (16) B has घनध्वनि, which is incorrect. K has घनध्वनी which is also incorrect M has घनास्वन (which means काकमाची), which has been already mentioned

आखुपर्णी[1] त्रिपर्णी च[2] द्विपर्णी चैकपर्णिका[3] ।
तित्तिडी[4] क्षीरिणी राज्ञा[5] मेषशृङ्गी च कुक्कुटी[6] ॥ ६ ॥
कृष्णपर्णी[7] च तुलसी श्वेता च गिरिकर्णिका[8] ।
एता नियामकौषध्यः[9] पुष्पमूलदलान्विताः[10] ।
दोलास्वेदः प्रकर्त्तव्यो[11] मूलेनानेन सुव्रते[12] ॥ ७ ॥
खण्डाली[13] राक्षसी व्याघ्री खड्गारी गजकर्णिका[14] ।
शङ्खपुष्पाग्निधमनी[15] लाङ्गली बालमोचका[16] ॥ ८ ॥

---

(1) B reads आखुकर्णि M reads अखुपर्णी Both are gram incorrect. (2) B reads त्रिपुर्ती च M reads तिलपर्णी च (3) B reads चैकपर्णिका (4) K has तित्तिणी M has तित्तिरी (5) B reads लज्जी M has लज्जी and राज्ञा (6) B reads कुकटी K reads कुकुंटी. [All meaning the same] (7) K reads कृष्णपर्णि, which is gram. inc. M reads कृष्णवर्णी (8) M reads erroneously श्वताली गिरिकर्णिका (9) B reads एता नियामिकौषध्य K reads एताश यामकौषध्य, which is inc (10) K reads erroneously पुष्पमूला दलान्विता (11) B reads दोलास्वेदा प्रकर्त्तव्यौ. M reads दोलास्वेद प्रकर्त्तव्य Both are grammatically incorrect. (12) Both K and M have a defective charans मूलनाने सुव्रते (13) K and M read चाण्डाली, which is also correct (14) B reads पक्षारी राजकर्णिका. K reads षट्कारि गजकर्णिका M reads षाण्डारी गजकर्णिका All the texts have ष as the initial letter. ष is pronounced as ख by the up countrymen. We do not find any name as षक्षारि or षट्कारि or षड्गारी in any lexicon Hence we have adopted a word with ख as its initial (15) B reads शङ्खपुष्पा, which is rarely found in the lexicons (16) K reads बालमोचिका

रक्तमुण्डी रक्तशृङ्गी रक्तिका[1] नीलचित्रकः ।
शृगालजिह्वा हस्ती वज्री चक्री च राजिका ॥ ९ ॥[2]
एकवीरा नरकसा रुदन्ती ब्रह्मचारिणी[3] ।
उच्चटा[4] मालिनीकन्दा[5] कुमारी रक्तचित्रक ॥ १० ॥[6]
लक्ष्मी. शाखाटकश्चैव[7] कञ्चुकी[8] मेषशृङ्गिका ।
हिमावती सोमलता मोदा[9] व्याघ्रनखी शमी[10] ॥ ११ ॥
काञ्चनी वनराजी च[11] काकमाची च केशिनी[12] ।

---

(1) B has रक्तक M has रक्तवर्णी च चित्रका. (2) This hemistich and the next two are not found in M K reads चक्रा B reads कारिका. But all other texts have the above reading After this (9th) sloka we find a hemistich in B and K, which we have omitted, as it appeared to be a repetition of the above-mentioned objects. (3) B reads पद्म चारिणी (4) B reads उच्चाटा K reads उच्चला (5) K has an absurd reading मालिनिकिलाश्रु (6) *After the 10th sloka B and K read the very same hemistich, which is the first part of the 9th sloka* (7) B and M read लक्ष्मीशाकोटकश्चक्री K reads लक्ष्मीशाखोटकश्चक्री All the texts read चक्री which is once mentioned in the 9th sloka (8) B and K read वज्रिणी, which is once mentioned in the shape of वज्री (9) B and K read व्याघ्री, which is once mentioned in the 8th sloka (10) K reads व्याघ्रानखी शमी M reads व्याघ्रमनी गमा Both seem to *be incorrect* (11) *B reads वनराजा च which is* gram. incorrect M reads काञ्चिनी वानराजी च (12) *B has* काकमाची च केशनी K has काकमाची कमोदनी

अजमारी[1] कीटराची हनूमत्यङ्गनायिका[2] ॥ १२ ॥
नरजोवा[3] हैमपुष्पो[4] काकसुण्डो च कालिका ।
तोरवल्ली गजारो च[5] हसाङ्घ्री कुङ्कवविका[6] ।
ताम्बूली सूर्यभक्ता च[7] रसनिर्जीवकारिका.[8] ॥ १३ ॥
कटुतुम्बी च गोसन्धी देवदालीन्द्रवारुणी[9] ।
वाकुची ब्रह्मबीजानि[10] कार्पास कृष्णजीरकम् ॥ १४ ॥
काङ्कुनी[11] कृष्णकनक श्वेतार्क च पिपीलिजम्[12] ।
दन्तिनी यवचिञ्चा च कार्कोटी[13] कारवल्लिका[14] ॥ १५ ॥
गोजिह्वा काकजङ्घा च महाकाली च शम्बरी[15] ।

---

(1) M reads अज मारो (2) K has हनुमतगणायिता, which has no sense M has हनुमत्यङ्गक्षिका wh ch is a defective charana. (3) M reads नरजिह्वा. (4) K reads हैमपुष्पि का thus want.ng a charana. (5) B reads अगारो च K reads अगतारो (6) K has हसाङ्घी च कच्छविका M has हसाङ्घो गुडुभक्षिका (7) K has माकसी सर्वभुक्ता च (8) B reads रसनीजीवकारका K reads रसनिर्जिवकारिका. M reads रस निर्जीवकारका All the readings are more or less void of grammatical accuracy (the correct term being कारिका, qualifying औषध्य to be understood.) (9) B reads इन्द्रवारुणी M reads देवदाली (10) M has वाकुची ब्रह्मबीजानी wherein the last term is not gram. correct. (11) K reads कचुको M reads कङ्कुनी (12) B reads पिपीलुजं K reads वा पिपीलुक M reads पिपूलजम्. (13) M reads कार्कोटी (14) K reads कारवल्लिका (15) B and M read शबरा K reads बर्बरी (The correct term appears to be शम्बरी, which we have adopted above)

श्वेतगुञ्जा सिताङ्कोलः[1] पटोली विल्वमेव च।
एकैकमोषधीवीज[2] मारयेद्रसभैरवम् ॥ १६ ॥
रक्तस्नुही सोमलता रुदन्ती रक्तचित्रक[3]।
आखोटको[4] दग्धरुहा मोदिनी[5] ह्लदारुकः ॥ १७ ॥
त्रिशूली कृष्णमार्जारी[6] चक्रिका चोरकुकुटी[7]।
देवदाली[8] शङ्खपुष्पी काकमाची हनूमती[9] ॥ १८ ॥
नीलज्योतिस्तृणज्योति[10] रुलटा हैमवल्लरी[11]।
त्रिदण्डी ब्रह्मदण्डी च चक्राङ्की[12] स्थलपद्मिनी ॥ १९ ॥
नागजिह्वा नागकर्णी वीरा वर्त्तुलपर्णिका[13]।
मर्कपत्री वंशपत्री[14] ताम्रपर्णी तथेश्वरी[15]।

---

(1) B has सितांकोल, which is incorrect K has सितांकोल M has सिताङ्कोला (The proper term is श्वेतोल) (2) एकैकमोषधीवीज a variant in B एकैकोषधीवीजेन, a variant in K एकैकमोषधवीज, a variant in M (3) M reads रक्तचित्रकम् (4) B reads आकोटरी K reads साखोटकी M reads आकोटका (5) K reads रोहिणि which is grammatically incorrect M reads मोहिनी (6) K reads कृष्ण मर्जारी M reads कृष्णमञ्चारी (7) B reads चक्रीका चोरकुकुटी K reads चक्रिका चोरककटी (8) M reads देवताली (9) K reads हनुमती which, though correct, mars the metre (10) B has नलाज्योतिस्तृणज्योति (11) रुधेरा हैमवल्लिका, a variant in K. रुधका हैमवल्लरी, a variant in M (12) M reads चक्राङ्गी (13) M has वर्तुलवर्त्तिका (14) K reads नागपर्णी (15) B reads तथेश्वरी K reads रुद्रपर्णी तथेश्वरी, which is partly incorrect M reads नागपर्णी तथैव च, wherein the term ईश्वरी is wanting

अजमारी[1] कोटराची हनूमत्यङ्गनायिका[2] ॥ १२ ॥
नरजीवा[3] हेमपुष्पी[4] काकमुण्डी च कालिका ।
तीरवल्ली गजारी च[5] हंसाङ्घ्री कुङ्कुमाम्बिका[6] ।
ताम्बूली सूर्यभक्ता च[7] रसनिर्जीवकारिकाः[8] ॥ १३ ॥
कटुतुम्बी च गोसम्बी देवदालीन्द्रवारुणी[9] ।
वाकुची ब्रह्मबीजानि[10] कार्पास कृष्णजीरकम् ॥ १४ ॥
कङ्गुनी[11] कृष्णकनकं श्वेतार्कं च पिपीलिजम्[12] ।
दन्तिनी यवचिञ्चा च कर्कोटी[13] कारवल्लिका[14] ॥ १५ ॥
गोजिह्वा काकजङ्घा च महाकाली च शम्बरी[15] ।

---

(1) M reads अजामारी (2) K has हनुमतनायिका, which has no sense M has हनुमत्यङ्गम्बिका, which is a defective charana. (3) M reads नरजिह्वा (4) K reads हेमपुष्पि का, thus wanting a charana. (5) B reads गजारी च K reads गजमारी. (6) K has हंसाङ्घ्री च कङ्कविका M has हंसाम्री गुडुभम्बिका. (7) K has नागवल्ली सर्वभक्ता च (8) B reads रसनीजीवकारका K reads रसनिर्जिवकारिका.. M reads रस निर्जीवकारका All the readings are more or less void of grammatical accuracy, (the correct term being कारिका, qualifying औषध्यः to be understood.) (9) B reads इन्द्रवारुणी M reads देवताली (10) M has वाकुची ब्रह्मबीजानी, wherein the last term is not gram. correct. (11) K reads कंगुनी M reads कङ्गुनी (12) B reads पिपीलुकं K reads वा पिपीलुक M reads पिपुलुजम्. (13) M reads कार्कोटी. (14) K reads कारवल्लिका (15) B and M read शम्बरा K reads शंबरी. (The correct term appears to be शम्बरी, which we have adopted above)

श्वेतगुञ्जा सिताङ्कोलः[1] पटोली बिल्वमेव च।
एकैकमोषधीबीजं[2] मारयेद्रसभैरवम् ॥ १६ ॥
रक्तस्नुही सोमलता रुदन्ती रक्तचित्रक[3]।
शाखोटको[4] दग्धरुहा मोदिनी[5] वृद्धदारुकः ॥ १७ ॥
त्रिशूली कृष्णमार्जारी[6] चक्रिका चोरकुक्कुटी[7]।
देवदाली[8] शङ्खपुष्पी काकमाची हनूमती[9] ॥ १८ ॥
नीलज्योतिस्तृणज्योति[10] रुदन्ती हैमवल्लरी[11]।
त्रिदण्डी ब्रह्मदण्डी च चक्राङ्की[12] स्थलपद्मिनी ॥ १९ ॥
नागजिह्वा नागकर्णी वीरा वर्तुलपर्णिका[13]।
मर्कपत्री वंशपत्री[14] ताम्रपर्णी तथेश्वरी[15]।

---

(1) B has सिताकोल, which is incorrect K has सिताकोल M has सिताकोला (The proper term is अङ्कोल) (2) एकैकमोषधीबीज, a variant in B एकैकौषधीबीजैव, a variant in K. एकैकमौषध बीज, a variant in M (3) M reads रक्तचित्रकम् (4) B reads शाकोटरी K reads शाखोटको M reads शाकोटका. (5) K reads रोहिणि, which is grammatically incorrect. M reads मोहिणी (6) K reads कृष्ण कर्णोरी M reads कृष्णमखारी. (7) B reads चक्रीका चोरकुकुटी K reads चक्रिका चोरकुकुटी (8) M reads देवगाखी (9) K reads हनुमती, which, though correct, mars the metre (10) B has सताज्योतिस्तृणज्योति (11) रुदंता हैमवल्लिका, a variant in K. रुदन्ता हैमवल्लरी, a variant in M. (12) M reads चकाङ्की. (13) ... has वर्तुलवर्तिका. (14) K reads माषपर्णी (15) B rea... K reads ग्रहत्पर्दि तथेश्वरी, which is partly incorrect. M rea... (14) ... b has पञ्चम च, wherein the term स्वरी is wanting

अजमारी[1] कोटराची हनूमत्यङ्गनायिका[2] ॥ १२ ॥
नरजोवा[3] हेमपुष्पी[4] काकमुण्डी च कालिका ।
तोरवल्ली गजारी च[5] हसाङ्घ्री कुङ्कविका[6] ।
ताम्बूली सूर्यभक्ता च[7] रसनिर्जीवकारिका[8] ॥ १३ ॥
कटुतुम्बी च गोसम्बी देवदालीन्द्रवारुणी[9] ।
बाकुची ब्रह्मबीजानि[10] कार्पास कृष्णजीरकम् ॥ १४ ॥
कङ्गुनी[11] कृष्णकनक श्वेतार्क च पिपीलिजम्[12] ।
दन्तिनी यवचिञ्चा च कर्कोटी[13] कारवल्लिका[14] ॥ १५ ॥
गोजिह्वा काकजङ्घा च महाकाली च शम्बरी[15] ।

---

(1) M reads अज मारी　(2) K has हनुमतगणायिता which has no sense M has हनुमत्यङ्गयिक wh ch is a defect ve charaṇa.　(3) M reads नरजिह्वा.　(4) K reads हेमपुष्पि का thus want ng a charaṇa　(5) B reads गजारी च K reads गजतारी　(6) K has हसांघ्री च कङ्कविका M has हसांघ्री गुहुभद्विका　(7) K has ताम्बली सूपभुक्ता च　(8) B reads रसनीजीवकारका K reads रसनिर्जिवकारिका. M reads रस निर्जीवकारका All the read ngs are more or less void of grammat cal accuracy (the correct term being कारिका qualif)ing चौषधि to be understood)　(9) B reads इन्द्रवारणी M reads देवताली　(10) M has बाकुची ब्रह्मजाली wherein the last term is not gram. correct　(11) K reads कङ्गुकी M reads कङ्गुनी　(12) B reads पिपीलक ~, K reads च पिपीलुक M reads पिपूलुम्म्.　(13) M reads कार्कोटी.　(14) K reads कारवेल्लिका　(15) B and M read शम्बरा K reads बर्बरी. (The correct term appears to be शम्बरी, which we have adopted above)

सक्तुक[1] कालकूट च सितमुस्ता[2] तथैव च ।
शृङ्गी कृष्णविष चैव[3] पञ्चैते तु महाविषा[4] ॥ ३३ ॥
स्नुह्यर्कौन्मत्तकश्चैव करवीर च लाङ्गली ।
पञ्चैवोपविषा मुख्या[5] — तैलानि ह्युत्तमानि वै[6] ।
कुसुम्भकङ्गणी[7]नक्ता तिल[8]सर्षपजानि तु ॥ ३४ ॥
हस्त्यश्वछागनारीणा मूत्र गव्य च[9] पञ्चमम् ॥ ३५ ॥
पित्त पञ्चविध मत्स्य गवाश्वनरबर्हिजम[10] ॥ ३६ ॥
वसा पञ्चविधा मत्स्य मेषाहिनरबर्हिजा[11] ॥ ३७ ॥
कपोतचाष[12]श्मशाणा मिश्त्रिकुक्कुटयोश्च विट् ॥ ३८ ॥

---

(1) B reads शृङ्गक wh ch appears to be the error of the scribe (2) B reads भशितमुक्ता which appears to be erroneous K reads शित मुस्त (3) B reads भृङ्गी K reads कृष्णविषश्चैव which is incorrect (4) Cf रसरत्नसमुच्चय Chap X vs 86 87 (5) Cf रस स Chap X. v 88 (6) K reads चै., which is incorrect. M reads तैलानि ह्युत्तमा विषे wherein the middle term is gram inc (7) B has कङ्गणी which perhaps is incorrect (8) B has तिला Cf रस.स Chap X vs 73—75 (9) M reads तु Cf रस स Chap X v 78. (10) पित्त पञ्चविध गाव हस्त्यश्वनरबर्हिज a variant in K पित्त पञ्चविध मत्स्य मत्स्याश्वनरबर्हिणाम् a variant in M No mention is made of पित्त in रस स (11) K reads वाजिजा instead of बर्हिजा M reads बर्हजा which s not correct Cf रस स Chap X vs 76 77 (12) B reads कपोतचाष श्मशाणां wherein the first term is gram. inc M reads भस instead of चाष Cf. रस स Chap X vs 91 92

पञ्चरत्नमिदं देवि रसशोधनजारणे[1] ॥ २८ ॥
रसस्य बन्धने शस्तमेकैकं[2] सुरवन्दिते ।
रसाङ्कुशेन गृह्णीयात् पञ्चरत्नानि[3] सुव्रते ।
ददाति खेचरी सिद्धिं[4] रसभैरवसङ्गमे ॥ २९ ॥
क्षिक्षार[5] टङ्कणक्षारौ यवक्षारश्च सर्जिका[6] ।
तिलापामार्गकदली पलाशशिग्रुमोचिकाः[7] ।
मूलकार्द्रकचिञ्चाश्च[8] वृक्षक्षाराः प्रकीर्त्तिताः[9] ॥ ३० ॥
अम्लवेतसजम्बीर-लुङ्गाम्लचणकाम्लकम् ।
नारङ्गं तिन्तिणीकं च चाङ्गेर्यम्लगणोत्तमा.[10] ॥ ३१ ॥
सामुद्रं सैन्धवं चैव चूलिकालवणं तथा ।
सौवर्चलं च काचं च लवणाः पञ्च कीर्त्तिताः[11] ॥ ३२ ॥

---

(1) B reads रसशोधनजारणे K reads रसशोधनकारणं (2) K has शस्ता एकैका, which is grammatically incorrect. (3) M reads पञ्चरत्नेन, which is not gram. correct (4) K reads ददातां M reads खेचरीसिद्धिं (5) B and K have क्षिक्षारा, which is not gram. accurate (6) K reads सर्जिक M reads सर्जिकम् (7) पालाशशिग्रुमोचकैः, variant in B पलाशशिग्रुमोचकैः a variant in M Both are not accurate (8) मूलार्द्रकचिञ्चाम्ल, a variant in K, which is inc. (9) Compare this with the क्षारत्रय and क्षारपञ्चक in रसरत्नसमुच्चय (Chap X vs 71,72 (10) The 31st and 32nd slokas are not found in K and M Cf रस स Chap X. vs 80—85 (11) Cf रस स Chap X. v 72 wherein the salts are enumerated as six in number viz

"लवणानि षडुच्यन्ते सामुद्रं सैन्धवं बिडम् ।
सौवर्चलं रोमकं च चूलिकालवणं तथा ॥"

साकुकं[1] कालकूटं च सितमुस्ता[2] तथैव च ।
श्रृङ्गी कृष्णविषं चैव[3] पञ्चैते तु महाविषा:[4] ॥ ३३ ॥
स्नुह्यर्कौ्मत्तकश्चैव करवीरं च लाङ्गली ।
पञ्चैवोपविषा मुख्या.[5] —तैलानि ह्युत्तमानि वै[6] ।
कुसुम्भकङ्गणी[7]नक्ता तिल[8]सर्षपजानि तु ॥ ३४ ॥
हस्त्यश्वच्छागनारीणां मूत्रं गव्यं च[9] पञ्चमम् ॥ ३५ ॥
पित्तं पञ्चविध मत्स्य गवाश्वनरबर्हिजम्[10] ॥ ३६ ॥
वसा पञ्चविधा मत्स्य मेषाहिनरबर्हिजा[11] ॥ ३७ ॥
कपोतचाष[12]गृध्राणां शिखिकुक्कुटयोश्च विट् ॥ ३८ ॥

---

(1) B reads शुक्रक, which appears to be the error of the scribe (2) B reads चसितमुक्ता, which appears to be erroneous K reads सित मुस्त (3) B reads श्रङ्गी K reads कृष्णविषश्चैव, which is incorrect (4) Cf. रसरत्नसमुच्चय Chap. X. vs 86 87 (5) Cf रस स Chap X. v 88 (6) K reads वै., which is incorrect. M reads तैलानि ह्युत्तमा विषे wherein the middle term is gram inc (7) B has कङ्गुणी, which perhaps is incorrect (8) B has तिला Cf. रस.स. Chap X vs 73—75 (9) M reads तु Cf रस स Chap X v 78. (10) पित्त पञ्चविध गाव हस्त्यजानरवाजिज, a variant in K पित्त पंचविध मत्स्य भवाश्वानरवर्हिणाम् a variant in M No mention is made of पित्त in रस.स. (11) K reads वाजिजा instead of बर्हिजा M reads बर्हजा, which is not correct Cf रस स Chap X vs 76,77 (12) B reads कपोतचाष गृध्राणां, wherein the first term is gram inc M reads भव instead of चाष Cf रस सु. Chap X vs 91 92

क्रियां कुर्वन्ति[1] तद्योगात् ग्रासय[2] महारसाः ॥ ४४ ॥
तत्समाचक्ष्व देवेशि[3] किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ ४५ ॥

इति श्रीपार्वतीपरमेश्वरसंवादे[4]
रसार्णवे रससंहितायां[5]
ओषधिनिर्णयो नाम[6]
पञ्चमः पटलः ॥५॥

षष्ठः पटलः ।

श्रीदेव्युवाच ।[1]
देवदेव महादेव ग्रासानां लक्षणं कथम्[2] ।
रसकर्मणि योग्यत्वे[3] संस्कारस्तस्य कथ्यताम् ॥ १ ॥
श्रीभैरव उवाच ।[4]

---

(1) K and M read [illegible] which is gram. inc. (2) B has [illegible] M has [illegible] (3) This charana is wanting in M. (4) This portion is wanting in B (5) रसार्णवे is wanting in M (6) K reads [illegible]

---

(1) M reads only [illegible]. (2) K reads [illegible]. (3) K has [illegible] or [illegible] which is unintelligible. (4) M has only [illegible].

कदाचिद्गिरिजा देवी[1] हरं दृष्ट्वा मनोहरम् ।
मुमोच यत्तदा वीर्यं[2] तज्जात शुभमभ्रकम्[3] ।
पीत कृष्ण तथा शुक्लं रक्त भूमेश्च सङ्गमात्[4] ॥ २ ॥
अभ्रकं कान्तपाषाण[5] वज्र वैक्रान्तकं शृणु ॥ ३ ॥
पिनाकं दर्दुर नाग[6] वज्र चाभ्र चतुर्विधम्[7] ।
पिनाकेऽग्नि प्रविष्टे तु शब्दश्चिटिचिटिर्भवेत्[8] ॥ ४ ॥

(1) B reads देवि (2) K has मुमोच यत्तद्वीर्य, which is inc. (3) B reads तज्जात, which is not grammatically correct, अभ्रक being neuter K reads तस्य जात शमभकम M reads शुभमभकम् which is inc. [For अभ्रक as गौरीतेज vide रसरत्नसमुच्चय Chap II v 3 For रस as हरतेज vide ditto Chap I vs 61—68] (4) B has पीत कृष्ण तथा रक्त तद् भूमेश्च सङ्गमात्, wherein only three sorts of mica are mentioned, whereas four sorts are stated in रस स Chap II vs. 5,10 K has पीत कृष्ण तथा शुक्र रक्त भूम खसगमात् M agrees with B in the first charana, but wants the second charana, stating partially त सङ्गमात् We have adopted the above reading after collating all the texts and specially referring to what follows (in the 8th sloka) (5) B reads लोहपादैक K reads लोहपादात Here we have adopted the reading in M, which states four objects—1 अभ्रक 2 कान्त, 3. वज्र and 4. वैक्रान्त These four objects (called शक्तिs) are described in this Patala. Vide sloka 139 (6) सितकं दुर्दर नाग, a variant in M. (7) B reads चतुर्भुज. K reads वज्रं च चतुर्विध Cf. रस स Chap II v. 10. (8) K has चिटिचिटीर्भवत M has an erroneous reading शब्द चिटिचिटि भवेत्

दर्दुरेऽग्नि प्रविष्टे तु[1] शब्द कुक्कुटवद्भवेत्[2] ।
अग्नि प्रविष्ट नागन्तु[3] फूत्कार देवि मुञ्चति ॥ ५ ॥
अग्नि प्रविष्ट वज्र तु[4] वज्रवत्तिष्ठति प्रिये ॥ ६ ॥
कुष्ठप्रद पिनाकाभ्र दर्दुर मरणप्रदम्[5] ।
नाग देहगत नित्य व्याधि कुर्याद्भगन्दरम् ॥ ७ ॥
रसे रसायने चैव योज्य[6] वज्राभ्रक प्रिये ।
अनेकवर्णभेदेन तच्चतुर्विधमभ्रकम्[7] ॥ ८ ॥
रक्त पीतञ्च हेमाथ[8] कृष्ण हेमरसोरयो.[9] ।
तारकर्म्मणि शुक्ल च काचकिट्ट सदा[10] त्यजेत् ॥ ९ ॥
एकपत्र कृत[11] पूर्व्वम् अभ्रक सुरनायिके ।

---

(1) K reads अग्निप्रविष्ट M reads दर्दुरोऽग्नि प्रविष्टे च, wherein the first term is incorrect. (2) K has कुकुटवद्भवेत् (3) B and M read अग्नि प्रविष्टो नागस्तु. But these texts read the word as neuter in all other places. (4) B has अग्निप्रविष्ट वज्रि तु, wherein the second term is incorrect K and M have अग्नि प्रविष्ट वज्र तु which is gram. inaccurate (5) K has मरण प्रिय Cf रस स Chap II vs 6—9 (6) K reads योग्य (7) B has एकैक वर्णभेदेन, wherein the first term is incorrect. K has an entirely different hemistich wh ch runs thus —कृष्ण स्वर्णाधिप मत यानलोहा प्रद क्रम M has एनकवर्णभेदन wherein the first term is inc. (8) M reads रक्त पितश्च हमाश. Cf. रस स Chap II v 10. (9) Vide रस स Chap II v 11, where the black m ca is h ghly praised for its merits—"कृष्णवर्णाभ्र कोटिकोटिगुणाधिकम्" (10) B reads सदा, which is inc. K reads क ट M reads काच किट (11) M reads एकपत्रकृत.

अगस्त्यपुष्पतोयेन[1] कुमुदानां रसेन च ॥ १० ॥
कपि[2]तिन्दुकजम्बीर मेघनादपुनर्नवैः[3] ।
यवचिञ्चारनालाम्ल-करवीरारुणोत्पलैः ॥ ११ ॥
वनसूरणभूधात्री-भिण्डिमूलाम्लवेतसैः ।
मेषशृङ्गी[4]शशवसा शृङ्गतैलशमीरसैः ॥ १२ ॥
वज्रवल्लीचोरकन्द[5]-मरिचैः सुमुखेन च[6] ।
त्रिदिनं स्वेदयेद्देवि जायते दोषवर्जितम् ॥ १३ ॥
धान्याभ्रकं[7] पुरा कृत्वा[8] सुश्लक्ष्णं नवनीतवत्[9] ।
त्रिंशत्पलं व्योमरजः[10] क्षुद्रमत्स्यपलद्वयम्[11] ॥ १४ ॥
तिलचूर्णपलं[12] गुञ्जा-त्रिपल[13] पादटङ्कणम्[14] ।
गोधूमवद्धा[15] तत्पिण्डी पञ्चगव्येन भाविता ॥ १५ ॥

---

(1) K has अगस्ति. M has अगस्त्यपुष्पसारेण. (2) M reads कपि- (3) K has पुनर्नवा, which is gram. incorrect. (4) B reads मेषशृङ्ग (5) B reads चिरकन्द, which is an error of the scribe K reads चीरकन्द, which is not accurate. (6) K has सुमुखेपि च, which has no sense. M reads मरीचैः. (7) B reads धान्यभक, which is inc K reads धान्यमध. (8) K has पुरकृत्य (9) B has नवनीतवान्, which is incorrect. K has सुश्लक्ष्ण, which is also inc. (10) त्रिंशत्पलव्योम रज, a variant in K. त्रिंशत्फल व्योमरज, a variant in M, wherein the first term is inc. (11) K reads चोद्र. M reads फल. Both the readings seem to be inc. (12) K reads तिलचूर्णदल, which is evidently an error of the scribe M reads तिलचूर्णफल, which is inc. (13) B and M read गुञ्जात्रिफल, which seems to be an error. (14) B पाद टङ्कणम्. (15) M reads गोधूमवध्वा, which is not gram. correct.

धमनात् कोष्ठिकायन्त्रे भस्त्राभ्या[1] तीव्रवह्निना ।
पतत्यभ्रकसत्त्व तु[2] सत्त्वानि निखिलानि च[3] ॥ १६ ॥
खेटनौषधिनिर्य्यास[4] लोलित पुटित सुदृ ।
मृत तु पञ्चनिचुल[5] पुटैर्वञ्जुलपोतकम्[6] ॥ १७ ॥
पिण्डित व्योम निष्कु द[7] दत्त्वा सत्त्व निरञ्जनम्[8] ।
उमाफलेष पुष्पेष[9] पट्टिकाम्ल[10]परिप्लुते ।
पौमदण्डविमर्दैन गगन द्रवति स्फुटम् ॥ १८ ॥
अग्निजार नवे कुम्भे स्थापयित्वा धरोत्तरम्[11] ।
गगन द्रवति क्षिप्र मुक्ताफलसमप्रभम् ॥ १९ ॥
शतधा कञ्चुकीचूर्ण कञ्चुकीरसभावितम्[12] ।
द्रावयेद्गगन देवि[13] लोहानि सकलानि च ॥ २० ॥

अगस्त्यपुष्पतोयेन[1] कुमुदानां रसेन च ॥ १० ॥
कपि[2]तिन्दुकजम्बीर मेघनादपुनर्नवैः[3] ।
यवचिञ्चारनालाम्ल करवीरारुणोत्पलैः ॥ ११ ॥
वनसूरणभूधात्री भिण्डिमूलाम्लवेतसैः ।
मेषशृङ्गी[4]शशवसा शृङ्गतैलशमोरसैः ॥ १२ ॥
वज्रवल्लीचोरकन्द[5] मरिचैः सुमुखेन च[6] ।
त्रिदिन स्वेदयेद्दवि जायते दोषवर्जितम् ॥ १३ ॥
धान्याभ्रकं[7] पुरा कृत्वा[8] सुश्लक्ष्णं नवनीतवत्[9] ।
त्रिशत्पलं व्योमरजः[10] शुद्रमक्ष्यपलद्वयम्[11] ॥ १४ ॥
तिलचूर्णपल[12] गुञ्जा त्रिपल[13] पादटङ्कणम्[14] ।
गोधूमवद्वा[15] तत्पिण्डी पञ्चगव्येन भाविता ॥ १५ ॥

---

(1) K has अगस्ति. M has अगस्त्यपुष्पसारेण. (2) M reads कपि
(3) K has पुनर्नवा, which is gram. incorrect. (4) B reads मेषशृ
(5) B reads चिरकद, which is an error of the scribe. K reads चोरकर which is not accurate (6) K has सुमुखेपि च, which has no sense M reads मरीचे (7) B reads धान्यधक, which is inc. K read धान्यमभ. (8) K has पुरस्कृत्य (9) B has नवनीतवान्, which is incorrect K has सुश्लक्ष्ण, which is also inc. (10) त्रिशत्पलं व्योम रज, a variant in K. त्रिशत्फल व्योमरज, a variant in M, wherein the first term is inc. (11) K reads चौद्र M reads फल Both the readings seem to be inc. (12) K reads तिलचूर्णपल, which is evidently an error of the scribe M reads तिलचूर्णफल, which is inc. (13) B and M read गुञ्जात्रिफल, which seems to be an error. (14) B reads पाद टङ्कणम्. (15) M reads गोधूमवद्धा, which is not gram. correct.

धमनात् कोष्ठिकायन्त्रे भस्त्राभ्या[1] तीव्रवह्निना ।
पतत्यभ्रकसत्त्वं तु[2] सत्त्वानि निखिलानि च[3] ॥ १६ ॥
स्वेदनौषधिनिर्यास[4]-लोलितं पुटितं मुहुः ।
मृतं तु पञ्चनिचुल[5] पुटैर्वङ्कुलपोतकम्[6] ॥ १७ ॥
पिण्डित व्योम निष्क्वाद[7] दत्त्वा सत्त्वं निरञ्जनम्[8] ।
उमाफलैश्च पुष्पैश्च[9] पष्टिकाम्ल[10]परिप्लुतैः ।
घोमदण्डविमर्देन गगन द्रवति स्फुटम् ॥ १८ ॥
अग्निजार नवे कुम्भे स्थापयित्वा धरोत्तरम्[11] ।
गगन द्रवति क्षिप्र मुक्ताफलसमप्रभम् ॥ १९ ॥
शतधा कञ्चुकोचूर्ण कञ्चुकीरसभावितम्[12] ।
द्रावयेद्गगन देवि[13] लोहानि सकलानि च ॥ २० ॥

---

(1) M has भस्त्राभ्यां For कोष्ठिकायन्त्र vide 4th Patala, slokas 56–58
(2) पतत्यभ्रकसत्त्वानि, a variant in M (3) M reads विविधानि च
The portion commencing from गोधूमप्रख्या and ending in च is not found in K. (4) M has स्वेदन धूमर्यानिर्यास, which has no clear sense. A list of औषधि for स्वेदन is given in detail in the 4th Patala]
(5) K reads निचुला M reads निचुल (6) पुटैर्वङ्कुलपोतक, a variant in M (7) B reads निष्काद K reads निष्काद M reads व्य चक दद None of the readings appears to be correct. (8) M reads सत्त्व निरञ्जन. (9) K reads हस्तैश्च (10) B reads पिष्टिकाम्ल K reads पिष्टकाम्ल (11) K reads धनोत्तर (12) M reads भावित:, which grammatically incorrect, as it is stated as an adjective to चूर्ण.
(13) K reads दिव्य

भावितं[1] कुलिशक्षीरे ध्मातं द्रवति[2] तत्क्षणात् ॥ ३० ॥
वज्रवल्लीरसैः[3] पिष्ट्वा व्योम सौवर्चलान्वितम् ।
शरावसंपुटे पक्त्वा[4] द्रवेत् सलिलसन्निभम् ॥ ३१ ॥[5]
गोमांससैन्धवार्कैस्तु[6] मुनितोययुतं पुनः ।
कदली[7]कन्दकान्तःस्थं गोमयाग्नौ त्र्यहं द्रवेत् ॥ ३२ ॥
कृष्णाभ्रपत्रं[8] संगृह्य पीलुतैलेन लेपयेत्[9] ।
सप्ताहमातपे तप्त-माम्ले क्षिप्त्वा[10] दिनत्रयम् ॥ ३३ ॥
मत्स्यार्कचित्रकक्षारं तुम्बीक्षारस्तथार्जुनः[11] ।
सर्जक्षारो[12] यवक्षारष्टङ्कणश्चाष्टमो[13] भवेत् ॥ ३४ ॥
क्षीरकन्दरसं चैव[14] वज्रकन्दरस तथा[15] ।

---

(1) K reads भावित (2) M reads भवति (3) K and M read रसै (4) K reads युक्त M reads पक्वे (5) This śloka contains an idea, which is similar to that in the 29th (6) B has गोम सर्वैसवार्कैस्तु K has गोमांसे सैन्धवार्कैस्तु M has गोमांसे सैन्धवाम्लस्तु We have adopted the above reading after collating all the MSS (7) K reads कदलि. (8) B has कृष्णाभ्रकपत्र, the letter क being redundant mars the metre. (9) पीलुतैलेन पेषयेत्, a variant in K, which is inc (10) K reads तैले. M reads क्षिप्त (11) B reads तुवीक्षार K reads तुविक्षार. M reads तुम्बीक्षार (12) M has मद्यक्षारः, which appears to be the error of the scribe (13) यव क्षार टकणश्चाष्टमो, a variant in B यवक्षारटङ्कणश्चाष्टमो, a variant in M. (14) B and K read रसचैव which is not correct since it is an object to लेपयेत् (15) B and K read रसस्तथा, which is also inc. for reason stated just above.

इइतीत्रयसयुक्तं चारवर्गञ्च लेपयेत्[1] ॥ ३५ ॥
कल्केनानेन लिप्तं तत् पचाभ्र[2] कांस्यभाजने ।
घमनात्[3] सूर्य्यतापोत्थात्[4] त्रिदिनेन द्रुतं[5] भवेत् ॥ ३६ ॥
अथवाभ्रकपत्रं तु[6] कञ्चुकोचीरमध्यगम् ।
भावयेच्च तथा तेन[7] यावच्चूर्णं ततो[8] भवेत् ॥ ३७ ॥
ग्राहयेदभ्रपत्राणि[9] निक्षिप्याम्ले दिनत्रयम् ।
लेपयेत्तेन कल्केन कांस्यपात्रे निधापयेत् ।
सूर्य्यतापेन[10] सप्ताह द्रुतिः[11] सञ्जायते क्षणात् ॥ ३८ ॥
काकाण्डीफलचूर्णेन[12] द्रावकैः पञ्चभिस्तथा ।
अभ्रकस्य युतं चूर्णं ध्मात मूषागत[13] द्रवत् ॥ ३९ ॥
॥ इति अभ्रकविधिः ॥

---

(1) चारवार्याखिल भवत्, an incorrect and absurd reading in K. (2) B reads पाचाभ्र, which seems to be inc. (3) B reads धामनात् K reads भामणात् (4) सूर्य्यतापस्य, a reading in K. सूर्य्यतापाद्य, a reading in M. (5) B reads erroneously त्रिदिनद्रुत (6) M reads पावन्तु, which seems to be inc. (7) B has तथामेन which is inc. [It ought to have been तथानेन] (8) यावच्चूर्णसम, a variant in K. यावच्चूर्ण तत, a variant in M, wherein the last term is inc. (9) M reads पावाणि, which seems to be inc (10) K and M read सूर्य्यातपेन But as all the texts have ताप in the 36th sloka, so we have adopted it in order to keep uniformity (11) B reads द्रुति, which is inc. for reasons stated before K reads द्रुति (without विसर्ग) which is inc. M reads द्रुत (12) काकाण्डद्रावकैः पञ्च, a variant in B M reads काकाण्ड. (13) K reads मूखागत. It is a blunder. Vide p 39, note (11).

भ्रामकं चुम्बकं चैव कर्षकं द्रावकं[1] तथा ।
एवं चतुर्विधं कान्तं रोमकान्तञ्च पञ्चमम् ॥ ४० ॥
एकद्वित्रिचतुःपञ्च सर्व्वतोमुखमेव तत्[2] ।
पीतं कृष्णं तथा रक्तं त्रिवर्णं[3] स्यात् पृथक् पृथक् ॥ ४१ ॥
क्रमेण देवतास्तत्र ब्रह्म[4]विष्णुमहेश्वराः ॥ ४२ ॥
सर्ववेधि[5] भवेत् पीतं कृष्णं श्रेष्ठं रसायने[6] ।
रक्तवर्णं महाभागे रसबन्धे[7] प्रशस्यते ॥ ४३ ॥
भ्रामकं तु कनिष्ठं स्यात् चुम्बकं मध्यमं[8] प्रिये ।
उत्तमं कर्षकं देवि द्रावकं चोत्तमोत्तमम् ॥ ४४ ॥
भ्रामयेल्लोहजातं[9] तु तत्कान्तं[10] भ्रामकं प्रिये ।
चुम्बयेच्चुम्बकं कान्तं कर्षयेत् कर्षकं प्रिये ॥ ४५ ॥
यत्साक्षाद्द्रावयेल्लोहं[11] तत्कान्तं द्रावकं भवेत्[12] ।
तद्रोमकान्तं स्फुटितात्[13] यथा रोमोद्गमो भवेत्[14] ॥ ४६ ॥

---

(1) M reads here कर्षण द्रावण, but it states afterwards कर्षक and द्रावक. (2) सर्वतोमुखमथवेत् a variant in K. (3) K reads वर्णत. (4) B reads ब्रह्मा, which is gram inc. (5) B has सर्ववेधी K has सर्ववेधी. Both the readings are gram inc. (6) M reads वरानने (7) M reads रसबन्ध, which is incorrect. (8) K has मध्यम चुम्बकं (9) B reads erroneously भ्रामयेल्लोहजात (10) M reads erroneously तत्कान्त. (11) यत्साक्षाद्द्रावक लोह, a variant in K, which is not accurate (12) M reads प्रिये (13) रोमकान्तम् तल्लोह, a variant in K. (14) रोमोद्गमकारक, a variant in K

कनिष्ठं[1] स्यादेकमुखं मध्यं द्वित्रिमुखं भवेत्[2]।
चतुःपञ्चमुखं श्रेष्ठम् उत्तमं सर्व्वतोमुखम् ॥ ४७ ॥
भ्रामकं चुम्बकञ्चैव व्याधिनाशे प्रशस्यते।
रसे रसायने चैव कर्षकं द्रावकं हितम् ॥ ४८ ॥
मदोन्मत्तगजः सूतः[3] कान्तमङ्कुशमुच्यते।
चेत्तं ज्ञात्वा[4] ग्रहीतव्यं[5] तत्प्रयत्नेन भूयसा[6] ॥ ४९ ॥
मारुतातप[7]विच्छिन्नं वर्जयेत् सुरसुन्दरि।
वह्निःस्थितं त्वयस्कान्तं[8] छागरक्तेन भावयेत् ॥ ५० ॥
छागरक्तप्रलिप्तेन[9] वाससा परिवेष्टयेत्[10]।
छागचर्म्मपरीवेष्ट्य[11] विन्यसेत् पूर्व्ववत् चितौ ॥ ५१ ॥
उद्धृतं[12] सप्तभिर्मासैः तोयकुम्भे विनिक्षिपेत् ॥ ५२ ॥

---

(1) M reads कनिष्ठि, which is incorrect (2) द्विमुखं मध्यम भवेत्, a variant in K. मध्य मल्लिमुख भवेत्, a variant in M, which ought to be मध्यम त्रिमुख. (3) M reads मत्तसूत, which is inc. (4) K reads ज्ञात्वा. (5) All the MSS. read ग्रहीतव्य, which is gram. inc. (6) M read भूयस (7) मारुतातकप, an incorrect reading in B. मारुतायत, a reading in K, which can be maintained with difficulty मान्धतातप, a reading in M, which is absurd. (8) K reads वह्निस्थित तयस्कान्त, which is incorrect. M reads वह्नि स्थितश्च यस्कान्त (9) छागरक्तफलेपेन, an incorrect variant in M (10) B and M read तत्र वेष्टयेत्. (11) B has परिवेष्टा. K has छागचर्मो M has परिवेष्टा. None of these is perfectly correct. (12) B reads उद्वृत. K reads उद्वृत्य. Both are inc. M reads म त, which is unintelligible.

रक्तपुष्पैः सदा पूज्यं रक्तमाल्यानुलेपनैः।
पूजितं मद्यमांसैश्च योज्यं रसरसायने[1] ॥ ५३ ॥
संस्कृतं छागरक्तेन भ्रामकं चुम्बकं भवेत्।
अनेन क्रमयोगेन द्रावकं भवति प्रिये ॥ ५४ ॥
सूतलोहस्य वक्ष्यामि संस्कारमतिसौख्यदम्।
जीवदेहे प्रवेशे च देहसौख्यबलप्रदम् ॥ ५५ ॥[2]
कान्तलोहं विना सूतो देहे न क्रामति क्वचित्।
वेधयेद्व्यापयेच्छीघ्रं[3] तैलबिन्दुरिवाम्भसि ॥ ५६ ॥
न सूतेन विना कान्तो न कान्तः सूतवर्जितः[4]।
कान्तसूतसमायुक्तः[5] प्रयोगो देहधारकः[6] ॥ ५७ ॥
यवक्षारन्तु संगृह्य[7] स्निग्धभाण्डे[8] निधापयेत्।
मरिचाभ्रकचूर्णेन[9] पिण्डीबन्धन्तु[10] कारयेत्।
कान्तलोह द्रवेद्घातं[11] नात्र कार्या विचारणा ॥ ५८ ॥

---

(1) B has रसरसायने M has only सायने, a defective charant.
(2) This sloka (55) is not found in K and M (3) बहुदइपद
छिद्र, a variant in K, which has no clear sense. (4) M read
सूतवर्जित, which is incorrect (5) K has कान्त सूतसमायुक्त. M ha
कान्तसूतसमायोग. Both the readings seem to be incorrect. (6) K
देवधारक, which is erroneous. (7) यावत् यव तु संगृह्य, a variant

लिंगमुम्बककान्तं च[1] पिष्ट्वा तु त्रिफलाम्भसा[2] ।
तेनैव चालनं कार्य्यं पञ्चनिष्कं तु टङ्कणम् ॥ ५८ ॥
जीर्णवस्त्रे[3] विनिक्षिप्य मधुसर्पियुतं पुटेत् ।
संस्थाप्य मासपर्य्यन्तं तत्र शुद्धिर्भवेत्प्रिये ॥ ६० ॥
सिनाडिकाया मूलं तु[4] दशनिष्कमितं युतम्[5] ।
फलत्रय[6]कषायेण खल्ले[7] तु परिमर्दयेत् ॥ ६१ ॥
त्रिमूषासु समं स्थाप्य[8]मष्टाङ्गुलमितासु च ।
मूषका[9]लेपनं कार्य्यं तम्मूलं निष्कमात्रकम् ॥ ६२ ॥
शिवपञ्चमुखीकार्य्ये[10] मूषां[11] प्रति समं ततः ।
यन्त्रहस्ते सुसंबध्य[12] खोटकं च[13] शिलातले ॥ ६३ ॥
तैलेन मिश्रितं कृत्वा कान्तनागं[14] लभेत्ततः ।

---

(1) लिंगाम्र मुम्बकान्त च, a variant in K. (2) पिष्ट्वा तु कदलाम्भसा, a variant in M, which is incorrect (3) M reads जीर्णे वस्त्रे. (4) B has श्विनाविकोल्लात् मूल तु, which has no clear sense M has सीनाडिकाया मूल तु (5) K reads दशनिष्कयुत मित which seems to be inaccurate (6) M reads बलत्रय (7) All the MSS read खल्ले (8) K reads त्रिमुखासु समास्थाप्य M reads त्रिमूषासु सस्थाप्य, which is a defective charana (9) M reads मूषिका (10) B has शिवपञ्चमुखीकार्य्या K has शिवपञ्चमनीकार्य्ये M has शिवपञ्चमणीकार्य्ये (11) K reads मूषां M reads मूषा, which is gram inc. (12) यन्त्रहस्ते बध सर्वे, a variant in K. यन्त्रहस्ते तु सम्बध्य, a variant in M (13) B reads स्फोटक च M reads तटकञ्च (14) B reads कान्ते नाग M reads कान्त नाग

घम्रक[1]क्रमयोगेन द्रुतिपातस्व[2] साधयेत् ॥ ६४ ॥

॥ इति कान्तविधि ॥

सुरासुरैर्मथ्यमाने क्षीरोदे मन्दराद्रिणा[3] ।
पीत तदमृत देवैरमरत्वमुपागतम्[4] ॥ ६५ ॥
पिबता बिन्दवो देवि पतिता भूमिमण्डले[5] ।
शुष्कास्ते वज्रता याता नानावर्णा महाबला ॥ ६६ ॥
बिन्दव केऽपि सञ्जाता[6] सस्यका विमलास्तथा[7] ।
ब्राह्मणा[8] क्षत्रिया वैश्या[9] शूद्राश्चैवमनेकधा ॥ ६७ ॥
श्वेता रक्तास्तथा पीता[10] कृष्णाश्चैव चतुर्विधा ।
पुरुषाश्च स्त्रियश्चैव नपुसक[11]मनुक्रमात् ॥ ६८ ॥
वृत्ता फलकसपूर्णा[12]स्तेजस्वन्तो महत्तरा[13] ।

---

(1) K has घम्रक क्रमयोगेन which seems to be incorrect (2) B reads द्रुतिपातस्व K reads द्रुतिपादैव M reads द्रुतीपातस्व None of the above readings is correct (3) K has क्षीराब्धौ मन्दारिणा which is inc M has मन्दराद्विणाम् which is also inc (4) रमरत्वमुपागता a variant in K which is grammatically inc रमृतत्वमुपागतम्, a variant in M (5) K reads भुविमण्डल which is not accurate (6) बीजान्यपि सञ्जात a correct variant in M ( ) B has शास्यकविमला- स्तथा K has सस्यका'तामलास्तथा (8) K reads ब्राह्मणा (without विसर्ग), which is inc (9) K reads वैश्या (without विसर्ग) which is inc (10) B reads श्वेता रक्ता तथा पीता which is gram inc (11) K reads नपुंसक which mars the metre (12) फलकसपूर्ण an inc variant in

पुरुषास्ते निबोद्धव्या[1] रेखाविन्दुविवर्जिताः ॥ ६९ ॥
रेखाविन्दुसमायुक्ताः खण्डाश्चैव तु योषितः[2] ।
त्रिकोणाः पत्तला दीर्घा[3] विज्ञेयास्ते नपुंसकाः ॥ ७० ॥
सत्त्ववन्तो वलीपेता लौहे क्रामणशीलिनः[4] ।
रसबन्धकराः शीघ्रं पुंवज्राः[5] सुरवन्दिते ॥ ७१ ॥
शरीरकान्तिजननाः[6] स्त्रीवज्राः स्वल्पशक्तयः[7] ।
नपुंसकाः सत्त्वहीना कष्ट[8] लौहे क्रमन्ति च ॥ ७२ ॥
क्षत्रियाः[9] सर्व्वकार्य्येषु वर्ज्याश्च[10] रसकर्म्मणि ।
उत्तमा मध्यमाश्चैव कनिष्ठाः परिकीर्त्तिताः ॥ ७३ ॥
स्थूलातिस्थूलमध्याश्च सूक्ष्माः सूक्ष्मतराः[11] प्रिये ।
चास्फोटदाहभेदेश्च[12] निर्व्यङ्गा[13] निरुपद्रवाः ।

(1) B reads निर्बेद्धव्यां K and M read निबाधव्या, which is incorrect. (2) B reads खण्डैवैव तु योषित K has व्यनसाश्चैव योषित M has योषिता Both are inc (3) त्रिकोणाः पत्तला दीर्घा, a variant in B त्रिकोणाः पित्तला दीर्घा a variant in K त्रिकोणा वर्तुला दीर्घा, a variant in M (4) B reads क्रमणशीलिन, which is not perfectly correct M reads क्रामणि, which is inc (5) B and K read erroneously पुंवज्रा (without विसर्ग) M reads पुंभवज्रं which is absurd (6) B has जनना (without विसर्ग). M has जनन Both are gram inc (7) M reads स्वल्पशक्तय, which is inaccurate (8) M reads चष्ट (9) B and M read क्षत्रिय, which we have rejected the term क्षत्रिय being stated in the previous śloka (67th) (10) K reads वज्राश्च (11) M has सूक्ष्मसूक्ष्मतरा. (12) चास्फोटाहतभेदाश्च, a variant in K चास्फोटदाहभेदाश्च, a variant in M (13) B reads निर्व्याङ्गा which seems to be inc.

वीर्य्यवन्तश्च[1] ते ज्येष्ठा निर्मला बलवत्तराः[2] ॥ ७४ ॥
रसायने भवेद्विप्रो[3] ह्यणिमादिगुणप्रदः[4] ।
क्षत्रियो मृत्युनाशार्थो[5] बलीपलितरोगहा[6] ॥ ७५ ॥
द्रव्यकारो तथा वैश्य.[7] शरीरं दृढतां नयेत्[8] ।
व्याधिप्रशमनं शूद्रो[9] वयःस्तम्भं करोति च[10] ॥ ७६ ॥
क्लीवे क्लीवाः स्त्रिय. स्त्रीणां[11] सर्व्वेषां पुरुषा हिताः ।७७।
यथा जातिस्तथोत्साहं[12] यथा सत्त्वं तथा गुणान्[13] ।
यथा रुचिस्तथा शील यथा शीलं तथा वरम्[14] ।
यथा वरस्तथा[15] वर्णं कुर्व्वन्ति कुलिशाः प्रिये ॥ ७८ ॥
श्यामा रामो घनरवो वर्षाभूर्मत्तकोद्रवाः[16] ।
आखुकर्णी[17] मुनितरु. कुलत्थं चाम्लवेतसम् ॥ ७९ ॥
मेषशृङ्गी रसोऽप्येषां[18] कन्दस्य[19] सूरणस्य तु ।

---

(1) K reads वीरवन्तश्च (2) विमलबलगुणा, a reading in K (3) K reads भवेद्विप्रा, which is gram inc (4) K and M read गुणप्रदा (5) K has क्षत्रिया मृत्युनाशार्था which has no sense. (6) K reads नाशना (7) K has द्रव्यवृद्धिकरा वैश्या (8) K has शरीर दृढताकरा (9) K reads व्याधिप्रशमना शूद्रा (10) K has वयःस्तम्भकरा हि तैः (11) M reads erroneously क्लीवे क्लीवस्त्रिय स्त्रीणां (12) K reads भयस्थाने [सुखादि &c. are objects to कुर्व्वन्ति] (13) K reads यथाबलं तथा गुणाः, which has no sense (14) This charaṇa and the next are not found in K and M (15) B reads यथा वर तथा (16) M reads वर्षाभूमत्तकाद्रवा (17) B reads erroneously आखुरकर्णी K reads च सुवर्णी (18) B has रस स्मृतः K has रसपेयाः (19) B reads कन्दस्य M reads कन्दस्य Both are inc.

घोधयेत्त्रिदिन वज्र शुद्धिमेति[1] सुरेश्वरि ॥ ८० ॥
मेषश्रृङ्ग भुजङ्गास्थि कूर्मपृष्ठ[2] शिलाजतु ।
स्रुक्कीलालरस स्तन्य[3] कान्तपाषाणमेव च ॥ ८१ ॥
वम्बक चापि वैक्रान्त[4] तन्मध्ये प्रक्षिपेत् प्रिये ।
तीव्रानले पुटे[5] दत्त्वा पुटान्त[6] यावदागतम् ॥ ८२ ॥
कुलत्थ कोद्रव[7] चापि हयमूत्रेण पेषयेत् ।
तत्र निषेचयेत् पौठे[8] यावत्तद्भस्मता गतम् ॥ ८३ ॥
एष कापालिको[9] योगो वज्रमारण उत्तम[10] ॥ ८४ ॥
माक्षिक मेषश्रृङ्ग च[11] शिलागन्धकटङ्कणम्[12] ।
वैक्रान्त तालक चापि[13] वज्रोच्चीरपरिप्लुतम्[14] ॥ ८५ ॥

---

(1) M reads सिद्धिमेति which is not accurate. (2) B has कर्म पृष्ट which is evidently an error of the scribe (3) स्नुहीमूलरसलव्य a variant in K. (4) K reads वज्र चापि सुवज्र च After this next four charanas are not found in K (5) M reads पुटे (6) B reads पुट त wh ch seems to be an error (7) M reads कलत्थकोद्रव which is an error of the scribe (8) B reads पीठ, which appears to be inc. K reads पृष्ठे M reads तत्रिविषेचयेत् पृष्ठे (9) B reads कापालिका which seems to be the blunder of the scribe (10) B and M read वज्रमारणमुत्तमम् which can also be maintained grammatically (11) मेषश्रृङ्ग च a variant in B, which is evidently an error (12) शिलागन्धकटङ्कण, a reading in M, which is incorrect (13) B reads तालक चापि K reads चैव (14) M reads वज्रिचोर परिप्लुतम्, which is inc

लेपं मूषोदरे[1] दत्त्वा समावर्त्तं तु[2] कारयेत् ।
म्रियन्ते द्वीरकास्तत्र द्वन्द्वे सम्यङ्मिलन्ति च ॥ ८६ ॥
गन्धकं च शिलाधातुं[3] भ्रामकस्य मुखं तथा[4] ।
शशकस्य च दन्तांश[5] वेतसाम्लेन पेषयेत् ॥ ८७ ॥
अनेन सिद्ध[6]कल्केन मूषालेपं[7] तु कारयेत् ।
अन्धमूषागतं ध्मात[8] वज्रं तु म्रियते क्षणात् ॥ ८८ ॥
तेनैव[9] मिलितं वज्रं तारहेम्नि न संशयः ॥ ८९ ॥
तालकं गन्धकं कान्तं ताप्यं कर्पूरटङ्कणम् ।
चिञ्चास्थि[10] मेषशृङ्गं च[11] स्त्रीरजःपरिपेषितम्[12] ।
मूषालेपगतं[13] ध्मातं वज्रं तु म्रियते क्षणात् ॥ ९० ॥
शरपुङ्खस्य पञ्चाङ्गं[14] पेष्यं स्त्रीरजसा ततः[15] ।

---

(1) K reads मूखोदरे, which is incorrect. Vide p. 39, note (11)
(2) K reads सहताका तु (3) गन्धकच शिलाधातु, an incorrect varian in K. M reads गन्धकच शिलाजातु, which is also inc. (4) K has भ्रामकस्य मुखस्तथा, which is gram inc (5) B reads दन्ताय, which is not correct. K reads शशकस्य तु दन्तायु, which is also not perfectly correct (6) M reads सम. (7) Both B and K read मूखालेप. Vide p 39, note (11). (8) B has not the term ध्मात K reads मूखागत. (9) B reads तैनेत, which is evidently an error After this charana two ślokas are wanting in M (10) K reads चिचास्थि, which is not correct. (11) B reads मेषश्रङ्ग च (12) K reads परीवेष्टित, which is inc (13) K reads मूखालेपगत, which is not correct (14) K has सर्वाङ्ग (15) B reads erroneously स्त्रीरजस तत. K reads रजसमन्वितम् M read. रजसातत, which is erroneous.

पेटारी[1]वीजमथवा सपेष्यं तण्डुलाम्भसा[2] ॥ ८१ ॥
पेष्य त्रिकर्षकार्पास[3]मूलं वा तण्डुलाम्भसा ।
आरक्तराकामूलं वा[4] स्नोत्सन्येन तु पेषितम्[5] ॥ ८२ ॥
पेषयेद्वज्रकन्दं वा[6] वत्सोचीरेण[7] सुव्रते ।
तत्कल्कपुटितं ध्मातं[8] वज्रं चैव मृतं भवेत् ॥ ८३ ॥
महानदीस्नेतग्रुत्या[9] दिनमेकन्तु भावितम्[10] ।
चीरेणोत्तरवारुण्या:[11] कल्केनानेन[12] सुव्रते ॥ ८४ ॥
तालेन मेषशृङ्ग्या च[13] वज्रवल्ल्या च[14] वेष्टितम् ।
अन्धमूषागतं ध्मातं[15] वज्रं तु म्रियते क्षणात् ॥ ८५ ॥

---

(1) K reads पेटरी. M reads पेटारि. (2) पेषित तडुलांभसि, a variant in K (3) K has शोत्रककर्पास. M has त्रिवर्षकार्पास (4) आरक्त आर्कमूल वा, a variant in K. आरोतराकामूल वा, a variant in M, which seems to be inc. (5) K reads च पेषित. M reads सुपेषितम् (6) पेषयेद्वज्रकन्देन, a variant in K. (7) M reads वत्रिकोरेण, which is an error of the scribe. (8) तत्कल्क पुटिध्मात, a defective variant in B. तत्कल्क पुटितध्मात, a variant in M. (9) K has महानदीभवारुण्या, which is gram inc M has महानदीश्वेतग्रुत्या. (10) K reads भावयेत् (11) K has no विसर्ग after वारुण्या, which is gram inc. (12) K reads कल्केनाने, wherein न is left out by the scribe. (13) तालेन मेष-श्रङ्गाय, an incorrect variant in B. तालेन मेषशृङ्गाय, a variant in M, which is also inc. (14) B reads वज्रवल्याय M reads वज्रवल्यय. Both the readings are inc. (15) K reads अन्धमूषागत ध्मात. M reads अन्धमूषागतध्मात.

कान्तस्य पिष्टिकामध्ये वज्रं देवि विनिक्षिपेत् ।
पेषयद्गन्धतैलेन म्रियते वज्रमीश्वरि ॥ ९६ ॥
कुलत्थाम्भसि[1] कासीससौराष्ट्रीतालकान्विते[2] ।
अपामार्गक्षारयुते[3] वज्रं सिक्तं मृतं भवेत् ॥ ९७ ॥
अमृताकन्दतिमिरबीजात्वक्क्षीरवेष्टितम् ।[4]
मेषशृङ्गगतं[5] वज्रं मृल्लिप्तं म्रियते पुटैः ॥ ९८ ॥
पेटारी हंसपादी च वज्रवल्ली च सूरणम् ।
अश्वत्थस्याङ्कुरा देवि सर्व्वे स्त्रीस्तन्यपेषिताः[6] ॥ ९९ ॥
अनेन सिद्धकल्केन वेष्टितं बृहतीफले[7] ।
क्षिप्तं वह्निर्मृदा[8] लिप्तं म्रियते सप्तभिः पुटैः ॥ १०० ॥
श्वेतेन्दुरेखापुष्पाम्बु[9] गन्धकत्रयमाक्षिकैः[10] ।
वेष्टितं कुलिशं देवि पुटपाकात्[11] मृतं भवेत् ॥ १०१ ॥
अश्वत्थबदरीभिण्डी[12] माक्षीक[13] कर्कटास्थि[14] च ।

---

(1) B reads कुलित्थाम्भसि M reads कुलत्थाम्भस which is incorrect (2) K has तालकान्वितम् M has an incomplete and incorrect charana राष्ट्रितालखान्विते (3) अपामार्गक्षारयुक्त a variant in M (4) This hemistich is not found in K. This sloka and the next four slokas (98—102) are not found in M (5) B reads मेषभृङ्गगवे, which has no sense (6) K reads पेषिता (without विसर्ग), which is gram inc. (7) K has बृहतीफल (8) K reads क्षिप्ता वह्नी मृदा (9) B reads श्वेतींदुरेखा K reads श्वेताद्रुरेखा Both are inc. (10) गन्धक माक्षिकै सह a variant in K (11) B has पुट पाकात् (12) *B reads बदरि K reads भाण्डी (13) B reads माक्षिकं (14) K reads कच्छपास्थि

सुहीचीरेण[1] समेय्य पुटाद्विप्रो मृतो भवेत् ॥ १०२ ॥
करवीरार्कदुग्धेन मेषशृङ्ग[2] सहिङ्गुलम् ।
उदुम्बर[3]समायुक्तं पुटात्[4] क्षत्रियमारणम् ॥ १०३ ॥
वाला चातिबला[5] चैव गन्धकं कर्कटास्थि[6] च ।
चीरेणोत्तरवारुण्या[7] पुटनाद्वैश्यमारणम् ॥ १०४ ॥
कण्डूलसूरणेनैव[8] शिलया[9] लशुनेन च ।
न्यग्रोधगन्ध[10]दुग्धेन शूद्रोऽपि म्रियते क्षणात् ॥ १०५ ॥
स्थूला बहुस्थूलपुटे[11] नश्यन्ति फलकादय[12] ।
सुस्विन्ना[13] इव जायन्ते मृदुत्वमुपजायते ॥ १०६ ॥[14]

---

(1) B has सुहिचीरेण (2) B reads मेषमङ्ग which is incorrect (3) M reads औदुम्बर (4) Both B and M read पुटे but they read पुटात् and पुटनात् (in the 5th case-ending) before and after this śloka, i e पुटात् in 102, and पुटनात् in 104 (5) B reads बला चातिबला (a mere tautology अतिबला is a kind of बला which has four different kinds) [वाला=ह्रीवेर] K reads बला वा शिग्रुना which has no clear sense (6) K has कर्कटास्थि M has गन्ध कर्कटास्थि, which is inc (7) पुटनमारवारुण्या, a variant in M. (8) K reads कण्डूली च सूरणम् which is not only grammatically incorrect but also defective in metre (9) B reads शिय, ल being left out by the scribe (10) B reads न्यग्र which seems to be the blunder of the scribe (11) K reads पुटे M reads बहुमूलपुटे (12) K has फलकान्य (13) सुखिना is the incorrect reading in B This hemistich is wanting in K. M reads सुस्विन्न which is inc. (14) After this śloka we find in B—मास वश्यमारणम् As other MSS are silent in this point, we did not adopt this in the body of the text.

पिष्टामलकपश्चाङ्गं गौराभा[1]मिन्द्रवारुणीम् ।
घनेन वेष्टितं[2] वज्रं म्रियते सप्तभिः पुटैः ॥ १०७ ॥
माद्रवाहकजीवस्य[3] मध्ये वज्रं विनिक्षिपेत् ।
दोलास्वेदे त्र्यहं देवि[4] गुणपञ्चसमं[5] भवेत् ॥ १०८ ॥
एरण्डवृन्तमध्ये तु वज्रं देवि विनिक्षिपेत् ।
एकमासे[6] गते देवि गुणपञ्चसमं[7] भवेत् ॥ १०९ ॥
कान्तस्य पिष्टिकामध्ये[8] वज्रं देवि विनिक्षिपेत्[9] ।
कार्पास[10]निम्बपत्रं च बदरीपत्रसंयुतम् ॥ ११० ॥
एकत्र पेषयेत्तत्तु[11] कान्तगोलकवेष्टितम्[12] ।
वाह्ने[13] ताम्बूलपत्रेण[14] स्थापयेज्जानुमध्यत.[15] ॥ १११ ॥
यामद्वयेन तद्वज्रं जायते मृदु निश्चितम्[16] ।

---

(1) B reads गौरभा K reads रात्रिभौं. (2) M reads वेष्टित (3) K has मादवाहकवीजस्य M has माद्रवाचकजीवस्य Both the texts seem to be incorrect. (4) This charana and the next three are not found in B K reads दोलास्वेट M reads दोलायां स्वेदयद्देवि (5) K reads गुणत्रयसम (6) M reads एकमास, which is gram, inc. (7) K reads गुणत्रयसम (8) कान्तस पिष्टितं वज्र, a variant in K, which has no clear sense (9) सुस्विन्नमिति जायते, a variant in K, which is unconnected After this we do not find the next two charanas in K. (10) B reads कर्पास M reads कार्य, स being left out by the scribe (11) B reads पेषये त तु M reads पेषयत्तं तु (12) B has कान्त गोलक- वेष्टित M has कान्तकालकवेष्टितम्, which seems to be inc (13) B reads वाह्य (14) K reads ताम्बूलपत्रे वज्र तु (15) K has स्थापयद्रक्तमध्यत (16) This charana and the next are not found in K.

तत्क्षणाम्रियते[1] वज्र तारे हेम्नि न संशयः ॥ ११२ ॥
जम्बीरफलमध्यस्थ वस्त्र[2]पोटलिकागतम् ।
क्वाथयेत् कोद्रवक्वाथे[3] क्रमेणानेन तु त्र्यहम्[4] ।
तदज्ज जायते खोट[5] हेम्ना मिलति तत्क्षणात्[6] ॥ ११३ ॥
नागवल्ल्या प्रलिप्तं तु तत्पत्रेणैव[7] वेष्टितम् ।
जानुमध्ये[8] स्थितं याम मृदु सञ्जायते ध्रुवम्[9] ॥ ११४ ॥
मूले वज्रलतायास्तु मृदु वज्र विनिक्षिपेत् ।
पुट दद्यात् प्रयत्नेन भस्मीभवति[10] तत्क्षणात् ॥ ११५ ॥
सुखादन्धकर ह्याशु[11] सत्त्व मुञ्चति तत्क्षणात् ।
सर्व्वमृत्युप्रशमनाः[12] सर्व्वसिद्धिकराय ते[13] ॥ ११६ ॥
अस्थिशृङ्खलमध्यस्थ[14] कृत्वा वज्र विरञ्चितम्[15] ।

---

(1) M reads तत्क्षणाज्जायते (2) K reads वज्र पोटलिकागतम्. M reads वस्त्रद्रङ्गलकागतम् (3) K reads कोद्रवक्वाथे (4) M reads सदह which is senseless (5) B has only खो M reads खोट. (6) K reads लक्षणात् (7) M reads तत्पत्रेनैव, wherein 'न is grammatical inc (8) K reads योनिमध्ये (9) K has सञ्जायते द्रुतम् (10) K reads म्रियते दवि (11) K has सुखद्वन्धं करोत्याशु which has no clear sense M has सुखादवङ्कर ह्याशु (12) सर्वमृत्युप्रशमना (without विसर्ग) a variant in B सर्वमृत्यु प्रशमना, a variant in K सर्वमृत्युप्रशमन, a variant in M All are incorrect (13) सर्व सिद्धिरसाय ते, a reading in B which is not correct सर्वशाधिरसाय ते, a reading in M, which is absurd (14) K reads अस्थिशृगालमध्यस्थ M reads अथ शृङ्खलमध्यस्थ (15) विराट् कृत a reading in K. M has a defective charana—कृत्व वज्र वि॰ ८५

जलभाण्डे तु तत् खिन्नं[1] सप्ताहं[2] द्रवतां व्रजेत् ॥ ११
क्षारत्रयं रामठञ्च[3] चणकाम्लाम्लवेतसम्[4] ।
चिञ्चा[5] ज्वालामुखीचीरं स्थलकुम्भी[6]रसेन च ॥ ११८
एतैस्तु मर्दितं वज्रं[7] स्नुह्यर्कपयसा तथा[8] ।
दोलायां[9] स्वेदयेद्देवि जायते[10] रसवद्यथा ॥ ११९ ॥
अथवाप्यभ्रकं[11] खिन्नं मौक्तिकं च प्रवालकम् ।
माक्षिकं नीलपुष्पं च[12] पीतं मरकतं महत्[13] ।
वैदूर्य्यस्फटिकादीनि[14] द्रवन्ति सलिलं यथा ॥ १२० ॥
लोहजातं तथा[15] ध्मातम् अग्निवर्णं तु दृश्यते ।
वापितं सकृदेकेन[16] मृतं जलसमं[17] भवेत् ॥ १२१ ॥
मुक्ताफलन्तु सप्ताहं वेतसाम्लेन भावितम् ।

---

(1) K reads सन् चिन्न M reads जलमध्ये तु (2) K r समाहात् (3) K has क्षारत्रय M has हि रामठ. (4) K only चणकाम्लवेतसा M has चणकाम्लमवेतसम् (5) K reads (6) M reads स्थलकम्भ (7) B has मर्दिता वज्रा M has मर्दिता which is incorrect. (8) M reads पयसतथा, which is not cor (9) M has डोलायां (10) B reads जायते (11) B and read अभ्रक (12) M reads नीलपुष्प च, which is inc. (13) reads मयकत, which is inc K reads मरकतक M reads पीतमरतक which has no sense (14) All the texts read वैदूर्य But reading we have adopted above is generally used, and stated in र Chap VIII v 57 (15) K and M read यथा . (16) reads सकृद्देतेन (17) B has दत्त समजल K has हत instead of

जम्बीरोदरमध्यस्थं धान्यराशौ निधापयेत् ।
पुटपाकेन तच्चूर्णं[1] जायते सलिलं यथा ॥ १२२ ॥
॥ इति वज्रविधिः ॥
शृणु देवि महाभागे वैक्रान्ताख्य महारसम् ॥ १२३ ॥
दैत्येन्द्रो महिषः सिद्धो हरदेहसमुद्भव.[2]।
दुर्गा भगवती देवो[3] त शूलेन व्यमर्दयत्[4] ॥ १२४ ॥
तस्य रक्त तु पतित यत्र यत्र स्थितं भुवि ।
तत्र तत्र तु वैक्रान्तो वज्राकारो महारस[5] ॥ १२५ ॥
विन्ध्यस्य दक्षिणे चास्ति उत्तरे नास्ति सर्व्वथा[6] ।
विक्रन्तयति[7] लोहानि तेन वैक्रान्तक. स्मृत[8] ॥ १२६ ॥
श्वेत. पीतस्तथा रक्तो नील.[9] पारावतप्रभः ।
मयूरवालसदृशश्चान्यो मरकतप्रभ:[10] ॥ १२७ ॥

---

(1) K reads तदर्थं which is not correct (2) सर्वदेवसमुद्भव, a variant in K (3) B reads भगवति देवि M reads देवि (4) स शूलेनैव मर्दयत्, a variant in M (5) All the texts read वैक्रान्त वज्राकार महारस But the term रस is in masculine gender, meaning mercury or any metal [Rules on genders are not strictly observed in the Purāṇas and Tantras] (6) सर्वथा सर्वसिद्धिदम् a variant in K, which is unconnected with the context. (7) K reads विक्रन्तयति M reads निक्रान्तयति Both are gram inc. (8) K has वैक्रान्तक स्मृतम् [The term वैक्रान्त is used here in both the genders, masculine and neuter as it is stated in रस स Chap IV v 73] (9) M reads स्थूल which is erroneous. [But the term कृष्ण is used as its synonym in the next śloka] (10) This hemistich is not found in M

देहसिद्धिकरः कृष्णः[1] पीते पीतं सिते सितः[2] ।
सर्व्वार्थसिद्धिदो रक्तः[3] तथा मरकतप्रभः[4] ।
ग्रीष्मे द्वे निष्फले वर्ज्ये[5] वैक्रान्तमिति सप्तधा ॥ १२८ ॥
यत्र चैत्रे स्थितं देवि[6] वैक्रान्तं तत्र भैरवम् ।
विनायकं च[7] संपूज्य गृह्णीयात् साधकोत्तमः ॥ १२९ ॥
वैक्रान्तं चूर्णितं सूक्ष्मं सुरासुरनमस्कृतम्[8] ।
व्याघ्रीकन्दस्य मध्यस्थं[9] धमयित्वा पुटे स्थितम्[10] ॥ १३० ॥
अश्वमूत्रेण[11] मृदग्नौ स्वेदयेत् सप्तवासरात् ।
छायाशुष्कं ततः कुर्या[12]दिदं वैक्रान्तमुत्तमम् ॥ १३१ ॥
अथवा लवणक्षारमूत्राम्लकृष्णतैलकैः[13] ।
कुलत्थकोद्रवक्वाथे[14] स्वेदयेत् सप्त वासरान् ॥ १३२ ॥

---

(1) B reads देहसिद्धिकरं कृष्ण M reads देहसिद्धिकरे कृष्ण which is inc (2) B and M read पीते प स सित सित K reads पीत पीत सित सित We have adopted the above reading after collating all the MSS (3) B and K read सर्वार्थसिद्धिद रक्त (4) B K and M read तथा मरकतप्रभम् (5) K reads वज्र which is inc. [From this charana the term वैक्रान्त is used in neuter gender] (6) B reads स्थित दाव M reads यत्र चत्रमिन देवि Both are gram. inc (7) K reads तु (8) सुरासुरनमस्कृत, a variant in B (9) M reads व्याघ्रकन्दकमध्यस्थ (10) K reads धामयित्वा पुटस्थित M reads पुटे स्थितम्. (11) B has चश्वमूत्र M has चश्विमूत्र Both are inc. (12) This hemistich and the next two are wanting in K. M has a defective charana—तथ कथा (13) B reads कृष्णतैलकैः (14) कनत्थ काेद्रकाथे a variant in B कुलत्थकोद्रवक्वाथे a variant in M, which is not correct.

वन्ध्याचूर्णन्तु वैक्रान्तं समांशेन तु चूर्णयेत्[1] ।
अजामूत्रेण[2] संभाव्य छायाशुष्कं तु कारयेत् ।
अन्धनाले धमित्वा तु[3] मूषासत्त्वं तु जायते[4] ॥ १२३ ॥
मोचमोरटपालाश चारगोमूत्रभावितम्[5] ।
वज्रकन्दशिफाकल्क[6]-लाचाटङ्कणसंयुतम् ॥ १२४ ॥
वैक्रान्तसम्भवं चूर्णं मेषशृङ्गो[7]द्रवान्वितम् ।
पिण्डितं मूकमूषाया[8] ध्मातं सत्त्वं विमुञ्चति ॥ १२५ ॥
वैक्रान्तं वज्रकन्दं च[9] पेषयेद्वज्रवारिणा[10] ।
माहिषे नवनीते च[11] सक्षौद्रं पिण्डितं ततः ।
शोधयित्वा धमेत् सत्त्व[12]मिन्द्रगोपसमं पतेत्[13] ॥ १२६ ॥
कैतकीस्वरसः काञ्ची[14] मणिमत्थ सखेचरम्[15] ।

---

(1) K reads कारयेत्. M reads पूजयेत् (2) M reads अजमूत्रेण (3) M reads erroneously अन्धनालयमित्वा तु (4) K has मूषासत्त्व तु जायते (5) M reads कोमूत्रभावित, which is inc (6) K has कल्क. M has शिलाकल्क (7) B reads मेषश्रृङ्गी, which is inc. M reads मषशृङ्ग (8) K reads मूकमूषायां M reads मूकमूषाया, wherein the omission of अनुस्वार is the error of the scribe (9) वज्रान्ते वज्रकन्दे च, a variant in K, which has no sense. (10) M reads वज्रशौरिणा, which is inc. (11) B reads पेषित नवनीतेन M reads माहिष नवनीतस्य (12) शोधयित्वा धमेत् सत्व, a variant in M. (13) इन्द्रगोपासम भवेत्, a variant in K. M reads इन्द्रकोपसम पतत्, which is inc. (14) B reads कैतकिस्वरस काञ्ची K and M read कैतकीस्वरस काञ्चि [But the term स्वरस is in masculine gender] (15) K has सखेचरी, which is not correct. M has माणिमत्य.

स्वेदनाज्जायते[1] देवि वैक्रान्त रससन्निभम् ॥ १३७ ॥

॥ इति वैक्रान्तविधि ॥

सुवर्ण रजत ताम्र कान्तलोहस्य वा रज[2] ।
अनेन स्वेदविधिना द्रवन्ति सलिल यथा ॥ १३८ ॥
इत्युक्तमभ्रकादीना चतुर्णा लक्षणादिकम् ।
तत्समाचक्ष्व देवेशि किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ १३९ ॥

इति श्रीपार्वतीपरमेश्वरसवादे[3]
रसार्णवे रससहितायां
अभ्रकादिलक्षणसत्कारनिर्णयो नाम
षष्ठ पटल ॥६॥

---

(1) K reads erroneously स्वदना भायते (2) B reads कान्तलोह च वाजर K reads कांतलोहं च वाजर M reads कान्तलोहस्य वा रज All the texts seem to be incorrect We have adopted a reading after collating all of them (3) This portion is want ng in B and M

सप्तमः पटलः ।

श्रीदेव्युवाच ।[1]

सह लक्षण[2]संस्कारै राज्ञापय महारसान् ।
अन्यच्च तादृश देव रसविद्योपकारकम् ॥ १ ॥

श्रीभैरव उवाच ।[3]

माक्षिकौ विमल शैल[4] चपलो रसकस्तथा ।
सस्यको दरदश्चैव स्रोतोऽञ्जनमथाष्टकम्[5] ।
अष्टौ महारसाश्चैव[6] मेतान्[7] प्रथमत शृणु ॥ २ ॥
क्षपासु भारत श्रुत्वा[8] योगनिद्रामुपागत[9] ।
तस्य पादतले विद्ध[10] व्याधेन मृगशङ्कया ॥ ३ ॥
ये तत्र[11] पतिता भूमौ क्षताद्रुधिरबिन्दव ।

---

(1) M reads देवी and nothing else (2) B reads लक्षणे which is not gram correct (3) B has भैरवोवाच। K has श्रीभैरव्युवाच। Both the readings are incorrect M has श्रीभैरव and nothing else. ( ) B reads मलस instead of विमल, which seems to be the blunder of the scribe K reads माक्षिका विमला शिला M reads शैलो which is gram inc. (5) K has स्रोतोऽञ्जनकथाष्टकम् which is inc. [Vide रसरत्नसमुच्चय Chap II and रससार 6th Patala vs -3] (6) B reads महारसश्च M reads महारसाश्च Both the readings are inc. (7) K reads मेतत् (8) K has कृत्वा (9) B reads मुपागता, which is gram. inc. (10) K has चिद्ध, which has no sense here. (11) K reads एकत्र

ते निम्बफलसंस्थाना जाता वै माचिकोपला:[1] ॥ ४ ॥
माचिको द्विविधस्तत्र[2] पीतशुक्लविभागत:[3] ।
विमलस्त्रिविधो[4] देवि शुक्ल: पीतश्च लोहित:[5] ॥ ५ ॥
तैलारनालतक्रेषु गोमूत्रे कदलीरसे[6] ।
कुलत्थकोद्रवकाथै:[7] माचिकं विमलं तथा[8] ।
मुहु: शूरणकन्दस्थं स्वेदयेद्दरवर्णिनि[9] ॥ ६ ॥
चाराम्ललवणैरङ्ग-तैलसर्पि:[10]समन्वितम् ।
पुटत्रयं प्रदातव्यं तद्वयं शोधितं भवेत् ॥ ७ ॥

(1) This hemistich is wanting in B K reads माचिकोपला (without विसर्ग), which is gram. inc. M reads जाता माचिककोमलम्. (2) This hemistich is not found in B K has an incomplete charana—माचिको द्विधस्तत्र (3) पीत शुक्ला विभागत, a variant in K [रसरत्नसमुच्चय reads माचिको द्विविधो हेममाचिकस्तारमाचिक Chap II v 80] The following sloka is found in MS K only —चतुर्थो कारकाकार: शुक्तिकापुटसन्निभ । तथांगुलीयकाकारो भस्मकर्तरिकासम ॥ इति माचिकलक्षण ॥ We have placed it in the footnote because we do not find these varieties of माचिक in any other MS., neither in रस स, nor in रससार (4) B reads विमलास्त्रिविधा K reads विमलास्त्रिविधो, which is inc (5) B has शुक्ल पीतश्च लोहिता here the last term is inc K has शुक्लपीतश्च [रस स mentions the different names of विमल according to its colour, as पीत —हेमविमल, शुक्ल —तारविमल, लोहित —कांस्यविमल Chap. II v 96] (6) गमूत्रकदलीरसे, a variant in K. (7) M reads कुलत्थकोद्रवकाथै, which is inc. (8) K reads माचिको विमलस्तथा, which is not gram. correct, as these are objects to स्वेदयेत् (9) K reads this hemistich very imperfectly—मुहु: शूरणक दअरवर्णिनि (10) B and M read तैलसर्पि

माक्षिक चूर्णित सम्य[1]-स्नुह्यर्कक्षीरभावितम्।
सत्त्व मुञ्चति सुध्मात टङ्कणकुष्ठमोदितम्[2] ॥ ८ ॥
कदलीकन्दतुलसी-नारङ्गाम्लपरिप्लुतम्[3]।
सप्तसप्तपुटोपेत[4] पञ्चद्रावकसयुतम्[5]।
स्त्रीस्तन्यमोदित ध्मात[6] सत्त्वं मुञ्चति माक्षिकम् ॥ ९ ॥
क्षौद्रगन्धर्व्वतैलाभ्या[7] गोमूत्रेण घृतेन च।
कदलीकन्दसारेण भावित माक्षिक मुहुः।
मूषाया[8] मुञ्चति ध्मात सत्त्व शुल्बनिभ मृदु[9] ॥ १० ॥
देवदालीरस क्षिप्ता[10] पादांशटङ्कणैर्युतम्[11]।
मर्कटा मूषिका[12] कृत्वा धमेत् सत्त्वमपेक्षितम्[13] ॥ ११ ॥
किमत्र चित्र कदलीरसेन
सुपाचित[14] सूरणकन्दसम्पुटे।

---

(1) मर्दंक चूर्णित सम्य a variant in M, which is partly correct (2) टङ्कण कुष्ठमर्दित a variant in K (3) M reads पय प्लुतम् (4) M reads सप्तसप्त पुटापेत wherein the first term is inc (5) M reads सयुतम् (6) B reads erroneously स्त्रीस्तन्य मोदित ध्मात K has स्त्रीकण्यमर्दित ध्मात (7) क्षौद्र गन्धकतैलाभ्या a variant in B [Vide रस स Chap II vs. 89–90] (8) K reads मूखायां, which is incorrect [Vide p 39 note (11)] (9) B reads मृदु, which is not gram correct. M reads शल्व शुल्बकं मृदु which is inc. as well as incomplete (10) M has क्षुप्ता (11) B and M read पादांश टङ्कण युतम् (12) K reads erroneously मूखिका. (13) धमेत् सत्त्वमपेक्षित, a variant in B स च मुञ्चति पेक्षितम्, a variant in M (14) K reads सुभावित

वातारितैलेन पुटेन ताप्यं
पुटेन दग्ध वरशुद्धिमेति[1] ॥ १२ ॥
गोमूत्रैश्च सुहिचीरैः[2] भाव्यमेरण्डतैलकैः[3] ।
माक्षिक दिनमेकन्तु मर्दितं वटकीकृतम् ।
अभ्रवद्धमयेत् सत्त्व[4] सस्यकसाप्यय विधि[5] ॥ १३ ॥
ताप्यमावर्त्तक धातु[6] माक्षिक[7] मधुधातुकम् ।
माक्षिक तिक्तमधुर मेहार्श[8]क्षयकुष्ठनुत् ।
कफपित्तहर बल्य[9] योगवाहि रसायनम् ॥ १४ ॥
ज्वरसन्निपातदारिद्र्याण्यपि[10] यन्नामकथनमात्रेण[11] ।
नश्यन्ति योजनशते[12] कस्तस्माल्लोहवेधकर[13] ॥ १५ ॥
॥ इति माक्षिकशुद्धिः ॥[14]

---

(1) M reads परशुद्धिमेति (2) गोमूत्रेण सुहिचीरैः a variant in K. (3) B reads तैलकैः (4) K reads सत्व M reads अभ्रकन्तु पतेत् सत्वं (5) B has an incomplete charana—सस्याप्यय विधि (6) ताप्य धातु संकष्मक, an incorrect variant in M (7) M reads मार्थिक, which is an error of the scribe (8) B has मेहाश्व, which is inc. M has महार्श (9) M reads बल्य (without अनुस्वार) (10) K has ज्वरसन्निपातदारिद्र्याण्यपि M has ज्वरसन्निपातदारिद्र्याण्यपि Both seem to be inc. (11) K has तु after मात्रेण But we have not adopted it, because the final ण is optionally a गुरु letter (12) K reads योजनशतानि (13) B has कस्तोर्द्धसाभाहवेधकर which is entirely absurd M has कस्मात्सामोद्वेधकर, which has no clear sense. (14) B reads इति माक्षिकक्रियाशुद्धि । This is wanting in M

विमल[1] शिग्रुतोयेन काङ्खीकासीसटङ्कणै[2]।
वज्रकन्दसमायुक्तं भावितं कदलीरसे[3] ॥ १६ ॥
मोक्षक[4]क्षारसयुक्तं धामितं मूकमूषया[5]।
सत्त्वं चन्द्रार्कसंकाशं[6] प्रयच्छति न संशयः ॥ १७ ॥

॥ इति विमलशुद्धिः[7] ॥

पतितोऽपतितश्चेति[8] द्विविधः शैल ईश्वरि[9]।
ग्रन्थान्तरेऽपि कीर्त्योऽसौ[10] कीर्त्तितो बहुभिः सुरैः ॥ १८ ॥
निदाघे घर्मसंतप्ता धातुसारं धराधराः।
निर्यासं च विमुञ्चन्ति तच्छिलाजतु[11] कीर्त्तितम् ॥ १९ ॥
शिलावद्धातुकं[12] धातु शैलजं गिरिसानुजम्[13]।

---

(1) B and K read विमला but use its adjectives in the neuter gender, this is ungrammatical (2) काचिकासीसटकणै a variant in K काचिकाविसटङ्कणै, a variant in M (3) M reads कदलीरसै (4) K reads मात्रिक M reads माक्षक (5) M has सन्निभ instead of धामित K has मूकमूखया, which is incorrect (6) M reads सयुक्त The 16th and the 17th slokas nearly agree with the texts in रस स Chap II vs 103–104] (7) Both B and K read विमलाशुद्धि। This is wanting in M (8) पातित पातितश्चैव, a variant in K. (9) B reads शैलमीश्वरि M reads द्विविधा शैलमीश्वरि, which is gram inc. (10) The portion commencing from this charana and ending in शोधयत्तु यत्नत (slokas 18—21) is not found in B and M. (11) K reads शिलाजितु, which seems to be inc. [Cf रस स Chap II vs 110—111] (12) K reads incompletely धातु (13) K has गिरि सानुकम्

जलद्रिजं[1] गिरिः शैलः प्रोक्तस्त्वयानुकीर्त्तितः ॥ २० ॥
धाराम्लगोजलैर्धातं[2] शुध्यते च शिलाजतु ।
अथवा गोघृतेनापि त्रिफलद्रार्द्रकद्रवैः ।
लोहपात्रे विनिक्षिप्य शोधयेत्तत्तु यत्नतः ॥ २१ ॥
शैलं विचूर्णयित्वा[3] तु धान्याम्लोपविषैर्विषैः[4] ।
पिण्डं बद्धा तु विधिवत्[5] पातयेच्चपलं यथा[6] ॥ २२ ॥
॥ इति शैलशुद्धिः[7] ॥
गौरः श्वेतोऽरुणः कृष्णश्चपलस्तु प्रशस्यते ।
हेमाभश्चैव ताराभो विशेषाद्रसबन्धकः[8] ॥ २३ ॥

---

(1) K reads जलाद्रिज, which is incorrect (2) This charana and the next five charanas are not found in B and M [रस स reads "धाराम्लगोजलैर्धौत शुद्ध्येच्च शिलाजतु । शिलाधातु च दुग्धेन त्रिफलामार्कवद्रवैः ॥" Chap. II. v. 117.] (3) विचूर्णयित्वा is gram. inc. The correct form is विचूर्ण्य, which, if adopted, destroys the metre. [This form of grammatical error is generally met with in the Purāṇas and Tantras. To avoid this error रस.स. reads शैल तु चूर्णयित्वा तु, which creates tautology of तु. This śloka (22nd) nearly agrees with the text in रस स Chap II v 148] (4) K has an incorrect reading—धान्याम्लोपदकर्दि (5) This charana is wanting in K. M reads कृत्वा instead of बद्धा (6) This charana is not found in K. M has पातयच्चपलम् यदा, which is unintelligible. [रस स. reads यथा Chap II. v. 148] (7) K reads इति शिलाजितशुद्धि, which ought to be शिलाजतुशुद्धिः (8) B reads रसबन्धन M reads रसबन्धनम्.

श्वेतौ मध्यौ च लाक्षावत्[1] शीघ्रद्रावौ तु निष्फलौ[2] ।
वङ्गवद्द्रवते[3] वह्नौ चपलस्तेन कीर्त्तितः[4] ॥ २४ ॥
वस्त्रेण बद्ध्वा चपलं लङ्घयेद्यदि सागरम् ।
वस्त्रश्च वेष्टयेत् सद्यः तेनासौ चपलः स्मृतः ॥ २५ ॥[5]
मारयेत् पुटपाकेन चपलं गिरिमस्तके ।
देहबन्धं करोत्येव विशेषाद्रसबन्धनम् ॥ २६ ॥
चपलश्चपलाविधं करोति घनवत्सलः ।
चपलो लेखनः स्निग्धो देहलोहकरो मतः ॥ २७ ॥
॥ इति चपलशुद्धिः ॥[6]
मृत्तिका[7]गुडपाषाण भेदतो रसकस्त्रिधा[8] ॥ २८ ॥
पीतस्तु मृत्तिकाकारो मृत्तिकारसको वरः[9] ।

---

(1) B has श्वेता मध्याश्च लाक्षावत्. M has श्वेता मध्याश्च लाक्षाश्च, wherein the last term seems to be incorrect. (2) शीघ्रं द्रावास्तु निष्फला, a variant in B. K has शीघ्रद्रावौस्तु, which is inc. रसद्रावास्तु निष्फलम्, a variant in M, wherein the last term is inc. (3) M reads नागवद्द्रवते. (4) The slokas 23rd and 24th nearly agree with the texts in रस.स. Chap. II vs 143–144. (5) The 25th sloka is not found in B and M. (6) The 26th and the 27th slokas with the portion—इति चपलशुद्धिः are not found in B and M. [The latter hemistich of the 27th śloka exactly agrees with the text in रस.स Chap II. v. 145] (7) M reads मृत्तिका, which is inc. (8) B reads भेदको तो, which is not correct. M reads भेदको रसत्रिधा, which is a defective charana. [But रस.स. states two sorts of रसक Vide Chap II. v. 149] (9) मृत्तिकारसतो वरम्, a variant in M, which is erroneous.

शुडाभो मध्यमो ज्ञेय पाषाणाभ कनिष्ठक[1] ॥ २९ ॥
कटुकालाबुनिर्यासैनालोड्य[2] रसक पचेत् ।
शुद्धो दोषविनिर्मुक्त[3] पीतवर्णस्तु जायते[4] ॥ ३० ॥
किमत्र चित्र रसक[5] रसेन
रजस्वलाया कुसुमेन[6] भावितम् ।
क्रमेण कृत्वा उरगेन[7] रञ्जित
करोति शुल्बं त्रिपुटेन[8] काञ्चनम् ॥ ३१ ॥
क्षीयते नापि वह्निस्थ सत्त्वरूपो महाबल ॥ ३२ ॥[9]
रसक चूर्णयित्वा तु बद्धा वस्त्रे विचक्षण ।
मूत्रे निधापयेत् स्त्रीणा सप्तरात्र सुरेश्वरि ॥ ३३ ॥
पुष्पाणां रक्तपीतानां रसे पक्षैक[10] भावयेत् ॥ ३४ ॥

---

(1) K. reads कनिष्टक M reads कनिष्ठिक Both are incorrect. (2) B has निर्यासै नालोद्य M has निर्यासै नालोड्य Both are incorrect. (3) K. reads दोष विनिर्मुक्त M reads विनिर्मुक्तो Both are gram inc. (4) पीतवर्णश्च जायते a variant in K. which seems to be an error of the scribe जायते पीतवर्णक a variant in M. [Vide रस र Chap II vs. 153 154] (5) M reads रसको [The term रसक is of both genders] (6) M reads रजस्वलाया कुसुम (7) K. reads गुरगेन [Both उरग (lead) and नाग (sulphur) are mentioned in रसचिन्तामणि Chap 3] (8) M has दर्श पुटेन (9) This hemistich is not found in B and M. After this 32nd śloka we find चन्द्र in K. only. hence we have not inserted it in the text. It appears to be redundant. (10) B reads पक्षैक which is evidently an error of the scribe. K. reads त्रिपक्ष which is also incorrect, as the त्रिपक्ष of flowers is unusual.

क्षारैः स्नेहैस्तथा चाम्लैः भावितं रसकं मुहुः ।
ऊर्णालाक्षानिशा[1]पथ्या भूलताधूमसंयुतम्[2] ॥ ३५ ॥
मूकमूषागतं[3] ध्मातं टङ्कणेन समन्वितम् ।
सत्त्वं कुटिलसङ्काशं मुञ्चत्येव[4] न संशयः[5] ॥ ३६ ॥
गोभद्रो रसकस्तुत्थ[6] चितिकिट्टो[7] रसोद्भवः ।
खर्परो[8] नेत्ररोगारिः रोतिकृत्ताम्ररञ्जकः[9] ॥ ३७ ॥
रसको रञ्जको रूक्षो वातनुत् श्लेष्मनाशनः[10] ।
त्रिदोषघ्नन्तु तत्सत्त्वं नेत्रदोषविनाशनम्[11] ॥ ३८ ॥
॥ इति रसकशुद्धिः[12] ॥
कालकूट[13]विषं पीत्वा गरुड़ः सोदुमक्षमः ।

---

(1) B has ऊर्णालाक्षा तथा, wherein the first term is not correct K has पथा in lieu of निशा M has ऊर्ण instead of ऊर्णा [Vide रस.र. Chap II v 162, which mentions निशा] (2) K reads भूलता, which is gram inc. (3) B has गते. K has मूषा M has एक in place of मूक All the readings are inc. (4) *Vide* रस स Chap II v 161, which says "वङ्गाभ पतित सत्त्व." K reads मुञ्चत्यत. M reads मुञ्चत्येव (5) Cf. रस स. Chap II v. 162 (6) M has an incomplete charana—रसन्तु त्थ (7) M reads भद्रो, which seems to be inc. (8) B has खर्परी. M has कर्परी. (9) K reads रतिकृत्ताम्ररञ्जकः. M reads रीतिकृत्ता त्रिरञ्जक . (10) M reads नाशिनी, which is not correct. [रस.म. states कफपित्तविनाशन Chap II v 150] (11) K reads नेत्ररोगविनाशनम् M reads नेत्रदोष हरन्ति च, which is gram inc. (12) B has not इति M reads रसशुद्धि', which is not correct (13) B reads कालकूटे

सुधामपि तथावामत्[1] भुक्त आशीविषामृते[2] ।
स्वय विनिर्गते चञ्चोः सस्यकोऽभूत् स कालिकः[3] ॥ ३९ ॥
एकधा सस्यकस्तस्य[4] स्त्रीमूत्रे भावयेद्रजः[5] ।
शश[6]शोणितमध्ये वा दिनमेकं निधापयेत् ॥ ४० ॥
तस्य चूर्णं महेशानि पादसौभाग्यसंयुतम्[7] ।
करञ्जतैलमध्यस्थं दिनमेकं निधापयेत्[8] ॥ ४१ ॥
मध्यस्थमन्धमूषायाः[9] धमयेत् कोकिलात्रयम्[10] ।
इन्द्रगोपकसंकाश[11] सत्त्व पतति शोभनम्[12] ॥ ४२ ॥
एकधा सस्यकस्तस्मात्[13] धातो निपतितो भवेत् ।

---

(1) B reads स्वधावामत् K reads सुधां वाद M reads सुधामविषधामाग, which is unintelligible We have kept वमामत, though gram incorrect, merely for the sake of metre (2) भोक्तमाशीविषामृते, a variant in B भुक्तमासीदविषामृते, a variant in K. भोक्तमाशीविषाहते, a variant in M [Vide रसरत्नसमुच्चय Chap II. vs. 126–127] (3) M reads सकाशत (4) एकणा मस्यकस्तुत्य a reading in K which seems to be inc M reads एकया instead of एकधा. (5) M reads द्रावयेद्रज (6) M has शर (7) M has an incorrect reading—पादचन्द्रशाव्यमयुतम् (8) Cf रस स Chap II. v 133 (9) K has चन्धमूखाणां, which is erroneous M has मयकूभायां, which is absurd. रस स has चन्धमूषास्थमध्यस्थ Chap II v. 134 (10) K reads भापयेत् रस स. reads also भापयेत् कोकिलत्रयम् Chap II. v 134. (11) M has an absurd reading—वगोपकाभासाकाशा. रस स has इन्द्रगोपाकृति चैव (12) रस स. reads भवति instead of पतति Chap II v. 134. (13) K reads सस्यकस्तुल्य. M reads एकया सस्यकामध्ये.

कालिकारहितो रक्तः शिखिकण्ठ[1]समाकृतिः ॥ ४३ ॥
सस्या मयूरतुल्य स्यात्[2] वह्निकृत् कालनाशन.[3] ।
रसायने तु योग्यः स्याद्[4] वयस्तम्भकरो भवेत् ॥ ४४ ॥
सस्यकः शुद्धिमाप्नोति रक्तवर्गेण भावितः[5] ॥ ४५ ॥

॥ इति सस्यकशुद्धिः ॥

दरदस्त्रिविध. प्रोक्त[6]श्चर्मारः शुकतुण्डक.[7] ।
हंसपादस्तृतीयः स्याद्[8] गुणवानुत्तरोत्तरः[9] ॥ ४६ ॥
चूर्णपारदभेदेन[10] द्विविधो दरदः पुनः ॥ ४७ ॥

---

(1) K has शिखिडम M has शिखिकर्णि But रस.स. has मयूरकण्ठसच्छाय Chap. II v 127 (2) B has तुल्य स्याद् K has तुल्य स्या M has तुर्वस्य All the readings are gram incorrect (3) B reads कलनाशन, which has no clear sense K reads वह्निकृद्वह्निनाशन (4) B and K have योग्य स्याद M has य ग्यस्तद Both are gram inc (5) K and M read रसवर्गेण, which is evidently an error, because we find in रस.स रक्त वर्गेण, which is supported by the MS B M has भावितम्, which is gram erroneous. [Vide रस स. Chap II v. 130] (6) दरदस्त्रिविधा रक्त, a variant in B and M (7) B has चर्मारशुकदण्डक M has चर्मार शुकदण्डक (8) B and M read हंसपादस्तु तीय स्यात् [रस स reads हंसपाक Vide Chap III v. 139.] (9) All the MSS. have उत्तरोत्तरम्, but since दरद is written in the masculine gender, it ought to have an adjective in the same gender (10) K reads भेदानि M reads दारद Both are inc.

गोमासे माहिषे मूत्रे[1] दध्यम्लतिलतैलयो[2] ।
एकैक त्रिदिनं पक्वा शिखिपित्तेन भावयेत् ॥ ४८ ॥
दरद पातनायन्त्रे[3] पातयेत् सलिलाशये[4] ।
सत्त्व तु सूतसकाश[5] जायते नात्र संशय[6] ॥ ४९ ॥
लकुचन्दरदो म्लच्छो[7] हिङ्गुल चूर्णपारदम्[8] ।
मणिरागजमस्यैव[9] नाम चर्मारगन्धिकम्[10] ॥ ५० ॥
तिक्तोष्ण हिङ्गुल दिव्य[11] रसगन्धकसम्भवम्[12] ।
लोहकुष्ठहर दिव्य[13] बलमेधाग्निदीपनम् ॥ ५१ ॥

---

(1) The portion commencing from this charana and ending in छत्राककर्पटोपरि (48—70) is wanting in K (2) दध्य सलिलतैलयो a variant in M, which seems to be incorrect (3) M has दरद पात यत्र पात्र wherein the first term is gram inc [For पातनायन्त्र vide रस स Chap IX vs 6—8] (4) The term पातयेत् is wanting in B, which reads सलिलाशया M reads सलिलाशय But as we see in रस स, which nearly agrees with this sloka, the term जलाशये we have adopted the above reading as correct one [Vide Chap III v 144] (5) सत्व सूतकसङ्काश, a variant in M [रस स reads सत्त्व सूतसकाश Chap III v 144] (6) रस स reads पातयेन्नात्र संशय [Chap III v 144] (7) M has an incorrect and incomplete reading—लघुकन्दराक्षेम (8) B reads चूर्णपारद M reads चूर्णपारदम् (9) मणिरागमकरदस्य a variant in B मणिकामाकर सैव a variant in M Both the readings seem to be inc (10) B reads नामा M reads न मा चर्मारगन्धिकम् (11) M reads द्रव्य (12) M reads संभवेत् which is not correct (13) B has चाहकुष्ठहर दत्र M has दीका, which has no sense

किमत्र चित्रं दरदः सुभावितः
क्षीरेण मेषा बहुशोऽम्लवर्गैः ।
सितं सुवर्णं बहुघर्मतापितं
करोति साक्षाद्‌घनकुङ्कुमप्रभम् ॥[1] ५२ ॥

॥ इति दरदशुद्धिः ॥

वल्मीकशिखराकारं भङ्गे नीलोत्पलद्युति ।
घृष्टन्तु गैरिकच्छाय[2] स्रोतोज सुवर्द्धितं[3] ॥ ५३ ॥
गोशकृद्रसमूत्रेषु घृतक्षौद्रवसासु च ।
भावित बहुशस्तच्च चिप्रं बध्नाति सूतकम्[4] ॥ ५४ ॥

॥ इति स्रोतोऽञ्जनशुद्धिः ॥[5]

॥ इत्यष्टमहारसशुद्धि ॥[6]

एवं महारसाः[7] प्रोक्ताः शृणुष्वोपरसान्[8] प्रिये ॥ ५५ ॥

---

(1) M reads घनघर्मभावितं. This sloka agrees with the text in रस स. except the term सितं, which is एवं [Chap III. v 143] (2) घृष्टन्तु गैरिकछाय,—an incorrect variant in M. (3) M reads स्रोतजम् which is evidently an error This śloka agrees with the text in रस स except the last term, which is चपलवर्द्धनम्. (4) Cf रस स Chap. III v 107. (5) This portion is wanting in M (6) This portion is not found in M. (7) B reads महारसा (without विसर्ग), which is inc. (8) M has शृणुष्वैव रसान्, which is gram. inc. [The verb शृणुष्व is gram. inc. The correct form is शृणु This sort of error is generally seen in the Purāṇas and Tantras For a similar grammatical anomaly vide ante page 100, note 3]

गन्धकस्तालकः[1] शिला सौराष्ट्री खग[2]गैरिकम् ।
राजावर्त्तश्च[3] कङ्कुष्ठम्[4] ग्रष्टा[5] उपरसा स्मृताः[6] ॥ ५६ ॥
श्वेतद्वीपे पुरा देवि सर्व्वरत्नविभूषिते ।
सर्व्वकाममये रम्ये तीरे चीरपयोनिधे[7] ॥ ५७ ॥
विद्याधरीभिर्मुख्याभिरङ्गनाभिश्च योषिते ।[8]
सिद्धाङ्गनाभिस्त्रिदशाभिस्तथैवाप्सरसां गणैः ॥ ५८ ॥
देवाङ्गनाभिरन्याभिः क्रीडिताभिः पुरा प्रिये ।
गीतनृत्यैर्विचित्रैश्च वाद्यैर्नानाविधैस्तथा ॥ ५९ ॥
एव[9] सक्रीडमानायास्तवाभूत् प्रसृतं[10] रजः ।
तद्रजोऽतीव सुश्रोणि[11] सुगन्धि सुमनोहरम्[12] ॥ ६० ॥
रजसयातिबाहुल्यात् वासस्ते रक्तता[13] ययौ ।
तत्र त्यक्ता तु तद्वासः[14] सुस्नाता[15] चीरसागरे ॥ ६१ ॥

---

(1) B reads here गन्धक तालक But it writes afterwards गन्धक and तालक (2) M reads खर here but we see afterwards in B and M काशीश instead of खग or खर [Vide sloka 81] (3) B and M read at first राजावर्त्त, but afterwards राजावर्त्त (4) B reads कङ्कुष्ट (5) B has अष्टा, which is grammatically inc (6) B reads स्मृत (7) B has पयोनिध (without विसर्ग), which is incorrect. (8) The hemistich and the next three are not found in M (9) M reads बहु (10) B reads प्रसृत, which is neither accurate nor metrical (11) M has सुश्रोणि, which is gram. inc (12) B reads सुमनस्करम् (13) B reads पक्वतां (14) B has तद्वस्त्र. (15) M reads स्नाता च

हृता[1] देवाङ्गनाभिस्त्वं सुरैश्चापि पुरं[2] गता ।
ऊर्म्मिभिस्ते रजोवस्त्रं[3] नीतं मध्ये[4] पयोनिधेः ॥ ६२ ॥
एवं ते शोणितं भद्रे प्रविष्टं क्षीरसागरे ।
क्षीराब्धिमथने चैतदमृतेन सहोत्थितम् ।
निजगन्धेन तान् सर्व्वान् हर्षयद्देवदानवान्[5] ॥ ६३ ॥
ततो देवगणैरुक्त[6] गन्धकाख्यो भवत्वयम् ॥ ६४ ॥
रसस्य बन्धनार्थाय जारणाय[7] भवत्वयम् ।
ये गुणाः पारदे प्रोक्ता[8]स्ते चैवात्र भवन्त्विति ॥ ६५ ॥
इति देवगणैः प्रीतैः पुरा प्रोक्तं सुरेश्वरि ।
तेनायं गन्धको नाम विख्यातः क्षितिमण्डले ॥ ६६ ॥
स चापि त्रिविधो देवि शुकचञ्चुनिभो वरः ।
मध्यमः पीतवर्णः स्याच्छुक्लवर्णोऽधमः प्रिये ॥ ६७ ॥
कारञ्जैरण्डतैलेन द्रावयित्वाजदुग्धके[9] ।
सिञ्चेद्भृङ्गरसनिर्यासे[10] त्रीन् वारांस्तं[11] पृथक् पृथक् ॥ ६८ ॥

---

(1) B reads हृता, which is not accurate. (2) B has सुरैश्च पुरा, which has no sense. (3) ऊर्मिभी मध्यन्नीतवस्त्र, a variant in M. (4) This term is wanting in M. (5) Both B and M read सर्व्व-दानवान्, which creates tautology. (6) M has देवगणैर्युक्त, which appears to be incorrect (7) M reads जारणार्थाय (8) B has पारदे प्रोक्ता, which is gram inc M has पारदेऽप्युक्ता (9) द्रावयित्वा च दुग्धके, a variant in M. (10) M reads सिञ्चेद्भृङ्गनिर्यासे, wherein the middle term seems to be inaccurate. (11) Both B and M read त्रीन् वारान्, which is gram inc.

ज्वालिनीबीजचूर्णेन मत्स्यपित्तेय भावयेत् ।
भृङ्गाम्भसा वा सप्ताहं भावित. चालितोऽम्भसा[1] ॥ ६८ ॥
तापितो बदराङ्गारै.[2] घृताक्ते लोहभाजने ।
आवर्त्तितश्च मृद्वग्नौ घृताक्त[3]कर्पटोपरि ॥ ७० ॥
क्षिप्र भृङ्गस्य निर्यासे[4] चालितो गन्धको हित.[5] ॥ ७१
गन्धको हि स्वभावेन रसरूप [6] स्वरूपत: ।
गन्धक शोधयेत् चोरे[7] शृङ्गवेररसे तथा[8] ॥ ७२ ॥
रसे च[9] भृङ्गराजस्य निम्बुकस्य रसे तथा[10] ।
शोधित. सप्तवाराणि[11] गन्धको जायतेऽमल:[12] ॥ ७३ ।

॥ इति[13] गन्धकशुद्धि: ॥

तालक. पटल. पिण्डो द्विधा तत्राद्य उत्तम: ।
कुष्माण्ड तु शत[14] वारान् तालकं स्वदयेद्बुध. ॥ ७४ ॥

---

(1) B has भावित चालितम्भसा M has भावित्तं चालिताम्भसा Both the readings seem to be inaccurate (2) तापीतबदराङ्गारै, a variant in M which is evidently an error of the scribe (3) M reads घृताक्ते (4) निक्षिप्य भृङ्गनिर्यासे a variant in K. M reads भृङ्गस्य सारेण (5) M reads हितम् which is grammatically inc, being an adjective to गन्धक. (6) B reads रस रूप, which is not correct (7) M has चारे (8) K. has शृङ्गवेररसैस्तथा. M has शृङ्गिवेररसे तथा (9) K. reads रसग which is inc. (10) निम्बकस्य रसे तत, a variant in K. निम्बकस्य रसे तथा a variant in M (11) All the texts have this reading, which is not authorised by any lexicon The correct form is सप्तवारान् (12) M reads गन्धका निर्मला भवत्. (13) This term is wanting in B (14) M. reads शतान्, which is gram. inc.

स्नुक्‌चोरकटुकालाबु[1]-रसयोः सप्तधा पृथक् ।
तिलसर्षपशिग्रूणि लाक्षा च लवणं गुड़ः[2] ।
टङ्कणं च युतैर्ह्यतैः[3] तालकं भूधरे द्रवेत्[4] ॥ ७५ ॥
व्याधिघातफलक्षारं[5] मधु[6]कुष्माण्डकं तथा ।
द्रवैः[7] पुनर्नवोद्भूतैः सप्ताहं मर्दयेद्बुधः ॥ ७६ ॥
दत्त्वा पादांशकं[8] सर्व्वं ततः पातनयन्त्रके ।
दद्यात् पुटं गजाकारं[9] पतेत् सत्त्वं सुतालकात्[10] ॥ ७७ ॥

॥ इति तालकशुद्धिः ॥[11]

रक्ता शिला[12] तु गोमांसे लुङ्गाम्लेन विपाचिता[13] ।
(त्रिपुष्पेण पृथग्भाव्या शिला तालकवद्द्रवेत् ।)[14]

---

(1) B has स्नकचीरकटुकालाबु which is unintelligible, as well as defective in metre K has स्नुह्यर्कचीरकटुकौ M has स्नक्‌चीरकटकालाम्बु (2) M has गुडम् (3) B reads युत ह्येते, which is gram incorrect M reads युत ह्येतै (4) K reads धमेत् M reads न्द्रवत्, which is inc (5) व्याधिघातबल्लवार, a variant in B व्याधीद्दतफल्लवार, a variant in K M has an incomplete charana—व्याधिघातप रक्ष (6) B reads मधु M has not this term ( ) B reads द्रावै (8) M reads पादात् कम (9) M reads गम्पकाद्यात् (10) पतेत् सर्व सुतालकम्, a variant in M (11) This is wanting in B and M (12) K reads रक्तां शिलां, which seems to be gram inc (13) लुङ्गाम्ले त्रिविपाचिता, a variant in B. लुङ्गाम्लेन तु पाचिते, a variant in K. लुङ्गाम्लेन विपाचितम्, a variant in M The last two readings are gram incorrect. (14) This hemistich is found only in M

ता रक्तपीतपुष्पाणां रसे पित्तैश्च भावयेत् ॥ ७८ ॥

॥ इति शिलाशुद्धिः ॥[1]

सिता कृष्णा च सौराष्ट्री चूर्णखण्डालिका च सा[2] ॥७९

गोपित्तेन[3] शतं वारान् सौराष्ट्रीं भावयेत्ततः ।

धमित्वा पातयेत् सत्त्वं क्रमेण चातिगुह्यकम् ॥ ८० ॥

॥ इति सौराष्ट्रीशुद्धिः ॥[4]

काशीसं त्रिविधं शुक्लं[5] कृष्णं पीतमिति प्रिये ॥ ८१ ॥

काशीसं चूर्णयित्वा तु कासमर्दरसेन च ।

राजकोशातकीतोयैः[6] पित्तैश्च[7] परिभावयेत् ॥ ८२ ॥

॥ इति काशीसशुद्धिः ॥[8]

गैरिकं त्रिविधं रक्तहेमकेवलभेदतः[9] ।

रक्तवर्गरसक्वाथपित्तै[10]स्तद्भावयेत् पृथक् ॥ ८३ ॥

अनेन क्रमयोगेन गैरिकं विमलं धमेत्[11] ।

क्रमात् सितश्च[12] रक्तश्च सत्त्वं पतति शोभनम् ॥ ८४ ॥

॥ इति गैरिकशुद्धिः ॥[13]

---

(1) This is wanting in B and M. K has इति सम शिलाशु ॥ ।
(2) M reads चर्जित सालिकाचम which is unintelligible. (3) M has गोविसन which is inc. (4) This is wanting in B and M. (5) K has का शस विध शुक्ल M has कासीसकी शुक्ल Both are incomplete. (6) K reads कोशतकी. T reads ताउ (7) M reads पत्रैश्च (8) This is wanting in B and M. (9) इम ब सितभेन्त a variant in M. (10) M reads विते which is inc. (11) K reads भवत् (12) M reads पीतश्च (13) This is wanting in B and M.

राजावर्त्तो द्विधा देवि गुलिका[1]चूर्णभेदत ॥ ८५ ॥
तच्चूर्णं देवदेवेशि महिषीक्षीरसंयुतम्[2] ।
विपचेदायसे पात्रे गोघृतेन विमिश्रितम्[3] ॥ ८६ ॥
तच्चूर्णितं सुरेशानि[4] कुनटीघृतमिश्रितम्[5] ।
सौभाग्यपञ्चगव्येन पिण्डीबद्धं तु[6] कारयेत् ।
धमितं खादिराङ्गारैः[7] सत्त्वं मुञ्चति शोभनम् ॥ ८७ ॥

॥ इति राजावर्त्तशुद्धिः ॥[8]

कङ्कुष्ठं विद्रुमच्छायं[9] तच्च सत्त्वमयं प्रिये[10] ॥ ८८ ॥

॥ इति कङ्कुष्ठम् ॥

सूर्य्यावर्त्तोदककणा-वज्रिशिग्रुशिफारसैः[11] ।
कदली[12]कन्दसारेण बन्ध्याकोशातकीरसैः[13] ॥ ८९ ॥

---

(1) K reads गुटिका (2) K reads मिश्रित (3) M reads स्नमिश्रितम् (4) M has सद्वेशानि (5) B reads कुनटि K reads सगुनम् M reads कुनटी, which appears to be the error of the scribe. (6) B reads पिण्डीबध तु K reads पिण्डिबद्ध तु M reads पिण्डबद्धन्तु. (7) धमित खदिराङ्गारे, a variant in B K reads धामित M reads धमित (8) This is wanting in B and M We find the 84th sloka in all the MSS after इति राजावर्त्तशुद्धि, but looking at the context, we placed the same after the 83rd sloka. (9) M reads विद्रुमच्छाया, which is gram inc (10) B reads यच्च K reads सत्व तु यत्प्रिये (11) B has वज्रशिग्रु K has नवसौव M has शिफारसैः. (12) K reads कदली (13) K reads कोशतकी, which seems to be incorrect.

काकमाची[1] देवदालो[2] वज्रकन्दरसैस्तथा[3] ।
एभिर्व्यस्तै[4] समस्तैर्वा चाराम्लस्नेहसैन्धवै. ।
महारसाश्चोपरसा शुद्धिमायान्ति भाविता. ॥ ८० ॥
लाक्षालवणसौभाग्य-धूमसार[5]कटुत्रयम् ।
शिग्रुमूल[6] मधूच्छिष्ट पथ्यागुग्गुलुधातव[7] ॥ ८१ ॥
सर्जिकासर्जनिर्यास[8] पिण्याकोर्णासमन्वितम्[9] ।
पारावतमलक्षुद्रमत्स्यद्राविकपञ्चकम्[10] ॥ ८२ ॥
तिलसर्षपगोधूम माषनिष्पावचिक्कसम्[11] ।
छागक्षीरेण[12] सयुक्त वज्रपिण्डो तु कीर्त्तिता[13] ॥ ८३ ॥
अनया वज्रपिण्ड्या तु पञ्च[14]माहिषयुक्तया ।
महारसा मोदितास्तु पञ्चगव्येन भाविता ॥ ८४ ॥
कोष्ठे[15] खराग्निना ध्माता[16] सत्त्व मुञ्चन्ति[17] सुव्रते ।

---

(1) K has काचमाचि which appears to be incorrect (2) M reads देवताली (3) B and M have रसेन च. (4) M reads एभर्निय (5) M reads द्रुमसार (6) K reads शिग्रमूल M reads शिग्रमूल (7) पथ्यां गुग्गलधातव, a variant in B, wherein the first term is incorrect M reads सर्जिकम् in tead of धातव (8) B has सर्जिनियास M has सर्जनियामपिण्याको (9) पिण्याकोर्णासमन्विता a variant in K M has an incomplete charana—नागसमन्वितम् (10) B reads पचम (11) M has निष पविक्कस (12) K reads छागी चीरण (13) वज्रपिंडो तु कीर्त्तिता an incorrect variant in K वज्र, पिण्डोति कीर्त्तित, a variant in M, wherein the last term is gram inc. (14) M reads फम (15) K reads काम M reads काष्ठ (16) B and M read ध्मात (17) K and M read मुञ्चति

एवं शिलाभ्यो जीवेभ्यो मृद्भ्यः सत्त्वं प्रजायते[1] ॥ ८५ ॥

॥ इत्युपरसा अष्टौ ॥[2]

एवं चोपरसाः प्रोक्ताः शृणु[3] लोहान्यतः परम् ॥ ८६ ॥
सुवर्णं रजतं ताम्रं तीक्ष्णं वङ्गं भुजङ्गमम्[4] ।
लोहन्तु[5] षड्विधं तच्च यथा पूर्वं तदक्षयम् ॥ ८७ ॥
तत्रादितः सुरेशानि सारं लोहद्वय स्मृतम्[6] ।
साधारणी तीक्ष्णशुल्वे[7] वङ्गनागौ[8] तु पूतिकौ[9] ॥ ८८ ॥
रसजं[10] क्षेत्रजं चैव लोहसंकरजं[11] तथा ।
त्रिविधं[12] जायते हेम चतुर्थं नोपलभ्यते ॥ ८९ ॥
रक्ताभं पीतवर्णं च द्विविधं[13] देवि काञ्चनम् ।
दाहे[14] रक्तं सितं छेदे निकषे[15] कुङ्कुमप्रभम् ॥ १०० ॥
सगौरवं मृदु[16] स्निग्धं तार[17]शुल्वविवर्जितम् ।

---

(1) B reads प्रदापयत्. M reads प्रतापयत् (2) This is wanting in B and M (3) M reads शृणु, which is incorrect (4) ताम्रा षड्भुजगमा, a variant in K तीक्ष्ण वर्ण तु भङ्गमा, an incorrect variant in M [The term नाग=भुजङ्गम=शीष.] (5) तु is wanting in K (6) K reads मत (7) B reads तिक्ष्णशुल्वे. K reads साधारणो, which is gram inc. (8) M reads नागवङ्गौ (9) B has पूनिकौ K has यूनिकौ M has पौतिकौ We have adopted the above reading after collating all the texts (10) M reads रजकः. (11) M has लोहसङ्करजौ, which is gram inc. (12) M reads त्रिविधौ, which is not gram correct (13) M has द्विविध (14) M reads दाये (15) K reads निकषे (16) B has गुरु, which seems to be a tautology (17) B reads श्रम

हेम षोडशवर्णाढ्यं शस्यते देहलोहयोः ॥ १०१ ॥
मृत्तिका[1] मातुलुङ्गाम्ले [2] पञ्चवासरभाविता[3] ।
सभस्मलवणा[4] हेम शोधयेत् पुटपाकतः ॥ १०२ ॥
शुक्लञ्च तारकृष्णञ्च[5] द्विविधं रजतं प्रिये ।
गुरु स्निग्धं मृदु श्वेतं तारमुत्तममिष्यते ॥ १०३ ॥
नागेन क्षारराजेन द्रावितं शुद्धिमिच्छति ।
तारं त्रिवारं निक्षिप्तं पिशाची[6]तैलमध्यतः ॥ १०४ ॥
ताम्रं च द्विविधं प्रोक्तं रक्तं[7] कृष्णं सुरेश्वरि[8] ।
घनघातसहं स्निग्धं[9] रक्तपत्रं[10] मृदूत्तमम्[11] ॥ १०५ ॥
स्नुह्यर्कक्षीरलवण[12] क्षाराम्लपरिलेपितम्[13] ।
ताम्रपत्रं च निर्गुण्डी रसमध्ये तु ढालयेत्[14] ॥ १०६ ॥

---

(1) M reads मृत्तिका which is gram inc. (2) B has मातुलुङ्ग ल्ते which is incorrect (3) K reads पञ्चवार सुभावित M reads पञ्चवासरम विताम्, which is gram incorrect (4) M has सभस्मलवण which is not correct (5) B reads तापकृष्णञ्च K reads तायकृष्णञ्च (6) B has पिश्चाच which is unintelligible (7) रक्त is wanting in B thus destroying the metre (8) K reads सुरेश्वरि, which is a palpable error of the scribe (9) घनघातसहाख्य a variant in K घनवातसहस्निग्ध a variant in M where in वात seems to be inc. (10) K reads रक्तपात. M reads रक्तपात्र (11) Both B and K read मृदूत्तमम् which is inc (12) B reads क्षारलवण The letter क after ह्य is wanting in M (13) K reads परिपचित M reads विरवपितम् (14) निर्गुण्डीरसमध्ये चालयेत् a variant in M

रोहणं वाजरं चैव[1] तृतीयं च पडालकम्[2] ।
इति तीक्ष्णं त्रिधा तत्र कान्त[3]लोहमिति स्मृतम् ॥ १०७ ॥
नीलं कृष्णमिति स्निग्धं[4] सूक्ष्मधारमयः[5] शुभम् ।
गुडूची[6] हंसपादी च नक्रमालः[7] फलत्रयम्[8] ॥ १०८ ॥
गोपालकी[9] गोरसोन[10] तुम्बुरुर्लोहनिघ्नकः[11] ।
एषां रसे ढालयेत्तत्[12] गिरिदोषनिवृत्तये ॥ १०९ ॥
त्रपु च[13] द्विविधं ज्ञेयं श्वेत[14]कृष्णविभेदतः ।
श्वेतं[15] लघु मृदु स्निग्ध-मुत्तमं वङ्गमुच्यते ॥ ११० ॥
नागस्त्वेकविधो[16] देवि शीघ्रद्रावी[17] मृदुर्गुरुः ॥ १११ ॥
महिषस्यास्थिचूर्णेन वापात्तन्मूत्रसेचनात् ।
वङ्गं शुद्धं भवेत्तद्वत्[18] नागो नागास्थिमूत्रतः[19] ॥ ११२ ॥

---

(1) M reads राजक चैव　(2) M reads पटोलकम्　(3) B reads कान्तौ　M reads कान्ती　(4) नील कृष्ण लतिस्निग्ध, a variant in K.
(5) K has सूक्ष्मधारमय　M has सूक्ष्मधारमयश. The terms मय and मयश् are not correct.　(6) B reads गुडूची　M reads गन्चुी　(7) B and K read नक्रमाला　M reads नक्रमाल.　(8) M has फलत्रयम्, which seems to be the error of the scribe.　(9) B reads गोपालिकौ　K reads सेफालिका　(10) All the texts read गोरसानां, wherein the sixth case-ending cannot be accounted for　(11) K has तुतुरुलोहविघ्नक॰. M has तुम्बुरोहच निष्ककम्.　(12) M reads ढालयेतत्　(13) K reads त्रपुय　(14) B and M read सित　(15) K reads सित.
(16) M has नागमेकविध　(17) K reads शीघ्रद्रावि　(18) K reads भवेद्यौ.　M reads भवेत्सितत्　(19) The term नागा is wanting in B　K has वापास्थिमूत्रत, which is incomplete as well as incorrect.

गौरीफलानि[1] तुरको रजनी तुम्बुरूणि च[2]।
कुबेराक्षस्य वोजानि मल्लिकायाश्च सुन्दरि ॥ ११३ ॥
पलाशशुष्कापामार्ग[3] क्षारस्नुक्क्षीरयोगतः[4]।
सप्तधा परिवापेन शोधयन्ति भुजङ्गमम्[5] ॥ ११४ ॥
स्नुही[6]क्षीरसमायोगात् वङ्गं[7] चावापयेत्ततः ॥ ११५ ॥
स्नुह्यर्कक्षीरहलिनी कञ्चुकी[8]कन्दचित्रकैः।
गुञ्जाकरञ्जधुर्त्तूर[9] ह्यगन्धाद्रितालकैः[10] ॥ ११६ ॥
नक्तमालेङ्गुदीशक्र[11] वारुणीमूलसयुतैः।
पिष्टैर्माहिषतक्र तु[12] सप्तराचोषितैस्ततः।
निषेकः सर्व्वलोहाना मल हन्ति न संशय.[13] ॥ ११७ ॥
देवदालोफलरज. स्वरसैर्भावितं मुहुः।

(1) B has गौरीफलानीत्. M has गौरीफलम्नी. Both the readings seem to be incorrect (2) रजनि तु करविच च, an incorrect variant in K. M reads रजनी instead of रजनी (3) पलाश शुष्कापामार्ग a variant in B, which seems to be erroneous (4) क्षारस्नुकक्षीर योगत, a variant in K, which destroys the metre. (5) M reads भुज ङ्गमा, which is gram incorrect (6) B reads स्नुहू. M reads स्नुहे Both are unintelligible. (7) M reads पाक (8) K has कञ्चुको, which appears to be the error of the scribe (9) B reads धत्तूर K reads धर्त्तूर M reads धुधूर (10) B has तालकैः K has ति ins ead of त्रि, which is not correct. (11) K reads नक्तमाले ङ्गुदीशक्र which is gram inc. M reads वक्र instead of शक्र (12) M reads तक्रेस्तु (13) M reads निषकत, which is a tautology

द्रावयेत् कनकं वापात्[1] भूयो न[2] कठिनं भवेत् ॥ ११८ ॥
अखिलानि च सत्त्वानि[3] द्रावयेत्तत्प्रभावतः[4] ॥ ११९ ॥
सप्ताश्च सुरगोपस्य सुरदाल्याय[5] यद्रजः ।
आवापात् कुरुते देवि कनकं जलसन्निभम् ॥ १२० ॥
मण्डूकास्थिवसाटङ्क-हयलालेन्द्रगोपकैः[6] ।
प्रतिवापेन कनकं सुचिरं तिष्ठति द्रुतम्[7] ॥ १२१ ॥
त्रि सप्तकृत्वो[8] गोमूत्रे ज्वालिनीभस्म[9]गालितम् ।
शोषयेत्तस्य वापेन तीक्ष्णं मूषागतं[10] द्रवेत् ॥ १२२ ॥
त्रि सप्तकृत्वो[11] निचुलभस्मना भावितेन तु[12] ।
केतक्यास्तु रसैस्तीक्ष्णम्[13] आवापाद्द्रवतां व्रजेत् ॥ १२३ ॥
पक्वधात्रीफलरसे शङ्खे[14] सप्ताहभावितम् ।

---

(1) K reads वापि (2) M reads भूयन which is gram inc (3) च खलि च सत्वानि an incomplete variant in B K reads सत नि अखिलानि च सत्वानि an incorrect variant in M (4) B has an incomplete charana—द्रावयेत् प्रयत्न K has द्रावयत्तत्प्रयत्न (5) M reads सुद राय यद्रज which is incorrect (6) K reads गोपजै M reads हयलालसगोपकै which is unintelligible (7) B has an incomplete charana—सुचिर ति द्रत (8) B reads त्रि सप्तकृत्वा K and M read त्रिसप्तकृत्वो Both are gram inc (9) K reads ज्वालिनि M reads ज्वालनीपत्र (10) K has मूखागत which is inc [Vide p 39 note (11)] (11) All the MSS read त्रिसप्तकृत्वा which is grammatically erroneous (12) K reads विन्दवेन तु (13) B reads रसस्तीक्ष्णम् K reads केतक्या सुरसैस्तीक्ष्णा Both are gram inc (14) B reads सङ्खे

पुन कञ्चुकितोयेन[1] भावित सप्त[2]वासरम् ॥ १२४ ॥
शरावयुगलान्त स्थ[3] सुदृढ परिधामितम्[4] ।
तत्तीक्ष्णचूर्ण[5] देवशि रसरूप प्रजायते ॥ १२५ ॥
तालक गन्धपापाण[6] शिलामाक्षिकगैरिकाम् ।
कासीस खण्डसौराष्ट्री[7] तुल्यमभ्रकमेव च ॥ १२६ ॥
ग्वसृगालतरचूर्णा[8] कुक्कुटस्य मल[9] तथा ।
मयूरग्टध्रमार्जार विष्ठा च समभागकम्[10] ॥ १२७ ॥
भावयेच्चि[11] स्नुहीचोरै[12]देवदाल्यो[13]रसेन च ।
तत्कल्क[14]मष्टमाशेन लोहपत्राणि[15] लेपयेत् ॥ १२८ ॥
धर्मे द्रुत भवल्लोहमितेरव निषिचयेत्[16] ।

(1) K reads कचुकी M reads पाम in place of पुन which is inc (2) M reads भावितसप्त (3) शरावयुगलस्थ च a variant in B शराव युगलस्थ च a variant in K Both the readings seem to be incorrect. (4) B reads erroneously—परिधावापित. M reads परिधामित (5) K has ताम्रचूर्णानि which is not gram correct (6) B and K read गन्धपाशाण which is not correct, as the term is in masculine gender M reads तालभ्रकपाषाण which is not accurate (7) M has कासीस खण्डसौर ट (8) M reads श्वसमान्सरीढ़ाणी (9) B and K have मलतथा (10) B and K read समभागिकम् (11) B reads भावयेत्त्रि. K reads भावत्रि M reads भावयेत् The first two readings are incorrect and the last is incomplete (12) M reads स्नुहिचौरै (13) M reads देवदाल्यो (14) M has तत्कल्क which seems to be inc. (15) B and M read लोहपत्राणि (16) एवं रेतश्विषचयत् an incorrect variant in K.

अङ्कोलस्य तु मूलानि काञ्जिकेन प्रपेषयेत् ।[1]
लोहलेपं ततो दद्याद् अग्निस्थं धारयेत्[2] प्रिये ॥ १२८ ॥
पुनर्लेपं ततो दद्यात् परिच्छिन्ना[3]रसेन तु ।
मत्स्यपित्तेन[4] देवेशि वह्निस्थं धारयेत् प्रिये ॥ १३० ॥
पुनर्लेप प्रकुर्व्वीत लाङ्गलीकन्दसम्भवम् ।
त्रिभिर्लेपैर्द्रुत[5] लोहं निर्म्मल स्वच्छवारिवत्[6] ॥ १३१ ॥
चूर्णित देवि कूर्म्मास्थि मेषशृङ्गं शिलाजतु[7] ।
कुरुते प्रतिवापेन बलवज्जलवत् स्थिरम्[8] ॥ १३२ ॥
अर्कापामार्गमुसलो[9] निचुलं चित्रकं तथा ।
कदलो पोतकी दालो[10] चारमेषां तु साधयेत् ॥ १३३ ॥
गालयेन्माहिषे मूत्रे षड्वारान्[11] सुरवन्दिते ।
आवापाद्द्रावयेदेतदभ्रसत्त्वादिज[12] रज ॥ १३४ ॥
दन्तीदन्तो[13] विशेषेण द्रावयेत् सलिलं यथा ॥ १३५ ॥

---

(1) This hemistich is wanting in K.
(2) M reads धामयेत्
(3) B reads परिच्छिन्न
(4) B and M have मत्स्यपित्तञ्च
(5) M reads त्रिभिर्लेपे द्रुत, which is not gram correct
(6) B reads स्वच्छ वारिवत् which is an error of the scribe
(7) K has शिलाजितु, which seems to be erroneous
(8) B reads काचीव जलवत् स्थिरम् M reads कांस्यपात्रे स्थर्वास्थितम्
(9) M reads कदली, which is incorrect, as the very same word is mentioned afterwards
(10) M reads कदल्यपोतकी माली
(11) M reads चत्वार, which seems to be gram. inc
(12) K has अभ्रमत्वादिक M has अभ्रमत्व'त
(13) K has दन्तींदन्त (without विसर्ग) M has दन्तादन्ती

रसेनोत्तरवारुण्या[1] सुतं वैक्रान्तजं रज:[2] ।
प्रतिवापेन[3] लोहानि द्रावयेत् सलिलोपमम् ॥ १३६ ॥
॥ इति लोहद्रावविधिः ॥

रत्नानां द्रावणं वक्ष्ये गगनस्य द्रुतिं तथा ॥ १३७ ॥
त्रिफला च[4] त्रिकटुकं त्रिक्षारं कटुपञ्चकम्[5] ।
बला चातिबला चैव तृतीया च महाबला[6] ॥ १३८ ॥
अश्वगन्धा च वो नारी[7] भूलता मातृवाहक. ।
गोपेन्द्रमण्डली चैव षड्बिन्दुर्द्विमुखी[8] तथा ॥ १३९ ॥
धीरा सूरणकन्दश्च[9] कञ्चुकी च पुनर्नवा[10] ।
सुद्धर्कोन्मत्तहलिनी पाठा चोत्तरवारुणी ॥ १४० ॥
अयस्कान्तो गोक्षुरश्च[11] मृदुदूर्वाम्लवेतसम्[12] ।
शिलाजतु च[13] सौवीरं विषगन्धकटङ्कणम्[14] ॥ १४१ ॥

---

(1) रसेनोत्तमवारुण्या a variant in M (2) B reads रज, wh is evidently an error of the scribe (3) M reads प्रतिवापेन, whi is unintelligible (4) K and M read तु (5) M has पुष्पपञ्चक (6) B reads महाबला (7) B reads च द्वीनारी (8) K read षडबिन्दुर्बहुमुखी (9) M reads कन्दश्च (10) B has कञ्चुकी मपु नवा (11) B has an incomplete charana—अयस्कान्तगुरश्च. (12) I reads मृगदूर्वाम्लवेतसम् K reads मृदुदूर्वाम्लवतसम् M reads मृगधूर्वाम्लवेतसम् We have adopted the above reading after collating all the texts [मृदुदूर्वा perhaps = मौम्यदूर्वा as मृदुत्पल = नीलोत्पल] (13) B has शिलाधातु च K has शिलाधातु च M has शिलाजतुश्च All the readings are gram inc. (14) विष गन्धकटङ्कण, a variant in B विषगन्धकटङ्कणे, a variant in K

पृथग्दशपलं[1] सर्व्वं सूक्ष्मचूर्णं तु कारयेत् ।
कुम्भद्वय कुलत्थाना क्वाथेन तिनिशस्य च[2] ॥ १४२ ॥
क्वाथयेन्मृदुतापेन यावत् कुम्भावशेषितम् ।
तेन क्वाथेन तच्चूर्णं भावयेदेकविंशतिम्[3] ॥ १४३ ॥
रत्नानि तेन लिप्तानि तत्क्वाथस्थं धमेत्[4] पुनः ।
अहोरात्रेण तान्याशु द्रवन्ति सलिलं यथा ॥ १४४ ॥

॥ इति रत्नद्रावविधिः ॥[5]

अभ्रकादीनि लोहानि द्रवन्ति ह्यविचारतः ।
निर्मलानि च[6] जायन्ते हरवीजोपमानि च[7] ॥ १४५ ॥
मिलन्ति च रसेनाशु वह्निस्थान्यक्षयाणि च[8] ।
तैर्द्रुतैः स्पर्शमात्रेण[9] क्षणाद्बध्येत सूतकः[10] ॥ १४६ ॥
लोहाना मारण[11] वक्ष्ये समाहितमना[12] शृणु ।

---

(1) B reads दशफल, which is incorrect (2) B has तिमिरस्य च K has तिमरस्य च M has क्वाथेन तिमिशस्य च We have adopted the above reading after collating all the texts. (3) B and M read एकविशति K reads एकविशति. All the readings are inc. (4) तत् क्वाथे तडमेत्, a reading in M, which has no sense (5) This portion is not found in B and M (6) B and M read निर्लेपानि च (7) K has हरवीजोपयोनि च, which has no clear sense (8) K reads वह्निस्थान्यचिषाणि च, which seems to be inc. (9) तैर्ते सर्षप मात्रेण, an incorrect variant in K (10) B reads क्षणादनुध्येत K reads क्षणादवेध्येत M reads क्षणादवध्येत सूतकम् (11) B has मारणे, which is gram inc. (12) K has समाहितमना (without विसर्ग), which is gram inc.

सुह्री[1]चीरेण सिन्दूर[2] कनकं रजत पुन[3] ॥ १४७ ॥
तेनैव[4] माचिकं ताम्रमजाचीरेण गन्धक.[5] ।
स्तन्यन हिङ्गुल[6] तीच्ण वङ्ग तालपलाशकम् ॥ १४८ ॥
नाग शिलार्कचीरेण स्वच्छपचीकृत[7] प्रिये ।
मारयेत् पुटपाकेन[8] निरुत्थ[9] भस्म जायते ॥ १४९ ॥
न सोऽस्ति[10] लोहमातङ्गो य न गन्धककेसरी ।
निहन्याद्गन्धमात्रेण[11] यद्वा माचिककेसरो ॥ १५० ॥
रसीभवन्ति[12] लोहानि मृतानि सुरवन्दिते ।
हरन्ति रोगान् सकलान्[13] रसयुक्तानि[14] किं पुनः[15] ।
मीलनाद्राशयन्त्यव[16] वलीपलितरुग्जरा[17] ॥ १५१ ॥

---

(1) B and M read स्नुह K reads सुहा, which seems to be inc (2) K has सिन्दूर which is erroneous M has सन्नाह (3) K reads तु वा (4) B has मनैव which is evidently an error (5) B and M read गन्धकम् (6) M has an incorrect reading—हिङ्ग (7) B reads स्वच्छ पचीकृत M reads स्वच्छपचन्तु त (8) B and M read पुटयोगेन (9) B has निरुत्त्व M has निरुड Both of these readings appear to be inc. (10) B and M read रस ति, whereas the sense is not clear (11) निहन्याकथमात्रण a variant in B, which seems to be inc (12) B has रसमवन्ति K has रसीभवती M has रस भवन्ति We have adopted the above reading after collating all the texts (13) M reads सकलान् रोगान् (14) B reads समयुक्तानि (15) K reads वै पुन (16) B has मीलनाद्रांशयत्यव M reads मिलान नाशयन्त्य व None of these texts is correct (17) K reads रुगञ्जरान् M reads रुक्परान्

वज्र[1]मात्तिकतीक्ष्णाभ्रं शस्यते देहकर्म्मणि[2] ।
नाग वङ्ग सुवीरञ्च[3] द्रव्यकर्म्मणि योजयेत् ॥ १५२ ॥
परिवालन्तु[4] यल्लोहं तथाच मलयोद्भवम् ।
एतल्लोहद्वय देवि विशेषाद्देहरक्षणम् ॥ १५३ ॥
रागं[5] महारसादीना ज्ञात्वा वीजानि साधयेत् ।
तन्ममाचक्ष्व देवेशि[6] किमन्यच्छ्रोतुमर्हसि ॥ १५४ ॥

इति श्रीपार्व्वतीपरमेश्वरसंवादे[7]
रसार्णवे रससंहितायां
महारसोपरसलोहलक्षणसंस्कार[8]-
रत्नद्रावणमारणनिर्णयो नाम[9]
सप्तमः पटलः ॥७॥

---

(1) B reads वज्र (2) M reads मेहकर्म्मणि, which appears to be incorrect (3) वङ्गनागसुवीरञ्च, a variant in M (4) B has पडिवालन्तु K has विटीवाल (5) K reads नाग, which is incorrect, because the next Patala opens with the description of रागसंख्या (6) तन्ममाचक्षि देवेशि, a variant in B This charana is wanting in M (7) This portion is wanting in B and M (8) K reads रत्न between महारसोपरस and लोह The word महा is not found in M, it reads रसोपरससंस्कारलोहलक्षणमारणनिर्णयो नाम (9) K reads only निर्णयो नाम, omitting रत्नद्रावणमारण

अष्टमः पटलः ॥

श्रीदेव्युवाच ।[1]

महारसानां लोहानां रत्नानाञ्च सुरेश्वर[2] ।
रागसङ्ख्या[3] तथा वीजसाधनञ्च[4] वद प्रभो ॥ १ ॥

श्रीभैरव उवाच ।

महारसेषु द्विगुण[5]स्ताम्रराग:[6] सुरेश्वरि ।
गिरिदोषे चय नीते[7] सूतक रञ्जयन्ति ते[8] ॥ २ ॥
सस्यकश्चपलश्चैव राजावर्त्तश्च माक्षिक:[9] ।
विमलो[10] गैरिकश्चैव[11]मेकैकं द्विगुणं भवेत् ॥ ३ ॥
भ्रामकादिषु कान्तष्वप्येकद्वित्रिगुणो[12] हि सः ।
एकैकमभ्रके चैव[13] खतपोतारुण:[14] सिते ॥ ४ ॥

---

(1) K reads देव्युवाच This is wanting in M. (2) M has रत्नानां च सुरेश्वरि, which is erroneous. (3) B has not this word. K has रागसख्या M has रागसङ्गा. (4) M reads here सारणञ्च, but it reads साधनञ्च in its colophon. (5) B reads त्रिगुणा (6) M reads ताम्रे राग (7) गिरिदोषचयकर, a variant in M (8) स्वार्णे रञ्जयन्ति ते, a variant in M (9) M reads राजावर्त्तश्च माक्षिकम्, which is incorrect (10) K and M read विमला (11) K has गैरिकश्चैव, M has गैरिकश्चैव. (12) K reads कान्तेषु चाप्येवं द्विगुणा. (13) एकैकमभ्रकश्चैव, a variant in K. (14) खतपीतारुणा, an incorrect reading in M

अष्टादशसहस्राणि स्थिता रागाश्च[1] गन्धके ।
अयुत दरदे देवि[2] शिलाया द्विसहस्रकम्[3] ॥ ५ ॥
रसके[4] सप्तसाहस्र काङ्कुष्ठे तु[5] चतुष्टयम् ।
रसगर्भे प्रकाशन्ते जारणे तु[6] भवेद्यदि ॥ ६ ॥
द्वादशाग्र शत[7] पञ्च नागे रागा[8] व्यवस्थिता[9] ।
शतहीन सहस्र तु वङ्गे रागा[10] व्यवस्थिता ॥ ७ ॥
रागाणा शतपञ्चाशत् शुल्बमध्ये व्यवस्थिता ।
रक्तपीताश्च शुक्लाश्च[11] हेम्नि रागाश्च षोडश ॥ ८ ॥
रागा षष्टि[12]सहस्राणि शक्रनीले व्यवस्थिताः ।
महानीले च[13] देवेशि ते रागा द्विगुणा[14] स्थिता. ॥ ९ ॥
माणिक्ये तु सुरेशानि रागा[15] लक्षत्रयोदश ।
गजवारिसमुत्पन्न रत्न[16] मुक्ताफल विदु ॥ १० ॥

---

(1) M reads भागाश्च, which seems to be incorrect (2) अयुतं दरद वेश a reading in M wh ch appears to be inc (3) M reads शिलाय च द्विसहस्रकम् (4) K reads रसके (5) M reads कङ्कुष्ठेव, wh ch seems to be inc (6) M has जारणान्तु, wh ch is gram inc (7) द्वादश सशत a variant in M wh ch is inc (8) M reads नागो राग wh ch is g am inc (9) K reads व्यवस्थिता which is an error of the scribe (10) M reads वङ्ग राग which is not correct (11) K has शुल्बाश्च M reads रक्तपीता च शुक्ला च (12) K reads षष्टी M reads erroneously रागाय छ (13) M has महानीलश्च wh h is gram inc. (14) M reads द्विगुणं which is not grammatically correct. (15) K reads राग which is not gram correct (16) M reads रक्त which is inc

गजे[1] त्रीणि सहस्राणि षट्सहस्राणि वाजिनि[2] ।
नवलक्ष च रागाणां पद्मरागे व्यवस्थिता. ॥ ११ ॥
भिदयेत् सर्व्वलोहानि यत्र[3] केन न भिद्यते[4] ।
तद्वज्रं तस्य देवेशि राग लक्षद्वयं[5] विदुः ॥ १२ ॥
षोडशैव सहस्राणि पुष्परागे व्यवस्थिता. ।
पादानलक्षरागास्तु[6] प्रोक्ता मरकते[7] प्रिये ॥ १३ ॥
रागसंख्या न जानाति[8] सक्रान्तस्य[9] रसस्य तु ।
अधिकं मारयेल्लोहं हीनं चैव प्रकाशयेत्[10] ॥ १४ ॥
मानवेन्द्र.[11] प्रकुर्व्वीत यो हि जानाति पार्व्वति ।
शतकोटिप्रमाणेन[12] रागसंख्या प्रकल्पयेत् ।
खगनं चैवमालोक्य[13] शतकोटिस्तु विध्यति[14] ॥ १५ ॥
अत. परं प्रवक्ष्यामि बीजाना साधनं प्रिये ।
हेमतारवशाद्बीजं[15] द्विविधं तावदीश्वरि ॥ १६ ॥

(1) गज is the reading in M which is incorrect [गजे = गजेन्द्रे]
(2) M reads वाजित, which is not correct (3) K and M read यत्र
(4) M reads यत्र केनापि भिद्यते, which conveys the reverse sense
(5) M has लक्षत्रय (6) K has पादाक्ष M has पादैन लक्ष रागास्तु which has no clear sense (7) प्रोक्त मरतके, an incorrect reading in M. (8) K reads जानन्ति which is not accurate (9) M reads साकान्तस्य which has no clear sense (10) M has प्रकारयेत् (11) मारयेत् is the reading in M (12) शतकोटीप्रमाणेन, a variant in K (13) चैवमालोक, a reading in M (14) K reads विध्यति M reads विद्यते. We have adopted the above text, after collating the MSS (15) K reads वशाद्बीज, which is a palpable error

पीतारुणे[1]र्हेमबीजं[2] तारबीजं सितैर्भवेत् ।
कल्पितं रञ्जितं पक्वमिति भूयस्त्रिधा भवेत् ॥ १७ ॥
कल्पितं द्विविधं तच्च[3] शुद्धमिश्रविभेदतः ॥ १८ ॥
रसोपरसलोहानां[4] बीजानां कल्पनं पृथक्[5] ।
शुद्धं मिश्रं तु[6] संयोगात्[7] यथालाभं[8] सुरेश्वरि ॥ १९ ॥
सत्त्वमावर्त्तितं व्योम्नि शोधितं काचटङ्कणैः ।
चिञ्चाफलाम्लनिर्गुण्डी[9]-पत्रकाल्कनिषेचनैः[10] ।
पक्वं निबिड़ितं देवि[11] रसपिष्टिसमं भवेत् ॥ २० ॥
स्नेहक्षाराम्लवर्गैश्च[12] शिलायाश्च पुटत्रयात्[13] ।
मृताहि धूपनायन्त्रे[14] धूपगन्धानुलेपनात् ।
वङ्गस्यापि[15] विधानेन तालकस्य हतस्य[16] वा ॥ २१ ॥
ताप्यहिङ्गुलयोर्वापि हते च[17] रसकस्य वा ।

---

(1) M has पीतारुणी (2) K has हेमबीजै, which is gram inc (3) K reads तच्च (4) रसोपरसलानि, a variant in K (5) बीजानाच पृथक्स्थिते, a variant in M (6) M has शुद्धमिश्रश्च [रञ्जित is described in the 41st sloka, and पक्व in the 50th] (7) K reads योगाय (8) पान्लभग is the absurd reading in K (9) K reads फलाम्लसेहुण्ड (10) K reads निशेचनै M reads पत्रिकल्क Both are inc (11) K has पक्वनिबिड सद्देवि. (12) M has स्नेह-क्षाराम्लवर्गे (13) M reads शिलया च पुटत्रयात् K reads पुटत्रय. (14) धूपनायन्त्रे is wanting in K. (15) K reads वङ्गस्यापि, which seems to be inc (16) K has हतेन M has तालकन (17) M reads वातिनो which is unintelligible

रसगर्भे द्रवेत् क्षणं[1] पत्रं कनकतारयोः ॥ २२ ॥
सङ्कराख्यन्तु[2] दुर्मेल्य प्रिये मृदुखराह्वयम्[3] ।
ततः सम्मर्दितं[4] देवि द्वन्द्वमेलापनं द्रुतम्[5] ।
भवेत् समरसं गर्भे[6] रसराजस्य च द्रवेत्[7] ॥ २३ ॥
अतः परं[8] प्रवक्ष्यामि द्वन्द्वमेलापनं शृणु ॥ २४ ॥
वर्षाभूकदलीकन्द काकमाचीपुनर्नवाः ।
स्वर्णं नरकपालं च[9] गुञ्जाटङ्कणसंयुतम्[10] ।
घोरतैलेन सुध्मातं हेमाभ्रं मिलति प्रिये ॥ २५ ॥[11]
अनेनैव विधानेन ताराभ्रमपि मेलयेत्[12] ॥ २६ ॥
वङ्गमावर्त्य[13] देवेशि पुनः सूतकयोजितम्[14] ।
कदलीकन्दतोयेन मर्दयेट्टङ्कणान्वितम् ।
अन्धमूषागतं[15] ध्मात वङ्गाभ्र[16] मिलति क्षणात् ॥ २७
चूर्णं नरकपालस्य स्त्रोस्तन्य घनशिग्रुकम् ।

---

(1) K reads क्षणात् M reads भवेत् क्षण (2) K reads सगर ग (3) K has an incomplete charaṇa—दुखराह्वयो M reads र ह्वयम् (4) K reads सम्मिश्रित. (5) K reads तत (6) स्वरससमर्गी, a variant in K, which is partially incorrect M reads व which is senseless (7) K reads ध्वेद्वम् (8) K reads कत (9) M reads तु (10) M has सम्मितम् (11) This hemist is not found in K (12) तारकाभ्र विमिलयत्, a variant in . (13) K reads भग, which is incorrect M reads erroneously वङ्गमाव (14) K has योगत (15) K reads अभमूषागत M reads अध्मूष गत Both are inc. (16) M reads वङ्गाभ

गुञ्जाटङ्कणसंयुक्तं वङ्गाभ्रं[1] मिलति क्षणात् ॥ २८ ॥
अभ्रकं चूर्णयित्वा तु काकमाचो[2]रसद्रुतम्।
कपित्थतोयसंसृष्टं[3] रस[4]टङ्कणसंयुतम्।
वङ्गपत्रान्तर[5]न्यस्तं ध्मातं वङ्गाभ्रकं[6] मिलेत् ॥ २९ ॥
आवर्त्त्य कटुतैलेन भस्मापामार्गजं क्षिपेत्।
वङ्गाभ्र[7] हरितालञ्च[8] नागाभ्रे तु[9] मनःशिलाः ॥ ३० ॥
हेमाभ्रं नागताप्येन[10] ताराभ्रं वङ्गतालकात्।
गन्धकेन तु शुल्वाभ्रं[11] तीक्ष्णाभ्रं सिन्धु[12]हिङ्गुलात्।
वङ्गाभ्र[13] हरितालेन नागाभ्रं शिलया मिलेत् ॥ ३१ ॥
लाङ्गली च नरोकेश[14] कार्पासास्थिकुलत्थकम्।
भूलता चाश्मदलनो[15] स्नोस्तन्यं सुरगोपकः[16] ॥ ३२ ॥
एतल्लिप्तमूषाया[17] सुध्मातास्तीव्रवह्निना[18]।

---

(1) M reads वङ्गाभ्र (2) K reads काकमाचि (3) M reads असृष्ट (4) M reads सूत (5) K reads वङ्गपत्रान्तरे, [which is = वङ्गपत्रान्तरे] M reads वङ्ग. (6) M reads वङ्गाभ्रक. (7) K reads वङ्गाभ्र M reads वङ्गाभ्र (8) K reads erroneously हरितालञ्च. (9) K has नागाभ्र तु M has नागाभ्रेण, which is inc [नागाभ्रेण is correct] (10) K reads नागतापेन. (11) M reads शुल्वाभ्र, which is gram inc. (12) K has सिन्धु. (13) M has वङ्गाभ्र (14) M reads नरोकेश, which is inc. (15) K reads कटुतुम्बा च. (16) K and M read गोपकम्, which is incorrect, the term being used in the masculine gender (17) एतल्लिप्य मूषायां, a variant in K, which seems to be inc (18) सुध्मात तीव्रवह्निना, a variant in K, wherein the first term is gram inc.

कान्ताभ्रशैलविमला मिलन्ति सकलान्[1] क्षणात् ॥ ३३

लताकुकुन्दरीमास[2] विषटङ्कणयोजितम् ।
मूषालेपेन[3] कुरुते सर्व्वद्वन्द्वेषु[4] मेलनम् ॥ ३४ ॥

अभ्रक सुरसा शृङ्ग[5] मण्डूकस्य वसा विषम् ।
गुञ्जाटङ्कणयोगेन[6] सर्व्वसत्त्वेषु[7] मेलनम् ॥ ३५ ॥

टङ्कणोर्णागिरिजतु कर्णाख्यामलककर्कटैः[8] ।
मिलन्ति सर्व्वद्वन्द्वानि स्त्रीस्तन्यपरिपेषितैः ॥ ३६ ॥

धातकीगुग्गुलुगुड[9]-सजयावकटङ्कणैः[10] ।
स्त्रीस्तन्यपेषितैः सर्व्व[11] द्वन्द्वजं तु रसायने ॥ ३७ ॥

खसत्त्व सूक्ष्मचूर्णं तु[12] पूर्व्वकल्केन संयुतम् ।
अन्धमूषागत[13] ध्मात सङ्कर मिलति क्षणात् ॥ ३८ ॥

वापित[14] ताप्यरसक[15] सस्यकैदरदेन च ।
खसत्त्व स्याद्विबद्ध च[16] दृढ ध्मात मिलेत्ततः ॥ ३९ ॥

रसोपरसलोहानि सर्व्वाण्येकत्र धामयेत् ।

---

(1) K reads सकल (2) M reads कुकुन्दरीमांस (3) मूषालेपनं, an incorrect reading in K (4) M reads सव द्वन्द्व (5) ...र्थ खुरशृङ्गक, a variant in M (6) M reads लुपेन (7) M reads सव सत्त्वे (8) कर्णाक्षीमौनककर्कटौ a variant in K (9) धनु गुग्गुलुगुड a variant in K (10) सजायवकटङ्कणे a variant in M (11) M reads सत्तो (12) सूक्ष्मचूर्णेन यत्किञ्चित् a variant in K (13) K reads अन्धमूषागत, which is inc. (14) M reads पावित, which is not technical (15) K reads ताप्यरसक (16) खसत्त्व स्याद्विबन्धञ्च a variant in M.

अन्योन्यं द्वन्द्वता यान्ति[1] द्रवन्ति[2] सलिलं यथा ॥ ४० ॥
बीजानि कल्पितान्येव[3] रञ्जितानि पर[4] शृणु ॥ ४१ ॥
घनं[5] माक्षिकचूर्णेन शुल्वचूर्णेन रञ्जितम् ।
द्वन्द्वितं ताप्यसत्त्वेन[6] रसराजस्य रञ्जनम् ॥ ४२ ॥
आरक्तवल्लीगोमूत्रै[7] बहुधा परिभाविते[8] ।
कुनटीगन्धपाषाणे[9]र्हेममाक्षिकहिङ्गुले[10] ॥ ४३ ॥
वापितं सेवितं रक्त[11]गणैः स्नेहैर्मृतं[12] ततः ।
रञ्जनं रसराजस्य तीक्ष्णताम्रौ[13] विशेषतः ॥ ४४ ॥
केवल विमलं ताम्रं वापितं[14] दरदेन च[15] ।
कुरुते त्रिगुणं जीर्णं लाक्षारसनिभं रसम्[16] ॥ ४५ ॥
रसकं द्विगुणं[17] दत्त्वा ताम्रं सुध्मातमीश्वरि ।
कृष्णाभ्रकस्य चूर्णं च रक्तवर्गैर्सुहु[18] पुटैः ॥ ४६ ॥

---

(1) अन्योन्यद्वन्द्वतामेति a variant in M. (2) M reads द्रवती, which is gram incorrect (3) M has कल्पितान्येव (4) M reads वर, which is not correct. (5) M reads वन, which has no clear sense. (6) द्वन्द्वज्ञ ताप्यसत्वेन, a reading in K, which seems to be erroneous. (7) आरक्तवल्लीभिर्मूत्रै, a variant in K. आरक्तवर्गगलित, a variant in M (8) गोमूत्र बहुभाविते, a variant in M (9) M reads पाषाण (10) M reads हिङ्गुलम् (11) M reads रक्त (12) M reads नवस्नेहमृत (13) M reads तीक्ष्णताम्र (14) K reads वापीत which is inc (15) M reads वा (16) K reads रस, which is grammatically inc (17) द्विगुण रसक, a reading in K. (18) M reads रक्तवर्ग मुहु

ताप्येन वा मृत हेम त्रिगुणेन निवापितम्[1] ।
भाण्डिकाया[2] तु रसक ताप्य[3]सैन्धवसयुतम् ॥ ४७ ॥
इन्द्रगोपनिभ यावत् सर्व्वं द्विगुणजारणात् ।
द्रुत[4] हेमनिभ सूत कुरुते नात्र सशय ॥ ४८ ॥
अभ्रक हेम ताम्र च शिलया[5] माक्षिकेण च ।
गैरिकेण च मुख्येन रसकेन च रञ्जयेत् ॥ ४९ ॥
बीजानि रञ्जितान्यत्र[6] पक्वबीजान्यत[7] शृणु ॥ ५० ॥
महारसानुपरसान्[8] तीक्ष्णलोहानि च चर्येत्[9] ।
समाश सममाक्षीक गन्धकावापयोगत ॥ ५१ ॥
शतशो वापयेदेतत्[10] चर्चीत्र सावशेषितम्[11] ।
समाश रसराजस्य गते द्रवति निश्चितम्[12] ॥ ५२ ॥
तदेतद्विष्टिकास्तम्भे जारणाया सुरेश्वरि ।
रञ्जने रसराजस्य सारणाया च शस्यते ॥ ५३ ॥
तदेव[13] शतशो रक्तगणे, स्नेहनिषेचितम्[14] ।

---

(1) M reads विपाचितम् (2) इण्डिकायां a reading in K. (3) K reads रसकत प्य M reads रसकान्तमप्य which is unintelligible. (4) M reads मृत. (5) M reads शिलायां (6) बीजानां रञ्जनं अत्र, a variant in M (7) M reads पक्वबीजमत. (8) M has महारसानुपरसा (9) K reads चयत which is grammatic M reads कीक्ष्णलोहानि which is unintelligible. (10) शतशो वा भवेदतत् a variant in M (11) K has an incomplete charana—चर्चा सावशेषित. (12) This charana and the next three charanas are not found in K. (13) M reads तदेव (14) K has निषेचित M has रक्तगणस्नेहनिषेचितम्

अधिकं[1] शस्यते तेषु सहस्रांशेन वेधकृत्[2] ॥ ५४ ॥
निर्व्यूढं नागवङ्गाभ्यां क्रियाया हेमतारयोः ।
खसत्त्व रविणा योज्य द्वन्द्वित स्याद्रसायने ॥ ५५ ॥
सस्नेहचारपञ्चाम्लैः[3] रसैस्तैस्तालकादिभिः[4] ।
समद्वित्रिगुणान् ताम्रे[5] वाहयेद्वङ्गपन्नगान् ॥ ५६ ॥
रक्तस्नेहनिषिक्तं तद्रसाकृष्टिरिति[6] स्मृतम् ॥ ५७ ॥
माक्षिकं गन्धपाषाणं हरितालं मनःशिलाम्[7] ।
वैक्रान्तकं कान्तमुख्यं[8] सस्यकं विमलाञ्जनम् ।
रसकं धापितं शश्वत्[9] चूर्णितं हेम्नि वाहयेत् ॥ ५८ ॥
लोहपर्पटिकाताप्य[10]-कङ्कुष्ठविमलाभ्रकैः ।
मृतशुल्व[11]शिलासूत सुह्यर्कक्षीरहिङ्गुलैः ।
नागो निर्जीवता[12] याति पुटयोगे पुनः पुनः ॥ ५९ ॥
रसतालकशङ्खाभ्र[13]-चिञ्चाक्षारैस्तथा त्रपुः[14] ।
मृतं नागं मृतं वङ्गं शुल्वं तीक्ष्णञ्च वा मृतम् ।

---

(1) K reads अधक (2) M reads वेधयेत् (3) सस्नेहक्षारक-क्षाम्लैः, a variant in K (4) अरिभिस्तालकादिभि, a variant in M. (5) समद्वित्रिगुणास्ताम्रे, a variant in M, which seems to be gram incorrect (6) M reads तद्रसाभिरिति च, (7) M reads erroneously मनश्शिला (8) M has काकमुख (9) K reads वापि शतश- (10) K reads लोहपर्पटिका ताप्य (11) M reads शिल्प (12) K reads नाम्यं निर्जीवतां, which is inc (13) रसतालकशङ्खाभ्र, a variant in K. (14) K reads त्रपु

एकैकमुत्तमे हेम्नि[1] वाहयेत सुरवन्दिते[2] ॥ ६० ॥
निरुत्थ[3] पन्नगे हेम्नि निर्व्यूढ[4] शतसद्गुणे[5] ।
गोरोचनानिभ धाम[6] भास्करे तारसन्निभम्[7] ॥ ६१ ॥
तीक्ष्णाभ्रक रविसम[8] माक्षिक द्विगुण तथा[9] ।
आवर्तित चूर्णित च मारित[10] सप्तभि पुटै ॥ ६२ ॥
व्यूढे शतगुणे[11] हेम्नि तद्बीज जारयेत् समम् ।
चन्द्रार्क[12]पत्रलेपेन शतभागेन वेधयेत् ॥ ६३ ॥
ऊर्ध्वाधो माक्षिक दत्त्वा शुल्व हेमसम भवेत्[13] ।
एव दशगुण व्यूढ बीज कारणसन्निभम्[14] । ६४ ॥
रसकाभ्र कान्तताम्र[15] भागवृद्ध्या धमेत्तत[16] ।
माक्षिकेण हत तच्च बीजे[17] निर्वाहयेत् प्रिये ॥ ६५ ॥
द्वात्रिंशद्गुणित[18] हेम्नि नाग ताप्य हत[19] वहेत् ।

---

(1) एकैकमुत्तमेऽहमि a variant in M (2) M reads सुरसुन्दरि (3) K reads निरुत्थ (4) K reads निव्यूढ which appears to be inc (5) शतसद्गुण is the reading M which is unintelligible (6) K reads द्युम M reads गोरोचनानिभ (7) K has त्वारसन्निभ [तु + आरसन्निभ]. (8) तीक्ष्णाभ्रकरव द्युम a variation in K M reads तीक्ष्णाभ्रके (9) M reads यथ (10) M reads मारित which is grammatic. (11) M has व्यूढ शतगुणं (12) M reads चन्द्रार्क which is inc (13) M reads समम् (14) M reads कारणसन्निभम् (15) रसकाभ्रकताम्र a variant in M (16) M reads समम् तत (17) K reads बिजे which is an error of the scribe (18) द्वात्रिंशद्गुण a reading in K (19) M reads रस

त्रिंशद्गुणशिलावाह्य[1] नागबीजमुदाहृतम् ॥ ६६ ॥
ताप्यतालकवापेन[2] सत्त्वं पीताभ्रकस्य तु ।
बीजे निर्वाहयेदेतत् यीषामृष्टस्य[3] वेधकम् ॥ ६७ ॥
नागः करोति मृदुतां निर्व्यूढस्तां च रक्तताम् ।
खादति[4] पीततां तीक्ष्णं कान्तस्थां कालिकां विना ॥६८॥[5]
हेमबीजमिति प्रोक्तं—तारबीजमतः शृणु ॥ ६९ ॥
तीक्ष्णाभ्रताप्यविमल[6] रसकं समभागिकम्[7] ।
वङ्गभागास्तु चत्वारः[8] सर्व्वं ध्मातं विचूर्णितम् ॥ ७० ॥
पुटेन निहतं कार्य्य[9] व्यूढं तारन्तु वेधयेत् ।
द्वात्रिंशत्सद्गुणं[10] तारे वङ्गे[11] ताप्यं हृतं वहेत् ।
त्रिंशद्गुणात्तालवापात्[12] वङ्गबीजमुदाहृतम् ॥ ७१ ॥
कुटिलं[13] विमलं तीक्ष्णं खसत्त्वं चापि वाहयेत् ।
वङ्गाभ्रं ताप्यसत्त्वं वा[14] ताल[15]माक्षिकवापतः ।

---

(1) K reads वाया instead of वाह्य, which seems to be incorrect. (2) M reads वाचेन or पाचेन Both are gram inc. (3) K has घोषाकृष्टस्य. (4) K reads खादते, which is gram inc (5) This śloka is wanting in M. (6) K reads विमला. (7) K reads समभागीकम्, which is not gram correct (8) M reads erroneously वङ्गबीजमिति प्रोक्तं भागास्तु चत्वारः (9) M reads भाव्ये, which has no clear sense (10) K reads सगुणं (11) M reads वङ्ग (12) त्रिसद्गुणात्तकावापात्, a variant in M, which has no meaning. (13) K reads कुटील, which is inc (14) वङ्गाभ्रतालसत्त्व वा a variant in M, which appears to be inc (15) M reads त न.

शुक्लपुष्पगणे. सेकं स्नेहयुक्तैस्तु कारयेत् ॥ ७२ ॥
उक्तानि तारबीजानि—बीजाना रञ्जनं शृणु ॥ ७३ ॥
तीक्ष्णमाक्षिकशुल्बञ्च[1] नागेश्चपलमारितम्[2] ।
सिन्दूरसन्निभं यावत्[3] तेन बीजानि रञ्जयेत् ॥ ७४ ॥
निधाय खर्परे नागं ब्रह्मबीजदलै सह ।
दग्धमग्निमधो[4] दत्त्वा वह्निवर्ण यदा[5] भवेत् ॥ ७५ ॥
वासकेन विभीतेन[6] काक[7]किंशुकशिग्रुभिः ।
कोरण्डकस्य[8] पुष्पेण बकुलस्यार्ज्जुनस्य[9] च ॥ ७६ ॥
अहिमारेण[10] नागिन्या[11] कुमार्या नागकन्यया ।
शिम्बया[12] च त्रिगुणया क्वथितेनाजवारिणा[13] ॥ ७७ ॥
भावित खर्परस्थञ्च वापयित्वा[14] पुन. पुनः ।
सप्तभिर्दिवसैरेव मारित सुरवन्दिते[16] ॥ ७८ ॥
पुटयेद्गन्धकेनादा[16]वाम्लैश्च तदनन्तरम् ।

---

(1) K has तीक्ष्ण मार्क्षिकशुल्बञ्च. (2) नाग चपलमीरित a variant in K which has no clear sense. (3) K reads सन्निभं यावे M reads सिन्दूर (4) दग्धमग्निमधो, a variant in M (5) M reads यदा (6) वासकेन सहूनेन a variant in M (7) K reads शाक (8) M reads कोरण्टस्य च (9) M has बकुलस्यार्जुनस्य (10) K reads अहिमारेण, which seems to be inc. (11) M reads नागिन्या which is incorrect (12) K reads शिम्बया (13) K reads क्वथितेन (14) M reads वापयित्वा (15) M has सुरसुन्दरि. (16) पुटयेद्गन्धकेनाद a variant in M

द्रवं दलानां[1] बीजानां रसराजस्य रञ्जने ।
उद्घाटे कामणे[2] योज्यं पिष्टीस्तम्भे[3] विशेषतः ॥ ७९ ॥
मञ्जिष्ठाकिंशुक[4]रसे खदिरं रक्तचन्दनम् ।
करवीरं देवदारुं[5] सरलं रजनीद्वयम्[6] ॥ ८० ॥
अन्यानि रक्तपुष्पाणि पिष्ट्वा लाक्षारसेन तु ।
तैलं विपाचयेद्देवि[7] तेन बीजानि रञ्जयेत्[8] ॥ ८१ ॥
द्विगुणे रक्तपुष्पाणां[9] रक्तपीतगणस्य च[10] ।
क्वाथे चतुर्गुणे क्षीरे[11] तैलमेकं सुरेश्वरि ॥ ८२ ॥
ज्योतिष्मतीकरञ्जाख्य[12] कटुतुम्बीसमुद्भवम् ।
पाटलीपिप्पलीकाम काकतुण्डी[13]रसान्वितम् ॥ ८३ ॥
भेकशूकरमेषाहि[14] मत्स्यकूर्मजलौकसाम्[15] ।
वसया[16] चैकया युक्तं षोडशांशैः सुपेषितैः[17] ॥ ८४ ॥
भूलतामलमाचीक द्वन्द्वमेलापनौषधैः ।

---

(1) M reads उद्देद्रव्याणां, which is unintelligible (2) M reads कामदे, which is incorrect (3) M reads पिष्टस्तम्भे. (4) K reads किंसुक. (5) M reads दैवदारु (6) सरसी रञ्जनीद्वय, a variant in M. (7) M reads व्यापादयेत्तेन (8) कुर्याद्बीजादिरञ्जनम्, a variant in M (9) द्विगुण रक्तपुष्पाणि, a variant in K, which is not gram. correct. (10) M reads तु (11) K reads क्वाथ. M reads चतुर्गुण क्षीर (12) M reads करञ्जाच (13) M reads काकमुण्डी. (14) K reads माहिष instead of मेषाहि (15) मेर्षौ कर्म जलूकसाम्, an incorrect variant in M (16) M reads वयसा, which is gram. inc (17) M has षोडशांशे सुपेषितम्

पाचितं गालितं चैतत् सारणा[1]तैलमुच्यते ॥ ८५ ॥
रसतुल्यं यथा वीजं[2] गतं गर्भद्रुति[3] प्रिये ।
व्यापकत्वेन सर्व्वे[4] च समभागास्तथैष्यते ॥ ८६ ॥
पक्कं श्रेष्ठं समं गर्भे यद्द्रवेद्रञ्जयेच्च तम्[5] ॥ ८७ ॥
एवमुक्तानि वीजानि जारयेद्विड[6]योगत. ।
तन्ममाचक्ष्व देवेशि[7] किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ ८८ ॥

इति श्रीपार्व्वतीपरमेश्वरसंवादे[8]
रसार्णवे रससंहितायां
वीजसाधनो[9] नाम
अष्टम. पटल: ॥८॥

---

(1) M reads सारणं　(2) K reads यदा जीर्णं　(3) M reads गर्भद्रुति, which is incorrect　(4) व्यापकत्वेन सर्व्व, a variant in M which is not intelligible.　(5) यद्रवद्रञ्जयद्रसे, a variant in M, whereas the first term is inc.　(6) K reads जारयेद्वीज, which is incorrect　(7) This charana is not found in M　(8) This portion is not found in M　(9) K and M read वीजसाधनं, but as it qualifies पटल, which is in masculine gender, it ought to be also in the same gender The neuter gender may be supported by the rule of लिङ्ग विपर्यय But in order to keep up the uniformity we have adopted the masculine gender

नवमः पटलः ।

देव्युवाच ।[1]

वीजाना कल्पन[2] प्रोक्तं विशेषेण च साधनम[3] ।
जायन्ते[4] तानि ये सूते[5] तान विडान् वक्तुमर्हसि ॥ १ ॥

भैरव उवाच ।[6]

काशोस[7] सैन्धव काङ्क्षी[8] सौवीरं व्योषगन्धकम ।
सौवर्चल सर्जिका च[9] मालतीनीरसम्भवम[10] ।
शिग्रुमूलरसे[11] सिक्तो विडोऽय सर्व्वजारण ॥ २ ॥
निर्दग्ध शङ्खचूर्णन्तु रविक्षीरशतप्लुतम ।
पुटित[12] बहुशो देवि प्रशस्तो जारणाविड[13] ॥ ३ ॥
शतशो वा प्लुत चूर्ण गन्धकस्य गवा जले ॥ ४ ॥
निर्दग्ध शङ्खचूर्ण तु[14] शिग्रुमूलाम्बुभावितम ।

---

(1) M reads श्रीदेवी (2) K reads प्रथमं. (3) K has विशेषरससाधन (4) K reads जायन्ते (5) M reads सूता which is gram incorrect (6) M has श्रीभैरव (7) M reads कासीस. (8) K reads माक्षी (9) K has व्यापका च wh ch creates a tauto logy (10) K reads मालतीरससम्भव We find also मालतीत रसम्भवम् in the med cal lex cons (11) K reads शिग्रुमुलरसे, which is inc (12) K reads erroneously पुटीत (13) K has प्रशस्तो जारण विडु, wherein the first term is gram inc (14) M reads म कचूर्ण तु

शतशो विषसिन्धूत्य[1] सयुत[2] वडवामुखम् ॥ ५ ॥
टङ्कणं शतशो देवि भावयेत् किंशुकद्रवैः ।
विडो वह्निमुखाख्योऽय[3] लोहाना जारणे प्रिये ॥ ६ ॥
चूलिका गन्धपाषाण [4] कान्तस्य च मुखे प्रिये ।
एकैकमेव[5] पर्य्याप्त लौहचूर्णस्य जारणे[6] ॥ ७ ॥
गन्धतालकसिन्धूत्थं[7] चूली[8]टङ्कणभूखगम[9] ।
क्षारैर्मूत्रैश्च विषचेदय[10] ज्वालामुखो विड [11] ॥ ८ ॥
एकविंशतिपर्य्याय देवदालीदलद्रवै [12] ।
भावितो निचुलक्षार सर्व्वसत्त्वानि जारयेत् ॥ ९ ॥
वासुकीरण्डकदली[13] देवदाल्योपनर्नवम[14] ।
वासा[15]पलाशनिचुलं तिलकाञ्चन[16]माचिकम् ॥ १० ॥

---

(1) K reads विषसौन्धूत्य M reads विषसिन्धत्थं (2) K reads सन्धित M reads सयुत We have adopted the above reading after collating the texts (3) M has वह्निविडाख्योऽयं (4) K reads पाषाण which is gram incorrect M reads भवपाषाण (5) तैकवदैकं is the reading in M wherein the last term is inc (6) K has an incomplete charana—लौहचर्णजारणे M has लौहचारणजारणे (7) M reads सिन्धुत्थ (8) K reads चलि (9) K has मृखग or correctly भूखग (10) M reads विषचन्द which is evidently an error (11) K reads विडु which is inc (12) देवदालिकाद्रवै a variant in K (13 M reads वासुकारण्डकदली which is not gram correct (14) K reads पुनर्नव M read देवदालीपुनर्नवम् (15) M reads वासा (16) M reads तिलकाञ्चन

सर्व्वाङ्गं खण्डशश्छिन्नं[1] नातिशुष्कं[2] शिलातले[3] ।
दग्धकाण्डैस्तिलानां तु पञ्चाङ्गं मूलकस्य च ॥ ११ ॥
प्लावयेन्मूत्रवर्गेण जलं तस्मात् परिस्रुतम्[4] ।
लोहपात्रे पचेद्यन्त्रे हसपाकेऽग्निमानवित्[5] ॥ १२ ॥
वाष्पाणां[6] बुद्बुदानाञ्च बहूनामुद्गमो यदा ।
तदा कार्पाससौराष्ट्री क्षारत्रयकटुत्रयम् ॥ १३ ॥
गन्धकञ्च[7] सितं हिङ्गु लवणानि च षट् तथा ।
एषां चूर्णं क्षिपेद्देयं[8] लोहसम्पुटमध्यगः[9] ।
सप्ताहं भूगतः पश्चाद्धान्यस्थः प्रवरो विडः ॥ १४ ॥
जम्बीराम्लेन पचनं[10] शिग्रुमूलद्रवेण च ।
चूलिकागन्धकासिक्तौ[11] द्वौ विडौ शतशः क्रमात् ॥ १५ ॥
कोषातकी[12]दलरसः क्षारैर्वा निचुलोद्भवैः[13] ।

---

(1) खण्डशश्छिन्ना is the incorrect variant in M (2) M has नातिशुष्का which seems to be inc (3) K reads शिलातल, which is gram inc (4) K reads परिस्रुत which destroys the metre M has जातिलक्षात् परिस्रुतम्, which has neither grammar nor sense (5) हस पाकाग्निमानवित् a variant in K (6) K reads वाष्पाणां which is incorrect (7) K and M read गन्धकस्य which is inc (8) M reads क्षिपद्देतत्, which is not gram correct (9) M reads मध्यगम्, which is not gram correct (10) M reads प चन, which is inc (11) K reads सिक्तो M reads सिक्ता Both the readings are not correct (12) M reads कोषातकी (13) K has क्षारो वा M has क्षारा वा निचुलद्रवै

देवदालीशिवावीजं[1] गुञ्जासैन्धवटङ्कणम्[2] ।
भावयेदम्लवर्गेण[3] विडोऽयं हेमजारणे[4] ॥ १६ ॥
मूलकार्द्रक[5]चित्राणां क्षारैर्गोमूत्रगालितैः ।
गन्धकं शतशो भाव्यो विडोऽयं हेमजारणे ॥ १७ ॥
हरितालशिलाक्षारो[6] लवणं[7] शङ्खशुक्तिका[8] ।
रसपाकविपक्वोऽयं विडः स्याद्धेमजारणे ॥ १८ ॥
एवं सङ्गृह्य सम्भारान् रसकर्म समाचरेत् ।
तन्ममाचक्ष्व देवेशि किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ १९ ॥

इति श्रीपार्वतीपरमेश्वरसंवादे[9]
रसार्णवे रससंहितायां
विडकथनं नाम[10]
नवमः पटलः ॥९॥

---

(1) K reads शिवबीजं M reads देवदालीशिवा which is a complete
(2) M read गुञ्जाटङ्कणसैन्धवम् (3) भावयेदम्लवर्गेण a variant in M
(4) विडश्चा हेमजारणे a variant in M wherein the first term is incorrect
(5) M reads erroneously मूलकाद्रक (6) K reads क्षारे (7) K reads लवणं (8) K has शङ्खशोक्ता which destroys the metre
(9) This portion is not found in M (10) M reads विडकथनं नाम

दशमः पटलः ।

श्रीदेव्युवाच ।

रसस्य लक्षणं किंवा रसकर्म च कीदृशम् ।

तन्न जानामि देवेश वक्तुमर्हसि तत्त्वतः ॥ १ ॥

श्रीभैरव उवाच ।

प्रागेवोक्ता रसोत्पत्तिस्तल्लक्षणमतः[1] शृणु ॥ २ ॥

तस्य नामसहस्राणि अयुतान्यर्बुदानि च ।

शक्यते न मया वक्तुं सक्षेपात् कथ्यते शृणु ॥ ३ ॥[2]

रसो रसेन्द्रः सूतश्च पारदश्चाथ मिश्रकः[3] ॥ ४ ॥

रस सिद्धरस विद्यात् सिद्धक्षेत्रसमाश्रयम् ।

नाशयेत् सकलान् रोगान् वलीपलितमेव सः[4] ॥ ५ ॥

देहलोहकरं शुद्ध[5] रसेन्द्र[6]मधुना शृणु ।

शरीरे हन्ति कर्त्ता च जारणे सारणासु च ॥ ६ ॥

---

(1) K reads रसोत्पत्तितल्लक्षणमत, which is grammatically incorrect (2) This śloka is not found in M (3) M reads मिश्रकम् [Vide रस स Chap I v 68] (4) K reads वलि M reads पलितनाशनम्, which is inc [Vide रस स Chap I vs 69 and 77] (5) M reads सिद्ध (6) But vide रस स Chap I, vs 70—72 and 78 which state सूत instead of रसेन्द्र

ईषत्पीतश्च रूक्षाङ्गो दोषयुक्तश्च सूतक ॥ ६ ॥ (कं)[1]
यो वाह्याभ्यन्तरे श्वेतो[2] बहुल[3] कञ्चुकावृत ।
स विद्यात्[4] पारद देवि तारकर्म्मणि योजयेत् ।
यथा काञ्जिकसंस्पर्शात् क्षीरभाण्ड[5] विनश्यति ।
तथा हेम शरीरश्च[6] पारदेन विनश्यति ॥ ७ ॥
मयूरपचिकाभास[7] मिश्रकश्च विदुर्बुधा ।
धूम्रवर्ण रस[8] दृष्ट्वा विशेषेणोपलभ्यते ।
मिश्रकन्तु[9] विजानीयादुद्दाहकर्म्मकारकम्[10] ॥ ८ ॥
एव पञ्चविधा देवि रसभेदा निरूपिता ॥ ९ ॥[11]
स्वेदन मर्दन चैव चारण[12] जारण तथा ।

---

(1) After the 6th sloka we do not find in any of our MSS a śloka which defines सूत Hence we have inserted the above hemistich from रस स [Chap I v 72] in order to complete the list of 5 different sorts of quicksilver, i e रस रसेन्द्र सूत पारद and मिश्रक (2) M has वाह्याभ्यन्तरस्वन्नो (3) K reads बहुलं M reads बहुल (4) M reads विद्यात [Vide रस स Chap I v 73] (5) M reads चौरे भाण्ड which seems to be inc. (6) K reads शरीरस्तु which is not correct (7) मयूरपक्षकाभास a variant in M [Vide रस स Chap I v 74 which states—"मयूरचन्द्रिकाच्छाय स रसो मिश्रको मत "] (8) M reads चञ्चक रसं (9) K reads मिश्रकम्, which is inc. (10) K reads कारकं which is gram. incorrect M has an incomplete charana—कमकारकम् (11) This hemistich is wanting in M (12) K reads मारण [Vide रस स Chap VIII v 78]

द्रावणं रञ्जनं चैव सारणं[1] क्रामणं क्रमात् ।
इति यो वेत्ति तत्त्वेन तस्य सिध्यति सूतकः ॥ १० ॥
तीव्रत्वं जायते[2] स्वेदात् अमलत्वञ्च मर्दनात् ।
चारणेन[3] बलं कुर्यात् जारणाद्बन्धनं भवेत्[4] ॥ ११ ॥
एकत्व द्रावणात्[5] तस्य रक्तत्वं रक्तकाञ्चनात्[6] ।
व्यापित्व सारणात्[7] तस्य क्रामित्वं क्रामणात्तथा ॥ १२ ॥
जलगो जलरूपेण त्वरितो[8] हंसगो भवेत् ।
मलगो मलरूपेण सधूमो धूमगो भवेत् ॥ १३ ॥
अन्या[9] जीवगतिर्देवि जीवोऽण्डादिव निष्क्रमेत्[10] ।
स तावज्जीवयेज्जीवं[11] तेन जीवो रसः[12] स्मृतः ॥ १४ ॥
चतुष्टयो गतिस्तस्य निपुणेन तु लभ्यते[13] ।

---

(1) K reads चारण [Vide रस स Chap VIII. v 70] (2) M reads जमरत् (3) K reads सारणेन (4) K reads विभो- (5) K has an incomplete charana—स्तुत्व द्रावणात्स्य. M reads द्रावण- (6) K reads रक्तांशनात्, which mars the metre (7) K has चारणात् M has सारण (8) K has जलगोमलरूपेण तारीतो, which seems to be inc. M has कारितो in lieu of त्वरितो [Vide रस स Chap I vs. 82–85, the readings whereof mostly agree with the above texts (13 to 16).]. (9) M reads चन्या, but रस स reads चन्या (10) K reads ण्डादिव, which is incorrect M reads जीवोऽण्डादिव निष्क्रमेत्, which is senseless. (11) सञ्जीवं जीवयेज्जीवं, a variant in M Cf रस.स Chap. I. v 84 —स वि जीवयञ्जीवान् (12) M reads जीवरसः, which is not correct. (13) M reads रच्यते.

चतस्रो गतयो दृश्या अदृश्या[1] पञ्चमी गतिः ॥ १५ ॥
मन्त्रध्यानादिना तस्य क्षीयते[2] पञ्चमी गतिः ॥ १६ ॥
धूमशिटिचिटिश्चैव[3] मण्डूकप्लुतिरेव च ।
अकम्पश्च विकम्पश्च[4] पञ्चावस्था रसस्य तु ॥ १७ ॥
मथ्यमानस्य[5] कल्केन सम्भवेद्धि गतित्रयम्[6] ।
जले गतिर्मलगतिः पुनर्हंसगतिस्ततः[7] ॥ १८ ॥
हिमं[8] दत्त्वा ततः शुद्धं तत्तु स्तम्भेन्नियामके[9] ।
नियामकगणौपध्या[10] रसं दत्त्वा विपाचयेत् ॥ १९ ॥
नियमितो[11] न प्रयाति तथा धूमगतिं[12] प्रिये ॥ २० ॥
कणिकाचालरहितो बुद्बुदैश्चापवर्जितः[13] ।
नियमितो भवत्येष[14] चूल्लिकाग्निसहस्तथा[15] ॥ २१ ॥

---

(1) M reads न दृश्या. Cf रस.ज., which exactly agrees with the above (2) रस.स reads दृश्यते [Vide Chap I v. 85] (3) K reads धूमशिरीचिटिश्चैव M reads धूम्र instead of धूम (4) K has सपक्षश्च विपक्षश्च (5) M reads मथ्यमानस, which appears to be inc (6) K reads erroneously सम्भवेद्धौ गतित्रये M reads सम्भवेद्दे गतित्रयम् which is not perfectly correct. (7) M has जलेन विमलगतिस्तथा हंसगति पुन (8) K reads हस. (9) K has ततस्तम्भ नियामयत् M has स्तम्भस्तम्भे नियामके (10) नियामकगणौ विध्यौ, a variant in M (11) K reads नियमार्गीतो which destroys the metre All the texts read नियमितो which is gram inc (12) K reads धूमगतिः. (13) K has बुद्बुदस्यापवर्जित M has बुद्बुदयापवर्जित, which is inc. (14) M read भवत्येव (15) चूल्लिकाग्निसहस्तथा, a variant in K.

अनियम्य यदा[1] सूत जारयेत् काञ्जिकाश्रये[2] ।
जायते निश्चित भद्रे तदा[3] तस्य गतित्रयम् ॥ २२ ॥
दोलास्वेदेन चावश्य[4] स्वदितो हि दिनत्रयम्[5] ।
वसुभण्डादिभि[6]र्देवि रसराजो न[7] हीयते ॥ २३ ॥
अचीरा तु रस दृष्ट्वा दद्या[8]द्ग्रासमादिक तत ।
स्वेदन च[9] तत कर्म्म दीयमानस्य मर्दनम् ॥ २४ ॥
रसालिङ्गित आहार:[10] पिष्टिकेत्यभिधीयते ।
तद्द्रुत रसगर्भे तु जारण परिकीर्त्तितम् ॥ २५ ॥
जारणा तत्समाख्याता तद्वेद्याभ्युपलभ्यते[11] ।
जीर्णान्ते रञ्जन कार्य्य रक्तवर्ग[12]गणेन च ॥ २६ ॥
जीर्णे जीर्णन्तु[13] सरक्त[14] समहेम्ना तु सारयेत् ।
सारणायन्त्रयोगेन बध्यते सारितो[15] रस ॥ २७ ॥

---

(1) M reads यथा which seems to be incorrect (2) जालयेत् काञ्जिकाश्रय a variant in K (3) M reads यथा which is not correct (4) K reads दाल स्वदनतोऽवश्य M reads डाला in place of दोला (5) The portion commencing from दिनत्रयम् and ending in रसराजो न ही is wanting in K (6) M reads वसुभट्टादिभि (7) M has रसराजन which is not accurate (8) K reads देया which is gram inc (9) K reads तु (10) रस लिङ्गीतकाहार, an incorrect variant in K (11) K has नाम्बय भोपलभ्यते (12) K reads रक्तवर्ण (13) M reads जीर्णाजीर्ण तु (14) M reads सरक्त (without अनुस्वार) (15) M has सारता which seems to be the error of the scribe

मारितं मारितश्चैव[1] यथा भवति सूतकः ।
क्रामणेन समायुक्तं तथ[2] वेधे नियोजयेत् ॥ २८ ॥
खारोट[3] पारदो ब्रह्मा मूर्च्छितस्तु जनार्दनः ।
बद्धस्तु रुद्ररूपः स्यात्[4] कर्म्मयोगबलाद्रसः ॥ २९ ॥
शृणु देवि प्रवक्ष्यामि कर्म्मयोगस्य विस्तरम् ॥ ३० ॥
पारदस्य त्रयो दोषा विष वह्निर्मलस्तथा[5] ।
विषेण सविषं विद्यात्[6] षण्ढो कुष्ठी भवेन्नरः ।
मलेनोदररोगी स्यात् म्रियते च रसायने ॥ ३१ ॥
षट्चुल्यश्चैकलिक्षा स्यात्[7] षट्लिक्षा यूक एव च[8] ।
षट्यूकास्तु रजःसंज्ञा[9] कथितास्तव सुव्रते ॥ ३२ ॥

---

(1) खारोत चरितचैव an incorrect variant in K. मारितमारितचैव a variant in M, wherein the middle term is incorrect (2) K and M read तथ which is gram incorrect (3) M reads खराट [रस स defines खराट thus —"सुशोधितो रस सम्यगारोट इति कथ्यते" Chap XI v 60 Cf "मलहीनो यदा सूत पितामहसमो भवेत् । स बद्धो विश्वरावाती रञ्जित शिव उच्यते ॥" रससार, 1st Patala, v 5] (4) K has an incorrect reading—वद्रूपा स्यात् (5) M reads विषवह्निजलस्तथा, wherein the term जल is incorrect [Vide रस स Chap. XI v 14] (6) K reads दद्यात् M reads विन्द्यात् [Vide रस स Chap XI v 15] (7) M reads सदा [रस स. agrees closely with the texts in vs. 32, 33 and 34. Vide Chap X vs. 102–105] (8) K reads incompletely the whole hemistich thus —ष दश्चैव चा स्यात् षड्लिक्षायुमेव च M reads यूकमेव च ।
(9) चाकरच रज सज्ञा a variant in M, which seems to be inc.

षड्रजः सर्षपः साक्षात्[1] सिद्धार्थः स च कीर्त्तितः[2] ।
षट्सिद्धार्थैश्च देवेशि यवस्त्वेकः प्रकीर्त्तितः ॥ ३३ ॥[3]
षड्यवैरेकगुञ्जा स्यात्[4] पञ्चगुञ्जाश्चैकमाषकः ।
माषा द्वादश तोलः स्यात्[5] अष्टौ तोलाः पलं भवेत्[6] ॥३४॥
द्वात्रिंशत्पलकं देवि शुभन्तु[7] परिकीर्त्तितम् ।
शुभस्य तु सहस्रे द्वे भार एकः प्रकीर्त्तितः ॥ ३५ ॥
द्वे सहस्रे पलानान्तु सहस्रं शतमेव वा ।
अष्टाविंशत् पलानान्तु दश पञ्चकमेव वा ॥ ३६ ॥[8]
पलाद्यैनैव[9] संस्कारः कर्त्तव्यः सूतकस्य तु ॥ ३७ ॥
महाबला नागबला मेघनादा पुनर्णवम्[10] ।
मेषशृङ्गी[11] च तत्सारैः[12] नवसारसमन्वितम्[13] ।

---

(1) M reads षड रकः, which is an error of the scribe रस स reads स स्यात् . (2) K has सिद्धार्थ स च प्रकीर्त्तित, wherein प्र is redundant. (3) This hemistich is wanting in K. रस स reads षट्सिद्धार्थैर (4) रस स. has तु instead of स्यात् After this charana we find in रस स "त्रिगुञ्जा वल्ल उच्यते । षड्भिरव तु गुञ्जाभिर्माष एक प्रकीर्त्तित ।" (5) माष द्वादश वाला स्यात्, a variant in K (6) K has सचतुभि पल भवेत्, thus differing from other texts as well as from रस स [Vide Chap. X v 105] (7) K reads शुभन्तु M reads शुभस्तु (8) This sloka nearly agrees with रस स [Vide Chap XI v 21] (9) M reads पलाद्यून न (10) K reads पुनर्णवा (11) K reads मेषशृङ्गा (12) K reads तत्सारे (13) M reads एव सारसमन्वितम्, which appears to be incorrect.

पारदं देवदेवेशि स्वेदयेद्दिवसत्रयम् । ३८ ॥

॥ इत्योषधस्वेदनम् ॥[1]

गिरिकर्णी च मोनाची सहदेवी पुनर्णवा ।
उरगा त्रिफला कान्ता[2] लघुपर्णी[3] शतावरो ॥ ३९ ॥
तुषवर्जं तु धान्याम्ले[4] सर्व्वं सत्तुभ्य[5] निक्षिपेत् ।
एकादशगुणे[6]ऽम्लेऽस्मिन् षोडशांशैर्विमर्द्दितम् ॥ ४० ॥
आसुरोलवणव्योष चित्रकार्द्रकमूलकैः[7] ।
दोलाया[8] स्वेदयेद्देवि त्रिदिन मृदुनाग्निना ॥ ४१ ॥

॥ इति सन्धानाम्लस्वेदनम् ॥

अङ्कोलस्तु[9] विष हन्ति वह्नि[10]मारग्वधः प्रिये ।

---

(1) K has इत्यौषधिस्वेदन तु कथितं तव सुव्रते। After this we find in K the following verses which we have rejected as these seemed to us incongruous, incorrect and unconnected with the text —

षडसर्वपसाया सिद्धार्थे स च ।
स्वेदनं मर्दन मूर्छा स्थापनं पातन विधौ ।
निरोधन नियाम च दीपन चानुवासनम् ।
चारण जारणं चैव गर्भे बौह्या द्रुति तथा ।
रंजनं चारण चानुसारणा प्रतिसारणा ।
क्रामण दिव्य कर्त्तव्यं रससाधके । ४०

(2) K reads क्रान्ता (3) K reads लघुपर्णा (4) तुषवर्ज्यांसुधान्याम्ले, a variant in K. (5) K reads सत्व M reads सुचोष्ण (6) एकाद्दोगुण, an incorrect variant in K. (7) Vide रस म Chap XI v 23. (8) M reads दलायां (9) M reads अङ्कालेन्तु which is gram inc (10) K reads वह्नी, which is inc.

चित्रकास्तु[1] मलं हन्यात् कुमारी सप्तकञ्चुकम् ॥ ४२ ॥[2]
तस्मादेभिः समोपेतै[3]र्मर्दयेत् पातयेद्बुधः[4] ॥ ४३ ॥
विद्याधरेण यन्त्रेण भावयेद्दोषवर्जितम्[5] ।
ततस्त्रिगुणवस्त्रस्थं[6] तं रसं देवि गालितम्[7] ॥ ४४ ॥
त्रिफलावह्निमूलत्वात्[8] गृहकन्या[9]रसान्वितम् ।
निरुद्गारे[10] तु पाषाणे मर्दयेत् पातयेत् पुनः ॥ ४५ ॥
धूमसारगुड[11]श्चैव रजनीसित[12]सर्षपैः ।
इष्टिकाकाञ्जिकोर्णाभिः[13] त्रिदिनं मर्दयेत्ततः[14] ॥ ४६ ॥
निर्मलो जायते सूत [15] सत्प्रभावं प्रकाशयेत्[16] ॥ ४७ ॥
वासकेन[17] विभीतेन मर्दयेत् पातयेत् पुनः ।
नागवङ्गादिका दोषा यान्ति नाशमुपाधिजाः[18] ॥ ४८ ॥

---

(1) M reads चित्रकश्च (2) But compare रसं स Chap XI v 28, which differs from the above in certain points (3) K reads समोत्थैते, which is incorrect M reads तथादेतत् (4) K reads पुन After this sloka we find नागार्द्ध in the Ms. M (5) K has वर्जित, which is gram erroneous. (6) K has ततस्त्रीगुर्णनैवस्त्र which is partly inc. [नैत्र=वस्त्र] (7) M reads भावितम् (8) त्रिफलामूलवह्नित्वात् a variant in K (9) K reads erroneously इहकन्या (10) K reads निरुद्दारे, which has no clear sense (11) K has गुडा M has इुल (12) K reads श्वेत (13) K reads इष्टका M reads काञ्चिकोणाभि (14) K has मर्दित तत (15) K and M read सत्व (16) M reads चात्मभागात् प्रकारयत् (17) M reads वासकेन (18) K reads नाशमुपाधिया M reads नाशमुपाधिका

सप्तवारं काकमाच्या गतदोष[1] विमर्दयेत् ।
पातयेत्[2] सप्तवार च गिरिदोष त्यजेद्रस[3] ॥ ४९ ॥
चैत्रदोष त्यजेद्देवि गोकर्णरसमूर्च्छित ॥ ५० ॥
कार्पास[4]पत्रनिर्यासे स्विन्नस्त्रिकटुकान्विते[5] ।
सप्तकञ्चुक[6]निर्मुक्त सप्ताहाज्जायते रस ॥ ५१ ॥
काकमाची[7] जया ब्राह्मी[8] गाङ्गेरी[9] रक्तचित्रक[10] ।
मण्डूकी[11] मुद्गपर्णी च शृङ्गवेर रसाङ्कुश[12] ॥ ५२ ॥
देवदाली[13] शङ्खपुष्पी काकजङ्घा शतावरी ।
कुमारी भृङ्गराजश्च निर्गुण्डी ग्रीष्मसुन्दर[14] ॥ ५३ ॥
शूलिनी शूपपर्णी च[15] गोजिह्वा चीर[16]कञ्चुक ।
तद्रसैर्मर्दित[17] पात्य[18] सप्तधा निर्मलो भवत् ॥ ५४ ॥
ताम्रण[19] पिष्टिका कृत्वा पातयेदूर्ध्वपातने[20] ।

---

(1) K has गतदेह wh ch has no clear sei se (2) M read पापयेत् (3) M reads जयद्रस (4) K reads कपास (5) K reads त्रिकटकान्वित स्विन्न स्त्रिकरकान्विते a variant in M (6) M reads काञ्चकि (7) K reads काकम चि (8) M reads ब्रह्मी (9) K reads मागारी (10) M reads रक्तचित्रकम् (11) K read मडूका M reads मण्डाकी (12) K has समांकस. M has शङ्गवेर (13) दवताली is the read g in M (14) ग्रीष्मसुन्दरम् s the varian in M (15) च is wanti g in K M reads शुपपाली च (16) K reads चिर wh ch s inc. (17) K reads सुवस M reads मर्दिद wh ch is gram inc. (18) K reads प त्य M reads पात्य Both ar gram inc. (19) K reads ताम्रेण रस स reads गुञ्जन (20) K reads ऊर्ध्वपातने wh ch is an error of the scr be But रस स reads ऊर्ध्वभाजने

यद्गनागौ परित्यज्य शुद्धो भवति सूतकः ॥ ५५ ॥[1]
मर्दितः[2] त्रिफलाशिग्रुराजिका[3]पटुचित्रकैः।
ऊर्द्धभाण्डगतः पाच्यः प्रदीप्तैरुपलैरथ।[4] ॥ ५६ ॥
सध्यम्बुजनिरोधेन लब्धापायो भवेद्रसः।
कर्कोटो[5]वाचुकोबिम्बो सर्पाक्ष्यम्बुजसयुतम् ॥ ५७ ॥
रस नियामके दद्यात् तेजस्वी निर्मलो भवेत्।
एव विशोधित सूतो भद्राष्टाशविशोधित ॥ ५८ ॥[6]
चुद्राम्ललवणक्षार[7] भूखगोपणशिग्रुभि[8]।
काजिकाटङ्कणयुतैरारनालैः[9] दिनत्रयम्।
स्वेदनाद्दीपितो देवि ग्रासार्थी[10] जायते रस ॥ ५९ ॥[11]
व्योमसत्त्वादिबीजानि रसजारणशोधने[12]।
तन्ममाचक्ष्व देवेशि[13] किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ ६० ॥

---

(1) This hemistich closely agrees with रस स (vide Chap XI v 31) (2) M reads मर्दित which is gram inc (3) M reads रायका (4) प्रदीप्तरकफलैरथ, a variant in M which appears to be inc (5) M reads कर्कटी. [Vide रस स Chap XI vs 41 and 42] (6) The slokas 57 and 58 are not found in K (7) चौद्रसलवणक्षार a variant in M (8) भूखगोपणशिग्रुभि, a variant in K (9) K reads आरनाले (10) K reads ग्रासार्थि which is gram inc M reads ग्रासार्थी (11) The 43rd sloka in रस स Chap XI mostly agrees with the 59th sloka of this text (12) रसे जारण शोधने, a variant in K. रसो जारण शोधिते a variant in M Both of these readings do not convey a clear sense (13) This charana is not found in M

इति श्रीपार्व्वतीपरमेश्वरसंवादे[1]
रसार्णवे रससंहितायां
रसशोधनो नाम[2]
दशम पटल ॥१०॥

एकादश पटल ।

श्रीदेव्युवाच[1] ।

लक्षण शोधन चैव पारदस्य श्रुत मया ।
चारण जारण चव श्रोतुमिच्छामि भरव ॥ १ ॥

श्रीभैरव उवाच[2] ।

सर्व्वपापक्षये जाते[3] प्राप्यते रसजारणा[4] ।
तत्प्राप्तौ प्राप्तमेव स्याद्विज्ञानं[5] मुक्तिकारणम् ॥ २ ॥
मोक्षाभिव्यञ्जकं[6] देवि जारण साधकस्य तु ।
यावन्न जार्य्यते[7] सूत तावत्तु न च निर्वृत्ति[8] ॥ ३ ॥

(1) This is wanting in M   (2) K and M read रसशोधन नाम

(1) M has only देवी   (2) M has only भैरव   (3) K reads सर्व्वपापक्षय तस्य   (4) K reads रसजारणात्   (5) M has विज्ञानं   (6) M reads मोक्षाभिव्यञ्जन   (7) यावन्न दृश्यते a variant in K, यावन्न जायते, a variant in M   (8) K has an incomplete charana—तावन्न च तिष्ठति

खल्लस्तु पीठिका[1] देवि रसेन्द्रो लिङ्गमुच्यते ।
मर्दनं वन्दनं[2] तस्य ग्रास पूजा[3] विधीयते ॥ ४ ॥
यावद्दिनानि वह्निस्थो जार्य्यते[4] धार्य्यते रस ।
तावद्युगसहस्राणि शिवलोके महीयते ॥ ५ ॥
दिनमेकं रसेन्द्रस्य यो ददाति हुताशनम्[5] ।
द्रवन्ति तस्य पापानि कुर्व्वन्नपि न लिप्यते ॥ ६ ॥
जारणा द्विविधा बाल[6] जारणा वृद्धजारणा[7] ।
तत्रादौ परमेशानि वक्ष्यते बालजारणा ॥ ७ ॥[8]
गगनं जारयेदादौ सर्व्वसत्त्वमत परम् ।
ततो माक्षिकशुद्ध च[9] सुवर्णं तदनन्तरम ॥ ८ ॥
गर्भस्थ द्रावयित्वा तु[10] ततो बाह्यद्रुति[11] द्रवेत् ।

---

(1) K reads खल्ल तु पिठिका M reads खल्लन् (2) M has चदन which is incorrect (3) K reads पुजौ wh ch is incorrect (4) M reads कारणा wh ch seems to be gram inc. (5) M has सिताशनम् which has no clear sense (6) K reads बाला M reads विविधा बाल (7) K reads जारणाद्दभग्रुपातना which is unintell gible. वृद्धजारणा will be expla ned in the 13th Patala. (8) This hemistich is not found in M. [Vide रस स Chap VIII vs 65 and 66 which state जारणा first as चिद्रूपा and next as द्विविधा] (9) K has माक्षिकयद्ध च We do not find this charana and the next in M, (10) गर्भे संद्रावयित्वा तु a variant in K, which is gram. inc. (11) M reads बाह्यद्रुतिं which seems to be inc [Vide रस स Chap VIII v 72, wherein बाह्यद्रुति is explained]

सितं सितेन द्रव्येण रक्तं रक्तेन रञ्जयेत् ॥ ९ ॥
सारण क्रामण ज्ञात्वा ततो वेधं प्रयोजयेत् ॥ १० ॥[1]

॥ चारणजारणमन्त्रः ॥

ॐ नमोऽमृतलोहाय परामृतरसोद्भवाय हुं स्वाहा ॥११॥
सर्व्वसत्त्वोपकाराय भगवन् त्वदनुज्ञया ।
जारणं कर्त्तुमिच्छामि ग्रासं गृह्ण[2] मम प्रभो ॥ १२ ॥
कुरुष्वेति शिवेनोक्तं ग्राह्यमेव[3] सुबुद्धिना ॥ १३ ॥

शृणु देवि प्रवक्ष्यामि व्योमजारणमुत्तमम् ।
पत्राभ्र[4]जारणे सत्त्वजारणञ्चेति तद्द्विधा[5] ॥ १४ ॥
निर्मुख समुख[6] चैव वासनामुखमेव च ।
एकैक त्रिविधं तच्च तद्वक्ष्याम्यानुपूर्व्वशः[7] ॥ १५ ॥
वैक्रान्त[8]वज्रसस्पर्शात्[9] दिव्यौषधिबलेन वा ।
निर्मुखो भक्षयेद्देवि[10] क्षणेन गगन रसः[11] ॥ १६ ॥

(1) This hemistich is wanting in M. (2) K reads ग्राह्य M reads गृह्य Both the readings are gram inc. [गृह्ण is generally used by Rishis though the correct form is गृहाण] (3) भावमेव सुबुद्धिमान्, a variant in K ग्राह्यमेव, a variant in M (4) M reads पत्राभ्रं, which appears to be incorrect. (5) K reads erroneously तद्विधं. (6) K has निमुखं M has सम्मुख रस म. reads—"सहुखा निमुखा चेति जारणा द्विविधा पुन ॥" "इय हि सम्मुखा माता जारणा मृगचारिणा ॥" (Chap. VIII, vs. 66 and 69) (7) K and M read तदवक्षाम्यनुपूर्व्वश. (8) M reads वैकृन्त, which is inc. (9) K and M read सस्पर्श (without any suffix), which seems to be inc. (10) भक्षयेद्देवि, a reading in K. (11) M reads रसम् which is gram. erroneous

हेमकर्म्मणि हेमैव तारे तारो मुखं[1] भवेत् ॥ १७ ॥
तप्तखल्लकृता पिष्टिः[2] ऋक्ष्ण[3]मल्पाल्पमभ्रकम् ।
अम्लवेतस[4]जम्बीरवीजपूराम्लभूखगैः[5] ।
मर्दितं[6] चरते देवि सेयं समुखजारणा[7] ॥ १८ ॥
क्षारत्रयं[8] पञ्चपटु[9] काञ्ची[10]-काशीसगन्धकम् ।
माक्षिकं चाम्लसंयुक्तं ताम्रपात्रे तु जारयेत्[11] ॥ १९ ॥
एतच्चाभिषवाद्[12]दिव्यं जारयित्वा विचक्षणः ।
जारणार्थञ्च बीजानां[13] वज्राणाञ्च विशेषतः ॥ २० ॥
तस्मिन्नावर्त्तितं नागं वङ्गं[14] वा सुरवन्दिते ।
निषेचयेच्छतं वारं म रसायनकर्म्मणि ॥ २१ ॥
अनेन सकलं देवि[15] चारणावसु भावयेत्[16] ।
क्षाराम्ले[17] भावितं व्योम रजसा प्रथमेन च ॥ २२ ॥

---

(1) रस स defines मुख thus —"ग्रह स्वर्णं च रूप्य च वीजमित्यभिधीयते ॥६७॥ चतु षष्टांशतो वीजप्रक्षेपो मुखमुच्यते । ६८ ।" (Chap VIII.) (2) तप्त खल्ले कृतापिष्ट, a variant in K M reads कृताविष्टि (3) K reads सूक्ष्म (4) M reads आम्लवेतस (5) K has वीजपूराम्लभूखगै, which is gram, inc (6) M reads मृदित (7) K has जारणात् M has सम्यखजारणा (8) K reads चारत्रय (9) K reads पंचलवण M reads पञ्चवटु, which seems to be incorrect (10) K has कांजि. M has काचि (11) K reads सारयेत् (12) एतच्चाभिषव, a variant in K. (13) जारणार्थे तु वीजानि, a variant in K (14) M reads वङ्ग (15) अनेन स चारणं वसु, a variant in K. (16) सारयेत्-शक्तिवचय, a variant in K (17) K reads चाराम्ल

एटिचयोदककणा[1] तुम्बुरुद्रवमर्दितम्[2] ।
चरेज्जरेद्वा पुटित[3] यवचिञ्चारसेन च ॥ २३ ॥
शतावरी गदा रम्भा मेघनादा पुनर्नवा ।
शिग्रुको यवचिञ्चा च भावित तद्रसे क्रमात् ॥ २४ ॥
मूल छिन्नमुचायाम्[4] कौवेरीमूलमेव च ।
कदलीमुसलीशिग्रु-ताम्बूलीबाणपीलुकम्[5] ॥ २५ ॥
कलम्बुषा बला कोल मास्फोट खरमञ्जरी ।[6]
तुम्बुरुस्तिक्तशाक वाप्येषामेकरसेन तु ।
काञ्जिकाख्योपयुक्तेन त्रिदिन खिन्नमभ्रकम् ॥ २६ ॥
काशीसतुवरीसिन्धु[7] टङ्कणक्षारसयुत[8] ।
पूर्वाभिषव[9]योगेन सूतकञ्चरति क्षणात् ॥ २७ ॥
गोलका[10] भवति क्षिप्र सर्वसिद्धिप्रदायक.[11] ॥ २८ ॥
गृहीत्वा देवि धान्याम्ल मल्लवर्गेण[12] सयुतम् ।

---

(1) K reads शठी M reads सट Both the read ngs are incorrect. (2) M reads तुम्बुरुरसमर्दितम् (3) याजयद्दी पटी चैक a variant in K, which seems to be unconnected with the text (4) K reads erroneously छिनुमय य मु (5) K has कालपीलुका (6) This hem st ch and the next two are not found in K (7) K reads कौशीसतुवरीसौधु which is inc (8) K has सयुत which is gram inc. M has टङ्कण चारसयुत wh ch is partly inc (9) K read पुराभिषया which is inc (10) K has गोलक (11) सर्वसिद्धिप्रदायक a variant in K M reads प्रदयकम् which is gram inc (12) मल्लवर्गेण is the read i g in K wh ch is not correct

क्वाथयित्वाभ्रकं तत्तु[1] त्रुहीक्षीरेण[2] मर्द्दयेत् ॥ २९ ॥
आरण्य[3]गोमयेनैव कपोताख्यं पुटं[4] ततः ॥ ३० ॥
कदलीकन्दनिर्यासै[5]र्मूलकन्दरसेन च ।
काकमाची च मीनाक्षी अपामार्गो मुनिस्तथा[6] ॥ ३१ ॥
एरण्डमार्द्रकञ्चैव[7] मेघनादा[8] पुनर्नवा ।
एकैकस्य द्रवैरेव[9] पुटैकैकं प्रदापयेत्[10] ॥ ३२ ॥
वह्नीक्षीरेण संयुक्तं दोलायन्त्रेण[11] पाचयेत् ।
छायाशुष्कं ततः कृत्वा चणकाम्लेन संयुतम्[12] ॥ ३३ ॥
नवसारं च काशीसं वचा[13] निम्बं तथैव च ।
अभ्रस्य[14] षोडशांशेन एकैकं तत्र[15] निक्षिपेत् ॥ ३४ ॥
निधाय[16] ताम्रपात्रे तु घर्षयेत्तत्र[17] सुव्रते ।
नवसारं[18] ततो देवि लौहपात्रे तु जारयेत् ॥ ३५ ॥
रसेन सह देवेशि चणकाम्लेन काञ्जिकम् ।

---

(1) K reads क्वाथयित्वा भ्रमं स तु (2) M reads क्षुहिक्षीरेण. (3) M reads आरण्ये. (4) M reads कपोताख्यपुट. (5) M has निर्यासे. (6) K reads अपामार्गमुनी तथा. (7) K reads मार्द्रकयैव. (8) M reads मेघनाद (9) एकैकरसद्रवैकेन, a variant in K. (10) K has पुटकैक. M has सुदापयेत (11) M reads दोलायन्त्रेण. (12) K reads भैरवि (13) M reads वचा. (14) K reads अभ्रकात्. (15) M reads तत्तु (16) M reads निशारो, which is unintelligible (17) पर्वत ये च, a variant in K, which has no sense M reads घर्षयेत्तत्र. (18) K has निश्वारी, which is absurd

मृदग्निना तु दिनं कार्यं प्रहरार्धेन जायते ॥ ३६ ॥
सोमवल्लीरसैः पिष्ट्वा व्योम सौवर्चलान्वितम् ।
शनैः शनैर्हंसपाद्या[1] दापयेच्च पुटत्रयम् ॥ ३७ ॥
सोमवल्लीरसेनैव सप्तधारश्च दापयेत्[2] ।
पातयेन्मृन्मये भाण्डे[3] रसेन सह संयुतम् ॥ ३८ ॥
मूलं वल्लीपुष्पाया[4] गव्यक्षीरेण घर्षयेत्[5] ।
कल्केन लेपयेत् सूतं गगनञ्च तदर्द्धगम्[6] ॥ ३९ ॥
तापयेद्रवितापेन निर्मुखं ग्रसते क्षणात् ।
जायते पिष्टिका शीघ्रं नात्र कार्य्या विचारणा ॥ ४० ॥
तिलपर्णीरसेनैव गगनं भावयेत् प्रिये[7] ।
मर्दनाज्जायते पिष्टी[8] नात्र कार्य्या विचारणा ॥ ४१ ॥
मुण्डीनिर्यासके नागं[9] बहुशस्तु निषेचयेत् ।[10]
तेनाभ्रकं तु संप्राप्य[11] भूयोभूयः पुटे दहेत् ॥ ४२ ॥

---

(1) The portion commencing from रसेन सह and ending in देव पात्रे is not found in M (2) K reads दापयेत् (3) दारुजे मृन्मये पात्रे, a variant in K (4) K has त्रिपुष्पाया (5) गो क्षीरे सह पेषयेत् a variant in K, which is gram inc (6) K reads गगनं तदर्धकं. (7) कल्कं तेन भावयेत् a reading in K (8) M reads पिष्टि (9) K reads भागं (10) After this charak we find in K the following hemistich —कल्केन लेपयेत् सूतं गगनं तदर्धकं, which we have not adopted, seeing it to be the repetition of the latter half of the 39th sloka (11) K reads समाप्य

चित्रकार्द्रकमूलाना[1]मेकैकेन तु सप्तधा ।
प्लावितव्य[2] प्रयत्नेन गन्धकाभ्रकचूर्णकम् ॥ ४३ ॥
नागमुण्डीरसस्तन्य[3]रजो[4]लुङ्गाब्जभावितम् ।
षोडशांशेन तद्दत्तं दोलाया[5] तु चरेद्रसः ॥ ४४ ॥
चतुःषष्टि[6]गुणं देवि द्वात्रिंशद्गुणमेव वा[7] ।
अथवा षोडशगुणं तथाष्टगुणमेव वा[8] ।
चतुर्गुणं वा[9] द्विगुणं सम वा चारयेत्[10] प्रिये ॥ ४५ ॥
परमभ्रकसत्त्वस्य[11] जारणं शृणु पार्व्वति ॥ ४६ ॥
व्योमसत्त्व समांशेन ताप्यसत्त्वेन संयुतम्[12] ।
स खल्वेदं[13] चरेद्देवि गर्भद्रावी[14] भवेद्रस ॥ ४७ ॥
नागाभ्र देवि वङ्गाभ्रं[15] तीक्ष्णाभ्र[16]-करकाभ्रकम्[17] ।
ताराभ्र देवि[18] हेमाभ्र[19] रसगर्भेण[20] जारयेत् ॥ ४८ ॥

---

(1) K reads मूलानि (2) All the texts have this reading, which is gram erroneous, the correct form being प्लावयितव्य (3) K reads नाग मुण्डीरसस्तन्य (4) K reads रस लुङ्गाब्जभावितम् (5) M reads डालाया (6) K reads चतुषष्टि, which is inc (7) K reads च. (8) K and M read च, which is not accurate (9) M reads च. (10) K has सम जारयेत (11) K reads परस (12) K reads erroneously पुसक (13) K has सकल्वेन (14) K reads गर्भद्रावि M reads गर्भद्राव, Both the readings are gram incorrect (15) M reads वङ्गार्थ (16) K reads तिक्ताभ्र (17) K reads भास्कराभ्रकम् (18) K reads तु, which mars the metre (19) M reads पन्नाभ्र (20) K reads रसगर्भे, thus wanting one letter.

पूर्व्वाभिषेक[1]योगेन गर्भे द्रवति मर्दनात् ॥ ४९ ॥
चतुःषष्ट्यंशकः पूर्व्वः[2] द्वात्रिंशांशो द्वितीयकः[3] ।
तृतीयः षोडशांशस्तु[4] चतुर्थोऽष्टांश एव च[5] ॥ ५० ॥
पञ्चमस्तु चतुर्थांशः[6] षष्ठो ह्यर्धः प्रकीर्त्तितः[7] ।
ग्रासो रसस्य दातव्य[8] ससत्त्वस्याभ्रकस्य च[9] ॥ ५१ ॥
चतुःषष्ट्यंशके[10] ग्रासे दण्डधारी भवेद्रसः ।
जलौकावद्द्वितीये च[11] ग्रासयोगे सुरेश्वरि ॥ ५२ ॥
ग्रासेन तु तृतीयेन[12] काकविष्ठासमो भवेत्[13] ।
ग्रासेन तु चतुर्थेन दधिमण्डसमो भवेत् ॥ ५३ ॥
पञ्चमे चार्पिते ग्रासे नवनीतसमो[14] भवेत् ।
षष्ठे तु गोलकाकारः[15] क्रमाज्जीर्णस्य लक्षणम् ॥ ५४ ॥
काञ्जिकेन निषिक्तेन रक्तव्योम यतस्रुतम्[16] ।

---

(1) K reads पूर्वाभिषेक, which is incorrect (2) चतुष्षष्ट्यंशक पूर्वा an incorrect variant in K. (3) द्वात्रिंशांश द्वितीयक a variant in K. (4) तृतीय षोडशांशक a variant in K. (5) चतुर्थोऽष्टांशक च, a variant in K which is inc. (6) पञ्चमोपि चतुर्थांशौ, a variant in K. (7) षष्ठो विह्यप्रकीर्त्तित, a variant in M (8) K reads ग्रासा रसस्य दातव्या. M reads ग्रासो रसस्य दातव्य, wherein the last term is inc. (9) K has ससत्त्वाभ्रकस्य वा (10) K reads चतुष्षष्ट्यंशत M reads चतुष्षष्ट्यंशक Both are inc (11) जलूकावद्द्वितीये तु, a variant in M. (12) M reads तृतीयस्य (13) तेन काकविष्ठा भवेत् a variant in M. (14) K reads नवनीत समा which is not correct (15) K reads गोलकाकार. (16) K reads रक्त व्योमम्, which is inc. तेन भाव is the reading in M.

खल्लान्तधारयेत्तत्र[1] शुक्लवासनया[2] सह ॥ ५५ ॥
हेम तारञ्च संघृष्य[3] खल्ले तत्र रसं न्यसेत्[4] ।
काञ्जीसहितकाशीसं[5] सिन्धुना चरते रसः ॥ ५६ ॥
हेम सोसन्तु संघृष्य[6] रसं तत्र प्रदापयेत् ।
नागहेमयुतं व्योम समजीर्णं द्रुतं[7] भवेत् ।
अभ्रकोपरसान्[8] क्षिप्रं सुखेनैव चरत्ययम् ॥ ५७ ॥
तारं वङ्गं च संघृष्य[9] रसं तत्र प्रदापयेत् ।
नागहेमयुतं व्योम समजीर्णं द्रुतं भवेत् ।[10]
सुखेन चरते व्योम तारकर्म्मणि शस्यते[11] ॥ ५८ ॥
समुखं निर्मुखं[12] वापि यत्नतश्चारयेत्क्रमः[13] ॥ ५९ ॥
चारणां विविधामेवं[14] कृत्वा गर्भद्रुतिं रसे ।
चारयेत् स्वेदयेत् पिष्ट्वा[15] परिणामक्रमैस्त्रिभिः[16] ॥ ६० ॥
कट्वम्ल[17]क्षारगोमूत्र-सुह्योक्षीरैः प्रलेपितम्[18] ।

---

(1) खल्ले तु चालयेत्तत्र, a variant in K. (2) K reads पुच्छ वासनया. M reads वासनाया, which is inc. (3) K reads सङ्घाष्य. (4) खल्ले तत्र च संन्यसेत्, a variant in K. (5) कांचीसहितकाशीस, a variant in M. (6) K reads सङ्घष्य. (7) M has समजीर्णद्रुत (8) M reads अभ्रकोत्थरसान्. (9) K reads सङ्घष्य. M reads संघृष्य. (10) This hemistich is not found in K. (11) K reads सुमुख (12) निर्मुखं संमुख is the reading in K. सम्मुख निर्मुख is the reading in M. (13) K reads तत', which is not accurate. (14) M reads चारणां विविधामेव. (15) K reads incompletely—चारयेत् पिष्टे. (16) M reads incompletely—परिक्रमैस्त्रिभि. (17) M reads पटूम (18) सुहि-क्षीरै प्रलेपित, a variant in M.

पूर्वाभिषेक[1]योगेन गर्भे द्रवति मर्दनात् ॥ ४९ ॥
चतुःषष्ट्यंशकः पूर्व्वः[2] द्वात्रिंशांशो द्वितीयकः[3] ।
तृतीयः षोडशांशस्तु[4] चतुर्थोऽष्टांश एव च[5] ॥ ५० ॥
पञ्चमस्तु चतुर्थांशः[6] षष्ठो द्व्यंशः प्रकीर्त्तितः[7] ।
ग्रासो रसस्य दातव्यः[8] ससत्त्वस्याभ्रकस्य च[9] ॥ ५१ ॥
चतुःषष्ट्यंशके[10] ग्रासे दण्डधारी भवेद्रसः ।
जलौकावद्द्वितीये च[11] ग्रासयोगे सुरेश्वरि ॥ ५२ ॥
ग्रासेन तु तृतीयेन[12] काकविष्ठासमो भवेत्[13] ।
ग्रासेन तु चतुर्थेन दधिमण्डसमो भवेत् ॥ ५३ ॥
पञ्चमे चार्पिते ग्रासे नवनीतसमो[14] भवेत् ।
षष्ठे तु गोलकाकारः[15] क्रमाज्जीर्णस्य लक्षणम् ॥ ५४ ॥
काञ्जिकेन निषिक्तेन रक्तव्योम शतप्लुतम्[16] ।

---

(1) K reads पूर्वाभिषिक, which is incorrect (2) चतुष्षष्ट्यंशक पूर्वं, an incorrect variant in K (3) द्वात्रिंशांश द्वितीयक, a variant in K. (4) तृतीय षोडशांशेन a variant in K. (5) चतुर्थोऽष्टांशमेव च, a variant in K which is inc. (6) पञ्चमोपि चतुर्थांशो, a variant in K. (7) षष्ठो द्विगुणप्रकीर्त्तित, a variant in M (8) K reads ग्रासो रसस्य दातव्या. M reads ग्रासो रसस्य दातव्य, wherein the last term is inc. (9) K has सत्वस्याभ्रकजस्य वा (10) K reads चतुष्षष्ट्यंशतो. M reads चतुष्षष्ट्यंशता Both are inc. (11) जलूकवद्द्वितीये तु, a variant in M. (12) M reads तृतीयस्य (13) यत्र काकविष्ठा भवत्, a variant in M. (14) K reads नवनीत समो, which is not correct (15) K reads गोलकाकार. (16) K reads रक्त व्योमम, which is inc. हैम व्योम is the reading in M.

खल्लान्तधारयेत्तच्च[1] शुल्ववासनया[2] सह ॥ ५५ ॥
हेम तारञ्च सङ्घृष्य[3] खल्ले तत्र रस न्यसेत्[4] ।
काञ्जीसहितकाशीसं[5] सिन्धुना चरते रसः ॥ ५६ ॥
हेम सोसन्तु संघृष्य[6] रस तत्र प्रदापयेत् ।
नागहेमयुत व्योम समजीर्णं द्रुतं[7] भवेत् ।
अभ्रकोपरसान्[8] क्षिप्रं मुखेनैव चरत्ययम् ॥ ५७ ॥
तारं वङ्गं च सङ्घृष्य[9] रसं तत्र प्रदापयेत् ।
नागहेमयुतं व्योम समजीर्णं द्रुतं भवेत् ।[10]
मुखेन चरते व्योम तारकर्म्मणि शस्यते[11] ॥ ५८ ॥
समुख निर्मुख[12] वापि यन्नतथारयेन्नभ.[13] ॥ ५९ ॥
चारणा त्रिविधामेव[14] कृत्वा गर्भद्रुतिं रसे ।
चारयेत् स्वेदयेत् पिण्डं[15] परिणामक्रमैस्त्रिभिः[16] ॥ ६० ॥
कट्वम्ल[17] क्षारगोमूत्र स्नुहीक्षीरैः प्रलेपितम्[18] ।

---

(1) खल्ले तु धारयत्तच, a variant in K. (2) K reads शुल्व वासनया M reads वासनाया, which is inc. (3) K reads सङ्घाप्य (4) खल्ले तत्र च सन्यसेत्, a variant in K. (5) कांजीरहितकाशीस, a variant in M. (6) K reads सङ्घ्य (7) M has समजीर्णद्रुत (8) M reads अभ्रकोत्परसान् (9) K reads सङ्घृष्य M reads संघृष्य. (10) This hemistich is not found in K (11) K reads समुख (12) निर्मुखं हेमुखं is the reading in K. सम्मुख निर्मुख is the reading in M (13) K reads सत्, which is not accurate. (14) M reads चारणां त्रिविधामेव. (15) K reads incompletely—चारयत् पिण्डं (16) M reads incompletely—परिक्रमैस्त्रिभि'. *(17) M reads* पटुम्ल *(18)* स्नुहि-क्षीरे प्रलेपित a variant in M.

पश्चिप·घट्टं वस्त्रेण[1] भूयो ग्रासं निवेदितम्[2]।
चारारनाम्लसैन्धेषु स्वेदयेन्मृदुनाग्निना ॥ ६१ ॥
क्रमेणानेन देवेशि जायते दिवसैस्त्रिभिः[3] ।
यन्त्रादुद्धृतमात्रं तु[4] लोहपात्रे स्थितं रसम्[5] ॥ ६२ ॥
साम्लेन[6] काञ्जिकेनादौ चान्वितं वस्त्रगालितम् ।
पात्रे सुखोष्ण[7] हस्तेन यावत् शेषं विमर्दयेत् ॥ ६३ ॥
चतुर्गुणेन वस्त्रेण पीडितो निर्मलश्च सः[8] ॥ ६४ ॥
गालनक्रियया ग्रासे सति निक्षेपनिर्गते[9] ।
स[10] भवेद्दण्डधारो च जीर्णग्रासस्तथा रसः[11] ॥ ६५ ॥
अजीर्णे पाचयेत् पिष्टीं[12] स्वेदयेन्मर्दयेत्तथा ।
वासवाम्ल[13]प्रयोगेण जीर्णे ग्रासं तु दापयेत्[14] ॥ ६६ ॥
इष्टिकागुडदुग्धोर्णा[15]-राजीसैन्धवधूमजैः[16] ।

---

(1) K has वद्दवस्त्रेण M has वस्त्रे वस्त्रेण (2) भूर्जं चार निरीक्ष्यताम्- a variant in M (3) M has वा त्रिभिस्त्रिभिः (4) M reads मात्रे तु (5) M has रस, which is gram inc. (6) M reads सोप्येन, which is perhaps काप्येन (7) M has सुखोष्णे (8) विडतो निमल रस, a variant in M, wherein the second term is inc (9) सति विशेषनिर्गते, a variant in K (10) M reads न, which is an error of the scribe (11) We do not find तथा रस: in K. (12) K reads त्याजयेत् पिष्टौं M reads पिष्ट (13) K has वासमात्म (14) M reads तापयेत् (15) B reads दुग्धार्णं M reads इष्टकागुडदिग्धोर्णं, (16) M reads धूमकै

षोडशांशे स धान्याभ्रे[1] मर्द्य स्वेद्यश्च पारद[2] ॥ ६७ ॥
निर्म्मलीकरणार्थं तु[3] ग्रासे ग्रासे[4] पुन पुन ।
जीर्णाभ्रो जीर्णबीजोऽपि रागान् गृह्णाति[5] निर्मल ॥६८॥
क्रमेणानेन दोलाया[6] चार्य्य[7] ग्रासचतुष्टयम् ।
तत कच्छपयन्त्रेण ज्वालन बन्धन[8] क्रमात् ॥ ६९ ॥
ऊर्द्धाधश्चाष्टमांशेन विड् दत्वापि जारयेत्[9] ।
समजीर्णाभ्रक सूत शतवधी[10] भवेत् प्रिये ॥ ७० ॥
सहस्रवेधी द्विगुणे त्रिगुणेऽयुतवधक ।
चतुर्गुणे लक्षवेधी स भवेद्भूचरी रस ॥ ७१ ॥
जीर्णे पञ्चगुणे[11] देवि ब्रह्मायुर्जायते रस[12] ।
आयुसु[13] षडगुणे[14] विष्णो कोटिवेधी भवेद्रस ॥ ७२ ॥
रसस्य सर्व्वदोषास्तु[15] षडगुणेनाभ्रकेन तु[16] ।

---

(1) B has an incomplete charana षोडशांशे स ध स्रे M has षोडश शे श्च य स्रे (2) B reads स पारद K reads स्वद्य which is incorrect (3) K reads करणार्थे तु (4) The second ग्रासे is omitted in B (5) रागानाश्नाति is the variant in B नागादग्रह्णाति is the variant in M (6) M reads डोलायां (7) B reads चार्थे K reads वार्य Both are inc (8) B has ज्वालन वर्द्धन which is inc M has मदन (9) B reads तथापि instead of दत्वापि दिष्टो दत्वापि जीर्यते a variant in K दत्वा विचारयत् a reading in M (10) B reads शतवेधि which is inc (11) M reads पञ्चगुण which is not correct (12) B and M read भेर (13) B reads आयुश्च (14) K reads षट्गुणे M reads षडगुणो (15) M has सर्व्वदोषांस्तु which seems to be incorrect (16) K reads षट्गुणेन M reads षडगुणनाधकस्य तु

जीर्णेन नाशमायान्ति[1] नात्र कार्य्या विचारणा ॥ ७३ ॥
रसराजे[2] यदा जीर्णे[3] षड्गुणं गगनं[4] प्रिये ।
तदा[5] ग्रसति लोहानि त्यजेच्च मतिमात्मनः[6] ॥ ७४ ॥
धूमचिटिचिटिश्चैव[7] मण्डूकप्लुतिरेव च[8] ।
सकम्पश्च विकम्पश्च[9] पञ्चावस्था रसस्य तु ॥ ७५ ॥
कपिलोऽथ निरुद्गारि[10] विप्रुषश्चैव मुञ्चति[11] ।
अग्नौ तिष्ठति[12] निष्कम्पो व्योमजीर्णस्य लक्षणम् ॥ ७६ ॥
समजीर्णे भवेद्बालो[13] यौवनस्थ[14]श्चतुर्गुणम् ।
वृद्धस्तु षड्गुणं जीर्णे[15] कुर्य्यात्[16] कर्म पृथक् पृथक् ॥७७॥

---

(1) K has जीर्णे जीर्णे समायाति M has जीर्णेन नाशका याति The sense of these readings is not clear (2) B reads रसराजो (3) K reads जीर्णे M reads यदा जीर्णं (4) M has गगन षड्गुण (5) B has यदा which is inc (6) Both B and K read मतिमात्मर, which has no clear sense (7) धूम चिटि चिटिश्चैव, a variant in K (8) मिण्डकप्लुतिरेव च a variant in B K has मण्डकप्लुतिमेव च Both the readings seem to be inc (9) K reads सकप च विकप च (10) M reads कपिलाश्चनिरुद्गारि (11) B reads विप्रश्चैव In K, the whole hemistich seems to be incorrect which is as follows—कपिल श्चनिपिप्रुशि मैव चप चैव मुञ्चति (12) K reads तिष्ठति which is gram. incorrect (13) समजीर्णो भवेद्बालो an incorrect variant in K (14) B reads यौवनर्थ, which has no sense K reads यौवनस्थ (without विसर्ग), which is gram inc. (15) B has वृद्ध षड्गुणजीर्णेस्तु K has वृद्ध षड्गुण जीर्णस्तु M has वृद्धस्तु षड्गुणो जीर्णे We have adopted the above reading after collating all the texts. (16) Both B and K read तत्र

बालस्तु पत्रलेपेन कल्कयोगेन यौवन.[1] ।
वृद्धो[2] विध्यति लोहानि जारितः सारितोऽथवा ॥ ७८ ॥
कुमारस्तु रसो देवि न समर्थो रसायने ।
यौवनस्थो रसो[3] देवि क्षमो देहस्य रक्षणे ॥ ७९ ॥
जरावस्थो रसो यश्च देहे लोहेन सङ्क्रमेत्[4] ।
अभावेऽभ्रकसत्त्वस्य[5] कान्तसत्त्वं प्रदापयेत् ॥ ८० ॥
कान्तस्य चाप्यभावे[6] तु तीक्ष्णलोहन्तु दापयेत् ।
अनेन क्रमयोगेन सर्व्वसत्त्वानि जारयेत्[7] ॥ ८१ ॥
एकोऽपि हेमसयुक्तश्चामीकरकर. क्षणात् ।
गन्धकात् परतो नास्ति रसेपूपरसेषु वा[8] ॥ ८२ ॥
पूर्व्वोक्तसत्त्वयोगेन[9] द्विरष्टगुणगन्धकम्[10] ।
अथवा द्वादशगुणं षड्गुणं[11] वापि जारयेत्[12] ॥ ८३ ॥
माक्षिक[13] सत्त्वमादाय पादांशेन तु[14] जारयेत् ।
ततोऽपि सर्व्वसत्त्वानि द्रावयेत् सूतगर्भतः ॥ ८४ ॥

---

(1) M reads यौवन, which is incorrect [Here अर्शआदित्वात् अच्]
(2) K reads वृद्धो which is incorrect (3) K reads यौवनस्थरसो
(4) K reads सङ्क्रमे which is an error of the scribe M reads देहलाहेच.
(5) अभावे अभ्रसत्त्व, a reading in M (6) K reads चाप्यभावे.
(7) M reads रञ्जयेत् (8) K reads च. From this hemistich, some portion is wanting in B (9) M has पूर्वोक्तयोगयन्त्रेण.
(10) K reads द्विरष्टगुण गन्धक, which is incomplete (11) K has षड्गुणं (12) M has वा विजारयेत् (13) M reads माक्षिक
(14) तु is wanting in K.

हेमपावकयो सख्य तथा[1] काञ्चनसूतयो ।
वङ्गिसूतकयोर्वैर तयोर्मित्रेण मित्रता[2] ॥ ८५ ॥
अग्निको[3] यवचिश्वा च खणुभट्टश्च रागिणी[4] ।
दोलास्वेदेन[5] तत् पक्व हेमजारणमुत्तमम् ॥ ८६ ॥
पलाशभस्मापामार्गो[6] यवक्षारश्च काञ्जिकम्[7] ।
सौवर्चलं च कासीस[8] सामुद्र सैन्धव तथा ॥ ८७ ॥
आसुरी टङ्कणश्चैव[9] नवसार[10]स्तथैव च ।
कर्पूरश्चैव माक्षीक[11] समभागानि कारयेत् ॥ ८८ ॥
स्नुह्यकदुग्धैर्देवेशि[12] मूषा[13]लेपन्तु कारयेत् ।
विडचूर्णं ततो दत्वा क्रमश जारयेत् प्रिये ॥ ८९ ॥
शृणु देवि प्रवक्ष्यामि भूचराख्यन्तु[14] जारणम् ॥ ९० ॥

---

(1) M reads सूत which creates a tautology (2) तयमित्रेण मित्रता a variant in M (3) K reads चंक्रोल (4) K reads completely—खुमटेन मागिनी The meaning of खणुभट्ट is unintelligible (5) M reads दोल स्वेदन (6) K reads पत्र मं which seems to be incorrect (7) M reads काञ्चिकम (8) K read कौशीस which is an error of the scribe M reads कासीस (9) K has आ[illegible]री टङ्कण चैव which is incomplete (10) M reads [illegible] (11) कपर चैव माक्षिक a variant in K (12) K reads [illegible]दुग्ध ईशेशि which appears to be inc. M reads [illegible]दुग्ध which is not also accurate here. (13) K reads मूषा which is inc. (14) K has भूचराख्यम् M has भूचराख्यन्तु Both seem to be inc since we see afterwards (in śloka 98) भूचरी जारणा and not भूचरी or [illegible] जारणा

क्षणं पीतं[1] तथा रक्तं[2] शुल्वे तीक्ष्णे च मेलयेत् ॥ ८१ ॥
शुल्वे तीक्ष्णं यदा चूर्णं[3] द्वाविंशतिगुणं प्रिये[4] ।
गन्धनागं ततोऽर्द्धं तु[5] क्रमेणैव तु मेलयेत् ॥ ८२ ॥
हेम्ना तु सह दातव्यं सूतकेकेन षोडश[6] ।
गन्धनागं यदा जीर्णं[7] तदा[8] बद्धो[9] भवेद्रसः ।
हेम्नि जीर्णे ततोऽर्द्धेन[10] सूत[11]लोहेन रञ्जयेत् ॥ ८३ ॥
गन्धकेन हतं शुल्वं[12] माक्षिकं दरदायसम् ।
पुटेन मारयेच्छुद्धं हेम दद्यात् तु षड्गुणम्[13] ॥ ८४ ॥
सूतके हेमबीजं च यदा जीर्णं[14] चतुर्गुणम् ।
बद्धरागं विजानीयात् हेमाभो जायते रसः ॥ ८५ ॥
सारणायन्त्रमध्यस्थं तेनैव सह सारयेत्[15] ।
त्रिभाग[16]सारितं कृत्वा पुनस्तत्रैव[17] जारयेत् ॥ ८६ ॥

---

(1) K reads क्षणपीत (2) M reads रक्तगुण (3) यद यदा भवेज्जीर्णे, a variant in K, after this, one charana is wanting in it. (4) K reads द्वाविंशतिगुण चैव न सारसवैव च, which is incomplete. (5) M reads ततोर्ध्वे तु, which is unintelligible (6) सूतके चैव षोडश, a reading in K. (7) M reads यथा चूर्णे (8) M reads तथा. (9) K reads बद्धो, which seems to be incorrect. (10) K has an incomplete charana—हेमजीर्णे ता॰ ॰न. (11) M has सूता, which is inc. (12) K reads सुल्व (13) हेम दद्यात् षड्गुण, an incomplete variant in K. (14) K reads यदार्णं, which is an error of the scribe. M reads यथा जीर्णे (15) M reads कारयेत्. (16) M reads त्रिभाग. (17) K reads पुनस्तेनैव.

जारित सारितश्चैव पुनर्जारितसारितः[1] ।
सप्तशृङ्खलिका[2]योगात् कोटिवेधो[3] भवेद्रसः ॥ ९७ ॥
भूचरी जारणा प्रोक्ता— खेचरी[4] जारणा शृणु ॥ ९८ ॥
क्षोरमुख्यानि रत्नानि[5] रसोच्छिष्टानि कारयेत् ।
कटुतुम्बस्य बीजानि तस्यार्धेन[6] तु दापयेत् ॥ ९९ ॥
महाजारसमायुक्त[7] कल्कं कुर्याद्विचक्षणः ।
वज्रमूषामुखे[8] चैव तन्मध्ये स्थापयेद्रसम् ॥ १०० ॥
कनकं कनकं चैव[9]-मेकीकृत्य[10] च मर्दयेत् ।
पद्मरागप्रलेपेन[11] रसे रसं तु दापयेत्[12] ॥ १०१ ॥
एकादशगुणं यावत् पद्मरागं तु सूतके ।
रागजीर्णस्तु[13] देवेशि लिङ्गाकारो भवेद्रसः ॥ १०२ ॥
रक्षितव्यः[14] प्रयत्नेन लोकपालाष्टकेन च[15] ।

---

(1) K has an incomplete charaṇa पुनर्जारित (2) K reads शृङ्खलिका (3) K has an incorrect reading—कोटिवेधि (4) K reads खचरी. (5) K has an incomplete charaṇa—क्षीररागानि M has क्षीरमुख्यानि, which seems to be an error of the scribe (6) M reads तस्योर्ध्वेन (7) K reads महाजारसयक्त, which seems to be महाजारसयुक्त. (8) K has वज्रमूख खे M has वज्रमूषामुखे Both are inc. (9) K reads कनक कनक च, which is incomplete as well as tautological (10) M reads मिलीकृत्य which is not grammatical. (11) K has पद्मराग प्रयत्नेन (12) K reads कारयेत् M reads रसो in lieu of रसे (13) M reads रागचूर्णम् (14) K reads रंजितव्यं (15) K has three letters only of this charaṇa—
ना या डु

षड्भागं सूतकेन्द्रस्य तेषु सर्व्वेषु दापयेत् ॥ १०३ ॥
भक्षितव्यं प्रयत्नेन[1] नत्वा च गुरुदेवयोः ।
सर्व्वसिद्धान्नमस्कृत्य देवताश्च विशेषतः ॥ १०४ ॥
मूर्च्छाङ्गदाहश्च[2] ततो जायते[3] नात्र संशयः ।
आत्मानमुत्थितं पश्येत् दिव्यतेजो[4]महाबलम् ॥ १०५ ॥
शङ्खकाहल[5]निर्घोषैः सिद्धविद्याधरैः सह ।
इच्छया विचरेल्लोकान् कामरूपो[6] विमानगः ॥ १०६ ॥
देवाश्च[7] यत्र लीयन्ते सिद्धस्तत्रैव लीयते ॥ १०७ ॥
पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि जारणा[8]योगमुत्तमम् ॥ १०८ ॥
सुदृढं पाचितं[9] सूतं सर्व्वदोषोज्झितं ततः[10] ।
शाकपल्लवसारेण विष्णुक्रान्ता[11]रसेन च ॥ १०९ ॥
पलाश[12]पुष्पतोयेन भावितं गन्धकं समम् ।
समं[13] कृष्णाभ्रसत्त्वञ्च रसकञ्चाष्टकं गुणम् ॥ ११० ॥
तीक्ष्णशुल्वारश्चैव कूर्मयन्त्रेण जारयेत् ।

---

(1) After this we find two redundant charanas in K, which are as follow—रसे ग्रास तु दापयेत् । रक्षितव्य प्रयत्नेन (2) मूर्च्छांगदाह च, an incorrect reading in K. मूर्च्छादाहश्च, an incomplete reading in M. (3) K reads जायते, which is gram. inc. (4) M reads incorrectly दिव्यतोजो (5) K reads सखकाहल, which appears to be incorrect. (6) K reads कामरूपो (7) K reads देवा वै. (8) K reads जारण (9) K has सुदृढ पाचित (10) This charana is wanting in K (11) M reads विष्णुक्रान्त (12) K reads पालाश (13) K reads सैन्ध.

काञ्चनं जारयेत् पश्चात् विडयोगेन पार्व्वति[1] ॥ १११ ॥
तत सिद्ध[2] विजानीयात् देध[3] शुल्वस्य दापयेत् ।
कर्म्मसंख्याप्रमाणेन नागो भवति काञ्चनम् ॥ ११२ ॥
अत पर प्रवक्ष्यामि जारणाक्रममुत्तमम् ॥ ११३ ॥
वोजचूर्णानि तैलेन भावयित्वा पुन पुन. ।
षोडशांशेन तद्ग्रास[4]मङ्गुल्या मर्दयेच्छनैः ॥ ११४ ॥
आर्द्रकादि ततो योगाद्[5]-दातव्य षोडशांशत[6] ।
भूर्जे[7] दत्त्वा ततो देय दोलायन्त्रे[8] विनिक्षिपेत् ॥ ११५ ॥
अहोरात्रेण तद्बीज सूतको ग्रसति[9] प्रिये ।
तमुद्धृत्य[10] रस देवि खल्ले[11] समर्दयेत्ततः ॥ ११६ ॥
ततो यन्त्रे विनिक्षिप्य दिवारात्र विडाग्निना[12] ।
तम समुद्धृत[13] यन्त्रात् तप्तखल्ले[14] विमर्दयेत् ॥ ११७ ॥
मर्दयित्वाभ्रके[15] पिण्डे क्षिप्त्वा तच पुट ददेत् ।
ततो गर्भे पतत्याशु जारयेत् तत्[16] सुखेन तु ॥ ११८ ॥

(1) K reads पार्व्वती which is not gram correct (2) K reads सत्व. (3) K reads द्वन्द (4) K reads त ग्रास (5) K has योग. (6) K has षाडश तत (7) K reads भूर्ये (8) M reads दोलायन्त्रे (9) सूतके ग्रसते is the reading in K, which is gram. incorrect (10) K reads तमुद्धृत्य, which is not gram. correct. (11) All the MSS spell खल्ल which is not corroborated by any lexicon (12) K reads दीप्ताग्निना, which mars the metre. (13) M reads समुद्दित (14) K has तदा खल्ले (15) K reads मर्दयित्वा १६. (16) This is wanting in K.

दोलायन्त्रे ततो दत्त्वा[1] आर्द्रपिण्डे नपुंसकम्[2] ।
याहयेद्[3]दिवसे सूतो जरते ग्रसते ततः[4] ॥ ११९ ॥
समजीर्णं ततो यावत् दोलायन्त्रविचक्षणः[5] ।
पश्चात् कच्छपयन्त्रेण समजीर्णं[6] तु पार्व्वति ।
तं ग्रासद्वादशांशेन[7] कच्छपेन तु जारयेत् ॥ १२० ॥
यावदार्द्रक[8]योगं च गर्भद्रावणमेव च ।
पश्चात्त[9] देवि निक्षिप्य पुटं दद्याद्विचक्षणः ॥ १२१ ॥
अष्टांशेन ततो ग्रासं गर्भद्रावश्च पूर्व्ववत्[10] ।
कन्दोदरे[11] सूरणस्य तं विनिक्षिप्य सूतकम् ।
पुटेन्तु जारितस्तावत्[12] यावत् कन्दो न दह्यते[13] ॥ १२२ ॥
पादांशेन तु मूषाया[14] ग्रासः सूते[15] विधीयते ।
पूर्व्ववच्च विड़ं दद्यात् गर्भद्रावणमेव च ॥ १२३ ॥
एवं[16] चतुर्गुणे जीर्णे सूतको बलवान् भवेत् ।

---

(1) K reads दत्वा, which is inc M reads डोलायन्त्रे (2) This charana is wanting in M (3) K has ग्रहीय. (4) जारते ग्रसते रस, a variant in K (5) दोलायन्त्रेष विचक्षण, a reading in K. M reads डोलायन्त्र (6) K has an incomplete reading—सजीर्ण (7) K reads ग्रास द्वादशांशेन (8) M reads प्रासादार्द्रक, which is not intelligible (9) K reads यथाभ. M reads पश्चन्त. Both are unintelligible (10) M reads पूर्वकम् (11) M reads कन्दोदरे (12) पुटयवारितस्तावत्, a variant in M (13) यावत् कदो न घ्नत्, an incorrect variant in K (14) मूषायां is the reading in K. (15) M reads सूता (16) K reads पश्चे

ततः शलाकया ग्रासान्[1] अग्निस्थो ग्रसते रसः[2] ॥ १२४

ततो रत्नानि जार्य्याणि[3] वक्ष्यमाण[4]क्रमेण तु ॥ १२५

अभ्रकं भ्रामकञ्चैव[5] शंखनाभिं[6] तथैव च ।

रसानुपरसान् दत्त्वा[7] महाजारसमन्वितान्[8] ॥ १२६ ॥

वज्रकन्दं वज्रलता[9] मेषशृङ्गमृतायसम्[10] ।

कटुतुम्बस्य बीजानि मृतलोहानि पाचयेत्[11] ॥ १२७ ॥

सर्व्वाणि समभागानि शिखिशोणितमाचितम्[12] ।

तावत्तं मर्दयेत् प्राज्ञो यावत् कर्म्म दृढं भवेत् ॥ १२८ ॥

मूषा वज्राकृतिश्चैव[13] कर्त्तव्या छादनैः सह ।

तन्मध्ये स्थापयेत् सूतम् अधोवातेन धामयेत्[14] ॥ १२९ ॥

आदौ तथैव दातव्य[15] वज्रमोषधलेपितम्[16] ।

गृह्णाति कोऽपि[17] सन्देहो यथा तीव्रे हुताशने[18] ॥ १३० ॥

---

(1) K reads ग्रासम् (2) This charana is wanting in M (3) K reads जार्याणि, which is gram incorrect, the word जार्य being an indeclinable (4) K has वक्ष्याण (5) K reads भ्रामकञ्चैव. (6) M reads शुखनाभि (7) K has रसानुपरसा दत्त्वा M has रसोपरसान्दत्वा. (8) K has महाजारसमन्वितम् M has महाजारसमन्वितम् (9) कटुतुम्बा मज्ञा, an incomplete variant in K (10) K reads मृतायस, which seems to be an error of the scribe. (11) M reads पेषयेत् (12) शिखिशोणितसमन्वित, a variant in K. (13) मूषा वज्राकृतीरैव, a variant in K मूषामध्याकृतिश्चैव, a variant in M (14) M reads [illegible] (15) K has [illegible] (16) K reads [illegible] (17) K reads कोप (18) यथापूर्व हुत कर, a variant in K.

कुलिशेन पुटे दग्धे[1] कर्षयेत्[2] तेन मर्दयेत् ।
यावदेकादशगुणं कुलिशं[3] जारयेत् पुनः ॥ १३१ ॥
सुदग्धशंखनाभिश्च[4] मातुलुङ्गरसप्लुतः[5] ।
मुक्ताफलं[6] ततो देयं वज्रजीर्णे तु सूतके[7] ॥ १३२ ॥
अनेन क्रमयोगेन ह्येकादशगुणं[8] भवेत् ।
केवलं शिखिपित्तश्च[9] नीली[10]निर्य्यासमिश्रितम् ॥ १३३ ॥
नीलोत्पलानि[11] लिप्तानि प्रक्षिप्तानि तु सूतके[12] ।
रसे कल्येन्महारागान् हीनरागान् परित्यजेत्[13] ॥ १३४ ॥
रक्तानि शिखिपित्तश्च[14] महार्त्त[15]समन्वितम् ।
सद्रवं[16] लेपयेत्तेन प्रद्रवेत्[17] रसमध्यत ॥ १३५ ॥
रजनीं चैव कुष्ठं च[18] भ्रह्मनिर्य्यासभावितम् ।
जारण पुष्परागस्य तेनैव सह दापयेत् ॥ १३६ ॥

---

(1) कुलसारिपुटे दग्धे, a variant in K कुलिशनिपुटैर्दग्धे, a variant in M (2) K reads कर्षयेत्. (3) K reads कुलीशं (4) K has नाभिस्तु M has सुदग्ध शखनाभिश्च (5) M reads रसप्लुतम् (6) M has मुक्तापल (7) वर्जसूते सुजीर्णके, a variant in K (8) K reads एकादशगुण (9) M reads पित्त तु (10) K has निलि M has नीलि (11) K reads निलिमथानि, which is unintelligible (12) K reads भूतले (13) In lieu of this hemistich, K has अनेन क्रमय गेन एकादशगुण भवेत्. (14) K has an incomplete charana रक्ता शिखिपित्त च. (15) K reads महारत्न, which seems to be incorrect. (16) K has सरक्त (without any suffix) (17) प्रलिपत् is the reading in K. (18) रजनी चैव क्रमुकी, a variant in M

वज्रुरत्नेषु[1] जीर्णेषु भङ्गरागेषु[2] सुव्रते ।
रसेन्द्रो दृश्यते देवि नीलपीतारुणच्छविः ॥ १३७ ॥
शुद्धानि हेमपत्राणि ग्रासाग्रेण तु लेपयेत्[3] ।
पुटेन मारयेदेतदिन्द्रगोपनिभं[4] भवेत् ॥ १३८ ॥
संसर्गादेधयेत्सर्व्वमिदं हेम मृतं[5] प्रिये ।
त्रिभागं सूतकेन्द्रस्य तेनैव सह सारयेत् ॥ १३९ ॥
मूषामध्यस्थिते[6] तस्मिन् पुनस्तेनैव जारयेत् ।
धूमवेधी भवेद्देवि पुनः सारितजारितः[7] ॥ १४० ॥
अनेन क्रमयोगेन यदि जीर्णा त्रिशृङ्खला[8] ।
वेधयेन्नात्र[9] सन्देहो गिरिपाताल[10]भूतलम् ॥ १४१ ॥
पार्श्वज्योतिः[11] प्रदृश्येत चोर्द्ध्व[12] नैव तु दृश्यते ।
भूचरं न विजानीयात् रसेन्द्र[13] नात्र संशयः ॥ १४२ ॥
तेनाग्रान्तगतिर्देवि[14] योजनानां शतं व्रजेत् ।
दिव्यतेजा[15] महाकायो दिव्यदृष्टि[16]र्महाबलः ॥ १४३ ॥

---

(1) K reads वज्रवेषु (2) K reads भङ्गराजेषु (3) ग्रासा श्रेणानुलेपयन्, an incorrect variant in K (4) K reads नीभ, which is unusual (5) मद हेम त is an incomplete reading in K (6) K has मूखामध्य स्थिते (7) पुन सारितसारित, a variant in M (8) K reads त्रिसकला (9) वेधयेनात्र is an incorrect reading in K (10) K reads पाषाण M reads भूतल which is gram inc (11) K has an incomplete reading पा ज्य ति (12) K reads ऊर्ध्व (13) M reads रसेन्द्रो which is inc. (14) K reads गति दवि M reads तेनाग्रागतिर्देव. (15) K has दिव्यतेजो (16) K reads दिव्या दृष्टि

सर्व्वरोगविनिर्मुक्तो जीवेदाचन्द्रतारकम्[1] ।
तस्य मूत्रपुरीष तु सर्व्वलोहानि विध्यति ॥ १४४ ॥
समजीर्णेन वज्रेण हेम्ना च सहितेन च ।
अग्निस्था जारयेल्लोहान्[2] बन्धमायाति सूतकः ॥ १४५ ॥
सारयत्तेन वोजेन सहस्रमपि[3] वेधयेत् ।
सारितं जारयेत्[4] पश्चात् लेप्यं चेप्यं सहस्रशः[5] ॥ १४६ ॥
सारयेत्[6] तेन वीजेन लचवेधमवाप्नुयात् ।
अनेन क्रमयोगेन कोटिवेधी भवेद्रसः ॥ १४७ ॥
केवलं तु यदा वज्रं समजीर्णं तु जारयेत् ।
बद्ध.[7] सूतस्तदा ज्ञेयो निष्कम्पो निरुपद्रवः ॥ १४८ ॥[8]
अग्निस्थो जायते सूतः शलाका[9] ग्रसते चणात् ।
हठाग्निना धाम्यमानो[10] ग्रसते सर्व्वमादरात्[11] ॥ १४९ ॥
चरते जरते सूत[12] आयुर्द्रव्य[13]प्रदायकः ।

(1) जावेच्चद्रार्कतारक, a variant in K (2) K reads जारयल्लोह. M reads जायते लोहात्. (3) समसमपि is the reading in K (4) K reads जारित (5) लोप्यं चेप्य सहस्रश, a variant in K. लिप्य-क्षिपसहस्रत, a variant in M [For the explanation of लेप्य and चेप्य vide र.र.स Chap VIII v. 80] (6) K reads सासरेत्, which seems to be incorrect M reads धारयेत् (7) B reads बद्ध (without विसर्ग).) (8) This śloka is not found in M (9) M reads शलाका (10) B and M have धाम्यमाने K has हठाग्निधाम्यमानेन None appears to be gram. correct. (11) M has सर्वपारदात् (12) जरते; चरत सूत a variant in B रसते जारते सूते, a variant in K. (13) B reads आयुर्द्रव्य., which is incorrect.

मूषास्थ धमयेत्[1] सूत हठाग्नौ नैव कम्पते[2] ॥ १५० ॥
जारयेत् सर्व्वरत्नानि वज्र[3] खेचरता[4] नयेत् ।
इति[5] लोहेऽष्टगुणिते[6] जीर्णे स्याद्रसबन्धनम् ॥ १५१ ॥
लोहानि सत्त्व त्रिगुण द्विगुण[7] कनक तथा ।
धूमावलोकवेधी[8] स्यात् भवेन्निर्वाणदो रस[9] ॥ १५२ ॥
आदावष्टगुण जार्य व्योमसत्त्व महारसम्[10] ।
सम हेमदशांशेन वज्ररत्नानि जारयेत् ॥ १५३ ॥
सर्व्व[11] च जारयेद्यच्च मदांशो[12] खेचरो रस. ।
भ्रमेत् मदचिणावर्त्त कोटिवेधी च जायते ॥ १५४ ॥
समे तु पन्नगे जीर्णे दशवधी भवेद्रस ।
द्विगुणे शतवधी स्यात् त्रिगुणे तु सहस्रकम्[13] ॥ १५५ ॥
चतुर्गुणेऽयुत[14] देवि क्रमेणानेन[15] वर्द्धयेत् ।

---

(1) K reads धमते M reads धामयत् (2) B has नैव कम्पते M has नावकम्पते (3) M reads वह (4) K reads खचरतां (5) The portion commencing from इति and ending in जारयेत् (153) is not found in K only the following portion is found after भवेद्रस (155) —गुणीता जीर्णे स्याद्रसबंधन लोहसत्त्व त्रिगुण त्रिगुणकनकं तथा १८ धमलोकवधी स्य इवनिर्वाणदो रस । M reads यद in lieu of इति (6) B reads ग्नु ता which is inc (7) M reads त्रिगुण (8) धूमभौदकवधी is the reading in B. (9) B reads वर (10) Two ślokas are wanting in B beginning from this word. (11) K reads सर्व (12) M reads जपमो (13) सहस्र च त्रिगुणे a variant in B सहस्र तु चतुर्गुणे a variant in K (14) K reads चतुर्वाऽयुत (15) K reads incompletely क्रमेणाने वद्धयेत्

उत्तरोत्तरवृद्धा तु[1] जारयेत्[2] तत्र पन्नगम् ॥ १५६ ॥
कुटिल पन्नग जार्य्य तत्र[3] सव्याक्रमेण तु ।
तद्वादमेति देवेशि[4] कोटिवेधी भवेद्रस' ॥ १५७ ॥
कुरुणा दानवेन्द्रेण[5] भक्षितो भस्मसूतक:[6] ।
जारित द्वादशगुण[7] यत्र तोयं सुरेश्वरि ॥ १५८ ॥
भक्षयित्वा[8] पलैक तु दानवो बलदर्पित ।
जगदुत्पाटित[9] तेन कैलासोऽपि च चूर्णित:[10] ॥ १५९ ॥
तत्र मया चक्र ध्यात्वा[11] दृष्ट्वा तन्मायया कृतम्[12] ।
जारित पन्नगे सूत[13] समाश शिलया हृतम्[14] ॥ १६० ॥
तेन सूतेन सलिप्त त्रिशूल हिमशैलजे[15] ।
तेन शूलेन निहतो दानवो बलदर्पित ॥ १६१ ॥

(1) M has उत्तरोत्तरवृद्धाय (2) B reads जायते (3) B reads जायतेऽत्र. (4) तन्नातिमेतु देवेशि a variant in B दत्वा तु देवि is an incomplete variant in K. (5) K reads दानवेनापि M reads कुरिणा दानवेन्द्रेण (6) K reads भस्मपूतक which is evidently the error of the scribe. M reads सूतकम् (7) K has वा दशगुण M has जारितद्वादशगुण (8) M reads रक्षयित्वा (9) B reads जगदुत्पावित. K reads जगदुत्पावित, which is not intelligible (10) कैलास मपि चालित' an incorrect variant in K. (11) तत्र काल, मयातुला, a variant in B तद्वनिकाद्वसमय, a variant in M. Both the readings are unintelligible (12) B reads मद्दृष्ट्वा मायया कृत. K reads हृत. M reads *कृत्वा दृष्टा मायया कृतम्, which mars the metre* (13) K reads पन्नगे मृते. M reads पन्नग मूत (14) M reads सह. (15) B reads रसवे जले K reads शूलपूर्गसि शैलजे M reads रसवज्जलम्

हेम शुल्वं[1] तथा तीक्ष्णं वाजरं च पडालकम्[2]।
रोहणं कान्तलोहं च[3] जारयेत्तत्त्वसंख्यया ॥ १६२ ॥
एकैके[4] रसराजोऽयं बद्धः[5] खेचरतां नयेत्[6]।
गन्धनागे द्रुतिं[7] देवि जारणां सुकरां शृणु[8] ॥ १६३ ॥
आदौ[9] मणोधितं सूतं रजनीचूर्णसंयुतम्[10]।
मर्दयेद्यावदाकृष्णं[11] क्षालयेदुष्णकाञ्जिकैः ॥ १६४ ॥
एवं मुहुर्मुहुर्घृष्टो गन्धनागो द्रुतिं चरेत्[12] ॥ १६५ ॥
नागस्य सूत्र[13] देवेशि वत्सस्य महिषस्य वा[14]।
आवर्त्यावर्त्य भुजगं[15] सप्त वारान् निषेचयेत्[16] ॥ १६६ ॥

---

(1) B reads [illegible] K reads [illegible] (2) [illegible], a variant in B [illegible], a variant in K. [Vide ante 7th Patala, v 107] (3) Both B and M read [illegible] (4) K reads एकैक (without any suffix) (5) M reads बद्ध, which is incorrect. (6) B reads [illegible] which is inc. (7) B has [illegible] K has [illegible]. M has [illegible] (8) [illegible], an incorrect reading in B [illegible], a reading in K, which has no sense. (9) M reads [illegible]. (10) [illegible] a variant in K. [illegible], a variant in M (11) B reads [illegible], which seems to be the error of the scribe. (12) [illegible], a variant in B. [illegible], a variant in K. Both the texts are inc. (13) K reads [illegible], which is not correct. M reads [illegible] (14) M has [illegible] (15) B reads [illegible], which is incorrect. [illegible], a variant in K. (16) B reads [illegible]. K reads [illegible], wherein the last term is incorrect.

छत्वा[1] कण्टकवेध्यानि तस्य पत्राणि सुन्दरि ।
चतुर्थांशप्रमाणेन[2] गन्धकस्य तु योजयेत् ॥ १६७ ॥
प्रसार्य्य लाक्षापटल[3] रोमाणि[4] तदनन्तरम् ।
ऊर्द्ध्वं गन्धकचूर्णं च[5] ततो नागदल तथा[6] ॥ १६८ ॥
गन्धक नरलोमानि लाक्षाया पटल[7] क्रमात् ।
ऊर्द्ध्वं प्रसार्य्य सस्थाप्य[8] सूत्रैर्वर्त्ति[9] तु कारयेत् ॥ १६९ ॥
करञ्जतैल[10]मध्ये तु दशरात्र निधापयेत्[11] ।
दोलाग्रभागा ता वर्त्ति[12] सडशा तु विधारयेत्[13] ॥ १७० ॥
ता द्रुति पातयत् पात्रे सौवीरटङ्कणान्विते[14] ।

---

(1) K reads एव (2) B reads चतुर्थांशप्रमाणेन M reads चतुर्थांशे प्रमाणान Both are incorrect (3) B reads लाक्षापट, which seems to be the error of the scribe (4) B reads रोमाणि which is inc M reads रामाणि, which is also inc. (5) B reads गन्धकचूर्णं च K reads तु M reads ऊर्ध्वं (6) नागादलस्तथ, an incorrect reading in B K reads स्तथा which is inc (7) B has लक्षाया M has पाटल. Both the readings are inc (8) This charana and the next are wanting in K M reads सन्स्थाप्य instead of सस्थाप्य (9) B has सूत्रै र्वर्त्ति (10) K reads कारजतैल (11) K has नियोजयत् M has दशरात्रेण दापयत् (12) B reads वा वर्त्ति K reads दोलमयगता वर्त्ति M reads दौलो दयाया तावत्ति which is unintelligible. (13) तडस्त्र तु विधारयत a variant in B सडस्र तु विधारयेत् a variant in K सस्थाप्य विधारयेत a variant in M (14) सौवीरटिकान्विते, an incomplete reading in B सौवीरधटिकान्विते, a reading in M

काचकूप्याय[1] मध्ये तु तत्तैलं स्थापयेत् प्रिये[2] ॥ १७१ ॥
सत्वा गोस्तनमूषाया[3] लिप्ताया शिलया रसम् ।
चतु पष्ठ्यादिभागेन[4] ध्मात्वा देवि बलाबलम् ॥ १७२ ॥
गन्धनागद्रुतिं दत्त्वा तां मूषां सुरवन्दिते[5] ।
गर्त्ते गोमयसंपूर्णे विन्यस्य पुटपाचनम् ।
दद्यात् करीषतुषयो[6] प्रस्तिदितयेन च[7] ॥ १७३ ॥
दद्यादजीर्णशकाया[8] सिद्धवल्लीरसस्य तु[9] ।
चतुर्बिन्दून् पुटे[10] प्राग्वदेव[11] प्रतिदिनं भवेत् ॥ १७४ ॥
जारणात्त्रिगुणात् सूतो[12] भवज्जम्बूफलप्रभ[13] ॥ १७५ ॥
माक्षिकं सत्त्वमल्पाल्पं मृतनागसमन्वितम् ।
मूषागतं भवेद्यावत्[14] काच[15] दत्त्वाधरोत्तरम् ।

---

(1) Both B and K read काचकूपस्य (2) K reads प्रिय (3) B has गोस्तनमूषयां K has गोस्तनमूखायां (4) B reads पातनं (5) K reads तु सुरवन्दिते (6) करीषतुषस्य an incorrect reading in B करीषतुषयो a reading in M which seems to be the error of the scribe (7) प्रस्तिदितयन वा a variant in K which is gram inc. M has प्रस्त instead of प्रस्ति (8) B reads सकायां which is gram incorrect (9) K reads सौंदवल्लीरसेन तु M reads सिद्धवल्लीरसस्य तु (10) B and K read चतुर्बिन्दुपुटे (11) K has प्राग्वदेवं which has no sense (12) कारणा त्रिगुणा स्तो a variant in B कारणादित्रय स्तो, a variant in M (13) भवेज्जम्बूफल प्रभ an incorrect reading B (14) भवद्याव a reading in B भवेद्वुद्, a reading in K (15) The

एवं द्वादशवारास्तु[1] सुध्मातं रञ्जितं[2] भवेत् ॥ १७६ ॥

तेन पक्वं वोजचूर्णं पारदे पादभागिकम्[3] ।
मर्दितं चणकाम्लेन क्षणाद्गर्भद्रुतिर्भवेत्[4] ॥ १७७ ॥

गर्भद्रुतिर्न चेद्देवि[5] वर्णिकाद्वयगन्धयो:[6] ।
रक्तसिन्धूद्भवालर्कं[7] टङ्कणाशगपुंखत:[8] ।
कल्केन लिप्तं पुटितं[9] वीजं गर्भे द्रुतं[10] भवेत् ॥ १७८ ॥

वोजे पादार्द्ध[11]तुल्यांशे जीर्णे वेधं करोति स: ।
दशषोडशभागेन द्वाविंशांशेन[12] च क्रमात् ॥ १७९ ॥

संयोज्य त्रिगुणां रीतिं[13] तारे तारावशेषित:[14] ।

---

(1) K reads द्वादशवारैस्तु M reads द्वादशवारस्तु which is incorrect (2) B reads रंजित K reads रजन. (3) B reads पारभागिक. M reads पारद वीजभागिकम् (4) B has गर्भे द्रुतिर्भवेत K has an incomplete text—क्षणाद्भवेत् (5) गर्भद्रुतिर्भवेद्देवि, a variant in K, which is partly incorrect (6) K has वानकाद्वयगधयी M has यन्त्रिकागधगन्धयो. Both seem to be inc (7) रक्तसिधूभवालक, an incorrect variant in B सुसैंधवशालार्कं, a variant in K रक्तमिद्विभयालर्कं, a variant in M. (8) B reads पूङ्खत M reads कङ्काशरपुङ्खत (9) M has कल्केन लिप्त पुटित, which seems to be inc. (10) B reads गर्भद्रुति K reads वीजगर्भे द्रुत M reads वीजगर्भद्रुतं All are gram inc. (11) B reads पादार्थ, which is not correct (12) B reads द्वाविंशांशेन (13) The portion beginning from this charana and ending in मम स्थिता (vs 180 & 181) is wanting in B M reads त्रिगुण, which is gram inc (14) K reads तारावशषित.

तारारिष्टमिद लिप्ता[1] तेन सूतेन वेधयेत् ॥ १८० ॥
अत परन्तु सस्कार[2] वक्ष्ये नागाभ्रजारणम ।
करवीरारुणा[3] देवि चूर्णयित्वा मन शिलाम् ॥ १८१ ॥
भावयेद्विंशति वारान्[4] यवचिञ्चारसेन तु ।
तेन कल्केन सलिप्य नागपत्र प्रयत्नत[5] ।
कर्व्वनलेन[6] विपचेत् यावत्तत् चूर्णित भवेत ॥ १८२ ॥
रसकस्य च भागास्त्रीन्[7] भागैक दरदस्य च[8] ।
पेषयेन्मातुलुङ्गेन पादगन्ध[9] शिलाविषम् ॥ १८३ ॥
खल्कनानेन लिप्ताया[10] मूषायां[11] पुटपाचितम् ।
त नाग धमयेदेव[12] सप्तधा हेमवद्भवेत् ॥ १८४ ॥
पीताभ्रक खकदर्व्वं[13] लिप्ताया[14] मरिचेन तु ।
मूषाया धातमन्याम सौभाञ्जनरसे[15] क्षिपेत् ॥ १८५ ॥

---

(1) तार रीष्टमिद लिप्त a variant n K (2) K reads सुमभ (3) K reads करवीराक्ष which is incorrect (4) K reads विंशति वार M reads विंशतीम् व र न् wh ch is inc (5) K reads सलिप्त नागपत्र प्रयत्नते (6) B reads कर्पानलम K reads कर्पानलम M reads कपानलम [But the real word is कर्व + अनल = कर्व्वनल = करीषाग्नि Vide a te कर्व्वरो v 131] (7) B reads भाग स्त्रीन् K reads रसकस्य तु भास्त्रीन् M reads रसकस चतुर्भागा All the readings are incorrect. (8) M has त्रिभ न कन्दरस्य च (9) B reads पादगन्ध K reads पान्दगन्ध (10) M reads लिप्ताया (11) K reads मूषायां wh ch is incorrect M reads मूषाया (12) K reads धमरेद्दव which is inc. (13) खक दर्वो is the read g in M (14) M reads लिप्त या wh ch is gram inc (15) B reads सतोऽञ्जनरस

पातयेत् पूर्वं ... ुरम्[1] ॥ १८६ ॥
पत्र रञ्जितन् ... , च[2] ।
स्तोम्तन्यका ... न्तटङ्कणैः ।
तुल्येन सयुतेन ... त[5] भवेत् ॥ १८७ ॥
क्रियारनाल[6] ... रेष्टकागुडैः[7] ।
मर्दयेत्त्रिदिन ... याः[9] स्वेदयेत् त्र्यहम् ॥ १८८ ॥
पुनर्नवामेघनङ्गो ... वोकल्कसयुतम् ।
अयासुरो[10]सिन्धु ... मरिचैः परिपेषितैः[11] ।
दोलायन्त्रे पुनरपि[12] स्वेदयेद्दिवसत्रयम्[13] ॥ १८९ ॥
अष्टमांशेन नागाभ्रं चारयित्वा[14] सुरेश्वरि ।
शिलाभागद्वयं चैकं सिन्धुसौवर्चलं[15] भवेत् ॥ १९० ॥
टङ्कार्धं विषपादञ्च[16] विड. पिण्डाष्टमांशत.[17] ।

---

(1) तत् सव ध्रमभास्वरम्, a variant in M (2) K reads तु (3) B reads धूमोक्त K reads धूमोघ M reads धम दे All the texts appear to be incorrect (4) B has सयुतैरेतन्नागाभ्र M has सिन्धुजै रैतैनागाभ (5) K reads बधित (6) M reads किचारनाल । (7) धूमसारेष्टिकागुड, a variant in K धूमसारेष्टकाङ्गणे, a variant in M (8) K has an incorrect reading—मर्द्ये त्रिदिन भूत (9) M reads कौलायां (10) B reads अथासुरि (11) मरीचै परिवष्टितै, a variant in M (12) दोलयन्त्रे च रस, a variant in K M reads कौलायन्त्रे (13) B has an incorrect reading—स्वेदरेद्दीवस त्रय (14) K reads कारयित्वा (15) B has सिन्धुसौवचलात् (16) K reads टकचाधविष पाद (17) M has विडपिण्डाष्टमाशकम्, which seems to be incorrect

त्रिदिने[1] कच्छपे जार्य्यमेवं[2] जार्य्यन्तु षड्गुणम्[3] ॥ १८१
शैल तुत्थोरगं[4] ताम्र तीक्ष्णघोषारकाञ्चनम्[5] ।
क्रमबद्धमिदं तुत्थ ताप्यसत्त्वनिपातनात्[6] ॥ १८२ ॥
हेमावशेष तद्बीजं पादांशं[7] मातुलाभ्रसा,।
चारयेद्रसराजस्य जारयेत् कनकान्वितैः[8] ॥ १८३ ॥
ताप्यसौवर्चलशिला-गन्धकासीस[9]टङ्कणैः ।
पद्मयन्त्रे[10] निवेश्याथ कोल दत्त्वा सुरेश्वरि ॥ १८४ ॥
धमेद्दिनत्रय[11] मन्दं यावद्बीजं द्रुत[12] भवेत् ।
तमेव समजीर्णन्तु[13] वह्नौ निष्कम्पनं रसम्[14] ॥ १८५ ॥
तत. षड्गुण[15]बीजेन सारणा[16]क्रमयोगतः ।
तारारिष्टमहिं शुल्व[17] सहस्रांशेन वेधयेत् ॥ १८६ ॥
विषगन्धकताप्याभ्र[18] काकविष्ठा घनध्वनिः ।

---

(1) K reads त्रिदिन (2) B reads मेव M reads मेव (3) K has षट्रस (4) K reads शैल तुत्थारज M reads शैल तुत्थारग (5) ताम्रघोषारकक्रमात्, a variant in B (6) Both K and M read निवापनात् रस स. says "निर्वापण पातनसत्त्वमुत्तमम्" Chap. VIII v 60 (7) K reads पचांशे (8) K reads कन्यान्विते (9) K reads काशीस. (10) K reads पद्मपत्रे. (11) K reads erroneously धमेद्दिनत्रय. (12) B reads erroneously द्रव (13) B has समजीर्णे तु, which is defective K has समजीर्णे तु (14) K reads नि कम्पित रस निष्कम्पन रस is the reading in M, which is unintelligible (15) K reads षट्गुण (16) The letter क्र is wanting in K. (17) B reads महिशुल्व K reads तारारीष्टमहिशुल्व. (18) B reads ताप्यभ्र K reads ताप्योभ M reads ताप्याभ

सङ्केवो व[1]ह्निशिला कल्केन क्रमतो रसः[2] ॥ १९७ ॥
मूर्च्छितो मृतसूतश्च[3] जलूकाबन्ध एव च[4] ।
चतुर्थो मूर्त्तिबन्धस्तु[5] पट्टबन्धस्तु[6] पञ्चमः ।
भस्मसूतश्च खोटश्च संस्कारात्[7] सप्तधा रसः ॥ १९८ ॥
नागवर्णो[8] भवेत् सूतं विहाय घनचापलम् ।
लक्षणं दृश्यते यस्य मूर्च्छितं तं वदन्ति हि ॥ १९९ ॥
आर्द्रत्वञ्च घनत्वञ्च[9] तेजोगौरवचापलम्[10] ।
यस्यैतानि न दृश्यन्ते[11] त विद्यान्मृतसूतकम्[12] ॥ २०० ॥
नानावर्णं तथा स्वच्छं[13] द्रुतं योनौ जलूकवत्[14] ।
बध्यते[15] सूतकं यत्र[16] जलूकाबन्ध[17]लक्षणम् ॥ २०१ ॥

---

(1) The letter व is wanting in B (2) B reads रस (3) B reads मृतसूतस्य which is incorrect M reads मृतमूरय, which is evidently an error of the scribe (4) B reads बधमव च, which is incorrect (5) B and K read मूर्त्तिबद्धस्तु (6) K reads पटबद्ध (7) M reads धोटश्च सस्कारा (8) B and K read नानावर्णं (9) आर्द्रत्व चपलत्व च, a variant in K M reads चापलत्व, which seems to be inc (10) M reads चापल, which is gram. inc (11) रसस्यैतानि दृश्यन्ते, a variant in M, which conveys just the opposite sense (12) विद्यात् मृतसूतक, a variant in K स विन्द्यान्मृतसूतकम्, a variant in M (13) B reads सुस्व, which appears to be inc (14) B has द्रुत योनौ, which is inc. K has योनौ पारदवत्, which seems to be incorrect. M has योनं, which is also inc. (15) B reads बध्नेते, which is inc. K reads बद्धते (16) K reads यावत्. Another reading is सूतको यत्र. (17) K reads जलूकाबद्ध

गुरुत्वमरुणत्वञ्च[1] तेजसा सूर्यसन्निभम् ।
शिखिमध्ये धृतं[2] तिष्ठेत् मूर्त्तिबन्धस्य[3] लक्षणम् ॥ २०२
शलाकाजारणाद्वापि[4] मूर्त्तिबन्धत्वमिष्यते ॥ २०३ ॥
श्वेतं पीतं गुरु तथा मृदु सिक्थक[5]सन्निभम् ।
अग्निमध्ये यदा[6] तिष्ठेत् पट्टबन्धस्य[7] लक्षणम् ॥ २०४ ॥[8]
कृष्णं श्वेतं तथा पीतं[9] नीलं[10] भस्मनिभं तथा ।
चपलत्वं यदा[11] नष्टं भस्मसूतस्य[12] लक्षणम् ॥ २०५ ॥
कुक्कुटाण्डनिभं[13] सूतं यदा लवणभेदि च[14] ।
आवर्त्तते[15] रसस्तद्वत् खोट्कस्य च[16] लक्षणम् ॥ २०६ ॥
अथवा छेदने स्निग्धं[17] रश्मिना मृदुना द्रवेत् ।

---

(1) K has गुरुत्व मरुणत्व च, which is incorrect (2) B reads ध्रुव M reads द्रुत (3) K reads मूर्त्तिबद्धस्य (4) This charana and the next are not found in K. M reads शलाकाधारणाद्वापि (5) B reads सिक्थक M reads सिद्धक (6) M reads यथा (7) B has पटबद्धस्य here, but it has mentioned पट्टबन्ध in the 198th śloka. (8) This sloka is not found in K. (9) B reads रक्तपीत instead of पीत, which mars the metre K reads पिङ्गिश्वेत instead of कृष्णश्वेत M reads कृष्णश्वेत, (10) M reads नील (without any suffix) (11) M reads यथा (12) B and M read भस्मसूतक. (13) B has an erroneous reading—कुक्टांडकभिन्न (14) K reads लवणवेधक. M reads लवणभिद्दि च Another reading is पटु भिद्दि भवेद्यदा (15) K and M read चावर्त्तिते Another reading is चावर्जितं पुनस्तत्- (16) B reads खोटबद्धस्य M reads चटबद्धस्य (17) B reads स्निग्ध

अस्येयं कठिनं श्वेतं[1] खोटबन्धस्य लक्षणम्॥ २०७ ॥[2]
खोटादयस्तु ये पञ्च[3] विहाय जलुकाकृति[4] ।
हठाग्नौ धामिताः सन्ति[5] न तिष्ठत्येव[6] मूर्च्छितः ॥२०८॥
तरुणादित्यसंकाशो नामावर्णः[7] सुरेश्वरि ।
वेधयेद्देहलोहानि रञ्जितो रसभैरवः ॥ २०९ ॥
शोधनं सूतकस्यादौ ग्रासमानमतः परम् ।
जारणं व्योमसत्त्वस्य सर्व्वसत्त्वस्य[8] जारणम् ॥ २१० ॥
गर्भबाह्यद्रुतिः पश्चात् सुवर्णस्य तु जारणम् ।
दिव्यौषधिपुटः[9] पश्चात् रञ्जनमतः परम्[10] ॥ २११ ॥
रञ्जनञ्च ततो देवि जारणा चानुमारणा[11] ।
क्रामणञ्च ततो देयं[12] सूतकस्य विचक्षणैः ॥ २१२ ॥
एवं क्रमं तु यो वेत्ति तस्य सिद्धिर्न संशयः ॥ २१३ ॥

---

(1) B reads कठिनश्वेत. (2) This sloka is not found in M.
(3) खाटायदेस्तु य पञ्च, a variant in K. षोटादेयस्तु य पञ्च, a variant in M. Both the readings are incorrect. (4) विदया जलुकाकृति, a variant in K विदया जुलुकाकृति, a variant in M Both of them are incorrect
(5) हठाग्नौ धामिताश्चति, an erroneous reading in B. हग्नौ धामित, an incomplete reading in K हसाधौ धामितश्चि, a reading of unintelligible sense (6) K reads नतिष्ठत्येव, *which is just the opposite in sense* (7) B reads नामवर्ण (8) K reads सर्व सत्त्वस्य which is inc. (9) B reads पुट K reads दिव्यं वधापुटे. M reads दिव्यौषधपुटः. (10) K reads रञ्जनमत पर M reads रञ्जनमत परम्
(11) K reads चानुमारणात्. M reads जारणाचानुसारणो Both seem to be inc. (12) K reads क्रामणम्. M reads देयं, which is gram. inc.

वेधकं यस्तु जानाति[1] देहे लोहे[2] रसायने ।
तस्य जन्म[3] जरा व्याधिर्नश्यत्येव न संशयः ॥ २१४ ॥
देहे तु पञ्चरत्नानि[4] नागं वङ्गं तथायसम्[5] ।
क्रामणं रसराजस्य भेषजं व्याधिनाशनम्[6] ॥ २१५ ॥
औषधैः[7] क्रमते सूतो योगशक्तिक्रमेण[8] तु ।
क्रमते[9] व्याधिसङ्घाते ग्रसते दुष्टमामयम् ॥ २१६ ॥
तस्य तु क्रामणं ज्ञात्वा[10] ततो वैद्यैरुपाचरेत्[11] ।
क्रामणेन विना सूतो न क्रमेत्[12] न च वेधयेत् ।
देहलोहामयान् सर्व्वान्[13] वृथा स्यात् केवल[14] श्रमः ॥२१७
यस्य रोगस्य यो योग[15]स्तेनैव सह[16] योजयेत् ।
रसेन्द्रो हरति व्याधीन्[17] नरकुञ्जरवाजिनाम् ॥ २१८ ॥

---

(1) वेधक यो न विजानाति a variant in B, wherein न is incorrect (2) M reads देहदह which is incorrect (3) The word जन्म is not found in B (4) B reads दह which is inc M reads पञ्चरत्नानि, which is also inc (5) नागवङ्गं तद्वसम्, a variant in M (6) B has व्याधिनाशने (7) K reads औषधि (8) B has योगमुक्तिक्रमेण M has [illegible] (9) M reads क्रमतो which appears to be inc. (10) B reads ज्ञात्वा K reads क्रामणं M reads ततः क्रामणं यद (11) वैद्यैरुपाचरेत् a reading in B (12) B reads न क्रमेत् K reads क्रमेत् (13) K has देहलोहमयान् सर्वान् M reads देहलोहमयान् सर्वान्. (14) K reads केवल M has [illegible] (15) M reads [illegible], which is gram inc. (16) K reads च instead of सह (17) B reads व्याधि K reads [illegible]

श्चारीटी बलमाधत्ते[1] मूर्च्छितो व्याधिनाशन: ।
बद्धेन खेचरीसिद्धि:[2] मारितेनाजरामर:[3] ॥ २१९ ॥
विशेषादाधि[4]शमनो गन्धकेन तु[5] मूर्च्छित: ।
श्रोषध्या घातित:[6] सूतो यथा भूयो[7] न जीवति ॥ २२० ॥
यदि क्रामति लोहेषु[8] तेन[9] कुर्याद्रसायनम् ।
तन्ममाचक्ष्व देवेशि किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि[10] ॥ २२१ ॥

इति श्रीपार्वतीपरमेश्वरसंवादे[11]
रसार्णवे रससंहितायां
बालजारणो नाम[12]
एकादश: पटल: ॥११॥

---

(1) K reads चरीशे M reads चारी चपलंमाधत्ते, which is senseless [For the explanation of चारीट vide रस सं Chap XI, v 60] (2) बद्धस्तु खेचरीसिद्धि, a variant in K, बन्धेन खेचरीसिद्धि, a variant in M. (3) मारितेन जरामरे, a reading in B and M मारीतेनाजरामर, a reading in K. Both the readings seem to be incorrect (4) B reads विशेषान्वाधि K reads विशेषव्याधि (5) The letter तु is not found in K (6) K has श्रौषध्या घातित M has घातये (without any suffix) (7) M reads पतेद्भूयो. (8) स यदि क्रमति लोहेषु a variant in B, wherein the first स is redundant, K reads देहेषु (9) K reads न instead of तेन (10) K reads महेसि. (11) This is wanting in B and M (12) B K and M read बालजारण नाम, but this is not strictly correct

द्वादश. पटल ।

श्रीदेव्युवाच ।[1]

ओषधी[2] कीदृशी नाथ रसमूर्च्छाकरो शुभा ।
केन वा भस्मसूत[3] स्यात् केन वा खोटबन्धनम्[4] ॥ १ ॥

श्रीभैरव उवाच[5] ।

शृणु भैरवि यत्नेन[6] रहस्य रसबन्धनम ।
ब्रह्मविष्णुसुरेन्द्राद्यै[7]र्न ज्ञात घोरवन्दितं[8] ॥ २ ॥
गङ्गायमुनयोर्मध्ये प्रयोगो नाम[9] राक्षस ।
तस्यासने[10] वरारोहे क्षणाद्बध्येत[11] सूतक ॥ ३ ॥
निशाचरस्य पत्राणि[12] गृह्णीयात् साधकोत्तम[13] ।
अधो निष्पीडित[14] देवि रसा[15] भवति चोत्तम ॥ ४ ॥

---

(1) Th s is wanting in M (2) K reads औषधी M reads औषधौ which is gram incorrect (3) K reads सूतभस्म (4) K reads बधन which is incorrect M reads कोटबनम् wh ch is senseless. (5) M reads only भैरव (6) B reads शृणु देवि प्रयत्न (7) K has महद्राद्ये M has त्रिविन्द्राद्यै (8) अज्ञात सुरवन्दिते, a var ant in M (9) K reads प्रयोग नाम M reads प्रायोगा नाम (10) K has तस्यासने This charana and the next are wanting in M (11) K reads erroneously क्षणाद्बध्य (12) K reads पत्राणि wh ch is incorrect. (13) M reads सायक नाम w h ch is absurd (14) B reads पतो. K reads निपिडित, which is inc M reads निर्पैडति (15) M has रासा, wh ch is not correct

रसं संमर्द्य[1] तेनैव दिनानि त्रीणि वार्त्तिकः[2] ।
आरोट[3] बन्धयेत् चित्र गगन तत्र जारयेत् ॥ ५ ॥
तेन[4] पत्ररसेनैव साधयेद्गगनं पुनः ।
सप्तधा भावित तेन कूपणेन[5] सहैकतः ।
यन्त्रे विद्याधरे देवि गगनं तत्र जारयेत् ॥ ६ ॥
मासमात्रेण देवेशि[6] जीर्य्यते तत् समं रसे[7] ।
समजीर्णे रसे देवि शतवेधो भवेद्रस. ॥ ७ ॥[8]
निशाचररसे देवि गन्धक भावयेत्ततः ।
भावयेत् सप्तवार तु द्विपद्याख्य[9] रसेन तु ॥ ८ ॥
तारस्य पत्रलेपेन[10] अर्द्धार्द्धकाञ्चनोत्तमम्[11] ।
गन्धके समजीर्णेऽस्मिन्[12] शतवेधो रसो भवेत्[13] ॥ ९ ॥

---

(1) B reads समर्द, which is gram. incorrect (2) M reads वार्त्तिक, *which is evidently an error of the scribe.* (3) K *reads* आरोट (4) The following three hemistichs commencing from तेन are wanting in K. (5) M reads कूपणेन (6) मासमात्र तु देवेशी, an incorrect variant in M. (7) जीर्यत तु सम सम a variant in B. जिर्यति तत् समे सम, a variant in K. जीर्यते तु सम समे, a variant in M (8) This hemistich is not found in M (9) K reads द्विपद्याख्य M reads द्विवद्याख्य. Both the readings are inc. [The first seems to be द्विपादाख्य, and the second द्विपद्याख्य द्विपा=द्विपदी=द्विपादिका=नागकेसरवृक्ष] (10) तारसपत्रलपेन, an incorrect variant in K. *M reads* पत्रलग्नेन *which is not correct* (11) *B reads* काञ्चनोत्तम. K reads कांचनोत्तम M reads चधाध काञ्चिकोत्तमम्. (12) M reads समजिर्णेस्मिन्, which is inc. (13) *M reads* भवद्रस

पुनस्तं गन्धकं दत्त्वा यन्त्रलेपे रविं हरेत्[1] ।
तं रविं तारमध्ये तु त्रिगुणं वाहयेत्ततः[2] ॥ १० ॥
हेमाद्रे मिलितं[3] हेम मातृकासमतां व्रजेत्[4] ।
पुनस्तु गन्धकं साक्षाद्द्रावयित्वा द्रुतं[5] कुरु ॥ ११ ॥
रसेन्द्रं[6] मर्दयेत्तेन गतदेहं तु[7] कारयेत् ।
लेपमात्रेण तेनैव कुष्ठानष्टादश[8] प्रिये ।
अर्शो भगन्दरं लूतां[9] शिरोरोगाद्य[10] नाशयेत् ॥ १२ ॥
निशाचररसे भाव्यं[11] सप्तवारं तु[12] तालकम् ।
तेनैव घातयद्दृषङ्ग[13] वङ्गं तारे[14] तु निर्वहेत् ॥ १३ ॥

---

(1) B has रवत् which is gram. incorrect. K has रवौ दत्ते M has पवलपरवि (2) वाहय तत an incorrect reading in B (3) K reads मालित which is inc. M reads हेमाद्रौ, which is also incorrect. (4) K reads मातिकासमतां M reads erroneously मातकासमतां व्रजत्. (5) B reads द्रुत. K reads रुत M reads द्रुत We have adopted the reading in D (Deccan Ms) which begins from this charana, the previous portion of the text being wanting (6) D reads रसक (7) B reads गतदेह M reads गतदेहान् Both are inc. (8) कष्टाष्टादयान् प्रिये and कष्टमष्टादशान् प्रिये are incorrect readings in K and M respectively (9) अर्श भगदर सूता, an incorrect variant in K. अर्शो भगन्दरं लूतौ, a variant in M, which seems to be inc. (10) Both *D and M read शिरोरोगम्.* (11) *B has निशाचरे रसे D has भाव्ये.* (12) B reads सप्तवार तु which is gram. incorrect (13) K reads घातयद्वंग M reads घातयत् वग (14) B and M read तारक D and K read तारय निर्वहत् पर

तं तारं जारयेत्[1] सूते तत्सूतं बन्धनं व्रजेत्[2] ।
लेपमात्रेण तेनैव चतुःषष्टितमो भवेत् ॥ १४ ॥[3]
चतुःषष्टितमे[4] भागे शुल्ववेधं[5] तु दापयेत् ।
शुल्वं तु दापयेत्तारे तत्तारं काञ्चनं भवेत् ।[6]
तत्तारं जायते श्रेष्ठं[7] धर्मकामार्थमोक्षदम् ॥ १५ ॥
निशाचरस्य पुष्पाणि[8] सूक्ष्मचूर्णानि कारयेत्[9] ।
पलानि[10] दश चूर्णस्य रसैर्धात्र्यास्तु भावयेत्[11] ॥ १६ ॥
घृतेन मधुनालोड्य[12] नवभाण्डे[13] विनिक्षिपेत् ।
धान्यराशौ निधातव्यं चिसप्ताहं सुरेश्वरि ॥ १७ ॥
तेन भक्षितमात्रेण वलीपलितवर्जितः[14] ॥ १८ ॥

---

(1) D and K read भावयेत्. (2) D and K read बधम भवेत् M reads बन्धत्तं व्रजेत्. (3) This hemistich is wanting in B and M. (4) This hemistich is wanting in D K reads चतुषष्टितमो, which is incorrect (5) K reads शुल्वे चैव (6) This hemistich is wanting in B and M. (7) M reads जारयेच्छ्रेष्ठ, which seems to be inc. (8) All other texts read पलानि, but M only reads पुष्पाणि We suppose the latter to be correct, since पलानि is already mentioned in verse 4 (9) चूर्णितानि तु कारयेत्, a variant in D. चूर्णानि कारये-मत, a variant in K. (10) M reads फलानि, which is incorrect. (11) त्रिरात्र्या यत्नु भावयेत्, a variant in D धर्वैरात्र्यास्तु भावयेत्, a variant in K द्रवै धात्र्या विभावयेत्, a variant in M (12) B reads मधुनालाढा. K reads मधुनालोड्य Both are inc (13) B reads नवभाग: D reads न च भाण्डे (14) K reads निर्जर, which is not correct.

वल्कलं सूक्ष्मचूर्णं[1] तु मधुना सहितं[2] लिहेत् ।
अर्द्धमासप्रयोगेण[3] प्रत्यच्चोऽयं[4] भवेत् प्रिये ॥ १९ ॥
तस्य मूत्रपुरीषेण शुल्वं भवति काञ्चनम् ।
मासमात्रप्रयोगेण पन्नगः[5] काञ्चनं भवेत् ॥ २० ॥
ग्राह्यं[6] तत्फलतैलं वा[7] यन्त्रे पातालसञ्ज्ञके[8] ।
तेन तैलेन देवेशि रसं सङ्कोचयेद्बुधः ॥ २१ ॥
तत्क्षणाज्जायते देवि[9] पट्टबद्धो महारसः[10] ॥ २२ ॥
कटुकं कङ्गणं कार्य्यं[11] रसलिङ्गे वरानने[12] ।
सङ्कोच्य मारणं[13] तेन कर्त्तव्यं परमाद्भुतम्[14] ॥ २३ ॥
निशाचररसे क्षिप्तं समवारं तु भास्करम् ।

---

(1) D reads सूक्ष्मचूर्णे (2) D reads ससीत [perhaps समित= सशर्कर] M reads साथित. (3) अधमासे तयोग an incorrect reading in D (4) B and K read प्रत्ययोऽय D reads प्रत्ययोग्य which is inc. (5) M reads पन्नग The MS B is wanting about 250 ślokas from this (20th) śloka. (6) M reads ग्राह्य which is not accurate here (7) D which begins from this portion, reads erroneously ततफूलतैलम. K reads तत्फलतैलम M reads तत्फलं तैलम (8) M reads समिते (9) तत्क्षणादेव जायते a variant in M. (10) D wants the term महा K reads खाटबद्धो महारस M reads पट्टम्भो महारस (11) D has an absurd reading—करक कङ्ग सों कार्य्य M reads कटक instead of कटुक (12) D reads रसलिङ्ग K reads रसलिङ्ग परायण M reads रसलिङ्गवरानने. (13) K reads सङ्कोचमारम M reads सङ्कोचमारण. (14) D reads परमद्भुतम. M reads erroneously परमव्ययम्

कालिकारहितं तेन जायते[1] कनकप्रभम् ॥ २४ ॥
तत्तारेण समं वाह्यं[2] तेन सिक्तं तु वापितम् ।
दशांशं वेधयेत्[3] सूतं दश पीत शतेन च[4] ॥ २५ ॥
शतं वेधयते लक्षं सहस्रं कोटिवेधकम् ।
दशांशं कोटिवेधि[5] स्यात् कोटिवेधि समेन च[6] ॥ २६ ॥
पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि रसबन्धं सुदुर्लभम्[7] ॥ २७ ॥
त्रैलोक्यजननी या स्यादोषधी[8] अजनायिका[9] ।
तस्याः सम्पर्कमात्रेण[10] बद्धस्तिष्ठति पारदः ॥ २८ ॥
सप्ताहं मर्दितस्तस्या[11] महोषध्या रसेन सः[12] ।
शतांशेनैव वेधेन[13] कुरुते दिव्यकाञ्चनम्[14] ॥ २९ ॥
द्विसप्ताहं रसे तस्या मर्दनाद्वरवर्णिनि[15] ।

---

(1) M has कालिकां, which is a tautology (2) D reads सप्ताह, which is incorrect and incomplete M reads वाप्य (3) M reads तदा वेधयेत् (4) D reads रसेन वै K reads रसेन च (5) All the texts read कोटिवेधी, which is not gram correct (6) M reads तु (7) तु दुर्लभं is the reading in D (8) D and K have या सा चौषधी M has यस्यादोषधी, which is inc. (9) D reads चज-नयिका K reads चजनायिका M reads चजनायिकम् (10) तया सहसमायन, a variant in M (11) M has सप्ताहोमर्दितं तस्या, wherein मर्दितं is inc. (12) महोषधिरसेन स, a variant in K M reads महो-षध्या रसे रस. (13) D reads त्रिवेण M reads शतांशेन तु वेधेन (14) D reads दिव्यकाञ्चन, which is inc (15) D reads वरवर्णिनी, which is gram inc. K reads द्विरवर्णिनि, which is unintelligible.

लक्षवेधो रसः साक्षादष्टौ[1] लोहानि काञ्चनम्[2] ॥ २० ॥
त्रिसप्ताहेन देवेशि दशलक्षानि विध्यति[3] ।
चतुर्थे चैव[4] सप्ताहे कोटिवेधी महारसः ॥ २१ ॥
स्वेदतापननिर्घृष्टो[5] महौषध्या रसेन तु ।
ददाति खेचरीं सिद्धिमनिवारितगोचरः[6] ॥ २२ ॥
कामयेत् कामिनीनां तु सहस्रं दिवसान्तरे ।
नष्टच्छायो ह्यदृश्यश्च[7] त्रैलोक्ये च भ्रमेद्रसैः[8] ॥ २३ ॥
महौषध्या रसेनैव[9] मृतसञ्जीवनं[10] भवेत् ।
अनेन घातयेत्[11] सूतं पश्चावस्थ[12] कुरु प्रिये ॥ २४ ॥
मृतस्य दापयेन्नस्य[13] हस्तपादौ तु[14] मर्दयेत् ।
तस्य तु प्रविशेज्जीवो[15] मृतस्यापि वरानने ॥ २५ ॥

---

(1) D reads साक्षाद्दष्टौ (2) M reads विध्यते (3) D reads वैध्यत् दश लक्षा सु विध्यति an incorrect reading in K (4) D reads वैव which is inc. (5) स्वदतापननिघृष्टौ, a variant in D. स्वदतापन निघृष्टा a variant in K स्वदतापरिकर्षैव a variant in M None is correct (6) मनावरितगोचर, a variant in D मनिवारितगोचरा a variant in K Both are gram inc (7) K has नष्टच्छाया तद्दृश्य M has नष्ट छायाच्छद्दृश्य (8) K reads भमेद्रस वैलाच भवेद्रसै, an incomplete variant in M (9) K reads रस चैव (10) D has मृतसञ्जीविन K has मृते सञ्जीवन (11) K reads पातयेत् (12) D reads पश्चावस्य M reads बन्धावस्थ which seems to be inc. (13) D reads दापयत्स्य K reads दापयेत्तस्य Both are incorrect (14) M reads हस्तपादस्तु (15) K reads नमम in place of तस्य तु M reads प्रविशन् जीवो

पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि रसबन्धं सुदुर्लभम्[1] ।
नरसाररसेनैव[2] घणाद्[3]बध्येत सूतक[4] ॥ १६ ॥
नरसाररस दत्त्वा[5] द्विपदीरजसा सह[6] ।
दिनान्ते बन्धमायाति[7] सर्व्वलोहानि रञ्जयेत्[8] ॥ १७ ॥
नरसाररसेनैव[9] जीर्णे षड्गुणपवर्गे[10] ।
तारे ताम्रेऽपि वा देवि[11] भावयेत्तं मन शिलाम्[12] ॥१८॥
निर्गन्धा जायते सा तु[13] घातयेत्तद्रसायनम्[14] ।
द्विपदीरजसा सार्द्ध[15] नि सत्त्व: पन्नगो भवेत्[16] ॥ १९ ॥

---

(1) M reads वरानने (2) D reads नरकरसारसस्पर्शेन K reads नरसारस पत्रेण M reads नरकसारसदर्शेन All the readings seem to be incorrect [नरसार has different designations in different texts ,—as नरकसा and नरकसार] (3) D reads क्षुधाद (4) M reads सूतकम्. (5) नरकसारसे दत्त्वा, a variant in D नरकसाररस दत्त्वा, a variant in K, नरकसारस दत्वा a variant in M (6) D reads सहि, which seems to be the error of the scribe (7) M reads बद्धमायाति, which is incorrect. (8) D reads रञ्जति K reads रञ्जति (9) D and K read नरकसारसेनैव (10) *जीर्णे षड्गुणपवग, a variant in D This* charana and the next are wanting in M (11) तारताम्रेऽपि वा देवी, an incorrect variant in D (12) K reads भावयेत्ता, which seems to be *incorrect* M reads भावयेत् मन शिला (13) K has यायते, which is incorrect M reads घातु. (14) घातयेतेन पन्नग a variant in K घातयतेन पन्नगम् a variant in M (15) D has द्विपदीश्वरया सार्द्ध M has साधु (16) D reads नि सत्त्वपन्नया भवेत् K has an incomplete reading—नि सत्त्वपन्नग M has निस्त्व पन्नगो भवेत्, which is not correct.

नरसाररसेनैव[1] जीर्णे षड्गुणगन्धके[2] ।
तारे ताम्रेऽपि वा देवि[3] कोटिवेधी भवेद्रसः ॥ ४० ॥
नरसाररसस्तत्र भावना:[4] सप्तधा पृथक् ।
रसेन्द्रं दापयेद्ग्रासं[5] यन्त्रे विद्याधराह्वये ॥ ४१ ॥
जीर्यते[6] गगनं देवि निर्मुखं च[7] वरानने ।
नरसाररसेनैव[8] कीटमारीरसेन च[9] ।
द्रावयेद्गगनं देवि[10] तीक्ष्णं लोहञ्च पन्नगम् ॥ ४२ ॥
नरसाररसेनैव हनूमत्या रसेन च ।
जायते काञ्चनं[11] दिव्यं निषेकाद्[12]भास्करप्रिये ॥ ४३ ॥
नरसाररसे दत्वा[13] मञ्जिष्ठारक्तचन्दनम्[14] ।

(1) D and K read [illegible] M reads [illegible]. (2) [illegible], a variant in D (3) This hemistich and the next are wanting in M D reads erroneously देवी (4) D has [illegible] भवेत्, which mars the metre. K has [illegible]. (5) [illegible], a variant in D [illegible], a variant in K. [illegible], a variant in M (6) D reads [illegible], which has no sense (7) D reads [illegible] च (8) D and K read [illegible]. M reads [illegible] (9) [illegible] च, a reading in D [illegible] च, a reading in K (10) This charana and the next three are wanting in D and K. (11) D reads [illegible] M reads [illegible]. (12) M reads [illegible] (13) [illegible], a variant in D and M [illegible], a variant in K (14) *The MS. M has the following hemistich after* [illegible] — [illegible], which we have not adopted as it seems to be redundant.

खरसे मर्द्दयेत् पश्चात्[1] पन्नगं देवि सेचयेत् ॥ ४४ ॥
तत्क्षणात् काञ्चनं दिव्यं सप्तवारं निषेचितम्[2] ।
रविदृष्टं तु[3] तं देवि पन्नगं त्रिगुणं प्रिये ॥ ४५ ॥
तच्छुल्वं[4] हेमसंकाशं तारपञ्चांश[5]योजितम् ।
अष्टमांशयुतं हेम[6] हेमकर्म्मणि चौषधम्[7] ॥ ४६ ॥
नरसाररसे[8] भाव्यं सप्तवारं तु हिङ्गुलम् ।
तेनैव घातयेत्तीक्ष्णं[9] भस्मीभूतत्वमादिशेत्[10] ॥ ४७ ॥
तद्भस्म ताम्रपिष्टं तु[11] त्रिगुणं तेन निर्वहेत् ॥ ४८ ॥
तच्छुल्वं हेमसंकाशं तारमष्टांश[12]योजितम् ।

---

(1) D reads खरसो M reads मर्द्दयन्पाय, which is incorrect. (2) K and M read निषेचित. (3) K reads रविदृष्टे तु, which is incorrect M reads रविदृष्टे तु, which is grammatically incorrect. (4) K reads तच्छ्रु, which is incorrect. M reads तत् पत्र, (without any suffix), which is gram. incorrect. (5) D and K read तार पञ्चाश, which seems to be inaccurate. (6) This word is wanting in K. (7) हेमकर्म्मणिरौषधम्, a variant in M. (8) D reads नरकसाररसे K reads नरकसारसे. M reads नरकसारसे.. (9) तेनै तीक्ष्ण घातये, an incorrect variant in D. K has तापयेत्तीक्ष्ण. M reads घातयेत् तृक्ष्ण. (10) K reads मादिशेत्. M reads भस्मभूतत्वमादिशेत्, which is incorrect. (11) D reads ताम्रपिष्टं तु K reads ताम्रपिष्टे तु. M reads ताम्रपत्रे तु. (12) M reads तारे चाष्टांश

कंकालखेचरी नाम ओषधी परमेश्वरि[1] ।
तस्यास्तैलं तु संगृह्य[2] साधखेचरि[3]संयुतम् ।
भावयेत्[4] दिनमेकन्तु पात्रे भास्करनिर्मिते ॥ ५३ ॥
द्वितीये वासरे प्राप्ते[5] वज्ररत्नं[6] तु घातयेत् ।
अनले भ्रामयेत्तत् तु[7] सुतप्तज्वलनप्रभम्[8] ॥ ५४ ॥
कंकाल[9]खेचरीतैले वज्ररत्नं निषेचयेत्[10] ।
दशवारं[11] निषिक्तं तु भस्माकारं हि[12] जायते ॥ ५५ ॥
तद्धेमपक्ववीजं तु[13] तेन भस्मसमं कुरु[14] ।
त्रिभागं[15] टङ्कणं दत्त्वा ध्मध्मूपागतं[16] धमेत् ।
तत्त्वयाम्मिलति द्वन्द्वं[17] वज्ररत्नं च[18] काञ्चनम् ॥ ५६ ॥

---

(1) D reads परमेश्वरी M reads ओषधी Both are incorrect. (2) This charana and the next three are wanting in D K reads तस्यास्तु, which is not correct. (3) M reads चारखेचरि (4) K reads स्थापयेत्. (5) D reads प्राप्ते M reads द्वितीयवासरे (6) K reads वर्ण रत्न (7) M reads भ्रामयत्तु, which is senseless (8) सुतप्त ज्वलनप्रभम् a variant in D सुतप्तज्वलनप्रभम् a variant in K ज्वलत् ज्वलनप्रभम्, a variant in M (9) K reads कङ्कोल (10) वज्ररत्नानि वेधयेत्, a variant in D (11) K reads दशवारं, which is incorrect (12) D reads तु (13) तद्धेम् पक्ववीजं तु, a variant in D (14) D has हैमचन्द्रेन भस्मसमम् कुरु, wherein the first part seems to be incorrect (15) M reads erroneously त्रिभाग' (16) K reads चंधमूपागतं (where ध्म = ध) (17) D reads द्वन्द्व, which has no clear sense. (18) D and K have तु

तारहेम[1] समांशं तु[2] द्विगुणं पित्तल[3] भवेत् ॥ ४९ ॥
नरसाररसे भाव्यं[4] रसक[5] सप्तवारतः ।
तं रसं[6] रसकं चैव तीक्ष्णं लोहं च[7] पन्नगम् ।
नरसाररसेनैव[8] तैनैवैकत्र मर्दयेत्[9] ।
तत्क्षणाज्जायते बन्धो[10] रसस्य रसकस्य च ॥ ५० ॥
तीक्ष्णं नागं[11] तथा शुल्वं रसकेन[12] तु रञ्जयेत् ।
समस्तं[13] जायते हेम कुष्माण्डकुसुमप्रभम्[14] ॥ ५१ ॥
पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि रसबन्धं सुदुर्लभम्[15] ॥ ५२ ॥

---

(1) D has तारहेम K has तारे हेम M has तार है (2) Both D and M read erroneously श्रमांश तु and श्रमांश respectively (3) K has द्विवार दशवर्णं क्षेत्रायते इति which is absurd M has विवर्णं पतित (4) नरकसाररसे भा a variant in D नरकसाररसे भाव्य, a variant in K This charana wanting in M (5) K reads नरक M reads रहेन्द D reads नरस This charana and the next three are not fou in M (7) D has तीक्ष्ण पन्नोहं च which is inc K has तीक्ष्ण च (8) D and K read नरकसाररसेनैव (9) तैनैकत्र विमर्द a variant in K (10) K and M read बद्धो which is gram. correct (11) M reads तीक्ष्णनाग (12) D reads रसेकैन whi seems to be an error of the scribe (13) M reads सविनुम, wh is un ntell gible (14) हेम कुष्माण्डकप्रभम् a variant in D क कसुमप्रभम् a variant in M where n the first term is incorrect (D reads बद्ध सुदुर्लभ Th s hem st ch and the next are wanting in K

कंकालखेचरी नाम ओषधी परमेश्वरि[1] ।
तस्यास्तैलं तु संगृह्य[2] माषखेचरि[3]संयुतम् ।
भावयेत्[4] दिनमेकन्तु पात्रे भास्करनिर्म्मिते ॥ ५३ ॥
द्वितीये वासरे प्राप्ते[5] वज्ररत्नं[6] तु घातयेत् ।
अनले धामयेत्तत् तु[7] सुतप्तज्वलनप्रभम्[8] ॥ ५४ ॥
कंकाल[9]खेचरीतैले वज्ररत्न निषेचयेत्[10] ।
दशवारं[11] निषिक्तं तु भस्माकारं हि[12] जायते ॥ ५५ ॥
तद्धेमपक्ववीजं तु[13] तेन भस्मसमं कुरु[14] ।
त्रिभागं[15] टङ्कणं दत्त्वा अन्धमूषागतं[16] धमेत् ।
तत्क्षणान्मिलति द्वन्द्वं[17] वज्ररत्नं च[18] काञ्चनम् ॥ ५६ ॥

---

(1) D reads परमेश्वरी M reads ओषधी Both are incorrect. (2) This charaṇa and the next three are wanting in D K reads सगृह्य, which is not correct (3) M reads मधुखेचरि (4) K reads स्थापयेत् (5) D reads प्राप्तं M reads द्वितीयवासरे (6) K reads वज्रं रत्न (7) M reads धामयन्तु, which is senseless (8) सुतप्त स्वनलप्रभम् a variant in D सुतप्तज्वलनप्रभम् a variant in K सुतप्त ज्वलनप्रभम्, a variant in M (9) K reads कङ्कोल (10) वज्ररत्नानि वेधयेत्, a variant in D, (11) K reads दशाचार, which is incorrect. (12) D reads तु (13) तद्धेमन् पक्ववीजं तु, a variant in D (14) D has तैधन्द्रेन भस्मसमम् कुरु, wherein the first part seems to be incorrect (15) M reads erroneously वभाट (16) K reads अन्धमूखागत (where ख = ष). (17) D reads वड, which has no clear sense. (18) D and K have तु

चन्द्रहेम[1] वरारोहे समं जारयते यदि ।
कोटिवेधी रसो देवि[2] लोहान्यष्टौ च विध्यति[3] ॥ ५७॥
पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि रसबन्धं[4] सुदुर्लभम् ॥ ५८ ॥
सबीजा चौषधी ग्राह्या[5] काचिद्रुद्रलता[6] प्रिये ।
मन्त्रसिंहासनी नाम द्वितीया देवि खेचरी[7] ।
पातालयन्त्रे तत्तैलं गृह्णीयात्ताम्रभाजने[8] ॥ ५९ ॥
तस्य तैलस्य मध्ये तु प्रक्षिपेत् खेचरीरसम्[9] ।
मेदिनी[10]यन्त्रमध्ये तु स्थापयेत्तु[11] वरानने ॥ ६० ॥
पूर्व्वोपध्या तु तद्देवि[12] गगनं मेदिनीतले[13] ।
रसग्रास[14] ततो दत्त्वा मर्द्दनात्[15] गोलकं[16] कुरु ॥ ६१ ॥

---

(1) K reads चन्द्रे हेम (2) D reads देवी, which is incorrect. (3) D reads वेधति M has स हाष्टौ च विविद्धति (4) D has रसबद्ध, which is grammatically incorrect (5) सबीजमोषधी ग्राह्य, an incorrect variant in D सबीज चौषधी ग्राह्या, a variant in K सबजा चौषधी ग्राह्या, an incorrect variant in M (6) D reads किचित् K reads किचित् द्रुमलता. (7) D reads द्वतिया देवि खेचरी wherein the first term is incorrect K reads द्वतीया दिवि खेचरी, which is partly incorrect (8) M reads ताम्रभाजनम् which is not correct. (9) क्षिपेत् खचरी रस, a variant in D, which is partly incorrect (10) D reads मेदनी (11) M reads स्थापयित्वा (12) पूर्वेष्याव्या तु स देवी, a variant in D पुर्वोपध्य तु तद्देवि, a variant in M. Both seem to be incorrect (13) D reads मेदिनिस्त्वे K reads मेदिनितलं M reads मेदिनीतलम् (14) M reads erroneously रसग्रास (15) D reads मर्दयेत् (16) M reads गोलक

बद्धा[1] पोटलिकां[2] तेन गगनं तेन जारयेत्[3] ।
समे[4] तु गगने जीर्णे बद्धस्तिष्ठति सूतकः ॥ ६२ ॥
भस्त्रा[5]फूत्कारयुक्तेन[6] धाम्यमानेन नश्यति[7] ।
काकविष्ठासमं रूपं समजीर्णस्य जायते[8] ॥ ६३ ॥
द्विगुणे गगने जीर्णे अष्टौ लोहानि संहरेत् ॥ ६४ ॥
पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि रसबन्धं सुदुर्लभम् ॥ ६५ ॥[9]
शिवदेहात् समुत्पन्ना ओषधी तुरसिंहनी[10] ।
जारयेद्गन्धकं सा तु[11] जारयेत् सापि तालकम्[12] ॥ ६६ ॥
काञ्चनं जारयेत् सापि[13] रसेन्द्रं सा च बद्धयेत्[14] ।
प्रवालं जारयेत् सा तु[15] गगनं द्रावयेत् तथा[16] ।

---

(1) This is wanting in D (2) M reads पट्टलिकां. (3) भाग स तेन जारयेत्, a variant in D M reads चारयेत् (4) D reads सम (5) D has भस्त्र, which is not accurate. (6) M has भात्कारणात् यन्त्रेण, which is absurd (7) D reads सश्यति. K reads घास्यति (8) D reads जारयेत् M reads सम जीर्णस्य (9) This hemistich and the next are not found in D (10) K reads चौषधी. M reads नहुरीडरी (11) We do not find गन्धक सा तु in K (12) M has तालरेत् सा पटालकम् The portion beginning from this charana and ending in वज्रञ्च घातयेत् सा तु is not found in K (13) D has जारयेत्सापि, which is an error of the scribe (14) रसेन्द्रमपि बन्धनात् a variant in D. (15) D reads भावयेत्याम् which seems to be भावयत्याय (16) M reads मत

यश्च घातयेत् सा तु[1] सर्व्वसत्त्व च[2] पातयेत् ॥ ६७ ॥
(जारयेत् सर्व्वलोहानि सत्त्वान्यपि च पाचयेत् ।)[3]
हरींदरीरसे न्यस्य[4] गोमृङ्गे तु वरानने ।
धान्यराशौ निधातव्य मृत तिष्ठति सूतकम्[5] ॥ ६८ ॥
दिव्यौषध्या रसेनैव[6] रसेन्द्र' सुरवन्दिते[7] ।
समे तु कनके जीर्णे दशकोटीसु[8] वेधयेत् ॥ ६९ ॥
पञ्चमे लक्षकोटिस्तु[9] षड्गुणे स्पर्शवेधक.[10] ।
सप्तमे धूमवेधी स्यात् अष्टमे त्ववलोकत:[11] ।
नवमे शब्दवेधी स्या[12]दत ऊर्द्ध[13] न विद्यते ॥ ७० ॥

---

(1) यश्च तु घातयेत् या तु a variant in D, wherein या is incorrect (2) D reads तु (3) We have got this hemistich only in K which we have printed within brackets (4) हरदीरारसे न्यस्य a variant in K हरिन्द्रीरसमन्यस्य a variant in M (5) मृततिष्ठति सूतक, a variant in D मृततिष्ठति सूतक, a variant in K. द्रुत तिष्ठति सूतकम्, a variant in M We have adopted the above after collating all the texts. (6) दिव्यौषधिरसेनैव a variant in M (7) D reads रसेन्द्री सुरवन्दिते, which is grammatically incorrect K reads रसेन्द्रो, which is also incorrect. M reads रसेन्द्र (8) K has दशकोटि तु M has दशकाटिन् (9) K has लक्षकोटि तु M has लक्षकोटौ तु (10) D reads स्यात् स वेधयेत् (11) D reads ह्यवलोकित M reads ह्यवलोकत (12) D has नवमे दशमे वेधो स्यात्,– which mars the metre and the sense (13) K reads दतो इति which is not correct

भ्रमन्ति पशवो मूढा [1] कुलौषधिविवर्ज्जिता [2] ।
तृणौषधि[3]रसानाञ्च नैव सिद्धि प्रजायते ॥ ७१ ॥
तस्मात् सर्व्वप्रयत्नेन ज्ञातव्या तु कुलौषधी[4] ॥ ७२ ॥
दिव्यौषधी चतु षष्टि [5] कुलमध्ये व्यवस्थिता[6] ।
नैव जानन्ति मूढास्ते[7] देवमोहेन[8] मोहिता ॥ ७३ ॥
अदिव्यास्तु तृणौषध्यो[9] जायन्ते[10] गिरिगह्वरे ॥ ७४ ॥
तृणौषध्या रसे सूत[11] नैव बद्ध कदाचन[12] ।

---

(1) D reads भ्रमन्ति पश्व मे मूढा K reads भ्रमती पशवो मूढा, wherein the first term is inc (2) कलौषधीविवर्जिता a variant in D (3) D has वर्नौषधी K has तृणौषधी M has त्रौणौषधि (4) D reads erroneously ज्ञातव्यौ तु कलौषधी K reads also incorrectly ज्ञातव्यास्तु कलौषधी M reads ज्ञातव्या तु कुलौषधी which is incorrect (5) दिव्यौषधीश्चतु षष्टी a variant in D and K which is incorrect. M reads दिव्यौषधि चतुष्षष्टि which is also incorrect. (6) K reads व्यवस्थिता which is not correct M reads कुलमध्य which is incorrect (7) नैव जाति मूढा सा a variant in D K reads नैव जानाति मूढास which is grammatically incorrect. M reads नैव जानन्ति मूढास्तान्. (8) D and K read erroneously शिवमायैव which ought to be शिवमाययैव (9) D has भादीव्यास्तु वनौषध्या which is grammatically incorrect M has also an incorrect variant—भादिव्यास्तु वणौषद्दो (10) D reads जायते which is incorrect. (11) D has वनौषधीरसे सूत वणोषद्या विदीनाश a variant in M Both are incorrect (12) K reads बध which is incorrect जारयन्ति ते a variant in M

त सूत मारयेद्भद्रे[1] गजारिदिव्यकौषधी[2] ॥ ८६ ॥
भक्षित, स रसो येन[3] सोऽपि साक्षात् सदाशिव ।
भक्षिते तोलकैकेन[4] स्पर्शवेधी भवेन्नर ॥ ८७ ॥
प्रस्वेदात्तस्य गात्रस्य रसराजस्य वेध्यते[5] ।
प्रस्वेदादपि मूत्रेण[6] अष्टौ लोहानि काञ्चनम् ॥ ८८ ॥
लक्षवर्षसहस्राणि[7] स जीवेत् साधकोत्तम.[8] ।
प्रजापति कृष्णतेजा[9] क्षणाद्बध्नाति सूतकम्[10] ॥ ८९ ॥
गजारिस्पर्शनाद्देवि[11] क्ष्मापालेन च बध्यते[12] ॥ ९० ॥
वज्रवल्लीरसेनैव[13] भावित गगन प्रिये ।
जारयेद्वालुकायन्त्रे खोटो भवति तत्क्षणात्[14] ॥ ९१ ॥

---

(1) D has मारयिद्रस which is unintelligible K has वस.
(2) D and K read दिव्यमौषधी M reads दिव्य चौषधी Both are incorrect
(3) भक्षितौरसयोगम a variant in D भक्षयन् तस रसौ यम, a variant in K. M reads सा रस All are gram inc
(4) D reads भक्षते K reads तोलकैकेन Both are incorrect.
(5) M reads रसराजस्तु वध्यते
(6) प्रस्वेदात्तस्य गात्रस्य a variant in M
(7) भक्षा दृश्यंसहस्राणि, a variant in D, wherein the middle term is incorrect
(8) D reads नाव सशय
(9) D has कृष्णतेज, K has प्रजापते कृष्णतेजा
(10) क्षणाद्भाति मूतक an incorrect variant in D K has only क्षणा and wants four charanas next following
(11) M reads स्पर्शनादेव
(12) चान्ति गयम वध्यते a variant in D which is unintelligible
(13) M reads तौरवल्ल्या रसैनैव
(14) D reads क्षणात् instead of तत्क्षणात् K reads खाते which is not correct

मृतगोलकमार्षिकं[1] मार्षिकं हेमगोलकम्[2] ।
एकीकृत्य[3] तु संमर्द्य[4] लुङ्गाम्लेन[5] दिनत्रयम् ।
कर्षकं नागपत्राणि[6] रसकल्केन लेपयेत् ॥ ८२ ॥
वेष्टयेद्दृषिकाल्या च[7] तत्पिण्डं लेपयेत् ततः ।
मारयेत् पन्नगं देवि शक्रगोपनिभं[8] भवेत् ॥ ८३ ॥
कर्षकं तारपत्राणि मृतनागेन लेपयेत् ।
दृषिकाल्या च तत्पत्रं लेपितं[9] वेष्टयेत्ततः ॥ ८४ ॥
तत्तारं म्रियते देवि सिन्दूरारुण[10]सन्निभम् ।[11]
सहस्रांशेन तेनैव शुल्ववेधं प्रदापयेत् ॥ ८५ ॥
जायते[12] कनकं दिव्यं देवाभरणभूषणम् ॥ ८६ ॥

---

(1) D reads माषिक K has मृतकमार्षक माषिक M reads दृतके रसक मृत All the texts seem to be inaccurate (2) माषक हेमं गोलक, a variant in D K reads माषिक in lieu of मार्षक which is incorrect. M reads हेमगाहकम् (3) All the texts read एकी कृत्वा, which is gram inc (4) D reads तत् सर्वं M reads सम्मर्दी, which is *incorrect* (5) D has *लुगाम्लेन* K *reads erroneously* माळेन. (6) कर्षं च नागपत्राणि a variant in D. M reads कर्षक for कर्षक (7) The portion from this *charana upto the* शुल्ववेध प्रदापयेत् *is not found* in D K has वैष्टयेद्दृषिकवल्या लेपयेद्दृषिकालिच, a variant in M (8) M reads शक्रेशाभनिभ which is apparently an error of the scribe (9) K reads दृषिकवल्या तत् पत्र लेपयत् (10) K reads षिषुराहव, which seems to be incorrect. (11) The portion commencing from कर्षक तारपत्राणि and ending in सन्निभ is not found in M (12) D reads जारयेत् which is incorrect

क्षीरयुक्ता[1] बहुफला ग्रन्थियुक्ता[2] च पार्व्वति[3] ।
नाम्ना चट्नपर्णीति[4] प्रशस्ते रसबन्धने ॥ ९७ ॥
एकवीराकन्दरसे[5] मूकमूषा[6]गतं रसम् ।
धमेन्मुखानिलैर्बद्धो[7] भक्षणाय प्रशस्यते ॥ ९८ ॥
रक्तकञ्चुकिकन्दं तु[8] स्त्रीस्तन्येन तु पेषितम्[9] ।
मूषाया[10] पूर्व्वयोगेन कुरुते[11] रसबन्धनम् ॥ ९९ ॥
छुयिकापत्रिका[12]वीज नारी[13]क्षीरसमन्वितम् ।
धमयेत्[14] पूर्व्ववत् सूतं भक्षणार्थाय वार्त्तिक.[15] ॥ १०० ॥

---

(1) D has क्षीरयुक्ता K has क्षीरे युक्ता (2) D reads ग्रन्थीयुक्ता K reads ग्रन्थीयुक्ता (3) K reads पार्वती which is gram inc (4) D reads चम्मपर्णी K reads चतुर्मपर्णीति M reads चत्पनपर्णति It is very d fficult to find out the prop*r term from all these texts We have adopted the above text after referring to the meaning of these terms (5) M reads कन्दकन्दे (6) Both D and K read मूकमूषा [ष being pronounced as ख] (7) धमेँ मुखानिलैर्बद्धो a var ant in D अग्निमन्त्रनिर्बद्धो a variant in M (8) D reads रक्तकञ्चकन्दं K reads कञ्चकि in place of कञ्चुकि M reads रक्तकञ्चुकि कन्दाग which appears to be incorrect (9) D has पाचितः which is incorrect M reads पिबयन् , which is not accurate here (10) Both D and K read मूषायां (11) M reads erroneously कुर्वति (12) D has छुवकापत्रिका M has छवीपत्रकां (1) M reads नारि, which is evidently an error of the scribe (14) K reads धामयत् (15) D reads वर्तिकः K reads भक्षणार्थं च वर्तिक M reads वार्त्तिक All the texts a e incorrect

वज्रकन्दं समादाय[1] रसमध्ये[2] विनिक्षिपेत् ।
गजेन्द्राख्यं[3] पुटं दत्वा सप्तधा बद्धतां[4] नयेत् ॥ १०१ ॥
भक्षयेत् तं रसं प्राज्ञः[5] षण्मासादमरो भवेत् ॥ १०२ ॥
लाङ्गलीकन्दमादाय कर्कोटीकन्दमेव च ।
रस तन्मध्यगं[6] कृत्वा स्वेदयेन्मर्दयेत् पुनः[7] ॥ १०३ ॥
म्रियते[8] नात्र सन्देहो ध्मात[9]स्तीव्रानलेन तु ।
शुकचञ्चुगत सूतं पुटयेद्दामयेत्ततः[10] ॥ १०४ ॥
शताशं वेधकर्त्तायं[11] देहसिद्धिकरो भवेत् ॥ १०५ ॥
हंसपादोरस[12] सूतं शूककन्दोदरे क्षिपेत्[13] ।
गजेन्द्रपुटन[14] दद्यात् म्रियते[15] नात्र संशय. ॥ १०६ ॥

---

(1) वज्रकन्द समानीयात्, a variant in D (2) D reads रसं मध्ये So also K (3) D has गजेन्द्राख्ये (4) D reads बद्धातां, which is incorrect M reads बद्धतां (5) भक्षयेत्र रस प्राज्ञ, a variant in D K reads भक्षयेत्र रसं प्राज्ञ (6) D has रस त मध्यम (7) M reads ततः. (8) Both D and M read मृयते which is gram inc (9) Both D and K read ध्मात, which is not accurate here (10) This charana and the next three charanas are not found in K. M reads ध्माप.ततः (11) M reads वेधयेत् कर्त्तां which has no clear sense (12) D has हंसपादरसं (13) शूककन्दरसो भवेत्, a variant in D M reads दककन्दोदरे क्षिपेत् (14) D has गजेन्द्र पुटं K has गजेन्द्रपुटं (15) Both D and M read मृयते, which is incorrect

हंसाङ्घ्रिं शुकतुण्डीं च[1] गृहीत्वा[2] मर्दयेद्रसम् ।
क्रौञ्चपादोदरे दत्त्वा[3] ततो[4] दद्यात् पुटत्रयम् ॥ १०७ ॥
म्रियते[5] नात्र सन्देहो लक्षवेधी महारसः ॥ १०८ ॥
तृण[6]ज्योतिरिति ख्याता शृणु दिव्यौषधी प्रिये ।
निशासु[7] प्रज्वलेन्नित्यं नाग्नि ज्वलति[8] पार्वति ।
तस्या मूले तु निक्षिप्त क्षीर रक्त भवेत् प्रिये ॥ १०९ ॥
तन्मूलरसगन्धाभ्रै[9]र्मातुलुङ्गाम्लपेषितैः[10] ।
शुल्बपत्रं विलिप्तं तु[11] भवेद्धेम पुटत्रयात्[12] ॥ ११० ॥
तन्मूलचूर्णसंयुक्तो[13] रसराज सुरेश्वरि[14] ।
मातुलुङ्गरसे घृष्ट[15]मभ्रकं चरति क्षणात् ॥ १११ ॥

---

(1) हंसाङ्घ्री शुकतुण्डी a variant in D हंसाङ्घ्रि शुकतुण्डी a variant in K हंसाङ्घ्रि शुकतुण्डी च, a variant in M which is incorrect (2) M reads गृहीत्वा which is not unanimously correct (3) M reads क्षिप्त (4) D has ततः K has ततः (5) D reads erroneously मृयते This hemistich and the next four are not found in M. (6) D reads तथ which is evidently an error of the scribe. (7) This hemistich and the next are not found in D (8) K reads ज्वलित (9) D reads रसाभ्र (10) K reads पेषिते, which is incorrect. (11) शुल्बपत्रविलिप्तं तु a variant in D, which is not correct (12) D reads पुटत्रयम्, which is not correct. (13) तं चूर्णचूर्णसंयुक्तो a variant in D, which has no sense K reads संयुक्तः. M reads संयुक्त which is grammatically incorrect. (14) D has रसराजेश्वरेश्वरी, which is incorrect. M reads सुरेश्वरी which is also incorrect. (15) K reads घृष्टैर्दं M reads घृष्टं

अथोच्चटीं[1] प्रवक्ष्यामि रसबन्धकरी[2] प्रिये ।
एकमेव[3] भवेन्नालं तस्य रोम तु[4] वेष्टनम् ॥ ११२ ॥
तस्याग्रे च भवेत् पुष्पं शुकतुण्डस्य सन्निभम्[5] ।
तत्पत्राणि च देवेशि शुकपिच्छनिभानि च ।[6]
तत्कन्दं कुष्ठसंस्थानं[7] घोरं सिन्दूर[8]सन्निभम् ॥ ११३ ॥
जलं स्रवेन्मधूच्छिष्टं[9] तत्समादाय पार्व्वति ।
वेधयेत् सर्व्वलोहानि काञ्चनानि भवन्ति च ॥ ११४ ॥
रसतालकतुल्यानि[10] मर्द्दयेदुच्चटीरसे. ।
आतपे म्रियते[11] सूतो रसो दिव्यौषधीबलात्[12] ॥ ११५ ॥
वेधयेत् सप्त[13] लोहानि लक्षांशेन वरानने ॥ ११६ ॥[14]

---

(1) D has मथांचटीं, which is unintelligible K has मथोपटीं M has मथेन्नटि (2) M reads रसबन्धकर, which is incorrect (3) D reads एकमेव, which is incorrect. (4) D reads रोम तु K reads राम तु M reads रोमम. (5) D has सन्निभ M has शुक तुण्डेव (6) This hemistich and the next are wanting in D (7) M reads कूर्मसंस्थानं (8) K reads सिन्दुर, which is incorrect. (9) D has स्रावेत् K has मधुपिष्ट which is incorrect M has जल द्रव्यमधूच्छिष्टं (10) रसतालुकतुल्यानि, a variant in D रसतालक तुल्यानि, a variant in K. ससतालकतुल्यानि, a variant in M (11) D reads मृतये which is incorrect. K reads स्रोते, which is unintelligible. M reads मृयते, which is gram. inc. (12) D has दौषीषधी बलात्, which is not correct. (13) M reads सर्वं (14) After this śloka we find in D—पत्र रस च देवेशि &c., a portion of चित्रककल्प, which is described afterwards, and in K—ज्योतिष्मतीतैलविधि, which will be mentioned after चित्रककल्प. We have adopted the text in M

अथ रक्तस्नुहीकल्पं[1] वक्ष्यामि सुरसुन्दरि[2] ।
स्नुहीक्षीरेण शुल्वस्य[3] पत्रलेपं तु कारयेत्[4] ॥ ११७ ॥
क्षीरेण तापयेद्भूयः[5] सप्तवारं वरानने ।
आवर्त्तितं[6] भवेद्यावज्जाम्बूनदसमप्रभम् ॥ ११८ ॥
(अथातस्तिलतैलेन पाचयेच्च दिनत्रयम् ।
तथा शुल्वस्य पत्राणि वेध्यं जाम्बुनदं भवेत् ॥)[7]
रसं रक्तस्नुहीक्षीरं[8] कुनटीं गन्धकाभ्रकम्[9] ।
दरदञ्चैव लोहानि सहस्रांशेन वेधयेत्[10] ॥ ११९ ॥
स्नुहीक्षीरं समादाय[11] निशार्द्धं हेम चोभयम्[12] ।

---

(1) स्नुहिकल्पं प्रवक्ष्यामि, a variant in D स्नुहीकल्पं प्रवक्ष्यामि, a variant in K अथ रक्त स्नुहीकल्पं, a variant in M (2) D reads विख्यात च सुख दिने K reads विख्यात सुरवन्दिते. (3) D has स्नुहिक्षीरेषु शुल्वस्य M has स्नुहिरक्तेन शुल्वस्य (4) पत्र लेपस्तु कारयेत्, an incorrect variant in D (5) Both K and M read तापयेत् भूय (6) *D reads सप्तत* (7) *We find this incongruous śloka in* K only, hence we have put it within brackets and have not numbered it (8) रसरक्त स्नुहीक्षीर, an incorrect variant in D K reads रक्तस्नुहिक्षीर. M reads रक्तस्नुहिक्षीर, which is apparently an error of the scribe (9) D has कुनटीगन्धकाभ्रकम्. M reads कुनटी instead of कुनटीं (10) K reads मर्दयेत् प्रहरत्रय. After this charana K has an incorrect and incomplete hemistich which is not found in any other MSS. The hemistich runs thus —सहस्रांश वेधयेत्तार गुल्वयोभूतारसं. (11) D has an incomplete charana स्नुहीर समादाय M reads स्नुहिक्षीर (12) निशार्धे हेमदो भवेत्, *a variant in D*, which has not the *following* two hemistichs कुनटी &c. and चनेनैव &c. निशामार्गेण वेदयेत्, a variant in M, which also does not contain the above two hemistichs

कुनटीं गन्धचूर्णञ्च[1] सर्व्वमेकत्र मर्द्दयेत् ॥ १२० ॥
अनेनैव प्रकारेण निशार्द्धं हेम शोधयेत् ।
गुटिकाङ्कृत्य तेनैव[2] नागं विध्यति[3] तत्क्षणात् ॥ १२१ ॥
अथातः स्थलपद्मिन्या[4] दिव्यौषध्या विधिं शृणु ॥१२२॥
पद्मिनीसदृशी पत्रैः[5] पुष्पैरपि च तादृशी[6] ।
भङ्गे चैव[7] भवेत् क्षीरं रक्तवर्णं सुशोभनम् ॥ १२३ ॥
आक्रम्य[8] वामपादेन पश्येद्गगनमण्डलम्[9] ।
पश्येच्च[10] तारकायुक्तं[11] ग्रहनक्षत्रमण्डलम् ।
लक्षयोजनतो[12] देवि सा ज्ञेया[13] स्थलपद्मिनी ॥ १२४ ॥
तस्याः[14] पञ्चाङ्गमादाय हरगौरीसमन्वितम् ।
मनःशिलातालयुक्तं माक्षिकेण समन्वितम् ॥ १२५ ॥

---

(1) K reads कुनटीं गन्धक चूर्णेन, which seems to be partially in correct (2) D reads गुटिकाङ्कृत्वा तेनैव K reads गुटिकाङ्कृत्वानेनैव M reads गुटीकृत्वन्तु तेनैव All these texts are partly incorrect. (3) D reads वेधति, which ought to have been वेधयति. (4) D has. अथात्यथा पद्मिन्या, an incomplete and incorrect charana (5) पद्मिनी तु समपत्रै, an incorrect reading in D M reads, पद्मिनीसदृशा पत्रै (6) M reads पत्रैरपि च तादृशैः, wherein the first term is tautological (7) M reads भवेऽपि च (8) D reads आक्रम्य (9) पश्येदूर्ध्वं तु मण्डलम् a variant in D (10) D has दृश्येत, which has no sense (11) M reads तारकाभिश्च (12) M has लक्षयक्षाजतो, which has no sense (13) D reads सा ज्ञेयाच which mars the metre. (14) Four hemistichs commencing from तस्याः are not found in M

मर्द्दयेत् सप्तरात्रं तु तेन शुल्वञ्च वेधयेत्[1] ।
सहस्रांशेन देवेशि[2] विद्ध[3] भवति काञ्चनम् ॥ १२६ ॥
तस्याः पञ्चाङ्गमादाय पूर्व्वोक्तविधिना प्रिये[4] ।
चारयेत्[5] सूतराजन्तु[6] मूकमूषागतं[7] धमेत् ॥ १२७ ॥
वेम्रियते[8] मूषिकामध्ये सकोचेन न संशयः[9] ।
तेनैव सर्व्वलोहानि सहस्रांशेन वेधयेत् ॥ १२८ ॥
अथातः[10] सम्प्रवक्ष्यामि कुमुदिन्या[11] विधिं प्रिये ।
भित्त्वा काश्मीरिपाषाणे[12]पूर्णिमायान्तु कारयेत्[13]॥१२९॥
तस्याः पञ्चाङ्गमादाय भावयेत्तु मनःशिलाम् ।
खर्परे[14] धारयित्वा तु भावयेत्तु पुनः पुनः ॥ १३० ॥

---

(1) मानं शुल्वं च वेधयेत् a variant in D (2) D reads सहस्रांशे देवेशि, thus destroying the metre (3) D reads सिद्धि K reads शुद्ध (4) K has भूर्जं only for this charana. (5) D reads मारयेत् (6) M reads सूतराजश्च (7) D has मूकमूषागत K has मुकमुखागत. Both are incorrect (8) M reads मृयते which is grammatically incorrect (9) सकोतेन सयन च a variant in D, the sense whereof is not clear (10) The whole piece relating to कुमुदिनी is not found in M (11) D reads कमुन्यां which is incorrect (12) D reads काश्मरिपाषाण (13) पूर्णिमायां कारयेत् प्रिय a variant in D After this sloka we find in D the following hemistich—कुमुदिनिकन्दमादाय तस्य मध्ये रस क्षिपेत्, and in K—सस दायानि प्रयस्ता चित्रकस्य यथा नि चाकन्यादिकसनि हि These seem to be redundant (14) K reads खापरे (a slang term)

खर्परे द्रावितं नाग[1] तत्काल्केन युत[2] कुरु ।
काश्मीरद्रवतुल्यं हि[3] जायते कनक ध्रुवम् ॥ १३१ ॥
चित्रकस्य यथा ग्राह्य[4] कथयामि समासत.[5] ॥ १३२ ॥
चित्रकस्त्रिविधो ज्ञेयो[6] रक्तः कृष्णो रसायने[7] ।
शुक्लो[8] व्याधिप्रशमने श्रेष्ठो मध्यः कनीयस.[9] ॥ १३३ ॥
कृष्णं रक्त सितं[10] वापि हेमन्ते नोद्धरेद्[11]बुध. ॥ १३४ ॥
कृष्णचित्रकमुत्पाट्य[12] गोभिर्नाघ्रातमीश्वरि[13] ।

(1) खर्परमध्ये द्रवित नाग, an absurd reading in D (2) D reads युत, which is incorrect. (3) काश्मिद्रवाद्र द्रव्यतुल्य हि, an absurd reading in D (4) D reads यथागुह्य wherein the first term is incorrect. This hemistich is not found in K (5) M reads समागत, which is incorrect (6) D reads मेयो M reads त्रिविध चित्रको ज्ञेय, wherein the first term is incorrect. (7) D and K read रक्तकृष्णो M reads कृष्णो रक्तो रसायनम् wherein the middle term is incorrect (8) D reads शुक्ले, which is not correct. K reads शु only M reads शुक्ल (without any suffix) which is gram inc. (9) श्रेष्ठमध्यकनीयस, a variant in D प्रेष्ठमध्यकनीयस, a variant in K श्रेष्ठमध्यात् कनीयसम्, a variant in M All are incorrect (10) K reads सित, which is erroneous M reads erroneously रक्तं in place of रक्त. (11) K reads चोद्धरेद् which is not accurate. (12) Both D and K read कृष्णचित्र समुत्पाट्य, but the term is चित्रक and not चित्र (13) गोपनीयातिस्वेश्वरी, a variant in D, गोभिर्नाघ्रातमतीश्वरी, an incorrect variant in K M reads मीश्वरी, which is gram inc.

चोरमध्यस्थितं चोरं[1] कृष्णवर्णं भवेत् क्षणात् ॥ १२५ ॥
तस्य पञ्चाङ्गचूर्णेन[2] पारदं[3] सह मर्द्दयेत् ।
धमेच्च[4] मूकमूषायां खोटो[5] भवति तत्क्षणात् ॥ १२६ ॥
रक्ताम्बरधरो भूत्वा[6] रक्तमाल्यानुलेपनः ।
कृष्णपक्षे तु पञ्चम्यां रक्तशाल्योदनेन तु[7] ।
बलिं दत्त्वा महादेवि[8] रक्तचित्रकमुद्धरेत् ॥ १२७ ॥
रक्तचित्रकचूर्णेन[9] वङ्गस्तापैस्त्रिभिस्त्रिभिः[10] ।
सर्व्वदोषविनिर्म्मुक्तः[11] स्तम्भमायाति[12] तत्क्षणात् ॥१२८॥
तन्मूलं सूतकं चाम्ले[13] कङ्गुणीतैलसेचनात्[14] ।
एकविंशतिवारेण शुल्वं[15] शुद्धं भविष्यति ॥ १२९ ॥

---

(1) चोरमध्ये स्थितेत् चोर, a variant in D. स्थित is wanting in M (2) D reads पञ्चाङ्गचूर्णं तु (3) D reads पारदेन (4) D reads धामयेत्. (5) M reads खोटी. (6) K reads erroneously भूक्ता The word धरो is wanting in M (7) D reads रक्तमाल्यो दनेन तु, which is incorrect M reads रक्तशल्योदनेन च, which is an error of the scribe (8) M reads ततो देवि. (9) M reads चूर्णेन, which is incorrect (10) K reads वङ्ग (without any suffix), which is gram incorrect वङ्गतापैस्त्रिस्त्रिभि, an incorrect variant in M (11) D reads विनिर्मुक्ता. K reads विनिर्मुक्तो. M reads विदुर्मुक्त All the readings are incorrect (12) M reads स्तम्भमायाच (13) K reads चाम्ल M reads चैव (14) D reads सयुता M reads सैच नम्. After this hemistich we find in D the following hemistich, which runs thus —पतल्लिपप्रमाणेन चन्द्रार्कं काञ्चनं भवेत. We have not adopted this, for it seems to us redundant (15) K reads erroneously शुल्ब

रक्तचित्रकभल्लात तैललिप्तं पुटेन तु[1]।
चन्द्रार्कपत्रं देवेशि जायते हेम शोभनम्॥ १४०॥
नागिनीकन्दसूतेन्द्रं[2] रक्तचित्रकसंयुतम्[3]।
पत्रलेपप्रमाणेन[4] चन्द्रार्कं काञ्चनं भवेत्॥ १४१॥
रक्तचित्रकसंयुक्तो रसोऽपि सर्व्वदो भवेत्॥ १४२॥[5]
ज्योतिष्मतीतैलविधिं[6] वक्ष्यामि शृणु पार्व्वति॥ १४३॥
ज्योतिष्मती नाम लता या च[7] काञ्चनसन्निभा।
वल्लीवितानबहुला हेमवर्णफला शुभा॥ १४४॥[8]
आषाढपूर्व्वपक्षे तु[9] गृहीत्वा[10] वीजमुत्तमम्।
तिलवत् क्वाथयित्वा तु[11] हस्तैः पादैरथापि वा[12]।
तस्य तैलं[13] समादाय कुम्भे ताम्रमये क्षिपेत्[14]॥ १४५॥

---

(1) M reads भवेन तु, which has no clear sense (2) नागनीकरसूतेन्द्र, a reading in D नागिनिकरसूतेन्द्र, a reading in K नागीनिकन्दसूतम्, a reading in M We have adopted the above text, after collating all the texts (3) M reads स्वतम् (4) M reads प्रतापैस्तु (5) This hemistich is not found in M. After this we find in D चित्रककल्प and in K कदचित्रकल्प. (6) M reads अथ ज्योतिष्मती तैल. (7) M reads याति, which is not correct (8) This hemistich is not found in M (9) Both D and K read पूर्वपक्षस्य. (10) M reads यहीत्वा, which is not unanimously correct. (11) D reads काथयित्वा तु M reads क्वतीत्य साधयित्वा च (12) D has हस्तोपादैरथापि वा, which is incorrect. K and M have हस्तपादैरथापि वा (13) D and K read तस्यातैल. (But the word बीज is neuter) (14) कुम्भे ताम्रे पयो क्षिपेत् a variant in D, wherein the third term is incorrect

तापयेद्भूगतं[1] कुम्भं क्रमादूर्द्ध तुषाग्निना ।
षण्मासे तु व्यतिक्रान्ते[2] स घट. काञ्चनं भवेत् ॥ १४६ ॥
त तु[3] हेममय कृत्वा तैलमाक्षिकमिश्रितम्[4] ।
प्रतिवापे[5] निषिञ्चेत् तत् हेम ताम्रसम[6] भवेत् ॥ १४७ ॥
तथाच शतवेधि[7] स्यात्—विद्यारत्न[8]मनुत्तमम् ॥ १४८ ॥
दग्धारोहा[9] प्रवक्ष्यामि रसबन्धकरी प्रिये[10] ।
स्पर्शवेधे तु[11] सा ज्ञेया सर्व्वकार्य्यार्थसाधिनी ॥ १४९ ॥
शस्त्रच्छिन्ना[12] महादेवि दग्धा वा पावकेन तु[13] ।
प्ररोहति घणाद्दिव्या[14] दग्धा च्छिन्ना महौषधी[15] ॥१५०॥

(1) D reads भूमितं M reads स्थापयत्. (2) षण्मासे तु व्यतिक्रम्य, a variant in D षण्मासे त्वतिक्रान्ते, a variant in M. (3) D reads तत्कुल, which has no sense K reads ताम (4) तैल मक्षिकमिश्रितम्, a variant in D K reads तैम instead of तैल (5) This hemistich and the next one are not found in D M reads प्रतिवाप (6) K reads हेम ताम्रमय (7) K has चयातश्शतवेधी M has तथा च शतवेधी (8) M reads विद्यरत्न, which seems to be incorrect (9) D and K read दग्धरोह which appears to be incorrect M reads दग्धारोह, which is also incorrect, since we see just afterwards सस्पर्शेषु &c. (10) रसबन्धकरा भवेत् a variant in D. रसबन्धकरी भवेत् a variant in K (11) Both D and K read स्पर्शवेधेषु (12) D reads शास्त्रच्छिन्ना, which is incorrect. (13) D reads erroneously दग्धा चापचकेन तु (14) प्ररोहन्ति चणाद्देवि, a variant in D, wherein the first word is incorrect. प्ररोहेत् तत्क्षणा दिव्या, a variant in K, wherein the second word is incorrect. (15) K reads erroneously मौषधी M reads दग्धा वा तु महौषधी

रक्तं पीतं सितं कृष्णं[1] तस्याः पुष्पं प्रजायते ।
चणकस्येव पत्राणि सुप्रसूतानि लक्षयेत्[2] ॥ १५१ ॥
सा स्थिता गोमतीतीरे[3] गङ्गायामर्बुदे[4] गिरौ ।
उज्जयिन्या[5] दक्षिणतो वनान्तेषु च दृश्यते[6] ॥ १५२ ॥
तस्याः कन्दरसं[7] दिव्यं कृष्णराजि[8]समन्वितम् ।
ताम्बूलेन[9] समं कृत्वा गुटिका[10] कारयेद्बुधः ॥ १५३ ॥
सर्व्वेषामेव लोहानां[11] द्रुतानां वह्निमध्यतः[12] ।
सहस्रं वेधयित्वा तु काञ्चनं कुरुते क्षणात् ॥ १५४ ॥
तथैव म्रियते सूत[13] कान्तहेमाभ्रसंयुतः ।
कुरुते काञ्चनं दिव्यं देवाभरणभूषणम् ॥ १५५ ॥[14]

---

(1) श्वेत पीत शित कृष्ण a variant in D श्वेतं पीतं सितं कृष्ण, a variant in K. (2) D reads मवरत् M reads सुप्रसूतानि (3) सातौ गगामन्तरे तीरे, an absurd variant in D K reads गौतमीतीरे M reads सा स्थिता. (4) D has गङ्गायायाश्च M has गङ्गायमन्दरे Both the texts seem to be incorrect. (5) K reads उज्जयिन्यां (6) वन तेषु च दृश्यते, a variant in D वन्ना तेषु न दृश्यते, a variant in K. Both the readings seem to be incorrect. (7) D reads कामरस, which has no clear sense K and M read तस्य, which is gram inc. (8) D reads कृष्णरक्त K reads कृष्णराति (9) D has तव कृष्णेन (10) M reads च्रिका, which is evidently incorrect (11) D reads सर्व्वासपि वस्तून्. (12) D has वह्निभूतानां मध्यत. दस्तानां वह्निमध्यम, an absurd variant in K (13)) D reads सूत and reads its adjective सूतः But M reads दूत and reads its adjective मृतः, which is gram. incorrect. (14) This hemistich is wanting in D and M.

कटुतुम्बीति विख्याता[1] देवि दिव्यौषधीं शृणु[2] ॥१५६॥
तस्या बीजानि[3] संगृह्य सूक्ष्मचूर्णानि कारयेत्[4] ॥ १५७ ॥
एकविंशतिवारांस्तु[5] भाव्यं धात्रीरसेन तु ।
पयसा सहितेनैव विश्वभेषजसंयुतम् ॥ १५८ ॥
बीजं यन्त्रे विनिक्षिप्य तैलं संगृह्य पण्डितः ।[6]
रसं मूर्च्छापयेत्तेन[7] चक्रमर्दैन मर्दयेत्[8] ॥ १५९ ॥
गोपित्तं शिखिपित्तञ्च काङ्क्षीकासीससंयुतम्[9] ।
तारतुल्यानि चैतानि सर्वेषां सूतकः समः[10] ॥ १६० ॥
मेषशृङ्गे निधातव्यं[11] मासमेकं[12] निरन्तरम् ।

---

(1) D and M read कटुतुम्बी तु विख्यात° (2) देवि दिव्यौषधी शृणु a variant in D and M K reads दिव्यौषध and at the same time reads its adjective विख्यात°, which is gram inc (3) D reads तस्य बीजानि M reads तस्य बजानि Both are incorrect. (4) D has an incomplete charana सूक्ष्मचूर्णी कारयेत्. M reads चारयेत्, which seems to be incorrect (5) All the text read वाराणि But the term वार is a masculine It means otherwise, when it is a neuter. (6) This hemistich is not found in D and K. (7) M reads मूर्च्छापयेत्तेन, which is gram incorrect (8) This hemistich is not found in D K has an incomplete charana चक्रमर्दे न. M reads चक्रमर्देन (9) This hemistich is not found in D. काशीकासीसकंयुत, variant in K. काङ्क्षकासीसयुतम्, a variant in M (10) M reads सूतकक्रम, which seems to be incorrect (11) मेषशृङ्गे च धातव्य, a variant in D. मेषशृङ्गन धातव्या, an incorrect variant in M. (12) D reads मासमेक. K reads दासमेक, which is incorrect.

लोहदण्डेन संसितं[1] सर्व्वलोहानि वेधयेत् ॥ १६१ ॥
गन्धकं लोहदण्डेन एकविंशतिभावितम् ।
युक्तं[2] लाहमनेनैव[3] जम्बीर[4]रससंयुतम् ।
सवोजं सूतकापितम्[5] अन्धमूषा[6]निवेशितम् ।
भूगत मासमेकन्तु[7] तारं काञ्चनतां नयेत् ॥ १६२ ॥
दलस्य भागमेकं तु[8] तारपञ्चकमेव च[9] ।
शुल्वस्य पञ्चभागञ्च[10] वोजस्यैकञ्च योजयेत् ॥ १६३ ॥
एते द्वादश भागाः स्युः सर्व्वं[11] तद्धारयेत् चितौ ।
स्थानस्थास्य निषेकं तु[12] भूदण्डेन तु[13] कारयेत् ॥१६४॥
पञ्चविंशद्दिनान्ते तु[14] जायते कनकं समम्[15] ॥ १६५ ॥
चोरवन्दविधिं वक्ष्ये सर्व्वसिद्धिकरं परम् ।
चतुर्वर्णविधं[16] तत्र रक्तकन्द[17] प्रशस्यते ॥ १६६ ॥

---

(1) M reads मयुक्तं (2) Th s term is wanting in D. K reads सुक्त (3) D reads लोहामनेनैव M reads लोहस मैव (4) K reads कभीर wh ch is also correct. ( ) ~नोजमूतक स, a variant in K M reads स~क ेत w ich is incorrect. (6) K reads श्वध~खा (सूखा=सूषा). (7) D has प समेक तु (8) D reads दलश, which is incorrect. M reads च in lieu of तु (c) तार पञ्चमेव च, a var ant in D (10) D reads पञ्चभागन्त (11) D reads erroneously सर्वे (12) K has त स्थास्य निषेक तु (1) तु is wan tin in D M reads सुन्दडेन (14) पञ्चविंशद्दिनान्तु a varia it in M (15) M r ads कनक सम (1) D and K read चतर्व्व वार~ (17) M reads रक्तकन्द which is incorrect.

भग्नमेतच्छ्रयेत् क्षीरं[1] रक्तवर्णं सुशोभनम् ॥ १६७ ॥
मेघाना[2] तु निनादेन सञ्जातैरुपशोभिते[3] ।
पर्वे सुशोभने स्निग्धे[4] सतभिर्हेमसुप्रभे[5] ।
वल्वन[6] रसराजस्य सर्व्वमस्त्ववशकरम्[7] ॥ १६८ ॥
तस्य क्षीरन्तु सटङ्कं तारं निर्वापयेद्बुधः ।[8]
धमेद्दवाग्निना[9] चैव जायते हेम शोभनम ॥ १६९ ॥
तिन्तिणीपत्रनिर्यासै[10]रोपत्ताम्र[11]रजोयुतम् ।
मर्द्दयेत् पारदं प्राज्ञो रसबन्धो भविष्यति ॥ १७० ॥
तोयमध्ये विनिक्षिप्य[12] गुटिका[13] वज्रवद्भवेत् ॥ १७१ ॥
शाकवृक्षस्य देवेशि[14] निष्पीड्य रसमुत्तमम् ।
रक्तचन्दनसंयुक्तं सर्व्वलोहानि जारयेत्[15] ॥ १७२ ॥
गन्धपाषाणगन्धेन श्रायसे विनियोजयेत्[16] ।

---

(1) भग्नमेतच्छ्रयेत्क्षीरं a variant in D भग्नयतच्छ्रयेत् क्षीर a variant in K which is partly incorrect (2) M reads मेखाना which is the error of the scribe (3) सञ्जात रूपशोभितम् an incorrect variant in M (4) पर्वे सुहि सस्निग्धे an incorrect variant in D M read सुहिसमे (5) D has हिमसुप्रभे M has हेमसंप्रभे (6) D reads वेधन (7) रुवमस्त्वमकरो an incorrect variant in D सवशक्तिवशङ्करी a variant in M (8) This hemistich and the next three are not found in D (9) M reads धमेत्नागग्नि (10) M reads निर्यासैः (11) K reads सौपताम्र which is incorrect (12) D reads विनिक्षित which is not correct (13) M reads गुलिका (14) D has कन्यवृक्षस्य M has शकवृक्षस्य देवेशी which is not correct (15) M reads रञ्जयेत् (16) M reads विनियमयत्

मिलन्ति[1] सर्व्वलोहानि द्रवन्ति सलिलं यथा ॥ १७३ ॥
गन्धकं रसकं ताप्यं पारदं रक्तचन्दनम् ।
कदल्या रससंयुक्तं[2] तारमायाति काञ्चनम्[3] ॥ १७४ ॥
शाकवृचस्य निश्वासं पत्रे तस्य च गालयेत्[4] ।
शिग्रुमूलस्य चूर्णं तु तद्रसेन विमर्द्दयेत ॥ १७५ ॥
प्रलिप्य शुल्वपत्राणि पुटे चिप्त्वा विपाचयेत् ।
तद्भूतं[5] काञ्चनं दिव्यं भवेल्लचणसंयुतम्[6] ॥ १७६ ॥
फलानि शाकवृचस्य[7] परिपक्वानि सङ्गृहेत्[8] ।
तद्रसेन युतं[9] प्राज्ञ. सप्तरात्रन्तु भावयेत् ॥ १७७ ॥
तद्रसेन समायुक्तं मञ्जिष्ठामिश्रितं[10] तथा ।
लेपयेत्तारपत्राणि घातं भवति काञ्चनम् ॥ १७८ ॥
देवदाल्या महौषध्या[11] विधिं वक्ष्यामि तत्परम्[12] ।
सा श्वेता व्याधिनाशे च[13] कृष्णा पीता रसायने ॥ १७९ ॥

---

(1) D reads मीलित (2) M has मह मयुत (3) स ल हानि जायेत a variant in M (4) पत्रे तस्या च गालये an incorrect variant in D यवेत परिगालयेत, a variant in K This hem stich and the next one are wanting in M. (5) D reads उद्यत K reads उद्भूत [correct form is तद्भूत] (6) भवे तल्लचणसंयुत a variant in K, which is partly incorrect (7) M reads प्रकवृचस्य, which seems to be incorrect (8) D reads पक्वानि च सङ्गृहेत्, which is incomplete M reads सदृहेत. (9) M reads हत (10) D reads erroneously मजिष्टाश्रित M reads मञ्जिष्ठा मिश्रित (11) D has देवदल्यामहौषधी. M has देवत ल्या महौषध्या Both are incorrect (12) D reads वदामि M reads तलत (=तत्वत) (13) M reads वायुशमने.

पौर्णमास्यां[1] त्रयोदश्यां राहुग्रस्ते दिवाकरे ।
अथवा[2] कृष्णपञ्चम्यामिमां विधिवदुद्धरेत् ॥ १८० ॥
देवदालीफलं[3] देवि विष्णुक्रान्ता च कतकम् ।
मूर्च्छयेद्दन्ययेत् क्षिप्रं शुल्वं हेम करोति च ॥ १८१ ॥
देवदालीफलं मूलं मोखरीरस एव च ।[4]
तोयेन मर्दितं कृत्वा[5] वङ्गं स्तम्भयति[6] क्षणात् ॥ १८२ ॥
अतः परं प्रवक्ष्यामि[7] श्वेतगुञ्जाविधिं प्रिये ॥ १८३ ॥
कृष्णपक्षे चतुर्दश्यामष्टम्यां वा[8] सुराचिते ।
कपाले मृत्तिकां न्यस्य सेचयेत् सलिलेन तु ॥ १८४ ॥
बीजानि सितगुञ्जाया[9] पुष्ययोगेन वापयेत्[10] ।
वक्ष्यमाणेन मन्त्रेण कुर्यात् सग्रहणं[11] तथा ॥ १८५ ॥
ॐ नमो भगवति श्वेतवल्लि[12] श्वेतपर्वतवासिनि[13] सर्वकार्याणि कुरु कुरु अप्रतिहते[14] नमो नमः स्वाहा ॥

---

(1) K reads पौर्णिमस्या (2) D reads, erroneously यथा (3) K has देवदालीफल M has देवदारु फल Both are incorrect (4) This hemistich is not found in M (5) K reads मर्दन कृत्वा M reads मर्द which is incorrect. (6) D reads भार्य स्तम्भयेत् M reads वक्र. (7) अथात सम्प्रवक्ष्यामि, a variant in K (8) D and M have च which is not proper (9) D has सितगुञ्जाया, which seems to be incorrect. (10) पुष्पयोगे तु वापयत, a variant in D. K reads पुष्पयोगे तु. (11) M reads erroneously सग्रहं तथा. (12) D and K read भगवती श्वेतवल्ली (13) D has श्वेतपर्वते च स्थिते. (14) K reads प्रतिहते, which appears to be an error of the scribe

अनेन मनुना प्रोक्ता सिद्धिर्भवति नान्यथा ।
षण्मासेन तथा वह्नी मन्त्रपूतेन रक्षयेत् ॥ १८६ ॥[1]
शुद्धशुल्व[2] ... ।गृह्य मूषामध्ये तु सस्थितम्[3] ।
... तु[4] कर्षार्द्धसितगुञ्जया[5] ॥ १८७ ॥
...र[6] तस्य गन्धविवर्जितम् ।
...तं शुक्लाचूर्णं सहैकतः[7] ।
...वि जायते हेम शोभनम्[8] ॥ १८८ ॥
...त्यौषधिक्रिया ॥[9]
...दैवेशि वक्ष्यामि[11] रसबन्धनम् ॥ १८९ ॥
... दृष्ट्वा[12] पूर्णेन्दुमण्डलम् ।

...nd in D and M (2) K read शुद्ध ... शुद्धशुल्व, which is incorrect (3) K read मूषमध्ये, ... ch = मूषामध्ये] D reads सस्थितम, which is g am inc (4) विपच्च ... नामख्यता, a variant in D विपचपनमख्य तु a variant in K विपच्च फलमख्यातु a variant in M We have adopted the above reading after collating all the texts (5) D has कर्षाद्ध सितगुञ्जया K has कर्षार्द्ध सितगुञ्जया M has कर्षाद्ध सितगुञ्जय, which is incomplete (6) M reads भवेत्तत्र ( ) D reads वह्नाग्नि, which is evidently an error of the scribe. K reads सहैतौ (8) M reads भूषक, which creates a tautology. (9) This is not found in D and M (10) After गुप्त विधि we find in M कर्षरोदकथन but in D and K चन्द्रोदकविधि Hence we place the latter first (11) D reads कथये. (12) D reads दृष्टा K reads दृष्टा Both are incorrect

निर्गच्छन्ति मही भित्त्वा चन्द्र[1]तोयान्यनेकधा ॥ १८० ॥
कानिचिन्मृत्तिवर्णानि[2] रसेन लवणानि तु[3] ।
कानिचिच्चन्द्रतुल्यानि व्योमभासानि[4] कानिचित् ।
चन्द्रह्रदाभिवर्द्धेरन्[5] चोयेरन् तत्त्वयेण तु[6] ॥ १८१ ॥
दृष्ट्वा[7] चन्द्रोदक मन्त्री[8] पौर्णमास्यां विशेषत[9] ।
निर्गच्छति[10] मही भित्त्वा चन्द्रह्रदा विवर्द्धते ॥१८२॥[11]
चैत्रवद्ध पुरा[12] कृत्वा देवमभ्यर्च्य[13] शङ्करम् ।
चतुर्दश्या च[14] तत्रैव पूजयित्वा[15] विचक्षण ।
अहोरात्रोषितो भूत्वा बलि तत्र निवेदयेत् ॥ १८३ ॥

(1) D reads erroneously चन्द्रो (2) D has कानिचिन्म सकावर्णानि which mars the metre K has कानिचिन्म लवणानि which is not proper here (3) D reads च (4) D reads व्योमभसानि which is unintelligible (5) चन्द्रह्रदाभिवर्धत a variant in D K reads चन्द्रह्रदाभिवर्द्धेत Both the readings are incorrect (6) D has चो सतान् च न तु where in the second term is incorrect K reads चोयते The above mentioned slokas commencing from चन्द्रोदकेन द्विधेति &c and ending in तत्त्वयेण तु are not found in M (7) D reads दृष्टा K reads दृष्टा None of them is correct (8) K has मति which is incorrect (9) K reads पौर्णिमस्यां M reads प्रयत्नत After this we find in D the following hemistich—यदत्र तत्र कर्तव्यं पौर्णमास्यां प्रयत्नत which we have rejected (10) D reads निगच्छन्तु M reads निगच्छति None is correct (11) This hemistich is not found in K (12) M reads पुरा (13) D reads देवमभ्य च M has देवमभ्यर्च्य an incomplete charana (14) M reads तु (15) We find in M a redundant letter च after पूजयित्वा.

पूर्णमास्यां[1] च रात्रौ च गत्वा तस्य समीपतः[2]।
चन्द्रोदकं तु सगृह्य[3] मन्त्रयुक्तं समन्वितम्[4]।
आलोड्य मधुसर्पिर्भ्यां पिबेत्तत्तु[5] समाहितः॥ १८४॥
पीतमात्रेण तेनैव मूर्च्छा भवति तत्क्षणात्[6]।
चन्द्रोदये ततो दृष्टे[7] क्षीरं तस्य तु दापयेत्।
समरात्रप्रयोगेण[8] चन्द्रवन्निर्मलो[9] भवेत्॥ १८५॥
एकविंशतिरात्रेण[10] जीवेद्[11]ब्रह्मदिनत्रयम्।
एकमास[12]प्रयोगेण ब्रह्मायु स भवेन्नरः[13]॥ १८६॥
चन्द्रोदकेन गगनं रसं हेम च[14] मर्दयेत्।
मूषा[15]मध्यगतं ध्मातं तत्क्षणाद्गुटिका भवेत्॥ १८७॥

---

(1) M reads पौर्णमास्यां (2) गत्वा तु तत्समीपतः, a variant in K. (3) D reads सग्राह्यं (4) K reads समन्वितः (5) D reads पिबेत तु M reads पिबेत्तत्तु Both are gram. incorrect. (6) सुतं बध्नाति तत्क्षणात्, a variant in D (7) चन्द्रोदयेन ते दृष्टे a variant in D M reads ततोऽश्निते which is gram inc (8) M reads अर्धमासे प्रयोगेण (9) M reads निर्मल भवेत्, which is not gram. correct (10) मासविंशतिवारेण, a variant in D, which has *no* clear sense एकविंशतिवारेण, a variant in K. (11) K reads जपेद्, which *is inaccurate here* (12) *D reads* षड्मास (13) ब्रह्मायुषायते नर, a variant in D, wherein the first term is incorrect. K reads ब्रह्मायुर्जीवते नरः, where the middle term is gram. incorrect. (14) Both D and K read हेम च; [but the word is usually spelt as हैमम्] (15) K reads मूसा (=मूषा).

अयं च[1] स्पर्शमात्रेण लोहान्यष्टौ[2]च वेधयेत् ॥ १९८ ॥
तद्रवेन[3] रसं भाव्यं वज्रेण समजारितम् ।
चतुःषष्टांशतः पिण्डे[4] द्विगुणे तु[5] सहस्रकम् ॥ १९९ ॥
दशसंकलिका[6]बद्धं गुञ्जामात्रं रसं नरः[7] ।
त्रिलोहवेष्टितं वक्त्रे धृत्वा चादृश्यतां व्रजेत्[8] ॥ २०० ॥

ॐ नमो रुद्राय दंष्ट्रोत्कटाय[9] विघ्ननाशाय[10] दिशां रक्ष रक्ष विदिशां रक्ष रक्ष रुद्रो विज्ञापयति[11] हुं फट् स्वाहा ॥

॥ इति दिग्बन्धनमन्त्रः[12] ॥

ॐ नमो भगवते रुद्राय त्रिशूलहस्ताय[13] अमृतोद्भवाय[14] रक्ष रक्ष हुं फट् स्वाहा ॥

॥ इति धानमन्त्रः[15] ॥

अथातः संप्रवक्ष्यामि कर्त्तरीरसबन्धनम्[16] ॥ २०१ ॥

---

(1) M reads अथ तु [Here अय refers to रस] (2) M reads लोहानष्टौ. (3) D reads तद्रसे तु M reads तत्र सन्तु, which is incorrect. (4) चतुःषष्टांशतो पिण्डे an incorrect variant in D and M K reads पिण्ड. (5) D reads त्रिगुण तु (6) M has दशशङ्कलिका, which is incorrect (7) D reads रसे नत. K reads रसेन तु M reads न संशय. (8) K has चादृश्यतां M has व्रजेत् which is gram incorrect (9) M reads दंष्ट्रत्कटाय, which is incorrect. (10) M reads विनाशनाय, which is gram incorrect (11) M has ज्ञाप यति. (12) M reads दिग्बन्धमन्त्र (13) M reads शूलहस्ताय (14) K reads अमृतोद्भव (15) M reads परममन्त्र This धानमन्त्र is not found in D. (16) B reads कर्त्तरीरसबन्धन कत्तरीरस्य बन्धनम्, a variant in D, which is incorrect , since it states afterwards कर्त्तरीरस-

असुराणां समायोगे क्रोधाविष्टेन चेतसा ।
सुदर्शनं महाचक्रं[1] प्रेरितं सुरवैरिणा[2] ॥ २०२ ॥
भालपट्टात्ततस्तस्य[3] निपेतु.[4] स्वेदबिन्दवः ।
ते भूमौ पतिता दिव्याः[5] सञ्जाताः कर्त्तरीरसः[6] ॥ २०३ ॥
रक्षार्थं स्थापित तत्र[7] विष्णुना च सुदर्शनम् ।
चक्रतुल्य भ्रमत्येत[8]दायुधानि निकृन्तति[9] ॥ २०४ ॥
कुरुते गर्जितं[10] नादं धूमं ज्वाला[11] विमुञ्चति ।
कर्त्तरी दृष्टिमात्रेण[12] तथान्या[13] शब्दकर्त्तरी ॥ २०५ ॥
सा स्पर्शकर्त्तरी छाया[14]कर्त्तरी धूमकर्त्तरी ।

---

(1) सुदर्शनमहाचक्र a variant in M (2) D reads सुरवैरिणम्, which is incorrect B and K read सुरवैरिणा which is also incorrect. (3) भालपट्टततस्तस्य a variant in B, which is partly incorrect, तत्तस्य पट्टे तैसम्य, a variant in D which conveys no idea at all भालपट्टतत्तस्य, an incomplete charana in K (4) M reads निर्याता (5) D and K read जाता (6) B has सजात कर्त्तरिरस which is incorrect सजातात् कर्त्तरीरस, a variant in D wherein the first term is incorrect कर्त्तरीरस वभवम्, a variant in K. (7) D reads तस्य (8) B, D and K read भ्रमत्येव (9) तदा सुल्व भिदां तति, an incorrect variant in D K has सज्जयुद्धनिकृन्तनम्. (10) B and K read गर्जन D reads erroneously गर्जेष्व (11) B reads धने ज्वाला, which is incorrect. D reads धूमज्वाला, which is incorrect. M reads महाज्वाला (12) B reads कर्त्तरि which is incorrect K reads दृष्टीमात्रेण, which is incorrect M reads दृष्टमात्रेण (13) M reads तथान्य, which seems to be incorrect. (14) This charana and the next one are not found in D. K reads माया which appears to be incorrect

सा[1]ज्वालाकर्त्तरी चैव शक्तिर्घोरस्य[2] कर्त्तरी ॥ २०६ ॥
लोकानां तु हितार्थाय घोरशक्तिर्व्यवस्थिता[3] ।
रसरूपा महाघोरा असिद्धानां तु छेदिनी[4] ॥ २०७ ॥
तस्याः चैवं यदा गच्छेत्[5] अघोरास्त्रं जपेत्तदा[6] ।
पुनर्घोरं[7] न्यसेत्तत्र अथास्त्रं विन्यसेद्बुधः[8] ॥ २०८ ॥
अनुलोमविलोमेन देहेऽधिष्ठाप्य[9] कर्त्तरीम् ।
मुद्रया मुद्रयेत्तां तु[10] अघोरास्त्रेण योजिताम्[11] ॥ २०९ ॥
दीपेनाराधयेत्तां तु[12] सम्भयेद्धूपनेन च[13] ।

---

(1) D reads स (2) B reads सनस्यघोरास्तु, which is incorrect. D and M read शक्तिघोरस्य which seems to be incorrect (3) B reads घोरे शक्ति D reads घोरशक्ति (without विसर्ग) Both are incorrect. (4) D reads छेदनी (5) B reads तस्य चैव, which is incorrect. तस्य चैव यथा गच्छेत् a variant in M, which is partly incorrect (6) दशरात्र तदा जपेत्, a variant in D अघोरास्त्र तदा जपेत्, a variant in K. M reads जपेत्तथा, which is partly incorrect (7) D reads पुनर्घोरा. (8) यथास्त्र विन्यसेद्बुध, a variant in D, which is partly incorrect. (9) देहे नाधिष्ठाप, an incorrect reading in D (10) D has मुद्रय मुद्रयेतेन, which has no sense K has मुद्रया मुद्रयेन तु, which is partly correct. (11) M reads योजित (12) B reads चिन्तेन, which is incorrect. दीपेन राधयेन तु, a variant in D M reads दीपेन (13) D and K read तु instead of च B reads स॰ धूपनेन तु M reads समयेद्धीपनेन च. We suppose that, धूपनेन is the proper word here, for in worshipping a deity दीप and धूप are necessary

विष्टरा[1]मुद्रया तां तु स्थानयोगं नियोजयेत्[2] ॥ २१० ॥
काञ्चुकी तु शिला क्रान्ता[3] कुमारी वज्रकन्दकम्[4] ।
योषिद्रक्तं गवां मूत्रं[5] तिलकः सर्व्ववश्यकृत्[6] ॥ २११ ॥
अथातः संप्रवक्ष्यामि विषोद[7]रसबन्धनम् ॥ २१२ ॥
विषोदकं विषसमं घृतवच्च घृतोदकम्[8] ।
सितपीतादिवर्णाढ्यं[9] तच्च देवि रसोत्तमम् ॥ २१३ ॥
तत्र गत्वा वनोद्देशे[10] स्मरेद्घोरसहस्रकम्[11] ।
केशाः क्षिप्ताः स्फुटन्त्यस्मिन्[12]नात्म[13]च्छाया न दृश्यते॥२१४॥

---

(1) B reads विष्टुरा. K reads विष्टया. M reads विपुरा. (2) स्थानयोगेन योजयेत्, a variant in D K has an incomplete charaṇa स्था योजयेत्. (3) B reads कु ष्टुके, which is incorrect. M reads तुच्छिला क्रान्ता. (4) D reads कचकन्दकम् (5) योषिद्रक्तं तु गोरक्तं, a variant in B. योषिद्रक्तचन्द्रोदकं, a variant in M (6) In B we have this absurd reading—मर्दन संवश्ये देवी दिव्यौदधेनौहांसो रसवन्धन. Here ends the 12th Paṭala of the MS. B. स्थाप्या स्थादमवश्यकम्, a variant in M. (7) D reads विषोकदम बन्धनम्, which seems to be incorrect. K reads विषोदकरसबन्धनम्, wherein क is redundant. (8) This hemistich is not found in M. (9) सं सवानादिवर्णेन, an incorrect variant in D. K reads वर्णाद्वि, which is incorrect. (10) D reads तदो देशे. K reads वनोद्दिश, which is incorrect. M reads मरेदृशे, which is also incorrect. (11) सर दोरं सहस्रक, a variant in D. स्मरेद्दोर सहस्रक, an incorrect variant in K. (12) D reads केशा: क्षिप्तं. K reads कोशः क्षिप्ता स्फुटन्ति, which is incorrect. M reads कोशक्षिप्ताश् स्फुटेन्ति़म्, which is also incorrect. (13) M reads नात्र

तैलञ्च गोलकाकारं[1] घृतश्चैव विसर्पति ।
गन्धकस्य हरेद्गन्धं[2] लवणाम्लञ्च जायते[3] ॥ २१५ ॥
आम्रा पालाशपत्रेण[4] कटुकालाबुके[5] क्षिपेत् ।
विषोदकं गन्धकं च हरबीजञ्च तत्समम् ॥ २१६ ॥
अजाक्षीरेण पिष्ट्वा तु[6] शुल्वपत्राणि[7] लेपयेत् ।
तत् पुटेन च[8] देवेशि सिन्दूरारुणसन्निभम् ।
शताग्निनैव देवेशि[9] सर्व्वलोहानि वेधयेत्[10] ॥ २१७ ॥
अनेन विधिना देवि नाग[11] सिन्दूरतां व्रजेत्[12] ।
सहस्राग्निन तस्यैव[13] तारं वेधं प्रदापयेत्[14] ॥ २१८ ॥

---

(1) D has गोपालकाकारं which is absurd M has गोलकारं which is incorrect (2) D reads हरेद्गध, which is an error of the scribe (3) लवणाम्ल जायते an incomplete variant in D लवण मथायते, an incomplete variant in K लवण कलिलायते, a variant in M [लवणा + अम्लञ्च, लवणा = लवण] (4) आम्ला पाटलागपत्रेण a variant in D, which is not intelligible तत् आला फलमात्रेण a variant in M (5) D reads कटुकालोचक, which seems to be incorrect K reads कटकालाबुके (6) अजाक्षीरे गद्यम् तु a variant in D, which is unintelligible M reads अजक्षीरेण. (7) D reads पात्राणि which is incorrect (8) D reads तत् पुटेनाथ K reads तत् पुटेनैव (9) शतेन वै शिवे सर्वं, a variant in D M reads शताग्नेन तु (10) लोहानि वेधदृश्यम् a variant in D (11) M reads नाग (12) K reads सिन्दूरतां M reads व्रजेत् Both are incorrect. (13) M reads तस्यैव (14) तारवेधं प्रदापयेत् an incorrect variant in D K reads तारे M reads तारवेध

रक्तं पीत[1] तथा कृष्णमुत्तरोत्तरकार्य्यकृत् ॥ २१८ ॥
विपल कान्तपात्रे वा[2] पात्रेऽलावुमयेऽपि वा[3] ।
गृहीत्वा पूर्व्ववत् पत्रे [4] पालाग्नैर्वेष्टयेद्दृढ़े[5] ॥ २२० ॥
स्थापयेद्धान्यराशौ तु[6] दिवसानेकविंशतिम्[7] ।
महिषी[8]क्षीरमध्ये तु बिन्दुमेकन्तु साधयेत्[9] ॥ २२१ ॥
पायस भक्षयेदादौ[10] मध्वाज्येन तु सयुतम्[11] ।
यावच्चूर्णपलं[12] देवि जीवेत्तद्बिन्दुसख्यया[13] ॥ २२२ ॥
लाङ्गली गृहधूमश्च[14] सिन्दूरं[15] रजनीद्वयम् ।

---

(1) M reads रक्तपित, which is absurd (2) D and K read विफला M reads कान्तपात्रेण (3) पात्रे जम्बुमये तथा a variant in D K reads erroneously यवोल'वुमय तथा (4) D reads मन्त्रे M reads पात्रे, which is incorrect (5) पलाग्नै दृष्टयेद्दृढ़े, an incorrect variant in D M reads फल'मैरेव वेष्टयेत् which has no clear sense (6) M reads धान्यमध्ये तु (7) दिवसं चैकविंशति, an incorrect variant in K. M reads विंशति which is incorrect. (8) D reads बद्धो (9) D reads धारयेत् (10) भक्षयेदाद्यं स पय, a variant in M (11) पयसा न सम्मायुतम् a variant in D. यत्रे याक्ष्मेद्द्रल an incomplete reading in K. (12) D reads यावच्चूर्णं पलं which is not correct. (13) यावद्बिन्दाय सेद्धया, a variant in D यावत्विन्दमयाया a variant in K. which is unintelligible. जीवन्तद्बिन्दुसमाया a variant in M, which is partly correct. (14) D and M read दग्धधूमश्च, which is not correct. (15) K reads सिन्दूर

मेषशृङ्गीं च शृङ्गीं च[1] कृष्णोन्मत्तं च मारकम्[2] ।
सबीजं[3] सूतकञ्चैव विषतोयेन मर्दितम्[4] ।
विषतोयेन मेधावी[5] सप्तवाराश्च[6] भावयेत् ॥ २२३ ॥
अथवा भावयेत् तत्तु[7] यावच्चूर्णं तु तद्भवेत् ।
तेन नागं प्रतीवाप्य[8] षोडशांशेन[9] सम्भवेत् ॥ २२४ ॥
मूषाख्ये वेणुयन्त्रे च[10] त्रिवारमपि[11] भावयेत् ।
धूमं परिहरेत्तस्य अङ्गव्याधिकरं परम् ॥ २२५ ॥
स्थापयेन्नागसिन्दूरं[12] पात्रेऽलाबुमये तत[13] ।

---

(1) मेषशृङ्गे च शृङ्गे च a variant in D मेषशृङ्गं च शृङ्गीं च a variant in K. मेषशृङ्गिश्च शृङ्गिश्च a variant in M (2) K has an incomplete charana —कृष्णो च च मारकम् M has कृष्णोन्मत्ताय मारकम् (3) D reads सुबीजं (4) विषतोये विमर्दितं a variant in D M reads मर्दयम् (5) K reads *erroneously* मधा M also *reads incorrectly* मेधवि (6) All the texts read सप्तवाराणि which is gram inc (7) D and M read तत्तु which is not correct (8) तेन वा प्रतिवाप्य an incorrect and incomplete charana in D K and M read प्रतिवाप्य which destroys the metre (9) K has षोडश श समवेत् which is both incorrect and incomplete (10) मन विमर्दं मध्य नि a variant in D मूषाख्य वणु च an incomplete variant in K मूषाख्ये वैणुयन्त्रा च an incorrect variant in M (11) D reads वारं तु which is an error of the scribe K *has* त्रिवि वाराणि M *has* त्रैवि वाराणि *Both are incorrect.* (12) K reads नागसिन्दूर M has an incomplete charana स्थापये (13) पात्रे लाबुमये तु च a variant in D पात्रेलाबमयतु च a variant in K. M has an incomplete charana—मयमे तत

तच्चूर्णं तु शताम्रेन तारताम्राणि वेधयेत् ॥ २२६ ॥
विषपानीयमादाय[1] यवाग्नौ[2] वर्त्तितं शुभम् ।
निषिक्त[3] तच्च वर्त्तंश्य[4] तारं भवति शोभनम् ॥ २२७ ॥
विषपानीयमादाय प्रक्षिपेच्च रसोत्तमे ।
कुनटी गन्धपाषाण विषटङ्कण-लाङ्गलि[5] ।
नष्टपिष्टीकृतं खल्ले[6] तारपत्राणि लेपयेत् ।
अन्धमूषा[7]गतं ध्मात निर्वीज[8] कनकं भवेत् ॥ २२८ ॥
॥ ॐ श्रीनीलकण्ठाय ठठः[9] ॥ अस्यायुतं जपेत्[10] ॥
॥ इति विषोदकग्रहणमन्त्र.[11] ॥
[विषटणविधिं वक्ष्ये समाहितमना: शृणु ॥ २२९ ॥[12]

---

(1) This hemistich and the next five are not found in M (2) D reads यावाग्नि K reads यवग्नी [यवाग्नौ should be यवाग्याम्] (3) D reads निषिक्त. K reads निषिक्तं Both are incorrect (4) D reads वर्त्तश्य K reads वर्त्तीय (5) M reads लाङ्गली (6) D reads नष्टपिष्टकृत खल्ले. (7) M reads अस्ममूषा, which is incorrect (8) D reads नर्जीव, which is not correct. (9) D has ॐ नील कठाय ठठ M has ॐ ध ह्रीं नीलकण्ठाय ठठ. (10) D has अस्य प्रयुत जपेत् K has अस्यायुत जपत M has अस्य मन्त्रस्यायुत जप, which is incorrect. (11) विषोदकग्रहणमन्त्र a variant in D अथ विषोदक ग्रहमन्त्र, a variant in K. इद विषदग्रहणमन्त्रम्, a variant in M (12) This विषटणविधि is not found in M [It seems to be an interpolation, since it is not proper to resume औषधिक्रिया in the section of उदकक्रिया]

गन्धमाचीकदरदं[1] कुनट्या[2] रससंयुतम् ।
विषहृष[3]समायुक्तं मातुलुङ्गाम्ल[4]मर्दितम् ॥ २३० ॥
एतत् कल्कं पलमात्रं[5] चौषध्या लेपनं कुरु ।
निर्यासे[6] तु पुटं कुर्यात्त्रिवारं हेम शोभनम्[7]॥ २३१ ॥][8]
सञ्जीवनी[9]जलस्याथ विधिं वक्ष्यामि पार्वति ॥ २३२ ॥
शुक्रेणाराधितो देवि मागहं[10] सुरवन्दिते ।
दानवाना हितार्थाय मृतानां देवसङ्गरे ॥ २३३ ॥
मया संजीवनी विद्या[11] दत्ता चोदकरूपिणी[12] ।
तया सजीविता दैत्या[13] ये मृता देवसङ्गरे[14] ॥ २३४ ॥

---

(1) गन्धमाचिमदरद, a variant in D, wherein the middle term is incorrect (2) D reads कुमथा K reads कुनथा, Both of these texts are incorrect. (3) D reads विषवय (4) K reads मातु लिगाम्ल (5) D reads कल्कतलेमात्र K reads एतत्कल्क र मात्र which is incomplete (6) K reads निर्ज्ञने (7) D reads हैमशोभनम्. (8) This विषहृषविधि ought to have been placed after श्वेतगुञ्जाविधि, i e after the śloka 188 But as all the texts except M placed it here, we are compelled to follow them only putting it within brackets. (9) D reads erroneously संचिनी M reads सञ्जीविनी After the end of this विधि and before the commencement of रुषोदकविधि we find in K—सञ्जीवनजलकल्प and not सञ्जीवनीजलविधि (10) D reads योगिद (11) मायासञ्जीविनीं विद्या, a variant in D M reads सञ्जीविनी (12) D reads चोदकतर्पणी K reads चोदारूपिणी M reads बोधकरूपिणी (13) तया सञ्जीविनी दैत्या, an incorrect variant in D तया सञ्जीता दैत्या, an incorrect variant in K (14) *M reads देवहस्ते, which seems to be incorrect*

निक्षिप्ता मर्त्यलोके सा[1] सम्यक् तं[2] कथयाम्यहम् ॥२३५॥
अस्ति मर्त्ये महापुण्या[3] पवित्रा दक्षिणापथे[4] ।
नदी गोदावरी नाम प्रसिद्धा जाह्नवी यथा[5] ॥ २३६ ॥
दक्षिणे च तटे[6] तस्याः कदलीनगरं परम्[7] ।
तस्य दक्षिणतः शैलः सर्व्वलोकेषु विश्रुतः ॥ २३७ ॥
नाम्ना कृष्णगिरिरिति[8] दृश्यते सर्व्वमङ्गले[9] ।
सुप्रसिद्धाम्बिका नाम ग्राम[10]स्तस्यास्ति सन्निधौ ॥ २३८ ॥
तत्राप्युदक[11]मालोक्य परोक्षित[12] सुरार्चिते ॥ २३९ ॥
गृहीला शुष्कवंशं तु[13] क्षिपेत्तोयस्य मध्यतः ।
जायते हरितं स्निग्ध[14]महोरात्रेण निश्चितम्[15] ।

---

(1) निर्जिता मर्त्यलोके सा a variant in D, which is incorrect. (2) [D r]eads सम्यक्तां, which is incorrect. (3) D has an incorrect read[ing] —मातृपुण्या (4) D reads दक्षिणामये, which is incorrect (5) [D h]as यथा, which is not correct (6) M reads तथा (7) [क]दलीवनमकरम्, a variant in D K reads वरं M reads कुसुमपत्तीनगर[म]म् (8) D has कृष्णा गौरीपति which is incorrect (9) D [rea]ds सर्वमङ्गलम K reads सर्वमंगल (10) This word is wanting [in] D (11) D reads तत्राप्युदक, which is not accurate (12) [D] has an incomplete reading—परोक्ष (13) M reads शुष्कवंशम् [wh]ich is not appropriate here M reads गृहीत्वा which is not univer[sa]lly correct. (14) K reads हरितस्निग्ध (15) महोरात्रैर्निश्चित [an] incorrect variant in D K reads निश्चित. The term is निश्च and n[o]t निश्चित, though the latter is proper here

मुष्टत्यङ्कुरपत्राणि[1] दृश्यते तन्मनोहरम्[2] ॥ २४० ॥
बलिपुष्पोपहारेण[3] ततो देवी[4] समर्चयेत् ।
क्षेत्राधिप गणेशश्च चण्डयोगीश्वर तथा[5] ॥ २४१ ॥
तस्य मन्त्र प्रवक्ष्यामि त्रिषु लोकेषु दुर्लभम् ॥ २४२ ॥[6]
॥ ॐ चण्डाय[7] पिनाकिने शूलहस्ताय ॐ दिशा बन्ध
विदिशा बन्धय ठठ ॥
तिलाश्च तण्डुलाश्चैव[9] मन्त्रेणानेन सर्षपान् ।
सप्ताभिमन्त्रितान्[10]कृत्वा साधको दिक्षु निक्षिपेत्[11]॥
कटुकालाबुके तोय[12] क्षतरक्त समाहित [13] ।

---

(1) मष्टक्षरपत्राणि a variant in D which has no clear se... मष्टयङ्कुरपत्राणि a variant in K (2) D and K read सुमनो (3) D reads पुञ्जोपहारेण K reads पुष्पोपहारेण (4) D has ... whereas all other texts have देवीं (5) चन्द्र योगीश्वरी तथा a var... in D चण्डी योगीश्वरीतथा a variant in K Both are incorrect योगिनश्च सह a variant in M (6) *This hemistich is not fo...* in D and M (7) D reads चण्डाय M reads चन्द्र which is in... rect (8) D and K read बधर which is not correct The... maining portion is not found in M (9) M reads तण्डुलान् (10) All the texts read अभिमन्त्रित but as the nouns (तिल तण्डुल & ... are all in masculine gender we ought to have the adjective अभिम... तान् (11) K reads निक्षिपेत् M reads विक्षिपेत् (12) कालाम्बलीवे a variant in D कटुकिलाबुकोय a variant in M The se... of these texts is not clear (13) D has क्षतरक्तासमौहत K ... क्षताश सुसमाहित M has क्षतरक्तसमाहितम् All the texts seem to ... incorrect

गृहीत्वा तत्प्रयत्नेन[1] निजस्थानं समाश्रयेत् ॥ २४४ ॥

॥ ॐ नमोऽमृतेऽमृतरूपिणि[2] अमृतं मे[3] कुरु कुरु एवं रुद्र आज्ञापयति[4] स्वाहा ॥

सप्ताभिमन्त्रितं कृत्वा मन्त्रेणानेन तज्जलम्[5] ।
दिनमेकं तथा सूतं स्वर्णमाषद्वयान्वितम्[6] ।
मर्दयेत्तेन तोयेन पिबेत्तत्तु[7] विचक्षण[8] ॥ २४५ ॥
एकविंशतिरात्रेण[8] क्षीराहारोऽथ यत्नतः[9] ।
जीवेत् कल्पायुतं सार्ग्रं[10] कामरूपी महाबलः ॥ २४६ ॥
योजनाना[11] शतं गत्वा पुनरेव[12] निवर्त्तते ।
अवध्यः सर्व्वभूताना स्वेच्छाचारः[13] स खेचरः ॥ २४७ ॥
कनकं पारदं व्योम सममेकत्र योजयेत् ।
मर्दयेत्तेन तोयेन सप्तवारं तु स्वेदयेत्[14] ॥ २४८ ॥

---

(1) सगत्वा तत् प्रयत्नेन, a variant in D M reads गृहीत्वा (2) D reads रूपिणी which is gram. incorrect. K reads रूपिणि M has नमो मृतबिन्दुरूपिणी, which is incorrect. (3) मे is not found in D M reads मामृत. (4) D reads incorrectly रुद्रास्याज्ञापयति M reads रुद्रो ज्ञापयति (5) D reads मत्रजलम् which is an error of the scribe. (6) स्वर्णं माषद्वयान्वितम्, a variant in D, wherein the second term is incorrect. K reads स्वर्णं माषद्वयान्वित. (7) D reads स तु K reads पविन तु which seems to be incorrect (8) M reads रात्रे तु (9) D has क्षीराहारी प्रयत्न. K has क्षीराहारी प्रयत्न Both are partly incorrect. (10) M reads सौम्य (11) M reads योजनानि (12) D reads पुनरर्द्ध (13) K reads erroneously स्वेचारी M reads स्वेच्छाचार (14) सप्तधं स्वेदयेत् a variant in M

स रस सर्व्वलोहानि पत्यशेन तु वेधयेत्[1] ॥ २४८ ॥
अथवा त रस दिव्य मधुना सह भक्षयेत्[2] ।
माससमाचप्रयोगेण[3] जीवेद्ब्रह्मदिनायुतम्[4] ॥ २५० ॥
तस्य मूत्रमलस्वेदै.[5] शुल्व भवति काञ्चनम् ॥ २५१ ॥
निर्वाते[6] तोयमादाय अञ्जलि[7] त्रितय पिबेत् ।
पीतमात्रे भवेन्मूर्च्छा स्वास्थ्य स्यात् प्रहरत्रयात्[8] ॥ २५२ ॥
एकविंशद्दिनान्येव[9] क्षीराहारो भवेत्तत ।
अष्टवर्षाकृति प्राज्ञ [10] कामरूपो महाबल ॥ २५३ ॥[11]
पश्येच्छिद्रा मही सर्व्वा[12] सप्त[13]पातालसयुताम् ।
अवध्यो देवदैत्याना[14] कल्पायुश्च प्रजायते ॥ २५४ ॥

---

(1) पत्यांशेन सुवेधयेत् an incorrect reading in D (2) M has this hemistich in an irregular manner—स रस दिव्य मधुना समभिकव योज येत् repeating the second charana of the 248th sloka (3) M reads माससमाप्ययोगेन which is incorrect (4) K reads ब्रह्मदिनायुत M reads erroneously ब्रह्मादिना (5) K has तस्य मूत्रमले स्वदे M has स्वैः, which is incorrect (6) K has only निवा (7) K reads अञ्जली which is incorrect (8) स्वस्थ्य स्यात् प्रहरत्रये an incorrect reading in D स्वास थ्यात् प्रहरत्रयम् a variant in M wherein the first term is incorrect (9) D reads erroneously एकविंशान्दिनान्ये (10) D reads प्राप्तो instead of प्राज्ञ M reads प्राज्ञ instead of प्राज्ञ (11) After this śloka we find in D only the 247th śloka repeated Hence we have not adopted it (12) K has an incomplete charana पश्य द्रा महि सर्वा (13) K read मत्र instead of सप्त (14) D has देवदैत्यानां which is not correct M has देवदैत्यपि

अथवोदक[1]मादाय पारदञ्च[2] मनःशिलाम् ।
मर्द्दयेत् खल्लपाषाणे[3] नष्टपिष्टं भवेत्ततः ॥ २५५ ॥
स्वेदयेत् सप्तरात्रं तु विलोड्येन च वेष्टयेत् ॥ २५६ ॥
अन्तर्द्धानं क्षणाद्गच्छेत् विद्याधरपतिर्भवेत्[4] ।
सिद्धकन्यागतह्रतो[5] यावत् कल्पान् चतुर्द्दश[6] ॥ २५७ ॥
दिनेषु तेषु सर्व्वेषु दद्याच्छाल्योदनं घृतम् ।
पयसा च समायुक्तं नित्यमेवं तु[7] कारयेत् ॥ २५८ ॥
उष्णोदकविधिं वक्ष्ये समाहितमनाः शृणु ।
पश्येदुष्णोदकं[8] यत्र वासं तत्रैव कारयेत् ॥ २५९ ॥
अस्ति गोदावरी नाम महाराष्ट्रे[9]ऽतिविश्रुता ।
तस्या उत्तरभागे तु सह्याद्रिः पुण्यपर्व्वतः[10] ॥ २६० ॥

---

(1) D reads अथ चोदक. (2) D reads मारीच तु (3) The word खल्ल is not found in D All other texts read खल्ल. (4) विद्याधरपतिर्भवेत् a variant in D विद्याधारपतिर्भवेत्, a variant in K (5) D reads गतह्रतो (6) D and K read कल्पचतुर्दश (7) M reads वमेवम् After this charana we find the following three hemistichs in K only, which we have not adopted on account of their erroneousness and redundancy They are as follow—वै सर्वे पुरुषाणां ... गदितं । ता ... मनाय मतं दश सिद्धकामो मरेश्वर । वल्मीकपिशितनिचक्रा औषधं द्राक्षतारक । इति दिव्योदकमेवेदं विनश्यम् । (8) M has भवदुष्णोदक (9) D reads महाराष्ट्रे This hemistich and the following seven ones are not found in M (10) D has सह्याद्रौ पुण्यपर्वत, wherein the first word is incorrect. K has सह्यादि पुण्यपर्वत, wherein also the first word is incorrect.

तत्र मातापुरं[1] नाम प्रसिद्ध देवताग्टहम् ।
तस्मादुत्तरतो देवि कम्पाख्यं नगरं[2] परम् ॥ २६१ ॥
तत्र कम्पेश्वरो देव[3]स्तत्रास्त्युष्णोदकं[4] ध्रुवम् ।
प्रणीताख्या[5] नदी तत्र स्नात्वा वै साधकोत्तम ।
पश्चादुष्णोदके कुण्डे विधिं कुर्याद्यथोदितं[6] ॥ २६२ ॥
शर्करीमुषितस्तत्र[7] धनवाश्च[8] दिने दिने ।
भक्षयेन्मासमात्रं तु जीवेद्वर्षशताष्टकम्[9] ॥ २६३ ॥
वर्षमेकं प्रयुञ्जीत[10] जीवेद्वर्षायुतं सुखी[11] ।
वलीपलितनिर्मुक्तो भोगी चैव पुरन्दर[12] ॥ २६४ ॥

---

(1) D reads मातापुरी (2) D reads कागर, which seems to be incorrect (3) Both D and K read देवो which is gram inc. (4) सत्रात्युष्णोदक is the reading in D (5) D reads प्रोणीताख्या which seems to be incorrect (6) D reads यथोदित (7) शर्करीमुषिते तत्र, a variant in D शर्करीमुषितो तत्र a variant in K शर्करीमुषितो तत्र a variant in M None of the readings is perfectly correct (8) D reads धन कांचित् K reads श्वधकांश Both are inc M leaves a blank space here (9) M reads वर्षसमाष्टकम् which seems to be an error of the scribe (10) K reads only प्रयु and omits जीत (11) This charana and the next three are not found in M (12) भागो च सम्प्रजात, a variant in D After this we have एकमुखेन मुनेन &c. (9th śloka), which occurs in the beginning of the fourteenth Patala. Hence the MS D is wanting the remaining portion of this twelfth Patala and the whole of the thirteenth Patala, as well as the first eight ślokas of the fourteenth Patala

वर्षमेकं पिवेत्तोयं[1] जीवेच्चन्द्रार्कतारकम् ।
तस्य मूत्रपुरीषेण[2] शुल्वं भवति काञ्चनम् ॥ २६५ ॥
उष्णोदकञ्च कासीसं[3] गन्धपाषाणसंयुतम् ।
चतुर्थांशेन रसकं दशभागं विनिक्षिपेत्[4] ॥ २६६ ॥
शुल्वञ्च मर्द्दयेत् सर्व्वं नष्टपिष्टं क्षणेन तु[5] ।
तेन लेपितमात्रेण शुल्वं भवति काञ्चनम् ॥ २६७ ॥
निषिक्तं तेन तोयेन प्रतिवापं ददेद्बुधः[6] ।
शुल्वञ्च जायते हेम तरुणादित्यवर्चसम्[7] ॥ २६८ ॥
तज्जलेन निषिक्तञ्च हेम बीजार्थसंयुतम् ।[8]
तारं चानेन मार्गेण[9] निषिक्तं हेमतां व्रजेत्[10] ॥ २६९ ॥
उष्णोदकेन भक्षातं तिलपिष्टं[11] च भक्षयेत् ।
मासद्वयप्रयोगेण[12] जीवेद्दर्पगतत्रयम् ॥ २७० ॥
रसगन्धाभ्ररसकं[13] तुल्य[14] दरदमाक्षिकम्[15] ।

---

(1) This charana is not found in M (2) M reads मूत्रपुरीषाभ्यां (3) K reads कासीषे (4) K reads विनि विपेत् (5) K reads चर्वेन तु. (6) ददेत् is an ungrammatical term. दद्यात् is the proper one (7) तरुणादित्यशोभन, a variant in M (8) This hemistich is not found in M. (9) K reads erroneously मार्गन (10) M reads व्रजेत् which is incorrect. (11) K reads तिलकुट्टि (12) M has मासद्वयप्रयोगात्, which is incorrect (13) रसगन्धाभ्र रसक a variant in M (14) K reads तुल्यं (15) K reads म क्षिका, which is incorrect.

यामं[1]मुष्णाम्भसा घृष्टं तारपत्राणि लेपयेत् ॥ २७१ ॥
द्विवारं तु धमेद्देवि[2] स्याच्चतुर्दशवर्णकम् ।
क्रमेणानेन देवेशि शुल्वं षोडशवर्णकम् ॥ २७२ ॥
एकैकं हेमताराभ्यां द्वन्द्वं[3] कान्ताभ्रयोः पृथक् ।
उष्णोदकेन समर्द्य[4] धमनात् खोटतां व्रजेत्[5] ॥ २७३ ॥
तन्मुखे धारयेन्मासं[6] वज्रकायो भवेन्नरः ।
तच्चूर्णं यवमात्रं तु[7] भक्षयेन्मधुसर्पिषा[8] ।
यावत् पलं तस्य मले[9] शुल्वं भवति काञ्चनम् ॥ २७४ ॥
उष्णोदपाचितान् खादेत्[10] कुलत्थान् चीरपो[11] भवेत् ।
स्नानमुष्णाम्भसा कुर्यात् वर्षादयंशतायुषम्[12] ॥ २७५ ॥
चीरमुष्णोदकं क्वाथ[13] त्रिफलायाश्च पाचयेत्[14] ।

---

(1) M reads धाम which seems to be incorrect (2) M has विधाय तु भवद्दवि. (3) K reads द्व (4) M reads समर्द्यात् (5) B (which resumes from this verse) reads नयेत् K reads खोड़तां which is incorrect M reads चीटतां नयेत् which is partly correct (6) B reads erroneously तन्मखधारयेन्मास (7) K has यवमात्र तु M has तत्र instead of तच्चूर्णं (8) M reads मधुना सह (9) K reads यावत्पन तस्य मले, which is incomplete M reads यावत् फल तस्य फले- (10) उष्णोदकपचिता भूर्जे, a variant in P which has no clear sense उष्णोदयोचितान् is the read ng in K which is partly incorrect M reads उष्णोन्पाचितान् which is incorrect (11) B and K read चीरधी, wh ch is an error of the scribe K reads कुलत्थं, which is incorrect M reads कुलुत्थान् (12) K reads शतायुषो (13) चीरमुष्णोदककार्थ, an incorrect variant in M (14) K reads पाचन

पायस कान्तपात्रे तन्मासमेकन्तु भक्षयेत्[1] ।
भुक्त्वा जीवेत् शतकल्प[2] वैशावायु[3]र्भवेन्नर ॥ २७६ ॥
अत पर प्रवक्ष्यामि शैलोदकविधि प्रिये ।
कर्दमापो महीशैल[4] शिलश्चेति[5] चतुर्विधम् ॥ २७७ ॥
कानिचित् क्षणवेधीनि दिनवेधीनि कानिचित् ।
पक्षमासादिवर्षमास[6] वेधनानि[7] महीतले ॥ २७८ ॥
क्षिप्त यदा[8] भवेत् काष्ठ शैलीभूत च[9] दृश्यते ।
वह्निरन्तश्च देवेशि[10] वेधक तत् प्रकीर्त्तितम् ॥ २७९ ॥
हिङ्गुल हरितालञ्च गन्धकञ्च मन शिला ।
एषा गन्धापहार यत्[11] कुरुते तच्च वेधकम्[12] ॥ २८० ॥
गन्धकं तालकञ्चैव तोयपूर्णे घटे क्षिपेत् ।[13]

---

(1) मासमात्र तु is the read ng in K मास भुक्त्वा महायुष is the reading in M (2) B has जीवेद्वर्षशत कल्प This charana and the next one are not found in M (3) B reads विषरायु wh ch is incorrect K reads विश्ववायु wh ch is also incorrect After this sloka we find in K only—इति उष्णोदककल्प । अथ शैलोदककल्प । (4) B reads महाशैल K reads दकमा महिशैल wh ch is incomplete M reads कचमापो महीशैल It is called afterwards भूशैल (see verse 286) (5) B and K read शैलश्चति (6) पक्षमासादिवर्षाणा a variant in K (7) K reads वेधकानि (8) K reads क्षिप्त, wh ch is incorrect M reads यथा wh ch is also incorrect (9) K reads तु (10) M reads erroneously दवेशी (11) K reads तु (12) B reads कुरुते च वेधक which is incomplete K reads क्षिपकम् M reads erroneously तत्र वेधच वेधकम (13) This sloka (281) is not found in M.

यदा तद्बुद्बुदाकार[1] तदा शैलोदक भवेत् ।
अन्यथा वेष्टक[2] देवि तदग्राह्य निरर्थकम् ॥ २८१ ॥
श्रीशैले श्रीवनप्रान्ते[3] पर्य्यङ्काख्ये[4] शिलातले ।
तत्रस्थ चणवेधि[5] स्यात् नदीभगवतीतटे[6] ।
एकाहे वेधक तत्र[7] गोकर्णे तु दिनत्रयम् ॥ २८२ ॥
भद्राङ्के[8] दिनवेधि स्यात् त्रिस्थलान्ते त्रिवासरम् ।
धारेश्वरे[9] पाक्षिक स्यात् वर्णापुर्य्या[10] दिनैकत ॥ २८३ ॥
ब्रह्मेश्वरे मासिक स्यात् व्याघ्रपुर्य्यान्तु[11] वासरम् ।
अघोरेशे मासिक तु[12] सिंहद्वीपे[13] तथा पुन ।
दिनमेक ब्रह्मगिरौ विन्ध्ये तु चणवेधकम् ॥ २८४ ॥
वामर माल्यवन्तेषु[14] चणवेधि शिलोदकम्[15] ॥ २८५ ॥

---

(1) यदा तद्दाकार an incomplete variant in B (2) M reads वेष्टक (वेष्टक = निर्यास) (3) B reads श्रीवन प्र न M reads श्रीशैल (4) M reads पर्यङ्काख्य (5) All the texts read चणवेधी which is grammatically incorrect (6) B reads नद्या भगवतेत? which is incomplete K reads नद्या भगवतीत? which is incorrect M reads नद्या भगवतीतटे wherein the first term is unintelligible (7) K reads एकाहे वेधत्तत्र (8) K reads भद्राख्य M reads चन्द्राङ्क (9) M reads धारेश्वरे (10) B reads पाश्वपुर्या This charana and the next one are not found in M (11) B reads व्याघ्रपुर which is incorrect (12) चण रेशे तु मासिक a variant in M (13) B reads सिंहद्वीपे (14) वामर माल्यवन्ते च an incomplete variant in K M reads माल्यवन्ते तु (15) B and M read चणवधी तु तत्र च K reads चणवधी शिलोदक wherein the first term is incorrect

किष्किन्ध्या[1]पर्व्वते रम्ये पम्पातीरे व्रणोदकम्[2] ।
तस्य पश्चिमतो देवि योजनद्वितये पुनः ।
भूशैलमस्ति तत्रैव त्रिदिनं वेधि पर्व्वते[3] ॥ २८६ ॥
सह्याचले पुरे देव्याः चोरदेवस्य सन्निधौ ।
शैलोदकं कोटिवेधि दुर्जदेशेऽपि वासरम् ।
लक्षवेधि नृसिंहस्य नगरे गोकुलाभिधे ॥ २८७ ॥[4]
अन्यत्र यत्र तत्रापि ब्रह्मविष्णुशिवोद्भवम् ।
अमृतं तत्र तत्रापि वश्यीकरणमुत्तमम् ॥ २८८ ॥
तस्योत्पत्तिं प्रवक्ष्यामि यथा जानन्ति साधकाः ॥ २८९ ॥
मह्मीं समुद्धृतवतो वराहस्य कलेवरात् ।
यः स्वेदः पतितस्तस्माज्जातं शैलोदकं परम् ॥ २९० ॥
तन्मुखे चणिकं जातं क्रोडदेशे[5] तु वासरम् ।
बाहुभ्यां त्र्यहवेधि[6] स्यात् मासवेधि तु पार्श्वयोः[7] ।
षण्मासमपराङ्गे च[8] सर्व्वं समफलं भवेत्[9] ॥ २९१ ॥

---

(1) B reads किष्किध K reads किष्किधे (2) B and K read पणोदक (3) B has वेध पार्वति, which seems to be incorrect (4) The portion commencing from सह्याचले and ending in गोकुलाभिधे is found only in MS. K. (5) B reads कंबदेशे (probably कम्बुदेशे) This charana is not found in M. (6) B and M read वय which seems to be incorrect. (7) K reads स्वर्यो M reads मासमेवन्तु (8) B has an incomplete charana षण्मासपराङ्ग च (9) M reads समफलच तत्

अघोरास्त्रेण तत्वेन[1]रक्षां कृत्वा दिशां बलिम्[2] ।
दत्वा लक्षं जपित्वा तु[3] गृह्णीयादमृतं परम् ॥ २८२ ॥
शरद्ग्रीष्मवसन्तेषु हेमन्ते वा सुरार्चिते[4] ।
आयसे ताम्रपात्रे वा[5] पात्रेऽलाबुमयेऽथवा[6] ।
शैलाम्बुपलमष्टौ तु[7] पलं क्षीरस्य निक्षिपेत् ॥ २८३ ॥
क्षीरावशेषं संक्वाथ्य[8] त्रिसप्ताहं पिबेन्नरः[9] ।
जीवेद्वर्षसहस्रं तु[10] वलीपलितवर्जितः ॥ २८४ ॥
अथवाष्टपलं[11] क्षीरं पलैकेनाम्बुना युतम्[12] ।
क्षीरावशेषं सेवेत[13] पूर्वोक्तं लभते[14] फलम् ॥ २८५ ॥
कुलत्थाष्टगुणं[15] वारि पचेदष्टावशेषितम् ।
चतुर्गुणेन तेनाज्यं[16] पाचयेद्घृतशेषितम्[17] ॥ २८६ ॥

---

(1) अघोरास्त्रेण तत्वेन, a variant in K (2) K has कृत्वा दिवलिं, which is incomplete (3) K reads जप कृत्वा. This charana is not found in M (4) M has सुरार्चितम् which is incorrect (5) अयस्के ताम्रपात्रे व, an incorrect reading in M (6) B reads erroneously पात्रे कृताबुमयेथवा K reads कतैल त्रुमयेथवा, which seems to be incorrect (7) शैलोदक पलमष्टौ, a variant in K. (8) K reads संक्वाथ्यं. कृत्वावशेष तत्क्वाथ, a variant in M (9) M reads भवेन्नर, which is incorrect (10) M reads वर्षसहस्राणि. (11) B and M read अथवाष्टफलं, which is incorrect (12) All the texts read पलैकेनाम्बुमिश्रितम्, which is not gram correct. (13) B reads erroneously सेवेनि (14) M reads फलते, which is incorrect. (15) K reads कुलथाष्टगुण, which is incorrect (16) K reads erroneously तानाज्य (17) पाचयेत पुनर्घृतं, a variant in K

लिह्यान्मधुसमोपेतं[1] विसमाहं द्दहस्पति.[2] ।
मासेन शास्त्रसम्पत्तिं[3] ज्ञात्वा देवि बलाबलम्[4] ।
द्विरष्टवर्षकाकार[5] सहस्त्रायुर्न संशय.[6] ॥ २८७ ॥
अवशिष्टकुलत्थं तु[7] पादांशं मधुसर्पिषा[8] ।
भक्षयेद्वर्षमेकन्तु[9] मासेनायुतजीवित:[10] ॥ २८८ ॥
तत्सिद्धतैलेनाभ्यङ्ग मर्द्दनञ्चापि कारयेत्[11] ।
मासमेकं ततो मर्त्य[12] देहसिद्धिं करोति च ॥ २८९ ॥
पामाविचर्चिकादद्रु[13]कुष्ठानि सहसा जयेत्[14] ।
बलीपलितनिर्मुक्त: सहस्त्रायुश्च जायते[15] ॥ ३०० ॥

---

(1) B has लिह्यन्मधुसमोपेत K has लिह्यान्मधुसमपीत. M has लिह्यान्मायु समोपेत. *None of the readings is perfectly correct* (2) M reads विसमाह्मद्दपंति (3) B has समेन सर्वसम्पत्ति, wherein the first term is incorrect. We do not find this charana and the next in M. (4) मत्वदेवी बल वल, a variant in B, which seems to be incorrect (5) K reads द्विरष्टावर्षकाकार. M reads द्विरष्टवर्षकाकार, which is incorrect (6) K has सहाजुन संशय, which is incorrect (7) K reads कुलत्थ which is incorrect. (8) K has पादांशमधुसर्पिषा M has पादांशमधु सर्पिषा (9) B and K *read* कर्षमेकन्तु. (10) मासेनायुतजीवसि, an incorrect variant in B मासेनायुतजीविन, a variant in K, wherein the last term is incorrect (11) सर्वदेहेषु कारयेत्, a variant in B K reads मदव [perhaps मर्दन] चैव कारयेत् (12) B and K read मर्त्यं, *which is gram inc. This charana and the next one* are not found in M (13) M reads दम instead of दद्रु, which is incorrect (14) B reads erroneously सह योजयेत् (15) K reads सहस्रायु प्रजायते

य पिबेत् प्रातरुत्थाय शैलाम्बुचुलुक[1]त्रयम् ।
षण्मासात् स्यात्[2] सहस्रायुर्वलीपलितवर्जित[3] ॥ ३०१ ॥
अथवा सूतक देवि वारिणा सह मर्द्दयेत् ।
मासेनैकेन देवेशि नष्टपिष्ट भविष्यति ॥ ३०२ ॥
मासमात्र समश्नीयात्[4] स भवेदजरामर[5] ॥ ३०३ ॥
अथवा त रस हेम्ना[6] हेमभस्म ततो बली[7] ।
मर्द्दयेत्तेन तोयेन धामयेत् खदिराग्निना ॥ ३०४ ॥
गुटिका सुन्दरी नाम[8] सर्व्वायुधनिवारणी[9] ।
कर्त्ता हर्त्ता स्वय सिद्धो जीवेच्चन्द्रार्कतारकम् ॥ ३०५ ॥
कुनटी चाभ्रमाचीक[10] हेम तार तथैव च ।
तत् सर्व्व पयसा चीरैर्मर्द्य पाच्य दिनत्रयम् ।
मासमात्रप्रयोगेण वलीपलितवर्जित[11] ॥ ३०६ ॥

---

(1) All the texts read चुलक which no lexicon supports (2) B reads षण्म स स्यात् is want ng in M (3) निवलीपलितप स a variant in B K reads वलि (4) B reads समश्नीयात् which is incorrect K reads मासमात्र तु मश्नीयात् wh ch is incorrect (5) स भवेदमराजर a variant in K (6) B has अथवा पारदेन रसं हेम्ना wh ch mars the metre and sense (7) This charana and the next one are not found in K and M (8) B and M read गुलिका M reads erroneously सुन्दरीरीणां (9) सर्वायुधनिवारणम् a variant in M wh ch is not correct K reads निवारिणी (10) This charana and the next five ones are not found in K and M After these charanas, we find in B the ślokas 302 and 303 again repeated. (11) I find in B the first letter मा out of the whole hem stich

अथ तेनोदकेनैव चीरार्द्ध पायस पचेत् ।
मासमात्रप्रयोगेण बलीपलितनाशनम् ॥ ३०७ ॥
पक्का[1] तेनाम्भसा पथ्या यष्टि[2] त्रीणि शतानि च ।
मधु सयोज्य भाण्डस्थ[3] भूमौ सर्व्वं निधापयेत् ॥ ३०८ ॥
दिने दिने तथैकैक भचयेत् प्रातरुत्थित[4] ।
बलीपलितनिर्मुक्तो जीवेद्दर्षसहस्रकम् ॥ ३०९ ॥
शैलीभूत कुलत्थ वा[5] भचयेन्मधुसर्पिषा[6] ।
षण्मासेन प्राशनेन[7] जीवेद्दर्षसहस्रकम् ॥ ३१० ॥
कुष्माण्ड मारित कृत्वा[8] यानि कानि[9] फलानि च ।
जले चिप्तानि लोहानि शैलीभूतानि[10] भचयेत् ।
चीराहारश्च[11] जीर्णान्ते वज्रकायो भवेन्नर. ॥ ३११ ॥
तेनोदकेन समर्द्द्य अभ्रक[12] कारयेत् प्रिये ।

---

(1) B reads पक्ता and पथ्या Both of them are incorrect (2) B reads यष्टी K and M read वष्टि Both are incorrect (3) K has मधुना य न्य भाण्डस्थ wherein the middle term is incorrect M reads भाण्डोर्थ which is inaccurate (4) M reads पुनरुत्थित (5) This śloka (310) is not found in K M has शैलभूत कुलत्थ वा which is incorrect (6) M reads मधुसर्पिषम् which is not correct. (7) B reads षरेशन M reads षाण्मासापशन which has no sense at all (8) All the texts read कुष्माण्ड, which is also correct. K reads मरित कृत्वा, which is not correct (9) K reads यनिकानि which is incorrect (10) B reads शैलीभूतिनि which is incorrect, M reads erroneously शिलु तानि (11) K reads चीराहार च which seems to be incorrect. (12) M has समर्द्दय

कटुत्रययुतं खादेत् जीवेद्वर्षसहस्रकम् ॥ ३१२ ॥
अथवा रसकर्षैकं तज्जलेन तु[1] मर्दयेत् ।
इङ्गुदी[2]फलमध्यस्थं तच्छैलोदकमध्यगम्[3] ।
कालेन[4] त्रिगुणेनैव काठिन्यं तस्य जायते ॥ ३१३ ॥
षण्मासं तन्मुखे धार्यं[5] वज्रकायं करोति च[6] ।
दशनागसमप्राणो[7] देवैः सह च[8] मोदते ॥ ३१४ ॥
गृहीत्वा त्रिफला[9] तत्र शैलवारिणि निक्षिपेत्[10] ।
यदा भवति तच्छैलं[11] गृहीत्वा चूर्णयेत्ततः[12] ॥ ३१५ ॥
कान्तजीर्णरसं[13] तेन सार्द्धं घृत[14]मधुप्लुतम् ।
भक्षयेद्वर्षमेकन्तु[15] ततः चीराशनो[16] भवेत् ॥ ३१६ ॥
उदयादित्यसङ्काशो मेधावी[17] प्रियदर्शनः ।

---

(1) B reads ततः मधुना तु which is incorrect (2) M reads हिङ्गुदी which is not correct (3) ततः शैलोदकमध्यगम् a variant in B ततः शैलोदमध्यगम् a variant in M (4) K reads कालेन which has *no clear sense* (5) K reads तु मुखे M reads कार्यं (6) B reads ततः (7) M has an incorrect reading मद्दशनागसमप्राणो (8) च is wanting in B K has देवैश्च सह मोदते (9) M has गृहीत्वा त्रिफलं which is not perfectly correct (10) K reads नि क्षिपेत् (11) तदा भवति तच्छैल an incorrect variant in M (12) B reads गृहीत्वा चूर्णयेत्ततः wherein the last term is incorrect M reads गृहीत्वा which is not perfectly correct. (13) B has कान्त जीर्ण रस (14) M reads घृत which seems to be incorrect. (15) B and K read वर्षमेकं तु (16) B reads erroneously चीराशनो (17) K read मेधावान्

नीलकुञ्चित[1]केशश्च जीवेच्चन्द्रार्कतारकम्[2] ॥ २१७ ॥
पारदं हरितालं च शिला माक्षिकमेव च ।
दरदं च विषं चैव सर्व्वमेकत्र कारयेत्[3] ॥ २१८ ॥
मर्द्दयेत् खल्लपाषाणे[4] मातुलुङ्ग[5]रसेन च ।
गोलकं कारयित्वा तु[6] वारिमध्ये निधापयेत् ॥ २१९ ॥
तेन तारं च[7] शुल्वं च काञ्चनं भवति ध्रुवम् ॥ २२० ॥
उपयुञ्जीत मासैकं वलीपलितवर्जितः ।
सहस्रं जीवितं[8] तस्य महाबलपराक्रमः ॥ २२१ ॥
शैलीभूतां हरिद्रां तु तच्चूर्णवापमात्रतः[9] ।
हेमत्वं लभते नागो बालार्कसदृशप्रभम्[10] ॥ २२२ ॥
शैलोदके विनिक्षिप्य[11] भूशैले कर्द्दमेऽपि वा[12] ।

(1) B reads erroneously नित्य. K reads imperfectly नीलक्षित (2) B reads तार्के, which is an error of the scribe. (3) M reads योजयत् (4) All the texts read खल्वपाषाणे. (5) B reads मातु लिङ्ग K reads मातुलग (6) विधा च धमयित्वा तु, a variant in M (7) B and K read तेनारितं च, which has no clear sense (8) सहस्रजीवित is the reading in B and M (9) We have only पमावत of this hemistich in M B and K read तच्चूर्णं वापमात्रत, which is not accurate. (10) B and K read व मार्कसदृश प्रभ, which is grammatically incorrect. (11) B reads विनिक्षिप्य which is incorrect. K reads विनिक्षिप्त which is also incorrect. (12) भूशैलकर्द्दपि वा, an incomplete variant in B भूशैल लके ऽपिवा an incorrect variant in K भूशैले कर्द्दम वा, an incorrect reading in M (For भूशैल and कर्द्दम see verse ???)

ज्ञात्वा कालप्रमाणेन बन्धयेत्[1] पारदं ततः ॥ ३२३ ॥
रक्तचारयुतं घातं सुवर्णं समसारितम्[2] ।
शतांशेन तु लोहानां सर्व्वेषां हेमकारकम्[3] ॥ ३२४ ॥
द्वितीयसारणां[4] प्राप्य भक्षयेन्मधुसर्पिषा[5] ।
तत्कालं चित्तजातानां[6]मूर्च्छा भवति चानिलं[7] ॥ ३२५ ॥
कालज्ञानं भवेत्तस्य जीवेदयुतपञ्चकम् ॥ ३२६ ॥
द्वितीयसारणां प्राप्य सहस्रांशेन विध्यति[8] ।
तं खोटं[9] धारयेद्वक्त्रे दिव्यत्वं लभते ध्रुवम्[10] ॥ ३२७ ॥
निचुले[11] ककुभे चैव किंशुके मधुकेऽपि वा[12] ।
इङ्गुदी[13]फलमध्ये वा रजनीदयमध्यतः[14] ॥ ३२८ ॥

---

(1) M reads बद्धयत (2) K read समसारित M read समवार्तम् (3) B has an ncomplete cha a a सवप वधक M reads मारकम् (4) B and K read मारण (5) Th charana and the next four ones are not found n M (6) तत्कालचित्तज्ञान an incomplete var ant n K (7) K reads चानिल (8) M reads विन्दति (9) B reads तत्खोट M reads त शैल (10) M has an ncorrect var ant—लभ्यत्व लभते ध्रुवम् (11) K reads निवज M read निचुन Both appear to be ncorrect (12) K reads च M reads erroneously किंशुके मधुके पि वा (13) Th s l em st ch and the next one are not found in K M reads इङ्गुनी wh ch s ncorrect (14) रजनी चैव त्कल a var ant n B M reads मध्यत wh ch is not correct After th s charana e have a sloka in this text only wh ch ru s thus —चमत कन्दके घाय एककर्म्द पचौ तु च । विधाय पारकमत चिति तनय मासयत ॥ wh ch we ha e not adopt d for ts n or ectn s

पारद गन्धक चैव मर्द्दयेत् गुलिकाकृति[1] ।
पाचयेद्दिनमेक तु[2] हेम्ना संवेष्ट्य धारयेत् ॥ ३२९ ॥[3]
त्रिफलाव्योष[4]कल्केन वेष्टयित्वा प्रयत्नत ।
पादेन[5] कनक दत्त्वा पारद तत्र योजयेत्[6] ।
चिपेच्छैलाम्बुमध्यस्य[7] गुलिका वज्रवद्भवेत् ॥ ३३० ॥
पूर्व्ववत् सारणा कार्य्या[8] पूर्व्ववत् सिद्धिदा भवेत् ।
धार्य्यमाणा मुखे सा तु सहस्रायुष्करी भवेत्[9] ॥ ३३१ ॥
द्वितीय[10]सारणायोगादयुत वेधयेत्तु[11] सा ।
धार्य्यमाणा मुखे सेय[12]मयुतायु प्रदा भवेत् ॥ ३३२ ॥
तृतीय[13]सारणायोगाज्जायते लक्षवेधिनी[14] ।
त खोट[15] धारयेद्वक्त्रे लक्षायुर्जायते नर ॥ ३३३ ॥

---

(1) B reads गुलिकाक्रति which is inaccurate (2) K reads erroneously पाचउद्दिनमेक तु (3) This sloka is not found in M (4) B has व्याष M has प्रव Both are incorrect (5) M reads वादेन which is absurd (6) पाद तत्र प्रयोजयत् a variant in M (7) B has चिपताम्बुमध्यस्य which has no sense M reads मध्यस्था which is also correct (8) B reads सारणा काय्य which is in correct (9) This hemistich is not found in B K reads सहस्रायु करी (10) M reads द्वितीया which is incorrect (11) K reads दायुत माधयत which is not accurate (12) K reads मुखस्यय which is incorrect M reads मुखे मेव (13) M reads तृतीया which is incorrect (14) B has लक्षणधिनी which is incorrect K has लक्षवधनी (15) B reads कोट M reads खोट Both are incorrect

चतुर्थीं सारणा[1] प्राप्य कोटिवेधी[2] न संशयः ।
कोट्यायुर्जीवितं[3] तस्य खेचरत्वं च लभ्यते[4] ॥ ३३४ ॥
पञ्चभिर्दशकोटिः स्यात्[5] षड्भिः कोटिशतं भवेत्[6] ।
यावच्चन्द्रार्कजीवित्व[7]मनन्तबलवीर्यवान् ॥ ३३५ ॥
ददाति सप्तमीं सापि[8] सारणा गुटिका परा ।
खेचरी नाम विख्याता भैरवेण प्रचोदिता ॥ ३३६ ॥
यस्तु तद्राजिकामात्रं मासमेकन्तु भक्षयेत् ।
वज्रदेहः स सिद्ध[9] स्यात् दिव्यस्त्रीजनवल्लभः ।
क्रीडते खेचरैर्भोगैः[10] स्वेच्छया[11] शिवतां व्रजेत् ॥ ३३७ ॥
नानाविधफलं च स्यात्[12] तद्रसैर्वीजतैलतः[13] ।

(1) B and K read erroneously चतुर्थीसारणां M reads चतुर्थसारणां (2) B and M read कोटिवेधी K reads कोटीवधी Both the texts seem to be incorrect (3) B reads कोट्यायु जीवित K reads कोट्यायु र्जायते (4) M reads खचरत्व भविष्यति (5) K reads पञ्चभि दश कोटी स्यात् (6) षड् कोटीशत भवेत् a variant in K M reads कोटि क्षम भवेत् which is incorrect (7) K reads जीवीत्व which is grammatically incorrect (8) B reads सप्तमी चापी K reads सप्तमी सापी M reads सप्तमषापि All are incorrect (9) B reads ससिद्धि M reads वज्रदेहस्य सिद्धि (10) K reads खेचरै भोग (11) M reads स्वच्चया which is incorrect The verb क्रीडते though used in all the texts is grammatically incorrect The proper term is क्रीडति (12) फलघात्या is the reading in B which is incorrect न नाविधिफल च स्यात् an incorrect variant in K M reads erroneously फलान् चाप्यात् (13) K read तन्सैर्वीजतैलत which is partly incorrect This sloka and the next one are not found in M

तद्वद्वं पारदं[1] चैव गुटिका[2] शृणु सुन्दरि ॥ ३३८ ॥
शुद्धबद्धरसेन्द्रस्तु[3] गन्धकं तत्र जारयेत् ।
त्रिगुणे गन्धके जीर्णे तेन हेम तु[4] कारयेत् ॥ ३३९ ॥
कारयेद्भस्म सूतन्तु[5] काञ्चनं तत्र सूतकम् ।
तद्भस्म सूतके जार्य्यं[6] रसेन्द्रस्य समे समम्[7] ॥ ३४० ॥
तेन सूतकजीर्णेन वज्ररत्नन्तु जारयेत्[8] ।
तद्वज्रं जायते भस्म सिन्दूरारुण[9]सन्निभम् ॥ ३४१ ॥
तद्भस्म जारयेत् सूते[10] त्रिगुणे तु सुरार्च्चिते[11] ।
हाटके[12] सारयेत्त तु गुटिका[13] तेन कारयेत् ॥ ३४२ ॥
त्रिलोहावेष्टितं तं तु[14] मुखे प्रक्षिप्य साधक ।
नष्टच्छायो[15] भवेत् सोऽय-मदृश्यो देवदानवै' ॥ ३४३ ॥

---

(1) B reads तद्वद्ध पारज, which seems to be incorrect. (2) B and M read घुटिकां (3) शुद्धबद्ध रसेन्द्र तु, a variant in B. शुद्धबद्ध रसेन्द्र तु a variant in K (4) B and K read हेमं तु which is unusual (5) M reads भस्मसूतञ्च, which is inaccurate (6) तद्भस्म सूतक जार्य्यं, an incorrect variant in K (7) B reads समे सम, which seems to be the error of the scribe (8) B has something redundant—माजगरयेत् instead of जारयेत् (9) K reads सिन्दूरारुण, which is not correct (10) तद्भस्म जार्य्य सूते तु, an incorrect variant in B तद्भस्म चार्य्यं सूते तु, a variant in M (11) त्रिगुण तु सुसरौते, an absurd reading in B M reads त्रिगुण तु (12) M reads हारके, which is incorrect (13) B and M read घुटिकां (14) B and K read त्रिलोह वेष्टयेत् त तु. (15) K reads नष्टाच्छायो M reads नष्टयायो. Both are incorrect

तत्क्षणादेधयेद्देवि[1] सर्व्वलोहानि काञ्चनम् ।[2]
बहुवर्ष[3]सहस्राणि निर्वलीपलितो[4] भवेत् ॥ २४४ ॥
शूलिन शक्तिसयुक्त रत्नादिगुणभूषितम्[5] ।
वक्त्रे करे च बिभृयात् सर्व्वायुधनिवारणात्[6] ॥ २४५ ॥
व्योम माक्षिकसत्त्वञ्च[7] तारामात्र[8] सुरायुधम् ।
वैक्रान्त तालकं सूतं[9] रत्नादि[10]गुणभूषितम् ॥ २४६ ॥
गुटिका[11] सा वरारोहे मधुरत्रयसयुता[12] ।
वक्त्रस्था नाशयेत् साक्षात् पलित[13] नात्र सशयः ।
शिवशक्तिश्च देवेशि रत्नादिशिवशा यथा[14] ॥ २४७ ॥
हेम तार तथा भानु.[15] समभागानि कारयेत्[16] ।
स्त्रीरजो व्याघ्रमध्यस्थ पट्टसूत्रेण वेष्टयेत् ॥ २४८ ॥

---

(1) After this charana some portion of the MS B is left blank (2) This hemistich is not found in M. (3) K reads मसवर्ष (4) K has निर्वल्ली च वर्मी M has निवली फलित, wherein the last term is incorrect, (5) K reads रत्नांनिगुणभूवष, which is partly incorrect (6) This hemistich is not found in K (7) K reads माक्षिकमम गु which seems to be redundant (8) K has तत्त म च (9) K reads तालमूत च (10) M reads रत्नादि (11) M has गुलिका (12) M reads सयुतम्, which is incorrect (13) K reads पलिने M reads फलित. Both the readings seem to be incorrect. (14) K has रत्नादिशिवशयर, which is unintelligible (15) K and M read भानु (without विसर्ग), which is grammatically incorrect (16) सम भ न भिकारयेत् an incorrect variant in M

सेचयेत्तत् तथावेध्य[1] गुह्यस्थाने[2] निधापयेत् ।
रणे राजकुले द्यूते[3] दिव्ये काम्ये[4] जयो भवेत् ।
यन्मुखे चैव तद्गोलं स सर्व्वरञ्जको भवेत्[5] ॥ २४८ ॥
वैक्रान्ताभ्रककान्तं तु[6] सस्यकन्तु सुरायुधम्[7] ।
विभीतकादिसम्भूत[8] काञ्चिकस्य समं[9] भवेत् ॥ २५० ॥
राजावर्त्त[10] ततः सूते योजयेत् पादयोगतः ।
कुमारीरससंघृष्टा[11] कर्त्तिका[12] गुटिका शुभा[13] ।
रोगमृत्युजरा[14] हन्ति वक्त्रस्था नात्र संशयः ॥ २५१ ॥
पञ्च तारं[15] वरारोहे सूतकं द्वयमेव च ।
त्रयो गगनभागाः स्युरेकैकं हेमकान्तयोः ॥ २५२ ॥

---

(1) सिचयेत्त तथावेद्य, a variant in K, which is incorrect. सेचयेत्तत मावेद्य, a variant in M, which is partially correct (2) K reads यसस्थाने (3) K reads धूर्त्ते M reads नरो राजकुले दूते (4) M reads दिव्यकामे (5) K reads यतस्था रत्तको भवेत् This hemistich is wanting in M (6) वैक्रान्ताम्बककान्तेसु *an incorrect reading in K* (7) K has an incomplete charana—सक तु सुरायस (8) K and M read संभूत, which appears to be inaccurate (9) K reads सम्नीयद्दे सम, which is unintelligible M reads काञ्चिससम, which makes the charana incomplete (10) K reads समावर्त्त M reads समावर्त्त. (11) K reads सद्दष्टा which is incorrect M reads सघृष्टा, which is also incorrect. (12) K reads कर्त्तिका M reads क्षताका (13) K reads सुभा, which means brilliant. M reads घुटिका. (14) रोगा मृत्युजरा, a reading in K, which is incorrect. रोगमृत्युजरां, a reading in M (15) M reads भाग which is not correct.

अर्द्ध[1]शुल्वविधानेन गुटिकामरसुन्दरि[2] ।
अक्षयो ह्यजरश्चैव[3] भवेत्तेन महाबलः ।
सर्व्वरोगविनिर्मुक्तो जीवेद्वक्त्रे विधारणात्[4] ॥ २५३ ॥
भस्मसूतपलैकञ्च[5] मृतकान्तपलं तथा[6] ।
माक्षिकस्य पलञ्चैव[7] शिलाजतुपलं[8] पुनः ॥ २५४ ॥
पलमेकं विड़ङ्गस्य[9] पथ्या[10]चूर्णपलं तथा ।
एकीकृत्याथ[11] तत् सर्व्वं मध्वाज्येन तु पेषयेत् ॥ २५५ ॥
गुटिकां[12] कारयेद्देवि षष्ठ्यधिक[13]शतत्रयम् ।
एकैकं भक्षयेन्नित्यं वर्षमेकं निरन्तरम् ॥ २५६ ॥
जीवेद्वर्षसहस्राणि रुद्रतुल्यो[14] महाबलः[15] ॥ २५७ ॥
अतः परं प्रवक्ष्यामि रसभस्मरसायनम् ।
विज्ञेयं निष्परीहारं[16] साक्षाद्दिव्यौषधं परम् ॥ २५८ ॥

---

(1) M reads अर्द्ध which is incorrect. (2) K reads erroneously सुदरी M reads घुटिका. (3) M reads ह्यमरश्चैव (4) K reads वक्त्रेऽस्य धारणात्, which is incorrect This hemistich is not found in M (5) K has an incomplete charana भस्मसूतपलैकं M has an incorrect reading—भस्मसूत फलैकञ्च (6) This charana and the next nine ones are not found in K (7) M reads erroneously फलञ्चैव (8) M reads शिलाजतुफलं, which is incorrect (9) M reads विड़ङ्गस्य (10) M has पथ्य, which seems to be the error of the scribe (11) M has एकीकृत्वाथ, which is grammatically incorrect. (12) M reads गुलिकां (13) M reads erroneously षष्ठ्यधिक (14) M reads यथा रुद्रो (15) After this charana we find in K इति, गुटिकाप्रकार। (16) K reads निःपरिहारं which mars the metre

आमलक्यादि कान्तञ्च पारदञ्च मनःशिलाम् ।
वाकुचीसमभागञ्च[1] चीरिणी[2]रसपेषितम् ।
मेघनादरसोपेतं मूकमूषागतं[3] पुटेत् ॥ ३५८ ॥
माषं त्रिमाषं त्रिगुणं[4] भक्षयेत्तु क्रमेण तु[5] ।
वर्षत्रयपरं[6] देवि पादनिष्कार्द्धकं[7] क्रमात् ॥ ३६० ॥
षट् सप्ताष्टौ च वर्षाणि क्रमान्निष्कप्रमाणतः ।
भुञ्जीत स च दिव्यान्नं[8] जरावैरूप्यवर्जितः[9] ॥ ३६१ ॥
किञ्चित् काञ्चनसंयुक्तं निष्कं निष्कार्द्धमेव च[10] ।
यो भक्षयेत्[11] त्रिभिर्वर्षैः सर्व्वव्याधीन्[12] जयत्यलम् ॥३६२॥
अष्टवर्षे सहस्रायुः[13] द्वादशे लक्षवेधकः[14] ।

---

(1) K reads सप्तभागानि, which is incorrect M reads वाकुचिसम भागानि, which is also incorrect (2) M reads erroneously चीरीणि (3) K reads मूकमूखागतं (मूखा = मूषा). (4) माषादिमाषत्रिगुण, a variant in K माषन्त्रिमाष गगन त्रिगुण, a redundant reading in M (5) भक्षये त्त्रिगुणेन तु, a variant in M (6) K has वर्षत्रय पर (7) M reads पादष्पाडशक, which is unintelligible (8) K reads दिव्यां त, which is incorrect. M reads भुञ्जति, which is also incorrect (9) जरारूपविवर्जित, a variant in K M reads कर्शित in place of वर्जित None of these seem to be correct (10) K reads निष्कनिष्कार्धमेव च. M reads erroneously निष्कार्य. (11) K reads यो भवेत् स, which is not correct (12) K has सर्वव्याधि, which is incorrect. M has सर्वव्याधिं (13) K and M read अष्टवर्षसहस्रायु, which has no clear sense. (14) K reads लक्षवेधका, which is incorrect.

षोडशे वत्सरे देवि[1] दिव्यरूपः स[2] जायते ॥ २६३ ॥
शतपलमभयानामक्षधात्रीस्तथैव[3]
क्वथितजलशताष्टौ[4] भागमष्टावशेषम् ।
घृतमधुसितयाढ्यं[5] व्योषचित्रं दशांशं
रसफलरससिद्धं लोहजीर्णं मृतञ्च[6] ॥ २६४ ॥
गिरिजतुसमभ्रं[7] कान्तभृङ्गं विडङ्गं
रससहितसुभाव्यं तण्डुलैर्दिव्यमुख्यैः[8] ।
अहिमरक्तकल्कं[9] लोह[10]पात्रस्थमाष
त्रिदिनतनुसुसिद्धं[11] कल्कमेतद्वरिष्ठम्[12] ॥ २६५ ॥
लिहति शयनकाले[13] वामनेत्रावसेवी[14]

---

(1) M reads द्विव्य which seems to be incorrect (2) M has दिव्यभूषन्तु (3) K reads incompletely मक्षधात्र्याम्तु M reads चक्षयात्योलथैव Both seem to be incorrect (4) कथितजलशताष्टा, a variant in M which is not correct (5) घृतमधुसितञ्, an incorrect reading in K (6) K reads लोहजीर्णं मृतेभ wherein the last term is unintelligible (7) M reads incorrectly गिरियुतमसमभ्र (8) K reads मुखे, which is incorrect. M reads तण्डुलैर्विम्वमज्जा (विम्ब मज्जे ?) (9) अहिमहुतसुकल्क a variant in K चमकरक्तकल्क a variant in M (10) M reads हेम (11) K has दिनतनु सुसिद्ध M has त्रिदिनतनु सुक्ष Both are incomplete (12) K has कल्कनेन वरिष्ट which seems to be incorrect. (13) M reads शिशिर काल (14) K reads वसेवि, which is incorrect M reads वामने त्रोसेवि which is also incorrect

घननिविडसुमध्यो[1] मत्तमातङ्गदर्पं ।
विगतसकलदोषः सर्व्वदिग्दिव्यचक्षुः[2]
मदन इव सुकान्तिः[3] कामिनीनां प्रवीरः ॥ २६६ ॥
जलदलववपुष्मान्[4] कुञ्चितानीलकेशः[5]
सुरगुरुरिव शुद्धः[6] सत्कविश्चित्रकारी[7] ।
वृषभगतिविचेष्टः[8] स्निग्ध[9]गम्भीरघोषः
सुरगज इव लोके श्रान्तिहन्ताशु[10] नित्यम् ॥ २६७ ॥
प्रभवति खलु लोके सोमताराकंजीवी
कमलसदनसुश्री[11]र्न्यायशास्त्रादिवेत्ता[12] ।
सुजनसमयपाता[13] धर्म्मदीचानुमाता
हरिहरमगभीरः[14] सूर्य्यसोमाब्धिधीरः[15] ॥ २६८ ॥

---

(1) घनमीवडसुग्रद्धो an incorrect variant in K M reads घननिविड सुसध्या, which is partly correct (2) M has सर्वदा दिव्यचक्षु (3) K reads erroneously मदनद्रवसुकांति (4) K reads जलदमिव च पुष्मान्, which is incorrect (5) कु चितांगीयकेश, an incorrect reading in K (6) स इ गुरुवविशुद्ध, an incorrect variant in K तुरग इव च शुद्ध, a variant in M (7) K reads incorrectly सत्कवि चित्रकारि. (8) M reads विवेष्टा, which is absurd (9) M reads मन्द (10) K reads शीतलसाग्र (=शीतलस्वाग्र) M reads शान्तिहन्तासु None is perfectly correct (11) K reads कमलमदनमवकी, which seems to be incor rect (12) This charaṇa and the next three ones are not found in M. (13) K reads साता, which is incorrect (14) K reads मिव गभीर, which is incorrect. (15) After this K has—सकल गगनसमीर सिद्वैतालवीर, which is incorrect

कान्तहेमरविचन्द्रमभ्रकं[1]
गोलकं निहितमिङ्गुदीफले[2] ।
शैलवारिवरसिद्धगोलकं
सुन्दरं भ्रमरराजकं शुभम्[3] ॥ ३६८ ॥
कान्तहेमरविचन्द्रमभ्रकं
वज्ररत्नमहिराज[4]गोलकम् ।
छिन्नमामलककाष्ठकोटरे[5]
भूमिशैलनिहितं समुद्धृतम्[6] ।
शैलता गतमयाहितं मुखे
वज्रकायकरमल्प[7]वासरैः ॥ ३७० ॥
ताल[8]हेमवरगुल्वसूतकैः
गोलकं वरणकाष्ठयन्त्रितम्[9] ।
शैलवारिकृतसुन्दरीरसं[10]
खेचरीति गुटिका[11] निगद्यते ॥ ३७१ ॥

(1) *This śloka (369) is not found in K M reads* मभ्रकै, *which* seems to be incorrect (2) M reads निहितहिङ्गुदीफले, which is incorrect. (3) M reads प्रभ, which seems to be incorrect, (4) M reads सहकार. (5) छिन्नमामलककाष्टकोटरे, an incorrect variant in M. (6) M reads भूमिशैलसहित K reads समुद्धतं, which is incor rect (7) M reads कम्प, which is incorrect (8) M read सार. (9) K reads चरण, which seems to be incorrect. M read यन्त्रते (10) K reads रस, which is grammatically *incorrec* (11) M reads घुटिका

शैलाम्बुनिक्षिप्तपलाशबीजं[1]
शैलीकृतं क्षौद्रघृतेन खादेत् ।
त्रिःसप्तरात्रं दिनमेकमेकं[2]
सहस्रजीवी विजयी[3] नरः स्यात् ॥ ३७२ ॥

सूतकं चाभ्रकञ्चैव वज्रीक्षीरसमन्वितम् ।
हाटकेन समायुक्तं गुटिका खेचरी भवेत् ॥ ३७३ ॥
करञ्जफलमध्यस्थं सूतकं तत्र निक्षिपेत्[4] ।
घृत[5]शैलाम्बुमध्यस्थं सहस्रायुः प्रयच्छति ॥ ३७४ ॥
तिन्दुके द्विसहस्रायुः जंवीरे त्रिसहस्रकम् ।
मातुलुङ्गे च नारङ्गे[6] चतुःपञ्चसहस्रकम् ॥ ३७५ ॥
रम्भाफले षट्सहस्रं पनसे सप्तसंख्यकम्[7] ।
विभीतकफले चैव दशसाहस्रसंख्यकम्[8] ॥ ३७६ ॥
नारिकेले[9] महाभागे सहस्राणि चतुर्दश[10] ।

---

(1) K reads शिलांबुनिक्षिप्य पलासबीज, which is not perfectly correct. M reads शैलाम्बु निक्षिप्य पलाशबीज, which is also partly incorrect. (2) K has त्रिसप्तवार दिनमेक, which is incomplete M has त्रिसप्तरात्र which has no clear sense (3) K reads जितो M reads विजितो Both are incorrect (4) सूत तत्रैव निक्षिपेत्, a variant in M (5) M reads घृत (6) च नारङ्गे is wanting in K (7) K reads सप्तसंख्यया. This śloka (376) is not found in M. (8) K reads संख्यक, which is incorrect. (9) K reads नारीकेले (10) K reads erroneously चतुर्दश

त्रिंशत्सहस्रं पश्चे च[1] लक्षमामलके[2] पुनः ॥ ३७७ ॥
अभ्रपत्रद्रवे क्वाथ[3]महोरात्रं शिलोदके ।
तस्मात्तु चोद्धृतं सूतं[4] मृत्युदारिद्र्यनाशनम् ॥ ३७८ ॥
सारणाक्रमयोगेन[5] नवीनं[6] जायते वपुः ।
रसे[7] रसायने चैव लक्षवेधी न संशयः ॥ ३७९ ॥
कर्दमश्च कुमार्य्याश्च[8] रसेन क्षतगोलकम्[9] ।
धमनात् पतते सत्त्वं मुखे तद्धारयेन्नरः[10] ।
षण्मासेन प्रयोगेण ह्यजरामरतां व्रजेत् ॥ ३८० ॥
स्रोतोऽञ्जन[11]युतं ध्मातं सत्त्वं पारदमिश्रितम् ।
तं खोटं[12] धारयेद्वक्त्रे अदृश्यो भवति ध्रुवम् ॥ ३८१ ॥
यस्य यो विधिराम्नात उदकस्य शिवागमे[13] ।
रसेनैव तु[14] काले तु कुर्य्यादेव[15] रसायनम् ॥ ३८२ ॥

---

(1) K has पश्चात्, which is not accurate. M has सहस्रं पथ्यया लक्षं, which is not correct (2) K reads लक्षमामलकं. M reads लक्ष मामलक (3) K reads अभ्रपत्रेद्दीप्तक्वाथ, which seems to be incorrect (4) तस्मात्त चोद्धृत मृत, an incorrect variant in K M reads यथाति चोद्धृत मृत which is partly incorrect (5) M has सारसक्रमयोगेन (6) M reads नवनत् (7) M reads रसा, which is incorrect (8) K has an incomplete charana—कर्दमश्च कुमा च (9) K reads क्षत पिण्डिक (10) K reads मधारयेन्नर M reads मुखस्थ धारयेन्नर (11) K reads erroneously स्रोताञ्जन (12) M reads घोट, which is not correct (13) K has मुदक वा शिवागमे (14) M reads रसैने-तु, which is incorrect (15) K has कुर्य्यादेवे, which appears to be incorrect

इति श्रीपार्व्वतीपरमेश्वरसम्वादे[1]
रसार्णवे रससंहितायां
रसबन्धनो नाम[2]
द्वादश पटल ॥ १२ ॥

---

(1) We do not find this in B and M　(2) B has मारण मारणविषामृतमैलोप्योदकक्रियासिद्धनाम K has गुटिकाबन्धन नाम M has रस शोधन नाम मैत्रीकविधि समाप्त, which seems to be incorrect since we see in the beginning of this Patala "मणु भैरवि यत्नेन रहस्य रसबन्धनम्" रस शोधन is the subject of the 10th Patala (See ante p 156)

त्रयोदशः पटलः ।

श्रीदेव्युवाच ।[1]

देव त्व पारदेन्द्रस्य प्रोक्ता[2] मे बालजारणा[3] ।
अत. पर समाचक्ष्व सम्यग्बद्धस्य जारणा[4] ॥ १ ॥

श्रीभैरव उवाच ।[5]

या पूर्व्वं वर्णिता[6] सेयमधमा[7] बालजारणा[8] ।
उत्तमा दुर्लभा चैव[9] श्रूयतां बद्धजारणा[10] ॥ २ ॥
अबद्धं जारयेद्[11]यस्तु जीर्य्यमाणः[12] क्षयं व्रजेत् ।
बद्धस्य जीर्य्यते ग्रासो[13] जीर्णस्य च सुखं[14] भवेत् ॥ ३ ॥

---

(1) B reads श्रीपार्वत्युवाच M wants this (2) K reads प्रोक्त which is incorrect, (3) B reads बालजारण (4) B has बद्धस्य जारणं K has जारण This sloka is not found in M (5) This is wanting in M (6) Vide 7th Sloka of the 11th Patala K reads पूर्वे विश्रिति wherein the last term is incorrect (7) K reads मध्यमा which is incorrect, (8) M reads बालजारण, which is not correct (9) B reads चैव, which is not correct M reads उत्तम दुर्लभचैव (10) B has बद्धजारण K has बद्धजारणात् M has बन्धजारणा None of these readings is correct (11) M reads जारयेद् (12) K reads जीर्यमाण, which is grammatically incorrect. (13) K has ग्रासौ, which is an error of the scribe (14) जीर्णस्य च सुखं, [illegible] ... iant in K

सुसुखो निर्मुखो[1] धत्ते[2] सम्पूर्णोत्तमलक्षणे[3] ।
सामान्योऽग्निसहत्वेन महारत्नानि जारकः[4] ॥ ४ ॥
सामान्यः प्रथमं कार्यः[5] सग्रासस्तु[6] सुसंमतः ।
वसुदेहकरो देवि सामान्यो हि भवेदयम्[7] ॥ ५ ॥
ग्रासहीनस्तु[8] यो बद्धो दिव्यसिद्धिकरो भवेत् ॥ ६ ॥
उत्तमो मूलबन्धस्तु[9] मध्यमं रसबन्धनम्[10] ।
अधमः पाकबन्धः स्या[11]देवं त्रिविधबन्धनम् ॥ ७ ॥
मूलबन्धस्तु यो बन्धो वासनाबन्ध उच्यते ।
स्थावतुः[12]षष्टिमूलेभ्यः किञ्चिन्मूलेन[13] बन्धनम् ॥ ८ ॥
प्राग्यङ्गमसुरादीनां[14] मूलाङ्गं दैवतासतम् ।
पाषाणं चैव सिद्धानां मानुषाणाञ्च पूजितम् ॥ ९ ॥
पिण्डिकाद्रुतिसङ्कोचैस्त्रिविधं बन्धनं भवेत् ।

---

(1) K reads सुसुखो निसुखो M reads सम्मुखो निर्मुखो (2) M reads दत्ते (3) समपूर्णोत्तमरण्डल, a variant in M. (4) K reads incompletely महा नि जारक । (5) M has सामान्या प्रथम कार्यं, which seems to be incorrect. (6) K reads सग्रासस्तु, which is incorrect M reads सग्रासन्तु which is also grammatically incorrect (7) सामान्यादि भवेद्दयं, a variant in K, which seems to be incorrect (8) M reads ग्रास हीनस्तु which is not correct. (9) उत्तम मूलबद्ध तु, a variant in K उत्तम मूलबन्धन्तु, a variant in M Both the above readings seem to be incorrect (10) K reads सारबन्धन (11) अधम पाचक चास्या, a variant in K, which is evidently an error (12) K reads या चतु (13) K has कि किं मूलेन M has किञ्चिन्मूले. (14) K reads incorrectly मसुरादीना

दिव्याभिरोषधीभिश्च प्रागुक्तं शुद्धबन्धनम् ॥ १० ॥
द्रुतिभिर्बध्यते सूतः खगबन्ध उदाहृतः ॥ ११ ॥[1]
अभ्रकं हरबीजं च[2] षोडशांशेन काञ्चनम् ।
ध्मातं प्राकारमूषाया[3] शोधयेत् काचटङ्कणैः ॥ १२ ॥
दक्षिणावर्त्तितं ध्मात हरबीजेन मेलकम् ।
मूषा त्यक्त्वा[4] वरारोहे तिष्ठते बद्धवद्रस [5] ॥ १३ ॥
रक्तिका[6]र्द्धार्द्धमात्रेण पर्व्वतानपि वेधयेत्[7] ।
भक्षणात्तस्य देवेशि रुद्रतुल्यो भवेन्नरः ।
क्रीडते सप्तलोकेषु[8] शिवतुल्यपराक्रमः ॥ १४ ॥
द्रुतीनां मेलनं देवि दिव्यौषधिपरं शृणु[9] ॥ १५ ॥
वज्रकन्दं लाङ्गली च[10] उच्चाटेन[11] समन्वितम् ।
अभ्रकं क्रमते शीघ्रमन्यथा नास्ति संक्रमः[12] ॥ १६ ॥
कृष्णागुरुमृगनाभी[13]रसोनसितरामठैः[14] ।

---

(1) The 10th and the 11th ślokas are not found in K, but only found in M wherein the word द्रुति is written as दुति which seems to be an error of the scribe (2) M reads सारबीजं च (3) ध्मातं प्रकाशमूषायां, a variant in M (4) K reads मुक्तां यथा, which appears to be incorrect (5) तिष्ठतेति भवेद्रस a variant in M (6) M reads राक्षिका (7) M has an incomplete reading—पर्व्वं यत् (8) K reads सर्वलोकेषु (9) This hemistich is not found in M (10) वज्रकन्दलालीयो च a variant in M (11) M reads उच्चाटदि (12) K reads erroneously नास्ति सगतम (13) K has an incomplete charaṇa—कृष्णागुरुमिश्रिते M has कृष्णागरु नाभिस्त्वा (14) रसो नासितरामठे a variant in M

नारीकुसुम[1]पालाश-वीजतैलसमन्विते ।
सोष्णैर्मिलन्ति क्वथिता[2] द्रुतयः सकला रसे.[3] ॥ १७ ॥
माक्षिकं च विषं गुञ्जा[4] टङ्कणं स्त्रीरजस्तथा[5] ।
स्त्रीस्तन्येन विलिप्तश्च[6] सर्व्वद्वन्द्वानि[7] मेलयेत् ॥ १८ ॥
जीवाद्रि[8]व्योमपाषाणे क्रोष्टु[9]जिह्वासुभावितम् ।
क्रामणं[10] सर्व्वलोहानां द्रुतीनामपि[11] मेलकम् ॥ १९ ॥
अम्बस्य लाला लशुन[12]मार्द्रकं निम्बपल्लवम् ।
टङ्कणञ्च रसं[13] व्योम वज्रं चापि[14] प्रवेशयेत् ॥ २० ॥
अभ्रहेमद्रुतिं सूतं[15] नृपमेकत्र मेलयेत्[16] ।
क्रामणेन तु[17] मूषाया लेपं दत्त्वा[18] विचक्षणः ।

---

(1) K reads नारीकुसुम, which seems to be incorrect. (2) सोष्णै मिलिन्ति मदिता an incorrect variant in K (3) K has an incomplete charana—द्रुतय सकल After this we find two ślokas 13 and 14 repeated here with the following additional hemistich—कवाट सुदघाटित तेन यमस्य धमदस्य च (4) M has विषद्रव, which seems to be incorrect (5) K reads टकणास्त्रिरजस्तथा which appears to be incorrect (6) स्त्रीस्तन्यभावित लिप्त, a variant in K (7) K reads वसवद्वन्द्वानि, which is incorrect (8) K has जीवोद्रि M has जीवाभि (9) M reads क्रोष्ट (10) K reads क्रामना, which seems to be incorrect (11) M reads द्रुतिन्नामपि, which is incorrect (12) अम्बस्य लाल लसुन a variant in K (13) K reads रसो (14) K reads वापि (15) अभ्र हेमद्रुतियुतं a variant in M (16) M reads नयमेकत्र मदयेत् (17) M reads च (18) M has लेपयित्वा

तुपकर्षग्निना भूमौ स्वेदेन[1] मिलति क्षणात् ॥ २१ ॥
शतवेधी भवेत् सोऽयमारतारे च[2] शुल्वके ।[3]
तस्य मध्ये तथा देया चाभ्रहेमद्रुति[4] पुनः ॥ २२ ॥
तुपकर्षाग्निना स्वेद्य[5] यावत् सूतावशेषितम् ।
सहस्रवेधी स भवेत् नात्र कार्या विचारणा[6] ॥ २३ ॥
सकलैः सकलैर्बन्धे[7] वेध दशगुणोत्तरम् ।
समस्तकलिकाबद्ध.[8] कोटिवेधी महारसः ॥ २४ ॥
शरीरार्थं यदा[9] भवेत् गुञ्जामात्र[10] विचक्षण ।
त्रिकटुत्रिफलायुक्तं घृतेन मधुना सह ।
जीर्णे जीर्णे तु सग्राह्य[11] यावत् स्यादष्टरक्तिका[12] ॥ २५ ॥

---

(1) M reads स्वदन (2) K reads मारे च शुल्के which is incomplete (3) This hemistich and the next two are not found in M (4) B reads चभ्रहेमद्रुति which is incorrect (5) तुषाकर्षाग्निना स्वेद a variant in K (6) M reads विचक्षणा, which is incorrect (7) सकलै सकलैबद्ध, a variant in B सकलै बद्ध an incomplete variant in K शिखला शि खलै बन्ध an incorrect variant in M (8) K has समकैमलिकाबद्ध M has समशि खलिबद्ध बध The latter two seem to be incorrect But we see in रस स मङ्खलाबद्धमूलस्तु देहलोहविधायक " Chap XI v 74 (9) K reads पयो M reads यथा (10) B and M read गुञ्जामिकां, which is grammatically incorrect (11) B reads जीर्णजीर्ण तु सग्राह्य M reads जीर्णाजीर्ण तु सग्राह्य (12) K reads रक्तिका M reads शक्तिका

शतादिकोटिपर्य्यन्तं[1] संकलैर्यो हतो रसः[2] ।
जीवेत्तेन प्रमाणेन[3] वज्रवल्ली यथा रसः[4] ॥ २६ ॥
हेमाभ्रशुल्वद्रुतिभिः[5] पारदस्तु समन्वितः[6] ।
वेधयेत् पूर्व्वयोगेन[7] भक्षयेत् सर्व्वयोगतः[8] ।
लभते[9] वैष्णवं स्थानं विष्णुतुल्यपराक्रमः ॥ २७ ॥
आराभ्रहेमद्रुतयः[10] पारदेन समन्विताः ।
वङ्गस्य प्रतिवापेन[11] शतांशे स्तम्भनं ध्रुवम् ॥ २८ ॥
तीक्ष्णमारं तथा हेम पारदेन समन्वितम् ।
नागस्य प्रतिवापेन शतांशे स्तम्भनं भवेत् ॥ २९ ॥
तीक्ष्ण घोषं तथा तारं पारदेन समन्वितम् ।
वङ्गस्य प्रतिवापेन स्तम्भनं स्याच्छतांशतः ॥ ३० ॥
एवं हि द्रुतियोगास्तु[12] विज्ञातव्या विधानतः[13] ।

---

(1) B reads erroneously शतादिकोटिर्य्यन्त K reads कोटी instead of कोटि (2) सकलैर्य्याहतो रस', a variant in B सकलैर्यो हरेद्रस, a variant in K त्रिसकलैर्यो रसाहत, a variant in M (3) M reads प्रयोगेन. (4) K reads वज्रैव वाच जारणा, which has no sense here (5) B reads हतिभि M reads द्रुतौभि Both the readings seem to be incorrect (6) M reads पारदस्तु समन्वितम्. (7) K reads सर्व्वयोगेन (8) *This charana is not found in B M reads* पूर्व्वयोगत. (9) K reads लभ्यते The portion commencing from this śloka and ending in the 40th of the next Patala, is wanting in M (10) B reads हतय, which is not correct (11) K reads प्रतिवापेन, which is an error of the scribe (12) एव हि द्रुतियोगेन, a variant in K. (13) K wants this charana and the next one.

अनेन द्रुतियोगेन देहलोहकरो रस[1] ॥ ३१ ॥

इति श्रीपार्वतीपरमेश्वरसंवादे[2]
रसार्णवे रससंहितायां
द्रुतिबन्धनो नाम[3]
त्रयोदशः पटलः ॥ १३ ॥

---

(1) K has an incomplete charana—देहकरो रस (2) This is not found in B. (3) B has सारणारसबन्धो नाम. K has द्रुतिवद्धो नाम which is grammatically incorrect In the beginning of this Patala, we find in K, that the god Bhairava proposes to explain बद्ध जारणा But as the Patala ends in several varieties of द्रुतिबन्ध, so it is named as द्रुतिबन्धन instead of बद्धजारण

चतुर्द्दशः पटलः ।

श्रीभैरव उवाच ।[1]

पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि वज्रबन्धं सुरेश्वरि[2] ॥ १ ॥

गन्धकं भक्षयेन्नारी दिनानामेकविंशतिम्[3] ।

तद्रजो[4] रसराजस्य बन्धने जारणे हितम ॥ २ ॥

वज्रभस्म[5] तु भागैकं भागाः शुद्धरसास्त्रयः[6] ।

द्विपदी[7]रजसामर्द्यं यावत्तत् कल्कता गतम् ॥ ३ ॥

पादांशेन सुवर्णस्य पत्रलेप तु कारयेत् ॥ ४ ॥

व्योमवल्लीरसं कान्तं टङ्कणं च सुचूर्णितम्[8] ।

अभ्रकमष्टमांशेन[9] खल्ले कृत्वा विमर्द्दयेत्[10] ॥ ५ ॥

मष्टपिष्टं चतुष्कं त[11]दन्धयित्वा[12] पुटेत्ततः ।

अन्धमूषागतं ध्मातं क्रामणेन समन्वितम् ।

---

(1) B reads श्रीपार्वत्युवाच, which is inconsistent, as in the following śloka the god Bhairava addresses her (2) B has सुरार्चिते (3) दीनानामेकविंशति, an incorrect variant in B K has विंशति, which is grammatically incorrect (4) B reads तद्रसो, which is incorrect (5) K reads वज्र भस्म, which is not correct. (6) K has भागा शुद्ध रसत्रय, which is evidently incorrect (7) B and K read द्वीपदी, which is not correctly spelt (8) K reads टङ्क ताल च चूर्णित (9) K has दद्यात्तदष्टमांशेन (10) B has मर्दयेत्र प्रयत्नत (11) K reads incompletely मष्टपिष्ट च सु चे (12) B reads दग्धयित्वा K reads दग्धं दत्वा

खोटस्तु जायते[1] देवि शतवेधी महारसः[2] ॥ ६ ॥
सौवीरं टङ्कणं काचं दत्त्वा दत्त्वा विशोधयेत् ।
अजीर्णे मिलिते[3] हेम्ना समावर्त्तस्तु[4] जायते ॥ ७ ॥
एकोत्तरक्रमे हस्रा[5] संकले[6] क्रामयेत्ततः ॥ ८ ॥
एकगुणेन सूतेन एका[7] संकलिकोच्यते ।
त्रिगुणेन तु सूतेन द्वितीया संकली[8] भवेत् ॥ ९ ॥
षड्गुणेन तु सूतेन तृतीया संकली[9] भवेत् ।
दशगुणेन सूतेन चतुर्थी संकली भवेत्[10] ॥ १० ॥
पञ्चदशगुणेनेशि[11] पञ्चमी संकली भवेत्[12] ।
एकविंशद्गुणेनेशि[13] षष्ठी संकलिका मता ॥ ११ ॥
अष्टाविंशद्गुणेनेशि[14] सप्तमी सकली[15] स्मृता ।

---

(1) खोटस्तायते is the reading in B, which is incorrect (2) B has शतवेधी महारस, which is partly correct (3) K reads अजीर्णे मिलिते, (4) K reads समावर्तन (5) K reads क्रत्वा (6) K reads स्रसमे, which is an error of the scribe (7) Both D and K read एकां, which is grammatically incorrect. (8) D reads द्वितीयां सकलिका, which is incorrect. (9) D reads erroneously तृतीय सकलिको (10) This hemistich is not found in B, D and K. (11) B reads पञ्चादशगुणेनेशि D has repeated षड्गुणेन तु सूतेन, which is incorrect (12) B has पञ्चमा संकली भवेत्, which is incorrect. This charaṇa is wanting in D and K (13) एकविंशतिगुणेनेशि a variant in D This charaṇa and the next two are not found in K (14) B reads अष्टविंशद् D reads अष्टविंशति. Both are incorrect (15) D reads सकिला which is incorrect

षट्त्रिंशद्गुणसंबद्धा[1] भवेत् सकलिकाष्टमी ॥ १२ ॥
पञ्चचत्वारिंशद्गुणे[2] सकली नवमी मता[3] ।
पञ्चपञ्चाशद्गुणेन[4] दशमी सकली स्मृता[5] ॥ १३ ॥
एवञ्च क्रमहृदयस्य[6] सकलीदशबन्धनम् ॥ १४ ॥
प्रथमे दशवेधी स्यात् शतवेधी द्वितीयके ।
तृतीये सहस्रवेधी च चतुर्थेऽयुतवेधक[7] ॥ १५ ॥
पञ्चमे लक्षवेधी स्यात् दशलक्ष तु षष्ठके[8] ।
सप्तमे कोटिवेधी च[9] दशकोटि तथाष्टमे[10] ॥ १६ ॥
धूमावलोको[11] नवमे दशमे शब्दवेधक[12] ।
सकले सकलैर्वद्धो[13] वेधो दशगुणो[14] भवेत् ॥ १७ ॥

---

(1) षट्त्रिंशत्सुगुणे बद्धा a variant in B (2) चत्वारिंशद्गुणेनेश्री a variant in B चत्वारिंशद्गुणेनेति a variant in D चत्वारिंशद्गुणेनेभि a variant in K The word पञ्च is dropped in these MSS This number should be 45 and not 40 in accordance with the rule stated in the 8th sloka (3) D reads चता which is incorrect (4) पञ्चाभ्यधिकपञ्चाशद् a reading in B पञ्चपञ्चाशदगुणेनेति a reading in D पञ्चपञ्चाशद्गुणनेभि a reading in K (5) B and D have दश सकलिका स्मृता (6) B reads एवञ्च क्रमहृद्या तु (7) चतुर्थी युतवन्धक, a variant in D which is incorrect (8) B reads षष्ठमे which is grammatically incorrect D reads षतुष्टवे which is incorrect (9) K reads कोटीवेधी च which mars the metre (10) D reads दशकोटिस्तथाष्टमे K reads दशकोटी तथाष्टमे (11) D reads धमतालोकि which is incorrect (12) D reads incorrectly शब्दवेधकम् (13) D reads सकलै बद्ध (14) B reads erroneously दशगुण

दग्धसकन्निकाबद्ध शब्दवेधी महारस ।
यथा लोहे तथा देहे क्रमते नात्र संशय[1] ॥ १८ ॥
वेधयेत्तत्प्रमाणेन धातुश्चैव[2] शरीरकम् ।
कारयेद्गुटिका[3] दिव्या बदरास्थि[4]प्रमाणत ॥ १९ ॥
महाकालीं पूजयित्वा[5] धारयेत सतत बुध[6] ।
तस्य[7] मन्त्र प्रवक्ष्यामि विदग्धैरपि दुर्लभम्[8] ॥ २० ॥
प्रणवो भुवनेशीबीज[9] लक्ष्मीबीज तत परम्[10] ॥ २१ ॥
ॐ ह्रीं श्रीं कालिका[11] कालि महाकालि मांसशोणितभोजिनि[12] ।
ह्रीं ह्रीं हु[13] रक्तकृष्णमुखि देवि[14] रससिद्धि ददस्व[15] मे ॥२२॥

---

(1) क्रमेशात्र न संशय is a variant in D which is partly correct (2) D reads धातु चैक K reads धातु चैव (3) B reads घटिका which is not correct (4) K reads बन्ध्यास्थि which is incorrect. (5) K reads तु after पूजयित्वा but it is redundant (6) Both D and K read बुधै which is grammatically incorrect (7) K reads तस्या (8) This hemistich is not found in D (9) प्रणव बीज चतुष्क is a variant in B D wants this hemistich प्रणवभुवनेशीबीज is a variant in K (10) B reads पुन K read लक्ष्मी बीज which is not correct (11) The word कालिका is not found in B (12) B reads भक्षिणि which is incorrect D has an incomplete charana मांसशोणितमे K reads भाजन (13) D has ह्रीं ह्रू ह्रूं K has ह्रीं ह्रीं ह्र ह्र (14) रक्तकृष्णमुखी देवी is a reading in B रक्तकृष्ण मुखिनृदेवि is a reading in D रक्तकृष्ण मुख देवि is a reading in K (15) K read रससिद्धि न्यस which is incorrect.

श्रीं ह्रीं ऐं[1] रमा शक्तिश्च ताराख्यो[2] मन्त्रोऽयं[3] सर्व्वसिद्धिदः ॥२३॥
पूजयित्वा ततो देवीं[4] सिद्धचक्रं[5] विशेषतः ।
तां क्षिपेद्वक्त्रमध्ये तु[6] गुटिकां दिव्यरूपिणीम्[7] ॥ २४ ॥
शतवेधेन या बद्धा[8] रसेन गुटिका[9] प्रिये ।
मासमेकं तु वक्त्रस्था जीवेच्चैव युगावधि[10] ॥ २५ ॥
तथा सहस्रवेधेन या बद्धा गुटिका शुभा[11] ।
मासद्वयं तु वक्त्रस्था जीवेच्चन्द्रार्कतारकम्[12] ॥ २६ ॥
दशसहस्रवेधेन बद्धा च[13] गुटिका यदि ।
शक्रतुल्यं तदायुः स्यात्[14] विभिर्मासैर्वरानने[15] ॥ २७ ॥
लक्षवेधेन या[16] बद्धा गुटिका दिव्यरूपिणी[17] ।

---

(1) B has only श्रीं ऐं D has not this hemistich (2) B reads ताराद्या रमा शक्तिश्च ताराख्यो a variant in K (3) K reads मन्त्रोऽ. (4) B has देवि D has देवि K has देवी (5) B has सिद्धि चक्र D has सिद्धि चक्रौ K has सिद्ध क्र (6) D reads गाथा क्षिपद्वक्त्र मध्य तु which is absurd (7) B reads गुलिका K reads दिव्यरूपिणि which is incorrect (8) शतवेधौ न यावद्दा a variant in D which is not correct (9) B reads गुलिका (10) D reads युगावधी K reads युगावधि (11) बद्धा या गुटिका शुभा a variant in B D reads शव instead of शुभा which is probably पुन: an error of the scribe (12) B has वैद्यव लभते फल which is not consistent with other texts (13) च is not found in K (14) D reads तन्ायुष्य (15) त्रिभिर्मासैश्च जायते a variant in K (16) या is not found in D (17) K reads incorrectly दिव्यरूपिणि

दग्धसकलिकाबद्ध शब्दवेधी महारस ।
यथा लोहे तथा देहे क्रमते नात्र संशय[1] ॥ १८ ॥
वेधयेत्तत्प्रमाणेन धातुश्चैव[2] शरीरकम् ।
कारयेद्गुटिका[3] दिव्या बदरास्थि[4]प्रमाणत ॥ १९ ॥
महाकाली पूजयित्वा[5] धारयेत् सतत बुध[6] ।
तस्य[7] मन्त्र प्रवक्ष्यामि त्रिदशैरपि दुर्लभम्[8] ॥ २० ॥
प्रणवो भुवनेशीबीज[9] लक्ष्मीबीज तत परम[10] ॥ २१ ॥
ॐ ह्रीं श्रीं कालिका[11]कालि महाकालि मांसशोणितभोजिनि[12] ।
ह्रौं ह्रौ हु[13] रक्तकृष्णमुखि देवि[14] रससिद्धि ददस्व[15] मे ॥२२॥

---

(1) क्रमेन्नात्र न संशय a variant in D which is partly correct (2) D reads धातु चैक K reads धातु चैव (3) B reads घटिका which is not correct (4) K reads बदरास्थि which is incorrect (5) K reads तु after पूजयित्वा but it is redundant (6) Both D and K read बुधे which is grammatically incorrect (7) K reads तथा (8) This hemistich is not found in D (9) प्रणव बीज पुद्रश्च a variant in B D wants this hemistich प्रणवभुवनशीबीज a variant in K (10) B reads पुन K reads लक्ष्मी बीज which is not correct (11) The word कालिका is not found in B (12) B reads भांजिनी which is incorrect D has an incomplete charana मांसशोणितने K reads भाजन (13) D has ह्रौं ह ह्रूं K has ह्रौं ह्रौं हु हु (14) रक्तकृष्णमुखो देवी a reading in B रक्तकृष्णामुखिनकेन्दौ a reading in D रक्तकृष्ण मुख देवि a reading in K (15) K reads रससिद्धिरस्य which is incorrect

नवमासं[1] तु यक्तस्था स भवेद्व्यापको नर.[2] ॥ ३३ ॥
नवसकलिकाबद्ध. स्वयम्भुर्वा महेश्वर ।[3]
कर्त्ता हर्त्ता स्वय भोक्ता शापानुग्रहकारक.[4] ॥ ३४ ॥
सर्व्वज्ञ. सर्व्वकर्त्ता च सूक्ष्मरूपो निरञ्जन. ।
इच्छया कुरुते सृष्टि[5]मिच्छया संहरेज्जगत्[6] ॥ ३५ ॥
स्वच्छन्दगमनो भूत्वा विश्वरूपो भवेन्नर: ।
पूज्यते सर्व्वदेवैश्च[7] ब्रह्मविष्णु[8]महेश्वरै: ॥ ३६ ॥
पुनरन्य प्रवक्ष्यामि वज्रबन्धं सुदुर्लभम्[9] ॥ ३७ ॥
समाश्र भक्षण[10] हेम शुद्धसूतेन कारयेत् ।
मृतवज्रं पलाशेन[11] मर्द्दयेद्दिपदीरसै.[12] ॥ ३८ ॥

---

(1) D reads भवमास, which is an error of the scribe (2) स भवेद्वर्षक भवेत् a variant in D स भवेपकेनव, a variant in K Both are incorrect (3) This hemistich is not found in B D reads स्वयभुवा K reads स्वय भोक्ता which is repeated in the next śloka (4) This hemistich is not found in D (5) D reads इष्टि K reads सृष्टौ. (6) मिच्छाया वा हये जगत्, an incorrect variant in D मिच्छया वा हरे जयेत्, a variant in K, which is partly incorrect (7) K reads erroneously पूज्यते स देवैश्च (8) B and K read ब्रह्माविष्णु, which is grammatically incorrect (9) D has वज्रवद्द्स्य दुर्लभम्, which is incorrect (10) B reads समंश्रभक्षण. (11) K reads पक्षा शेन, which appears to be the error of the scribe (12) मर्द्दयोद्दिपदी रसे, a variant in B मर्द्दनयोपदीरसे, a variant in D मर्द्दये दि रसे, a variant in K All the texts are incorrect

प्राग्वच्छेप पुराजातं[1] हसपाद्या[2] विमर्द्दितम् ।
भावित पुटित रत्नै[3] पूर्व्ववत् सफल भवेत्[4] ॥ ३८ ॥
वज्रबद्धो भवेत् सिद्धो[5] देवदानवदुर्जय ।[6]
चतुर्विंशतिसिद्धाना नायक. सर्व्वसिद्धिद[7] ॥ ४० ॥
वज्रचूर्णसम[8] सूत हसपाद्या विमर्द्दयेत्[9] ।
पुटित्वा मारयेत्त तु[10] पुनस्तुल्य[11]रस क्षिपेत् ॥ ४१ ॥
ध्मात खोटो भवत्याशु[12] शोधित काचटङ्कणै ।
यावच्छक्रोदयप्रख्यो[13] जायते स रस[14] प्रिये ॥ ४२ ॥

---

(1) पूर्वस्य सुपराजात a reading in D पूवस्य तु पुराजात a reading in K, which is partly incorrect (2) K reads हसपाद्या which is incorrect (3) B has पुटित्वा मारयत्ततत् (4) पूर्ववत्त फल भवेत a variant in B पूर्ववत् स फल स्भवेत् a variant in D (5) B reads वज्रसिद्धो भवेत् सिद्धो (6) D has an absurd hemistich—वध वर्ज्यो पारसिद्धेर्द्वैरतसर्वदुनये (7) D reads सर्वसिद्ध which destroys the metre (8) B reads वज्रवृत्त सम D reads विवृणार्स्यपिपिलपि सम which is absurd (9) B reads विमर्दित D reads हसपाद्या (10) D has मुक्तिध्मानप्रयदेव which is unintelligible (11) D reads पुनस्तुल्य (12) B reads ध्मातखोटो भवत्याशु which is incorrect D reads ध्मात घोटो भवत्यासु which is absurd K reads ध्माता, which is an error of the scribe (13) B reads यावच्छक्रोदयप्रख्यो D reads यावच्छक्रोदय पख्यो which is incorrect. K reads यावच्छक्रोदय प्रख्यो which is also incorrect (14) B reads च रस D reads भाऽपि स

यच्चसत्त्वं च गगनं[1] रसं हेम च मेलयेत्[2] ।
अमरत्वमवाप्नोति[3] वक्रास्येन सुराधिपे[4] ॥ ४३ ॥
जारयित्वा रसं तद्धि[5] पुनस्तेनैव जारयेत् ।
कोटिवेधी[6] न सन्देहो वक्रास्य:[7] खेचरं पदम् ॥ ४४ ॥
वेधयेत्तत्प्रमाणेन[8] धातुं चैव शरीरकम्[9] ।
कारयेद्गुटिकां दिव्यां[10] वज्रसिद्धेन काञ्चने[11] ॥ ४५ ॥
अनेन क्रमयोगेन यावच्छक्यं तु मारयेत् ।
तद्भस्म[12]सूतकं देवि[13] सर्व्वरोगनिवर्हणम्[14] ॥ ४६ ॥
हेम्ना च सारयित्वादौ[15] चन्द्रार्कं लेपयेत्तत:[16] ।

---

(1) वक्रासत्त्व च गतान, an incorrect variant in D　(2) D has सहेम च मेलयेत्, which mars the metre　K has रस हेम च मेल्यजेत्　(3) अमरत्वमश्नरावह्न दध्य, a variant in D　अभसत्वमवाप्नोति, a variant in K. (4) B reads सुराधिपे, which is incorrect　D reads वक्रास्ये च पुराधिपे　K reads वक्रास्ये सुनराधिपे　(5) जारयेद्विविध रूप, a variant in D.　(6) B reads कोटिवेधि　(7) D reads वक्रास्ये　(8) D reads वेधयेत् प्रमाणेन, which is incomplete　(9) धातुचैव शरीरके, a reading in B　K has धातु　(10) B reads कारयी गुटिकां दिव्या　D reads वक्रास्य गुटिका दिव्य　K reads वक्रास्या गुटिका दिव्या　(11) K has वज्रसोद्धो त काचन, which is apparently erroneous　(12) D reads न तस्य, which seems to be incorrect　(13) B reads देवो, which is incorrect　(14) M reads निवारणम्　(15) हेमा च सारयित्वा तु, a variant in B.　हेमां च सीरयित्वादौ, a variant in D　M reads तु instead of च　(16) *This charana and the next two are not found in B*

द्वात्रिंशांशेन हेमार्द्ध[1] माक्षिकाभ्यधिक[2] भवेत् ॥ ४७ ॥
बदराक्षिप्रमाणेन कारयेद्गुटिका[3] बुधः ।
यथा लोहे तथा देहे क्रमते नान्यथा क्वचित् ॥ ४८ ॥
वज्रेण हन्दितं हेम[4] कान्तशुल्वकयोजितम्[5] ।
रञ्जयेत् समवाराणि[6] तं खोट सूक्ष्मचूर्णितम्[7] ॥ ४९ ॥
भावित क्षीरजस्येव[8] गुञ्जापञ्चमितं युतम्[9] ।
भूर्जपत्रे निवेश्याथ[10] बद्धा वस्त्रेण पोटलीम्[11] ।
स्वेदयेद्देवदेवेशि यावद्द्रवति गोलकम् ॥ ५० ॥

---

(1) द्वात्रिंशांशे तु हेमार्धं a reading in K द्वाविंशांशेन हेमार्धं, a reading in M (2) K and M read erroneously माक्षिकाभ्यधिक and माक्षिका अधिक respectively (3) K has गुटिकां कारयेत् (4) वज्रेण हन्दिते हेमे a variant in B वज्रेण शोधित हेम, a variant in D वज्रेण वधित हेमि a variant in K (5) B has कान्तशुल्वकपाचनी M has an incomplete charana—कान्त कपालिना. (6) समवाराणि is grammatically incorrect, yet it is found so in all the texts. (7) घोट तस्य विचूर्णित, a reading in D खोट सूक्ष्मविचूर्णित, a reading in K त घोट सूक्ष्मचूर्णकम्, an incorrect reading in M (8) B reads क्षीरजस्येव D reads क्षीरजश्चैव K reads क्षीरजस्यैव M reads क्षीरज सैव None of the readings is perfectly correct (9) D reads गुञ्जायां च मित युतम् M reads भूर्जपत्रे निवेशितम् (10) भूर्जपत्रे निवेश तु a variant in B दृढसूत्रेण संयुक्त a variant in M (11) D reads बध्नीत M reads पोटलिम् After पोटलीं we have an incorrect hemistich in D only, which runs thus दृढसूत्रेण संयुक्त which, if written correctly becomes दृढसूत्रेण संयुक्त as the text in M

लाङ्गली जीवकश्चैव[1] मुस्तायुक्तेन्द्रवारुणी[2] ।
एतेषां निक्षिपेत् पिण्डे[3] वज्रगोलं तु वेष्टयेत्[4] ॥ ५१ ॥
मूषामध्ये तु निक्षिप्य[5] अन्धयित्वा[6] प्रयत्नतः ।
भूमौ मूषां विनिक्षिप्य पुटं मूर्ध्नि प्रदापयेत्[7] ॥ ५२ ॥
अनेनैव प्रदानेन[8] बन्धमेति महारसः ॥ ५३ ॥
गोलक[9] धारयेद्वक्त्रे वर्षमेकं[10] यदि प्रिये ।
जीवेत् कल्प[11]सहस्राणि यथा नागो[12] महाबलः ॥ ५४ ॥
वर्षैर्दशभिः[13] साक्षात् रुद्ररूपस्तु[14] जायते ।
गात्रस्य तस्य प्रस्वेदात्[15] अष्टौ लोहास्तु[16] काञ्चनम् ॥५५॥

---

(1) D and K read जीवकश्चैव M reads जीवको चैव (2) लाङ्गलीन्द्रवारुणि a variant in B मुस्तायुक्तेन्द्रवारुणी, a variant in D मधारी न्द्रवारुणी, a variant in M (3) D reads एतेषां निक्षिपेत्तेन which is unintelligible (4) D has वज्रा गोल तु वेष्टयेत् M has वज्रगोलन्तु वेष्टयेत् (5) This śloka is not found in D. (6) B reads अंधयित्वा K reads क्षपयित्वा M reads चालयित्वा (7) K reads मूर्ध्नि, which is incorrect M reads प्रतापयेत् (8) B reads प्रदीपेन M reads प्रकारेण (9) D reads erroneously गामक (10) D reads वर्षमेक, which is an error of the scribe (11) D reads वर्ष (12) D reads यदा नागो which is partly incorrect. K and M read यन्नागो (13) B reads वर्षेर्दशभिः K reads वर्षैर्दशभिः, which is partly incorrect (14) B has रुद्ररूपस्तु K has रुद्रस्तु M has रुद्रविन्दु None of them is correct (15) D reads गात्र गात्रस्य तत् स्वेदात् K reads गात्र स्य प्रस्वेदात् (16) K reads अष्टौ लोहानि. M reads दल्लोहस्तु.

वज्रभस्म तथा सूत[1] काञ्चनेन समन्वितम ।
वक्त्रस्थ कुरुते यस्तु सोऽब्दात्[2] पलितवर्जित ॥ ५६ ॥
कृष्णाभ्रकस्य सत्त्व च तार ताम्र च[3] हाटकम् ।
माक्षिक कान्ततीक्ष्ण च समभागानि कारयेत् ॥ ५७ ॥
अन्धमूषा[4]गत ध्मात खोटी भवति तत्क्षणात्[5] ।
त खोट[6] सूक्ष्मचूर्णन्तु द्रुतसूतेन[7] गोलकम ॥ ५८ ॥
मृतवज्रस्य भागैक भागाश्चत्वारि[8] गोलकम् ।
मर्दयेत्तप्तखल्वेन[9] भस्मीभवति सूतक [10] ॥ ५९ ॥
मारयेद्भूधरे यन्त्रे सप्तसकलिका[11]क्रमात् ।
गुञ्जामात्र तु तद्भस्म[12] मध्वाज्येन तु लेहयेत्[13] ॥ ६० ॥
सवत्सरप्रयोगेण[14] ह्यायुता यु[15]भवेन्नर ।

---

(1) D has तथा कान्त K has तथा कान्त (2) B and M have अब्दात् D has वलौ K has चायु (3) B reads तारे ताम्र च D reads तारताम्र च (4) B reads अन्धमूषा D has an ncomplete charana अन्धमूषा K reads अधमूषा M reads अन्धमुषा (5) B reads खोट D wants next three charanas M has खोट भवति तत्क्षणात् wh ch seems to be ncorrect (6 M reads त खोट wh ch is incorrect (7) K reads द्रुतसूतेन (8) M read erroneously भाग चत्वारि (9) D reads मदयेत् सत्वतप्तन wh ch is un ntell g ble (10) K reads सूतकं (11) M reads सप्तशि खलिका wh ch is incorrect (12) Th s charana and the next two are not found in D K has an ncom plete charana—च तु तद्भस्म M reads तन्मस्म (13) K and M read लेपयत्, (14) K reads प्रयोगेन which is gram ncorrect M reads प्रयोगणा (15) K has चयुताय M has च्युत य

बलीपलितनिर्मुक्तो महाबलपराक्रमः ॥ ६१ ॥
सहस्रपलमेकन्तु[1] पलैकं गन्धकस्य च[2] ।
अन्धमूषागतं ध्मातं खोटो भवति तत्क्षणात्[3] ॥ ६२ ॥
जीवेत् कल्पसहस्राणि यथानङ्गो महाबलः ।
तस्य मूत्रपुरीषेण[4] लोहान्यष्टौ च[5] काञ्चनम् ॥ ६३ ॥
तं खोटं[6] रञ्जयेत् पश्चात् वज्राभ्रक[7]कपालिना ।
रञ्जयेत् सप्तवाराणि[8] भवेत् कुङ्कुमसन्निभम् ॥ ६४ ॥
हेम्ना सह समावर्त्य[9] सारणात्रय[10]सारितम् ।
सहस्रांशेन तेनैव सर्व्वलोहानि वेधयेत्[11] ॥ ६५ ॥
कृष्णाभ्रकस्य सत्त्वञ्च तारं ताम्रञ्च हाटकम्[12] ।
तीक्ष्णं च बद्धसूतं च[13] माक्षिकञ्च[14] समन्वितम् ॥ ६६ ॥

---

(1) K has an incomplete charana—सहस्रपलमेकन्तु M has सहस्रपल मेकम्, which is incorrect. (2) K reads तु (3) B reads खोटं भवति तत्क्षणात् an incorrect reading in M (4) K reads मूत्रपुरीषाभ्यां (5) K reads षष्टी लोहानि (6) K has तत् खोट, which is incorrect. (7) M reads वज्राभ्रक. (8) This word is grammatically incorrect. (9) हेम्ना सहसमावर्त्य, a variant in B D reads सम समावारौ, the latter word being incorrect. K reads हेम्ना सम. M reads erroneously समावर्त्या (10) B reads सारणत्रिय, which is incorrect D reads सारितत्रय, which is not correct K reads त्रिय, which is incorrect. (11) सहस्रेण तु तेनैव सर्वलोहानि वेधयेत्, a variant in M (12) D and K read टङ्कम् (13) तीक्ष्णं च बद्धसूतं च, a variant in D K reads erroneously तीक्ष्ण बद्धसूतं च (14) D and K have माक्षिकेन

अन्धमूषा[1]गत ध्मात खोटो[2] भवति तत्क्षणात् ।
हेम्ना सह समावर्त्य[3] सारणात्रयसारितम्[4] ॥ ६७ ॥
शताशेन तु तेनैव शुल्ववेध प्रदापयेत्[5] ।
जायते कनक दिव्य देवाभरणभूषणम्[6] ॥ ६८ ॥
बद्धसूतस्य[7] भागैक भागैक पन्नगस्य च ।
हाटकस्य च[8] भागैक भागैक चाभ्रकान्तयो ॥ ६९ ॥
एकीकृत्य तु तद्ग्रास्य[9] रसे जीर्णे[10] तु जारयेत् ।
शताशेन तु[11] तेनैव शुल्ववेध[12] प्रदापयेत् ॥ ७० ॥
बद्धसूतस्य भागैक भागैक कुटिलस्य[13] च ।
अन्धमूषा[14]गत ध्मात खोटो[15]भवति तत्क्षणात्[16] ॥ ७१ ॥

---

(1) K has अन्धमूषा wh ch is not correct (2) B reads खोट. M reads बोट (3) हेम्ना सहसमावर्त्य a var ant in B K reads सम instead of सह (4) D reads सारणात्रयसारणम् K reads सारणा त्रिय wh ch is incorrect M reads सारण त्रय wh ch is also incorrect. (5) शताशेनैव तैनैव शल्व वद्ध तु वेपयेत् a var ant in D (6) D reads भूषितम् M reads भुवणम् wh ch is incorrect (7) D has बद्धसूतस्य wh ch is senseless (8) D and K read तु (9) All the texts read एकीकृत्वा wh ch is grammat cally ncorrect. B reads तद्ग्रास्ये D reads तद्ग्रासि (10) D and K read रसज्जीर्णे (11) D reads शताशेनैव (12) D reads शुल्व वद्ध (13) B reads कटिलस्य K reads कुटीलस्य Both seem to be ncorrect (14) K reads मूख (15) B reads खाट M reads बोट (16) M reads तत्क्षणात् wh ch is incorrect We do not f nd th s chars a and the next three in D

तस्य खोटस्य भागैकं[1] भागैकं गन्धकस्य च[2] ।
अन्धमूषागतं ध्मातं यावद्वङ्गावशेषितम्[3] ॥ ७२ ॥
अनेन क्रमयोगेन वङ्गं निर्वाप्य षड्गुणम्[4] ।
अनेन क्रमयोगेन वङ्गेनागस्य षड्गुणम्[5] ॥ ७३ ॥
तद्रसं रञ्जयेत् पश्चात् तीक्ष्णशुल्वकपालिना[6] ।
रञ्जयेत् तत् प्रयत्नेन यावत् कुङ्कुमसन्निभम्[7] ॥ ७४ ॥
हेम्ना सह समावर्त्य[8] सारणात्रयसारितम्[9] ।
शताग्नि[10] वेधयेत् शुल्व दिव्यं हेम प्रजायते ॥ ७५ ॥
पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि द्रवसंस्कारमुत्तमम्[11] ॥ ७६ ॥
रञ्जयेत्[12] शुद्धकनकं तीक्ष्णशुल्व[13]कपालिना ।

---

(1) तत्खोटभागमेकैक, a variant in B तत्खोटभागमेकत्तु a variant in M (2) K reads erroneously गकगतस्य च (3) यावत् सूतो-वशेषित, an incorrect variant in M. (4) B reads षड्गुण D reads निराप्य K reads षट्गुण M reads निर्वाप्य. (5) B reads षड्गुण D has वङ्गिना षड्गुण बङ, which is senseless and void of metre K has षट्गुण. This hemistich is not found in M. (6) D has तीक्ष्णपञ्च-कपालिकात्, which seems to be incorrect (7) K wants this hemistich M reads सन्निभ, which is incorrect. (8) हेमा सहसमावर्त्यं, a variant in B हेमा सहसमावर्त्तं, a variant in D This charana and the next are not found in K. (9) सारणं त्रयसारितं, a variant in D (10) K reads शतांश. (11) रसवश्यमुत्तमम्, a variant in D दिव्यसंस्कारमुत्तमम् a variant in M (12) This hemistich is not found in D M reads कारयेत् (13) K reads तीक्ष्ण द्रव्य. M reads erroneously तीक्ष्णस्य

पक्वबीजस्य भागैकं भागैकं द्रुत[1]सूतकम् ।
मर्दयेन्मध्यमाम्लेन[2] गोलकं भवति क्षणात्[3] ॥ ७७ ॥
मृतवज्रस्य[4] भागैकं भागाश्चत्वारि गोलकम्[5] ।
मर्दयेत् तप्तखल्वे[6] भस्मीभवति सूतकम्[7] ॥ ७८ ॥
मारयेद्भूधरे यन्त्रे सप्तसंकलिका[8]क्रमात् ।
तद्भस्म तु पुनः पश्चात् मध्यमाम्लेन[9] मर्दयेत् ॥ ७९ ॥
पुटं दद्यात् प्रयत्नेन पञ्चाधिकशतत्रयम्[10] ।
तद्भस्म जायते दिव्यं सिन्दूरारुणसंनिभम्[11] ॥ ८० ॥
तेनैव वेधयेत्तारं[12] सहस्रांशेन[13] काञ्चनम् ।

---

(1) B reads द्रुत, which is incorrect (2) मर्दयेत्तप्तमाल्लेन, a variant in D, which seems to be partly incorrect (3) D has तत्क्षणात्, which mars the metre M has गोलकं तत कारयेत्, which appears to be partly incorrect (4) D reads मृतजीवस्य M reads द्रुतमूलस्य भाग, which destroys the metre (5) B reads भागश्चत्वारि, which is incorrect. D has an absurd variant—भागश्च चत्वारि भागोर्कं गोलकम् M has an incomplete charana—चत्वारि गोलकम् All the texts read चत्वारि, which is gram inc. (6) M reads तप्तखल्वं च (7) B and D read सूतक (8) M reads त्रि खलिका, which is incorrect (9) M reads मध्यमाम्ले तु (10) All the texts read पञ्चाधिक , whereas पञ्चाधिक is more proper K reads शतसूतक which is incorrect After शतसूतक this text has a single charana—ईश्वदाम्नी गन्धपुष्पः which is found in no other texts (11) D has सिन्दूराकवसमप्रभम् which destroys the metre K has सिन्दूरा रुणसंनिभ M has सिन्दूरमरुणप्रभम् which is grammatically incorrect (12) D reads वधयेत्तारं (13) M has सहस्रांश तु

मृतवज्रस्य भागैकं भागाः षोडश सूतकम्[1] ॥ ८१ ॥
देवदाली-शंखपुष्पी रसेन मर्दितं[2] क्रमात् ।
मारयेद्[3]भूधरे यन्त्रे भस्मीभवति तत्क्षणात्[4] ॥ ८२ ॥
फूत्काराणां सहस्रेण[5] धाम्यमानो न[6] गच्छति ।
ईदृशं भस्मसूतं च देहे लोहे च योजयेत्[7] ॥ ८३ ॥
तद्भस्मपलमेकं तु[8] पलमेकं तु गन्धकम्[9] ।
अन्धमूषागतं[10] ध्मातं खोटो[11] भवति तत्क्षणात् ॥ ८४ ॥
तं खोटं[12] रञ्जयेत् पश्चात् कापालि[13]क्रमयोगतः ।
सारणात्रययोगेण[14] शब्दवेधं[15] प्रदापयेत् ॥ ८५ ॥
भस्मसूतपलैकं च[16] पलैकं पन्नगस्य च[17] ।

---

(1) D reads सूतकम्, which is an error of the scribe (2) B and M read मर्दितं (3) D and M read मर्दयद् (4) M reads erroneously तत्पणात् (5) K reads फूत्कारणां M reads पुत्कारणां सहस्राणि Both are incorrect. (6) D has धाम्यमानेन. K has धाम्यमानेन. M has धाम्यमानानि (7) देहे च योजये, an incomplete variant in K देहलोहे च वेधयेत्, a variant in M (8) M has तद्‌भस्मपलमेकम्, which is partly incorrect. (9) K reads पलैकं गन्धकस्य च. (10) D reads अन्धं मूषागत, which is incorrect. K reads अन्ध-मूषागत, which is also incorrect. (11) D has खोटी. M has खोटो. (12) M reads तत् खोट (13) K reads कपाली M reads कपाल्ये. (14) सारणाक्रमयोगेन, a variant in M (15) D has शब्द वेध. K has शब्दे वेध. (16) B reads तु. (17) B reads गन्धकस्य च D reads गन्धकस्य च K reads पलैकं च गन्धकं We have adopted the reading in M, since we see afterwards the term पन्नग in all the texts

पुटेन जायते भस्म[1] सिन्दूरारुणसन्निभम्[2] ॥ ८६ ॥

तद्भस्म तु पुनः पश्चाद् गोपित्तेन तु मर्द्दयेत्[3] ।

ताम्रपात्रेण तत्[4] कृत्वा मर्द्दयेल्लोहमुष्टिना ॥ ८७ ॥

मृद्वग्निना ततः पाच्यं यावन्नागेन[5] मेलनम् ॥ ८८ ॥

तद्भस्मभागमेकं तु[6] भागैकं हैमगोलकम् ।

एकीकृत्याथ[7] संमर्द्य क्रामणेन[8] सहैकतः ॥ ८९ ॥

तारारिष्टं तु तेनैव[9] सहस्रांशेन काञ्चनम्[10] ।

अनेन क्रमयोगेण वङ्गभस्म प्रजायते ॥ ९० ॥

सहस्रांशेन तेनैव शुल्ववेधं प्रदापयेत्[11] ।

तच्छुल्वं जायते तारं शंखकुन्देन्दुसन्निभम् ॥ ९१ ॥

श्वेताभ्रकस्य सत्त्वं च[12] कान्ताकान्तौ[13] तथायसम् ।

---

(1) This charana and the next are put in M after the next śloka (2) D reads सिन्दूरारुणसमप्रभम्, which destroys the metre. K read सिंधूरा M reads सिन्दूरारुणसमप्रभम्. (3) This hemistich is placed in M after the next śloka (4) B, K and M read स, which seems to be incorrect. (5) D reads erroneously यावन्नागेन (6) D has an incomplete charana—तद्भस्मभागमेकं तु (7) All the text read एकीकृत्वा, which is grammatically incorrect. (8) M read क्रमणेन (9) D has an incomplete charana—तारिष्टं तु तेनैव K has ताररीष्ट तु तेनैव (10) This charana and the next are not found in K (11) शुल्वं वेध प्रजायते, a variant in D. K reads शुल्वे वेध (12) D has श्वेताभ्रकस्यात्र चाक, which seems to be incorrect. This charana and the next are not found in K. (13) D reads कान्तिक काये, which appears to be incorrect. M reads कान्तिकान्त

वङ्गं तारं तथा श्वेतं[1] वैक्रान्तञ्च कदम्बकम् ॥ ८२ ॥
अन्धमूषागतं[2] ध्मातं खोटं[3] कुन्देन्दुसन्निभम् ।
तं खोटं[4] सूक्ष्मचूर्णं तु द्रुतसूतेन[5] गोलकम् ॥ ८३ ॥
मृतवज्रस्य भागैकं भागाश्चत्वारि[6] गोलकम् ।
मर्दयेत्तप्तखल्वेन[7] भस्मीभवति सूतकः[8] ॥ ८४ ॥
मारयेद्भूधरे यन्त्रे सप्तसंकलिका[9]क्रमात् ।
ततश्च जायते भस्म शङ्खकुन्देन्दुसन्निभम् ॥ ८५ ॥
तद्भस्म पलमेकं तु[10] पलमेकं तु गन्धकम् ।
अन्धमूषागतं[11] ध्मातं खोटो भवति तत्क्षणात्[12] ॥ ८६ ॥
तारेण च समावर्त्य[13] सारणात्रयसारितम्[14] ।

---

(1) वङ्गं तारंश्च श्वेत, a variant in D K and M read श्वेत (2) K reads अन्धमूषागतं. (3) B and K read खोटं. M reads बोट Both the readings are incorrect. (4) K reads खोट M reads बोट (5) B reads द्रुत instead of द्रुत D has धुतेनैव च, which is unintelligible K reads मृतसूतेन (6) B and D read भागचत्वारि. M reads भागचत्वारि. None is correct (7) D reads तप्तखल्वेन K reads तप्तखल्वेन. (8) D reads सूतकम् M reads गोलकम् (9) M reads सप्ति खलिका (10) M reads पलमेकम्, which is incorrect. (11) K reads अन्धमूषागतं, which is not correct (12) खोटं भवति तद्ध्रुवं, a variant in B खोटो भवति तत्क्षणम् a variant in D बोट भवति तत्क्षणात्, a variant in M After the 96th śloka we find the following hemistich in K only—द्रुतेन जायते भस्म शंखकुन्देन्दुसन्निभम् (13) D has तारे च समावर्त्यं. (14) D has सारणात्रयसारितम् which seems to be incorrect.

सहस्रांशेन तेनैव शुल्ववेधं प्रदापयेत् ॥ ९७ ॥
तीक्ष्णसूतपलान्यष्टौ[1] द्रुतसूतपलाष्टकम्[2] ।
मर्द्दयेत्तप्तखल्लेन कुष्ठकुल्ली[3]रसेन च[4] ॥ ९८ ॥
तत्क्षणाज्जायते पिण्ड[5] तीक्ष्णेन सह गोलकम् ।
मर्द्दयेत्तप्तखल्लेन भस्मीभवति तत्क्षणात्[6] ॥ ९९ ॥
मारयेद्भूधरे यन्त्रे सप्तसकलिकाक्रमात्[7] ।
षोडशांशेन तेनैव[8] वङ्गवेध[9] प्रदापयेत् ॥ १०० ॥
तद्भस्मपलमेकन्तु पलैक गन्धकस्य च ।
अन्धमूषागत[10] ध्मात खोटो भवति तत्क्षणात्[11] ॥ १०१ ॥
तस्य खोटस्य[12] भाग च तीक्ष्णचूर्ण च तत्समम्[13] ।
द्वौ भागौ द्रुतसूतस्य[14] सर्व्वमेकत्र मर्द्दयेत् ॥ १०२ ॥

---

(1) Th s charana and the next fifteen are not found in D (2) पलाष्टौ द्रुतसूतक a variant in B K has an incomplete charana—द्रुत सूतक (3) B reads टङ्कचुल्ली K reads कुष्कुलि M reads कुष्टचोली (4) M reads तु (5) K reads पिण्डी (6) M reads erroneously तत्क्षणात् (7) सप्तमि खलिकाक्रमात् a variant in M wherein the m ddle term is incorrect (8) This charana and the next five are not found in B (9) K reads वग वेध M reads वङ्कवेध (10) K reads चक्षमूखागत which is not correct. (11) M reads खोट भवति तत्क्षणात् which is incorrect. After this charana we f nd in K the follow ing hem stich—मारयंदमूधरे यत्र सप्तसकलिकाक्रमात् (12) D reads खोट च M reads खोटस्य (13) तीक्ष्णचर्ण तु सम a variant in D तीक्ष्ण तु तत्सम a variant in K. Both are ncomplete M reads तत्सम wh ch is incorrect (14) Both D and K read सतसूतस्य

तप्तखल्ले तु संमर्द्य[1] गोलको भवति चणात्[2] ।
मारयेद्भूधरे यन्त्रे सप्तसंकलिकाक्रमात्[3] ॥ १०३ ॥
तत् सर्व्वं जायते भस्म[4] शङ्खकुन्देन्दुसन्निभम् ।
तद्भस्म कारयेत् खोटं[5] तीक्ष्णेन द्वन्द्वितं सह ॥ १०४ ॥
अनेन क्रमयोगेण सप्तसंकलिकाक्रमात्[6] ।
तद्भस्म[7] जारयेत् पश्चात् सारणात्रयसारितम्[8] ॥ १०५ ॥
लक्षांशेन तु तेनैव[9] वङ्गवेधं[10] प्रदापयेत् ।
भस्मसूतपलैकं तु[11] शुद्धं वङ्गं प्रलेपयेत्[12] ॥ १०६ ॥
मर्द्दयेदायसे पात्रे वङ्गन्तु म्रियते[13] चणात् ।
द्विपलं मृतवङ्गस्य तारचूर्ण[14]पलद्वयम् ॥ १०७ ॥
द्विपलं[15] गन्धकं दद्यात् पलैकं[16] टङ्कणस्य च ।

---

(1) D has तप्तखल्ले समर्द्य, which is incomplete (2) गोलको भवति तत्क्षणात्, a variant in D, which destroys the metre (3) M reads सप्तत्रि खलिकाक्रमात् which is partly incorrect. (4) This śloka and the next are not found in D (5) K reads वोट. M reads वोद्द (6) M reads त्रि खलिका, which is incorrect. (7) M reads स वोट (8) M reads सारणात्रयसारणात् (9) Both D and K read लक्षांशकेन तेनैव. (10) K reads वङ्गे वेधं M reads वकवेध. (11) भस्मसूत पलैक तु, a variant in D M reads erroneously भस्मसुत. (12) D reads प्रदापयेत् M reads प्रलमन, which seems to be incorrect (13) D reads म्रतये K reads म्रीयते M reads म्रयते All are grammatically incorrect. (14) B reads तारचूर्णं D reads गन्धचूर्णं K reads तारचूर्णं. (15) M reads सपल. (16) M reads त्रिपल

अन्धमूषागत[1] ध्मातं खोटो भवति तत्क्षणात्[2] ॥ १०८ ॥
पलैकं खोटचूर्णस्य[3] पलैकं द्रुतसूतकम्[4] ।
मर्द्दयेन्मातुलुङ्गाम्ले[5] गोलको भवति क्षणात्[6] ॥ १०९ ॥
षोडशांशेन तेनैव शुल्ववेधं[7] प्रदापयेत् ।
वङ्गस्थाने दद्देन्नाग[8] तारस्थाने तु[9] काञ्चनम् ॥ ११० ॥
पूर्व्ववत् क्रमयोगेण[10] रस खोटन्तु[11] कारयेत् ।
त खोट सूक्ष्मचूर्णं तु द्रुतसूतेन[12] गोलकम् ॥ १११ ॥
षोडशांशेन तेनैव ताराविष्ट तु वेधयेत् ॥ ११२ ॥
मृतवङ्गपलैकं तु पलैकं सूतकस्य च[13] ।
सत्त्वचूर्णपलैकं तु त्रयमेकत्र मेलयेत्[14] ॥ ११३ ॥
मर्द्दयेन्मातुलुङ्गाम्ले गोलको भवति क्षणात्[15] ॥ ११४ ॥
मृतवज्रस्य भागैकं भागाश्चत्वारि[16] गोलकम् ।

---

(1) K reads अन्धमूषागत which is incorrect (2) खोटो भवति तत्क्षणात् a variant in M (3) M has खोटचूर्णस्य (4) B reads द्रुतसूतक D and K read मृतसूतकम् (5) M reads erroneously मातुलुङ्गाम्ल (6) खोटी भवति तत्क्षणात् a variant in M (7) D has शुल्ल वेध K has शुल्व वेध (8) D has दद्देन्नाग M has वङ्गस्थाने (9) D has क which is an error of the scribe (10) Both D and M read पूर्वकर्मप्रयोगेण (11) D reads रसखोट M reads रसखोटन्तु (12) Both D and K have मृतसूतेन (13) D reads पलैकं मृतगोलकं K has पलैकं कुंदेन्दुसन्निभ which seems to be absurd (14) This hemistich and the next twelve are not found in D M reads योजयेत् (15) M has गोलो भवति तत्क्षणात् wherein the last term is incorrect (16) M reads भागचत्वारि.

एकत्र मर्दयेत् खल्ले[1] ओषधी[2]द्रवसंयुतम् ॥ ११५ ॥
मारयेद्भूधरे यन्त्रे पुटानां सप्तकेन तु ।
तत् सर्व्वं जायते भस्म वज्रस्यैव[3] प्रभावतः ॥ ११६ ॥[4]
सामुद्रं त्रिफलं[5] देवि भस्ममध्ये[6] प्रदापयेत् ।
एकीकृत्याथ[7] संमर्द्य वज्रीक्षीरे[8] दिनत्रयम् ॥ ११७ ॥
विश्वामित्रकपालस्थं पुटं दद्यात्तु भूधरे ।
तत् सर्व्वं जायते भस्म शङ्खकुन्देन्दुसन्निभम्[9] ॥ ११८ ॥
तेनैव यवमात्रेण वज्रं स्तम्भयति[10] क्षणात् ।

---

(1) M reads मर्द्दे (2) M reads क्षयौ, which is incorrect (3) M has वज्रस्येव, which is incorrect (4) After this we find the following ślokas in K only—

भस्मसूतपलैकं च गन्धकपलद्वय ।
तत्चूर्णं पलैकं तु चयमेकत्र कारयेत् ।
मर्दयेत्यासुलु गान्धैर्गोलिको भवति क्षणात् ।
मृतवज्रस्य भागैकं भागाश्चत्वारि गोलक ।
एकत्र मर्दयेत् खल्ले ओषधीद्रवसंयुत ।
मारयेद्भूधरे यन्त्रे पुटानां सप्तकेन तु ।
तत् सर्वं जायते भस्म वज्रस्येव प्रभावत ।

(5) B reads सामुद्र, which appears to be incorrect K reads त्रिफला (6) M reads भस्ममध्ये, which is incorrect. (7) K has एकीकृत्याथ, M has एकीकृत्वा तु, Both are grammatically incorrect. (8) M reads वज्रीचीर, which is incorrect. (9) K has an incomplete charana—कुन्देन्दुसन्निभ. (10) स्तम्भ भवति is the reading in K which seems to be incorrect M reads वज्र instead of वज्रं

वङ्ग तारं[1] तथा सत्त्व समसूतेन गोलकम् ॥ ११९ ॥
अनेन क्रमयोगेण मारयेच्च पृथक् पृथक्[2] ।
तत् सर्व्वं जायते भस्म वज्रस्यैव[3] प्रभावत ॥ १२० ॥
भस्मसूतपलैक च[4] वङ्ग[5]भस्मपलद्वयम् ।
द्वे पले[6] मृततारस्य सत्त्वभस्मपलद्वयम्[7] ॥ १२१ ॥
शङ्खचूर्णपल पञ्च[8] सामुद्रस्य पलाष्टकम् ।
टङ्कणस्य पलान्यष्टौ[9] सर्व्वमेकत्र मर्द्दयेत् ॥ १२२ ॥
वज्रीक्षीरेण सपेष्य पुट तथाचतुर्दश[10] ।
एष सिद्धरस [11] साक्षात् दुर्लभस्त्रिदशैरपि[12] ॥ १२३ ॥
वङ्ग तु द्रावयेत् पश्चात्[13] भाण्डे चैव तु मृन्मये[14] ।
सिद्ध भस्म भवेल्लोह[15]शलाकेन च चालयेत्[16] ॥ १२४ ॥

---

(1) M reads वङ्गतार (2) M reads erroneously प्रथक प्रथक (3) D reads वज्रस्यैव K reads चेंद्रस्येव (4) D has भस्मसूत पलैकच (5) K wants this charana M reads वङ्ग. (6) K reads द्विपल (7) This hemistich is not found in D. (8) शङ्खचूर्णपलैकाच a variant in M (9) B reads पलाष्ट (10) पुटा मृत्वा चतुर्दश, a variant in D पुट दत्वा चतुर्दश a variant in K पुट दद्यात्तथा दश a variant in M (11) B reads सिद्धिरस (12) दुलभस्त्रिदशैरपि a variant in M (13) D has वङ्ग सुद्रावयित्वापि which is grammatically incorrect. M has an incomplete charana—वङ्गन्द्रावयेत् पश्चात् (14) भाण्डेऽरे चैव तु मृन्मये an incorrect reading in D M reads भाण्डनैव तु मृन्मय, which is incorrect (15) सिद्धभस्म भवेल्लोह a reading in B and M सिद्ध भवायते लौह a reading in D. (16) M has शालकेन तु चारयेत्

धापयेच्च[1] प्रयत्नेन यावत् कठिनता व्रजेत्[2] ।
अन्धमूषागतं धात[3] तार भवति शोभनम् ॥ १२५ ॥
कदाचित् पुटिते तारे[4] पुनर्वङ्गं[5] प्रदापयेत् ।
पवे दाहे कषे च्छेदे[6] तत्तारं शाश्वतं भवेत्[7] ॥ १२६ ॥
स्तम्भित तत्तु गोल च[8] षोडशांश[9]समन्वितम् ।
मृतवज्रस्य[10] भागैक मेकत्रैव तु[11] मर्द्दयेत् ॥ १२७ ॥
देवदाली शङ्खपुष्पी तद्रसेन तु मर्द्दयेत् ।[12]
मारयेद्भूधरे यन्त्रे पुटाना सप्तकेन तु ॥ १२८ ॥
तद्भस्म तु[13] पुनः पश्चात्[14] दीपयन्त्रेण पाचयेत्[15] ॥ १२९ ॥
भस्मसूतपलैकं च[16] श्वेताभ्रकपलद्वयम् ।

---

(1) D *reads* चालयेत्तत् (2) M *reads* व्रजेत्, *which is incorrect.* (3) D has चध मूकागत तार which is incorrect K reads मूखा (4) D reads स्फन्ते तार K reads स्फुन्ते तारे M reads यत् किंचित् पुटिते तारे. (5) D reads erroneously पुनर्नवं (6) यचैदाहकछेदेन, a variant in D पचे दाहकषीच्छदे, a variant in K तव दाहकर्षाच्छेदेन a variant in M. All the texts seem to be incorrect (7) तार शास्वत भवेत, a variant in D M reads शोभन instead of शाश्वतं (8) B reads एतु instead of तत्तु K *reads erroneously* स्तभीत M *reads* चतुर्घोश्च, which has no clear sense (9) Both D and K read षोडशांशि (10) D has मृतवज्रस्य (11) D has एक चैव तु (12) This hemistich is not found in D and M (13) K *reads* तद्भस्तु, *which is grammatically incorrect* (14) After this charana we find the following two charanas in B and K—पुट दद्याच्चतुर्दश । रसोय यवमात्रेण (15) B reads तापयेत् (16) D and K read तु

गन्धचूर्णपलैकं तु[1] पलैकं टङ्कणस्य च ।
एकीकृत्याथ[2] तत् सर्वं वज्रीचीरेण पेषयेत्[3] ॥ १३० ॥
आरण्योत्पलकै[4] पश्चात् पुटं दद्याच्चतुर्दश ।
रसोऽयं यवमात्रेण[5] वङ्गं स्तम्भयति क्षणात्[6] ॥ १३१ ॥
कृष्णाभ्रकपलैकं तु[7] द्वे पले मृतसूतकम्[8] ।
गन्धकस्य पलैकं[9] एकीकृत्याथ[10] मर्दयेत् ॥ १३२ ॥
मर्द्यमानं प्रयत्नेन गोलकं भवति क्षणात् ॥ १३३ ॥
मृतवज्रस्य भागैकं[11] चतुर्भागं च[12] गोलकम् ।
मर्दयेत् प्रहरैकं तु[13] भस्मीभवति सूतकः[14] ॥ १३४ ॥
आरण्यगोमयेनैव[15] पुटं दद्यात्तु[16] भूधरे ।
अनेन क्रमयोगेण सप्तसङ्कलिका[17] कुरु ॥ १३५ ॥

---

(1) D reads पलमं तु which is not correct (2) K and M read एकीकृत्वाथ which is incorrect (3) M reads पीषयेत् (4) D has आरण्योपलकै K has अरण्योत्पलकै (5) D reads पलमात्रेण (6) D reads स्तम्भयते K reads erroneously लभ मर्दयेत् (7) D has कृष्णाभ्रक पलैकं तु This charana and the next two are not found in K (8) B reads द्विपले D reads द्विपलैनैव मृतकम् M wants this charana and the next two (9) D reads पलैकं च (10) B has वज्रीचीरेण (11) D reads भागं च (12) D reads चतुर्भागस्य M reads मृतवज्रस्य (13) B reads तप्तखल्वम D reads प्रहरैकं तु (14) D reads मृतकम् K has स , an incomplete charana (15) D reads अतःप्रैत च तैनैव M reads चरण्य instead of आरण्य (16) D reads दद्याच (17) B reads संकुलिका K reads द्विखलिकं, which is incorrect

शताशेन तु[1] तेनैव नागवेधं[2] प्रदापयेत् ।
तं खोट[3] रञ्जयेत् पश्चात् शुल्वाभ्रककपालिना[4] ॥ १२६ ॥
पुनस्तं रञ्जयेत्[5] पश्चात् तीक्ष्णशुल्वकपालिना[6] ।
पुनस्तं रञ्जयेत् पश्चात् नागाभ्रककपालिना[7] ॥ १२७ ॥
हेम्ना सह समावर्त्य[8] सारणात्रयसारितम्[9] ।
सहस्रांशेन तेनैव शुल्ववेधं प्रदापयेत्[10] ॥ १२८ ॥
जायते कनकं दिव्यं देवाभरणमुत्तमम्[11] ॥ १२९ ॥
वज्रभस्म सुह्वीचीरे[12] पुटितं दशभिः पुटैः[13] ।
तत्तुल्य[14] मर्द्दयेत् सूतं देवदाल्या रसै. पुटेत्[15] ॥ १४० ॥

---

(1) D wants तु K reads च (2) Both D and K reads नाग वल (3) M reads खोट (4) गन्धाभ्रक कपालिक, a variant in D शुद्धाभ्रककपालिना, a variant in K After this cloka we find the following in D only—मृतवज्रस्य भागैक चतुर्भागस्य गोलकम्। मर्द्दयेत् प्रहरैक तु भस्मीभवति सूतकम्, *which seems to be the repitition of the 134th cloka.* (5) D reads पुनस्तद्रञ्जयेत् (6) B reads तीक्ष्णशुल्वाभ्रकपालिना D reads कपालिनाम् (7) This hemistich is not found in D and K (8) D has समावृत्य, which is not proper (9) D has only सारणात्रय सारि, which is an error of the scribe (10) K reads शुल्वे वेध D reads प्रदापयते, which is incorrect (11) B has भूषण D and M have भूषितम् (12) B reads सुह्वीचीर M reads सुह्विचीरं (13) *B and M read पुटेत् D reads वीजित in place of पुटित K reads वेधक* which is incorrect (14) *D has ततुल्य, which is a tautology* (15) B reads हुत

तत्तुल्यञ्च पुटेत्तीक्ष्ण[1] त्रिफलाया रसेन तु[2] ।
तत्तुल्य पुटयेन्नाग[3] महिमाराटरूपकै[4] ॥ १४१ ॥
हेमवर्णप्रद तद्धि[5] विशत्यशेन योजितम्[6] ।
चतु पञ्चशकेनेद[7] शुद्धतारञ्च[8] रञ्जयेत् ॥ १४२ ॥
अष्टमाशेन तेनैव नागपत्राणि लेपयेत् ।
पुटयेन्मारयेन्नाग[9] सिन्दूरारुणसन्निभम[10] ॥ १४३ ॥
तत्तुल्य मारयेद्धेम[11] काञ्चनाररसे पुटेत्[12] ।
तत्तुल्य मारयेच्छुल्व गृहकन्या[13]रसेन च ॥ १४४ ॥
पश्चाद्रक्तेन[14] पुटयेद् यावत् सिन्दूरसन्निभम् ।
चन्द्रार्क रञ्जयेत्तेन[15] शताशेन तु वेधयेत्[16] ॥ १४५ ॥

---

(1) B has तत्तुल्य मर्दयेत्तीक्ष्ण D has तत्कल्य पुटयत्तीक्ष्ण M has तत्तुल्य पुटयत्तीक्ष्ण (2) K reads च (3) D K and M read नाग which is incorrect (4) महिमाराय रूपकै a variant in D महिमायाटरूपकै a variant in K (5) हमवर्णे प्रदत्त तत् a variant in D हमवर्णप्रद सिद्ध a variant in D हमवर्ण प्रद सिद्ध a variant in K (6) D and K read योजयेत् (7) K reads erroneously चतुषष्टाशकेन M reads चतुषष्टाशकेनैव (8) D reads शुद्ध तारञ्च (9) D reads पुटेन्मारयेन्नाग which is incomplete (10) सिन्दूरारुणसमप्रभ a variant in B सिन्दूरमरुणप्रभम् a variant in M (11) M reads मारयेद्धमे which is incorrect (12) B has काचिनारस्य पुटे D has काञ्चनक्षीरसपुटे K has काञ्चनीचीरसंपुटे M has काञ्चनाररसे पुटेत् (13) K and M read गृहकन्या which is not correct (14) K reads यावद्रक्तन M reads पश्चाद्रक्तन (15) चन्द्राकौ रञ्जयेत्तेन an incorrect variant in B (16) D reads योजयेत् M reads वाधितम्

सबीजं बीजवर्जं वा[1] वज्रेण[2] सह सूतकम् ।
तद्भस्म मर्दयेत् पश्चात् स्वर्णपत्ररसेन तु[3] ॥ १४६ ॥
तेनैव वेधयेच्छुल्वं[4] शुल्वं तारे तु योजयेत्[5] ॥ १४७ ॥
वज्रेण द्वन्द्वयेद्धेम[6] हेम्ना च द्वन्द्वयेद्रसम्[7] ।
रसेन द्वन्द्वयेद्देहं[8] स देही ह्यजरामरः[9] ॥ १४८ ॥
कदलीकंदसौवीरं[10] कण्टकारीरसप्लुतम्[11] ।
क्रामणं[12] सर्व्वधातूनां सर्व्वद्वन्द्वेषु[13] मेलनम् ॥ १४९ ॥
तिमिरस्य[14] तु पञ्चाङ्गं मार्जारी[15]बीजसंयुतम् ।
एकीकृत्याथ संमर्द्य वज्रं तेनैव वेधयेत्[16] ॥ १५० ॥

---

(1) B reads बीजवज्र वा D reads विंशाश बीजवज्रेण K reads त्रिंशांश बीजवज्र च (2) M reads चन्द्रेण (3) B reads स्वर्णपत्रे रसेन तु D reads स्वर्णपात्रे रसेन तु M reads पर्णपत्रे रसेन तु (4) M reads पश्चात् (5) तारे सार च योजयेत् a variant in D सार्वेतातु योजयेत्, a variant in K शुल्व तारे नियोजयेत्, a variant in M (6) D reads वेधयेद्धेम K reads बधयेद्धेम (7) हेमा रस च वेधयेत् a variant in D K reads बधयेद्रस (8) D reads वेधयेद्देह K reads बधयेद्देह (9) मंदेहोल्पजमामकम्, an incorrect variant in D K reads स देहसजरामर M reads स देहो-जरामरम् which is incorrect (10) B reads कदली. D reads शार्के च and K reads साक च instead of सौवीर. M reads दस instead of कद (11) कदस्वकाल्पुत, and कण्टक पितम् incomplete variants in D and M respectively (12) D reads क्रमण K reads क्रमणां M reads का (13) M reads सर्वद्वेम (14) M reads तिमिमस्य (15) B reads पेन्गारी M reads पोमारी. (16) B reads वेध्येत् D reads चर्म in place of वज्र

वज्रमूषागतं[1] ध्मातं हेमद्वन्द्वन्तु कारयेत्[2] ॥ १५१ ॥
कान्तपाषाणचूर्णं तु[3] भूलता रामठं मधु ।
गुञ्जा[4]टङ्कणकाचं च कर्कटास्थि स्नुहीपयः[5] ॥ १५२ ॥
एतत् सर्व्वं समं योज्यं[6] स्त्रीस्तन्येन च मर्द्दयेत् ।
भूपालिपगतं प्रान्ते[7] वज्रमेलापकः सुखी[8] ॥ १५३ ॥
हठाग्नौ वज्रमूषायां[9] दृढवज्रा मिलन्ति च[10] ।
सुसूक्ष्मा रजका[11] भूत्वा ह्येकीभावं[12] व्रजन्ति ते ॥ १५४ ॥
काचटङ्कणयोगेन ध्मातः[13] शुद्धिमवाप्नुयात् ।
बह्वभिश्चैव[14] मूषाभिस्तेजःपुञ्जो[15]ऽभिजायते ॥ १५५ ॥

---

(1) M reads वज्रीमूषागत (2) This hemistich is not found in D and K M has द्वन्दित तत्तु कारयेत् (3) M reads चूर्णेन (4) D has गन्ध, K has मध (5) B reads कर्काटास्थि K reads सुहिपय The portion commencing from the next sloka and ending in the last śloka of the 14th Patala is not found in M (6) तत् सर्वं च समायोज्य, a reading in D and K (7) B reads प्राज्ञो D reads मूखलिखगत K reads मूखालिपगत (8) वज्रकीसारक सुखम्, a variant in D वज्रकीमात्रक सुखा, a variant in K (9) K has हठाग्नौ B has वह्नमूषाभि. D has वज्रमूषायां (10) हठ वज्रे मिलि च, an incomplete variant in D हठ वज्र मिलति च, an incorrect variant in K (11) B and D read रवका, which seems to be incorrect (12) B reads ह्येकीभावे. K reads ह्येकिभाव, which is incorrect (13) The word ध्मात is not found in K (14) B reads वह्नभिश्चैव (15) B reads erroneously तेजपुञ्जो

मृतवज्रस्य भागैकं भागाः षोडश हाटकम्[1] ।
श्वेतकाचस्य चूर्णं तु भागान्[2] षोडश दापयेत् ॥ १५६ ॥
अन्धमूषागतं[3] ध्मातं वज्रबन्धं तु[4] कारयेत् ।
अनेन क्रमयोगेण सप्तवारांश्च[5] दापयेत् ।
मिलते तत्क्षणं वज्रं[6] हेम्ना तु सलिलं यथा ॥ १५७ ॥
चूर्णं नरकपालस्य[7] मृतवज्रे[8] तु दापयेत् ।
अन्धमूषागतं ध्मातं हेम्ना मिलति तत्क्षणात्[9] ॥ १५८ ॥
भृङ्गपत्रं नृकेशं च[10] मृतकान्तं सटङ्कणम्[11] ।
बालवत्सपुरीषं च स्त्रीस्तन्येन च[12] पेषयेत् ॥ १५९ ॥
मूषालेपं[13] ततः कृत्वा वज्रं हेम च[14] दापयेत् ।
अन्धमूषागतं[15] ध्मातं वज्रं मिलति नान्यथा ॥ १६० ॥

---

(1) D has an incomplete charana भागशेष हाटकम् (2) B has भाग D has भाग K has भागा. All the texts appear to be incorrect (3) Both D and K read अधमूषागत (4) B has वज्रकं तु D has वज्रकं तु (5) B reads सप्तवारं तु (6) This charana and the next are not found in B D has मिलिते सत्त्वमादधे, which is not grammatically correct (7) This charana and the next are not found in B K reads र चर्णं रक्तकपालस्य, which is senseless. (8) D reads मृत वज्र. (9) This charana and the next seven are repeated in D (10) D reads भृगपत्र च केश च K reads भगपत्र, which has no sense (11) मृत कान्तस्य टङ्कण, a variant in B K reads मृत्र (12) K wants च, so the charana being incomplete (13) K reads मूषालेप (14) B and K read वज्रं हेम च (15) K reads च धमूषागत

वज्रमूषागतं[1] ध्मातं हेमद्वन्द्वन्तु कारयेत्[2] ॥ १५१ ॥
कान्तपाषाणचूर्णं तु[3] भूलता रामठं मधु ।
गुञ्जा[4]टङ्कणकाचं च कर्कटास्थि स्नुहीपयः[5] ॥ १५२ ॥
एतत् सर्व्वं समं योज्यं[6] स्त्रीस्तन्येन च मर्दयेत् ।
मूषालेपगतं प्रान्ते[7] वज्रमेलापकः सुखी[8] ॥ १५३ ॥
हठाग्नौ वज्रमूषायां[9] द्वन्द्ववज्रा मिलन्ति च[10] ।
सुसूक्ष्मा रजका[11] भूत्वा ह्येकोभावं[12] व्रजन्ति ते ॥ १५४ ॥
काचटङ्कणयोगेन ध्मातः[13] शुद्धिमवाप्नुयात् ।
बहुभिश्चैव[14] मूषाभिस्तेजःपुञ्जो[15]ऽभिजायते ॥ १५५ ॥

---

(1) M reads वज्रीमूषागत (2) This hemistich is not found in D and K M has द्वन्द्वित सत्तु कारयेत् (3) M reads चूर्णेन (4) D has गन्ध. K has मध (5) B reads कर्काटास्थि K reads स्नुहिपय The portion commencing from the next sloka and ending in the last sloka of the 14th Patala is not found in M (6) सत् सर्वं च समायोज्य, a reading in D and K (7) B reads प्राज्ञो D reads मूखलेखगत K reads मूखालेपगत (8) वज्रकोसारक सुखम्, a variant in D वज्रकोमात्रक सुखा, a variant in K (9) K has हठाग्नौ B has वज्रमूषाभि. D has वज्रमूषायां (10) हठ वज्रे मिलि च, an incomplete variant in D हठ वज्र मिलति च, an incorrect variant in K (11) B and D read रजका, which seems to be incorrect (12) B reads ह्येकीभावे. K reads हेकिभाव, which is incorrect (13) The word ध्मात is not found in K (14) B reads बहुभिश्चैव (15) B reads erroneously तेजपुञ्जो

मृतवज्रस्य भागैकं भागाः षोड़श हाटकम्[1]।
श्वेतकाचस्य चूर्णं तु भागान्[2] षोडश दापयेत्॥ १५६॥
अन्धमूषागतं[3] ध्मातं वज्रबन्धं तु[4] कारयेत्।
अनेन क्रमयोगेण सप्तवारांश्च[5] दापयेत्।
मिलते तत्क्षणं वज्रं[6] हेम्ना तु सलिलं यथा॥ १५७॥
चूर्णं नरकपालस्य[7] मृतवज्रं[8] तु दापयेत्।
अन्धमूषागतं ध्मातं हेम्ना मिलति तत्क्षणात्[9]॥ १५८॥
भृङ्गपत्रं नृकेशं च[10] मृतकान्तं सटङ्कणम्[11]।
बालवत्सपुरीषं च स्त्रीस्तन्येन च[12] पेषयेत्॥ १५९॥
मूषालेपं[13] ततः कृत्वा वज्रे हेम च[14] दापयेत्।
अन्धमूषागतं[15] ध्मातं वज्रं मिलति नान्यथा॥ १६०॥

---

(1) D has an incomplete charana भागषोभ हाटकम् (2) B has भाग D has भाग. K has भागा. All the texts appear to be incorrect (3) Both D and K read चधमूखागत (4) B has वज्रबद्ध तु D has वज्रबद्ध तु (5) B reads सप्तवार तु (6) This charana and the next are not found in B D has मिलिते तत्क्षणाद्वज्रे, which is not grammatically correct (7) This charana and the next are not found in B K reads र चर्णं रत्नकपालस्य, which is senseless. (8) D reads मृत वज्र. (9) This charana and the next seven are repeated in D (10) D reads भगपत्र च केश च K reads भगपत्र, which has no sense (11) मृत कान्तस्य टङ्कण, a variant in B K reads मृत्वं (12) K wants च, so the charana being incomplete (13) K reads मूखालेप (14) B and K read वज्रं हेम च (15) K reads च धमूखागत.

कान्तं वज्रं[1] तथा गुञ्जा[2] गन्धकं च[3] चतुष्टयम् ।
स्तनक्षीरेण[4] पिष्टं तु मूषालेपं तु कारयेत् ॥ १६१ ॥
अन्धमूषागतं ध्मातं वज्रं मिलति तत्क्षणात् ॥ १६२ ॥
क्षीरेणोत्तरवारुण्या[5] मृतवज्रं तु भावयेत् ।
हेमपिष्टिकया मध्ये वज्रं तत्रैव निक्षिपेत् ॥ १६३ ॥
वेष्टयेद्भूर्ज्जपत्रेण[6] वह्निर्वस्त्रेण वेष्टयेत् ।
धान्यमध्ये तु संस्थाप्य पक्षमेकं निरन्तरम्[7] ॥ १६४ ॥
उद्धृतं तत् प्रयत्नेन वज्रबन्धं तु कारयेत् ।[8]
द्रुता वज्रास्तु[9] तेनैव मेलनीयास्तु पार्व्वति[10] ॥ १६५ ॥
द्रुतबन्धः स विज्ञेय.[11] शतसाहस्रवेधकः[12] ॥ १६६ ॥
रत्नानां तु तथा सर्व्वान्[13] वेधयित्वा यथाविधि[14] ।
शतसाहस्र[15]वेधी च देहसिद्धि[16]प्रदायक ॥ १६७ ॥

---

(1) B reads कांतमुख K reads कांतं भूख (2) K reads गुजां
(3) B reads गधकस्य (4) D reads स्तन्यक्षीरेण (5) D reads क्षारेणोत्तरवारुण्या (6) K reads भूर्यपत्रेण (7) B reads erroneously निरन्तरि (8) The portion commencing from वेष्टयेद्भुर्ज्जपत्रेण and ending in कारयेत् is not found in D (9) B has द्रुता वज्र स्तु तेन, an incomplete charana D has शतवज्रांस्तु मुखेण K has द्रुतवज्रस्तु तेनैव (10) D reads पार्वती, which is incorrect (11) B reads द्रुतबंध. D reads मूतबंध स विज्ञेया, which is incorrect (12) B has शतसाहस्र वेधक D has सप्तसाहस्रैकवेधक (13) This charana and the next two are not found in B K has रत्नानां द्रुतय सर्वां. (14) D reads यथाविधि, which is incorrect (15) D reads सहस्र (16) B reads देहे सिद्धि D reads देहे सिद्धि, which is incorrect

मुसली[1] चित्रकं वन्ध्या-कर्कोटी कन्दपद्मिनी[2] ।
कञ्चुकी नीलसिन्दूरी[3] वासा[4] नागबला तथा ॥ १६८ ॥
कांस्यपात्रे[5] रसश्चैव रत्नानां द्रुतयस्तथा[6] ।
आतपे धारयित्वा तु[7] अन्धकर्पानलस्तथा[8] ॥ १६९ ॥
ओषधीनां[9] रसं कृत्वा स्वच्छं[10] कृत्वा पुनः पुनः ।
याममात्रं च घर्मे तु[11] द्रुतिर्मिलति वै रसम्[12] ॥ १७० ॥
न तेषां क्रामणं शक्यं[13] वक्तुं वर्षशतैरपि[14] ॥ १७१ ॥
सैन्धवं निम्बपत्राणि वाकुची वेष्टिता[15] जले ।
द्रुताभ्रस्य रसेनैव[16] मेलनं परमं मतम्[17] ॥ १७२ ॥

---

(1) K reads मुसलि, which is incorrect. (2) D has पद्मनि, which is incorrect. (3) B has नीलसिंदूरा. K has नीलसिंधूरी. (4) D reads वांसा. K reads वसा. (5) K reads कांसपात्रे. (6) B has द्रुतयस्तथा, which seems to be the error of the scribe. (7) B reads वै. D reads धारयित्वा तु. (8) अंधकैवामल तथा, a variant in B. अन्ध कुर्व्वान्नलो यथा, a variant in D. Both the texts have no sense. Mysore Manuscript (My) reads अन्ध कर्पामल तथा, which is not clear. (9) B reads पधिनीनां (10) D reads स्वेदं. (11) याममात्रं विघर्मे च, a variant in B. याम पात्रे च धर्मे तु, a variant in D. (12) क्षिति मिलति वै रसै, a variant in D. द्रुतिर्मिलति चैव हि, a variant in K. (13) तेषां क्रमेणाशक्तं, a variant in B. D has क्रमणं शक्तं. K has क्रामणा शक्तो. (14) B reads वक्षशतैरपि. K reads वत्सशतैरपि. (15) B and My have वाकुचिवेष्टिया. D has वाकुचीवेष्टिता. K has वाकुचि वेष्टिता. (16) B reads erroneously द्रुताभ्रस्य रसैवमे. D reads द्रुताभ्रस्य रसैनैव. (17) मेलनैव वचरमतम्, a variant in D.

वज्रं द्वन्द्वनमीशानि[1] वज्रेण रसमारणम्[2] ।
सबीजं मारणं प्रोक्तं[3] खोटबन्धनमेव च[4] ॥ १७३ ॥
तत्समाचक्ष्व देवेशि किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि[5] ॥ १७४ ॥

इति श्रीपार्वतीपरमेश्वरसंवादे[6]
रसार्णवे रससंहितायां
वज्रबन्धो नाम[7]
चतुर्दशः पटलः ॥ १४ ॥

---

(1) वज्रद्वन्द्वनखीशानि, a variant in B वज्रद्वन्द्वममीशानि, a variant in My D wants this charaṇa and the next (2) K has वज्रेण सह मारण (3) सबीजमारण प्रोक्त, a variant in B and My वज्रस्य मारण प्रोक्त, a variant in D. (4) D has सबीज खोटबन्धनम् My has खोटत्व बन्धमेव च (5) किमन्यच्छ्रोतुमर्हसि, a variant in K. (6) This portion is not found in B and My. D and K read श्रीभैरवसंवादे (7) B has वज्रबन्धयोगो नाम

पञ्चदशः पटलः ।

श्रीदेव्युवाच ।

महारसैरुपरसै[1]र्लोहैश्च परमेश्वर[2] ।
आज्ञापय समस्तं तु[3] रसराजस्य बन्धनम्[4] ॥ १ ॥

श्रीभैरव उवाच ।

[वीजानि कल्पितान्येवं रञ्जितानि परं शृणु ।
घनं माचीकचूर्णेन शुल्वचूर्णेन रञ्जितम् ॥
द्वन्द्वानं वाप्यसत्त्वेन रसराजस्य रञ्जनम् ।
आरक्तवल्लीभिर्मूत्रैर्बहुधा परिकीर्त्तितम् ॥
कुसुदोगन्धपाषाणे सह माचिकहिङ्गुलैः ।
वापित सेचितो रक्तगणस्वेदैर्मतो रसः ॥
रञ्जनं रसराजस्य][5]

(1) D has महारसै तुपरसै, which seems to be incorrect K has रूपरसै, which is an error of the scribe We do not find the first eight ślokas in the MS M (2) लोहैसत्वैश मेलन, a variant in B K reads परमेश्वर, which is inc. (3) D reads erroneously आज्ञापयाया-मस तु. My reads सत् (4) D reads रसाराजवन्धनम्, which is incomplete as well as inc. K has द्रवति सलिल यथा, which is inconsistant. After this śloka we find in B only the following verse —

सत्त्वायोषधीयत्वं देव वक्तुमर्हसि सकर ।

(5) The portion within brackets is found only in K MS, and is almost a repitition of what is stated in the 8th Paṭala (vide ante p 133) As it appears to us an incongruous matter in the chapter of रसबन्धन, we have kept it separate from the texts of other MSS

वैक्रान्तस्य तु भागैकं[1] चाष्टभागन्तु[2] सूतकम् ।
कनकस्य तु समांशं द्विपदी[3]रसटङ्कणम् ॥ २ ॥
नष्टपिष्टं च शुष्कं च[4] ध्मातं[5] खोटी भवेत् प्रिये ।
सौवीरं टङ्कणं काचं दत्त्वा दत्त्वा तु[6] शोधयेत् ॥ ३ ॥
समहेम्नि[7] समावर्त्य सूतं[8] मूषागतं ततः[9] ।
समांशभक्षणं तं तु[10] शुद्धसूतेन[11] कारयेत् ॥ ४ ॥
वैक्रान्तं षोडशांशेन[12] पूर्व्वयोगेन धामयेत् ।
दशसंकलिकायोगात् वेधो दशगुणोत्तरः[13] ॥ ५ ॥
[सप्तसंकलिकायोगो वेधो दशगुणोत्तरः ।
वैक्रान्तो वज्रवत् क्रेयो नात्र कार्य्या विचारणा ॥][14]
पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि प्रयोग भुवि दुर्लभम् ॥ ६ ॥
वैक्रान्तसत्त्वं देवेशि पारदेन समन्वितम्[15] ।

---

(1) D reads न भागैक, which seems to be incorrect. K has onl भागैक and wants वैक्रान्तस्य तु (2) B and My read मष्टभाग तु (3)] reads द्रौपदी (4) नष्टपिष्टि च शुष्क च, a variant in B and My नष्टपि चतु पच, a variant in K (5) B and K read ध्मात (6) D has द दरद च, which is not clear in sense K reads च in place of तु (K reads समे हेम्नौ, wherein the last word is grammatically incorrec (8) B and My read मूक (9) D has मूखागत यत, whic appears to be incorrect K has also मूखागत (मूखा=मूषा) (1 K reads समांशभक्षणं ततु (11) D and K read शुद्ध सूतेन (12) वैक्रान्त षोडशाङ्गेन, a reading in D (13) B reads सप्तसंबधौ भवेद्रस (14) The portion within brackets is found only in B (15) I reads समम्वित which is incorrect

जारितं समहेम्ना तु शिलाभाण्डे निधापयेत्[1] ॥ ७ ॥
माससमात्रोषितं[2] भूमौ समुद्धृत्य[3] प्रयत्नतः ।
एष देवि रसो दिव्यो देहद्रव्यकरो भवेत् ॥ ८ ॥
वैक्रान्तकास्तु ये[4] केचित् त्रिफलाया रसेन च ।
भूम्यामलकसारेण वसुभट्टरसेन च[5] ॥ ९ ॥
एकैकं देवि सप्ताहं[6] स्वेदिता मर्दितास्तथा[7] ।
मुषाता मूकमूषाया[8] खोटो भवति चाक्षयः[9] ॥ १० ॥
कान्तं रूप्यं सकनकं[10] पारदं चैव योजयेत् ।
शुल्वं तृतीयभागन्तु[11] स्रोतोऽञ्जन[12]समन्वितम् ।

---

(1) D, K and My read शिलाभाण्डेन दापयेत्, which has no clear sense (2) D reads erroneously माससमापोषित (3) D reads समाहृत्य. K reads समुद्धृत्य The former has no sense, and the latter is grammatically incorrect (4) वैक्रान्तकास्तु यै, a variant in D, which is incorrect (5) वसुभेदे रसायने, a variant in D वसुभट्टरसेन वा, a variant in K (6) D reads सप्ताह K reads देवी Both are incorrect. (7) B has स्वेदितमर्दितस्तथा D and K have स्वेदितो मर्दितस्तथा We have adopted the reading of M, as there are वैक्रान्तका in the 9th śloka. (8) मुषातो मूलमूषायां, a variant in D मुषातो मूक मूषायां, a variant in K M reads मुषात (9) B reads चाक्षय. M reads चाद्दो भवति चाक्षया, which is incorrect (10) B reads कान्तं रूप्य च कनक K reads कान्तरूप्य सकनक M and My read कान्तरूप्यश्च कनक (11) D reads शुल्वतृतीयभाग तु (12) B and K read सौताञ्जन

तत् भातं खोटता याति[1] देहलोहकरं भवेत् ॥ ११ ॥
श्वेतवैक्रान्तचूर्णन्तु[2] हयमूत्रेण[3] मर्द्दयेत् ।
भार्द्रों सुस्निग्धमादाय[4] पले पलशतं चिपेत् ॥ १२ ॥
तारस्य जायते भस्म विशुद्धस्फटिकाकृति[5] ।
तद्भस्म मेलयेत् सूते[6] समभागे[7] विचक्षणः ॥ १३ ॥
चारयेत् रजतं सूते[8] हयमूत्रेण मर्द्दयेत् ।
पुटयेदन्धमूषायां[9] क्रमेण[10] मृदुवह्निना ॥ १४ ॥
क्रामणेन समायुक्तं[11] मूषामध्ये[12] विचक्षणः ।
अहोरात्रं[13] त्रिरात्रं वा भवेदग्निसहो रस.[14] ॥ १५ ॥
स्पर्शनात् सर्व्वलोहानि[15] रजतञ्च[16] करिष्यति ।

---

(1) B has त भातं, which is incorrect D reads सुभात K wants त and reads only भात M and My read त भातं which is inc (2) D reads erroneously वर्णं तु (3) D reads हयमारेण (4) This charana and the next seven are not found in D K has सुस्निग्धमादाय (5) B reads विशुद्ध स्फटिकाकृति K, M and My read विशुद्धस्फटिकाकृति, which is gram incorrect (6) M has मेलयत् सूत, which is in correct (7) B, M and My read समभाग (8) B wants सूत, which mars the metre K reads रजत सूत M reads रजित सूत Both are incorrect (9) D and K read मुखायां instead of मूषायां (10) B reads क्रामनै, which seems to be the error of the scribe (11) This hemistich is not found in D and M (12) B and K read मुखामध्ये (=मूषामध्ये) (13) M reads एकरात्र (14) D and K have भवेदग्निसहोदरे which has no clear sense (15) D has सर्वलोहानां This charana and the next six are not found in K (16) D reads रजतञ्च

भक्षितो[1] वक्ष्यमाणेन जरादारिद्र्यनाशनम् ॥ १६ ॥

रसस्य वक्ष्यते कर्म[2] जरादारिद्र्यनाशनम् ।
सप्तधा भावयेत्तस्य[3] व्याघ्रीकन्दाम्भसा रजः ॥ १७ ॥
पलं तस्य पलं हेम्नः पलं शुद्धरसस्य च[4] ।
शुद्धं भस्म भवेत् सर्व्वं[5] पुनर्हेमशतं[6] क्षिपेत् ।
तद्भस्म जायते क्षिप्रं[7] शुद्धहेमसमप्रभम् ॥ १८ ॥
तद्भस्म रसराजे तु पुनर्हेम्ना च मेलयेत्[8] ।
भवेदग्निसहो देवि[9] ततो रसवरो भवेत्[10] ॥ १९ ॥
स्पर्शवेधी भवेत् सूतः[11] कोटिवेधी महारसः ॥ २० ॥
रसाद्वैक्रान्तसत्त्वं च[12] हेम्ना तु[13] सह मेलयेत् ।

---

(1) This hemistich is not found in D, M and My. (2) रसस्य च भवेत् कर्म, a variant in D, which has no sense M reads काम instead of कर्म (3) D reads चरयेत् सत्व. (4) पल गुल्वस्य रसस्य च, a variant in B, which seems to be incorrect. (5) M has शुद्धभस्म भवेत् सूत (6) D and K read हेमसम. M reads हेमशता, which is grammatically incorrect (7) B and K read सर्वं (8) D reads तु लेपयेत् M reads तु instead of च (9) K reads erroneously भवेदग्निसहो देवी (10) ततो रसवरानने, a variant in B ततो रसवरो भवेत्, a variant in D ततो रसवरो भवेत्, a variant in K. We have adopted the reading in M and My. (11) D reads स्पर्शवेधा, which is incorrect. K has an incomplete charaṇa—स्पर्शवेत्सूत. (12) B and D read सत्वं च M and My read सत्त्वं (13) M reads च

समं तं जारयेत् सूतं[1] सारयित्वा समेन तु ।
सहस्रांशेन लोहानि वेधयेन्नात्र संशयः ॥ २१ ॥
कृष्णवैक्रान्तभागैकं शुद्धसूतपलाष्टकम्[2] ।
एकत्र मर्द्दयेत् खल्वे चूर्णं च भवति द्वयम्[3] ॥ २२ ॥
अस्य चूर्णस्य भागैकं[4] हेमभागसहस्रकम् ।
एकत्र मर्द्दयेत् तावत् यावद्भस्म तु जायते[5] ॥ २३ ॥
धमेत्तथान्धमूषाया[6] यावत् खोटो[7] भविष्यति ॥ २४ ॥
समाशभक्षणं[8] तस्य शुद्धसूतं तु कारयेत्[9] ।
वेधयेत् सर्व्वलोहानि स्पर्शमात्रेण पार्व्वति[10] ॥ २५ ॥
तच्चूर्णमभ्रकं[11] चैव रसेन सह मर्द्दयेत् ।
एकत्र मर्द्दयेत्तावद्यावद्भस्म प्रजायते[12] ॥ २६ ॥

---

(1) B has जायते सूते D has जारयेत् सूत K has जायते सूत M has ततश्च जारयेत् सूते (2) D has स च सूत पलाष्टक K has हेमभाग सहस्रक M has शुद्धसूतपलाष्टक (3) K wants this charaṇa and the next four My reads भवम् (4) M reads भागिक which is incorrect (5) This hemistich and the next one are not found in D (6) धमेत चांधमूषायां, a variant in B तदृभक्षवेदन्धमूषायां, a variant in M (7) B reads घोटो. M reads घोट़ी (8) B has समास भक्षण. M has समांशभक्षणं (9) M has पीटिकां कारयेत् बुध (10) B reads वेषता K reads पार्वती, which is grammatically incorrect M and My read देसता (11) D reads तच्चूर्णं गभक (12) B reads यावद्भस्म तु जायते, which is partly incorrect This hemistich and the next four are not found in D, M and My

षमेत्तदन्ध्रमूषाया[1] यावत् खोटो भविष्यति ।
समार्थ्यं भचण[2] तस्य पिष्टिका[3] कारयेद्बुध. ॥ २७ ॥
वेधयेत् सर्व्वलोहानि स्पर्शमात्रेण हेमता[4] ।
तच्चूर्णमभ्रकं चैव रसेन सह मर्द्दयेत् ॥ २८ ॥
स्वेदयेज्जारयेच्चैव[5] ततो वह्निसहो भवेत् ।
स रस [6] सारितश्चैव सर्व्वलोहानि विध्यति ॥ २९ ॥
पीतवर्णोऽपि[7] वैक्रान्ते रक्तकृष्णविधिर्मत.[8] ॥ ३० ॥
पीत[9]वैक्रान्तचूर्णं तु हेमचूर्णसमन्वितम्[10] ।
पीताभ्रकस्य चूर्णेन[11] मेलयित्वा महारस ।
स्वेदितो मर्द्दितश्चैव मासादग्निसहो रसः ॥ ३१ ॥
श्वेतं पीतं तथा कृष्णं रक्तवर्णं तथैव च[12] ।
एव चतुर्विधा वर्णा[13] वैक्रान्ते वरवर्णिनि ॥ ३२ ॥
वज्रस्थाने तु वैक्रान्तो[14] मेलनं परमं मतम् ।

---

(1) B reads भवेत्तदन्धमूषायां (2) K reads भावयेत् (3) B reads पीठिका (4) B and K read हेमतां, which seems to be incorrect (5) M reads स्वेदयेत्तारयेच्चैव (6) D reads सारता M reads सरित.. Both the readings seem to be incorrect. (7) D reads सितवर्णोऽपि, which is incorrect, सितवर्ण being already mentioned in the 12th śloka. (8) B reads रक्तकृष्णविधिर्मत, which appears to be incorrect K reads रक्तकृष्णादिकमंत (9) D reads पीत. (10) हेमचूर्ण-समम, a variant in B हेमचूर्णं समन्वित a variant in K (11) D and K have चूर्णं तु (12) This hemistich and the next three are not found in D, M and My (13) B reads चतुर्विधो वर्णो (14) B reads वज्रस्थानेषु वैक्रान्त, which seems to be incorrect

देहलोहकरो यस्य[1] पारदो लोहवत्[2] प्रिये ॥ ३३ ॥
नीलवर्णस्तु वैक्रान्तो[3] म्रियते[4] रससयुत: ॥ ३४ ॥
कृष्णाभ्रकेण[5] सहित मधुसर्पियुत च यत् ।
भक्षयेन्मण्डल देवि जीवेच्चन्द्रार्कतारकम् ॥ ३५ ॥
यस्य यस्य हि यो योग तस्य तस्य प्रयोगत: ।
मेलयित्वा रस गुञ्जा-मान त्रिमधुसयुतम् ॥ ३६ ॥
पथ्य क्षीराज्यशाल्यन्न[6] भोज्यमन्यच्च[7] वर्ज्जयेत् ॥ ३७ ॥
[एकान्ते मक्षिकामध्ये निर्वास संस्थितो नर ।
रसमृत्युञ्जयो मन्त्र सदा जप्यो हृदन्तरे ॥
पशूना विमुखस्तत्र स्त्रीणा चैव न दर्शनम् ।
भस्मोद्धूलितसर्व्वाङ्गो मन्त्रध्यानपरायण. ।
वत्सर क्रमते मर्त्त्यस्तस्य सिद्धिर्न सशय ॥][8]
वैक्रान्तसत्त्वसयुक्त[9] लुङ्गाम्ले मर्द्दयेद्रसम्[10] ।

---

(1) K reads यस्य (2) K reads पारदे ह इवत् (3) After this charana we find the following hem stich in B only—

भवितसत्वे यथा सिद्धे चञ्चला सद्दरसा ।

which we have rejected for its incongruousness (4) D reads म्रमये M reads म्रयते Both are incorrect (5) This sloka and the next forty three (i e 35—78) are not found in B (6) D has खोट चाराज्यशाल्यन्न M has चोर चीराज्यशाल्य न My has खोट वैक्रान्तशाल्यन्न (7) D reads भोज्यमन्यत् (8) The portion within brackets is found only in K MS (9) D reads वैक्रान्त सत्वसयुक्त, which seems to be inc. K reads सत्वसयुक्तो which is gram inc. (10) D and K have लुङ्गाम्लेन मर्दयेद्रसम् M has लुङ्गाम्लेन मर्द्देत् which appears to be inc.

तापयेत् कोष्ण[1]तापेन जलेन[2] परिपूरयेत् ॥ ३८ ॥
सत्त्व सूतञ्च समिश्र[3] धमेत् स्याद्रसबन्धनम्[4] ।
बद्ध रस[5] मुखे चिप्ता भूमिच्छिद्राणि पश्यति[6] ॥ ३९ ॥
निष्कमेका च वैक्रान्तम्[7] अम्लमूत्रेण मर्द्दयेत् ।
दिनमेकमिद देवि मर्द्दयित्वा मृतो भवेत् ॥ ४० ॥
चतुर्दिनमिद कृत्वा सम सूत समानयेत्[8] ।
मर्द्दन स्वेदन चैव पूर्व्ववच्छुद्धमानस[9] ॥ ४१ ॥
सप्तद्वन्द्वनमेकैक[10] सप्ताष्टमपल[11] भवेत् ।
मर्द्दयेन्मातुलुङ्गाम्ले[12] चतु पष्टिपुट ददेत् ।
उदयारुणसकाश, सर्व्वलोहानि वेधयेत् ॥ ४२ ॥
कृष्णाभ्रकस्य सत्त्व च रस हेमसम भवेत् ।

---

(1) संतापयेत्व च a variant in D My has कृष्ण (2) K reads जलेना, M reads मलेन (3) D reads सत्त्व सूत च समिश्रा K reads सत्व सूत च समिश्र M reads सत्वसूतञ्च सम्मिश्र which is inc. (4) धमेत्स्य रसबन्धनम् a variant in D धामयेत् रसबन्धनम् a variant in M (5) D reads बन्ध रस which is incorrect K reads बद्धरस (6) D reads पश्यति which is incorrect K reads भूमौच्छिद्राणि which is also incorrect (7) M reads निष्कमेकान्तु सक्रान्त which is an error of the scribe (8) D reads सम भवेत् M reads चमनयेत् (9) जायते शुद्धमानस, a variant in D (10) K reads सत्व वधनमेकैकं (11) D and K read सप्ताष्टमफलं M reads सप्तमाष्टपल My reads सप्तमाष्टफल (12) K reads लिङ्गाम्ले M reads लुङ्गाम्ल This charana and the next five are not found in D

निक्षिप्य वज्रमूषायां[1] धमित्वा खोटतां नयेत्[2] ॥ ४३ ॥
बद्धं रसं मुखे[3] क्षिप्वा ह्यजरामरतां व्रजेत् ॥ ४४ ॥
तेनैव भस्म संमिश्रं कृष्णाभ्रकसमं[4] भवेत् ।
शल्याविशल्या[5]मूलस्य वारिणा मर्द्दयेद्दिनम् ॥ ४५ ॥
भ्रमरायन्त्र[6]मध्यस्थं पुटं सप्तदिनं भवेत्[7] ।
तच्छुद्धं भस्म सेव्यं स्यात्[8] गुञ्जामानं तु मण्डलम्[9] ॥ ४६ ॥
एकाद्यं पञ्चमं मध्यं[10] पुनरेकं प्रशस्यते[11] ।
पूर्व्ववद्बन्धनाद्देवि[12] कोटिवेधी महारसः ॥ ४७ ॥

॥ इति वैक्रान्तबन्धः ॥

रक्तवर्णमयस्कान्तं[13] लाक्षारससमप्रभम् ।
भिन्नं क्षीरक[14]संकाशं तच्चूर्णं सूतसंयुतम् ।

---

(1) D and K read वज्रमुखायां. M reads सर्वमूषायां (2) M reads व्रजेत्. M reads बोटतां. (3) D reads बद्धरस मुखे M reads बद्ध रसमुखे. (4) D reads कृष्णाभ्रकसम, which has no clear sense (5) D has शाल्याविशाल्या M and My have शल्यानि शल्य, which is inc. (6) K reads भ्रमरीयन्त्र No mention is made of this apparatus (यन्त्र) in the रसरत्नसमुच्चय (7) D reads बदेत्. (8) न शुद्धभस्मसेव स्यात् a variant in D. तच्छुद्धभस्म सेव्य च, a variant in K (9) जीवेत् कल्पायुतं नर, a variant in K. (10) D reads एकाद्यापश्चिम मद्दे, which is unintelligible. My reads मद्दां (11) This hemistich is not found in K. (12) K reads पूर्ववद्बन्धनाद्देवि, which seems to be inc. (13) D has रक्तवर्णं भवेत् कान्त. M has रक्तवर्णमय कान्त (14) D and K read भिन्नक्षीरक M reads भिन्नचेद्रक.

मर्द्दयेच्छागरक्तेन घातं खोटो[1] भवेत् प्रिये ॥ ४८ ॥
स सूतः शतवेधी तु[2] सर्व्वव्याधिहरो भवेत्[3] ।
गुटिकां धारयेद्वक्त्रे जीवेद्वर्षसहस्रकम् ॥ ४९ ॥
पीतवर्णमयस्कान्तं भिन्नं[4] हेमसमप्रभम् ।
वेधयेत् सर्व्वलोहानि स्पर्शमात्रेण सुन्दरि[5] ॥ ५० ॥

इति कान्तबन्धः ॥

लाङ्गली करवीरश्च[6] चित्रकं गिरिकर्णिका[7] ।
स्त्रीस्तन्यं[8] टङ्कसौवीरं मूषालेपन्तु[9] कारयेत् ॥ ५१ ॥
चपलाद्विगुणं सूतं[10] सूताद्विगुणकाञ्चनम्[11] ।
नष्टपिष्टं तु तत् कुर्य्यात् अन्धमूषागतं[12] धमेत् ॥ ५२ ॥
तत्र स्थितो रसेन्द्रोऽयं[13] खोटो भवति शोभनः[14] ।

---

(1) D and K read रमात , which is not correct M reads घात वं द्दो.
(2) *D has an incomplete charana*— समूत शतवे तु (3) *D reads* शतव्याधिहरो भवेत्. K wants this charana and the next four ones
(4) D and My read भिन्न, which seems to be incorrect (5) द्राव येत् स्पर्शमात्रेण सर्वलोहानि सुन्दरि, a variant in M (6) D reads कामकवीरा (7) K reads गिरिकर्णिक (8) K reads स्त्रीस्तन्य
(9) *Both D and K read* मूखालेप तु, *which is not correct.* (10) चपलाद्विगुण सूत is the variant in D, M and My, which is inc चपलाद्वि गुण स तु is the variant in K, which is also incorrect. (11) M and My read erroneously सूताद्विगुणकाचनम् (12) Both D and K read *अधमूखागत, which is incorrect.* (13) K reads रसीयद्रा, which is absurd. (14) D reads शोभने वाद्दो भवति शोभन, an in correct variant in M

शताश[1] वेधयेन्नाग गुञ्जावर्णस्तु जायते[2] ॥ ५३ ॥
तेन नागशतांशेन शुल्व रक्तनिभ भवेत् ।
तेन शुल्वशतांशेन[3] तार विध्यति काञ्चनम् ॥ ५४ ॥
चपलस्य तु षड्भागा[4] तारभागास्तु सप्त च[5] ।
अष्टौ कनकभागास्तु[6] नव भागा रसस्य तु[7] ॥ ५५ ॥
त्रिंशद्भागा मिलित्वा तु भवन्ति सुरवन्दिते ॥ ५६ ॥
चित्रक करवीर च लाङ्गली गृध्रविट् तथा[8] ।
मर्दित मातुलुङ्गाम्ले[9] मूषालेपन्तु[10] कारयेत् ॥ ५७ ॥
अन्धयित्वा धमेद्देवि[11] खोटो भवति शोभन.[12] ।
तेन खोटशतांशेन[13] विद्धो नागोऽरुणो भवेत् ॥ ५८ ॥
तेन नागेन विद्ध तु[14] शुल्व गुञ्जानिभ[15] भवेत् ।
तेन शुल्वेन तार तु विद्ध[16] भवति काञ्चनम् ॥ ५९ ॥

---

(1) D reads शतांशेन K reads शतांशे (2) D has गुञ्जावस्य तु which is inc My has जायेत् (3) M reads नागशतांशेन which seem to be inc (4) K reads षड भाग M reads षड भाग which is inc (5) सप्त च तारभागका a variant in D K and M read तारभागम् which is inc. My reads तारा भागस्य which is also inc (6) Both D and M have कनकभागन्तु which is inc (7) M reads च (8) लाङ्गली गिरिकर्णिका a variant in D (9) मातुलिङ्गाम्ले is the reading in K (10) K reads मूषालेप तु (मूषा = मूषा) (11) My has माधयित्वा M has भवेद्द्वि (12) Both D and M read शोभने M reads खोटा (13) M reads खोटशतांशेन We do not find 66 (58—124) ślokas in D (14) M has सन् instead of तु My has विद्ध तु (15) M and My read गुञ्जाभम् (16) M reads विद्ध, which is inc

हेमाभ चपल[1] देवि पादार्द्धेन[2] तु सयुतम् ।
पादेन[3] कनक दत्त्वा क्रुनव्या मर्द्दयेत् चणम् ॥ ६० ॥
लाङ्गली चित्रकञ्चैव स्नीस्तन्य करवीरकम्[4] ।
ग्टध्रविष्ठा तथा[5] सर्व्वं मूषालेपं[6] तु कारयेत् ॥ ६१ ॥
तन्मध्ये तु स्थित धात खोटा भवति शोभन[7] ।
पूर्व्वोक्त वेधयेदेत[8] निर्व्वीज कनक भवेत् ॥ ६२ ॥
[सुतप्ते लोहपात्रे च चिपेच्च पलपूर्णकम् ।
सबोज पारदं क्षत्वा चपलस्य तु वापयेत् ।
लाचाभो बध्यते सूतो गर्जेनेव महागज ॥][9]
॥ इति चपलबन्ध. ॥
शुद्धसूतपलैक तु[10] पलैक गन्धकस्य च[11] ।
एकीकृत्याथ समर्द्दा धुस्तूरस्य रसेन च[12] ॥
भावयेच्चक्रयोगेन[13] भस्मीभवति सूतकम्[14] ॥ ६३ ॥

---

(1) हेमाभचपल is the reading in M (2) M reads पादोर्धेन which is inc. (3) M and My read पारदे (4) कन्वीरकम् is the reading in M (5) M has ग्टध्रविष्टतया which is inc My reads तत (6) K reads मुखालय which is inc (7) खोट्टो भवति शोभन, a variant in M After this My has the following hemistich—तेन खोटप्रतापेन विद्धो नागोऽरुणो भवेत् । (8) K reads वेधयदत्त, which is inc (9) The portion with n brackets is found only in M and My (10) K reads बद्ध in place of शुद्ध M reads च instead of तु (11) K reads तु (12) धत्तूरसकेन तु a variant in K (13) M and My read भावयेचक्रयोगेन (14) भस्म भवति सूतक is the variant in M

अन्धमूषागतं ध्मातं खोटो भवति शोभनः ।
सूतं हेम च[1] नागं च चन्द्रार्कौ[2] चापि वेधयेत् ॥ ६४ ॥
पलैकं शुद्धसूतस्य कर्षैकं गन्धकस्य च[3] ।
मर्दयेत् स्निग्धखल्ले तु[4] देवदालीरसप्लुतम्[5] ।
मर्दयेत्तु कराङ्गुल्या[6] गन्धपिष्टिस्तु[7] जायते ॥ ६५ ॥
जम्बीरार्द्ररसेनैव[8] दिनमेकन्तु मर्दयेत् ।
पलाशमूलक्वाथेन मर्दयेत् त्रिदिनं ततः[9] ॥ ६६ ॥
पञ्चद्रावकसंयुक्तां वटिकां कारयेत् शुभाम्[10] ।
पलाशमूलकल्केन वटिकां तां प्रलेपयेत्[11] ॥ ६७ ॥
धमेत् खोटो भवेच्छेतः[12] काचटङ्कणयोगतः ।
शोधयेत् तत् प्रयत्नेन यावन्निर्मलतां व्रजेत्[13] ॥ ६८ ॥
तत्खोटं रञ्जयेद्देवि[14] त्रिगुणं पन्नगं ततः ।
शतशो रञ्जयेत् पश्चात् शुद्धाभ्रक[15]कपालिना[16] ॥ ६९ ॥

---

(1) K reads हेम च, which is unusual M reads सितहेम च. (2) M and My read चन्द्रार्कै (3) K has an incomplete charana कस्य च (4) स्निग्धखल्वे न is the reading in K and My (5) M has देवदालीरसैस्सह. (6) चाङ्गुष्ठेनापि सम्यक् an incomplete variant in M (7) M reads गन्धपिष्टन्तु. (8) जम्बीरस्य रसेनैव, a variant in M and My (9) त्रिदिन मर्दयेत्तत', a variant in M. (10) M reads दृढाम् (11) K reads तु लेपयेत् (12) M reads erroneously खोटो भवेत् श्वेते (13) K has सन्निर्मलत्वं व्रजेत् M has यावन्निर्मलतां व्रजेत् Both are incorrect (14) M has तद्खोटो जायते देवि My has त खोट जारयेद्देवि (15) M reads शुद्धाभ्रक (16) My reads कपालिका

शुल्वे तारे च खोटोऽयं[1] सहस्रांशेन वेधकः[2] ॥
गन्धकेन हते सूते[3] मृतलोहानि[4] वाहयेत् ॥ ७० ॥
पुनर्हेम समावर्त्त्य समांश भक्षणं[5] कुरु ।
जारिते शुल्वतारे च[6] घोष[7] विध्यति सूतकः[8] ॥ ७१ ॥
रस[9] हेमसमं कृत्वा पिष्टिकार्द्धेन गन्धकम्[10] ।
द्विपदीरजसा युक्तं मर्द्दयेट्टङ्कणान्वितम् ॥ ७२ ॥
नष्टपिष्टं च तत् शुल्व[11] ध्मातं खोटो भवेत्ततः[12] ।
सौवीर टङ्कणं काचं दत्त्वा दत्त्वा तु शोधयेत्[13] ॥ ७३ ॥
अक्षीणो मिलते हेम्नि[14] समावर्त्तस्तु जायते ।
समांश भक्षणं हेम्नि[15] शुद्धसूतेन कारयेत् ॥ ७४ ॥
नष्टपिष्ट च तच्छुल्वं[16] ध्मातं खोटो भवेत्ततः[17] ।

---

(1) M reads खोटोय (2) M reads वेधयेत् (3) गन्धके मिलिते सूते, a variant in M गन्धकेन हिते सूते a variant in My. (4) K reads मृतलोहानी, which is gram inc (5) K has समांसशस्य, which has no sense at all (6) जारीतशल्वसूतार, a variant in M, which is unintelligible जारित शल्वतारे च a variant in My (7) K reads घाष, which appears to be incorrect (8) M and My read सूतकम् (9) M reads सूत My reads रस which is incorrect. (10) K and My read गन्धकं M reads गन्धकौ, which appears to be incorrect (11) M and My read शुल्व (12) ध्माती भवति खोटक, a variant in My (13) This hemistich and the next four are not found in M (14) My reads मिलति हेम्ना (15) My reads स तु (16) My reads तच्छुल्व. (17) This hemistich is written in My after the next hemistich

द्विपदीरजसा युक्तं मर्द्दयेत् टङ्कणान्वितम् ॥ ७५ ॥
चन्द्रार्कपीडशांशेन[1] विद्धं भवति काञ्चनम् ।
हेमार्द्धं मिलितं तत्तु[2] मातृकासमतां[3] व्रजेत् ॥ ७६ ॥
कुर्य्यात् संकलिकायोगात्[4] वेधं[5] दशगुणोत्तरम् ।
यथा हेम्नि तथा तारेऽप्यादिवीजानि योजयेत्[6] ॥ ७७ ॥
तृतीयसकलाबद्धं[7] षट्शतांशेन वेधयेत्[8] ।
चतुर्गुणेन तेनैव सहस्रांशेन काञ्चनम् ॥ ७८ ॥
अनेन क्रमयोगेण सप्त सकलिका यदि ।
कुरुते काञ्चनं दिव्यमष्टौ लोहानि सुन्दरि[9] ॥ ७९ ॥
न पुनर्घूर्णयित्वा तु[10] पुटेऽस्य प्रजायते[11] ।
सर्व्वव्याधिहरो देवि[12] पलैके तस्य भक्षिते ॥ ८० ॥
द्विपले[13] ब्राह्ममायुष्यं[14] त्रिपले[15] वैष्णवं भवेत् ।

---

(1) M and My read चन्द्रार्क पीडशांशेन (2) M reads हेमाद्य which appears to be incorrect My reads त तु (3) M has मातका, which has no clear sense (4) मङ्कलिकायोगात् is the variant in M (5) M reads वेध्य (6) स्यादीजानि योजयेत् an incomplete charana in K ऽप्यादिवीजेन योजितम् a variant in M My reads व्यादिवीजानि योजित. (7) वतीयमङ्गलावम्र a variant in M (8) षट्शते भाग वेधक a variant in K and My which is partly incorrect (9) M reads विश्वसि (10) B wants तु (11) Both B and M read पुटयेदस्य जायते My reads स्रोग्यस्य जायते (12) My reads सर्व व्याधि हरेदेवि, which is incorrect (13) K reads द्विपल. My reads देपल which is incorrect (14) B and My read ब्रह्ममायुष्य K reads ब्रह्म मायुष (15) K reads त्रिपल My reads त्रिपले which is incorrect

चतुःपले तु रुद्रत्व मीश.[1] पञ्चपले भवेत् ॥ ८१ ॥
षट्पले भक्षिते देवि सदाशिवतनुर्भवेत् ॥ ८२ ॥
सूतकं गन्धकं तारं[2] मेषवल्लीरसेन च[3] ।
त्रिदिनं मर्दयेत्तीक्ष्णं[4] वङ्गपादेन मेलयेत्[5] ।
अन्धमूषागतं ध्मातं वङ्गं स्तम्भयति क्षणात् ॥ ८३ ॥
चूर्णितं गन्धकं देवि मर्कटी[6]रसभावितम् ।
भावयेच्छतवारांस्तु जीव[7]भस्म तु गच्छति ॥ ८४ ॥
दीपयेन्मृन्मये[8] पात्रे रसेन सह संयुतम् ।
तापयेद्रवितापेन मर्कटी[9]रससंयुतम् ।[10]
गन्धकं ग्रसते सूत.[11] पिष्टिका[12] भवति क्षणात् ॥ ८५ ॥
तिलपर्णी[13]रसेनैव गन्धकं भावयेत् प्रिये ।
सप्त वारांस्तु देवेशि छायाशुष्कं पुन पुनः ॥ ८६ ॥
शोधितं पातितं सूतं पलैकप्रमितं[14] प्रिये ।

---

(1) All the texts read ईश , but ऐश is proper (2) M reads थाल (3) मेषवल्लीरसे समा, a variant in B अष्टवल्लीरसेन च, a variant in K. मेषवल्लीरसेऽपि, a variant in M. मेषवल्लीरसे समा, a variant in My (4) M and My read मर्दयेच्चूर्णं. (5) चक्रपत्रेषु लेपयेत् a variant in M वङ्गपादेन लेपयेत् a variant in My (6) My reads कर्कोटी (7) My reads बीज. (8) B and My have दापयन्मृण्मये M has स्थापयेन्मृण्मये (9) My reads कर्कोटी. (10) This hemistich is not found in K (11) K reads सूत (12) M reads पिष्टका (13) K reads तिलपर्णि (14) B and My read पलैक प्रमित, which is not correct K reads पलैक समत which is senseless

द्विपदीरजसा युक्तं मर्द्दयेत् टङ्कणान्वितम् ॥ ७५ ॥
चन्द्रार्कंषोडशांशेन[1] विद्धं भवति काञ्चनम् ।
हेमार्द्धे मिलितं तत्तु[2] मातृकासमतां[3] व्रजेत् ॥ ७६ ॥
कुर्य्यात् सकलिकायोगात्[4] वेधं[5] दशगुणोत्तरम् ।
यथा हेम्नि तथा तारेऽप्यादिबीजानि योजयेत्[6] ॥ ७७ ॥
तृतीयसकलाबद्ध[7] षट्शतांशेन वेधयेत्[8] ।
चतुर्गुणेन तेनैव सहस्रांशेन काञ्चनम् ॥ ७८ ॥
अनेन क्रमयोगेण सप्त सकलिका यदि ।
कुरुते काञ्चनं दिव्यमष्टौ लोहानि सुन्दरि[9] ॥ ७९ ॥
तं पुनश्चूर्णयित्वा तु[10] पुटैर्भस्म प्रजायते[11] ।
सर्व्वव्याधिहरो देवि[12] पलैके तस्य भक्षिते ॥ ८० ॥
द्विपले[13] ब्राह्ममायुष्य[14] त्रिपले[15] वैष्णवं भवेत् ।

---

(1) M and My read चन्द्राक षोडशांशन (2) M reads हेमाद्य wh ch appears to be incorrect My reads त तु (3) M has मातका which has no clear sense (4) सकलिकायोगात् is the variant in M (5) M reads वेध्य (6) स दीजानि योजयेत् an incomplete charana in K ऽप्यादिवीजेन योजितम् a varia it in M My reads प्यादिबीजानि योजित. (7) तृतीयसद्कलाबन्ध a variant in M (8) षट्शत भाग वेधक a variant in K and My wh ch is partly incorrect (9) M reads विध्यति (10) B wants तु (11) Both B and M read पुटैदभस्म जायते My reads स्त्रीत्यक्ष जायते (12) My reads सर्व व्याधि हरेदेवि wh ch is incorrect (13) K reads द्विपल My reads द्वपल wh ch is incorrect (14) B and My read ब्रह्म मायुष्य K reads ब्रह्म मायुष्य (15) K reads त्रिपल My reads त्रिपल wh ch is incorrect

चतु.पले तु रुद्रत्व मोग.[1] पञ्चपले भवेत् ॥ ८१ ॥
षट्पले भक्षिते देवि सदाशिवतनुर्भवेत् ॥ ८२ ॥
सूतकं गन्धकं तारं[2] मेषवल्लीरसेन च[3] ।
त्रिदिनं मर्दयेत्तीक्ष्णं[4] वज्रपादेन मेलयेत्[5] ।
अन्धमूषागतं ध्मातं वङ्गं स्तम्भयति क्षणात् ॥ ८३ ॥
चूर्णितं गन्धकं देवि मर्कटी[6]रसभावितम् ।
भावयेच्छतवारांस्तु जीव[7]भस्म तु गच्छति ॥ ८४ ॥
दीपयेन्मृन्मये[8] पात्रे रसेन सह संयुतम् ।
तापयेद्रवितापेन मर्कटी[9]रससंयुतम् ।[10]
गन्धकं ग्रसते सूत.[11] पिष्टिका[12] भवति क्षणात् ॥ ८५ ॥
तिलपर्णी[13]रसेनैव गन्धकं भावयेत् प्रिये ।
सप्त वारांस्तु देवेशि छायाशुष्कं पुन पुन' ॥ ८६ ॥
शोधितं पातितं सूतं पञ्चैकप्रमित[14] प्रिये ।

---

(1) All the texts read देग , but पैत्र is proper (2) M reads ताम (3) मेषवल्लीरसे समम्, a variant in B अजवल्लीरसेन च, a variant in K. मेषवल्लीरसेन्द्र, a variant in M. मेषवल्लीरसे समम् a variant in My (4) M and My read मर्दयेच्छुल्वं. (5) वंकपदेन मेलयेत् a variant in M वज्रपादेन मेलयेत् a variant in My (6) My reads कर्कटी (7) My reads बीज. (8) B and My have दापयेन्मृन्मये M has तापयेन्मृन्मये (9) My reads कर्कटी (10) This hemistich is not found in K (11) K reads सूत (12) M reads पिष्टका (13) K read तिलपर्णि (14) B and My read पञ्चैक प्रमित, which is not correct K reads पञ्चैक पमित which is senseless

मूषामध्ये[1] विनिक्षिप्य नरेन्द्ररस[2]संयुतम् ।
जारयेद्वालुकायन्त्रे भावितं गन्धकं[3] पुनः ॥ ८७ ॥
त्रुटिं त्रुटिं[4] प्रदातव्यं गन्धकञ्च पुनः पुनः ।
अनेन क्रमयोगेण[5] जायते गन्धपिष्टिका ॥ ८८ ॥
गन्धपाषाणचूर्णं तु कनकस्य रसेन तु ।
एकीकृत्य तथा खल्ले मर्दयित्वा यथाविधि[6] ।
आतपे स्थापयेद्देवि कनकस्य रसेन तत् ॥ ८९ ॥[7]
भावयेत् सप्तवारांस्तु स्त्रीपुष्पेण तु सप्तधा ।
शुद्धसूतपलैकं च खर्परे[8] दापयेत्ततः ॥ ९० ॥
भावितं गन्धकं दद्यान्नरपित्तेन संयुतम् ।
दोलयेद्द्रवितापेन[9] पिष्टिका भवति क्षणात् ॥ ९१ ॥
गन्धकं सूक्ष्मचूर्णन्तु चणकाम्लेन भैरवि ।
भावयेत् सप्तवारांस्तु[10] स्त्रीपुष्पेन च[11] सप्तधा ॥ ९२ ॥
द्रुतसूतकमध्ये तु कर्पूरं गन्धकं समम्[12] ।

---

(1) K reads मूषामध्य which is incorrect (2) K reads नरेंद्र रस which is incorrect My reads रसेन्द्र (3) K reads गधकं (4) My reads कुटीकुटि (5) K reads क्रियमाणेन (6) B reads खल्ल मद्य दिनावधि (7) The 89th sloka is not found in M and My (8) M reads कपरा which seems to be incorrect (9) कालयेद्रवितापेन a variant in B लोलयेन्वितापेन a variant in M चोलयेद्रविलापेन a variant in My (10) All the texts read सप्तवाराणि which is grammatically incorrect (11) K M and My read तु (12) My reads समं

दापयेन्निचिपेद्दोष्ठे[1] समाहाद्गन्धपिष्टिका[2] ॥ ८३ ॥
कटुकोघातकोवीजं चण्डाली[3]कन्दमेव च[4] ।
स्तनचीरेण संपेष्य[5] पिष्टिका तेन लेपयेत् ॥ ८४ ॥
पुटयेद्भूधरे यन्त्रे स्तम्भते[6] नात्र संशय ।
हेमसम्पुटमध्ये तु समावर्त्तं[7] तु कारयेत् ॥ ८५ ॥
अष्टमांशेन तेनैव नागवेध[8] प्रदापयेत् ।
तन्नाग जायते दिव्य सिन्दूरारुणसन्निभम् ॥ ८६ ॥
तन्नागेनाष्टमांशेन[9] शुल्ववेधं प्रदापयेत् ।
षोडशांशेन तेनैव तारवेधं[10] प्रदापयेत् ॥ ८७ ॥
तत्तार जायते हेम सिद्धयोगीश्वरीमतम्[11] ॥ ८८ ॥
गन्धपिष्टिपलैकं तु नागपिष्टिपलाष्टकम् ।
लेपयेन्नागपत्राणि[12] छायाया शोषयेत्तत ॥ ८९ ॥

---

(1) B, K and M3 read गोष्ट (2) B reads गन्धपिष्टिका, which seems to be incorrect (3) K reads चाण्डाली (4) M has चण्डालीकाममेव च, which seems to be incorrect (5) स्तन्यचीरेण समर्द्यं, a variant in K (6) M reads स्तम्भितो M3 reads स्तम्भते (7) M reads समावृत्त (8) This hemistich is not found in K M reads तारवेध (9) तन्नागं चाष्टमांशेन a variant in K नागेन चाष्टमांशेन a variant in M नागेन स्वसम्पुटम a variant in M3 (10) B reads तार वेध K and M3 read तार वेध (11) K reads सिद्धयोगीश्वरीमतं M and M3 want this hemistich (12) M reads नागपत्र लि which is incorrect

मूषामध्ये[1] विनिक्षिप्य नरेन्द्ररस[2]संयुतम् ।
जारयेद्वालुकायन्त्रे भावितं गन्धकं[3] पुनः ॥ ८७ ॥
त्रुटिं त्रुटिं[4] प्रदातव्यं गन्धकस्य पुनः पुनः ।
अनेन क्रमयोगेण[5] जायते गन्धपिष्टिका ॥ ८८ ॥
गन्धपाषाणचूर्णं तु कनकस्य रसेन तु ।
एकीकृत्य तया खल्वे मर्दयित्वा यथाविधि[6] ।
आतपे स्थापयेद्देवि कनकस्य रसेन तत् ॥ ८९ ॥[7]
भावयेत् सप्तवारांस्तु स्त्रीपुष्पेण तु सप्तधा ।
शुद्धसूतपलैकं च खर्परे[8] दापयेत्ततः ॥ ९० ॥
भावितं गन्धकं दद्यान्नरपित्तेन संयुतम् ।
दोलयेद्द्रवितापेन[9] पिष्टिका भवति क्षणात् ॥ ९१ ॥
गन्धकं सूक्ष्मचूर्णं तु चणकाम्लेन भैरवि ।
भावयेत् सप्तवारांस्तु[10] स्त्रीपुष्पेन च[11] सप्तधा ॥ ९२ ॥
द्रुतसूतकमध्ये तु कर्पूरं गन्धकं समम्[12] ।

---

(1) K reads मूषामध्य, which is incorrect (2) K reads नरेंद्रे रस, which is incorrect My reads रसेन्द्र (3) K reads गधके (4) My reads क्रटीकुटि (5) K reads क्रियमाणेन (6) B reads खल्वे सप्त दिनावधि (7) The 89th sloka is not found in M and My (8) M reads कर्परे, which seems to be incorrect (9) ज्वलयेद्द्रवितापेन a variant in B लोलयेद्द्रवितापेन a variant in M चोलयेद्द्रवितापेन a variant in My (10) All the texts read सप्तवाराणि, which is gram inc (11) K M and My read तु (12) My reads रस

दापयेन्निचिपेद्दोष्ठे[1] सप्ताष्टाङ्गन्धपिष्टिका[2] ॥ ८३ ॥
कटुकोशातकीवीजं चण्डाली[3]कन्दमेव च[4] ।
स्तनचीरेण संपेष्य[5] पिष्टिका तेन लेपयेत् ॥ ८४ ॥
पुटयेद्भूधरे यन्त्रे लभते[6] नात्र संशय ।
हेमसम्पुटमध्ये तु समावर्त्तं[7] तु कारयेत् ॥ ८५ ॥
अष्टमांशेन तेनैव नागवेधं[8] प्रदापयेत् ।
तन्नागं जायते दिव्यं सिन्दूरारुणसन्निभम् ॥ ८६ ॥
तन्नागेनाष्टमांशेन[9] शुल्ववेधं प्रदापयेत् ।
षोड़शांशेन तेनैव तारवेधं[10] प्रदापयेत् ॥ ८७ ॥
तत्तारं जायते हेम सिद्धयोगेश्वरीमतम्[11] ॥ ८८ ॥
गन्धपिष्टिपलैकं तु नागपिष्टिपलाष्टकम् ।
लेपयेन्नागपत्राणि[12] छायाया शोषयेत्ततः ॥ ८९ ॥

---

(1) B, K and My read गोष्टे (2) B reads गन्धपिष्टिका, which seems to be incorrect. (3) K reads चाण्डाली. (4) M has चण्डालीकाममेव च, which seems to be incorrect (5) स्तन्यचीरेण समर्दं, a variant in K. (6) M reads लभितो My reads लभते (7) M reads समग्रम. (8) This hemistich is not found in K M reads नागवेध (9) तन्नागं चाष्टमांशेन, a variant in K. नागेन चाष्टमांशेन a variant in M नागेन द्वष्टमांशेन a variant in My (10) B reads तार वेध K and My read तार वेध (11) K reads सिद्धयोगेश्वरीमतं M and My want this hemistich (12) M reads नागपत्राणि which is incorrect

आटरूपकपिण्डेन[1] नागपत्राणि[2] लेपयेत् ।
आरण्योत्पलके देवि दापयेच्च पुटत्रयम्[3] ॥ १०० ॥
तन्नागं म्रियते दिव्यं सिन्दूरारुणसन्निभम् ॥ १०१ ॥
तन्नागपत्रमेकं[4] तु शुल्बचूर्णपलाष्टकम्[5] ।
वासकस्य रसेनैव[6] प्रहरैकं तु मर्दयेत् ।
मारयेत् पातनायन्त्रे शुल्बं तन्म्रियते[7] क्षणात् ॥ १०२ ॥
षोडशांशेन तेनैव तारवेध[8] मदापयेत् ।
जायते कनकं दिव्यं देवाभरणमुत्तमम्[9] ॥ १०३ ॥
या काचिद्गन्धपिष्टी तु[10] चादौ[11] नागं तु मारयेत् ।
नागं तु[12] वेधयेच्छुल्बं शुल्बं तारं तु वेधयेत् ।
कनकं जायते दिव्यं सिद्धयोग उदाहृतः[13] ॥ १०४ ॥

---

(1) आटरूपकमपिण्डेन an incorrect variant in B. आयुरूपकपिण्डेन, a variant in K, which has no clear sense. (2) M reads नागपत्राणि which is incorrect. (3) This hemistich and the next one are not found in M. (4) K reads तं नाग पत्रमेक. My reads तन्नाग पत्रमेकं. (5) K and M read शुल्बचूर्ण पलाष्टकम्. (6) My reads वासकस्य रसेनैव. (7) P and K read तु म्रियते. My reads erroneously न म्रियते. (8) B and K read तारं वध. (9) देवाभरणभूषणं, a variant in P, M and My. (10) K has या काचिद्गन्धपिष्टिस्तु. M has या काचिद्गन्धपिष्टम् which is gram. inc. (11) M wants चादौ. (12) B and My read च तेन. This hemistich is wanting in K. (13) सिद्धयोग उदाहृत an incorrect variant in B. This hemistich is not found in M and My.

गन्धक मधुसयुक्त हरबीजेन[1] मर्द्दितम् ।
भूमिस्थं मासषट्क तु[2] तारमायाति[3] काञ्चनम् ॥ १०५ ॥
उद्वर्त्तन तु[4] तेनैव कुष्ठरोगस्य नाशनम्[5] ।
घृतेन सह सयुक्त व्रणरोगविनाशनम्[6] ।
सवत्सरप्रयोगेण सहस्रायुर्भवेन्नर' ॥ १०६ ॥

॥ इति गन्धकबन्धः ॥

शुद्धसूतपलैक च पलैक तालकस्य च ।
एकीकृत्याथ समर्द्य उन्मत्तकरसेन च ।
मारयेच्चक्रयन्त्रेण भस्मीभवति सूतकम्[7] ॥ १०७ ॥
अन्धमूषागत ध्मात खोटो भवति शोभन ।
वङ्ग तार[8] च शुल्व च क्रमशो वेधयेद्रस. ॥ १०८ ॥
शुद्धवङ्गपलैकं च पलैक सूतकस्य च[9] ।
द्विपल[10] तालक चैव उन्मत्तरसमर्द्दितम ।
मारयेत् पातनायन्त्रे धमनात् खोटता नयेत्[11] ॥ १०९ ॥

---

(1) My reads erroneously चिरिरोजेन (2) M and My read मासमेक तु (3) B reads तारमायति K reads तार भवति M reads तारमायात The first and the last readings are incorrect (4) M has उद्वर्तन (5) सवकुष्ठ विनाशति a variant in B, K and My (6) K reads सर्वरोगविनाशन M wants this hemistich (7) P, K and My read सूतक, which is not correct here (8) M reads वङ्ग My reads वङ्गतारं (9) My reads तालकस्य च (10) M reads द्वपलं My reads द्विपलं (11) M reads खोटतां नयेत् M and My have after this न भवत्स ॥

तालपिष्टीपलैकं[1] तु पलैकं गन्धकस्य च ।
द्वे पले शुद्धसूतस्य[2] दिनमेकन्तु तेन वै ॥ ११० ॥
एकीकृत्याथ संमर्द्य उन्मत्तकरसेन च ।
मारयेत् पातनायन्त्रे धमनात् खोटतां नयेत् ॥ १११॥

॥ इति तालकबन्धः ॥

शुद्धनागपलैकं च पलैकं सूतकस्य च ।
पलद्वयं कुनट्याश्च सर्वमेकत्र मर्दयेत्[3] ।
मारयेत् पातनायन्त्रे धमनात् खोटतां नयेत् ॥ ११२ ॥
हेमपिष्टिपलैकं तु पलैकं गन्धकस्य च ।
एकीकृत्याथ संमर्द्य धुर्त्तूरकरसेन[4] च ।
मारयेत् पातनायन्त्रे धमनात् खोटतां नयेत् ॥ ११३ ॥[5]
कृष्णाभ्रकस्य सत्त्वं च कान्तं तीक्ष्णं च हाटकम् ।
शुद्धशुल्वं च तारं च माक्षिकं समभागिकम्[6] ।
अन्धमूषागतं ध्मातं खोटो[7] भवति तत्क्षणात् ॥ ११४ ॥

---

(1) K reads तालपिष्टिपलैक This charana and the next seven are not found in M and M3 (2) B reads द्वौपले, which is incorrect. K reads द्विपल (3) K reads रञ्जयेत्, which seems to be incorrect. (4) K and M3 have धत्तूरकरसेन. (5) We do not find 112th and 113th ślokas in B. We find the following hemistich in K only — हेमपिष्टिपलैकं तु पलैकं गन्धकस्य तु, which seems to us a repetition. (6) शुद्धशुल्वतारं च माक्षिकं समभागानि कारयेत्, a variant in B, which appears to us irregular शुद्धतारं च माक्षिकं समभागानि कारयेत्, a variant in M and M3, wherein शुल्व is not mentioned (7) M reads खोटी.

तालपिष्टीपलैक[1] तु पलैक गन्धकस्य च ।
द्वे पले शुद्धसूतस्य[2] दिनमेकन्तु तेन वै ॥ ११० ॥
एकीकृत्याथ समर्द्य उन्मत्तकरसेन च ।
मारयेत् पातनायन्त्रे धमनात् खोटतां नयेत् ॥ १११॥

॥ इति तालकबन्ध ॥

शुद्धनागपलैक च पलैक सूतकस्य च ।
पलद्वय कुनट्याथ सर्व्वमेकत्र मर्द्दयेत्[3] ।
मारयेत् पातनायन्त्रे धमनात् खोटतां नयेत् ॥ ११२ ॥
हेमपिष्टिपलैक तु पलैक गन्धकस्य च ।
एकीकृत्याथ समर्द्य धुर्त्तूरकरसेन[4] च ।
मारयेत् पातनायन्त्रे धमनात् खोटता नयेत् ॥ ११३ ॥[5]
कृष्णाभ्रकस्य सत्त्व च कान्त तीक्ष्ण च हाटकम् ।
शुद्धशुल्व च तार च माक्षिक समभागिकम्[6] ।
अन्धमूषागत ध्मात खोटो[7] भवति तत्क्षणात् ॥ ११४ ॥

---

(1) K reads तालपिष्टिपलैक This charaṇa and the next seven are not found in M and My (2) B reads द्वीपल which is incorrect K reads द्विपल (3) K reads रञ्जयत् which seems to be incorrect (4) K and My have धत्तूरकरसेन (5) We do not find 112th and 113th slokas in B We find the following hemistich in K only — हेमपिष्टिपलैक तु पलैक गन्धकस्य तु, which seems to us a repetition (6) शुद्धशुल्वतार च माक्षिक समभागानि कारयेत् a variant in B, which appears to us irregular शुद्धतारच माक्षीक समभागानि कारयेत् a variant in M and My where in शुल्व is not mentioned (7) M reads खोटो

तत्खोटपलमेकं तु पलैकं सूतकस्य च ।
पलद्वयं कुनट्याश्च सर्व्वमेकत्र मर्द्दयेत्[1] ।
मारयेत् पातनायन्त्रे धमनात् खोटतां[2] नयेत् ॥ ११५ ॥
कृष्णाभ्रकपलैकं तु[3] रसकस्य पलं तथा[4] ।
सूतकस्य पलैकं तु सर्व्वमेकीकृतं प्रिये ॥ ११६ ॥
उन्मत्तकरसेनैव मर्द्दयेत् प्रहरद्वयम् ।
मर्द्दयेद्दिनमेकं तु[5] टङ्कणेन समन्वितम् ॥ ११७ ॥
गुटिकां[6] कारयेद्देवि छायाशुष्कां तु कारयेत् ।
महावह्निगतं ध्मातं खोटो भवति सूतकम्[7] ॥ ११८ ॥
तं खोटं शोधयेच्छ्वेत[8]काचटङ्कणयोगतः ।
हेम्ना सह समावर्त्त्य[9] सारणात्रयसारितम् ॥ ११९ ॥
सहस्रांशेन तेनैव शुल्बवेधं[10] प्रदापयेत् ।
अनेन क्रमयोगेण कोटिवेधी भवेद्रसः ॥ १२० ॥
बीजद्वयं पलाशस्य पलमेकं तु सूतकम् ।
जम्बीराम्लेन संमर्द्य छायाशुष्कं तु कारयेत् ॥ १२१ ॥

---

(1) B and My read कारयेत् (2) M reads खोटतां. (3) कृष्णाभ्रपलमेकं तु, a variant in K (4) पलैकं गन्धकस्य च, a variant in M. This charaṇa and the next one are not found in My. (5) B and My read दि After this charaṇa we do not find 70 (117—187) ślokas in M. (6) B has च गुलिकां, which seems to be incorrect. (7) K and My read सूतकं (8) K reads शोधयेद्देतत्, which seems to be incorrect, My reads खोटं सशोधयेत् श्वेत. (9) हेम्ना सहसमावर्त्य, a variant in B (10) B reads शुद्धवेध

तुम्बी च[1] मेघनादा च काकजङ्घा च चूलिका[2] ।
स्त्रीस्तन्येन प्रलिप्तायां मूषायां[3] च विनिक्षिपेत् ॥ १२२
धमयेत् खदिराङ्गारैः खोटो भवति चाक्षयः ॥ १२३ ॥
पलाशतैलं[4] संमर्द्य यावत् स्याद्रसपिष्टिका[5] ।
अन्धमूषागतं ध्मातं खोटो भवति तत्क्षणात् ॥ १२४ ॥
पूर्वशुद्धेन सूतेन[6] सह हेम्ना[7] च पार्वति ।
गोलकं कारयेत्तेन मर्दयित्वा द्रुतं[8] कृतम् ॥ १२५ ॥
ब्रह्मदण्डस्य बीजानि कार्पासास्थि विभीतकम् ।
दन्तिचित्रा तु[9] वन्ध्या च राजिका च समन्वितम् ॥ १२६
सूक्ष्मपिण्डीकृतं[10] सर्वं तेन लिप्तं तु गोलकम् ।
पुटनैः सप्तभिर्देवि पिष्टिकास्तम्भनं भवेत् ॥ १२७ ॥
हस्तपुटं ततो दत्त्वा मूषायां तत्तु भावयेत्[11] ।
समावर्त्तं तु तं सूतं[12] समहेम्ना नियोजितम्[13] ।

---

(1) B and My read तुम्बिका (2) My reads मूलिका (
K reads मूक्षायां, which is incorrect My reads सम्य च मे प्रलिप्तायां मूषा
(4) K has पलाशतैल (5) My reads स्याद्गन्धपिष्टिका (
पूर्वमृतेन सहेन a variant in D and K (7) D reads सहैकै
which is incorrect. My reads समहेम्ना. (8) D reads द्रुत, which
incorrect My reads कृत (9) B wants तु K reads दन्तचित्रा (1
D reads erroneously सूक्ष्मपीडोकृत (11) मूषायां तु भवेत्तत्, a variar
in B मूषायां तु भवेत्तत्, a variant in K (12) B reads तत् त
D has an incomplete charana—समावर्त्तं तु सूत (13) D has
incomplete charana—हेम्ना नियोजितम्

शतांशेन तु चन्द्रार्कं वेधयेत् सुरवन्दिते ॥ १२८ ॥
पुनस्तेनैव योगेन पिष्टीस्तम्भं तु[1] कारयेत् ।
सारयित्वा ततो हेम्ना वेधयेच्च सहस्रकम्[2] ॥ १२९ ॥
एवं लक्षाणि कोटिं च वेधयेत् क्रमयोगतः ।
सप्तसंकलिकादूर्द्ध कृत्वा वक्त्रे[3] तु गोलकम् ।
वर्षैकेन स भवेत्[4] वलीपलितवर्जितः ॥ १३० ॥
चाण्डाली[5] राक्षसी चैव कुष्ठगोलोद्भवो[6] रसः ।
बीजं सूतं च वैक्रान्तं मर्द्दयेत् प्रहरत्रयम्[7] ॥ १३१ ॥
विशुद्धं गोलकं[8] कृत्वा मूकमूषागतं[9] पुटेत् ।
खोटस्तु जायते देवि सुघात.[10] खदिराग्निना ॥ १३२ ॥
चाण्डालीराक्षसीपुष्प रस[11]मध्वाज्यटङ्कणैः ।
महारसाष्टमध्येक-मभ्रकं चापि[12] योजयेत् ॥ १३३ ॥
नागं वङ्गं समं[13] सूतं हेम तारमथापि वा ।

---

(1) B and My read पिष्टिस्तम्भन, which is gram inc (2) वेधे चैव सहस्रक, a variant in B and My (3) K wants वक्त्र My reads वक्त्र (4) D reads स्व भवेत् which is incorrect. (5) B reads चण्डाली (6) कुष्ठगोलीद्भवे is the reading in D, which seems to be incorrect (7) D and My have प्रहरद्वयम् (8) D reads विशुद्धगोलक (9) D and K read मूकमूषागत which is incorrect (10) B reads घात which mars the metre (11) चण्डालीराक्षसीपुष्परस is the reading in B राक्षसीपुष्परस is the reading in D (12) B reads मध्येकमभ्रक चापि wherein the first term is incorrect (13) K and My read नागवङ्गसम

अभ्रकं द्रुतिसत्त्वं[1] वा मर्द्दयेत् प्रहरद्वयम्[2] ॥ १३४ ॥
छायाशुष्कं ततो गोलं[3] मूकमूषागतं धमेत् ।
दत्त्वा लघुपुटं देवि खोटो भवति शोभनः ॥ १३५ ॥
रम्भा वीरा[4] मुण्डीचोरं कञ्चुकी यवचिञ्चिका ।
दोनारी चैव[5] गोरम्भा मीनाक्षी काकमाचिका ॥ १३६ ॥
एभिर्मर्द्दित[6]सूतस्य पुनर्जन्म न विद्यते ।
पूर्व्ववत् क्रमयोगेण खोटो भवति शोभनः ॥ १३७ ॥
विष्णुक्रान्ता च वक्राङ्गा बला च तुलसी तथा[7] ।
महासोमाह्विवल्ली[8] च सूर्य्यावर्त्तश्च सुन्दरि[9] ।
एभिस्तु मर्द्दितं सूतं[10] पूर्व्ववत् खोटतां व्रजेत्[11] ॥ १३८ ॥
सुखेन ग्रसते ग्रासं[12] जारणा तेन सुन्दरि ।
रसोनराजिकामूलै[13]र्मर्द्दितं वरवर्णिनि ।

---

(1) My reads द्रुतसत्व (2) B reads प्रहरत्रयम् (3) K reads गोला, which is incorrect My reads तथा गोलं (4) K and My read विरा (5) K reads दोनादिनैव, which seems to be incorrect (6) समैर्मर्दित is the reading in D which is incorrect (7) काकमा तुलसी कथा, a variant in D (8) B reads महासोमा च वह्नि, wherein the last term is incorrect My reads महासोमा च वल्ली. (9) सूर्यावर्तं च सुन्दरि, a variant in D सूर्यावर्त्ता च सुदरी a variant in K सूर्यावर्तं च सुदरी, a variant in My (10) B and My have मर्दित सूतं. D has मर्दिते सूत (11) B K and My read व्रजत् (12) B has an incomplete charaṇa—सुखेन ग्रसे D and My want this charaṇa and the next nine ones K reads ग्रसते (13) रसोनिर्जीर्विमूलै, a variant in B

दिव्यौषधिपुटं पाच्यं[1] रसखोटस्य लक्षणम् ॥ १३९ ॥
एतत्ते कथितं गुह्यं विज्ञेयं[2] रसवादिभिः ।
मत्प्रसादेन देवेशि तस्य सिद्धिर्न[3] संशयः ॥ १४० ॥
स्नुहीक्षीरं सकाञ्जीकं[4] बीजानि[5] कनकस्य च ।
कञ्चुकी लाङ्गली चेन्द्र वारुणी विषमुष्टिका ।
पलाश[6]मूलतोयं च मर्द्दयेत्तेन सूतकम् ॥ १४१ ॥
समे हेम्नि[7] समं सूतं पिष्टिकां कारयेद्बुधः[8] ।
महारसान् पिष्टिकार्थे[9] मर्द्दयेदौषधीरसैः ॥ १४२ ॥
यामत्रयं मर्द्दयित्वा गोलकं कारयेद्बुधः ।
पिष्टिकां बन्धयित्वा तु गन्धतैले[10] विपाचयेत् ॥ १४३ ॥
अन्धमूषागतं गोलं[11] छायाशुष्कं तु कारयेत् ।
[ततो लघुपुटं दत्त्वा खदिराग्नौ तु धामयेत् ।
खोटस्तु जायते हेम्नि सह हेम्ना तु सारयेत् ॥][12]

---

(1) B reads erroneously पाच्य (2) B reads विधीत, which is incorrect (3) B reads तस्य सिद्धेन (4) स्नुहीक्षीरस्य काञ्जिकं, a variant in B स्नुहिक्षीरस्य कांजीक, a variant in My (5) My reads बीजक. (6) K reads पाताश (7) B and My have समहेम्नि. (8) पिष्टिका कारंद्बुध, an incorrect variant in D My reads कारयन्त (9) महामसान् पिष्टिकारार्थं, an incorrect variant in B This hemistich and the next one are not found in D महारसं पिष्टिकार्थं, a variant in My. (10) D has गन्धतैल, which is inaccurate. (11) D and K have चैव (12) The śloka within brackets is found only in B and My

चचीणो मिलते[1] हेम्नि समावर्त्तश्च जायते ॥ १४४ ॥
भचणादेव सूतस्य[2] दिव्यदेहो भवेन्नरः ।
वेधयेत् सर्व्वलोहानि रञ्जितः क्रमितो रसः[3] ॥ १४५ ॥
समांशभचणं सूतं[4] मर्द्दयेदोषधीरसैः[5] ।
नष्टपिष्टं तु तं कृत्वा पूर्व्वयोगेन धामयेत् ॥ १४६ ॥
खोटस्तु जायते दिव्य.[6] षोड़शांशेन वेधयेत्[7] ।
बद्धः[8] संकलिकायोगाद्विध्येद्दशगुणोत्तरम् ॥ १४७ ॥
मृगदूर्व्वा[9] चन्द्रवल्ली पक्ता चिञ्चा[10] तथैव च ।
कोकिला[11] करवीरं च बीजं चोन्मत्तकस्य च ।
काकाण्डी[12]फलसंयुक्तं मर्द्दयेत् सुरसुन्दरि ॥ १४८ ॥
समहेम्नि समं सूतं पिष्टिकां कारयेद्बुधः ॥ १४९ ॥
अथवा सारयित्वा तु समेन सह सूतकम् ।

---

(1) D reads मिलिते, which qualifies हेम्नि. My wants this charana
(2) D reads मस्यास्तु. The portion beginning with दिव्यदेहो and ending in वेधयेत् is not found in K. (3) D reads क्रामितो रस (4) समांसभचण सूत, a variant in B समांश भचणे सूते, a variant in D. समांश भचणे सूते, a variant in K. (5) D reads मर्द्देन दुग्धीरसै, which appears to be incorrect. (6) B, K and My read दिव्य, which is gram. inc. (7) B and My read वेधक (8) D reads बद्ध K reads बद्ध (9) My reads मता दूर्वा (10) B reads erroneously पक्वचिवा. D reads पक्व चिञ्ची (11) B has कालिका D has कोकिला My has क वे र. (12) D reads काकाण्डी. K reads काकवि

मशारसं पिष्टिकार्थं[1] मर्द्दयेदोषधीरसैः ॥ १५० ॥
यामत्रयं मर्द्दयित्वा गोलकं कारयेत्ततः[2] ।
अन्धमूषागतं[3] गोलं छायाशुष्कं तु कारयेत् ॥ १५१ ॥
ततो लघुपुटं दत्वा[4] धातः खोटो भवेत् प्रिये ॥ १५२ ॥
मृगदूर्व्वातमासोम-रसैः[5] सूतकचारणम्[6] ।
मूलैस्तयार्णा लाङ्गल्या रामठेन च हन्यते[7] ॥ १५३ ॥
समेन हेम्ना संयुक्तां पिष्टिकां[8] कारयेद्बुधः ।
अथ तारकपिष्टं च[9] समसूतेन कारयेत् ॥ १५४ ॥
पूर्व्ववत् क्रमयोगेण खोटो भवति शोभनः ।
अन्धमूषागतं[10] भूमौ स्वेदयेत् करिषाग्निना ॥ १५५ ॥
अहोरात्रं त्रिरात्रं वा चूर्णबन्धो[11] भवेत्ततः ।
तच्चूर्णबंधः कुरुते[12] वेधं दशगुणोत्तरम् ॥ १५६ ॥

---

(1) B reads पिष्टिकार्थं. D has मशारार्थं पिष्टिकार्थं Both the readings seem to be incorrect. (2) K reads चामत्रितत. My reads कारयेद् बुध. (3) D and K read अन्धमूषागतं, which is incorrect. (4) K reads दद्यात्. (5) B reads सोमरसैः. मृगदूर्व्वासमासोमरसैः, a variant in D. My has मृगदूर्व्वासमासोमरसैः (6) K reads सूतकचारिणा, which has no sense (7) D reads हन्ति My reads रामठेन च हन्यते. Both the readings seem to be incorrect. (8) B and My have संयुक्तं पीठिकां, which is incorrect (9) B and My read अथ तारक पीठं च. This hemistich and the next two are wanting in D (10) अन्ध-मूषागतं is the incorrect reading in B and K. (11) D reads चूर्णं बद्ध My reads चूर्णबद्धो (12) D has an incomplete charaṇa बद्धं कुरुते. My has तच्चूर्णबद्ध

शुल्विनीरससूतश्च[1] स्रोतोञ्जनसमन्वितम् ।
पूर्व्ववत् पिष्टिकायोगात् खोटो भवति शोभनः ॥ १५७ ॥
स्रोतोञ्जनं सतगरं[2] पिष्टित्रययुतं रसम्[3] ।
धमयेद्वङ्किसचिरं[4] सूतकः सर्व्वकर्म्मकृत् ॥ १५८ ॥
हेमाभ्रं चैव ताराभ्रं[5] शुल्वाभ्रं चाभ्रतीक्ष्णकम् ।
वङ्गाभ्रं चैव नागाभ्रं समसूतेन वेधयेत्[6] ॥ १५९ ॥
यथालाभौषधीदृष्टं[7] महारससमन्वितम् ।
हेम्ना तारेण शुल्वेन तीक्ष्णवङ्गोरगैस्तथा[8] ॥ १६० ॥
एभिर्व्यस्तैः समस्तैर्वा पिष्टिं कृत्वा समे समाम्[9] ।
मारयेत् पूर्व्वविधिना गर्भयन्त्रे[10] तुषाग्निना ॥ १६१ ॥
समांशं सूतकं दत्त्वा वारं वारं पुनः पुनः ।

---

(1) शुल्वनीरससूत च, a variant in D (2) स्रोतोञ्जनसतगर, a variant in D K reads समगर. (3) पष्टित्रययुत रस, a variant in D, which seems to be incorrect (4) B reads वङ्किसचिर, which has no clear sense (5) The portion beginning from ताराभ्र and ending in चैव is wanting in K. My has हेमाभ्रक च ताराभ्र (6) समसूतेन वेधयेत्, a variant in B and My. D reads समं सूतेन वेधयेत् K has सम सूतेन वेधयेत् (7) यथालाभौषधीदृष्ट, a variant in D. यदा लाभौषधीदृष्ट, a variant in My. (8) तीक्ष्णवङ्गरसैन च, a variant in D, which seems to be incorrect. (9) पीठीं कृत्वा समे समाः, a *variant in B and My, which is partly* correct D reads सम, which is incorrect. (10) B and D read गर्भयन्त्रे For the description of गर्भयन्त्र vide रस म Chap. ix, verses 28—31

जायन्ते विविधाः खोटा[1] कान्तवद्दो[2] मह्वारसः ॥ १६२ ॥
भवेत् संकलिकायोगात् वेधो दशगुणोत्तरः ॥ १६३ ॥
खोट पोटस्तथा[3] भस्म धूलिः कल्कश्च[4] पञ्चमः ।
एते निगलगोलाभ्यां[5] सर्व्वबन्धफलोदयाः[6] ॥ १६४ ॥
शिग्रुसर्ज्जभवं क्षारं[7] ब्रह्मबीजानि गुग्गुलुः ।
सैन्धवं द्विगुणं दत्त्वा मर्द्दयित्वा विचक्षणः ॥ १६५ ॥
पिष्टिकावेष्टनं कृत्वा कल्केनानेन[8] सुन्दरि ।
विल्वप्रमाणं कृत्वा तु मूषामतिदृढां शुभाम्[9] ॥ १६६ ॥
ऊर्द्धाधो लवणं दत्त्वा मूषामध्ये[10] रसं क्षिपेत् ।
मूषालेपः प्रदातव्यो[11] दग्धशंखादिचूर्णकः[12] ॥ १६७ ॥

---

(1) जायते विविध खोट, a variant in D, K and My. (2) D reads कान्तवेधो K and My read कान्तिवद्दो (3) B and My read पाटसथा. (4) D reads कान्च च My reads धूली कल्क च (5) D reads कोल भ्यां K reads कालाभ्यां My reads रोगाभ्यां. (6) सर्वबन्ध फलोदया, a variant in B, सर्वे बन्धफलो दियेत्, a variant in D सर्वबन्ध फलोदया, a variant in My (7) शुद्धार्कसंभव चीरं, a variant in B and My. D reads चारो सिग्रुसर्जभवचार, a variant in K. (8) D has मूषा यवेन K has मूषामनेन (9) D has an incomplete hemistich —विल्वमात्र मूषां कृत्वा मटी दृढपमम् (10) D and K read मूषामध्ये, which is incorrect. (11) मूषालेपे प्रदातव्य, a variant in B and My. मूषालिपा प्रदातव्य, a variant in D, मूषालिपप्रदातव्य, a variant in K. All the texts are incorrect (12) All the texts read चूर्णकम्, which is not lexicographically correct.

मुखं तस्या[1] दृढं बद्धा लोणमृत्तिकया[2] पुनः ।
कारयेच सुधालेपं[3] छायाशुष्कं च कारयेत् ॥ १६८ ॥
दृढ़ो निगलबन्धोऽयं[4] पुत्रस्यापि न कथ्यते ॥ १६९ ॥
तुषकर्षाग्निना भूमौ मृदुस्वेदं तु कारयेत्[5] ।
अहोरात्रप्रमाणेन[6] पुटं दत्त्वा प्रयत्नतः[7] ॥ १७० ॥
एवं[8] मूषा महेशानि रसस्य खोटतां नयेत्[9] ।
सुधातः[10] खदिराङ्गारैः रसेन्द्र' खोटतां व्रजेत्[11] ॥ १७१
सौवीरं टङ्कणं काचं[12] दत्त्वा खोटं तु शोधयेत्[13] ।
पञ्चाणो मिलते[14] देवि समावर्त्तस्तु जायते ॥ १७२ ॥

---

(1) D reads मुखा तस्य, which is incorrect My reads तस्य (2) D reads लवणमृत्तिकया, which destroys the metre. K reads लोणमृत्तिकय which is incorrect My reads लोहमृत्तिकया (3) D has दृदा मुख K has दृढां मूखां Both are improper (4) B and D read निगा बंधोय K *reads* सुत्तो निगलबंधोय, *wherein the first term is incorrect.* (5 मृदूर्यामचतुष्टयी, a variant in D मृदुदैयचतुष्टयी, a variant in K. (6 B and My have अहोरात्र त्रिरात्र वा (7) D reads प्रनायत (8 B reads सर्वं. This hemistich is not found in D and My (9) I has खोटता व्रजेत्. (10) B and My read सुधात D reads सुधाग which is incorrect (11) रसेंद्र खोटतां नयेत् a variant in B. रसे खोटतां व्रजेत्, a variant in D रसेन्द्रो खोटतां नयेत्, a variant in My The last two readings seem to be incorrect (12) D reads कार्य which is incorrect. (13) दत्वा दत्वा विशोषयेत्, a variant in B a My दत्वा खोटं तु मार्षयेत्, a variant in D (14) D and K read कचित मिलितं, wherein the first term is incorrect पञ्चाणों मिलंतं, a variant in My

समाशभक्षणं तं तु[1] शुद्धसूतेन कारयेत् ।
धमयेत् पूर्व्वयोगेन[2] रसेन्द्रं खोटतां[3] नयेत् ॥ १७३ ॥
भवेत् संकलिकायोगात् वेधो दशगुणोत्तरः[4] ॥ १७४ ॥
पलाशबीजनिर्य्यासं कोकिलीन्मत्तवारुणि[5] ।
शूलिनीरससंयुक्तं[6] पेषयेत् सैन्धवान्वितम् ॥ १७५ ॥
पिष्टिकावेष्टनं कृत्वा निगलेन तु बन्धयेत् ॥ १७६ ॥
मूषाया निगलो देवि लेपितः शिवशासनात्[7] ।
रसस्य परिणामाय महदग्निस्थितो[8] भवेत् ॥ १७७ ॥
अभ्रकस्य तु पत्रेण वज्रार्कक्षीरसिन्धुना[9] ।
ताप्येन लोहकिट्टेन[10] सिकतामृन्मयेन च ॥ १७८ ॥

---

(1) B and K have समांशं भक्षण तत्. D has समांश भक्षणांशं तु (2) धर्मे तत्प्रयोगेन a variant in D (3) रसेन खोडता is an incorrect reading in D My reads erroneously रसेन्द्रो खोटतां. (4) B reads दशगुणोत्तर, which is incorrect. (5) कोकिलीमत्तवारुणी, a variant in D (6) शूलीरसेन सयुक्त, a variant in D (7) B reads शैवशासन K reads विषशासनात् Both the texts are incorrect This hemistich and the next one are not found in D and My (8) B has परीणामाया माहदग्निस्थितो. K reads महादग्निस्थितो. Both the texts are incorrect The text adopted above is also gram inc., महाग्निस्थितो is the proper term, which mars the metre (9) D reads पत्रिणा instead of सिन्धुना K reads वज्रका and My reads वज्रांक instead of वज्रार्क. (10) B reads तापन D reads ताप्येन लोहकटिन which seems to be incorrect

एभिस्तु निगलैर्बद्ध.[1] पारदीयो[2] महारस: ।
नातिक्रामति मर्य्यादां वेलामिव महोदधि:[3] ॥ १७९ ॥
तैलार्कचीरवाराही[4]-लाङ्गल्यो[5] निगलोत्तम: ।
काकविट् ब्रह्मबीजानि लाङ्गली निगलो वर: ॥ १८० ॥
वाकुची ब्रह्मबीजानि[6] कर्कटास्थीनि सुन्दरि ।
सामुद्रं साम्बरं[7] चैव लवणं निगलोत्तम: ॥ १८१ ॥
स्नुह्यर्कसम्भवं चीरं ब्रह्मबीजानि[8] कोकिला ।
करकस्य तु बीजानि लोहाष्टांशेन मर्दयेत् ॥ १८२ ॥
निगलोऽन्यस्तु गोजिह्वा मूलानि क्षीरजोऽपर: ।
वाकुची ब्रह्मबीजानि[9] स्नुह्यर्कचीरसैन्धवम्[10] ।
ज्वालिनी काकविष्ठा च[11] प्रशस्तो निगलोत्तम ॥ १८३ ।
लवणं टङ्कणं चारं शिला तालकगन्धकम्[12] ।
तथाम्लवेतसं ताप्य[13] हिङ्गुलं समभागिकम् ।
स्नुह्यर्कपयसा युक्तं पेषयेन्निगलोत्तमम्[14] ॥ १८४ ॥

---

(1) निगलैबध is the incorrect reading in D (2) D read पारदीयं (3) D reads महोदधे, which is gram inc (4) D and K have काहारि My has ताहारि (5) B and My read लाङ्गल्या (6) B reads काकची ब्रह्मबीजानि The portion from कर्कटास्थीनि upto ब्रह्म बीजानि is wanting in D (7) My reads सैन्धवं (8) K reads वत्सबीजानि (9) B has वाकुचिब्रह्मबीजानि. (10) D has सैन्धवै which is not proper (11) D reads तु K reads ज्वालिनि which is incorrect (12) B reads तारकगधक (13) D has an absurd variant तादात् पवैत ग्रनाप्य तिम्लनी वैतम न प्य a variant in My (14) D reads निगलम्तम

पिष्टिकां वेष्टयेद्देषा[1]मेकेन निगलेन तु ।
लोह[2]मूषागतं प्राग्वत् खोटं कृत्वा तु वेधयेत्[3] ॥ १८५ ॥
द्वितीयं[4] गोलकं वक्ष्ये पिष्टिकास्तम्भ[5]मुत्तमम् ॥ १८६ ॥
द्विपदीरजमूत्राणि सैन्धवाभ्रं च गुग्गुलुः[6] ।
पिष्टीं संवेष्ट्य कल्केन मृदा तु पुनरष्टधा ॥ १८७ ॥
तुपकर्षाग्निना भूमौ[7] मृदुस्वेदं तु कारयेत् ।
अहोरात्रं त्रिरात्रं वा[8] पूर्ववत् खोटतां[9] नयेत् ॥ १८८ ॥
वाकुची ब्रह्मबीजानि[10] गगनं विमलं मणिम्[11] ।
सौवर्चलं[12] सैन्धवञ्च टङ्कणं गुग्गुलुं तथा[13] ॥ १८९ ॥
द्विपदीरजसा मूत्रं[14] सूक्ष्मचूर्णं तच्च[15] मर्दयेत् ।
पिष्टीं संवेष्ट्य[16] कल्केन पूर्ववत् खोटतां[17] नयेत् ॥ १९० ॥

---

(1) विष्टिवेष्टयेद्देषा, an incomplete charaṇa in D. K reads देखा, which is incorrect (2) B reads लेवां (3) K reads वधयेत्. (4) B, D and My have द्वितीय K wants this (5) D reads पौष्टिक स्तम्भ K reads पिष्टीकास्तम्भ (6) सैन्धवाभ्रां गुग्गुलु, a variant in D My reads सगुग्गुलु (7) D has an incomplete charana—कर्षाग्निभूमौ (8) D has वा वापि, which seems to be incorrect (9) M reads खोट्टतां (10) वाकुचिब्रह्मबीजानि, a variant in K (11) B reads विमलमणि D reads विमलां मणीम् K reads विमलां मणि M reads विमलं गगन मणि My reads विमल मणि. (12) M has सुवर्चल (13) K reads erroneously गुग्गुलुस्तथा (14) द्विपदीरजसूत्र, a variant in B द्विपदीरसमूत्र च, a variant in D (15) B reads सुधास्वरस D reads सूक्ष्म च Both are incorrect (16) B, D, K M and My read पिष्टिकां वेष्ट्य, which is gram inc (17) M reads खोट्टतां

विषवीज[1] ब्रह्मवीज वीजानि कनकस्य च ।
मूलानि यवचिञ्चाया[2] लाङ्गली चेन्द्रवारुणी ॥ १८१ ॥
कोकिलार्कस्नुहीक्षीरं[3] सैन्धवाभ्रकगुग्गुलु ।
पिष्टीं संवेष्ट्य[4] कल्केन पूर्ववत् खोटतां नयेत् ॥ १८२ ॥
लाङ्गली ब्रह्मवीजानि विष्ठा काकस्य गुग्गुलु. ।
श्वेताश्वमारमूलानि मूल कनकवारुणी ॥ १८३ ॥
तैलं सैन्धवसयुक्त मर्दयेत्तद्विचक्षण. ।
पिष्टीं संवेष्ट्य कल्केन पूर्ववत् खोटतां नयेत् ॥ १८४ ॥
वाकुची ब्रह्मवीजानि जीरकद्वयगुग्गुलु ।
सैन्धवाभ्रं कुलीरास्थि टङ्कण ज्वालिनीरस:[5] ॥ १८५ ॥
पिष्टीं संवेष्ट्य कल्केन मृदा तु पुनरष्टधा ।
तुष[6]कर्षाग्निना भूमौ स्वेद तु कारयेत् ॥ १८६ ॥
अहोरात्रं त्रिरात्रं वा[7] रसेन्द्र खोटतां[8] नयेत् ।
दग्धसंकलिकायोगात्[9] शब्दवेधी महारस:[10] ॥ १८७ ॥

---

(1) B reads वीषवीज D reads ब्याघ्रीवीज (2) D reads यव चि चाया K reads मूलानि यवचि चाया Both are incorrect (3) K has कोकिलार्कस्नुहीचीर, which is incorrect My has क्षिचीर. (4) B K and My read पिष्टिकां वेष्ट, which is gram inc. This hemistich and the next five are not found in D (5) D reads ज्वलनीरस (6) B reads तुषा which is incorrect (7) D reads त्रिरात्रस्था which is incorrect. (8) M reads रसेन्द्र खोटतां which is not cor rect My reads रसेन्द्रो खोटतां नयत् which is incorrect (9) M has दग्धसङ्कलिकायोगात् (10) D and My read शब्दवेधी महारस M reads शब्दवेधी मनहस

गङ्करस्य द्विभागन्तु पारदस्य त्रय[1] तथा ।
पिष्टिकां कारयेत्तेन तप्तखल्ले तु काञ्जिके[2] ॥ १९८ ॥
पूर्व्ववन्निगलोपेतं[3] खोटं कृत्वा तु वेधयेत् ।
दशसकलिकायोगात्[4] शब्दवेधी[5] महारस. ॥ १९९ ॥
बद्धसूतकराजेन्द्र शिलागन्धकमाक्षिकैः ।
कान्तपाषाणचूर्णेन भूलताभिः समन्वित. ॥ २०० ॥
ध्मातो मूषागतश्चैव[6] रसोऽय[7] सुरवन्दिते ।
रसाद्योपरसान् लोहान्[8] रत्नानि च मणीस्तथा[9] ।
प्रकाशमूषागर्भे च[10] ग्रसते वडवानल.[11] ॥ २०१ ॥
माक्षिकं दरदश्चैव गन्धकं च मन.शिला[12] ।

---

(1) पारदत्रितय is the read ng in D (2) तप्ता खल्ले तु काञ्जिकम्, a variant in D (3) पूर्व्वनिगलोपेत an incomplete variant in D (4) दशसकलिकायोगात् a variant in M (5) D and My read शब्द वेधी The ślokas 198th and 199th are not found in B and K (6) B has मूषागते चैव D has मूषागतो नैव M has ध्माते मूषागतनैव My has मूषागतेनैव All the texts seem to be incorrect (7) B reads रसोऽपि (8) K reads चैव (9) D reads रत्नमणीश्चतथा K and My read मणिस्तथा M reads मणीश्चथा (10) प्रकाशमूषया गर्भे a variant in B प्रकाशमूखाया गर्भो a variant in D प्रकाशमुखगर्भे च, a variant in K. प्रकाशमूषासवसतो a variant in M प्रकाशमूषाया गर्भे, a variant in My All the texts are more or less incorrect. (11) ग्रसते चतुरङ्गोनल a variant in D, which is senseless My reads वधानिल (12) D has मन शिलाम् wh ch is incorrect

राजावर्त्तं प्रवालं च कङ्कुष्ठं तुत्थकं[1] तथा ॥ २०२ ॥
पीतरक्तगणैर्भाव्यं कङ्गुणी[2]तैलमिश्रितम् ।
खोटं खण्डिकया पक्व[3] द्रुतं हि नलिके क्षिपेत्[4] ॥ २०३ ॥
खण्डां तु सिकतां[5] दत्त्वा त्रिरात्रमपि धामयेत्[6] ॥ २०४ ॥
आरणालेन तत् खिन्नं[7] दोलायां घृतमेव च[8] ।
एवं संरक्षितः[9] सूत शरीरधनकृद्[10]भवेत् ॥ २०५ ॥
उद्घाट' परमः[11] प्रोक्तः सर्व्वकर्म्महितः परः[12] ।
क्लवी पतङ्गी[13] दुर्द्रावी दुर्म्मली नैव जायते ।
वर्णान्यलञ्च कुरुते[14] स्फोटयेद्वरवर्णिनि[15] ॥ २०६ ॥

---

(1) D reads कुङ्क तुथक which seems to be incorrect (2) B reads कगुणि M reads कङ्गुणी My reads कगुणी (3) M has भिक्षी कलापक, which seems to be incorrect (4) द्रुत हि नलिकां पचेत्, a variant in B द्रुत हि नलिक क्षिपेत् a variant in D द्रुत हि नलिका क्षिपेत्, a variant in K द्रुत ही नलिकां पचेत् a variant in M द्रुत हि नलिकां पचेत्, a variant in My (5) D reads छिकाता, which is incorrect M reads भाण्डां तु सिकतां (6) D and K read धारयेत् (7) D reads तक्खिन्नं, which seems to be incorrect (8) B reads डोलायां M and My read डोलायां द्रुतमेव च (9) B reads सुरक्षित K reads सरक्षित M reads स गदित My reads सलक्षित. (10) B reads शरीरदृढकृद. (11) M reads उद्घोट My reads उद्घाट' परम (12) B and K read पर (13) M reads चिली पतङ्गी. (14) D reads वर्ण्य स्वच्छ प्रकुरुते, which appears to be incorrect (15) स्फाटयेद्वरवर्णिनी a variant in B D reads वरवर्णिनी which is incorrect K has स्फोटयत्वरवर्णिनि My has स्फोटयन्वरवर्णिनि

अमेवं[1] द्रुतं कृत्वा कुरुते वज्रजारणम्[2] ।
समाचक्ष्व देवेशि किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ २०७ ॥

इति श्रीपार्वतीपरमेश्वरसंवादे[3]
रसार्णवे रससंहितायां
वज्रबन्धो नाम[4]
पञ्चदशः पटलः ॥ १५ ॥

---

(1) B reads वङ्गमेव D and My read वङ्गमेव M reads वज्रमेतत्, which is grammatically incorrect (2) कुरु वज्राणि जारय, a variant in K कुरि वज्राणि जारणम् an incorrect variant in M. My reads कुरु वज्राणि जारय (3) B, M and My want this line. (4) D M and My have पिष्टिबन्धन नाम K has पिष्टिबन्धमहारसोपरसशोधनो नाम

षोडशः पटलः ।

श्रीदेव्युवाच ।[1]

बद्धस्य[2] रसराजस्य[3] कथं द्रावणमीश्वर[4] ।
वज्रादिजारणं चापि[5] कथमाज्ञापय प्रभो ॥ १ ॥

श्रीभैरव उवाच ।[6]

तं खोटं सूक्ष्मचूर्णन्तु स्त्रीरजोभिस्तु भावयेत्[7] ॥ २ ॥
पुनर्नवा च[8] मीनाक्षी रम्भाकन्द[9] स्त्रियोरजः ।
मणिमन्थ[10] शिलाधातु सर्व्वमेकत्र पेषयेत्[11] ॥ ३ ॥
कल्केनानेन सक्षमारोटरससंयुतम्[12] ।
तं रसं[13] भूर्ज्जपत्रे तु बद्धा पोटलिका[14] ततः ॥ ४ ॥
दोलायन्त्रे[15] सुरेशानि स्वेदयेद्दिवसत्रयम् ।
अनेन क्रमयोगेण मृतः सूतो[16] भवेद्द्रुतः[17] ॥ ५ ॥

---

(1) M has देव्युवाच (2) B reads ग्रहस्य (3) D reads रसवरस्य which is incorrect (4) B reads erroneously द्रावणमीश्वरं (5) B and D read वापि (6) This is wanting in D (7) This hemistich is not found in D (8) पुनर्नवौ कौ is the reading in B, M and My (9) M reads रम्भाकद (10) B reads मणिमथ D reads मणिमयं K reads मणिमन्थ M reads माणिमन्थ My reads माणिमन्ड (11) M has मैलयेत् (12) D reads संयुतं which is incorrect (13) D and K read शुद्धं (14) M reads पोटलिका (15) B, M and My read दोलायन्त्र (16) B and My read मृतसूतो M reads द्रुतमृते which is incorrect (17) My reads erroneously भवेत् ध्रुवं

आर्द्रकं मूलकं शुण्ठी लसुनं हिङ्गु माचिकम् ।
विचारं पञ्चलवणं कांची कासीसगन्धकम्[1] ।
अम्लवर्ग[2]समायुक्तं गोलकं कारयेत् प्रिये ॥ ६ ॥
तस्य मध्यगता पिष्टी[3] दोलायां स्वेदनेन तु[4] ।
द्रवते नात्र सन्देहो द्रुतं जारयते रसम्[5] ॥ ७ ॥
बद्धं महारसं[6] देवि द्रावयेत् पादयोगतः ।
द्रुतपादे ततो देयं[7] द्रावयित्वा पुनर्द्रवेत्[8] ॥ ८ ॥
एवं बद्धं द्रुतं कृत्वा समद्विविगुणादिकम्[9] ।
तस्मिन् द्रुते जारणा च[10] कर्त्तव्या कर्म्मवेदिभिः ॥ ९ ॥
कुक्कुटीकन्दमार्जारी[11] उच्चटापीश्वरी तथा[12] ।

---

(1) काशिकीशीसगन्धकम्, a variant in D. कांजीकौशीसगन्धक, a variant in K काचीमांसीसगन्धकम्, a variant in M. (2) B and My read चाम्लवर्गे M reads वम्लवर्गे (3) तस्य मध्यगत पिष्ट, a variant in D तस्य मध्ये गतां पिष्टि, a variant in K My has an incomplete charana—तस्य ता पिष्टि (4) D reads दोलायन्त्र स्वेदनञ्च तु, which is incorrect. डोलायां स्वादनेन तु, a variant in M., which is partly correct My reads डोलायां. (5) D reads रसे M reads रस Both are incorrect (6) D reads महारसे, which is incorrect We do not find the 8th, 9th and 10th slokas in My (7) द्रुत पादस्तता देयं, a variant in D द्रुत पादरोधाय, a variant in M (8) M reads पुनर्दवेत्, which is incorrect (9) K reads समं द्विविगुणादिकम् M reads समद्विविगुणाधिकम्, (10) M reads जारणा च (11) कर्कटीकन्दमार्जार, a variant in D कुकुटीकन्दमार्जार a variant in K (12) सर्पाय मामरी तथा, a variant in D मपाय मामरी तथा a variant in K.

चीरकञ्चुकया युक्तं[1] स्वेदितं च द्रुतं[2] रसम् ॥ १० ॥
द्रुतं दोलादिसंभिन्नं[3] कुक्कुट्याद्यै[4]र्दिनत्रयम् ।
आर्द्रकाद्यैर्द्रुतञ्चैव[5] तत्सूतं स्वेद्यता[6] व्रजेत् ॥ ११ ॥
वज्रं[7] द्रुतं यथा[8] सूतं जारयेत्[9] सुरवन्दिते ।
ईश्वरस्तस्य[10] विज्ञेयो देवदेवो[11] जगद्गुरुः[12] ॥ १२ ॥
विधाय खोटं यत्किञ्चित्[13] मृतकोत्थापिते रसे[14] ।
षड्गुण हेम जार्य्यं तु सारयेत् सारणात्रयम्[15] ॥ १३ ॥
कोट्यंशेन[16] तु तेनैव शुल्ववेधं[17] प्रदापयेत् ।
जायते कनकं दिव्यं देवाभरणभूषणम् ॥ १४ ॥
पुनस्तस्तु[18] रसेन्द्रस्य वज्ररत्नानि जारयेत्[19] ।

---

(1) चीर कञ्चुकया युक्त, a variant in D (2) स्वेदित च द्रुतरस, a variant in D M reads मृत (3) D has दोल संसित कर्क. K has दोलादिसमित—, an incomplete charana M and My read दोलादिसंभिन्नं (4) B reads कक्कमाद्या D reads कर्कटाद्यै K reads कर्कटाद्यै. (5) B and K read आर्द्रकादि. D reads आर्द्रकादि द्रुते चैव, which seems to be incorrect This charaṇa and the next nine ones are not found in My. (6) B and M read स्वच्छतां D and K read स्वेदतां (7) B and M read वज्र (8) K reads यदा (9) D reads पारद, which seems to be incorrect (10) M reads ईश्वरस्य तु (11) M reads देवदेव्या (12) D reads erroneously देवदेवात्र अवटगुरुम् (13) D reads त पड क्ति, which is incorrect. (14) मृतकोत्थापितो रस:, a variant in M (15) B reads सारणात्रय (16) D has वधा रोन, which is senseless. (17) D reads शुल्व वध्य (18) B has पुनस्तस्तु D has पुनस्त K has पुनस्तस्य. (19) D reads कारयेत्.

प्रकाशमूषागर्भे च हठाग्नौ जरते चणात्[1] ॥ १५ ॥
उच्चटा[2]मीननयना सर्पाची[3]रक्तचित्रकैः ।
एतैः रत्नं द्रवत्याशु[4] नीलमाणिक्यमौक्तिकम्[5] ॥ १६ ॥
विष्णुक्रान्ता च चक्राङ्का[6] कुमारी यवचिञ्चिका[7] ।
वज्राणि पद्मरागाद्य[8] राजावर्त्तादिसस्यकम्[9] ।
ओषधीनां द्रवं दत्त्वा तप्ते[10] सूते विनिक्षिपेत् ॥ १७ ॥
पश्चाद्रत्नानि देयानि द्रवन्ति सलिलं यथा ॥ १८ ॥
दोलायां[11] स्वेदयेद्देवि विड्योगेन[12] जारयेत् ।
प्रकाशमूषागर्भे च हठाग्नौ जारयेत् चणात् ॥ १९ ॥
शंखेनैवार्कदुग्धेन[13] पुटेन शतवापितम् ।
तद्दोजं[14] चारसंयुक्तमम्लवर्गेण[15] भावयेत्[16] ॥ २० ॥

---

(1) D and K read जायते क्रमात् (2) D reads उच्चस, which is incorrect (3) D has साच्चांजी, which is unintelligible K has सर्पाचि (4) एतै रत्नद्रव्यांश, an incorrect variant in D M reads द्रवन्त्याद्य which is incorrect. (5) तिलमाणिक्यमौक्तिक, a variant in K, which is not correct (6) D reads वक्राङ्का M reads चक्राङ्गी (7) D has यवचिचिका (8) D and K read पद्मराग च. (9) K reads सु स्यकां which is incorrect (10) D reads तप्ता. K reads तप्त (11) D reads दोलायन्त्रे, which destroys the metre. (12) D reads चोरयोगेन which is incorrect. (13) K reads शनैवार्कदुग्धेन, which destroys the metre (14) B reads तद्विड D reads तद्विज M reads तत्पिण्डी (15) B and M read चारलवणं (16) B and M read भावितम्

विडहिङ्गुलसयुक्ता[1] राजावर्त्तप्रवालके[2] ।
गन्धक शिलया युक्त[3] खोटाना जारणे हित[4] ॥ २१ ॥
मूषालेपादिसयोगात्[5] वडहेम्नो हि जारणम्[6] ।
तत्क्षेपाज्जायते देवि[7] विडयोगेन जारणम्[8] ॥ २२ ॥
यथाहेम प्रदातव्य षट्त्रिंशाशद्रवेण च[9] ॥ २३ ॥
ततो वै सूतराजस्य जायते रश्मिमण्डलम्[10] ।
तिर्य्यगूर्द्धमधोव्यापि[11]तेज पुञ्जेन पूरितम् ॥ २४ ॥
इत्थ शुद्धो भवेत् सूत[12] चिन्तामणिरिव[13] स्वयम् ।
सर्देवै. पूज्यते सिद्धै.[14] द्वितीय इव शङ्कर:[15] ॥ २५ ॥

---

(1) विडहिङ्गुलकसयुक्त a variant in M (2) राजावर्त प्रवालके a variant in D राजावर्त प्रवालकम् a variant in M. (3) गन्धकैर्मशिला युक्तै, a variant in D which is senseless M reads गन्धक शिलया युक्त (4) D and K read हित M reads खोटानां जारणे हितम् (5) D and K read मूषालिपो हि सयोगात् M reads मूषालिपाभिसयुक्त (6) B has वडो हेमादिजारण D has वडो हेमा हि जारणम् K has वडो हेमादिजारणं M has वडहेमाभिजारणम् (7) B reads तद्क्षेपाज्जायते देवि D reads तत्पाजारयेद्देवि K reads तक्षेपा जारय देवि (8) B D and K read विड योगेन जारयेत् M reads विडहेमाभिजारणम् (9) K reads षट्त्रिंशायद्रवेन च which is incorrect (10) जायंते रश्मिमण्डले a variant in B जारयद्रश्मिमण्डले a variant in D जायंते रश्मिमण्डलम्, a variant in K. (11) B and K read व्यापि which seems to be inaccurate (12) B reads इत्थ भवेत् सूत D reads इथ वा भवेत् सूत K reads इत्थ यथा भवेत् सूत M reads शुद्ध यदा भवेत् सूत (13) K reads चिन्तमणिरिव which is not correct (14) D and K read सर्वदेवै प्रपूज्यन, which is incorrect. (15) K reads सिद्धैद्वितीयश्कर

लोकानुग्रहकर्त्ता च भुक्तिमुक्तिप्रदायकः।
जारयेच्च महानील तत्त्वसख्याक्रमेण[1] तु ॥ २६ ॥
भ्रमते दक्षिणावर्त्तस्तदासौ खेचरो रसः[2] ।
वेधयेत् सर्व्वलोहानि भारसंख्यानि[3] पार्व्वति ॥ २७ ॥
एवं जीर्णस्य सूतस्य शृणु कापालिरञ्जनम् ॥ २८ ॥[4]
शुल्वपत्रपलैकं तु[5] पलार्द्धं[6] गन्धकस्य च।
टङ्कणं कर्षमेकं तु कर्षैकां रसकज्जलीम्[7] ॥ २९ ॥
माक्षिकं[8] कर्षमेकं तु सर्व्वमेकत्र कारयेत्[9]।
अन्धमूषागतं ध्मातं खोटो[10] भवति तत्क्षणात् ॥ ३० ॥
तं खोटं सूक्ष्मचूर्णन्तु चणकाम्लेन[11] मर्द्दयेत्।
आरण्य[12]गोमयेनैव पुटान्[13] दद्याच्चतुर्द्दश ॥ ३१ ॥
इन्द्रगोपकसंकाशं जायते नात्र संशयः ॥ ३२ ॥
तच्चूर्णं मधुना युक्तं शुद्धतारं तु रञ्जयेत्।

---

(1) D reads सत सख्याक्रमेण (2) सदासौ खेचरमा रस, a variant in B सूदासमो खेचरो रस, a variant in M, which is incorrect (3) M reads हारसख्यानि which is incorrect (4) After this hemistich we find in B अत पर प्रवक्ष्यामि शृणु कापालिरञ्जन, in D अत पर कलापालनी, in K अत पर कपालिनि (5) D has शुल्वपत्रकपौक तु which is incorrect K has शुल्वपत्र पलैक तु (6) B reads पलैक (7) कर्षैक सकज्जली, a variant in B कर्षैक रसकज्जल, a variant in D कर्षैका रस कज्जलो, a variant in M (8) B reads माक्षीक (9) M reads मर्द्दयेत् (10) M reads खोटी. (11) B and K read दनुकाम्लेन M reads लिकुचाम्लेन (12) D reads भारण्य (13) B, K and M read पुट

रञ्जयेत् त्रीणि वाराणि[1] शोभनं हेम जायते[2] ॥ ३३ ॥
एष कापालिको योगः सर्व्वलोहानि रञ्जयेत् ।
रञ्जयेद्बद्धसूतं च[3] वज्रबन्धश्च[4] रञ्जयेत् ॥ ३४ ॥
क्षारचूर्णपलैकं वा[5] मृतनागपलं तु वा[6] ।
वङ्गाभ्रकपलैकं वा[7] तीक्ष्णचूर्णपलं तु वा[8] ॥ ३५ ॥
विशुद्ध नागवङ्गौ वा[9] एकैकांशसमन्वितम्[10] ।
विशुद्धं गैरिकैकैक[11]मथवा तीक्ष्णमाक्षिकम् ॥ ३६ ॥
अथवा तीक्ष्णभागौ द्वौ त्रयो घोषा नवोरगाः[12] ।
ताम्रस्य नव भागाः स्युरारभागचतुष्टयम्[13] ॥ ३७ ॥
अथवा देवदेवेशि माक्षिकस्य पलद्वयम् ।
मयूरग्रीवतुल्यैकं[14] मृतनागपलं तथा ॥ ३८ ॥

---

(1) त्रीणि वाराणि is grammatically incorrect This hemistich and the next one are not found in D (2) K reads जायत् which is not correct (3) M reads रञ्जयद्बद्धसूतेन (4) D and M read वज्रबद्ध च (5) D reads च क्षारचूर्ण पलैकच a variant in K, M reads तु (6) मृतनाग पल तु च, a variant in D K reads च (7) D reads तु वंगाभ्रक पलैक च, a variant in K (8) B reads च वा D reads तीक्ष्णचूर्णं य तु वा, which is incorrect तीक्ष्णचूर्ण पल तु वा, a variant in K (9) M has नागवङ्ग वा (10) D reads समन्वित K reads एकैक तु समन्वित (11) विशुद्ध गैरक चैव, a variant in D विशुद्ध गैरिकैक वा, a variant in M (12) D reads नवौ दोषा M reads नवोरगा Both are incorrect (13) D has तारभागाचतुष्टयम् K has तारभागचतुष्टय (14) K reads मयूरग्रीव तत्थैव, which is incorrect. *This hemistich and the next two are not found in M.*

अथवा वङ्गनागांशमेकैकं सुरवन्दिते[1] ।
तीक्ष्णद्वयं त्रिशुल्वं च हेमताप्यचतुष्टयम्[2] ॥ ३९ ॥
यद्वा[3] विमलवैक्रान्तवङ्गनागानि रीतिका[4] ।
सशुल्वाप्यथवा[5] हेम विमलं च भुजङ्गमः ॥ ४० ॥
एषामन्यतमं देवि पूर्व्वकल्पसमन्वितम् ।
अन्धमूषागतं[6] ध्मातं खोटो[7] भवति तत्क्षणात् ॥ ४१ ॥
पुटयेत् पूर्व्वयोगेन रञ्जयेत् पूर्व्वयोगतः ॥ ४२ ॥
नागशुल्वं[8] तथा तीक्ष्णं कापालिकम[9]मुत्तमम् ।
तेनैव रञ्जयेत्तारं सप्तवारं पुनः पुनः ॥ ४३ ॥
तेनैव रञ्जयेद्धेम सप्तवारं पुनः पुनः ।
पक्वबीजमिदं[10] श्रेष्ठं सर्व्वकर्म्मसु[11] योजयेत् ॥ ४४ ॥
वङ्गतीक्ष्णं कपाली च[12] शुल्वं तारं तु रञ्जयेत्[13] ।
रञ्जयेत् सर्व्वलोहानि यावत् कुङ्कुमसन्निभम् ॥ ४५ ॥

---

(1) D reads सुरसुन्दरि. (2) This charana and the next two are not found in K (3) B reads तार (4) विमलवैक्रान्तवङ्गनागास्तुतीयका, a variant in D (5) B reads सशुल्वाथवा. M reads सशुल्वास्त्वथवा (6) *D and K read चंधमूखागत, which is not correct.* (7) M reads खोटी (8) B reads नाग शुल्व (9) K reads erroneously कायाक्रम M reads कापालीक्रम (10) M reads सत्वबीजमिदं. (11) B and K read सर्वकर्मणि. D reads सर्वकर्माणि. (12) वङ्गतीक्ष्णकपाली तु, a variant in B वङ्ग तीक्ष्ण कपालि च, a variant in D वंक तीक्ष्णाधिक वाली तु, a variant in M. (13) D has शुल्वतार तु योजयेत् M reads शुद्धतार तु रञ्जयेत्

वैक्रान्त नागकापाली[1] शुद्धतार तु रञ्जयेत्[2] ।
रञ्जयेत् सह हेम्ना तु[3] भवेत्[4] कुङ्कुमसन्निभम् ॥ ४६ ॥
रक्ततैल[5]निषिक्त तु लोह[6]सक्रान्तिनाशनम् ।
थारकापालिचूर्णन्तु शुद्धतार तु रञ्जयेत्[7] ॥ ४७ ॥
विमलेन च नागेन[8] कापाली परमेश्वरी ।
रञ्जयेत् सर्व्वलोहानि तार हेम विशेषत ॥ ४८ ॥
रञ्जयेत् त्रीणि वाराणि[9] जायते हेम शोभनम् ।
तेनैव रञ्जयेद्धेम[10] सप्तवार पुन पुन ॥ ४९ ॥
लवणोद[11]निषिक्तन्तु लोहसक्रान्तिनाशनम् ।
वङ्गनाग[12] तथा कान्त शुल्ब तीक्ष्ण च माक्षिकम्[13] ॥५०
रविनाग कपाली तु[14] शुद्धतारन्तु रञ्जयेत् ।
रञ्जयेत् त्रीणि वाराणि[15] तारारिष्ट तु जायते ।
तेनैव रञ्जयेद्धेम[16] सप्तवाराणि[17] पार्व्वति ॥ ५१ ॥

---

(1) This hem stich and the next one are not found in B D reads नागकापालि M reads नागकापन्न. (2) D has शोभयत which seem to be incorrect (3) M reads हिमहेमन् (4) K reads यावत् (5) D has रक्तते (6) D reads लोह (7) Th s hemist ch is not found n D and M (8) विमुनेन च नागेन an incorrect variant in D (9) Th s is grammatically incorrect, yet found in all the texts (10) तदा वैहवरीहेम an incorrect variant in B (11) B reads लवणात् (12) B reads वंग नाग. (13) काङ्क्षी गैरिकमन्विकम् a variant in D (14) रवि नागकपालि च a variant in D (15) This is grammat cally incorrect (16) B reads जायते हेम (17) This is grammat cally incorrect.

रक्तवर्गनिषिक्तं च लोहसंक्रान्तिनाशनम् ।
वङ्गनागं[1] तथा शुल्वं कापाली[2] सुरवन्दिते ॥ ५२ ॥
गुडेन नीलकाचेन[3] तुल्याम्ललवणेन च ।
विषपित्ताम्ल[4]पिष्टेन हन्यात् संक्रान्तिकालिकाम् ॥ ५३ ॥
गैरिकं गन्धकं सूतं तिलतैलेन पेषयेत् ।[5]
लेपयेत्तारपत्राणि दत्त्वा शुल्वकपालिकाम् ॥ ५४ ॥
ऊर्ध्वाधस्त्वन्धमूषायां[6] शुभ्रं[7] हेमदलं भवेत् ॥ ५५ ॥
भागैकं हरितालस्य भागैकं गैरिकस्य च[8] ।
माक्षिक[9]कल्कभागैकं चत्वारो गोलकस्य च ।
अन्धमूषागतं ध्मातं हेम रञ्जयति क्षणात् ॥ ५६ ॥
अनेन क्रमयोगेण चतुर्वारं तु रञ्जयेत् ।
पक्वबीजमिदं श्रेष्ठं बालार्कसदृशप्रभम् ॥ ५७ ॥
तेन वर्णद्वयोत्कर्षः षोडशांशेन जायते ॥ ५८ ॥
रक्ततैले निषिक्तं च लोहसंक्रान्तिनाशनम् ।

---

(1) D and K read वङ्ग नाग (2) D reads कपालि, which is incorrect (3) गुडेन पीतकाचेन, a variant in B गुर्लेन तिलकाचेन, a variant in K विष्ठे च नवे च ड काचेन, an incorrect variant in M. (4) B reads विषपित्तार्थं This hemistich and the next one are not found in D (5) Here ends the MS M in the middle part of the 16th Patala (6) ऊर्ध्वाधश्चाधमूषायां, a variant in B. D and K read मूषायां, which is incorrect (7) K reads शुभ्र, which is incorrect. (8) B has an incomplete charana—भा गैरिकस्य च (9) B and K read माक्षिक

रसकस्य तु कापाली[1] चन्द्रार्क तु शताशत [2] ।
अन्धमूषागत ध्मात शोभन हेम जायते ॥ ५९ ॥
शुद्धनागपलैक तु कर्षैक द्रुतसूतकम्[3] ।
सारयेत् सारणायन्त्रे खोटो भवति सूतक ॥ ६० ॥
खोटस्य पलमेक तु माक्षिकस्य पल तथा ।
एकीकृत्याथ समर्द्य कनकस्य रसेन च ।
पाचयेन्मृन्मये पात्रे[4] भवेत् कुङ्कुमसन्निभम्[5] ॥ ६१ ॥
पूर्व्वकल्केन सयुक्त खोट कुर्वीत पूर्व्ववत [6] ।
एतत् कापालिकायोगात्[7] चूर्णमम्लेन[8] मर्द्दयेत् ॥ ६२ ॥
पुटयेत् पूर्व्वयोगेन रञ्जयेत् पूर्व्वयोगत ॥ ६३ ॥
येन केन[9] रस बद्ध्वा हेमगन्धशिलोरगै ।
क्रमेण वेष्टित ध्मात शतवाराणि[10] वेधयेत् ॥ ६४ ॥
आदौ[11] तु बद्धसूत च वङ्ग[12] तार मन शिला ।
क्रमेण वेष्टयेत् ध्मात शतवेधी न सशय ॥ ६५ ॥

---

(1) B reads कपाली K reads कापालि (2) D reads शताशयो K reads शताशत (3) This charana and the next one are not found in K (4) B reads भङ्गे (5) भवेत ककसन्निभ a variant in B (6) B reads पूर्ववत् (7) एतत् कापालिक चूर्ण a variant in B D reads कपालिकायोगात् (8) B reads मध्यमाम्लेन • (9) K reads तीनकेन wh ch is an error of the scr be (10) B reads दश वाराणि D reads शत वाराणि (11) Th s hem st ch and the next two are not found in D K reads चादौ wh ch is incorrect (12) K reads वङ्ग wh ch is incorrect

अनेन कुरुते तारं कनकेन तु काञ्चनम् ॥ ६६ ॥

सूतो मृतो हन्ति समेन वङ्ग[1]
तेनैव हन्यात्[2] द्विगुणं च तारम्[3] ।
तारं चतु षष्टिरवि करोति
हेमापि तद्वत् फणिहेमयोगात्[4] ॥ ६७ ॥

मृतरसपलमेकं[5] पञ्चनागं च दद्यात्
कनकपलविमिश्रं[6] ध्मातसूतावशेषम्[7] ।
पुनरपि शतवारानेवमेव[8] क्रमेण
भवति च[9] रसराज कोटिवेधी क्रमेण ॥ ६८ ॥

मृतसूतपलैकं तु[10] द्वे पले[11] दरदस्य च ।
चतु पलं गन्धकस्य कङ्कुष्ठस्य[12] पलत्रयम् ।
शिलायां पञ्चकं चैव गोपित्तेन तु मर्दयेत् ॥ ६९ ॥

---

(1) D has an absurd charaṇa—भायो चतुर्थे सूतेन मृत हन्ति समेन त वङ्ग (2) B reads चत (3) तेनैव तावद्धि गुड च तारं, an incorrect variant in D (4) K has शर्खेंदुकु दमतीन मनोहर हेम गोपात् which is absurd (5) *D wants* पञ्च , *hence it reads* मृतरसमेक *which mars the metre as well as the sense* (6) B reads कनकपलं विमिश्र , which destroys the metre as well as the grammar and sense (7) D reads ध्मात सूतावशेष which mars the metre (8) शतवारान्निष्कमेक, a variant in D शतवार निष्कमेव a variant in K (9) D has only भवति which makes the charaṇa an incomplete one K reads स भवति (10) D has मृतसूत पलैकं तु (11) D reads द्विपल K reads पलैकं (12) B reads कुङ्कुमस्य

पलैकनागपत्राणि[1] तेन कल्केन[2] लेपयेत् ।
मारयेत् पुटयोगेन नागोऽयं म्रियते[3] क्षणात् ॥ ७० ॥
वटिकां कारयेत्पश्चात् षष्टिं त्रीणि शतानि च ।
एकैकां वटिकां पश्चाल्लोपितेन तु मर्दयेत् ॥ ७१ ॥
अनेन क्रमयोगेण शतं दद्यात् पुटानि च[4] ।
नागोऽयं जायते देवि सिन्दूरारुणसन्निभः[5] ॥ ७२ ॥
शतांशेन च तेनैव[6] तारे वेधं[7] प्रदापयेत् ।
तत्तारं जायते देवि देवाभरणमुत्तमम्[8] ॥ ७३ ॥
मृतनागपलैकं तु[9] हेमपत्रं तु तत्समम् ।
मारयेत् पुटयोगेन म्रियते हेम[10] तत्क्षणात् ॥ ७४ ॥
तद्भस्मनागैकयुतं[11] हेमपत्रं तु तत्समम् ।
मारयेत् पुटयोगेन म्रियते हेम तत्क्षणात् ॥ ७५ ॥
अनेन क्रमयोगेण त्रीणि वाराणि[12] कारयेत् ।
सहस्रांशेन तेनैव तारे वेधं[13] प्रदापयेत् ॥ ७६ ॥

---

(1) This hemistich and the next one are put in B after the 71st śloka पलैक नागपत्राणि, a variant in K (2) D has तिलकल्केन. (3) D reads म्रयते, which is grammatically incorrect (4) शत दद्यात् पुट प्रिये, a variant in B (5) B reads सन्नभ, K reads सन्नभ (6) D reads तेतेन (7) D reads तारवेध (8) B reads देवाभरण भूषण. This hemistich is not found in D (9) मृतनाग पलैकन्तु a variant in D. (10) D reads देवि, which is not accurate K reads जीर्यते, which is incorrect (11) तद्भस्मनागैकयुत, a variant in B. D and K read युक्त (12) This is grammatically incorrect (13) D reads तारवेध

सुखसाध्यप्रयोगेन[1] तत्तार कनकं भवेत् ।
कल्कवेधमतो वक्ष्ये[2] सुखसाध्यं सुरेश्वरि ॥ ७७ ॥
पलाशनिम्बविल्वाम्र-कार्पासकटुतुम्बिनी ।
कङ्गुणीकटुतैलं च[3] एकैकं रसमारकम्[4] ॥ ७८ ॥
समे हेम्नि समं सूतं[5] तारं ताम्रमथापि वा[6] ।
महारसाष्टमध्ये तु चत्वारोपरसास्तथा[7] ॥ ७९ ॥
फलाम्लकाञ्जिकैर्मध्य[8]-निरङ्गारे तु[9] खलयेत् ।
तप्तायसेऽथवा लोह[10]-मुष्टिना मृदुवह्निना ॥ ८० ॥
प्रागुक्त[11]वालुकायन्त्रे तैलं दत्त्वा विचक्षणः ।
मर्दयेत् पक्षमेकं तु[12] दिवारात्रमतन्द्रितः ॥ ८१ ॥
तत्कल्कं जायते श्रेष्ठं धर्मकामार्थमोक्षदम् ।
वेधयेदष्टलोहानि देवानामपि दुर्लभम् ॥ ८२ ॥
नाशयेत् सकलान् रोगान् पलैकेन न संशयः ।
त्रिकटुत्रिफलायुक्तं मध्वाज्येन तु भक्षयेत् ॥ ८३ ॥

---

(1) This charaṇa is wanting in B This hemistich is not found in D (2) B reads ततो वचो D reads कल्के वेधमतो K reads कल्कवहमतो लक्ष्ये, which is incorrect (3) कगुणी कटुत्र तैल, a variant in D. (4) B reads रसमारण (5) B has समे मृत, which is incorrect. (6) तार तार्म तथापि वा, a variant in D. (7) चत्वार उपरसास्तथा is the correct grammatical form (8) B reads फलाम्ल काञ्जिकैर्मध्या D reads मृदा, which seems to be incorrect (9) B has निवङ्गारे तु D has निरत्थ ते तु, which is unintelligible. (10) तप्तादायसेऽथवा लोहे, a variant in D. (11) D reads प्रयुक्त (12) B reads च

हेम्ना तु बद्ध गुष्ठिक[1] तारेण दे[2] सुरेश्वरि ।
ताम्रेण गुञ्जाचितय[3] वर्षात् स्यादजरामर ॥ ८४ ॥
सेवन्ते चन्द्रवदना सर्व्वाभरणभूषिता ।
त्रिफलावीजमध्वाज्य नस्य कृत्वा निशासु च[4] ॥ ८५ ॥
रस तु[5] भक्षयेत् प्रातरजीर्ण नैव जायते ।
गन्धक पानमालेप[6] कष्टुष्ठ भक्षयेद्बुध ॥ ८६ ॥
पलेन[7] भक्षयेत् सूत सुरासुरनमस्कृतम्[8] ।
तप्तहेमनिभाकारो बालार्कसदृशप्रभ ॥ ८७ ॥
वेधयेत् सर्व्वलोहानि छेदे दाहे[9] न सशय ।
बद्धा तु सकलाबन्धे[10]र्वटिका[11] खेचरी भवेत् ॥ ८८ ॥
काकजङ्घा च बृहती शरपुङ्खाजशृङ्गिके[12] ।
शिवा[13] शक्रलता[14] कन्या समेतास्तु[15] महालता ॥ ८९ ॥

---

(1) हेमस्तु पलगुष्ठैक a variant in D K reads फलगुष्ठैक (2) D reads त रेणार्ज्जे K reads त रेणार्ड (3) D has गुञ्जाचितये (4) निश तुप्त is the incorrect reading in D (5) K reads एव तु which is incorrect (6) गन्धकेनाथ मालेप a variant in D (7) K reads चनेन (8) K has an incomplete charana—सुरनमस्कृत (9) D reads छेन्नाहे This hemistich is not found in K (10) B reads वद्धस्तु which is incorrect बद्धा कष्विकलावेधे a variant in D बद्धास्तु सकलाबुधे a variant in K (11) B reads घुटिका (12) पुरित पुखाचभृंगिके a variant in B शरपुङ्खाजभृङ्गिका a variant in D सुस्य पुखाजशृंगिका a variant in K (13) B has शिवा D has शिव K has शिव which seems to be incorrect (14) B reads शकलता D reads शक्रलता which is correct (15) समेते तु महावला a variant in B समेते तु महलत a variant in D समेतस्तु महालता a variant in K

गुह्याद्गुह्यं समाख्यातं वातारिस्त्रेहसंयुतम्।
समे हेम्नि समं सूतं[1] तारे ताम्रेऽथवा प्रिये ॥ ८० ॥
महारसाष्टमध्यैकं दद्यात्तूपरसास्तथा[2]।
मर्द्दयेत् खल्लपाषाणे[3] यावन्निश्चेतनं भवेत् ॥ ८१ ॥
स्वेदयेदारणालेन[4] मर्द्दयेत् पूर्व्वकल्कवत्।
तच्च लोहस्य देहस्य तत्तत्कर्म्मसु[5] योजयेत् ॥ ८२ ॥
हेमाभ्रकस्य चैकैकं सूतकस्य द्वयं तथा[6]।
ताराभ्रकस्य चैकैकं सूतकस्य द्वयं तथा[7] ॥ ८३ ॥
पिष्टिकां कारयेत्तेन निगलेन च बन्धयेत्।
पुटेषु पिष्टिकाबन्धो[8] गोलेन निगलेन च[9] ॥ ८४ ॥
पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि चूर्णबन्धं सुरेश्वरि[10] ॥ ८५ ॥
पिष्टिका[11] टङ्कणं दत्त्वा द्विपदीरस[12]मर्द्दितम्।
नष्टपिष्टं च शुष्कं तत्[13] धामयित्वा पुटे[14] पचेत् ॥ ८६ ॥

(1) B reads समे सूते (2) दद्यादुपरसांस्तथा, a variant in B (3) D reads खलु पाषाणे (4) D and K read स्वेदयेद्दारुणालेन (5) B reads तत्र कर्मसु D reads तत कर्मसु (6) D reads सूतकस्याद्दसं तथा, which seems to be incorrect (7) This hemistich is not found in D K reads सूतक द्वितय तथा (8) All the texts have पिष्टिका बद्धो, which seems to be incorrect (9) B reads वा After this we find the following in B only—इति पिष्टिकाबंध। (10) D has चूर्णबन्ध सुरेश्वरी, which is incorrect (11) B reads पौष्टिकां (12) B has द्विपदीरज (13) नष्ट पिष्ट च शुष्क तत् a variant in B नष्ट पिष्ट च शुष्कं च, a variant in D (14) B reads रुधित्वा पुटे D and K read पुट

वेष्टयेद्वद्विवेशि गोलेन निगलेन च[1] ।
तुषकार्पाग्निना भूमौ मृदुस्वेद तु कारयेत् ॥ ८७ ॥
अहोरात्र त्रिरात्र वा चूर्ण भवति शोभनम् ।
वद्वसकलिकाभावात्[2] भवेद्वेधा तु वेधकम्[3] ॥ ८८ ॥
पुनरन्य प्रवक्ष्यामि पट्टबन्ध[4] सुदुर्लभम् ॥ ८९ ॥
कासीस[5] टङ्कण क्षार सैन्धव गन्धमभ्रकम्[6] ।
सूतक[7] मातुलुङ्गेन मर्द्दित पुटवेधकम्[8] ॥ १०० ॥
वङ्गताराभ्ररसक[9] स्नुक्क्षीरक्षतगोलकम्[10] ।
वेष्टयेद्भूर्जपत्रेण वस्त्रसूत्रेण[11] वेष्टयेत् ॥ १०१ ॥
ऊर्द्धाधो[12] गोमय दत्त्वा भूमध्ये स्वेदयेत्तत ।
मर्द्दनं स्वेदन कुर्यात्त्रिवारानेवमेव च[13] ॥ १०२ ॥
लेपयेद्देग्रधर्माच्च[14] मर्द्दयेद्गुडकाञ्जिकै ।
धत्तूररसनिभाया मूषाया[15] सनिवेशयेत् ॥ १०३ ॥

---

(1) B reads वा (2) B reads योगात् (3) After this we find in K only the following incomplete sloka — वङ्गताराभ्रसयुक्त स्नुही चीरेण तासक । वेष्टयेत् भूर्जपत्रेण which is found afterwards in B and D (4) K reads पटवध (5) D and K read काशीस (6) D reads गन्धमाचकम् which seems to be incorrect (7) D wants सूतक (8) तस्य हे पुनर्वेधकम् an absurd variant in D K reads पटवधकं (9) D and K read वङ्गताराभ्रसयुक्त (10) D and K read स्नुहीचीरेण ताम्रकम् (11) D reads वस्त्र सूत्र ण (12) D reads ऊर्ध्वं which renders the charana incomplete (13) त्रीणि वाराणि सुन्दरि a variant in D त्रिणि वारांश्चैव च an incorrect variant in K (14) D reads द्रवधर्मात्र K wants this (15) B wants this

बद्धा मूषामुखं[1] देवि सन्धिलेपं तु कारयेत् ।
लोणमध्ये क्षिपेन्मूषां ऊहन्मूषां च[2] वाह्यतः ॥ १०४ ॥
मुखं तस्याथ मूषाया बद्धा लोणमृदा ततः ।
तुषकर्षाग्निना भूमौ मृदुखेदं तु[3] कारयेत् ॥ १०५ ॥
अहोरात्रं त्रिरात्रं वा चित्रधर्मा भवन्ति ते[4] ।
अनेनैव प्रकारेण सप्तवार[5] तु कारयेत् ॥ १०६ ॥
अन्तर्बहिश्च बद्धास्ते[6] धर्मशुद्धा भवन्ति ते ॥ १०७ ॥
गन्धकेन हतं सूतं कांचीकासीससैन्धवम्[7] ।
सुह्यर्कं टङ्कणं गुञ्जा रविचीरेण मर्द्दिता[8] ।
पुराणका भवन्त्याशु[9] धर्मकामार्थमोक्षदाः ॥ १०८ ॥
पञ्चभागं तु शुल्वस्य द्विभागं कुञ्जरस्य च ।
कारयेद्दलधर्मांश[10] लेपयेत् पूर्व्वयोगतः ॥ १०९ ॥
रसेन्द्रो रञ्जति[11] ह्येवं कर्त्तव्य सारणादिकम् ।
तत्समाचक्ष्व देवेशि किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ ११० ॥

---

(1) D reads मूखागत, which is incorrect. (2) K reads ऊहन्मूखा च, which is incorrect (3) D reads च (4) B reads तु D reads लिप्तधर्मा भवन्ति ते. K reads वितधर्मा भवन्ति हि (5) D has वार वार. (6) B reads विद्धास्ते. D reads बध्वाने, which is incorrect. (7) D and K have कांजिकीशीससैंधव. (8) D and K read मर्दयेत्, which seems to be improper here (9) पुराणार्कभयोत्याशु, a variant in D. पुराणका भयोत्याशु, a variant in K. Both seem to be incorrect. (10) कारयेद्दलधर्मांश, a variant in D and K (11) B reads रञ्जते K reads रञ्जिते, which is incorrect.

इति श्रीपार्वतीपरमेश्वरसंवादे[1]
रसार्णवे रससंहितायां
रसरञ्जनो नाम[2]
षोडशः पटलः ॥ १६ ॥

---

(1) B wants this portion (2) B and D read रञ्जनो नाम In the beginning of this Patala the Goddess asks the द्रावण of रस to be explained and not रञ्जन the latter being the final subject

सप्तदश. पटल. ।

श्रीदेव्युवाच ।

द्रावण रञ्जन चैव पारदस्य स्रुत मया ।
सारण क्रामण चैव क्रमादाख्यातुमर्हसि[1] ॥ १ ॥

श्रीभैरव उवाच ।

मूषा तु गोस्तनीं कृत्वा धत्तूरकुसुमाकृतिम्[2] ।
तदर्द्धं[3] पूरयेत्तैल रञ्जित च रस क्षिपेत् ॥ २ ॥
तुषकर्षाग्निना वाह्ये मूषायास्तु[4] प्रदापयेत् ।
विशाश्र[5]नागसयुक्तं समावर्त्त च खोटकम् ।
दीर्घसदशनेनैव[6] प्रक्षिपेत् सारित भवेत् ॥ ३ ॥
द्विगुणेन ततो[7] हेम्ना जायते प्रतिसारितम् ।
ततस्त्रिगुणहेम्ना तु[8] जायते चानुसारितम्[9] ॥ ४ ॥

---

(1) D has an incorrect variant क्रमदस्यतुमर्हसि (2) D and K have धत्तूरकुसुमाकृति which is grammatically incorrect (3) All the texts read तस्यार्धं, which is grammatically incorrect D has an incorrect variant—तस्यर्ध तैलै पचैल (4) B reads मूषायां तु D and K read मूखायास्तु which is incorrect (5) D reads विशांश्र (6) B has दीघ सदर्शन नैव D and K have दीघसदशनेनैव (7) D reads ततो which is not correct (8) B reads ततस्त्रिगुण हैमा तु This hemistich and the next two are not found in D K reads ततस्त्रीगुण हैमा तु which is incorrect (9) B has चानुसारणा K has चानुसारित, which is incorrect

जारयेहिडयोगेन[1] प्राग्वच्चाथ पुन पुन ।
अनेन विधिना देवि भवेद्वेधा तु[2] वेधक ॥ ५ ॥
भूलताशोणितशिला[3] विषटङ्कणपारदम् ।
ताप्य स्त्रीस्तन्यसपिष्ट क्रामण चेपलेपयो[4] ॥ ६ ॥
इन्द्रगोपो[5] विष कान्त दरद[6] रुधिर तथा ।
रसक तिलतैल च क्रामण चेपलेपयो ॥ ७ ॥
भूलता माक्षिक[7]शिला टङ्कण रुधिर विषम् ।
काकविष्ठा स्तनचीर[8] महिषीकर्णयोर्मल[9] ।
रामठ च महेशानि क्रामण चेपलेपयो[10] ॥ ८ ॥
भूलता लाङ्गली शृङ्गी काकविष्ठा च शैलजम् ।
विष्णुक्रान्ता मधूच्छिष्ट[11] रुधिर द्विपदीरज ॥ ९ ॥
सुरसा ब्रह्मसोमा च रुद्रकर्णी च लक्षणा[12] ।
कर्णग महिषस्यापि[13] क्रामण चेपलेपयो ॥ १० ॥

---

(1) ज्वालयेद्विजयशैल a var ant in K wh ch seems to be incorrect
(2) B reads तु (3) D reads शोणित शिला K reads शोणित शिल
(4) D and K have चेपलपयेत् wh ch is incorrect (5) D read इन्द्रगोप which is incorrect (6) K reads सुदर (7) D read माचिक (8) D reads स्तनचीर wh ch mars the metre (9 महिषीकर्णज मल a variant in D (10) K reads erroneously चेप लपयेत् (11) भूलतावीशकर्ण च an incorrect var ant in B (12) रुद्रवन्ता विलक्षणा a var ant in D रुद्रवन्त च लक्षणा a variant in K (13 कर्णभौतादिमस्यापि a var ant n B कर्णागताहिमस्यापि a var a t in D कर्णगमहिषस्य पि a var ant in K The sense of all of them is not clear

गण्डोल[1] विषभेकास्य-महिषाक्षिमलं तथा[2] ।
रुधिरेण समायुक्तं रससङ्क्रामणं परम् ॥ ११ ॥
विष सुरेन्द्रगोपश्च[3] रोचना गुग्गुलुस्तथा ।
स्त्रीस्तन्यं[4] चैव तैर्युक्तो लोहे तु क्रमते[5] रसः ॥ १२ ॥
श्रीखण्ड[6]निम्बनिर्य्यास-स्त्रीस्तन्यविषटङ्कणैः ।
गोघृतेन समायुक्तो लोहे तु क्रमते रसः ॥ १३ ॥
अरिवर्गहतौ[7] वङ्ग नागौ द्वौ क्रामणं[8] परम् ॥ १४ ॥
मातृवाहः[9] कुलीरश्च गङ्गाभ्यन्तरजो मल ।
तथा कपित्थनिर्य्यासो[10] रससंक्रामणं परम् ॥ १५ ॥
क्रामणं रसराजस्य वेधकाले प्रदापयेत् ।
क्रामण यो न जानाति श्रमस्तस्य निरर्थकः ॥ १६ ॥
अतः परं प्रवक्ष्यामि हेमतारदलानि तु ॥ १७ ॥
नागं सूते समं घृष्ट गन्धद्वादशसंयुतम्[11] ।
धत्तूरकरसे घृष्टा गुटिका[12] चणकाकृतिः ॥ १८ ॥

---

(1) D reads गण्डाल्ले, which is incorrect. (2) महिषाचीमल तथा, a variant in B महीमाचीमलं तथा, a variant in K (3) B and K read विषसुरेंद्रगोपाश्च (4) K reads स्त्रीस्तन्यै which is inaccurate (5) D reads क्रमणी. K reads क्रमतो (6) B has स्त्रीबीज D and K have श्रीखण्ड (7) D reads अरिवर्गाहतौ, which seems to be incorrect (8) D has क्रमण, which is incorrect (9) D reads श्रीमातिवाह, which is incorrect (10) B reads निर्यासै which is incorrect (11) गन्धके द्वादशयुतम् a variant in D (12) B has इष्टघुटिका K has धत्तूरकरसे

तारस्य भागाश्चत्वार[1] शुल्वभागास्त्रयस्तथा[2] ।
सम्यगावर्त्य देवेशि गुटिकीका[3] तु निक्षिपेत् ॥ १८ ॥
अनेन क्रमयोगेण तारे ताम्र[4] तु वाहयेत् ।
यावत्तु जायते रक्त तारं चैव न सशय[5] ॥ २० ॥
अस्य भागद्वय ग्राह्य तारस्य भागपञ्चकम्[6] ।
हेमभागैकसयुक्त द्रुत[6] हेमाष्टक भवेत् ॥ २१ ॥
गन्धकेन हत शुल्वं दरदेन समन्वितम् ।
आर्द्रक मूलक शुण्ठी लसुन हिङ्गु माक्षिकम् ॥ २२ ॥
मर्दयेन्मातुलुङ्गेन[7] नागपत्राणि लेपयेत् ।
पुटेन म्रियते नाग सिन्दूरारुणसन्निभ[8] ॥ २३ ॥
तत्तारे त्रिगुणे व्यूढं[9] निर्वीज कनक भवेत् ॥ २४ ॥
गन्धपाषाणदरद तीक्ष्णखर्परसूतकैः[10] ।
भागद्वैः समध्वाज्यै[11] पञ्चमांशेन लेपयेत् ॥ २५ ॥
पुटनाच्छुष्कपुटनात्[12] द्विधा तारस्य क्षयता[13] ॥ २६ ॥

---

(1) D reads चत्वारि which is incorrect (2) D reads शुल्व भाग स्त्रय तथा which is incorrect (3) D and K read गुटिकैका (4) D and K read तारे ताम्रे (5) B has तारभागस्य पञ्चक (6) D reads द्रुत which is incorrect (7) K reads मातुलिङ्गेन (8) B and D read सप्रभ (9) B reads व्यूढ D reads व्यूढे K reads सद्गुते (10) D reads सूतका, which is grammatically incorrect K reads पाषाण in place of खर्पर (11) B reads erroneously समध्वाज्यै B reads भागद्वै (12) पुटेन तच्छुष्कपुटनात् a variant in D पुटयत् शुष्कपुटनात् a variant in K (13) द्विधा सयम्यतक्षता an incorrect variant in D

पीतगन्धकपाषाण निर्य्यासेन प्रलेपितम् ।
पुटत्रयप्रदानेन[1] रजतं काञ्चनं भवेत् ॥ २७ ॥
पीतकृष्णारुणगणं[2] यथालाभं सुचूर्णितम् ।
गोसर्पिर्भावितं तारे[3] वापेन श्वेतनाशनम्[4] ॥ २८ ॥
रक्तपीतासितगणं[5] छागक्षीरेण भूयसा ।
समाहं स्थापयेत्तारे[6] निषेकाद्रक्तिवर्द्धनम्[7] ॥ २९ ॥
यदा वाप[8]निषेकाभ्यां मार्ज्जारनयनप्रभम् ।
तत्तारं दलसंप्रोक्तं[9] मेलनं परमं मतम् ॥ ३० ॥
शुल्वस्य[10] कांस्यकृष्णं तु रसकेन तु रञ्जयेत् ।
द्वौ भागौ तस्य शुल्वस्य तारस्यैकं च मेलयेत् ॥ ३१ ॥
तदा तस्य रसेन्द्रस्य मेलनं परमं मतम् ।
वेधयेत् शुद्धसूतेन[11] शतांशेन सुरेश्वरि ॥ ३२ ॥
हेममाक्षिकलवणं[12] पेषयेन्मधुसर्पिषा ।

(1) पुटत्रय प्रयत्नेन, a variant in B, which seems to be incorrect (2) D reads गत instead of गण This charana and the next five are not found in K (3) गोसर्पिर्भावितातार, a variant in B (4) D has वापमे श्वेतनाशनौ, which has no clear sense (5) B reads सितरूप, which is evidently an error of the scribe (6) B reads erroneously स्थाप्येतरे (7) निषेकाद्रक्ते वर्धन, a variant in D, which is partly incorrect (8) D reads incompletely यथा सं K reads यथा वाप्य, which is not correct (9) D and K read तदा तस्य रसेन्द्रस्य, which seems to be improper (10) B reads शुल्व तु D reads शुल्वेन तु, which is incorrect (11) B reads सिद्धसूतेन (12) B reads हेम माक्षिकलोह च

कुङ्कुमाभं भवेद्यावत् तेन नागपुटे[1] पचेत् ॥ ३३ ॥
समं शुल्वं[2] ततो देयं तच्छुल्वं तारपञ्चकें[3] ।
त्रिवारं शोधयेद्दत्वा शुद्धं हेमदलं भवेत् ॥ ३४ ॥
वङ्गं नागं तथा[4] तीक्ष्णं शुल्वं तारं च पञ्चकम्[5] ।
त्रिवारं शोधयेद्दत्त्वा शुद्धं हेमदलं भवेत्[6] ॥ ३५ ॥
तालकं गन्धपाषाणं[7] माक्षिकं खर्परं[8] विषम् ।
मातुलुङ्गयुतं[9] लिप्ता वङ्गलोहं पुटे पचेत्[10] ॥ ३६ ॥
दरदं गन्धपाषाणं माक्षिकं सैन्धवं विषम् ।
मातुलुङ्गयुतं लिप्ता तीक्ष्णलोहं[11] पुटे पचेत्[12] ॥ ३७ ॥
कुनटी गन्धपाषाणं माक्षिकं सैन्धवं विषम् ।
मातुलुङ्गयुतं लिप्ता नागलोहं पुटे पचेत्[13] ॥ ३८ ॥
सर्व्वं हेमदले वाह्य[14] हेम बद्धेन[15] वेधयेत् ॥ ३९ ॥

---

(1) D has तेन नागपुट K has तेन नागपुट (2) B reads समं शुल्वं (3) B and K read तारपञ्चके which seems to be incorrect (4) K wants तथा (5) This hemstich and the next one are not found in D (6) This hemstich is not found in K (7) D reads हमपाषाण (8) B reads खपरो (9) K reads मातुलिंग युत (10) D reads पुट भवेत् which seems to be incorrect (11) K reads वङ्गलोह (12) After this śloka we find a śloka in B which is a repitition of the 36th having नागलोह in place of वङ्गलोह (13) This śloka is not found in D In K we see only the word कुनटी (14) B reads वाह्य D reads सर्वे हमरूपे which seems to be incorrect (15) B reads हम च तेन

सुल्वाग्नी हेमकरिणी[1] तीक्ष्णं द्विगुणमेव च[2]।
व्यूढं रक्तगणैः सिक्तं[3] तत्तारं कनकं भवेत् ॥ ४० ॥
शुल्वं ताप्यहतं[4] कृत्वा वरनाग[5] तु रञ्जयेत्।
तं नाग वाहयेत्तारे यावद्धेमदल[6] भवेत् ॥ ४१ ॥
विषं सूतसमं गन्ध[7] त्रिगुणाञ्जनसंयुतम्[8]।
अम्लेन त्रिदिन[9] पिष्ट्वा ताराकौं मेलयेत् समौ[10] ॥ ४२ ॥
पक्वं पञ्चमृदा चैव[11] पुटैस्तारावशेषितम्।
एवं वारत्रयेणैव रञ्जयेत्तारमुत्तमम् ॥ ४३ ॥
भुजङ्गस्य[12] च शुल्वस्य पृथगंश[13]चतुष्टयम्।
पृथग्द्वादशतैलस्य[14] रीतिकातारयोर्द्वयोः[15] ॥ ४४ ॥

---

(1) B reads शुल्वग्नी which is incorrect K reads erroneously हेम कर्णी (2) D has तीक्ष्ण द्विगुणं भवेत् (3) B reads रक्तगणे. D reads सिक्त, which is incorrect (4) B has शुल्वताप्य हत (5) D reads वारिणोग, which is unintelligible (6) D has यावद्यावेदल, which is incorrect (7) विष सूत सम गन्ध, a variant in B and K विषसूतसम गन्ध, a variant in D (8) B has त्रिगुण अञ्जनसयुत. D reads erroneously त्रिगुण येन सयुतम् (9) D reads त्रिगुण, which is evidently an error (10) ताराकं मिलयेत् समम् a variant in B ताक मिलय तत् समम् an incorrect variant in D (11) D has पूर्ववद्मृता चैव, which is partly correct K has पक्व पचद्मृता चैव which is incorrect. (12) B reads भुजगस्य (13) D and K read पृथगंश (14) पृथग्द्वादशतैलाक, an incorrect reading in B पृथग्द्वादशतैलस्य a variant in D पृथग्द्वादशतैलस्य, a variant in K (15) रीतिकतारयोर्द्वयो a reading in B रीतिकारकयो द्वयो, a variant in D. K has an incomplete chanting—रीतिकाताद्वयो

कनकस्य तु भागैक हेमताराविशेषितम्[1] ।
मार्ज्जाराचिप्रभ देवि वर हेमदल भवेत् ॥ ४५ ॥

तारोष्टक ताम्रचतुष्कभाग[2]
नागद्वय काञ्चनमेकभागम् ।
सर्व्वं ततो रक्तगणेन सिक्त
तारावशेष कनक करोति ॥ ४६ ॥

राजावर्त्त चतुर्थ च[3] दरदञ्च प्रवालकम् ।
हेममाक्षिकसयुक्त समभागानि कारयेत् ॥ ४७ ॥
रसकस्य[4] त्रयो भागा मेषीचीरेण[5] मर्द्दयेत् ।
वटिकां कारयेत् पश्चात् छायाया शोषयेत्तत ॥ ४८ ॥
पञ्चद्रावकसयुक्ता शिलापट्टेन पेषयेत् ।
अनेन सिद्धकल्केन तारारिष्ट तु योजयेत्[6] ॥ ४९ ॥
प्रथमे[7] समकल्केन द्वितीये तु तदर्धकम् ।
तृतीये पादभागेन तारारिष्ट तु जायते ॥ ५० ॥
पत्रे दाहे कषे च्छेदे[8] हेम तच्चाक्षय भवेत् ॥ ५१ ॥
सूतक दरद ताप्य गन्धक कुनटी तथा ।
गृहीत्वा क्रमवृद्धया तु शुल्वपत्राणि लेपयेत् ॥ ५२ ॥

---

(1) D reads हेमसमावशेषितम् which is not correct (2) K reads ताम्रचतुष्कभागे (3) D reads राजावर्तचतुर्थ च (4) K reads कारकस्य wh ch is i icorrect (5) मषाचीरेण in D, wh ch is incorrect (6) B reads तु जायते (7) B D and K read प्रथम but th s is i ot accurate (8) D reads स्वे wl ch seems to be incorrect.

चाङ्गेरीस्वरसे[1] पिष्ट्वा दापयेत्[2] पुटपञ्चकम् ।
तच्चूर्णं वाहयेत्तारे हेमाकृष्टिरियं[3] भवेत् ॥ ५३ ॥
कनके[4] योजयेद्देवि कृष्णवर्णं भवेत्ततः[5] ॥ ५४ ॥
गोमूत्रेण[6] निशां पिष्ट्वा शुल्वमावर्त्य[7] सेचयेत् ।
शतधा शोधनेनैव भवेत् काञ्चनतारकम् ॥ ५५ ॥
अथ कांस्योद्भूतं[8] ताम्रमारोटमथवा प्रिये ।
पड्गुणेन तु नागेन[9] शोधयित्वा ततो बुधः[10] ॥ ५६ ॥
शतांशं सिन्धुवारस्य रसमध्ये तु ढालयेत् ।[11]
कुष्माण्डस्य रसे[12] पश्चात् सप्तवारं तु दापयेत् ॥ ५७ ॥
तथा तक्रे निशायुक्ते सप्तसप्तं च[13] दापयेत् ।
शुकतुण्डकिंशुकाभं छेदे रक्तं मृदुं तथा[14] ॥ ५८ ॥

---

(1) D reads स्वरसे, which is an error of the scribe (2) K reads चपयत्, which has no sense (3) D reads हिमकष्टिरय, which is incorrect K reads हेमकृष्टिरिय (4) B reads कनकेन, which destroys the metre. This hemistich is not found in D (5) K reads भवेत्तु वा (6) D reads गोमूत्रे, which mars the metre (7) D reads शुल्वमावर्तं, which is incorrect (8) D reads कांस्योद्गत K reads कांस्योधन. Both the readings are incorrect (9) षड् गुणेन तुल्याग्निन, a variant in D. (10) B reads ततो नध, which is incorrect (11) After this 18 slokas (57—74) are wanting in B (12) D reads कुष्माण्डकरसे K reads कुष्माण्डस्य रस, the latter being incorrect (13) D has पुनस्तत्रैव K has सप्तसैव, which is grammatically incorrect. (14) छेदेरक्तश्चंसया an incorrect variant in D K reads मृदुस्तथा

ताप्येन वाप्यं कृत्स्नं तत्[1] शुल्वं कालिकया गतम्[2] ॥ ५

दरदं किंशुकरसं रक्तचित्रकमेव च ।
हरिद्रे[3] हे वरारोहे छागमूत्रेण पेषयेत् ॥ ६० ॥

दद्यान्निषेचन[4] शुल्वे सप्तवारं न संशयः ।
शुल्वं सिन्दूरवर्णं च वरं[5] हेमदलं भवेत् ॥ ६१ ॥

द्विगुणौ तीक्ष्णभुजगौ घोषकृष्णं[6] तु वाहयेत् ।
अथवा यन्त्रकारस्य[7] चैकद्वित्रिपलक्रमात्[8] ॥ ६२ ॥

त्रिपञ्चकं च[9] नागस्य शुल्वस्य च[10] पलं तथा ।
ध्मातं यदवशिष्टं[11] तत् तपनीयनिभं भवेत् ॥ ६३ ॥

लाङ्गली चित्रकं शिग्रुर्निर्गुण्डी करवीरकम् ।
स्नुह्यर्कक्षीरचिञ्चाम्ल वज्रकन्दसमन्विताम् ।
महिषीक्षीरसंयुक्तां सुरां देवि प्रकल्पयेत्[12] ॥ ६४ ॥

स्नुह्यर्कक्षीरलवणैः शुल्वपत्राणि लेपयेत् ।
सुरायां प्रथमोक्तायां दिनमेकन्तु पाचयेत् ॥ ६५ ॥

---

(1) तापयेद यतक्तृत्स तत्, a variant in K, which is incorrect. (2) K reads रत (3) K reads हारिद्रे. (4) D reads दद्यान्निषेचन (5) *D reads* रव (6) *K reads* घोषाकृष्ट (7) *K reads* यन्त्रकारस्य, which has no clear sense (8) D reads कर्माक्रमात्, which is not correct (9) D has त्रिपञ्चकम् (10) D reads पञ्चैव च, which is incorrect (11) D reads यदावशिष्ट K reads यद्यवशिष्ट *which seems to be incorrect* (12) *This sloka is not found in D*

प्राग्वल्लिप्तान्निवर्णानि[1] सुराया सेचयेन्मुहु[2] ।
आवर्त्तितानि बहुधा[3] कुर्य्यात् कुक्कुवराटकैः[4] ॥ ६६ ॥
सर्ज्जिका[5]सिन्धुदत्तैव वपेत् कर्म्मसु[6] योजयेत् ॥ ६७ ॥
रसकस्य पलैकं तु[7] हेममाक्षिकसंयुतम् ।
सैन्धवस्य पलार्द्धं तु मातुलुङ्गाम्ल[8]संयुतम् ॥ ६८ ॥
पाचनं कारयेत् पश्चात्[9] प्रातं[10] कुङ्कुमसन्निभम् ।
इन्द्रगोपसमं[11] कल्कं पुटयोगेन जारयेत्[12] ॥ ६९ ॥
तत् कल्कं मधुसंयुक्तं शर्कराटङ्कणान्वितम्[13] ।
एकीकृत्याथ संमर्द्य[14] गव्यक्षीरेण[15] पाचयेत् ॥ ७० ॥
प्रागेव शोधितं शुल्वं रसकल्केन[16] रञ्जयेत् ।
रञ्जयेत् त्रीणि वाराणि जायते हेम शोभनम् ॥ ७१ ॥
भावयेन्मुनिपुष्पाणि करवीरं मनःशिलाम्[17] ।

---

(1) प्रग्विशिष्टानि वर्णानि, a variant in D (2) D reads सेचम सुह, which is not grammatical (3) प्रावर्तितानिप्रिलतुर्यांमां, an incorrect variant in D (4) कुर्यात् कुधराटकै, an incomplete charana in D (5) D reads सार्पिका which seems to be an error of the scribe (6) D reads कर्म च, which is not grammatical (7) D reads फलैक तु, which is incorrect (8) K reads मातुलिङ्गाम्ल. (9) K has only कथयेत् पश्चात् (10) K reads सुत, which has no sense (11) K reads इ द्रगोपसमा, which is incorrect (12) K reads जायते (13) D reads erroneously शर्कराटङ्कणान्विताम् (14) एकीकृत्वा सुत मर्द्यं, an incorrect variant in D (15) D has गवाक्षीरेण, which is incorrect (16) D reads रजकल्केन, which is incorrect. (17) करवीरमन शिला, a variant in D

तत्पूर्व्व रञ्जित[1] शुल्व शिलया च तथा युतम् ।
अन्धमूषागत[2] ध्मात जायते हेम शोभनम् ॥ ७२ ॥
तेनैव रसकल्केन तारपिष्टि तु कारयेत् ।
सेचयेत् काङ्गुणीतैले तद्दिव्य[3] कनक भवेत् ॥ ७३ ॥
अर्ज्जुनी लाङ्गली पद्मचारिणी[4] शक्रवारुणी[5] ।
सुवर्णा[6] चौषधीभिश्च गैरिकेण तु पार्व्वति ।
विलिप्त शुल्वपत्र तु निषिक्त कनक भवेत् ॥ ७४ ॥
मयूरग्रीवतुत्थञ्च[7] कुङ्कुम रसक तथा ।
बालवत्सपुरीष च विष हालाहल तथा ।
रक्तचित्रकचूर्णञ्च[8] समभागानि कारयेत् ॥ ७५ ॥
मर्द्दयेन्मध्यमाम्लेन छायाशुष्क च कारयेत् ।
मधुना सह सयोज्य[9] नागपत्राणि लेपयेत् ॥ ७६ ॥
मूकमूषागत[10] ध्मात नाग रञ्जयति क्षणात् ॥ ७७ ॥

(1) ततपूर्वरञ्जित a var ant in D (2) D and K read अधमूष गत which is not correct (3) K reads त दिव्य wh ch is not correct (4) D reads लाङ्गली पद्मवारुणी K reads पद्मचाङली wh seems to be incorrect (5) B reads शक्रवाकणि which is incorrect (6) D reads सुरवण wh ch is incorrect K reads सुवर्णे (7) D h तुत्थ च wh ch s incorrect (8) D reads वर्णे तु wh ch seems to be incorrect K has तु instead of च (9) मधुमाक्षिकसयुज्य a var ant in B wh ch has no clear sense मधु सहन कोज्य an incorrect variant in D K reads सयोज्य (10) D and K read मूकमूख गत wh ch is ncorrect

शाकपत्र[1]रसेनैव सप्तवारं निषेचयेत् ।
अष्टाविंशतिकृत्वो वा[2] तैले भूनागसम्भवे ।
तन्नागं[3] जायते दिव्यं देवाभरणभूषणम् ॥ ७८ ॥
अथवा भूलताचूर्णं[4] नागचूर्णं समांशकम् ।
अन्धमूषागतं ध्मातं तैले तप्तं[5] निषेचयेत् ॥ ७९ ॥
एवं कृते सप्तवारं भवेत् षोड़शवर्णकम् ॥ ८० ॥
बालवत्स[6]पुरीषं च लाक्षागैरिकचन्दनम् ।
हंसपादाख्यदरदं[7] विल्वमज्जा गुड़स्तथा ॥ ८१ ॥
राजावर्त्तं च कङ्कुष्ठं शाक[8]पल्लववारिणा ।
भुजङ्गं कनकं कुर्याच्छतवारं निषेचनात्[9] ॥ ८२ ॥
मञ्जिष्ठा रजनीद्वन्द्वं कांची कनकमाक्षिकम्[10] ।
कौसुम्भं विषसिन्धूत्थं[11] दरदं रक्तचन्दनम् ॥ ८३ ॥
शाकपल्लवपालाश-कुसुमैः सह संयुतम् ।
सेचनाच्छतवारेण[12] नागं रञ्जयति प्रिये ॥ ८४ ॥

---

(1) D and K read चशोकपत्र (2) K reads वै. (3) B and K have त नाग, which is grammatically incorrect (4) B reads भूलताचूर्णे, which is incorrect (5) B reads तैलतप्त D reads तैले तप्त K reads चन्धमूषागत तैले तप्त तप्तं (6) D reads erroneously बालवैत्र (7) हंसपादाख्यदरद, a variant in D (8) B reads शोक, which seems to be incorrect. (9) D has शतवाराणि शिंचयेत् K has शतवाराणि सेचयेत् Both the readings are incorrect (10) कांचि वसुहकमाक्षिकम्, a variant in D K has only कांचिकं (11) B has सिंधुत्थ, which is incorrect. (12) This charaṇa is wanting in K.

काङ्कुष्ठं गन्धपाषाणं[1] रजनीद्वितयं तथा ।
भावयेत् सप्तवारांश्च चामीकररसेन तु[2] ॥ ८५ ॥
निषिक्तं शिग्रुपातैले[3] सप्तधा प्रतिवापितम्[4] ।
नागं रञ्जति च[5] क्षिप्रं रञ्जितं चाक्षयं भवेत् ॥ ८६ ॥
विद्रुमं दरदं तीक्ष्णम् घनेन[6] प्रतिवापितम् ।
मञ्जिष्ठाकिंशुकरसे शाके चैव निषेचयेत्[7] ॥ ८७ ॥
प्रतिवापनिषिक्तश्च[8] क्रमेणानेन रञ्जितः[9] ।
भुजगो[10] हेमतां याति नात्र कार्या विचारणा[11] ॥ ८८ ॥
उक्तं हेमदलं[12] देवि वरं तारदलं[13] शृणु ॥ ८९ ॥
श्वेताभ्रं काञ्जिके स्विन्नं[14] त्रिवारं पुटितं ततः ।
खल्पटङ्कणवङ्गं च शुद्धशुल्वे तु वापयेत्[15] ॥ ९० ॥

---

(1) B and K have गन्धपाषाण (2) K reads शाकवृक्षरसेन तु (3) D reads तैले. (4) D reads erroneously प्रतिवापिता (5) नाग रञ्जयते is the reading in B. नाग रञ्जति is the reading in D This hemistich and the next one are not found in K (6) D reads घनेन (7) K reads erroneously निषेचयेत्. (8) D reads निषिक्त च K has विद्रुम before प्रतिवापनिषिक्त च, which is incorrect. (9) क्रमेणानेन रञ्जयेत्, a variant in D (10) K reads भुजगो (11) K reads विचारणात्, which is incorrect (12) D has सिक्त हेमदले K has रक्तहेमदल Both सिक्त and रक्त are absurd (13) D reads सित तारदल, which is not correct (14) B has स्विन्नं काञ्जिके स्विन्न is the variant in D (15) D reads पङ्कदलेन, K reads वापयेत्

पञ्चमांशेन मिश्रं तत्[1] तारं ताले च वेधयेत्[2] ।
तत्ताल[3] मेलयेत्तारे द्रुतं सिक्तेन[4] वेधयेत् ॥ ८१ ॥
रससैन्धवमेकैकं तिलसर्ज्जी[5]द्वयं द्वयम् ।
टङ्कैकं कनकरसे[6] मर्दयेद्दिवसत्रयम् ॥ ८२ ॥
तेन लिप्तं ताम्रपत्रं[7] धमेदावर्त्तितं[8] पुनः ।
इङ्गुद सतालमूल[9] दध्यम्लेन तु पेषयेत् ॥ ८३ ॥
तन्मध्ये ढालयेच्छुल्वं सप्तवारं[10] दलं भवेत् ।
तृतीयांशेन वोजस्य मेलयेत् परमेश्वरि[11] ॥ ८४ ॥
लाङ्गली चित्रको दन्ती ह्ययश्चोत्तरवारुणी[12] ।
गोधावती वज्रवल्ली[13] श्वेतार्कः शक्रवारुणी[14] ॥ ८५ ॥

---

(1) पञ्चमांशे धन तारं, a variant in D. K has only पञ्चमांशेन धन (2) तारबद्ध तु वेधयेत्, a variant in B तार ताल च वम्बयेत् a variant in D. K has तार बद्ध च वेधयेत्, (3) B has तद्दले. D has तत्तार (4) B reads द्रुता सिक्तेन D reads द्रुत सिक्तेन Both are incorrect (5) B reads सिवासर्जि (6) D reads कनक रसे, which is incorrect (7) B has ताम्र पत्रं D has ताम्रपात्र Both are incorrect. (8) D reads धमेद्यावित्तिता, which has no clear sense (9) इङ्गदीमूलतालमूल, a variant in B. इङ्गदीसतालमूल, a variant in D इंगुदिसतालमूल a variant in K. (10) K reads शतवार (11) D has only परमेश्वरि out of this hemistich (12) D reads इह्युत्तरवारुणी, which is incorrect (13) B reads गोधापत्री, which is not correct D has गन्धवधवल्ली च , K has गोधावर्तो वल्ली Both are incorrect and incomplete. (14) B reads शतवारुणी D reads श्वेतार्क, which is incorrect.

विष्णुक्रान्ताश्वगन्धा च[1] शिग्रुपञ्चाङ्गुली तथा ।
पुनर्नवा ह्यपामार्ग इङ्गुदी[2] चक्रमर्दकः ॥ ८६ ॥
गुडची चैव हिस्रा च[3] एकद्वित्रिचतुर्थकः[4] ।
महिषीक्षीरसन्धानात्[5] समाहादुपरि प्रिये[6] ।
निषेके क्रियमाणे तु[7] जायते शुल्वशोधनम्[8] ॥ ८७ ॥
तार[9]षोडशभागेन शुल्वपत्राणि लेपयेत् ।
स्थापयित्वान्धमूषायां[10] त्रिधा चावर्तयेत् पुनः[11] ॥ ८८ ॥
शुक्लवर्गस्त्रिधा चारं[12] गङ्गसैन्धवसञ्ज्ञिकाः ।
दन्ताः कपर्दा कम्बुच[13] शुक्तयः शुल्ववापना[14] ॥ ८९ ॥

---

(1) विष्णुक्रान्ता चाश्वगन्धा, a variant in B विष्णुक्रान्ता च गन्धा च a variant in D (2) D reads शिरु च, which is incorrect (3) गुडूची च वधहिंसा च, a variant in D (4) B reads चतुर्थया (5) D reads सधाता which is incorrect. (6) D has समाहात् परियोजयेत् K has समाहादुपरी योजयेत् (7) क्रियमाणे जायते तत्, a variant in D. निषेके क्रयमाणे तु a variant in K. Both the readings are incorrect. (8) D reads शुल्व शोधन परम् which mars the metre (9) B reads तारं D reads स तु K wants this term (10) स्थापयित्वा त्रिधा यावर्त्, a variant in D K reads स्थापयीत्वांधमूखायां, which is incorrect (11) D has तावद्वन्धन तत् पुन, which is incorrect K has त्रिधा सवर्तयेत् पुन (12) शुक्लवर्गसुधाचार, a variant in B शुल्व वह त्रिधा चौर, a variant in D शुक्लवर्गत्रिधाचार, a variant in K. (13) B reads कम्बुय D reads दन्ता कापर्दि कम्बु च. K reads कपर्दि (14) B has शुल्वस्य शुल्वदापन D has शुक्ल य शुल्वपावनम K has only शुल्ववापन

पादमेतत्सुरासेके[1]र्जायते नखपाण्डुरम् ॥ १०० ॥
चयोऽयस्कान्तभागा:[2] स्युरारतारद्वयं तथा ।
वङ्गस्य[3] दश भागा: स्युस्तारवेधेन[4] वेधयेत् ॥ १०१ ॥
आरस्य द्विगुणं तारं तारात् कान्तं चतुर्गुणम् ।
कान्तादष्टगुणं[5] वङ्गं तारवेधेन वेधयेत्[6] ॥ १०२ ॥
तालं सूतं समं कृत्वा वज्रीचोरेण मर्दितम् ।
पुटं दत्त्वा तु यन्त्रेण सत्त्वं पतति शोभनम् ॥ १०३ ॥
वङ्गमावर्त्य देवेशि वज्रीक्षीरेण[7] पेषयेत् ।
एकविंशतिवाराणि वङ्गशोधनमुत्तमम् ॥ १०४ ॥
तद्वङ्गं जारयेत् सूतं[8] समं वा[9] द्विगुणादिकम् ॥ १०५ ॥
भल्लातराजिकातैल[10]-शङ्खचूर्णविड़ेन च[11] ।
नागवल्ली भवेत्तेन समं वङ्गेन सारणात्[12] ॥ १०६ ॥
क्षारोदकनिषेकाच्च[13] तद्वीजमनेकधा[14] ।

---

(1) यदातमसुरां सेके, a variant in B पादमेनू यसेकेक, a variant in D पादमेतत्सुराकेकं, a variant in K. (2) D reads चयोकान्तस्य भागा स्यात्, *which is incorrect. K reads चयो भाक्तमागा स्यु* (3) *B reads वङ्गस्य,* (4) K reads तारवधेन (5) D has कान्ताद्दुगुण (6) B has तारं वेधेन वेधयेत् D has तारवधीन वेधयेत् K has तार वधेन वेधयेत्. (7) K reads चक्रंचोरेण. (8) B reads जार्यते सूते, which is incorrect D reads जायते सूतं, which is also incorrect (9) D and K read सम्-*सम* (10) *D has भल्लातराजितैलं, an incomplete chtracs* K has भल्लात राजिकातैल (11) B reads विड़ानि, D reads विड़चनम् (12) D and K read मारयेत् (13) K has चोरोदकनिषेकाच wh ch seems to be incorrect (14) वढचिवरेकव, a variant in D, wh ch is senseless

तमुपायं प्रवक्ष्यामि मार्दवं येन जायते ॥ १०७ ॥
घृतं दधि पयः[1] क्षौद्रं बिल्वजम्बीरकद्रवैः[2] ।
गुडस्तिलसमायुक्तो[3] निषेकात्[4] मृदुकारकः[5] ॥ १०८ ॥
गजदन्ता हयनखा[6] मेषशृङ्गं च सैरिभम्[7] ।
कम्बु[8]निर्यासयुक्तं सप्तवारं निषेचयेत्[9] ॥ १०९ ॥
सहस्रधा विस्फुटितं दलं भजति[10] मार्दवम् ॥ ११० ॥
ज्योतिष्मतीकुसुमभानां[11] तैले कारञ्जकेऽपि वा[12] ।
निषेकं सहते[13]ऽत्यर्थं कनकस्य विचक्षणैः ॥ १११ ॥
आवर्त्यमानं तारे च[14] यदि तन्नैव[15] निर्मलम् ।
काचटङ्कणयोगेन क्षिप्रं निर्मलतां व्रजेत् ॥ ११२ ॥
मधुक[16]मधुमेषाज्य सौराष्ट्रीगुडसैन्धवैः[17] ।

---

(1) B reads घृतदधिमधु (2) किणजम्बीरकदलि, a variant in B (3) गुडतैलसमायुक्त, an incorrect variant in D (4) D and K read चापयेत् (5) D has मृदुकारकम् K has मृदुकारके (6) B reads हयनखो (7) मङ्ग चैव सैन्धव an incomplete charana in D मेषोष्ट्र च सैंधव, a variant in K (8) D and K read कङ्कु which seems to be incorrect (9) D reads सप्तवाराणि सेचयत् (10) D has सहस्रधा वस्फटिते दले भवति K has सहस्रधा च स्फुटते दल भवति (11) ज्योतिर्मत्सुमानां, an incomplete charana in B. (12) कारञ्जिकेऽपि च a reading in D (13) K reads सास्यते. (14) B reads तारेण K reads ततारे (15) D reads त मैव which is incorrect (16) B D and K read मधुक, which is not accurate (17) D reads गुडमैन्धव

शुक्तिकम्बुखुरावापं[1] चन्द्रार्कं मृदु जायते ॥ ११३ ॥
मधुतैलघृतैश्चैव[2] वत्समूत्रे निषेचनात्[3] ।
जायते खरसत्त्वानां दलानामपि मार्दवम् ॥ ११४ ॥
चिञ्चारसेन सामुद्रैः क्षीरे चार्कस्य[4] वह्निना ।
विशुद्धं जायते तारं गङ्गकुन्देन्दुसन्निभम् ॥ ११५ ॥
यदि तन्निर्मलं[5] नैव तदा[6] तद्वत् पुनः पचेत् ।
विधिरेष[7] समाख्यातस्तारकर्म्मणि पूजितः ॥ ११६ ॥
कङ्गुणी[8]तैलमञ्जिष्ठा-हरिद्राद्ययकुङ्कुमम् ।
निषेकात् कुरुते हेम बालार्कसदृशप्रभम् ॥ ११७ ॥
शुल्वार्द्धं गन्धकं दत्त्वा तदर्द्धं मृतसूतकम्[9] ।
चाङ्गेरी[10]स्वरसेनैव मर्द्दयेद्वासरत्रयम् ॥ ११८ ॥
मृतं[11] चित्ररसेनैव लेपयेद्धेम पाण्डुरम् ।
पक्त्वा[12] पञ्चमृदा देवि हेमोत्कर्षणमुत्तमम् ॥ ११९ ॥

---

(1) सिक्तमश्वमखुरावाप, a variant in D. सुक्तिकचुखुरावाप, a variant in K. (2) मधु तैल घृत चैव, a variant in D मधुतैलघृत चैव, a variant in K (3) वत्स्याभिय निषेचयेत्, a variant in B वत्समूत्राणि सेचनात्, a variant in D Both the variants have no clear sense (4) D reads चौर वार्कस, wherein the first term is incorrect. (5) B and D read स निर्मल which is incorrect (6) D reads तत्र (7) D reads erroneously विधिरेषा K reads विधिरेव. (8) K has कङ्गुणि (9) B has मृतपारद which seems to be incorrect (10) B reads शाङ्करी, which appears to be incorrect (11) D reads प्रवित which mars the metre (12) D and K read क्वथि

हेम शुल्व तथा तीक्ष्ण समभागानि कारयेत् ।
अन्धमूषागतं[1] ध्मातं खोटो भवति तत्क्षणात् ॥ १२० ॥
खोटस्य भागमेकं तु रसहेमसमन्वितम् ।
पाचयेदनुजाम्लेन[2] यावत् कुङ्कुमसन्निभम् ॥ १२१ ॥
शताशेन तु तेनैव वेधयेद्धेम पाण्डुरम्[3] ।
जायते कनकं दिव्यं द्विवर्णोत्कर्षणं[4] भवेत् ॥ १२२ ॥
यावच्छुद्धं भवेत्तावत् पुटेल्लवणभस्मना[5] ।
रक्ततैले[6] निषेकाच्च जायते हेम शोभनम् ॥ १२३ ॥
मर्दितं कटुतैलेन[7] स्वर्णगैरिकगन्धकम् ।
अथवा मातुलुङ्गाम्ले[8] राजावर्त्तकमाक्षिकम् ॥ १२४ ॥
अथवा विट् कपोतस्य[9] राजावर्त्तकसैन्धवम् ।
पुटनाच्छ्वेतकनकं[10] कुरुते[11] कुङ्कुमप्रभम् ॥ १२५ ॥
राजावर्त्तस्य चूर्णं तु शिरीषकुसुमद्रवे[12] ।

---

(1) D and K read च धमूखागत which is not correct (2) पाचये दनुजाम्लेन a variant in D [दनुज may mean मनुज] (3) वेधयत् पत्रपाण्डुरम् a variant in D (4) This charaṇa and the next three are not found in D K reads द्विगुणोत्कर्षण (5) B reads भवता which is incorrect (6) K reads रक्त तैले (7) सप्त दुतैलेन सिक्त, a variant in D, which is senseless (8) K reads मातुलिङ्गाम्ले (9) D has विट्मात्रस्य (10) K has पु त श्वेतकनक which is incomplete as well as incorrect (11) K reads कायते which is not proper (12) शिरीषकुसुमोदके an incorrect variant in K

भावितं बहुश. चिमसप्तधीत्यंशेन[1] वर्णद. ॥ १२६ ॥
शतश: कङ्गुपीतैले ताम्रं ह्वेत्वा समं द्रुतम्[2] ।
माचिकेन क्षतावापं शतांशेन तु वर्णकृत्[3] ॥ १२७ ॥
कार्पासवीजदरद[4] तुत्थसैन्धवगैरिकै:[5] ।
पवालक्तक[6]मञ्जिष्ठा-रक्तचन्दनविद्रुमै:[7] ॥ १२८ ॥
गुडभल्लातकस्नेह[8] वत्सविष्ठेष्टकायुतै.[9] ।
आवापाज्जायते श्वेतं[10] कनकं रविसन्निभम्[11] ॥ १२९ ॥
रक्ताष्टकं त्रयो भागा[12] त्रयो भागा. समुद्रजम्[13] ।
सितार्कपत्रतोयेन[14] पुटो वर्णप्रदो भवेत्[15] ॥ १३० ॥

---

(1) B reads चिप्रसप्तधीत्यंशेन D reads चिप्तसप्तधीत्यशात् K reads चीप्र सप्तधीत्यशात्, which is incorrect. (2) तानह्वेत्वासमद्रुत a variant in B ताम्रे ह्वेत्वा रसे घृत, a variant in D, which is not correct (3) D reads the whole hemistich thus माचिकेन शतांशेन तुत्थवापनद्रवेत्, which is partly incorrect K wants क्षता। (4) B and D read कार्पासवीज दरद. (5) D reads तुत्थसैन्धगैरिक, which is incorrect. (6) D reads पवकन्दैन K reads पवालजक (7) D and K read मिन्दिते instead of विद्रुमै. (8) गुड भल्लातकस्नेह a variant in D (9) चमविष्टाष्टकायुतै, a variant in D. वत्सष्टेष्टकायुतै, an incomplete variant in K. (10) B reads ईवि D reads श्वेह (11) B has रवि सभम, D has विद्रुमप्रभम् (12) B has रक्तेष्टक D has काकविट् पराभविट् चैव K reads सरक्ताष्टकत्रयो भागा (13) B has सामद्र। योनयो हित K has सामुद्र योजयेदिच Both the readings are unintelligible (14) सिताकंपत्रतयेन, a variant in D (15) पुटवर्णप्रदापयेत्, an incorrect variant in D

रक्तपीतौ[1] समौ कृत्वा ताभ्यां तुल्यं च[2] माक्षिकम् ।
करञ्जतैलेनालोड्य मूकमूषागतं[3] धमेत् ॥ १३१ ॥
सकृत् पीत[4]दशांशेन दश पीतशतेन च[5] ।
शत पीतसहस्रेण[6] कोटिमर्द्धेन विध्यति[7] ॥ १३२ ॥
शतश किंशुकरसे भावित[8] लवण पुन ।
सटङ्कणपुटेनैव[9] वर्णोत्कर्षप्रद[10] भवेत् ॥ १३३ ॥
लोहचूर्ण[11] त्रयो भागा गैरिकं द्विगुणं तथा[12] ।
मधुकङ्कुसुदाभोभि [13] मूत्रेणापि निषेचयेत्[14] ॥ १३४ ॥
पेषयेत् कोद्रवेणैव[15] गोष्ठमध्ये[16] तु निक्षिपेत् ।

---

(1) D has रक्तपित्तौ (2) D reads तुल्य च which is incorrect (3) B reads चयमूषागतं D and K read मूकमूखागत wherein the middle term is incorrect (4) D reads पाद (5) दद्यात् पीतेन च पृथक् a variant in D (6) शतपीत च सप्तेन a variant in D शतपीतसहस्रैना a variant in K, which is incomplete (7) B reads कोटिमध न विध्यति D reads कोटिमूर्धेन तिष्ठति K reads कोटिमर्ध न तिष्ठति (8) D reads erroneously भवेत्ता (9) सटकण तु पुटनात्, a variant in B (10) D and K read वर्णोत्कर्षप्रद which is not correct (11) *D reads* लोघचूर्ण (12) *गैरिका द्विगुणस्य च a reading in B* गैरिका द्विगुणाय च a reading in D गैरिकं द्विगुणस्य च a reading in K All are inaccurate (13) मधुककुसुमायाभि, a variant in B मधुकुन्देन कुन्दाभो a variant in D मधुक टैलक दाशो a variant in K All are partly incorrect (14) B reads च पेषयेत् K reads च वेषयेत् which is incorrect (15) पेषयेन्द्रवणैव a variant in D पेषेद्रत्नद्रवेनैव, a variant in K (16) D reads गोष्पमध्य

अशीत्यंशेन तदिदं[1] वापाद्वर्णप्रदं भवेत् ॥ १३५ ॥
शुल्वातिरिक्तं कनकं[2] पुटयेदन्धमूषया[3] ।
सामुद्रधातुतोयेन निषेकः शस्यते तदा[4] ॥ १३६ ॥
सामुद्रगैरिकालिप्तं[5] द्रावितं[6] मृदुतां व्रजेत् ।
गोशकृद्भस्मलिप्तं तत्[7] समभागं प्रलेपयेत् ॥ १३७ ॥
शुल्वातिरिक्तं कनकं[8] पुटं निर्मलतां व्रजेत् ॥ १३८ ॥
नागास्थिभस्मकल्केन मूषा लिप्ता विचक्षणः ।
निक्षिपेदन्धमूषायां[9] नित्यं हेमदलं भवेत् ॥ १३९ ॥
ततस्तन्मृदुभिर्घोटैः[10] सम्प्रसार्य्य विचक्षणः ।
तप्ततप्तं[11] निषेक्तव्यं यावत्तन्मृदुतां व्रजेत् ॥ १४० ॥
सामुद्र[12]धातुकल्केन लेपयित्वा विचक्षणः ।
कृत्वा पलाशपत्रे[13] तु तद्दहेन्मृदुवह्निना[14] ॥ १४१ ॥

---

(1) D reads साविद K reads सदीद Both are incorrect (2) शुल्वातिरिक्तकनक a reading in D शुल्वाति नक्त कनक, an incorrect reading in K (3) पुटे देयान्धमूषया a variant in D K reads मूखया, which is incorrect (4) D has an incomplete reading—रबीक शस्यते दा (5) समुद्र गैरिकालिप्त, a variant in D सामुद्र गैरिक लिप्त a variant in K. (6) D reads erroneously द्रावयित्व (7) D reads गोशकृद्भस्मगलित. K reads लिप्तं च (8) D reads शुर्णके, which is senseless (9) वापयद्धमूषायां a variant in B * (10) D and K read मृदुभिर्घटिकै सम्यक (11) B reads तप्त तप्त This hemistich and the next one are not found in D (12) K reads सामुद्र (13) D reads पक्वपत्रे K reads पान्नागपत्रे (14) D has तद्देत दद्दवह्निना which is incorrect

तावत् पचेत् पचेद्धीमान्[1] यावन्निर्मलतां व्रजेत् ।
ततस्तच्छीतले[2] कृत्वा तोये निर्वापयेत्ततः ॥ १४२ ॥
[तावदेव[3] विधिः कार्य्यो यावद्वर्णः समागतः ॥ १४३ ॥
ततस्तत्तापयेद्भूयो गोमूत्रचूर्णसंयुतम् ।
गतं तपनतस्तत्र लवणे प्रक्षिपेद्बुधः ॥ १४४ ॥
प्रकृष्टं तु ततो हेम पचेल्लवणगैरिकैः ।
कर्षकेण तु संशोध्य भूयो भूयो विचक्षणः ॥ १४५ ॥
लेपयेत् पुटयेच्चैव वर्णसंजननाय च ।
तारारिष्टं तु देवेशि रक्ततैलेन पाचयेत् ॥ १४६ ॥
निषेचयेच्च शतशो दलं रज्यति रञ्जितम् ॥ १४७ ॥
रसोपरसवर्गं तु निर्वहेन्नागवङ्गयोः ।
नागवङ्गौ पुनः शुल्बे शुल्बं तारे तु निर्वहेत् ॥ १४८ ॥
तारं निषिक्तं देवेशि रक्ततैले पुनः पुनः ।
जायते हेम कल्याणं सर्व्वदोषविवर्ज्जितम् ॥ १४९ ॥
हेमार्द्धेन समायुक्तं रसोच्छिष्टं प्रशस्यते ।
जायते कनकं दिव्यं मातृकासमसुत्तमम् ॥ १५० ॥
वङ्गाभ्रं सितताप्यं वा शैलं वा वापयेत् सिते ।
तद्धि तारे दशांशेन वर्णोत्कर्षप्रदं भवेत् ॥ १५१ ॥
षट्नवतिरंशास्तु ताराटिस्य पार्व्वति ।

(1) तावद्विषयतो विद्यात्, a variant in D तावद्विषये विद्यात् an incomplete variant in K (2) ततश्च्छीतलं, a reading in K (3) The portion within brackets (143—152) is found only in B

एकैको रसहेमांशः शतवेध इति स्मृतः ॥ १५२ ॥]
अनेन क्रमयोगेण सहस्रांशेन वेधकः[1] ॥ १५३ ॥
मूषां[2] तु गोस्तनीं कृत्वा दलपूर्णां तथा दृढाम्[3] ।
धमेद्दलं निर्मलं तत्[4] घृतमुन्मीलितं यदा ॥ १५४ ॥
क्रामणेन समायुक्तं रसं दत्त्वा तु वेधयेत् ।
दलपत्रं रसालिप्तं ताम्रपात्रान्तरे[5] स्थितम् ॥ १५५ ॥
उपरिष्टान्मृदा लिप्तं दत्त्वा मृद्वग्निमेव च ।
बीजसंयुक्तमावर्त्य स्थापयेन्मतिमान् सदा ॥ १५६ ॥
टङ्कणं तिलचूर्णं च शीतले तु निवापयेत्[6] ।
रससिद्धं तु[7] कनकं यत्नेन स्थापयेद्भुवि ।
उद्धृत्य पुनरुद्घाट्य[8] विक्रेयं तत् सुरेश्वरि ॥ १५७ ॥
पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि रसवेधो[9] यथा भवेत् ॥ १५८ ॥
तिलसर्षपचूर्णस्य द्वे पले च प्रदापयेत्[10] ।
द्वे पले च हरिद्राया एकत्रैव तु मर्दयेत्[11] ॥ १५९ ॥

(1) B has सहस्रांशादिवेधक. D has सहस्रांशेन विधायक, which is incorrect (2) D and K read मूखां, which is incorrect. (3) दल पूर्णं तथा दृढ, an incorrect variant in D. (4) D and K read च. (5) B reads ताम्र पात्रान्तरे. K reads ताम्रपत्रान्तरे, which is incorrect. (6) D reads शीतलेन तु वेधयेत् K reads शितलेन निवापयेत्, which is partly incorrect (7) D reads रसे सिद्धे तु, which is incorrect K reads रस सिद्ध तु (8) D reads पुनरुद्यम, which is unintelligible K reads पुन रुद्घाट्य. (9) B reads रसवेधा D and K read रसवेध Both are incorrect. (10) D and K read द्वे पले च हरिद्रया, wherein the last term is incorrect (11) This hemistich is not found in D and K

मर्द्दयेन्मृण्मये पात्रे पलपञ्चक[1]पन्नगम् ।
वापयेत् सिद्धसूतेन[2] शलाका चैव चालयेत्[3] ॥ १६० ॥
पुनश्च वापयेत्तावत्[4] यावत् कठिनतां व्रजेत्[5] ।
सन्नागं जायते दिव्यं जाम्बूनदसमप्रभम्[6] ॥ १६१ ॥
उद्घाटं[7] कथयिष्यामि रसविद्ध च पन्नगम्[8] ॥ १६२ ॥
घोषाकृष्टं तु यत् शुल्वं[9] षोडशांशेन[10] योजयेत् ।
एकीकृत्य[11] समावर्त्त्य छागमूत्रे निषेचयेत् ।
सर्व्वदोषविनिर्म्मुक्तं जायते हेम शोभनम्[12] ॥ १६३ ॥
लोहवेध इति ख्यातो विस्तरेण सुरेश्वरि ॥ १६४ ॥
यथा लोहे तथा देहे कर्त्तव्यः सूतकः सदा ।
समानं कुरुते देवि प्रविशन्[13] देहलोहयोः ॥ १६५ ॥

---

(1) D reads पलं पञ्चक K reads पलं पञ्चक (2) दापयद्रसमूर्छेन, a variant in D K reads बद्धसूतेन (3) D reads शलाकां चालयेत्, which is incorrect (4) B reads यथा D reads पवादापयद्रविड an incomplete variant in D (5) K has the following hemistich after व्रजेत् —संवापयद्रविडं तु यावत् कठिनतां व्रजेत् (6) D reads जम्बूनद समप्रभम् which is not correct (7) उद्घाट is the readings in D (8) D has रससिद्धिं च पावनम् K has रसवेध च पन्नगं (9) D reads शुल्क न् which is incorrect. (10) K reads erroneously षोडशांश (11) D and K read एकीकृत्वा which is grammatically incorrect (12) D has सम शोभनम् which is incorrect (13) D read प्रविशन K reads प्रवदन

पूर्वं लोहे परीक्षेत ततो[1] देहे प्रयोजयेत् ।
तत्समाचक्ष्व देवेशि किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ १६६ ॥

इति श्रीपार्वतीपरमेश्वरसंवादे[2]
रसार्णवे रससंहितायां
लोहवेधो नाम[3]
सप्तदशः पटलः ॥ १७ ॥

---

(1) D reads erroneously यतो (2) B wants this line (3) D and K have लोहविधानो नाम This is not correct, as we see in the beginning of the next पटल लोहवेध &c and not लोहविधान

षष्टादश. पटल. ।

श्रीदेव्युवाच ।

लोहवेधास्त्वया देव यदर्थमुपवर्णिता.[1] ।
त देहवेधमाचक्ष्व येन स्यात् खेचरी गति [2] ॥ १

श्रीभैरव उवाच ।

प्रथम शोधयेद्देह पश्चात् कल्प समाचरेत् ।
अन्यथा न[3] भवेत् सिद्धि रसे चैव रसायने ॥ २
प्रात प्रात पिबेदादौ त्रिदिन घृतसैन्धवम्[4] ।
केतक्या[*] स्तनज[5] क्वाथ तदनु[6] त्रिदिनं पिबेत् ॥
विधिना स्वेदन कृत्वा सयवचारशर्करम्[7] ।
त्र्यह पिबेद्दशक्वाथ[8] सदेवासुरवन्दिते[9] ॥ ४ ॥
क्वाथ[10] कटुकरोहिण्या सम्यक् जाते विरेचने[11]
त्रिदिन यावकान्न च[12] भुञ्जीत घृतसयुतम् ॥ ५ ॥

---

(1) लोहवेधास्त्वया देवि यदर्थमुपवर्णित an incorrect variant in D (2) D reads खेचरा गति which is incorrect (3) D and K read नान्यथा तु (4) D reads घृतसैन्धव which is incorrect (5) B has केतक्तिस्तनद्वे D has केतक्यास्तनज K has केतक्यास्तनज (6) B reads तदानु D reads तद्दिने (7) D reads शर्कराम् which is incorrect. (8) D has पिबेद्दतिक which is incorrect K has दशक्वाथ (9) सर्वे-षासुरवन्दिते a variant in B सुरदैवासुरवन्दित a variant in D (10) K reads क्वाथ (11) B reads विरेचन (12) B has दिन यावकान्न द

पलाशबीजजम्बुघ्न-गुड़मोदकभक्षणात् ।
कीटस्य पातनं कुर्य्यादथ काकेष्टवारिणा[1] ॥ ६ ॥
वचामरिचसिन्धूत्थ-रजनीकणनागरात्[2] ।
धात्रीगुड़विड़ङ्गाच्च परामं दिवसत्रयम् ॥ ७ ॥
एवं संशोध्य शाल्यन्नं[3] क्षीरमुद्गाम्बुयावकैः[4] ।
ततो जातबलो[5] भूत्वा चरेद्रासायनं विधिम्[6] ॥ ८ ॥
धात्रीरसघृतक्षौद्रैः क्षीरैः सुरतरुद्रवैः[7] ।
तैलं[8] निर्मथ्य देवेशि द्विचतुःषट्पलान्वितम्[9] ॥ ९ ॥
लघुमध्योत्तमैर्मानैः त्रिमासं प्रत्यहं[10] पिबेत् ।
पारोटं[11] भक्षयेत् पश्चात् जीर्णे च तदनन्तरम् ॥ १० ॥
वेधीकृत्य ततो देहं[12] ततो भक्ष्यं तु वर्द्धयेत्[13] ॥ ११ ॥

(1) This śloka is found in B only (2) D has भचच दाणनागरं. K has only त नागरात्. (3) K reads शाल्यन्न, which is incorrect. (4) क्षीरमुद्गापायकै, an incomplete variant in D. (5) जात बलो, a reading in D, which is incorrect K reads बलवलो. (6) चरेन्द्रो रै षायनविधि, an incorrect variant in D रासद्रासायनं विधि, a partly incorrect reading in K (7) D reads सतद्रवे. K reads सुरतद्रवे, which is incorrect and incomplete. (8) B reads तैल, which is incorrect. (9) द्विपतुःपलान्वित in B. द्विपटच पलान्विते in D. Both the readings are incorrect. (10) D reads त्रिमासे प्रत्यह. K reads त्रिमासे पथ्यभुक्, which is absurd. (11) "सुशोधितो रसः सम्यक् पारोट इति कथ्यते ॥"—Vide रस र Chap. XI v. 60 (12) D reads देहे (13) B reads वर्द्धयेत् D reads वेधयेत् K reads वह्न तु भक्षयेत्

शोधितं व्योमताप्याभ्यां[1] पातितं तदनन्तरम्[2] ।
तन्दुलीयकभृङ्गाह्व[3] पेषितं चापितं[4] रसम् ।
चारोटमिति सेवेत[5] प्रथमं देहसिद्धये[6] ॥ १२ ॥
अथवा भस्मतां प्राप्तं[7] षट्वारं[8] कल्कयोगतः ।
यावत् संवत्सरं पूर्णं तावद्दारोटकं भजेत्[9] ॥ १३ ॥
शिलाजतु[10]चौद्रविडङ्गसर्पि[11]
र्लौहाभयापारदताप्यभक्षम्[12] ।
आपूर्यते दुर्बलदेहधातून्[13]
त्रिपक्षरात्रेण यथा शशाङ्कः ॥ १४ ॥

---

(1) B has *शोधितव्योमताप्यां* an incomplete variant D has शोधित व्योमता पाति, which is senseless K has शोधित व्योम ताप्य भि (2) D reads त तदनन्तरम् an incomplete charaṇa (3) तन्दुलक भृङ्गाह्व in D तदुपलभृङ्गाह्व in K Both are incorrect variants (4) शोधित चाहित an incorrect reading in D K wants चापित (5) D reads चारोटमिति सवते wherein the last term is incorrect K reads सेवते (6) D reads देहसौख्ये which is grammatically incorrect K reads erroneously देहसिद्धयेत् (7) B has प्राप्त D has प्रोक्त, which is incorrect (8) B reads षड्वा (9) K reads भवेत् (10) K reads शिलाजत (11) K has विडङ्गसर्पिं D has चौद्रविडङ्ग चौद्रा K has चौद्रचौक्षकर्ष which seems to be partly incorrect (12) *लौहाभयपारदताप्यभक्षा an incorrect variant in D* (13) *आपूर्या दुर्बलदेहे धातून् an incorrect reading in D* आपूर्य दुर्बलदेहधातून् *also an incorrect reading in K*

वक्रकन्यारसचौद्र[1] हिंनिशात्रिफलागुडैः ।
कल्कीकृतं रस[2] व्योम-कान्त[3]मध्वाज्यसंयुतम् ।
भुक्त्वा गच्छेदमरता वेधीकरणमुत्तमम् ॥ १५ ॥
चूर्णमभ्रकसत्त्वस्य कान्तलोहस्य वा ततः ।
तीक्ष्णस्य वा महादेवि त्रिफलाक्वाथभावितम् ॥ १६ ॥
यावदञ्जनसङ्काशं वस्त्रच्छन्नं विशोध्य तत्[4] ।
भृङ्गामलक[5]सारेण हरिद्राया रसेन च ॥ १७ ॥
पुटितं रससयुक्तं[6] मधुघृतसमन्वितम्[7] ।
लोहसंपुटमध्यस्थं मास धान्ये प्रतिष्ठितम् ॥ १८ ॥
घृतेन मधुना लिह्यात् वेधीकरणमुत्तमम् ।
एवं वर्षप्रयोगेण[8] सहस्रायुर्भवेन्नरः ॥ १९ ॥
रससिद्धे[9] पुरा हेम गुञ्जामात्रं दिने दिने ।
भक्षयेद्देहसिद्ध्यर्थं रससिद्धिः प्रजायते ॥ २० ॥
कान्ताभ्रसत्त्व सरस मौपल्याभकजारितम्[10] ।
लिह्यादादौ समध्वाज्य[11] वेधीकरणमुत्तमम् ॥ २१ ॥

---

(1) D has वक्रण्यारि सचौद्र which is incorrect K has an incomplete charana—कण्यासचौद्र (2) D reads कल्कित सरम (3) B reads कांत (4) D reads वस्त्रच्छिन्न विशोधत, which is improper. K reads वस्त्रच्छन्ने विशोधत which is partly incorrect (5) विभागामलक is the reading in D (6) B has कॉचन घृत (7) मधुसमिश्रित तत, a variant in B (8) B reads एव वर्षप्रयोगेन (9) K reads रससिद्धे, which is grammatically incorrect (10) D and K have कांताभ्रकमृत मत्व रसमौपत् प्रयोजितम् Here रसं is m nt oned (11) लिह्यादम समध्वाज्य a var ant i 1 D and K Here रस is repeated

वर्षं वर्षार्द्धमथवा पूर्व्वमेवं[1] तु भक्षयेत् ॥ २२ ॥
वज्रजीर्णो रसो[2] देवि ह्युत्तमः[3] परिकीर्त्तितः ।
मध्यमो हेमजीर्णस्तु तारजीर्णोऽधमः[4] प्रिये ॥ २३ ॥
हेमजीर्णे भस्मसूते[5] रुद्रत्वं भक्षिते[6] व्रजेत् ।
विष्णुत्वं तारजीर्णे तु[7] ब्रह्मत्वं भास्करेण तु ॥ २४ ॥
तीक्ष्णजीर्णे धनाध्यक्षः सूर्यत्वं चपलालये तु[8] ।
वाजरे तु[9] शशाङ्कत्वम् अनलत्वं तु रोहणे[10] ।
सामान्येन तु तीक्ष्णेन शक्रत्वं माप्नुयान्नरः ॥ २५ ॥
एवं यो लोहजीर्णं तु भक्षयेद्भस्मसूतकम्[11] ।
जलेन जलरूपः स्यात्[12] स्थलेन स्थलता व्रजेत् ॥ २६ ॥
तेजोऽधिको तथा तेजः वायोरप्यधिको बली ।
कर्त्ता वर्त्ता स्वयं साक्षात् मायामुपप्रकारकः ॥ २७ ॥

---

(1) B and D read पूर्वमिव. (2) D reads वज्रधाररसो which seems to be incorrect (3) K reads उत्तम (4) B reads erroneously तारजीर्णसम D reads ताराजीर्णोधम. which is also incorrect. (5) हेमजीर्णो भस्मसूतो a variant in D हेमजीर्णो भक्ष्यन्ते a variant in K. (6) D reads भक्षित K reads भक्षितो Both are incorrect (7) B reads तारजीर्णं च D reads विष्णुत्व तारजीर्णे तु, wherein the first term is incorrect (8) B has सूर्यत्व तु चपलालये D has सूर्यत्व च चपलाले K has सूर्यत्व चपलाले (9) D reads वोजरे तु which is incorrect (10) This charana is not found in D K has अनलत्व तु मारोहणे, which seems to be incorrect (11) B reads सूतके, which seems to be incorrect (12) B has जलरूप च D has जलरूपश्च (जलरूप स)

यत्र[1] मूत्रपुरीषं तु साधकस्तु परित्यजेत्[2] ।
पाषाणो मृन्मय तत्र स्पृष्टं भवति काञ्चनम्[3] ॥ २८ ॥
प्रस्वेदस्तस्य[4] गात्रस्य लोहान्यष्टौ च वेधयेत् ।
तत् सर्व्वं कनकं नित्य[5] भक्षिते द्वादशे[6] पले ।
रुद्रतुल्यो महादेवि अजरामरकारिणि[7] ॥ २९ ॥
भस्म सूतं तथा तारं[8] भक्षयेत् षोडशं पलम्[9] ।
अथवा तारजीर्णं तु भक्षयेद्भस्मसूतकम् ।
शुल्वञ्च वङ्गघोषं च[10] तत्स्वेदात् तारतां व्रजेत् ॥ ३० ॥
अथवा[11] तीक्ष्णजीर्णं तु भक्षयेद्भस्मसूतकम् ।
मूत्रेण तस्य स्पृष्ट तु वङ्गं व्रजति[12] तारताम् ॥ ३१ ॥
एकैकेन निषेकेण[13] स्तम्भन नागवङ्गयो.[14] ॥ ३२ ॥
गुञ्जामात्र[15] रसं देवि हेमजीर्णं तु भक्षयेत् ।

---

(1) D and K read यस्य which seems to be incorrect. (2) D has साधकस्य मयोजयेत् (3) This hemistich is not found in K (4) D reads प्रवेपादाङ्ग (5) D reads शीला (6) भक्षिपेद्वादशे a variant in D (7) K reads अजरामरकारय (8) This hemistich is not found in D. (9) B reads षोडशे पले which is grammatically incorrect This hemistich is not found in D (10) This hemistich and the next one are not found in B D reads पस्तीवर्ण वङ्गघोषे K reads पस्तीच (11) D reads अन्यथा (12) B and D read भवति, which is incorrect [व्रजति is the correct reading] (13) D reads विषेकेन K reads विवेकेन Both are incorrect (14) B reads पद्मयो D reads स्तमन (15) B reads गुञ्जातान [मान]

द्विगुणं तारजीर्णस्य रविजीर्णस्य तत्त्रयम्[1] ॥ ३३ ॥
तीक्ष्णाभ्रकान्तमार्पैकं[2] गुञ्जैका द्राविका भवेत्[3] ।
वज्रमेकान्तजीर्णं तु भक्षयेत् सर्पिषान्वितम्[4] ॥ ३४ ॥
नागं वङ्गं रसं भस्म[5] विषोपविषसंयुतम् ।
मात्रायुक्तं तथैव[6] भक्षयेच्च रसायने[7] ॥ ३५ ॥
हेम तारं तथा कान्तं जायतेऽग्निसहं क्रमात् ।
बद्धश्च रसराजोऽयं देहसिद्धिं प्रदापयेत् ॥ ३६ ॥
वज्रायस्कान्तमाक्षीकं वैक्रान्ताभ्रककाञ्चनैः ।
एतैर्जीर्णैर्यथालाभं रसः शस्तो रसायने[illegible] ॥ ३७ ॥
षड्भेदोपरसायैव[9] भक्षणार्थं च वाहयेत्[10] ।
भक्षणात्तीक्ष्णजीर्णस्य[11] पलमेकं तु भक्षयेत्[12] ॥ ३८ ॥
दशवर्षसहस्राणि वज्रकायः स जीवति[13] ॥ ३९ ॥
एवञ्च द्वादशपलं तीक्ष्णजीर्णं तु भक्षयेत् ।

---

(1) B has चतुर्गुणं चतुर्जीर्णस्य, which destroys the metre (2) D has an incomplete charana—तीक्ष्णाभ्रकान्त K has तीक्ष्णाभ्रकान्तमपि (3) B reads द्रवकी D wants this charana K reads द्रावकी, which is not gram correct [illegible] (4) मदैव्य सर्पयोजितम् a variant in D K reads सर्पि योजितम्. (5) D has नागवङ्गरसायोट K has नागं वङ्गं रसं विष (6) शुद्धरुक्म हेमसह is the reading in D, शुद्धरुक्म सह is the reading in K (7) D has क्षयेत् कविरसायने K wants this charana and the next eleven ones (8) The slokes 36th and 37th are not found in D (9) षड्भेदरसायनं चैव, a variant in D. (10) B reads न वाहयेत् D reads भावयेत् (11) भक्षणात्तीक्ष्णजीर्णस्य a variant in D (12) भक्षयेत् अग्निवर्धनम् a variant in D (13) [illegible]

एव जोवेन्महाकल्प[1] प्रलयान्ते शिव व्रजेत् ॥ ४० ॥
भस्मन मुखजीर्णस्य पलैकै लक्षमायुष. ।
द्विपले कोटिरायुष्य त्रिपले ब्रह्मणायुषम्[2] ॥ ४१ ॥
चतु पले वैष्णवायु रुद्रायु पञ्चमे पले ।
षष्ठे पले च सम्प्राप्ते महाकल्प स जीवति[3] ॥ ४२ ॥
भस्मनो हेमजीर्णस्य पलेन ब्राह्ममायुषम्[4] ।
द्विपले वैष्णवायुश्च रुद्रायुस्त्रिपलेन तु[5] ।
चतु पलेन देवेशि शिवत्व प्राप्नुयान्नर[6] ॥ ४३ ॥
हेमजीर्णे भस्मसूते[7] त्रिपले भक्षिते क्रमात्[8] ।
षडशीति[9]सहस्राणि योगिन्यो बलदर्पिता.[10] ।
तस्य तिष्ठन्ति[11] किं कार्य्यं कामरूपी भवेन्नर ॥ ४४ ॥
यद्यद्भावयते रूप तत्तद्रूपधरो[12] भवेत् ।
मिते पलैकादशभि[13] हेमभस्मानि[14] भक्षयेत् ॥ ४५ ॥

---

(1) एव जीव महाकाल a variant in D (2) B reads ब्रह्मणायुत (3) This śloka is not found in D (4) This hemistich is not found in D K reads पल ब्रह्मपलायुत which has no sense (5) K reads erroneously स्त्रीपलन (6) शिवत्व समवाप्नुयात् a variant in D शिवत्वलमवाप्नुयात् a variant in K (7) D reads हेमजीर्ण भस्मसूते which is partly incorrect (8) B reads erroneously त्रिफल त्रिफलेन इति क्रमात् a variant in D (9) षडशीति is the incorrect reading in K (10) D reads बलिदायिने, which is senseless (11) K reads तिष्ठ तिष्ठति which is incorrect (12) D reads तत्तद्भावधरो (13) जीर्णे पलैकान्यभि a variant in B मिते पलैर्वा दशभि a variant in D (14) D reads हेमभस्मभि K reads हेमभस्मादि

शुक्लैकामात्रं देवेशि ज्ञात्वा चाग्निबलं निजम्[1] ।
घृतेन मधुनाच्छाद्य[2] ताम्बूलं कामिनीर्भजेत्[3] ॥ ४६ ॥
एको हि दोषः सूक्ष्मोऽयं भक्षिते भस्मसूतके[4] ।
त्रिसप्ताहं वरारोहे कामान्धो जायते नरः[5] ॥ ४७ ॥
कामिनीनां सहस्रं तु चोभयेद्दिवसान्तरे[6] ।
नारीसङ्गाद्[7]वरारोहे देहे क्राम्यति[8] सूतकः ॥ ४८ ॥
नारीसङ्गे[9] वरारोहे ह्यजीर्णं तस्य जायते ॥ ४९ ॥
मैथुनाच्चलिते शुक्रे[10] त्रिसप्ताहावधि[11] क्रमात् ।
जायते प्राणसन्देह[12]स्तस्मात्तन्मैथुनं त्यजेत्[13] ॥ ५० ॥
युवत्या जल्पनं कार्यं युवत्या चाङ्गमर्दनम्[14] ।
यस्या.[15] स्पर्शनमात्रेण रस क्राम्यति[16] विग्रहे ॥ ५१ ॥
यथा कामोऽप्युदयति[17] सुस्त्रीरूपनिरीक्षणात् ।

---

(1) D has [illegible] which is incorrect (2) D reads [illegible] which is incorrect. (3) *D reads* [illegible] *which is not correct.* (4) [illegible] a variant in D (5) D reads [illegible], which is not accurate (6) K reads [illegible] (7) D reads [illegible] which is incorrect. (8) K reads [illegible] (9) D reads [illegible], which is incorrect (10) D reads [illegible] (11) [illegible], an incorrect variant in D K has [illegible] (12) D reads erroneously [illegible] (13) [illegible], a variant in D [illegible] wherein the first term is incorrect. (14) *D reads* [illegible] K reads [illegible] Both are incorrect. (15) K reads [illegible] (16) K reads [illegible] (17) K has [illegible]

तथा[1] क्राम्यति देवेशि सूतकोऽसौ ततः[2] क्रमात् ॥ ५२ ॥
अश्वत्थपत्रसदृशो[3] भगो यस्याः समः शुभः[4] ।
तादृश्या. सुरतं[5] देवि भाजनं तु रसायने ॥ ५३ ॥
निर्मांसश्चैव दीर्घश्च भगः शुष्कशिरास्तथा ।
सदा दारिद्र्यकर्त्तारं वर्ज्जयेत्तं रसायने[6] ॥ ५४ ॥
अर्घ्येण तर्पयेन्नित्यं[7] मत्स्यमासं निवेदयेत्[8] ।
योगीन्द्रान् योगिनीर्मन्त्रैः[9] पूजयित्वा चमापयेत् ।
ककाराष्टकवर्गैस्तु[10] कट्वम्ललवणं त्यजेत् ॥ ५५ ॥
अभ्रजीर्णपलैकेन[11] व्याधिभिर्नाभिभूयते[12] ।
द्वितीये शुक्रवृद्धिः[13] स्यात् तृतीये बलवान् भवेत् ॥ ५६ ॥
चतुर्थे पलितं हन्ति[14] वलीं जयति पञ्चमे[15] ।
षष्ठे श्रुतिधरो वाग्मी सप्तमे नेत्ररोगजित्[16] ॥ ५७ ॥

---

(1) D reads तत्र (2) D reads सूतके सेवत, which is incorrect. (3) अद्युपत्रश्च यस्य, an absurd variant in D (4) यस्य भोगसम यम, an incorrect variant in D (5) D has ताद्रशांतारसौ K has तादृश्यास्तु रसो Both are unintelligible. (6) This śloka is not found in D (7) प्यादित्यान्पुने नित्य, a variant in D (8) मध्यभार्त न वेदयेत्, a variant in D (9) यामोद्रान्योगिनी मन्व, a variant in D. योगीँद्रा योगिनी मंत्र, a variant in K. Both the readings appear to be incorrect. (10) D has ककाराष्टकवर्गे तु K has ककाराष्टकवर्गे तु (11) पलमात्रप्रयोगेण, a variant in D (12) व्याधिना नाभिभूयते, a partly correct variant in D (13) K reads यकवृद्धि (14) न नाति पलितवान्, an incomplete variant in K (15) वलित जितपञ्चमे, a variant in D. वलिगजितपञ्चमे, a variant in K Both are incorrect (16) नेत्ररोगकृत्, a reading in D.

अष्टमे ताप्यदृष्टि.[1] स्यात् ब्रह्मायुर्ब्रह्मविक्रमः ।
नवपलोपयोगेन[2] सुरमेलापको भवेत् ॥ ५८ ॥
दशपलप्रयोगेण[3] द्वितीय. शङ्करो भवेत् ॥ ५९ ॥
रसवीर्यस्य रक्षार्थं बलिं दद्याद्दिने दिने ।
जपेन्मृत्युञ्जयं मन्त्र रससिद्धि प्रजायते ॥ ६० ॥
समे तु विमले जीर्णे यो रस भक्षयेन्नर.[4] ।
दशवर्षसहस्राणि स जीवेत् परमेश्वरि[5] ॥ ६१ ॥
द्विगुणे विमले जीर्णे दशलक्ष स जीवति ।
त्रिगुणे विमले जीर्णे दशकोटिं च जीवति[6] ॥ ६२ ॥
जीर्णे चतुर्गुणे देवि[7] रस खेचरता नयेत्[8] ।
ततः पञ्चगुणे जीर्णे स्पर्शवेधी[9] महारस ॥ ६३ ॥
यादृश विमले जीर्णे[10] तादृश हेम माक्षिके[11] ।
तत् फलं लभते देवि तस्य वीर्यं स जीवति[12] ॥ ६४ ॥

---

(1) ताप्यदृष्टि., a reading in D (2) नवमे पुनोपयोगेन a variant in D नवमे लोपयोगेन a variant in K (3) D reads दशमे प्रयोगेण, which is incomplete K reads दशाप्लप्रयोगेन which is incorrect. (4) रससंभक्षयेन्नर, a variant in D विमर्श भक्षयेन्नर, a variant in K (5) K reads परमेश्वर (6) This hemistich is not found in D (7) जीर्णेचतुर्गुणे देवि, a variant in D (8) This charaṇa and the next one are not found in D (9) D reads स्पर्शवेधी (10) B reads जीर्णे, which is incorrect D reads यादृशो K reads यादृशे (11) D and K read हेममाक्षिकी (12) This hemistich is not found in D and K

पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि वज्रभस्मरसायनम् ॥ ६५ ॥
प्रथमं जारयेत्[1] सूते गन्धकं सुरवन्दिते[2] ।
दापयेत्रिगुणं तीक्ष्णं समं हेम च सूतके[3] ॥ ६६ ॥
तेनैव हेमजीर्णेन वज्ररत्नं तु[4] लेपयेत् ।
बालवत्सपुरीषेण तद्वज्रं वेष्टयेत्ततः[5] ॥ ६७ ॥
बद्धा पोटलिकां तेन पुटपाकं तु दापयेत् ।
तत्क्षणाज्जायते भस्म शङ्खकुन्देन्दुसन्निभम् ॥ ६८ ॥
तद्वज्रभस्म[6] सुभगे कारयेत् पिष्टिकासमम्[7] ।
तत्सूतगोलकरजो[8] गतदेहं[9] विमर्दयेत् ॥ ६९ ॥
पुनस्तद्गोलकरजो बालवत्सपुरीषकैः ।
मूषालेपं तु तेनैव अर्द्धांशेन[10] तु कारयेत् ॥ ७० ॥
तद्वमेदन्धमूषाया[11] मूर्च्छितं वज्रजारितम्[12] ।
फूत्काराणां सहस्रेण[13] भस्म तज्जायते क्षणात् ॥ ७१ ॥

(1) D reads जायते K reads मारयेत् (2) समगन्ध च दीयते, a variant in D K has an incomplete charana—गन्धते (3) D reads सहस्रे स च सूतकम्, which is incorrect. K reads समस्रेशो च सूतक which is also incorrect. (4) D reads वज्रकं ता तु which is senseless. (5) This hemistich and the next one are not found in D (6) D and K read तद्भस्मवज्र, which is grammatically incorrect (7) D has चर्वयेत् पिष्टिक समम् K has चर्वयेत् पौष्टिकासम (8) तत्सूतगोलक भाग, a variant in B. (9) K reads गतदेहं (10) D reads मृद्वाहेन, which is incorrect B reads अर्धांशेन (11) B reads धमेत्तदन्धमूषायां D has an incomplete charana—धमयेदेध (12) B reads वज्रजारित D reads वज्राजारित Both are incorrect (13) B and D read सहस्रे वै

अर्धार्ध[1] प्राप्यते भस्म गोक्षीरसदृश प्रिये ॥ ७२ ॥
स्नेहे घृत[2] च यत्कल्क कङ्गुणीतैलसयुतम् ।
त्रिसप्ताहाद्दरारोहे कायशुद्धिस्तु[3] जायते ॥ ७३ ॥
तिलमात्र वज्रभस्म हेमभस्म च तत्समम्[4] ।
धमेद्धत्तूर[5]सलिल वलीपलितनाशनम ॥ ७४ ॥
शुद्धहेम पलान्यष्टौ मृत[6]सूतसमायुतम् ।
मर्दयेन्मध्यमाम्लेन गोलको भवति क्षणात् ॥ ७५ ॥
अर्द्ध च प्राप्यते भस्म गोक्षीरसदृश प्रिये[7] ॥ ७६ ॥
मृतवज्रस्य भागैक गोलभागचतुष्टयम्[8] ।
मर्दयेत् तप्तखल्लेन भस्मीभवति सूतक ॥ ७७ ॥
मारयेद्भूधरे यन्त्रे सप्तसकलिकाक्रमात् ।
तद्भस्म तु[9] पुन पश्चात् मध्यमाम्लेन मर्दयेत् ॥ ७८ ॥
पुट दद्यात् प्रयत्नेन पञ्चाधिकशतत्रयम् ।
तद्भस्म जायते देवि[10] सिन्दूरारुणसन्निभम् ॥ ७९ ॥
तद्भस्म पलमात्र तु लिह्यान्मध्वाज्यसयुतम् ।
लिह्यादेव सप्तवार क्षीराहारी जितेन्द्रिय. ॥ ८० ॥

---

(1) D reads अर्द्धार्ध B reads अर्धोर्ध्वं (2) D reads घृत (3) D reads कार्यसिद्धिश्च (4) तत्समांश हेमभस्मक an incorrect variant in D (5) B reads धमेद्धत्तूर (6) D has भूत. K has द्रुत (7) This hemistich is not found in D ; अथ अथ प्रथमतो भस्म गोक्षीरसदृश, a variant in K (8) गोलाभागचतुष्टये a variant in B गोलभागा is the reading in D (9) D reads तद्भस्मना तु which is grammatically incorrect (10) तद्भस्म जायते दिव्य, a variant in D and K

द्वितीये सप्तमे चैव[1] भक्षयेच्च पलद्वयम्[2] ।
अनया क्रमवृद्ध्या तु[3] भक्षयेत् सप्तसप्तकम्[4] ॥ ८१ ॥
तद्वृद्ध्या[5] जायते सिद्धो[6] दिव्यतेजा भवेन्नरः ।
रुद्रायुष भवेत्तस्य[7] खेचरत्व[8] न संशय ॥ ८२ ॥
तस्य मूत्रपुरीषाभ्या लोहान्यष्टौ च काञ्चनम्[9] ॥ ८३ ॥
तद्भस्मपलमेक तु क्रामणेन समन्वितम् ।
द्रव्याद्द्वादशसाहस्र पलमाने भुजङ्गमे ।
जायते कनक दिव्य देवाभरणभूषणम् ॥ ८४ ॥
कान्तचूर्णपलान्यष्टौ पलान्यष्टौ रसस्य च ।
एकीकृत्याथ समर्द्य वीजपूराम्लमर्द्दितम् ।
मर्द्दयेत्तप्तखल्लेन गोलको भवति क्षणात् ॥ ८५ ॥
मृतवज्रस्य भागैक गोलभागचतुष्टयम् ।
एकीकृत्याथ समर्द्य भस्मीभवति सूतकः ॥ ८६ ॥
मारयेद्भूधरे यन्त्रे सप्तसकलिकाक्रमात् ।
तद्भस्मभागमेकन्तु भागैक गन्धकस्य च ।
अन्धमूषागत ध्मात खोटी भवति तत्क्षणात् ॥ ८७ ॥
द्वात्रिंशन्मृतखोटस्य शुद्धहेम्नश्च विंशति ।

---

(1) B reads सप्तके चैव K reads प्रथमेनैव (2) B has भक्षयेत्त यवद्वयम् (3) B reads erroneously अनेन क्रमवृद्ध्या तु D has an absurd variant प्रवया क्रमवध्या च (4) K reads सप्तसायक which is incorrect (5) D and K read वर्द्धते (6) K reads सिद्धि (7) B reads भवतीन (8) K reads चमरत्व (9) The following nineteen hemistichs are not found in D and K

तारं ताम्रं व्योमसत्त्वं कान्तसत्त्वं चतुर्थकम् ।
एकैकं द्वादशांशाः स्युः सर्व्वमेकत्र कारयेत् ॥ ८८ ॥
अन्धमूषागतं ध्मातं खोटो भवति तत्क्षणात् ।
द्राविशग्मिलितः खोटान् सूक्ष्मचूर्णं तु कारयेत् ॥ ८९ ॥
तत् खोटसूक्ष्मचूर्णं तु आरोटरससंयुतम् ।
मर्द्दयेन्मध्यमाम्लेन गोलको भवति क्षणात् ॥ ९० ॥
गोलकस्य पले द्वे च मृतकान्तस्य तत्समम् ।
एकीकृत्याथ समर्द्य मेघनादरसेन च ।
मुनिपुष्परसेनैव दिनमेकं च मर्द्दयेत् ॥ ९१ ॥
गुटिका [1] कारयेद्देवि षष्ट्यधिकशतत्रयम्[2] ॥ ९२ ॥
तत्रैका गुटिका सर्पिस्त्रिफलामधुसंयुताम् ।
भक्षयेद्वर्षमेकं तु ब्रह्मायुर्जायते नरः ॥ ९३ ॥
सर्व्वा मात्रा भक्षयेत् पश्चात् रुद्रायु स भवेन्नरः[3] ॥ ९४ ॥
अथैका धारिता वक्त्रे[4] गुटिकामरसुन्दरि ।
हठाद्रोगाणि कृत्स्नानि[5] पलितानि च नाशयेत् ॥ ९५ ॥
उपचारं प्रवक्ष्यामि वज्रसत्त्वरसायने[6] ॥ ९६ ॥
वज्रबद्धस्तु यो[7] देवि रसोऽयं वज्रता नयेत् ।

---

(1) B reads घुटिका (2) B reads सहस्रकम् (3) This hemistich is not found in D and K (4) घटैक⁴ धारिते वक्त्र an incorrect variant in B This hemistich is not found in K (5) रोगाणि is grammatically incorrect [रोगान् is the correct term] (6) वज्र बन्धरसायन a variant in B वज्र तु सत्वरसायने a variant in D. (7) D reads erroneously वज्रबन्धनया.

तेन मद्यास्तु ये देहास्ते देहा वज्ररूपिणः ॥ ८७ ॥
तिलमात्रं रसं[1] देवि ब्रह्मायुर्दश[2] जीवति ।
यवमात्रं रसं देवि विष्णुकोटिं स जीवति[3] ॥ ८८ ॥
गुञ्जामात्रं तु[4] देवेशि महाकल्पायुषो भवेत् ।
माषमात्रं वरारोहे मम तुल्यगुणो भवेत् ॥ ८९ ॥
मन्त्रहीनेन[5] सुभगे न स गम्यो[6] भविष्यति ।
न सिद्धिसाधनं[7] तस्य जन्मकोटिशतैरपि ॥ १०० ॥
मूढ़चित्तो भ्रमत्येष कुलशासनवर्जितः[8] ॥ १०१ ॥
तस्य विघ्न[9]सहस्राणि कुर्व्वते[10] देवदानवाः ।
देव्यश्चाकाशगामिन्यो भूचर्य्यश्च[11] सुरेश्वरि ॥ १०२ ॥
स्वप्ने तं भजयित्वा तु[12] रेतोरक्तं हरन्ति ताः[13] ।

---

(1) B and D read तिलमात्ररसो. [Here भक्षयित्वा s to be understood]
(2) D reads देश, which is incorrect (3) This hemistich is not found in B and D (4) B reads गुञ्जामात्रेण (5) B reads मन्त्रहीने (6) B reads मश्रिवाज्ञा, which is unintelligible K reads गामगाय. (7) D reads न सिद्धि साधन (8) मूढचित्ता भमन्त्येषा, a partly incorrect variant in D. मूढाचिंता भमन्त्येषु an incorrect variant in K (9) D and K read विद्या, which is incorrect (10) D and K read कुर्वते, which is inc. (11) D reads मूचर्ज्जस, which is not correct (12) स्वप्नं ते य भजयित्वा, a variant in B स्वल भचयित्वा तु, an incomplete variant in D. स्वप्ने तेल चयित्वा तु, a variant in K. (13) B has रसोरक्ते हरति वै, an incorrect variant D has रेतारक्तहरि प्रिये, K has रसोरक्तहर प्रिये. Both are incorrect.

तेनैव रेतोमार्गेण[1] हरन्ते भक्षितं[2] रसम् ॥ १०३ ॥
भास्कराद्या ग्रहा देवि गर्ज्जन्ति निजरूपतः[3] ।
क्षत्रियस्य तु रूपेण देवा वै गर्ज्जयन्ति च[4] ॥ १०४ ॥
पिशाचा वैश्यरूपेण[5] शूद्ररूपेण[6] राक्षसाः ।
अन्ये मानुषरूपेण भजन्ते स्वपनान्तरे[7] ॥ १०५ ॥
अस्थिमांसानि खादन्ति स्वप्नेषु[8] सुरसुन्दरि ।
स्वप्नान्ते प्राप्यते भ्रांतिः[9] प्रायः पश्यति मानवः[10] ।
वज्रभस्म हरन्त्येव[11] स्वप्नान्ते चोभयन्ति च ॥ १०६ ॥
भक्षिते हेमविमले पलायन्ते दिशो दश ।
भूतप्रेतपिशाचाश्च शाकिन्यो गुह्यकादयः[12] ॥ १०७ ।
वज्राणां मारणे ये तु[13] लोहानां वा रसस्य तु[14] ।

---

(1) D reads हेमार्केन, which is absurd (2) B reads रक्षि which is incorrect D and K read रंजित भक्षितो, which is also inco rect (3) गर्जन्तीतीमरूपतः, an incorrect variant in K (4) दे वेवेन भजति, an absurd reading in D देवि कैर्जयन्ति च, an incorrect a incomplete chaন্না in K (5) D and K read विश्वरूपेण, which incorrect (6) D reads शूद्ररूपेण K reads शूद्रारूपेण Both are incorre (7) भुज्यन स्वप्नान्तरे, an incomplete variant in B D reads भजन्तो, whi is incorrect, K reads भुजन्ते, which is also incorrect. (8) B rea स्वप्नैः हि (9) D reads प्राप्यतेन K reads प्राप्य एतेषु (10) पश्यं मानवैः, a variant in D (11, वज्रभक्षोदर तेन, a variant in D and K (12) B reads काकिन्यो K reads किन्नरो (13) B reads मारण वै D reads वज्रिणां मारण तुल्य K reads मरणा तु (14) रसमारणस्य a variant in D, which seems to be incorrect.

वर्ज्जनीया: प्रयत्नेन[1] प्रयुक्तांस्तान् शृणु[2] प्रिये ॥ १०८ ॥
तेषां युक्तिप्रकारास्तु[3] प्रयुक्ता युक्तिदायके.[4] ।
एवं वदन्ति भूताद्या भीषयन्ति स्म तं नरम्[5] ॥ १०९ ॥
रञ्जको रागकारी[6] स्यात् क्रामण: क्रामणे हित:[7] ।
बन्धका दृढकाराश्च[8] तथा पुष्टिकरा: स्मृता:[9] ॥ ११० ॥
शुक्रशोणितविण्मूत्रे विविधेन तु भक्षयेत् ।
कुष्ठव्याधिकर तच्च[10] नागवङ्गकलङ्कितम्[11] ॥ १११ ॥
त्रिफलाजातिकङ्कोलं कर्पूररसमिश्रितम् ।
खदिरं समतोयेन मर्द्दितं भक्षयेद्रसम् ॥ ११२ ॥
पयसा कटुकं दृष्ट्वा[12] पथ्यं[13] क्रामणमुत्तमम् ।

---

(1) ते वर्जनीया यत्नेन, a variant in B. (2) B has प्रयुक्ता श्रवण. D has प्रसक्तायवणा K has प्रयुक्ता श्रवण (3) तेषां युक्तिकरा ये तु, a variant in B and K (4) प्रयुक्ता युक्तिकादय, a variant in B प्रयुक्ता युक्तिकादय, a variant in D (5) This hemistich is not found in D and K (6) B reads रञ्जिको D reads रागकारी Both are incorrect. (7) क्रामणीतृक्रामणोदितम्, a variant in D K reads erroneously क्रामणी क्रामये (8) वद्धका दृढकायाश्च, a variant in B D reads बन्धको बद्दा दृढकरायैव a variant in K (9) B reads स्मता. (10) कुष्टव्याधिकर चैव a variant in D. कुष्टव्याधिकरी ताय, a variant in K. (11) नागवगकलचितौ, a variant in D भागवगकलकितौ, a variant in K. (12) D reads द्दत्ता, which is incorrect (13) D and K read पथ्य

स्तन्येन हेमघृष्टेन न खाद्योऽयं[1] सुरेश्वरि ॥ ११३ ॥
अलम्बुषायस्कान्तस्य[2] तालकस्य[3] च भक्षणात् ।
देहे[4] क्रामति सूतेन्द्रो नात्र कार्या विचारणा ॥ ११४ ॥
अवश्यं क्रमते सूतः स्त्रीयोगे क्रामणं परम् ।
ब्रह्मचर्येण वा योगी[5] सदा सेवेत[6] सूतकम् ॥ ११५ ॥
समाधि कारणं तत्र[7] क्रामणं परमं मतम् ॥ ११६ ॥
प्रभाते भक्षयेत् सूत[8] पथ्य[9] यामद्वयाधिके ।
नो लङ्घयेत् त्रियामं तु मध्याह्ने न तु[10] भोजयेत् ॥ ११७ ॥
अतिपानं चात्यशन[11]-मतिनिद्रातिजागरम् ।
स्त्रीणामतिप्रसङ्गं चात्यध्वानं च विवर्ज्जयेत्[12] ॥ ११८ ॥
अतिकोपं चातिहर्षं मतिलौल्य मतिस्पृहाम्[13] ।
शुष्कवादं जलक्रीडामतिचिन्ता च वर्ज्जयेत्[14] ॥ ११९ ॥
कुष्माण्डं कर्कटीं चैव कालिङ्गं[15] कारवेल्लकम्[16] ।

---

(1) B has न खड्रोय, D has खधेयर K has न खंडोय. (2) D reads अलम्बुमायसकाय, which is incorrect. (3) D reads तालकस, which seems to be incorrect (4) B reads देह (5) D and K read ब्रह्मचर्ये न वा कुर्यात् (6) D and K read पादाशिनैव (7) D and K read तस्य (8) D and K read सूते which is incorrect (9) D reads पद, which is incorrect (10) B reads मध्ये न तु which is incomplete. (11) D reads चात्यदान (12) स्वर्ण चाति वर्जयेत् a variant in D and K (13) B reads स्तोमर्द D reads मनस्पृह. Both are incorrect. (14) चलितोपांविवर्जयत्, a variant in D (15) D reads कलिङ्ग (16) K reads कारवल्लिका

कुसुम्भकञ्च कर्कोटं[1] कदलीं काकमाचिकाम्[2] ।
ककाराष्टकमेतद्धि वर्ज्जयेद्रसभक्षक.[3] ॥ १२० ॥
पातकं च न कर्त्तव्यं पशुसङ्गं विवर्ज्जयेत्[4] ।
लिङ्गच्छाया[5] न लङ्घेत नारीच्छायां तथैव च[6] ॥ १२१ ॥
चतुःपथे न गन्तव्यं[7] विण्मूत्रं न च लङ्घयेत् ।
सुराणां निन्दनं देवि[8] स्त्रीणां निन्दां च वर्ज्जयेत्[9] ॥१२२॥
सत्यं च वचनं ब्रूयादप्रियं न वदेद्वचः[10] ॥ १२३ ॥
कुलत्थमतसीतैलं तिलान् माषान् मसूरकान्[11] ।
कपोतकं काञ्जिकान्नं तक्रभक्तं च वर्ज्जयेत् ॥ १२४ ॥
कट्वम्लतीक्ष्ण[12]लवणं पिच्छिलं[13] पित्तलं च यत् ।
तिलतैलं दधि क्षीरं[14] द्राक्षाकोलपरूषकम्[15] ॥ १२५ ॥
बदरं करविल्वञ्च[16] सहकारं सुवर्च्चलम् ।

---

(1) कुसुम काचककर्कोट, a variant in D K reads कुम्भीककर्कोटी, which is incomplete (2) B reads काचमारीका, which seems to be incorrect. (3) B reads भक्षभक्षक (4) पशुसंग च वर्जयेत्, a variant in K. (5) K reads लिंगच्छाया (6) B reads न लङ्घयेत् (7) B reads न कर्तव्य (8) देवतानां न निन्देत्, a variant in D वीराश्च निन्देद्देवि, a variant in K. (9) D reads स्त्रीनिन्दां, which is incorrect K reads स्त्रीनिन्दां चैव वर्जयेत् (10) दप्रियो न वदेद्वच, a variant in B, which is partly incorrect. (11) B reads मसूरिका D reads मसूरिका. Both seem to be incorrect (12) B reads तिक्त (13) D and K read पिच्छलं. (14) तिल्तैले दधिचारे, a variant in B. (15) द्राक्षाक्षौ चनस तत, a variant in D and K (16) B reads नारिकेलच

नारङ्गं काञ्चनारञ्च[1] शोभाञ्जनमपि त्यजेत् ॥ १२६ ॥
क्षुधार्त्तो नैव तिष्ठेत अजीर्णं नैव[2] कारयेत् ।
न वादजल्पनं[3] कुर्य्यात् दिवास्वापं न कारयेत्[4] ॥ १२७ ॥
नैवेद्यं नैव भुञ्जीत कर्पूरं वर्ज्जयेत् सदा ।
कुङ्कुमालेपनं वर्ज्ज्यं वर्ज्जयेन्नटनं क्षितौ ॥ १२८ ॥
नाग्निं स्पृशेत्तु[5] पादेन न गा वा[6] ब्राह्मणांश्च च ।
न हन्यात्तु कुमारीं च वातुलानपि[7] वर्ज्जयेत्[8] ॥ १२९ ॥
दिवारात्रं जपेन्मन्त्रं स्नातव्यं च दिने दिने ॥ १३० ॥
क्षिप्तश्च मुद्रा[9] दुग्धान्नं शाल्यन्नं च समाहितम्[10] ।
शाकं पौनर्नवं[11] देवि मेघनादं च वास्तुकम् ।
सैन्धवं नागरं मुस्तां पद्ममूलानि भक्षयेत् ॥ १३१ ॥
उद्भिन्नचूचुका[12] श्यामा सुरूपा सुभगा शुभा ।

---

(1) B reads विनारंच (2) K reads न च (3) B reads वादजल्प, which renders the charaṇa incomplete (4) दिवाचारो न पर्यटेत्, a variant in B (5) D reads स्पृशेत, which is grammatically incorrect (6) B, D and K read न गावो, which is grammatically incorrect (7) B reads मातुलानौ D reads मातुलानां, which is incorrect (8) After this śloka we find in B the following hemistich कुर्य्यात्तिमेव तिष्ठेत चञ्चौर्य न च कारयेत्, which we have rejected, the first charana being absurd, and the second being a *repitition* (9) K wants मुद्रा (10) B, D and K read समाहित, which is not *accurate*, समाहित *here means* विशोधित and qualifies शाल्यन्न (11) D reads पुनर्नव K reads शाक च पुन, an incomplete charaṇa (12) D reads erroneously उद्धत चुचुका

दिव्यतेज समायुक्ता कामशक्तिविवर्द्धिता[1] ।
सन्निधाने च कर्त्तव्या हृद्देश[2] परिरच्चिता ॥ १३२ ॥
कृष्णागौरातिहृद्वाङ्गी[3] कुशीला न भजेत् क्वचित् ॥ १३३ ॥
तिलक कुङ्कुम गन्ध[4] कस्तूर्य्या च मनोहरम् ।
सुरभीणि च पुष्पाणि सुखशय्यष्टभोजनम् ॥ १३४ ॥
सुखवासित्वमेवोक्त[5] क्रामण सूतकस्य तु ।
आत्मज्ञानकथा पूजा[6] शिवस्य तु विशेषत ॥ १३५ ॥
एतासु[7] समयान् भद्रे न लङ्घेद्रसभचणे ।
लङ्घनादिविध लच्य लच्चण तस्य[8] कथ्यते ॥ १३६ ॥
रसराजे त्वजीर्णे तु[9] प्रत्ययोऽय भवेत् प्रिये ।
मूर्च्छा शोको भ्रम कम्प. छर्द्दिर्मोहो ज्वरस्तथा[10]॥१३७॥
हिक्काविपथुशूलानि[11] निद्रालस्यमरोचकम्[12] ।
लिङ्गस्तम्भो ह्यतीसार [13] कासश्वासविजृम्भिका [14] ॥१३८॥
कर्णाक्षिचक्षु कुक्षौ च वृषणोदर[15]मूर्द्धनि ।

(1) B reads विवर्जिता (2) भवेच परिरजिता a variant in D K reads हृदन (3) D reads सवाङ्गी K reads सवाणि, wh ch is incorrect (4) तिलकुङ्कमगन्ध च a variant in D तिलकुकुमक गध, a variant in K (5) D read सवोक्त (6) B D and K read माया (7) D reads एकसन्तु wh ch is incorrect (8) D reads सन K reads चाव (9) रसराजे तु जीर्णे तु an incorrect variant in D (10) छर्दिमूर्च्छादाह ज्वर, a variant in B (11) D reads व्यलन (12) B D and K read करोचक (13) B reads ह्यतीसार. K reads ज्वतिसार (14) B reads विजृभका (15) B reads जठरोदर

मेढ्रे दाहोऽग्निमान्द्यञ्च[1] जातः सर्व्वाङ्गसंशय ॥ १३९ ॥
अन्यांश्चैव महाव्याधीन् रसाजीर्णे तु[2] लक्षयेत् ॥ १४० ॥
काञ्जिक[3] सर्जिकाक्षार कारवल्ली[4]रसप्लुतम् ।
गोमूत्रसैन्धवयुतं[5] तस्य संक्रामण[6] पिबेत् ॥ १४१ ॥
मोचकस्य रस देवि राजकोषातकीरसम् ।
सिन्धुक क्षारगोमूत्रं कारवल्लीरसप्लुतम् ।
सौवर्चलसमोपेत रसाजीर्णे पिबेन्नर.[7] ॥ १४२ ॥
रसाजीर्णे न जीवेत्तु म्रियते नात्र संशयः ।
रसायने सुजीर्णे तु तेन सर्व्वं विधीयते[8] ॥ १४३ ॥
यदा सुप्तस्तदङ्ग च[9] स्त्री स्तनेनैव घर्षयेत् ।
वामेन मर्द्दयेदेवं सूल' क्रामति निर्व्यथः[10] ॥ १४४ ॥
निवाते निर्जने स्थाने भूगृहे निरुपद्रवे ।
शीतातपविनिर्मुक्त'[11] पथ्याशी लघुभोजक.[12] ।

---

(1) मेढ्रदाहोऽग्निसंधय, a variant in B. मेढ्र दाहाग्निमदाश a variant in D मेढदाहोग्निमदश a variant in K (2) B reads रसाजीर्णे K reads रसेजीर्णे (3) B reads काञ्जीक (4) B reads कारवेल्लि D reads करवल्ली (5) This hemistich and the next two are not found in D K has गोमूत्र दैन्धव युत (6) K reads तस्य स कामय (7) B reads पिबेद्रस which is incorrect (8) B has स भवेत् द्याशु पच्यते which has no sense (9) स सुप्तेनर्गस्य, a variant in B. तेऽपि सुप्तस्तदङ्गे, a variant in D K has an incomplete hem stich तेपि सुप्त तैनेव येत् (10) K wants this term (11) D and K read विनिर्मुक्तो, which is *grammatically incorrect* *(12) B reads लघुभुजन* D reads शीलभुजनर K reads लघुभजक All a e incorrect.

यथोक्तदिवसे.[1] सिद्धिं प्राप्नुयान्नात्र संशयः ॥ १४५ ॥
सर्व्वाहारेण[2] दिवसैर्द्विगुणैः सिद्धिमाप्नुयात् ।
सेवनाच्छीतवाताभ्यां[3] त्रिगुणैर्दिवसैः क्रमात् ।
अतिमार्गस्य धर्म्मेण[4] दिवसैस्तु चतुर्गुणैः ॥ १४६ ॥
तत्र वेधं प्रवक्ष्यामि देहसिद्धिकपूर्व्वकम्[5] ।
तव स्नेहेन देवेशि प्रोक्तमेव रसायनम्[6] ॥ १४७ ॥
त्वग्वेधः प्रथमं देवि[7] मांसवेधो[8] द्वितीयकः ।
तृतीयो रक्तवेधस्तु[9] चतुर्थश्चास्थिवेधकः[10] ॥ १४८ ॥
पञ्चमो मज्जवेधः स्यात्[11] स्नायुवेधस्तु षष्ठकः[12] ।
सप्तमो धातुवेधश्च[13] अष्टमः कवचस्य तु ॥ १४९ ॥
त्वचावेधेन देवेशि पन्नगः कुटिलो भवेत् ।
मांसवेधेन सुभगे कुटिलं काञ्चनं भवेत्[14] ॥ १५० ॥

---

(1) D reads यथोक्त दर्शने, which is incorrect (2) D has सिद्धावहारेण. K has सद्यवहारेण Both are incorrect. (3) B reads सेवनाच्छीतवाताभ्यां D reads ये जना चिति वा सिद्धि K reads सेवनाच्छिशी वाताभ्यां. All are incorrect (4) D reads अद्भनि मार्गस्य धर्मे च, which is incorrect K reads अधान, which is also incorrect (5) This hemistich and the next one are not found in D. (6) K reads मपूर्वत (7) D reads देव, which is incorrect (8) B reads मांसवेधो, which is not correct D reads खवेधो, which is also incorrect. (9) D and K read चौरवेधस्तु (10) चतुर्थथाधिवेधक', an incorrect variant in D (11) D has वज्रवेधय K has वज्रवेधय Both seem to be incorrect. (12) D has षष्टम', which is incorrect. (13) B and D read वधवेधच (14) This sloka is not found in D

अस्थिवेधेन देवेशि तीक्ष्णं कनकतां व्रजेत् ।
मज्जवेधो[1] वरारोहे लोहान्यष्टौ च वेधयेत् ॥ १५१ ॥
कवचस्य तु वेधेन मृन्मयं काञ्चनं भवेत् ।
वेधे तु[2] हेमविमले मजन्तो[3] हेम प्रजायते ॥ १५२ ॥
तारे[4] मासं सुरेशानि जीर्णसूतश्च वेधयेत् ।
अलके[5] विमले ताप्ये तीक्ष्णे तारे च[6] भास्करे ॥ १५३ ॥
क्रामणं तु भवेत्तत्र शर्करा माक्षिकं तथा ।
कपिलाक्षणगोतत्र तत्तु[7] देवि रसायने[8] ॥ १५४ ॥
सात्त्विकं गव्यतत्र तु राजसं सारसोद्भवम्[9] ।
तामसं माहिष[10] तत्र देयं नैव[11] रसायने ॥ १५५ ॥
आर्द्रकस्य रसो देवि तथा पूग[12]फलानि च ।
मर्दनं नवनीतेन रसस्य क्रामणं परम् ॥ १५६ ॥
अधमं शाकमूलोत्थं मध्यमं फलमूलजम् ।
उत्तमं देवदेवेशि रसकं तु रसायने ॥ १५७ ॥

---

(1) B and K read मज्जावेधे (2) B reads वेध तु (3) B reads मज्जनात् D and K read मज्जानां (4) B reads तार (5) D reads चलके. K reads चटका. *Both seem to be incorrect* (6) K reads तीक्ष्णतारे च (7) K reads तत्र (8) B reads रसायन (9) राजसं सखा रसोद्भवम् a variant in B (10) D reads पवित K reads भैषिज (11) B has रसे चैव But D and K have देय नैव We have adopted the latter opinion since तामस is the worst of the kind. (12) D reads तथा पूगी

सीसवेधेन नीलाभ [1] ताम्रेणारुणसंप्रभ' ।
रजतेनेन्दुसंकाशो[2] हेम्ना काञ्चनसन्निभ.[3] ॥ १५८ ॥
धूमावलोकी वक्त्रस्थो[4] मासात् खेचरतां नयेत्[5] ।
स्पर्शवेधी तु वक्त्रस्थो[6] द्विमासात् सिद्धिदायकः ॥ १५९ ॥
शतकोटिस्त्रिभिर्मासै. चतुर्भिर्दशकोटिक [7] ।
पञ्चभि पञ्चकोटिश्च[8] षड्भि स्यात् कोटिवेधक.[9] ॥१६०॥
एवं क्रमेण कुरुते शरीरमजरामरम् ।
अणिमादिगुणैश्वर्यमाज्ञासिद्धिः प्रजायते[10] ॥ १६१ ॥
सप्तभिर्लक्षवेधी स्यादष्टाभिश्चायुतं पुन.[11] ।
सहस्र नवभिर्मासैर्दशमासै शतं पुन ॥ १६२ ॥
तस्य मूत्रपुरीषैस्तु श्लेष्मणाङ्गमलैस्तथा ।
लेपाद्धेमत्वमायान्ति[12] पाषाणादीनि[13] भूतले ॥ १६३ ॥
चतुःपञ्चशतो वेधी मासैकाद्दशवेधक ।

---

(1) सीसावद्धेन नीलाभ, a variant in B, which seems to be incorrect D and K read नीलाभ (2) This charana is not found in D (3) B reads हेम D wants this hemistich (4) धामावलोकी चक्रस्थो, an incorrect variant in D (5) मासं खेचरतां व्रजेत् a variant in D (6) D reads चक्रस्थो which is incorrect (7) D reads दशकोटिभि K reads दशकोटय (8) कोटिवेधी पञ्चभिर्मासै, a variant in D (9) B reads दशकोटिकृत् D reads षण्मासे instead of षड्भि स्यात् K reads दशकोटय (10) D and K read प्रवर्तते. (11) D has दृष्टभिश्च पुन पुन (12) लेपयद्धेमत्व, an incorrect variant in D (13) B reads यानि लोहानि

द्वात्रिंशांशकवेधी तु[1] वर्षाद्देहं तु वेधयेत्[2] ॥ १६४ ॥
कुञ्चिताग्रास्तु यत्केशा या श्यामा[3] पद्मलोचना ।
विस्तीर्णं जघनं यस्याः[4] सङ्कीर्णं हृदयं भवेत् ॥ १६५ ॥
कृष्णपक्षे भवेद्यस्या युवत्याः पुष्पदर्शनम्[5] ।
कामिनी सा समाख्याता उत्तमा च रसायने ॥ १६६ ॥
आलिङ्गने स्पर्शने च[6] मैथुनालापयोरपि[7] ।
सर्व्वरोगविनिर्मुक्तो वलीपलितवर्जितः ॥ १६७ ॥
नासौ छिद्येत शस्त्रैश्च पावकेन न दह्यते[8] ।
वायुवेगो महातेजा, कामदेव इवापरः ॥ १६८ ॥
इच्छया जायते दृश्यो ह्यदृश्यश्चैव[9] जायते ।
तस्य[10] सस्पर्शमात्रेण सर्व्वलोहानि काञ्चनम् ॥ १६९ ॥
तस्मिन्नेकार्णवे घोरे नष्टस्थावरजङ्गमे[11] ।
देवा यत्र विलीयन्ते[12] सिद्धस्तत्रैव लीयते[13] ॥ १७० ॥

---

(1) द्वात्रिंशत् कोटिवेधी च, a variant in D (2) वर्षाद्दश देहं वेधयेत्, a variant in D. (3) D reads श्यामा या K wants this hemistich and the next one (4) B reads विस्तीर्णजघनं तथा, which is not accurate (5) D reads पुष्पकर्षणं, which is incorrect. (6) आलिङ्गनेन स्पर्शनेन, a variant in B आलिंगन स्पर्शने च, a variant in K. (7) D reads erroneously मैथुनाद्वे षयोरपि (8) पावकेन च विद्यते, an incorrect variant in D (9) संदृश्यश्चैव, a reading in D and K, which is *incorrect* (10) *D reads erroneously* तस्मा (11) नष्टे स्थावरजङ्गमे, a variant in D (12) K reads विलियन्ते (13) सिद्धस्तत्रैव जायते, a variant in D

इदं रहस्यं परमं मया प्रोक्तं[1] सुरेश्वरि ॥ १७१ ॥
साधुसज्जनसारघ्ना रसजीर्णक्रियापराः ।
रसवादीति संप्रोक्ता[2] इतरे द्वेषवादिनः[3] ॥ १७२ ॥
पुनरन्यां[4] प्रवक्ष्यामि गुटिकां रसदुर्लभाम् ॥ १७३ ॥
वङ्गसीसकशुल्वाभ्र-हेमतारसमन्वितः[5] ।
वज्रायसादिभिर्युक्त क्रियते वादिकैः[6] रसः ॥ १७४ ॥
सर्व्वांस्तानेकतः कृत्वा[7] मूषामध्ये स्थितान्[8] धमेत् ।
गुटिका जायते दिव्या नाम्ना वज्राङ्गसुन्दरी ॥ १७५ ॥
मुखस्था सिद्धिदा प्रोक्ता जरामृत्युविनाशिनी ॥ १७६ ॥
संग्रामे विजयी वीरो वज्रदेहो महाबलः ।
सर्व्वलोकप्रियो नित्यं नारीणां सुभगस्तथा ॥ १७७ ॥
वज्रव्योमजसत्त्वकं सकनकं[9] चन्द्रं रविं कान्तकं[10]
नागं वङ्गमथायसं[11] दृढतरं सूतं कृतं तत्समम्[12] ।

---

(1) B reads प्रोक्त. This hemistich and the next three are not found in D (2) B reads रसवादी इति प्रोक्ता K reads रसवादि इति प्रोक्ता (3) B has दूषणवादिन, which is incorrect (4) K reads पुनरन्य, which is not correct (5) D reads समन्विते (6) B reads वादको (7) B reads सर्वांस्तामेकीकृत which is incorrect (8) D reads मूषामध्ये स्थितौ K reads मूखामध्ये स्थिता Both are incorrect. (9) D has वज्राकीकनकं K has वचतां सकनक Both are incorrect (10) D reads चांद्र रविसम K reads चांद्र रवि कनक Both are incorrect (11) B reads नाग वगतीक्ष्णसुरायस D reads तीक्ष्ण कान्त तदायस K reads तीक्ष्ण कान्त तदायस (12) मूषक कृत्य तत्सम, an incorrect variant in D

वज्रास्यं रसगोलकं रतिकरं सर्व्वार्थदं तापहं[1]
वर्षैकेन निहन्ति दोषनिचयं कल्पायुषो जायते ॥१७८॥
पूर्व्वसिद्धरसे[2] देवि पादांशं[3] हेम योजयेत् ।
मृतवज्रपलांशेन[4] व्योमसत्त्वं प्रयोजयेत् ॥ १७९ ॥
चीरकञ्चुकितोयेन सुरदालीरसेन च ।
विधिना मर्द्दयित्वा तु नष्टपिष्टं तु कारयेत्[5] ॥ १८० ॥
कान्तचूर्णत्रुटि[6] दत्त्वा मूकमूषागतं धमेत् ।
गुटिका[7] जायते दिव्या वज्रास्या सर्व्वसिद्धिदा ॥ १८१ ॥
सुभग माक्षिकं[8] चैव वज्रमभ्रकमेव च ।
हेम शुल्वं तथा तारं[9] समभागानि कारयेत् ।
वस्त्रबद्धा तु गुटिका वज्रास्या सर्व्वसिद्धिदा[10] ॥ १८२ ॥
भ्रामकं माक्षिकं चैव लोहत्रयसमन्वितम् ।
शक्तिबीजसमायुक्तं बीजत्रयसमन्वितम्[11] ॥ १८३ ॥
विदण्डीमर्द्दितं सूतमेकीकृत्य[12] च गोलकम् ।
अन्धमूषागतं ध्मातं समावर्त्तं तु[13] कारयेत् ॥ १८४ ॥

---

(1) B reads सर्वार्थसंधापद. D reads सर्वार्थसतापद K reads सर्वार्थि संतापदं (2) D and K read पूर्वसिद्धिरसो, which is incorrect (3) B reads पादांश (4) B reads कलांशेन (5) D wants this charana and the next one (6) B reads त्रुटि which seems to be incorrect (7) B reads घुटिका (8) D has सवह सुभगां, which is not correct (9) D reads ताम्र (10) This hemistich and the next one are not found in K (11) D wants this hemistich (12) D and K read सूतमेकीकृत्वा which is grammatically incorrect (13) B reads समावर्त्तन्तु which is not correct

पूजां कृत्वा चिपेदह्नौ पक्षमासात् स भवेत् प्रिये ।
अभयः सर्व्वशत्रूणां[1] वज्रकायो महाबलः ॥ १८५ ॥
नन्दिकेश[2]कुमाराद्या भक्ष्यमाणं हरन्ति ये ।
नष्टच्छाया न दृश्यन्ते हस्ते ददति[3] भस्म च ॥ १८६ ॥
क्रियमाणं रसं तेसु[4] मूढ़बुद्धिर्न पश्यति[5] ।
कथयेत् सर्व्वजन्तूनां न मे सिद्धी[6] रसायने ॥ १८७ ॥
मनसा रससिद्धिस्तु[7] तथा क्लेशो मया कृत.[8] ।
मया कृता द्रव्यहानिर्दुर्धिया[9] मूढ़चेतसा ॥ १८८ ॥
ईदृशं नैव जानाति[10] विधिहीनं मया कृतम् ।
पापिष्ठो दूषयेच्छास्त्रमात्मकर्म्म न विन्दति ॥ १८९ ॥
विधिहीनो रसो देवि[11] नैव सिध्येत्[12] कदाचन ॥
शास्त्रहीनस्य देवेशि नैव सिद्धिर्वरानने[13] ॥ १९० ॥
अशुभैः कर्म्मभिः सर्व्वैः[14] सम्प्रदायो न सिध्यति[15] ।

(1) B reads सर्व्वशस्त्राणां. (2) B and D read नन्दिस्कन्द, which is a repitition. (3) D reads ददाति, which is grammatically incorrect (4) क्रियमाण रसैस्तैस्तु, a variant in K, which is incorrect (5) D reads नियच्छति K reads न यच्छति (6) B, D and K read सिद्धि, which is grammatically incorrect. (7) K reads रससिद्धि (8) D and K read मम. D reads कृति instead of कृत (9) D and K read दुधिया, which is incorrect. (10) ईदृस नैव जानामि, an incorrect variant in D (11) D and K read erroneously देवी (12) D reads सिद्धि (13) नैव सिद्धि रसायने, a variant in K, which is partly incorrect (14) D reads पूर्वै K reads सर्व. (15) सम्प्रदायो न सिध्यते, a variant in B सम्प्रदानेन सिध्यति a variant in D

न सिध्येद्रसशास्त्रे तु[1] न सिध्येत्तादृशी गुरुः[2] ॥ १८१ ॥
न प्राप्येत्तादृशीमाज्ञा[3] नैव ध्यानं च तादृशम्[4] ।
न प्राप्येत्तादृशीं नारीमेकचित्तां वरानने ॥ १८२ ॥
न प्राप्येद्रसवन्तं च तां च देवीं रसाङ्कुशीम्[5] ।
यस्य तुष्टः शिवः साक्षात्तस्य सिद्धी[6] रसायने ॥ १८३ ॥
पुनरन्यत्[7] प्रवक्ष्यामि गोलबन्धनमुत्तमम् ।
येन भक्षितमात्रेण[8] जायते ह्यजरामरः ॥ १८४ ॥
गन्धाभ्रकान्तसहितं भानुखर्परकाञ्चनम् ।
समं तीक्ष्णं[9] रसेन्द्रस्य बद्धं कृत्वा तु गोलकम् ॥ १८५ ॥
रसेन्द्रं पञ्चपलिकं[10] समभागेन मेलयेत् ।
सम्जम्बीरतोयेन[11] मर्दयेद्गोलकस्य च[12] ॥ १८६ ॥
छायाविशुष्कं गोलं तु शशिभावं करोति तत् ।

---

(1) न सिध्येत्तादृशी शास्त्रे, a variant in D (2) न सिध्येत्तादृशो गुरुः, a variant in D न सिध्येत्ता वरानने, an incorrect variant in K (3) D reads तादृशीं विद्यां (4) ध्यान ध्यान द्रव्यानि तादृश, an incorrect variant in D This hemistich and the next one are not found in K (5) B reads रसाङ्कुशा (6) K reads erroneously सिद्धि (7) B, D and K read पुनरन्य, which is grammatically incorrect (8) येन च चव मात्रेण, a variant in D येन भक्षणमात्रेण a variant in K (9) D reads सम तीक्ष्णं K reads समो तीक्ष्णं Both are partly incorrect (10) रसेन्द्र पञ्चपलिक, an incorrect variant in D (11) B reads समम् कृत्वा K reads समकोष्ण रसो येन (12) यदा तद्गोलकस्य वा, a variant in D गोलकस्य यथाइया an incorrect variant in K.

एतत् सर्व्वं विमर्द्य तु सूतकं गोलकस्य च[1] ॥ १८७ ॥
तत् करीषाग्निना भूमौ मृदुस्वेदं तु कारयेत् ।
वक्त्रे स्थितमिदं गोलं चामरताप्रदायकम् ॥ १८८ ॥
सूतगोलकजातस्य फलं वक्तुं न शक्यते[2] ।
रसायने वर्णकरो[3] रससिद्धिप्रदायकः[4] ॥ १८९ ॥
सुगन्धलेपताम्बूल-कस्तूरीकुङ्कुमागुरु ।
श्रीखण्ड मृगनाभिश्च कक्कोलं जातिकाफलम्[5] ।
अन्यानि च सुगन्धीनि[6] स्नाने पाने प्रदापयेत्[7] ॥ २०० ॥
[कुञ्चिताग्रास्तु यत्केशा[8] या श्यामा[9] पद्मलोचना ।
विस्तीर्णं जघनं यस्याः सङ्कीर्णं हृदयं भवेत् ॥ २०१ ॥
कृष्णपक्षे भवेद्यस्या युवत्याः पुष्पदर्शनम्[10] ।
कामिनी सा समाख्याता[11] उत्तमा च रसायने ॥ २०२ ॥
आलिङ्गने स्पर्शने च मैथुनालापयोरपि ।
सर्व्वरोगविनिर्म्मुक्तो वलीपलितवर्ज्जितः ॥ २०३ ॥][12]

(1) This hemistich and the next two are not found in D (2) This hemistich is not found in B and K (3) D reads वर्त्तकरो K reads वालकरो (4) This hemistich is not found in B (5) D reads जायकाफलम् (6) B and D read सुगन्धानि. (7) स्नान पानानि यानि तु, a variant in B. (8) आकुञ्चिताग्रा यत्केशा, a variant in D and K (9) D reads श्यामाया, which is incorrect K reads श्यामा या (10) D reads erroneously पुष्पदर्शने (11) K reads सख्याता (12) The above three slokas within brackets and the following two slokas within brackets seem to be a repitition of the previous slokas— 165, 166, 167, 168 and 169 As these were found in all the texts, we have kept them within brackets

शतरोग विनश्येत[1] सुखमध्ये घृतेषु च[2] ।
यवतुल्यप्रमाणेषु जीवेद्वर्षशतत्रयम् ॥ २०४ ॥
अथ षोडशवर्षाणि[3] षोडशानि सुरेश्वरि[4] ।
घृतानि सुखमध्ये तु तेषु वक्ष्यामि ये गुणा ॥ २०५ ॥
[नासौ छिद्येत शस्त्रैश्च पावकेन न[5] दह्यते ।
वायुवेगो महातेजा· कामदेव इवापर: ॥ २०६ ॥
इच्छया जायते ह्रस्वो दीर्घश्चैव जायते ।
तस्य संस्पर्शमात्रेण सर्व्वलोहानि काञ्चनम्[6] ॥ २०७ ॥]
पुनरन्य प्रवक्ष्यामि वज्रवन्धं सुरार्चिते[7] ॥ २०८ ॥
हीनाङ्गोऽप्यधिकाङ्गश्च[8] सव्याधि: कुब्ज वामन[9] ।
नताङ्घ्रि:[10] पाणिनि सुतो[11] जरया क्षोभितेन्द्रिय.[12] ।
जडगद्गदमूकोऽपि[13] गतिहीनस्तथैव च[14] ।

---

(1) B reads शतशतेषु पश्चाद्गस्तु, which has no sense (2) K reads मुखमध्ये घृतेष्वथा, wherein the first term is incorrect (3) अथवा षोडशपर्णानि a variant in D. (4) वक्ष्यामि सुरसुन्दरि, a variant in D. (5) D reads पावके नैव (6) Th s hemistich is not found in D (7) B reads सुरेश्वरि (8) B has हीनाङ्गाभ्यधिकाङ्गाय, D has हीनांगा-धिकाङ्गाय K has हीनांगाध्यधिकांगाय, (9) B reads कुब्जमानत D reads सर्वे व्याधिपराजिता K reads कुमानत which is incomplete (10) B reads नताङ्घ्रि (11) जरासंकुलिताङ्गाय a variant in D. (12) जर यस्तो जितेन्द्रिय, a variant in B कामयन्तो जितेन्द्रिया, a variant in D जरायमा-जितेन्द्रिय a variant in K. (13) जन्दमूकादि an incorrect variant in B जडाङ्गमर्दनिर्दोषोपि, a variant in D, which has no sense जडगन्दमूकादि, an incorrect variant in K (14) D reads मूको वाक्सिद्धिहीनश्च · K reads गतिहीनश्चैव च, which is a repitition

शङ्खलचविनिर्मुक्तो[1] जीवितैरेव तिष्ठति[2] ॥ २१० ॥
बद्धस्यास्य प्रभावेन समावर्त्तो यदा भवेत्[3] ।
कोटिवेधि रसं ग्राह्यं पिण्डपट्केन संयुतम्[4] ॥ २११ ॥
एकैकस्य तु मध्यस्थां गुटिकां कारयेद्बुधः ॥ २१२ ॥
गुटिकाः पञ्चसंख्याताः षष्ठी चैव तु पञ्चमी[5] ।
षट्संगुणितपिण्डं स्यात्[6] ताम्रपात्रं सुशोभनम् ।
ऊर्द्ध्व[7] पुरुषमात्रं तु पुरुषार्द्धं च[8] मण्डलम् ।
चतुर्मुखकृतं[9] काष्ठं तस्योपरि निवेदयेत् ॥ २१३ ॥
सघृतं च महातैलं समभागेन लेपयेत्[10] ।
पूजयित्वा कटाहं तु दिक्पालांश्चैव पूजयेत् ॥ २१४ ॥
कुमारीं पूजयेत् पश्चाद्द्याद्दिक्षु बलिं[11] तथा ।
धमनं तत्र कुर्व्वीत चतुर्द्दिक्षु शनैः शनैः ॥ २१५ ॥
सुतप्तं च विधातव्यं[12] निर्धूमं च यदा भवेत्[13] ।

---

(1) D has सुखुत्व च विनिमुक्तौ, which is senseless K has षड्त्व च विनिर्मुक्तौ, which is also absurd (2) जीवेद्ध शरदां शत, a variant in D, which is quite opposite in meaning जीवश्चैवेऽथनिश्चते, a variant in D. (3) D reads सुखमध्ये प्रदापयेत् (4) पिण्डपटकोणसंस्थित', a variant in D and K (5) B reads षष्ठ चैव च पञ्चमम् D reads षष्टा श्च पञ्चम K reads षष्टां चैव तु पञ्चम (6) B reads पिण्डस्था D reads पिण्डे स्यात. (7) B reads ऊर्ध्वं (8) B has पुरुषार्धेच (9) B reads चतुमखे कृत. (10) D reads मिलयेत् (11) D reads ददयादष K reads धर्मौ (12) सत सम्र विधाम तु a variant in D सूर्ते तस्य विधान तु, a variant in K. (13) रक्तवर्णे भवेत्तदा, a variant in D. K reads यथा भवेत्

तदा नत्वा गुरुं देवं[1] चन्द्रार्कादि[2]ग्रहानपि ।
नक्षत्राणि च सपूज्य[3] आत्मानं तत्र निक्षिपेत्[4] ॥ २१६ ॥
पृथिव्यापस्तथा तेजो वायुराकाशमेव च[5] ।
सुदुर्लभं विजानीयात्[6] सिद्धिरूपं नियोजयेत् ॥ २१७ ॥
कललं च भवेत् सर्व्वं पुरश्चापो विनिक्षिपेत्[7] ।
रक्तवर्णं विजानीयात्तेजस्तेजसि योजयेत्[8] ॥ २१८ ॥
मांसपिण्डं भवेत्तत्र वायु[9] तत्रैव निक्षिपेत् ।
कान्तवर्णो[10] तदा कार्य्यं निक्षिपेत् ख कपालके[11] ॥२१९
धमन्त[12] हेमसकाश चारत्न तन्तु[13] पादयेत्[14] ॥ २२० ।
ज्ञात्वा तत्र महाराव[15] चुद्वारं सुरपूजितम्[16] ।
उत्तिष्ठति[17] न सन्देह पुष्टाङ्गो भास्करो यथा ।

---

(1) D has नत्वा गुरु गणपति K has पश्यात् (2) K reads दर्शा which is incomplete (3) B reads ग्रनि पूज्य D reads योगिनीभ K reads ग्रनिपूज्ञां (4) वलि तत्र विनिक्षिपेत् a variant in B. (D reads वायुराकाशमेव च which is incomplete (6) D reads सदुर्लि B reads सुदुर्लभ विजयेत Both seem to be incorrect (7) D rea पुरश्चापिच which is incorrect (8) B reads तेजे तेजं नियोजयेत् wh c is incorrect (9) D reads यत (10) D reads कान्तवर्णे reads सतदवर्णे (11) B reads तत्र कपोतमे D reads कक्रमिकपो reads कक्रपालिकौ (12) B reads धमत D reads धमन्त K read धमते (13) B has प्रात्तत तत K reads तत (14) B an D read दापयेत् (15) D reads महारावं (16) B reads चक्रार D reads चक्राकार सुपूजितम् (17) B reads उत्तिष्ठते which is no correct K reads उत्तिष्ठति which is also incorrect.

दिव्यतेजा महाकायो दिव्यदृष्टिर्महाबल[1] ॥ २२१ ॥
शतयोजनविस्तीर्णं घण्टारावं सुपूजितम्[2] ।
दीप्तहेममयं दिव्यं रत्नमाणिक्यशोभितम् ॥ २२२ ॥
पुष्पमालापताकाढ्यं[3] किङ्किणीजालमण्डितम् ।
विमानोत्तममारूढं शङ्खकाहलनि.स्वने. ॥ २२३ ॥
अप्सरोगीतवादित्रैर्नृत्यैरपि मनोहरै ।
दिव्याभरणसम्पूर्णा दिव्यमाल्योपशोभिता[4] ॥ २२४ ॥
अपाङ्ग[5]रागसम्पन्ना सुरूपा मदविह्वला[6] ।
आगच्छति न सन्देहो देवकन्योदितं प्रति[7] ॥ २२५ ॥
गृहीत्वा साधकेन्द्रं च सिद्धलोके वसेत्तत.[8] ॥ २२६ ॥
दिव्यानि स्नानपानानि[9] दिव्यान्याभरणानि स ।
रमते शतसाहस्र[10] सिद्धकन्या स्मरातुरा.[11] ॥ २२७ ॥

---

(1) After this sloka we find in D a portion of a work called वीरामिहिर, which being quite unconnected with the pre ent subject, we have rejected (2) K reads क्रमा च शिवपूजित, which has no clear sense (3) K has पुष्पमालायुत कार्यं wherein the last term is incorrect (4) दिव्यमाल्यै सुशोभिता a variant in K (5) B D and K read उपांग (6) B reads दिव्यकामिनी (7) B reads भादेश दीयतामिति D reads देवकन्योन्ति प्रति (8) B reads सिद्ध—अति ता D reads सिद्धलोका वसन्ति च These two readings are partly incorrect K reads शिवलोक वसत्तत (9) K reads यानि पानानि (10) B has रमत only K has रमते (11) D and K read स्मरातुराम् which is incorrect as there is सिद्धकन्या in plural number

तस्मिन्नेकार्णवे घोरे नष्टस्थावरजङ्गमे ।
देवा यत्र[1] विलीयन्ते सिद्धस्तत्रैव लीयते ॥ २२८ ॥[2]
भूतकालान्तको नाम चण्डोऽयमुपवर्णितः[3] ॥ २२९ ॥
तत्त्वतोऽयं[4] महादेवि यदा कर्त्तुं न शक्यते ।
अनेनैव शरीरेण तदा[5] सिद्धिर्भविष्यति ॥ २३० ॥

इति श्रीपार्वतीपरमेश्वरसंवादे[6]
रसार्णवे रससंहितायां
देहवेधो नाम[7]
अष्टादशः पटलः ।

॥ समाप्तश्चायं ग्रन्थः[8] ॥

---

(1) B reads भुवनानि (2) This sloka is a repitition of the previous sloka No 170 (3) चन्द्रोऽयमुपवर्जित, an incorrect variant in D (4) कृ यथाय a reading in D. तथाय a reading in D तत्त्वाय a reading in K (5) D and K read यदा (6) B and D want this portion (7) D reads इमविधो नाम, which is incorrect (8) B has ॥ इति गौरसंहितायां रसार्णवं सम्पूर्णम् ॥

एतद्ग्रन्थसङ्कलनम्।

काश्मीराद्दक्षिणावर्त्तात् विकानीराच्च देशत.।
मान्द्राजाच्चैव नगरात् बहुवित्तोपघातत.॥
प्रफुल्लचन्द्ररायेण रसायनविपश्चिता।
श्रीमता धीमताहृत्य तन्त्राणि बहुयत्नत॥
तेषान्तु बहुदोषाणामशुद्धानाञ्च वर्णत।
पाठापाठविवेकाय विशुद्धीकरणाय च॥
नियुक्तः श्रीहरिश्चन्द्र कविरत्नाभिधो द्विजः।
रसार्णवमिमं ग्रन्थं कलयामास यत्नत॥
कलिकातापुरे चन्द्रनेत्रवस्विन्दुसम्मिते।
शाके ग्रन्थ समाप्तोऽयं तपोमासीन्दुजे दिने॥

INDEX

WITH

GLOSSARY

N B. The reader is requested to consult the Table of Errata and variants before referring to this Index

अ

८७ (Red) ३२४, (Yellow) ३२५, ३८६, ४०६ &c

अरुणोत्पल (Red lotus) ७०

अर्क (Calotropis gigantea, Beng ákanda) ७४, १२१, १२२ &c

अर्कक्षार (Alkali of ákanda) ७४

अर्कक्षीर (Milky juice of ákanda) ८७, ११६, ११८ &c

अर्कदुग्ध (See अर्कक्षीर) ८७ १०० ३५७

अर्कपत्री (अर्कपत्रिका) (=ईश्वरमूल Beng isher múl) ६१

अर्कपय: (See अर्कक्षीर) ३४८

अर्जुन (Terminalia arjuna, Bedd , Beng arjun) १९८

अर्जुनक्षार (The text अर्जुन means here अर्जुनक्षार or Alkali of arjuna) ७४

अर्जुनी (=खालासुरी=रक्तचित्रक —रसकामधेनु) ६३, ३८४

अलक (=देवदाली—रसकामधेनु, see देवदाली) ११८

अलक (d r आलक, हरिताल, see ताल) ४२६

अलम्बुषा (A sort of लज्जालुका, a sensitive plant) १६०, ४१८

अलर्क (Calotropis gigantea alba or procera, Beng sveta (white) ákanda) १८५

अश्मदलनी (=अश्मभेदक, Beng patharchúr) १३१

अश्वगन्धा (Withania somnifera, Dunal, Beng asvagandhá) १२२, ३८८

अश्वत्थ (Ficus religiosa, Linn , Beng asvattha) ८६

अश्वमार (=श्वेत करवीर, Beng, white karabí) ३५०

अष्टमूलिका (Eight plants used for the purification of mercury) ६३

असन (Terminalia tomentosa, W and A , Beng piásál) ६६

अस्थिश्रृङ्खल (=अस्थिसंहार Vitis quadrangularis, Wall., Beng hádjoda) ८६

अहि (See नाग) १८८, २७७

अहिमर (See अहिमार) २६८

अहिमार (—विट्खदिर Acacia

once killed, mercury) १५०, १६३, १६५, ३५४, ३८१, ४०१&c.

आर्द्रक (Zingiber officinale Rose Beng. ádi) ६४, १४४ &c.

आवर्त्तक (=रौप्यमाक्षिक, see माक्षिक) ८८

आवाप ("द्रुते द्रव्यान्तरक्षेपो लौहाद्यो क्रियते हि यः, स आवापः" रस स Throwing other things to the molten metals see वाप and परिवाप) ११६, १२१

आशुगपुङ्ख (See शरपुङ्ख) १८५

आसुरी (See आसुरीलवण) १७०, १८७

आसुरीलवण (=विडलवण, Ka'á nimak, Beng. bitlavana) १५२

आस्फोट (See अर्क, it means also akhrot=Juglans regia) १६०

इ

इङ्गुद (See इङ्गुदी) ३८७

इङ्गुदी (Balanites Roxburghii, Planchon, Beng ingot) ११८ ३८८

इङ्गुदीफल (Fruit of इङ्गुदी) २५८, २६०, २७०

इन्दुरी (=इन्दुरा, सोमराजी, see वाकुची. Vernonia anthelmintica Willd. Beng somarái) ६२

इन्दुरेखा (=सोमराजी, see वाकुची) ८६

इन्द्रगोप (Coccinella of various kinds) १३४ १७८, ३७४ &c

इन्द्रगोपक (See इन्द्रगोप) १०४, ३५६

इन्द्रवारुणी (Citrullus colocynthis, Schrad, Beng. indrajava) ६०, ८८, २६१, ३४१, ३५० &c

इष्टका, इष्टिका (A brick or brick-dust) १८७,—१५४, १६६, &c.

ई

ईश्वरी (A sort of creeper called वन्ध्याकर्कोटकी, "भूरिक्षीरपरिसावा"—रसकामधेनु) ६१ ३५५

usitatissimum, Linn, Flax, Beng. Masiná) ७१

उरग (See नाग) १०२, १०३ &c

उरगा (=नागी—वन्ध्याकर्कोटकी, Beng. Titkánkdi, d r तुरगी=अश्वगन्धा) १५२

उलूखल (A wooden mortar, Beng udukhal) ४२

उषण (=शुण्ठी. Dry ginger, Beng sunth) १५५

उष्णोद (A hot mineral water) २५०

उष्णोदक (See उष्णोद) २४७, २५०

ऊ

ऊर्णा (Wool, felt &c. the hair of sheep, deer, camels &c) १०३, ११४ १३२, १५३ &c

ऊर्ध्वपातन (A sort of apparatus resembling Patana yantra, see Ray's Hindu Chemistry, Vol I, p 122) १५४

ऊषण (=मरिच Black pepper) १५५

ए

एकपर्णिका (=एकपत्रिका, Beng gandhasati) ५८

एकवीरा (=वन्ध्याकर्कोटी) ५९

एकवीराकन्दरस (Watery juice of the root stock of एकवीरा) २१४

एरण्ड (Ricinus communis, Linn, Beng bheránda) १४२, १६१

एरण्डतैल (Oil of bherándá, castor oil) ६६, ६८, १०९

एरण्डवृक्ष (Plant called एरण्ड, see एरण्ड) ८८

ओ

ओषधि (An annual plant or deciduous herb) ४२

ओषधी (See ओषधि) ५६, १६४

औ

औमदण्ड (Stem of masiná tree or flax stem) ७१

क

कटुकोषातकी (A sort of bitter ghoshálatá, see कोषातकी) ३३२

कटुतुम्ब (See कटुतुम्बी) १७२, १७६

कटुतुम्बी (A wild variety of Lagenaria vulgaris, Sering, Beng titláu) ६०, १३९ २२६

कटुतैल (Mustard oil) १३१, ३६२

कटुत्रय (=त्रिकटुक The aggregate of three spices—ginger, long pepper and black pepper, Beng. shunth, pipul and marich) ११४, १४३ २५८

कण (=पिप्पली Piper longum, Linn, Beng pipul) ४०१

कण्टकारीरस (Juice of कण्टकारी =Solanum xanthocarpum, Schrad) ३०९

कण्डूलसूरण (Itchy सूरण= Amorphophallus campanulatus, Blume, Beng buno ol) ८७

कतक (Strychnos potatorum, Linn, Beng nirmali) १०२

कदम्बक (=माक्षिक See माक्षिक) २९९

कदली (Musa sapientun, Linn, Beng kalá) ६२ ६४, १२१, १४२, १६०, ४१९ &c.

कदलीकन्द (Root stock of the plantain tree Beng kalar ete) ९७, १३०, ३०९ &c.

कदलीकन्दक (Root stock of plantain tree) ७४

कदलीकन्दतोय (See कदलीकन्द निर्य्यास) १३०

कदलीकन्दनिर्य्यास (Watery juice of the root-stock of the plantain tree) १६१

कदलीकन्दसार (See कदलीकन्द निर्य्यास) ९७, ११३

कदलीरस (Juice of the plantain) ९६ ९७, ९९

कनक (Gold) १२४, १३०, १७०, १७२, २४५, २६१, २९४, ४१३ &c.

कनक (A sort of dhuturá called kanak dhuturá) ३३२, ३४१, ३५० ३६४ &c

phantum, Corr, Beng kathbel) २७१

करञ्जाख्य (See करञ्ज) १३६

करवीर (Nerium odorum, Soland, Beng karabí, also *a sort of creeper* "हयमार समाकारा लता पुष्पसमन्विता, करवीरलतेत्युक्ता"—रसकामधेनु) ६५, ७० ८७

करवीरक (See करवीर) ३८२

करिन् (See नाग) ३०६

करियाग्नि (A fire of dry cow dung) ३४३

करीषाग्नि (See करिषाग्नि) ४४ ४३१

कर्कट (—कर्कटक A sort of कन्द विष) १३७

कर्कटास्थि (*Crab-shell*) ८६ ८७ ३१०

कर्कटी (A sort of cucumber, Cucumis Melo Linn, Beng kánkud) ४१८

कर्कोटि (See कर्कोटी) ४१६

ककाटी (—ककाटिका Beng *kánkrol*) ६० २४४

कर्कोटीकन्द (Fllo under ground stem of कर्कोटी) २१५

कषाख्य (=श्वेतझिण्टी White Barleria cristata) १४२

कर्त्तरी (A sort of महौषधि) २२४, (origin of) २३५, (varieties of) २३५—२२६

कर्दम (=पङ्क "सदया मर्द्दिता चैव (कज्जली) पङ्क इत्यभिधीयते'—रसकामधेनु) २७२

कर्पूर (Camphor) ६ ८४, १७०, ३३७, ४१७

कर्षक (A sort of kánta or kántapáshána, see कान्त पाषाण) ७६ ३६६

कर्षाग्नि (See करिषाग्नि) ४४ ३४६

कर्षानल (See करिषाग्नि) १८६

कमल (The uterus, the embryo, here it means मांसपिण्ड) ४३४

कल्क (A paste prepared by grinding dry or fresh vegetable substances on a stone with a muller and then making a thin paste with the addition of water when necessary) ("य पिण्डचार्द्रद्रव्याणां

काचकिट्ट (=काचमल. Excretion of mica mixed with saline earth, Beng malamati) ९६
काचकूपी (Glass bottle) १८४
काञ्चन (Gold) (See सुवर्ण) ११५
काञ्चन (Bauhinia acuminata, Linn, Beng. kánchan) १४२
काञ्चनार (Bauhinia variegata, Linn., Beng rakta kánchan) ३०८, ४२०
काञ्चनी (Turmeric. Curcuma longa, Roxb., Beng halud) ५६
काञ्जिक (A sour gruel prepared from the acetous fermentation of powdered paddy and other substances, see धान्याम्ल) ४३, १२१, १५३ &c
काञ्जिकाम्ल (Boiled rice steeped in काञ्जिक, see काञ्जिक) ४१६
काञ्जी (See काञ्जिक) १६५
कान्त, कान्तक (See कान्तपाषाण) (Varieties of) ७६,८६,४०३,४२७
कान्तचूर्ण (Powdered कान्त, see कान्त) ४१३
कान्तचूर्णवृष्टि (A smallest portion of कान्तचूर्ण, see कान्तचूर्ण) ४२८
कान्तातीक्ष्ण (A sort of cast iron called कान्तलोह) २६२
कान्तनाग (The best कान्त—सर्व्वतोमुख कान्त, see p. ७७) ७६
कान्तपाषाण (A sort of stone called कान्त—as loadstone) ६८, ८३, ३१०, ३५१ &c
कान्तबन्ध (Binding of कान्त or loadstone) ३२५
कान्तमुख्य(The best कान्त—सर्व्वतोमुखकान्त, see p. ७७) १३५
कान्तलोह (Cast iron, Beng. kántilohá, d r. कान्तिलोह, काललोह इति रसकामधेनु) ११७, १८२, ४०३
कान्ता (A plant called priyangu or krishnakali, d r. क्रान्ता) १५२
कान्ताकान्त (d. r. कान्तिकान्त, कान्तिलोह, see कान्तलोह) २६८
कान्तसत्त्व (Essence of कान्तपाषाण) १६६, ४१४

कालिका (A sort of impurity (दोष) of mercury or metals or minerals, see पारददोष) १०५, २११, ३८२

कालिङ्ग (Water melon Beng tarmuj) ४१८

काशीस (Ferrous Sulphate, Sulphate of iron of two varieties—dhátukásísa = green vitriol, and pushpakásísa = yellow vitriol, Beng hirákas) १२०, १४१ &c

काशीसशुद्धि (Purification of काशीस) ११२

काश्मीरद्रव (Fluid of कुङ्कुम or crocus sativus, Linn) २२१

काश्मीरिपाषाण (Stone of Kásmir) २२०

कासमर्द (Cassia Sophora, Linn, Beng kálkásundí) ४२, ११२

कासीस (See काशीस) ८६, ९९ &c

किंशुक (Butea frondosa, Roxb, Beng palása having flowers of 4 colours—red, yellow, white and blue; see पलाश) ६६, १३८ &c.

किंशुकद्रव (Fluid of किंशुक) १४२

किंशुकरस (*Juice of* किंशुक) ३८२

किट्ट (A rust of iron called mandura) ४८

कीट (Worm) ४०१

कीटमारी (=रक्तलज्जालुका red lajjávatí, d r सिंहतुती) ७०२

कीलालरस (Juice of शल्लकी or Boswellia serrata, Roxb) ८३

कुक्कुटी (=शाल्मली Bombax Malabaricum, D C, Beng. simul) ५८

कुक्कुटीकन्द (d r कर्कोटीकन्द, *under ground stem of* कुक्कुटी, see कुक्कुटी) ३५५

कुङ्कुम (Saffron) ६, ६६, १८४, ४२०, ४३१

कुञ्जर (See नाग) ३०१

कुटिल (=वङ्ग=वङ्ग Tin, Beng ráng) १०२, ११०, १८१, २९४, ४२३

Linn, safflower, Beng kusumphul) ६६, ३६०

कुसुम्भक (See कुसुम्भ) ४१६

कुसुम्भज ([Oil of] kusumbha see कुसुम्भ) ६५

कुहुकंविका (d r कुकविका or कुकपिटका=साकुरुण्डवृक्ष, a sort of creaper very difficult to be identified) ६०

कूपीपाषाण (d r कूर्म्मपाषाण or कूपिकापाषाण, the heap of pebbles in the bed of a river is called कूप, or कूपी or कूपिका) ४६

कूर्म्म (Tortoise) ६६

कूर्म्मपृष्ठ (Tortoise-shell) ८३

कूर्म्मास्थि (See कूर्म्मपृष्ठ) १२१

कृताञ्जलि (Mimosa pudica, Linn, Beng Lajjávatí latá) ६२

कृष्ण (The best iron, i e steel) ११७

कृष्णकनक (Beng black kanak dhuturá) ६०

कृष्णजीरक (Nigella sativa, Linn, Beng kála jirá) ६०

कृष्णतैलक (Oil of कृष्णतिल or black sesamum Indicum DC) ६२

कृष्णपर्णी (Black ocimum sanctum, Linn, Beng kála tulasi) ५८

कृष्णमार्जारी (d r. कृष्णमञ्जरी, a sort of creaper difficult to be identified) ६१

कृष्णराजि (=कृष्णसर्षप Black mustard) २२५

कृष्णविष (A sort of virulant poison, see महाविष) ६५

कृष्णा (d r मूर्वा, a sort of creaper "भिन्नकज्जलसंकाशा लता कृष्णलतेत्यसौ"—रसकामधेनु) ५७

कृष्णागुरु (Black अगुरु, see अगुरु) २७६

कृष्णाभ्र (Black mica) ६८, ६६

कृष्णाभ्रक (See कृष्णाभ्र) १३३, २६२ &c

कृष्णाभ्रपत्र (A plate of black mica) ७४

कृष्णाभ्रसत्त्व (Essence of black mica) १७३

leaves of कोषातकी; see कोषातकी) १४३

कोष्ठ (See कोष्ठिका) ११४

कोष्ठक (See कोष्ठिका) (Description of) ५३, ५४

कोष्ठिका (Koshthí apparatus. See Hindu Chemistry by P C. Ray, Vol. I. p. 89, Beng. Hápar) ४२, ४८

कौमारी (=कुमारी=घृतकुमारी. Aloe verá, Linn) ६३

कौरण्डक (Belonging to कुरण्डक =मदनवृक्ष=Randia dumetorum, Lamk.) १३८

कौबेरीमूल (Root of उत्तरवारुणी, see उत्तरवारुणी) १६०

कौसुम्भ (Juice of कुसुम्भ see कुसुम्भ) ३८५

क्रान्ता (=बृहती. Solanum Indicum, Linn , Beng. viruti or vyákur) २३७

क्रामण (Penetration or transmission) ११, ५६ १३६, १४७, २५०, २६७, &c

क्रामिकौषधि (Transmitting plants) ६२—६३

क्रोष्टुजिह्वा, (=शृगालजिह्वा, probably Beng. chákuliá) २७७

क्वथितजल (Decocted water) २६८

क्वाथ (Decoction generally prepared by *boiling one* part of vegetable substances with sixteen parts of water, till the latter is reduced to one-fourth, "पानीयं षोडशगुणं क्षुण्णाद्द्रव्याद्विनिक्षिपेत । मृत्पात्रे क्वथितं ग्राह्यमष्टमांशावशेषितम् । शृतः क्वाथः कषाय यश्च निर्यूहः स निगद्यते ॥" —योगतरङ्गिणी) ८९

क्षत्रियमारण (Killing of वज्र of क्षत्रिय *class, see p. 80*) ८७

क्षमापाली (d. r क्षेमपाली. A sort of ओषधि) ६२

क्षार (Alkali) ४२, ९६, १००, १०३ &c.

क्षारत्रय (*3 sorts of alkali*—सर्जिक्षार, यवक्षार and टङ्कण क्षार, i e natron, saltpetre and borax) ९०, १४३, १५९

ख

खग (=कासीस, Sulphate of iron, see कासीस) ५१, १०८

खड गारी (=खड गिमार, Scirpus maximus, Beng. khadgako shalata) ५८

खल्लसौराष्ट्री (A variety of सौराष्ट्री earth, see सौराष्ट्री) १२०

खदिर (Acacia catechu Beng khayer) ६६, १३६

खदिराग्नि (Fire of खदिर wood, see खदिर) ३३६, ३४१

खदिराङ्गार (Charcoal of खदिर wood) ३३८, ३४६

खरमञ्जरी (=अपामार्ग, see अपामार्ग) १६०

खराग्नि (तीव्रानल, intense fire) ११४

खर्पर (=रसक [खर्परीतुत्थक], a sort of calamine or zinc ore) १०३, ३७८, ४३०

खर्पर (—स्थालाच विशेष Beng khápra) १३८, २२० ३३२

खल्ल ([Generally spelt खल्ल in all the MSS] A vessel or mortar for grinding drugs) ४२, (made of different materials) ५४, (varieties of—as तप्तखल्ल) १७४, (and as स्निग्धखल्ल) ३२८

खल्लपाषाण (See खल्ल) ३६६

खसत्त्व (=अभ्रसत्त्व Essence of mica) १३२, १३५ &c.

खादिराङ्गार (Charcoal of खदिर wood) ११२

खुर (Hoof) ३६१

खेचर (=कासीस, Sulphate of iron) ६३

खेचरता (A certain state of mercury, the sky going efficacy of mercury) १८०

खेचरी (A sort of जारणा [see जारणा]) १७२, (a sort of गुटिका or pill) २६२, २७०, २७१

खोट (One of the seven stages of mercury, Beng चमक, फुट) १८६, (definition of) १६०

गन्धकबन्ध (Binding or fixation of sulphur) ३३५

गन्धकशुद्धि (Purification of sulphur) ११०

गन्धचूर्ण (See गन्धकचूर्ण) २१६

गन्धतैल ("आवर्त्तमाने पयसि दत्त्वा गन्धकजं रजः। तज्जातदधिजं सर्पिर्गन्धतैलं वदन्ति हि॥" Sulphurated butter prepared from milk boiled with the addition of sulphur) ८६, ३४१

गन्धनाग (Sulphurated lead, गन्धकजारित सीस) १७१, १८२

गन्धपाषाण (Sulphur) १२०, १३३, १३५ &c

गन्धपिष्टी (Sulphur paste) ३३४

गन्धर्वतैल (एरण्डतैल, castor oil) ६७

गन्धाभ्र (Amalgam of sulphur and mica) ३३०

गन्धाश्म (See गन्धपाषाण) २४६

गर्भद्रुति ("द्रुतिं चरति सूतेन्द्रो यथाण्डं च कुलाङ्गनः"—रससार।" Liquefaction of metals or minerals within mercury) १४०, १६५, १८५ &c.

गर्भयन्त्र (An apparatus for calcination of paste) (Description of) ४५, ३३४

गाङ्गेरी (=नागबला, Sida spinosa, Linn) १५७

गार, गारा ("जले चिरं प्रौर्णा मृत्तिका गारम्"—रसकामधेनु। Earth steeped in water for several hours, as is prepared for kánchá masonry, which is called tagár by the masons) ४८

गिरि (=शिलाजतु Bitumen) १००

गिरिकर्णिका (Beng Aparájitá) ५८, ३२५

गिरिकर्णी (See गिरिकर्णिका) १५२

गिरिजतु (=शिलाजतु Bitumen) १३३, २६८

गिरिदोष (Impurities obtained in the stony mines of mountains) ११०, १२६, १५७

गिरिमधाक (=मोरक, [according

chholá, Hindi chanakloni) ६8

चण्ड (A fierce god, who is called भूतजातान्तक or *destroyer of* elements or existing beings) 8३६

चण्डाली (लिङ्गिनीलता according to राजनिघण्टु but भून्या मलकी according to रसकाम धेनु) ५८

चण्डालीकन्द (=चण्डालकन्द known as chandálsák) ३३३

चन्दन (Santalum Album, Linn) ६

चन्द्र (=तार=Silver) २७० 8२७

चन्द्रतोय (See चन्द्रोदक) २३२

चन्द्रवल्ली (=सोमलता according to राजनिघण्टु, but वाकुची and सोमा according to रस कामधेनु) 8३२

चन्द्रहेम (The amalgam of silver and gold) २०६

चन्द्रार्क (The amalgam of silver and copper. "भागाः षोडश तारस्य ताम्रस्य द्वादशैकया। यावत्तितास्तु चन्द्रार्क वर्णोत्कर्ष-करद्वयम्।"—रसकामधेनु) २८८, ३०८ &c.

चन्द्रार्कयन्त्र (*Plates of silver* and copper alloyed together) १३६, २२३

चन्द्रार्कादि (The moon, the sun and the rest) 8३8

चन्द्रोदक (Moon water or rather *fullmoon water*) (Definition of) २३१, (Effect of) २३३

चपल (One sort of महारस, "ईश्वरस्य माक्षिकं कर्णचमलं सौवीराद्यं च नेत्रजम्। नासा मलं तु चपलं मलं देहस्य टङ्गणम्॥" "नानाविधं विजानीयात् चपलाख्यं महारसम्। नाग सारविषस्वर्णवङ्गसीसकादिपूर्ण कम्॥" "विंशत्पलमितं भागं भातुलुङ्गेन मर्दितम्। विमर्द्य पुटयेत्तावत यावत् कर्मावशेषि-तम्। न मल पुटमहत्येव चप मायाति सर्वथा। चपलोऽयं समाख्यातो वार्त्तिकैर्नागसम्भवः॥ इत्य हि चपम, कार्यो वङ्ग

Beng. chukasák) ३८२

चिञ्चारस (Juice or pulp of tamarind fruit) ३६१

चिञ्चास्थि (The kernel of tamarind fruit, Beng tentul bichi) ८४

चित्र (See चित्रक) १४४, २६८

चित्रक (Plumbago Zeylanica, Linn, Beng. chita) ११८, १२१, (of 3 kinds) २२१ &c.

चित्रकक्षार (Alkaline ash of चित्रक, see चित्रक) ७४

चित्ररस (Milky juice of चित्र, see चित्रक) ३६१

चिरविल्व (=करञ्ज. see करञ्ज) ४१६

चीर (A rag) ४८

चुम्बक (A sort of कान्त or कान्तपाषाण, see कान्तपाषाण) ७६

चूर्ण (A powder prepared by pounding dry substances in a mortar with a pestle, and passing it through cloth) ७५

चूर्णपारद (A synonym of दरद, see दरद) १०६

चूर्णबन्ध (Binding or fixation of चूर्ण or powders) ३६६

चूलिका(See चूलिकालवण; चूलिका =नवसार इति रसकामधेनु, see नवसार) १८२

चूलिकालवण (A sort of salt, called by some writers as नवसार or nausadar) ६४, १८२, १८३ (vide Hindu chemistry, Vol. 1. p. 96)

चूली (See चूलिकालवण) १८२

छ

छत्री (Disfigured mercury having the shape of an umbrella) ३५२

छागक्षीर (Goat-milk) ११४, ३००

छागमूत्र (Goat-urine) ३८२, ३६८

छुछुन्दरी (A musk-rat or a shrew mole, Beng. chhuncho) १६२

छेदन (A graver, Beng. chheni) ४२

ज

see विड vide also Hindu chemistry Vol 1. pp 72 and 73) १४१

जीरकद्वय (Two sorts of जीरक or cuminum cyminum, Linn, such as white and yellow जीरक) ३५०

जीव (See जीवक) २७७

जीवक (Pentaptera tomentosa, a plant called jivaka, Beng jiyat shashti) २६१

ज्योतिष्मती (Cardiospermum Halicacobum, Linn, Beng latáphatki) १३६, (definition of) २२३, ३६०

ज्योतिष्मतीतैल (Oil of ज्योतिष्मती creeper, see ज्योतिष्मती) २२३

ज्वालामुखीक्षीर (Milky juice of red चित्रक, see चित्रक) ९०

ज्वालिनी (=मूर्वा Sansevieria zeylanica, willd) ५७, ११६, ३४८, ३५०

ज्वालिनीबीज (Seed or root of ज्वालिनी, see ज्वालिनी) ११०

ट

टङ्क (See टङ्कण) ६७, ११६ १८७, ३२५ &c

टङ्कण (Borax, Beng sohágá) ५१, ६६ ७४ &c

टङ्कणक्षार (Alkali of टङ्कण, Borax) ६४ १६० &c

त

तक्र ("तक्रं पादजलं प्रोक्तम्", buttermilk with a fourth part of water) ४२४

तक्रभक्त (Boiled rice with buttermilk) ४१६

तगर (Tabernæmontana coronaria Br, Beng tagar) ३४४

तण्डुलीयक (=विडङ्ग, Embelia Ribes, Burm) ४०२

तपनीय (Gold) ३८२

तप्तखल्ल (A sort of खल्ल see खल्ल "द्वादशांगुलविस्तार, खल्लो भवति वर्तुल, । लौहैर्निर्मितो यस्तु तप्तखल्लः स उच्यते ।"

तारशोधन (Purification of silver) ११६
ताराभ्र (An amalgam of silver and mica) १३०, १३१ १६३ &c
ताराभ्रक (See ताराभ्र) ३६६
तारारिष्ट (Arista or decoction of silver) १८६, १८८ २८८ &c.
तारार्क (Silver and copper) ३७६
ताल (=हरिताल, Orpiment) ८५ १२४, १३७ &c
तालक (See ताल) ८३ ८४, ८६ १०८, ४१८ &c
तालकबन्ध (Binding or fixation of orpiment) ३३६
तालकशुद्धि (Purification of orpiment) १११
तालमूल (=तालमूली Curculigo orchioides, Gaertn) ३८७
तिक्तशाक (=वरुणवृक्ष, Cratæva religiosa, Forst) १६०
तिन्तिडी (Tamarindus Indica, Linn , Beng tentul or Am lavctasa) ५८
तिनिश (Ougenia dalbergioides, Benth , Beng jarulgáchh) १२२
तिन्तिणी (Tamarind, Beng. tentul) २२८
तिन्तिणीक (See तिन्तिणी) ६४
तिन्दुक (Diospyros Embryopteris, Pers , Beng gáb) ७०, ७२, २७१
तिमिर (=तमाल, Garcinia Xanthochymus, Hook f) १८६, ३०६
तिल (Sesamum Indicum DC) ६४, १११, ११४, १४२, ४१६ &c.
तिलज (Oil of tila see तिल) ६५
तिलतैल (Oil of tila, see tila) १०६ ४१६
तिलपर्णी (तिलोनी नामक शाक विशेष) १६२, ३३१
तिलपिष्ट (Sweet cake made of tila see tila, Beng tilkuta) २४६
तीक्ष्ण (Iron, see तीक्ष्णलोह) ११५, (of 3kinds) ११७, ४०३ ४२४ &c
तीक्ष्ण (d. r तिक्त Spices with

द्रव्यौषधि (Vegetable ओषधि or plant) २०६

तैल (Oil) ११, (varieties of) ६५, १३६ &c.

तोयवल्ली (=अम्रतवल्ली, called रुदन्ती in चित्रकूट) ६०

तोल, तोलक (12 máshás, weight of 1 Rupee) १५१

त्रपु (Tin, see वङ्ग, Beng ráng) ११७

त्रिकटु (See कटुत्रय) २०८, ३६७

त्रिकटुक (See त्रिकटु) १२२ १५४

त्रिकर्षमूल (The root of त्रिकर्ष, viz. नागर, अतिविषा and मुस्ता, Beng. sunth, ataich and muthá) ८५

त्रिक्षार (3 alkalis—टङ्कणक्षार, यवक्षार and सर्जिक्षार) ६४, १२२

त्रिदण्डी (A sort of creaper, "सपुष्पाललितोपेता रक्तवस्त्र फलान्विता। रसबन्धविधौ प्रोक्ता त्रिदण्डीति इताभिधा॥"—रस कामधेनु) ६१, ४२८

त्रिपर्णी (=शालपर्णी, Desmodium gangeticum, DC, Beng. sálpání) ५८

त्रिपुष्प (Flowers of 3 colours, i e. white, red and yellow) १११

त्रिफल (See त्रिफला) १००

त्रिफला (Aggregate of 3 myrobalans—आमलकी हरीतकी and विभीतक, see आमलकी and विभीतक in their respective places, हरीतकी=chebulic myrobalan) ७६, १२२, १५२, १५५, २५०, ४०३ &c.

त्रिफलाक्काथ (Decoction of three myrobalans) ४०३

त्रिमधु (Aggregate of 3 sweets—honey, ghee and sugar) ३२२

त्रिलोह (Aggregate of 3 metals —gold, silver and copper) २६३

त्रिशूली (A sort of creaper, "त्रिशूलाकारपत्रा या सम्याकफलवत्फला। त्रिशूलिनीति विख्याता" —रसकामधेनु) ६१

त्रुटि (The smallest weight and

दार्व्वी (=दारुहरिद्रा. Berberis asiatica, Roxb.) ७३

दाली (See देवदाली) १२१

दिव्यौषधि (धी) (Plants of divine character, 64 in number, also called कुलौषधि) २०६, २१०, ३४१

दीपयन्त्र (=दीपिकायन्त्र, "तिर्यक्पातनस्थानमेतत"—रसकामधेनु। An apparatus called Dípiká which occupies the place of Tiryakpátana yantra) ३०५

दुर्दान्ती (Mercury not properly fixed) ३५२

दुर्मेली (Mercury not properly mixed) ३५२

देवदारु (Cedrus Deodara, Loud) १३६

देवदाली (Andropogon serratus, Retz , Beng. deyátádá) ६०, ६१, ६२, ११४ &c

देवदालीदलद्रव (Liquid extract of the leaf of देवदाली, see देवदाली) १४२

देवदालीफलरज: (The dust or pollen of देवदाली fruit) ११८

देवदालीरस (The milky juice of देवदाली, see देवदाली) ६७, १२० &c

दोला (See दोलायन्त्र) ३५२, ३५५

दोलायन्त्र (A suspention apparatus, see P. C. Ray's Hindu chemistry, Vol. 1 p. 121) ४३, १६१ १७४ &c.

दोलास्वेद (Persperation or fumigation by Dolá apparatus, see दोलायन्त्र) ५८, ८८ &c.

द्रव्यसंस्कार (Purification of objects—such as gold, silver, lead &c) २६५

द्राक्षा (A grape) ४१६

द्रावक (A sort of कान्तपाषाण, see कान्तपाषाण) ७६

द्रावकपञ्चक (See द्रावणपञ्चक) ७५ ११४

द्रावण (Liquefaction, a sort of संस्कार of mercury) १४०

द्रावणपञ्चक (Five liquefiers or liquefacients, viz. गुञ्जा or Abrus precatorius, टङ्कण or

sus latifolia, Wall, Beng dhaoyá) २२८

धातकी (Woodfordia floribunda Salisb Beng dháiphul) १३२

धातु (–गिरिमृत्तिका, Red ochre, Beng girimáti) ११४, ३६५

धातुमाक्षिक (=रौप्यमाक्षिक according to रसकामधेनुः, but स्वर्णमाक्षिक according to राजनिघण्टु, see माक्षिक) ६८

धात्री (=आमलकी, see आमलकी) १६७ २६८ ४०१

धात्रीफल (The fruit of आमलक वृक्ष, see आमलकी) ११६

धात्रीरस (Juice of धात्री, see धात्री) २२६, ४०१

धान्याभ्रक (A preparation of mica with sáli rice) ७०

धान्याम्ल (Sour gruel made of the fermentation of rice water, see काञ्जिक) १००, (d r. सुधाम्ल) १५२, १६०, १६७

धान्याम्लक (See धान्याम्ल) ७२

धुत्तूर (Datura Metal, Linn., Beng dhuturá) ३३२

धुत्तूरकरस (Milky juice of Datura Metal, see धुत्तूर) ३३६

धुत्तूरद्वय (White and black Datura Metal) ११८

धूमज (See धूमोत्थ) १६६

धूमसार (=गृहधूम The soot, Beng jhul) ११४, १५३, १८७

धूमावलोकिन् (Mercury in a certain stage or the best refined stage of mercury, which engenders खेचरता or the sky going eficacy) २८५, २८६

धूमोत्थ (=वज्रक्षार, most probably carbonate of potash) १८७

धूलि (A stage of mercury) ३८५

न

नक्तमाल (See करञ्ज) ११० ११८

नक्ताह्व (Oil of नक्ता or नक्तमाल, see नक्तमाल, d r तिलक–इङ्गुदीपत्रज) ६५

नभ. (=अभ्र, see अभ्र) १६५

नागशोधन (Purification of lead) ११७

नागाभ्र (An amalgam of lead and mica) १३१, १६३ &c.

नागाभ्रक (A sort of mica) ६८, ६९

नागाभ्रककपालिन् (A process of dying metals or minerals with the aid of lead and mica according to the method adopted by the Kápálikas) ३०७

नागास्थिभस्म (Boneash of an elephant) ३६५

नागिनी (=नागदन्ती, "नागिनीत्युच्यते वल्ली नागभोगसमाङ्गिका। सर्पादिकविषघ्नी च सा स्वच्छरसबन्धिनी ॥"—रसकामधेनु) ६२

नागिनीकन्द (Under-ground stem) or bulbous root of नागिनी, see नागिनी) २२२

नारङ्ग (=नागरङ्ग, Citrus Aurantium, Linn , Beng. kamalá nebu") ६४, २७१, ४२०

नारङ्गाम्ल (Acid of नारङ्ग, see नारङ्ग) ६७

नारिकेल (Cocoa-nut palm) २७१

नारी (=अश्वबला इति प्रसिद्धा ओषधि, a plant known as aswabalá) १२२

नारीक्षीर (See स्त्रीस्तन्य) २१४

निगल (=निगड़. A sort of preparation, which acts as a fetter to bind mercury, and with which the crucible is smeared or plastered) ३४५, ३४६

निचुल (=हिज्जल, Barringtonia acutangula, Gaertn., Beng. hijal) ७१, ७२, ११६ &c.

निचुलक्षार (Alkali of निचुल, see निचुल) १४२, १४३

निम्ब (Melia Azadirachta, Linn., Beng. nim) १६१, ३७४

निम्बपत्र (*Leaf of* निम्ब, *see* निम्ब) ८८

निम्बुक (*Citrus medica*, Linn., *Beng. kágji nebu*) ११०

नीलोत्पल (Here means sapphire) १७७

नृकेश (Human hair) ३११

नैवरोगारि (A synonym of रसक) १०३

प

पक्वबीज (Ripened बीज, i e gold, silver and other metals or minerals, ripened with the help of other metals or minerals) १३४, २६६

पञ्चगव्य (5 objects obtained from a cow, viz. milk, urine, dung, curd and ghee) ११३, ११४

पञ्चद्रावक (See द्रावकपञ्चक or द्रावणपञ्चक) ८७, ३८०

पञ्चपटु (See पञ्चलवण) १५६

पञ्चमाहिष (5 objects obtained from a buffelow, viz. milk, urine, dung, curd and ghee) ११४

पञ्चमृद् (5 sorts of earth, viz earth, ant hill, red ochre, chalk and salt or saline earth , "वल्मीकमृत्तिका भूमिः गैरिकं खटिका पटु। इत्येता मृत्तिकाः पञ्च संप्रोक्ता रसकर्म्मणि ॥") ३६३

पञ्चरत्न (5 sorts of दिव्यौषधि,—मन्नसिद्वासभा, कङ्कालखेचरी, इन्दिरा, चमापाली or क्षमापाली and निशाचरी, ६३, ६४। "कनकं हीरकं नीलं पद्मरागञ्च मौक्तिकम्"—these 5 sorts of metals or minerals) १६२

पञ्चलवण (5 sorts of salt—viz. काच, सैन्धव, सामुद्र, विड and सौवर्च्चल) ३५५

पञ्चाङ्ग (5 parts of a tree, viz. root, fruit, leaf flower and bark) ७२, ८४, ३१६ &c

पञ्चाङ्गुली (=तक्रा, a small plant known by the name of takrá) ३८८

पञ्चाम्ल (An aggregate of 5 acids —such as (1) कुल, दाडिम्ब, निम्बिडी, चुक्रक, अम्लवेतस ,

परिकाल (A sort of iron ; according to some it is हुन्नाल or hunnála) १२५

परिवाप (See धावाप) ११८

परूषक (Grewia Asiatica, Linn., Beng. phalsá) ४१६

पर्पटिका (=सौराष्ट्री, see सौराष्ट्री) १३५

पल (Eight tolás) १५१

पलाश (=किंशुक. *Butea frondosa*, Roxb.) ६४, १४२ &c

पलाशक (The lac, being produced *from the* पलाश *tree*, see पलाश) १२४

पलाशक्षार (Alkali of palása, see पलाश) ११८

पलाशतैल (Oil of पलाश, see पलाश) ३३८

पलाशपुष्पतोय (*Water in which* palása flowers are steeped or macerated) १७३

पलाशभस्म (Ash of palása tree) १७०

पलाशमूल (*Palása root, see* पलाश) ३२८

पलाशमूलतोय (Water in which palása roots are steeped or macerated) ३४१

पलाशबीज (Seeds of *palása*, see पलाश) २७१, ४०१

पलाशबीजनिर्यास (Expressed *juice of the seeds of palása*, see पलाश) ३४७

पाटली (Stereospermum suaveolens, DC, *Beng. párul*) १३६

पाठा (Stephania hernandifolia, Walp., *Beng. áknádi*) ५७, १२२

पातनयन्त्रक (See पातनायन्त्र) १११

पातनायन्त्र (An apparatus called Pátaná Vide P. C. Roy's Hindu Chemistry, Vol. 1, p. 122) ३३४, ३३६

पातालयन्त्र (An apparatus called Pátála, "खिन्नद्रव्यसं पात्रम् अधश्छिद्रान्यपातकम् । गर्ते नि-धायोपर्यस्मि: यन्त्रं पातालसंज्ञि-तम् ।"—अत्र अधिरुपलानां,

आश्चार: पिष्टी" "मर्द्दनाभ्यायते पिष्टी") ८६, ८८, १४६, १६६ &c.

पिष्टीस्तम्भ (Stoppage of flow of पिष्टी, see पिष्टी) १३६

पीत (Yellow gem, see पुष्पराग) ६०

पीतगण (See पीतवर्ग) १३६, ३५२

पीतगन्धक (Yellow sulphur, see p 109) ३७७

पीतपुष्प (Flowers of yellow colour, such as पीतझिण्टी, चम्पक &c.) ११२

पीतवर्ग (An aggregate of 5 yellow objects, producing yellow dye) ६६

पीताभ्रक (Yellow mica) ६८, ६६ &c.

पीतारुण (Aggregates of yellow and red dyers, see पीतवर्ग and रक्तवर्ग) १२६

पीलुक (Salvadora persica, Linn. tooth brush tree) ६०, ६६०

पीलुतैल (Oil of पीलुक, see पीलुक) ७४

पुट ("धातुषु उपक्षेप्यनदादः पुटम्" । "रसादिद्रव्यपाकानां प्रमाणज्ञापकं पुटम्" । It is of several varieties, such as—लावकपुट, कपोतपुट, गोबरपुट, महापुट, गजपुट, वाराहपुट, कुम्भपुट, भूधरपुट and भाण्डपुट) ८६&c.

पुटपाक (Roasting. "द्रव्यमापोषितं जम्बूवटपत्रादिसम्पुटे। वेष्टयित्वा ततो बद्धा दृढं रज्ज्वादिना तथा। म्क्षेपं दाङ्गुलं कुर्य्यादथवाङ्गुलि मात्रकम्। दद्देत पुटाकारादग्नौ यावल्लेपस्य रक्तता॥"—परिभाषाप्रदीप। Vegetable drugs first reduced to a paste and then wrapped up in jambu or vatapatra, firmly tied with fibres of some sort, covered with a layer of clay from half to one inch in thickness, are roasted in cow-dung fire. When the layer of clay assumes a brick red colour on the surface, the roasting is known to be completed.) ८६, ८९

बदरी (Zizyphus Jujuba Lamk Beng kul) ८६

बदरीपत्र (Jujube leaf) ८८

बद्ध ([Mercury] Bound or fixed) १५०

बद्धजारणा (Calcination of mercury when fixed) ११, १५७ २७४

बन्ध्या (See बन्ध्याकर्कोटी) ६२, ११३ ३३८

बन्ध्याकर्कोटी (=तिक्तकर्कोटकी, Beng titkánkri) ३१३

बला (Sida cordifolia Linn Beng white bedela) ५७, १२२ १६० ३४० &c.

बालजारणा (Calcination of mercury when in the early stage) ११ १५७ २७४

बालमोचका (Young शाल्मली or Bombax Malabaricum DC Beng chárá simulgach) ५८

बालवत्सपुरीष (Feces of a calf) ३८४ ३८५ ४११

बाला (Pavonia odorata willd) ८७०

वालुकायन्त्र (An apparatus called Báluká, "निर्वैस्त्विनीलिप्ती डितम्ट्द्म्बरादिपरिलिप्ताम् अति कठिनघटीम् अधस्ताज्ज्यङ्गुलि प्रमाणितच्छिद्रायाम् अनुरूप स्थालिकायाम् आरोप्य परितस्ता द्विव्यङ्गुलिदयसेन लवणेन निरन्तरान्तीकरणपुर सरं सिकताभिरागल परिपूर्य वर्द्धमानक मारोपणीयम क्रमतश्च त्रिचतुराणि पञ्चयाणि वा वासराणि ज्वलनज्वालया पचनीयम्"—रसेन्द्रचिन्तामणि) २१२ ३३३, ३६७

ब्रह्मचारिणी (See ब्राह्मी) ५६

ब्रह्मदण्ड(=ब्रह्मयष्टि Clerodendron Siphonanthus. R. Br ,Beng Bamanhâti) ६३

ब्रह्मदण्डी (Lamprachœnium microcephalum) ५७ ६१

ब्रह्मनिर्यास (Expressed juice of ब्रह्मवृक्ष or palása tree) १००

ब्रह्मरीति (=राजरीति, the best brass) २३१

ब्रह्मबीज (=पलाशबीज the seed

भास्करनिर्म्मित (ताम्रनिर्म्मित, made of copper) २०५

भास्करप्रिय (A ruby) २०७

भास्कराभ्रक (An amalgam of copper and mica) १६३

भिण्डिमूल (The root of भिण्डि or भिण्डी, see भिण्डी) ७०

भिण्डी (A shrub called bhendá in Beng) ८६

भुजग (Lead, see नाग) १८२ ३८२, ३८५

भुजङ्ग (Lead see नाग) ३०९

भुजङ्गम (Lead, see नाग) ११५, ३९१, ४१३

भुजङ्गमशोधन (Purification of lead) ११८

भुजङ्गास्थि (Snake-bone) ८३

भू (=स्फटिका=काङ्क्षी=सौराष्ट्र मृत्तिका "चितिमाश्री सुजाता च सौराष्ट्री"—रसकामधेनु, see सौराष्ट्री) ५१

भूचर (A name of mercury properly calcined) १०८

भूचरी (A name of calcination) १०९

भूधर (See भूधरयन्त्र) १११, २९६, ३०५

भूधरयन्त्र (An apparatus called Bhúdhara, "वालुकागूढसर्व्वाङ्गीं गर्त्ते मूषां रसान्विताम्। दीप्तोपलैः सङ्घुयात् यन्त्रं तद्भूधराङ्कयम् ॥") ४५, ३३३, ४१२

भूधात्री (See भूम्यामलक) ७०

भूनाग (=गण्डूपदी, a small species of earthworm in contrast with भूलता a larger species. Beng chhota kencho) ३८५

भूपाटली (d r भूपालटी, Beng tokápáná) ६३

भूम्यामलक (Phyllanthus Niruri, Linn Beng bhuin ámlá) ३१०

भूर्ज (See भूर्जपत्र) १०४

भूर्जपत्र (Betula Bhojpatra, Walld) ३१९

भूलता (The earthworm Beng large kencho) १०३, १९२ &c.

भृङ्ग (See भृङ्गराज) ११०, २६८, ३०३

मधु (Honey) ६६, २६८ &c.

मधुक (=यष्टिमधु Glycyrrhiza glabra, Boiss., or according to रसमञ्जरी,=मधूक Bassia latifolia, Roxb Beng mahuá) २६०, ३६०

मधुकुष्माण्डक (A sort of sweet pumpkin gourd or Benin casa cerifera Savi) १११

मधुधातुक (=स्वर्णमाक्षिक according to रसकामधेनु, but both स्वर्णमाक्षिक and रौप्य माक्षिक according to राज निघण्टु) ६८

मधुरत्रय (Ghee, honey and sugar in equal parts) २६४

मधूच्छिष्ट (Bee's wax, Beng mom) ११४, ३०४ ,

मध्यमाम्ल (Acid of middle quality, i e neither pungent nor very mild) २६६, ४१२ &c. ,

मन शिला (Realgar, Beng man chhal) १३१, १२५ &c

मन्त्रसिंहासनी (The same as मन्त्रसिद्वासना, see मन्त्रसिद्वासना) २०६

मन्त्रसिद्वासना (A दिव्यौषधि or divine plant, a गुल्मलता or a creaper having bulbous roots , this is one of the five gems i e. पञ्चरत्न or an aggregate of five best divine plants called by the name of jems, applied to calcine and purify mercury) ६३

मयूरग्रीवतुत्थ (This is not the real तुत्थ (calamine) but सस्यक having the play of colours of the throat of a peacock see मयूरतुत्थ) ३६०, ३८४

मयूरतुत्थ (A synonym of सस्यक, blue vitriol, having the play of colours of the throat of a peacock , it is different from तुत्थ, which is synonymous with रसक or calamine) १०५

मरकत (An emerald, Beng

महालता (Principal creapers, 7 in number) ३६८

महारस (Superior minerals, 8 in number) ९५, १२६ १३४, ३१५ &c.

महारसशुद्धि (Purification of महारस, see महारस) ११३, ११४

महाविष (Verulant poison) (5 sorts of, but 9 and 13 according to other authorities) ६५

महासोमा (A sort of सोमलता, see सोमलता) ३४०

महिषीक्षीर (Milk of a she-buffalo) ११३, ३८२, ३८८

महौषधि(धी) (A large or superior deciduous plant, see ओषधि) २२९

माक्षिक (Honey) ४२४

माक्षिक (Iron pyrites [see P. C. Ray's Hindu chemistry, p. 138], "कान्यकुब्जदेशजं स्वर्णमाक्षिकं, तापीतीरसम्भवं तारमाक्षिकं"—रसकामधेनु) (origin of) ९५, (varieties of) ९६, (purification of)९७, (synonyms of) ९८ &c.

माक्षिकगुण (Medicinal effects of माक्षिक) ९८

माक्षिकचूर्ण (Mákshika powder, i.e. powdered mákshika, see माक्षिक) १३३

माक्षिकशुद्धि (Purification of माक्षिक, see माक्षिक) ९६-९८

माक्षीक (See माक्षिक) ८६

माषखेचरि (री) (A sort of ओषधि, very difficult to be identified) २०५

माणिक्य (A ruby) १२७

मातुलाम्बु (Liquid juice of धुस्तूर, see धुस्तूर) १८८

मातुलुङ्ग (Citrus medica, Linn., Beng. chholanga nebu) १८६, २७१, ३७६

मातुलुङ्गफल (The fruit of मातुलुङ्ग, see मातुलुङ्ग) ७३

मातुलुङ्गरस (Juice of मातुलुङ्ग, see मातुलुङ्ग) १७७, २१६, २५९

मातुलुङ्गाम्ल (Acid of मातुलुङ्ग,

or मुण्डितका, Sphoeranthus-Indicus, Linn., Beng. mundiri) १६२

मुद्ग (Phaseolus Mungo, Linn, Beng. mugkalái) ४२०

मुद्गपर्णी (Phaseolus trilobus, Ait., Beng. mugáni, vanamudga) १५४

मुद्गाम्बु (Soup of boiled मुद्ग or of kidney-bean, Phaseolus Mungo. Linn. Beng. muger dál) ४०१

मुनि (=Vaka Sesbania grandiflora, Pers.) १६१

मुनितरु (The tree of red vaka flower) ८२

मुनितोय (Juice of vaka flower, see वक ; d.r. "मुनिते मु" [मुनिते=कुड्विते qualifying गोमांसे]—रसकामधेनु) ७४

मुनिपुष्प (=Vaka flower) ३८३

मुनिपुष्परस (Juice of मुनिपुष्प, see मुनिपुष्प) ४१४

मुनिरस (Juice of vaka [flower] ७१

मुषल (A pestle) ४२

मुसली (=तालमूली, Curculigo orchioides, Gaertn) १२१, १६०, ३१३

मूकमूषा (See अन्धमूषा) ९३, ९९, १०३, ४२८

मूत्र (Urine, 5 varieties of) ६५, १४२

मूत्रवर्ग (*An aggregate of 5 sorts of urine*) १४३

मूर्च्छित (One of the seven stages of mercury) १८९

मूर्त्तिबन्ध (One of the seven stages of mercury) १८९, १९०

मूलक (Raphanus sativus, Linn, Beng. mulá) ६४, १४४, १५२, ३५५, ३०६

मूलकन्दरस (Liquid extract of मूलकन्द=कन्दमूल=मूलक, see मूलक) १६१

मूलिका (See अष्टमूलिक) ६३

मूषका (See मूषा) ७९

मूषा (*A crucible*) ४२, (*of* 2 varieties—प्रकाशमूषा and अन्धमूषा) ४९, १०६ &c.

मेषाज्य (Ghee produced from the milk of an ewe) ३६०

मेषीक्षीर (Milk of an ewe) ३८०

मोचक (=पाटल, d. r. मोचक—रसकामधेनु, Stereospermum suaveolens, DC Beng párul or ghantá parul) १४२, ४२२

मोचकक्षार (Alkali of मोचक see मोचक) ६६

मोचक्षार (Alkali of मोच or मोचक, see मोचक) ६३

मोचिका (=शाल्मली Bombax Malabaricum DC, Beng (simul) ६४

मोदक (A sort of sweetmeat) ४०१

मोदा (=अजमोदा Carum Roxburghianum Benth Beng rádhani, according to some banayaváni) ५६

मोहिनी (d r रोहिणी see मोदा) ६१

मोरटक्षार (Alkali of मोरट or a tree known as Jatákarád) ४३०

मौक्तिक (A pearl Beng mukta) ६०

मौर्व्वी (See भूर्णपत्र) ७१

म्लेच्छ (=हिङ्गुल, Cinnabar) १०६

य

यव (A weight of 6 सिद्धार्थs or सर्षप or mustards) १५१

यवक्षार (Factitious carbonate of potash, see P C Ray's Hindu Chemistry, p 45) ६४ ७४ ७८ १७०

यवचिञ्चा (=तिन्तिड़ी, tamarind —रसकामधेनु) ६०, ७० &c

यवचिञ्चारस (Juice of यवचिञ्चा, see यवचिञ्चा) १६०, १८६

यवचिञ्चिका (See यवचिञ्चा) ३४०, ३५७

यवागू ("द्रवभिक्थममन्वितत्व यवागूत्वम्" षड्गुणवारिपक्वा चतुर्गुणतण्डुलपूर्णता बहुसिकथा उष्णिका A gruel prepared by six parts of water and four

nea Linn, Beng lál kánkdásingá, and a sort of creaper—according to रसकामधेनु) ५६

रक्तसिन्धूद्भव (Red सैन्धव, see सैन्धव) १८५

रक्तस्नुही (Red Euphorbia nerifolia, Linn, Beng. lál manasá, and a sort of creaper according to रसकामधेनु) ५६, ६१. ११८

रक्तस्नेह (See रक्ततैल) १९५

रक्ताभ्र, रक्ताभ्रक (Red mica) ६८, ६९

रक्ताष्टक (Eight red-dye-producing objects or plants—such as "दाडिमं किंशुकं लाक्षा बन्धूकञ्च निशाद्वयम्। कुसुम्भपुष्पं मञ्जिष्ठा इत्यष्टौ रक्तवर्गकः", but 5 only are mentioned in the text) ३६४

रक्तिका (Red गुञ्जा plant) ५६, (Red गुञ्जा seed) २७६

रजः (A weight of 6 yúkas (यूकाः)) १४०

रजक (Powdered dust, small particles) ३१०

(रजत (Silver) ११५, (of 2 varieties) ११६

रजनी (See हरिद्रा) ११८, १५३ &c.

रजनीचूर्ण (हरिद्रा powder, see हरिद्रा) १८२

रजनीद्वय (2 sorts of रजनी—हरिद्रा and दारुहरिद्रा, curcuma longa, Roxb and Berberis Asiatica, Roxb.) १३६, २३६ &c.

रञ्जन (Colouring, dyeing) ११, १३३, १३४ &c.

रत्न (Gems) १२६

रत्नमारण (Calcination of gems) १०६

रत्नद्रावण (Lequefaction of gems) १२२

रत्नद्रावविधि (Process of lequefaction of gems) १२२

रम्भा (See कदली) १६०, ३४०

रम्भाकन्द (See कदलीकन्द) ३५४

रम्भाफल (Fruit of कदली, see कदली) २७१

लिक्षा (A weight of 6 त्रुटिs, see त्रुटि) १५०

लुङ्गाम्ल (Acid of मातुलुङ्ग, see मातुलुङ्ग) ६४, १११ &c.

लेपलेप (See P. C. Ray's Hindu Chemistry, Vol. 1. p. 120) ३०४

लोण (Salt) ४५, ३०१ &c

लोणमृत्तिका (Saline earth) ३८६

लोणमृट्ट (Saline earth) ३०१

लोह (Generally means all the metals, but specially iron) ११५ १२६ —specially ११० &c.

लोहकिट्ट (Rust of iron or man dura) ३८३

लोहजात (All the metals, iron and the rest) ६०

लोहजीर्ण ([Mercury] calcined with iron of all varieties) ४०४

लोहत्रय (3 sorts of cast iron—रोहण, वाजर and चपलालय) ४२८

लोहदण्ड (Probably लोहितयष्टि or मञ्जिष्ठा) ६३

लोहद्रावविधि (Process of lequefaction of iron) १२२

लोहनाली (Iron blow-pipe, एक हस्तदीर्घा कार्य्या—रसकामधेनु) ८२

लोहनिघ्नक (=लोहमारक, killer of iron see रसेन्द्रसारसंग्रह) ११०

लोहपत्र (Iron plate) १२०

लोहमारण (Killing of metals and minerals) १२३, १२४

लोहयष्टि (Iron pestle It is so called probably for its being handled with the fist) २६८, ३६०

लोहमूषा (Iron crucible) ३९८

लोहयन्त्र (Iron apparatus) ८२

लोहवेध (Infusion of metals) ३६८, ४००

लोहसंकरज (A variety of gold) ११५

लोहावर्त्त (A state of melted metals, it is called घृतावर्त्त in रस म.) ५३

व

वज्रकन्दरस (Milky juice of वज्रकन्द, see वज्रकन्द) ७४, ११४

वज्रक्षार (Alkali of manasá or siju) ७४

वज्रजीर्ण ([Mercury] calcined with jewels) ४०४

वज्रपिण्डी (Definition of) ११४

वज्रबन्ध (Binding or fixation of mercury by the aid of gems) २८१

वज्रभस्म (Calx of gems) ४११, ४१६

वज्रभस्मरसायन (Medicinal effects of वज्रभस्म, see वज्रभस्म) ४११

वज्रमारण (Killing of gems, see वज्र) ८३

वज्रमूषा (A hard crucible) (Definition of) ४८ ३१०, ३२४

वज्ररत्न (Here probably means diamond, the best of the gems) २७०

वज्रलता (See वज्रवल्ली) ८९,१०६

वज्रवल्ली (=अस्थिसंहारलता, see अस्थिशृङ्खल, Beng hádjorá) ७०, ७३, ७४, ८५

वज्रवारि (Milky juice of वज्र or manasá or siju) ९३

वज्रसत्त्वरसायन (Medicinal effects of वज्रसत्त्व or essence of gems) ४१४

वज्राङ्गसुन्दरी (A pill or bolus so called) ४२७

वज्राभ्रक (A variety of mica) ६८, ६९

वज्री (d. r वज्री. Euphorbia antiquorum, Linn., Beng. tekátásiju) ५९

वज्रीक्षीर (Milky juice of वज्री, see वज्री) ८३, ८५ &c.

वडवामुख (=वाराहीकन्द, see वाराही) १४२

वत्समूत्र (Urine of a calf) ३९१

वत्सविष्ठा (Dung of a calf) ३९३

वदर (The fruit of the jujube, Beng kul) ४१९

वदरास्थि (The kernel of jujube) २८४, २९०

वनराजी (=अश्मन्तकच्छद, Beng. ábutá) ५९

वाराही ("मुसलीकन्दवत्कन्दा तद्लाकारवद्दला। सचीरा लोमशा।" Dioscorea. An esculent root, a yam, Beng. chubdi álu) ३४०, ३४८

वारुणी (A plant known as karaviruni in Concan) ३४७, ३५०

वासक (Adhatoda Vasaca, Nees., Beng. vásantiphul) १३८, १५३, ३३४

वासा (See वासक) १४२, ३१३

वास्तुक (Chenopodium album, Linn , Beng. vetuá sák) १४२, ४२०

विट् (Feces, of 5 varieties) ६५

विड् ("ऊर्द्धाधश्च विडं दद्यात्"—रसेन्द्रचूड़ामणि. A collection of certain objects required in the calcination of mercury) ११, ४२, (सर्व्वजारण—) १४१, (जारणा—) १४१, (वह्निमुख—) १४२, (ज्वालामुख—) १४२, (प्रवर—) १४३, (हेमजारण—) १४४

विड़ङ्ग (Embelia Ribes, Burm.) २६६, २६८, ४०१

विद्याधरयन्त्र ("स्थालिकोपरि विन्यस्य स्थालीं सम्यङ्निरुध्य च। ऊर्द्धस्थाल्यां जलं दत्त्वा वह्निं प्रज्वालयेदधः। एतद्विद्याधरं यन्त्रम् हिङ्गुलाकृष्टिहेतवे॥"—रसकामधेनु। See P C. Ray's Hindu Chemistry, Vol 1, pp. 124 and 125) १५३, १६५, २०२

विद्रुम (Coral) ३८६, ३६३

विप्र (वर्ण of the ब्राह्मण class) ८७

विभीत (Terminalia bellerica, Roxb., Beng. vahedá) १३८, १५३

विभीतक (See विभीत) ३३८

विभीतकफल (The fruit of विभीत tree) २७१

विमल (One of the 8 महारसs, see महारस ; see P. C. Ray's Hindu Chemistry, Vol 1. pp. 84 and 85) ६५, ६६ &c.

विमलशुद्धि (Purification of विमल, see विमल) ६६

शङ्ख (The conch shell) ६६, ११६, १३५, ३८८
शङ्खचूर्ण (Conch powder) १४१, ३०४, ३०६
शङ्खदुग्ध (The milky exudation of a conch) ८७
शङ्खनाभि (A sort of perfume) १७६ १७७, २७६
शङ्खपुष्पी (d r शरपुङ्खा Canscora decussata, R et Sch Beng dánkuni ') ५८, ६१, १५०, २१६ ३०५
शङ्खशुक्तिका (The shell of the conch) १४४
शतमूली (Asparagus racemosus, Willd) ५७
शतावरी (See शतमूली) ५७, ६२, १५२, १५४, १६०
शमी (Acacia Suma, Ham, Beng sáin) ५६, ८२
शमीरस (Juice of शमी see शमी) ७०
शम्बरी (See आखुकर्णी) ६०
शरपुङ्ख (See शरपुङ्खा) ८४
शरपुङ्खा (Tephrosia purpurea, Pers) ५७, २६८
शर्करा (Sugar) ४२४
शल्या (=मेदा according to रस कामधेनु, known as medá or mahameda) ३२४
शशवसा (Marrow of a hare or rabbit) ७०
शशशोणित (Blood of a hare or rabbit) १०४
शशिभाव (Silvery aspect, i e moon white) ४३०
शाक (*Tectona grandis, Linn*, Beng segum) १३८
शाकपल्लववारि (The juice of the tender leaf of शाक, see शाक) ३८५
शाकपल्लवसार (Essence of the tender leaf of शाक) १०३
शाकवृक्ष (See शाक, Teak tree, Beng segungáchh) २२८
शाखोटक (Streblus asper, Lour, Beng seodá) ५६
शाखोटकी (See शाखोटक) ६१
शाल्यन्न (Boiled rice called sáli, its rural name is áman or

वीज, seed of शिवा, see शिवा) १४४

शुकतुण्डक (A sort of दरद or हिङ्गुल or cinnabar) १०५

शुकतुण्डी (=शुकनसा, शुकजिह्वा, Beng suáthunti) २१६

शुक्ति (Pearl-oyster, Beng jhinuk) ६६, ३८८, ३६१

शुक्लवर्ग (An aggregate of 5 objects producing white dye) ५०, ६६, ३८८

शुक्लाभ्र (White mica) ६८

शुण्ठी (Dry ginger Beng sunth) ३५५ ३७६

शुद्धाभ्रककपालिन् (d r शुभ्राभ्रककपालिन, here शुद्ध=शुभ्र A process of dyeing metals or minerals with the aid of white mica according to the method adopted by the kápálikas) ३२८

शुभ (A weight of ३२ palas) १५१.

शुल्ब (Copper, see ताम्र) १०२, (70,00 hues of) १२७, (पक्व वीज of) १३६, (colouring of) १३८ &c.

शुल्बक (See शुल्ब) २७८

शुल्बकपालिका (A process of dyeing metals or minerals with the aid of copper according to the method adopted by the kápalikas) ३३३

शुल्बचूर्ण (Copper powder) १३३

शुल्बजीर्ण ([Mercury] calcined with copper) ४०६

शुल्बपत्र (Copper plates) २१६ २२६, ३५६, ३८०

शुल्बाभ्र (An amalgam of copper and mica) १६१, ३४४ ४२७

शुल्बाभ्रककपालिन् (A process of dyeing metals or minerals with the aid of copper and mica according to the method adopted by the kápálikas) ३०७

शुष्कक्षार (=घवक्षार Alkali of धव or Anogeissus latifolia, Wall) ११८

शूरकन्द (The bulbous stock of

सह्याद्रेवी (See सह्यदेवी) ५७
सामुद्र (Sun dried sea salt, manufactured in the Madras Presidency, Beng karkach) ६४, १७०, ३०३, ३०४, ३६१
सारण (See सारणा) ११, १४७ (description of) ३७३
सारणा ("सारणा पुनर्जारणानुसारणक्रामणवेधविधिः" । "हुते सतैलयन्त्रस्थे स्वर्णादिक्षेपणं हि यत। वेधाधिक्यकरं लोके सारणा परिकीर्त्तिता ॥" "समबीज जीर्णे सूतेक्यकरणं सारणा।" —रसकामधेनु) १३४
सारणा (सारण) तैल (Oil used in the process called सारणा) (description of) १४०
सारणायन्त्र (An apparatus used for the process of सारणा) १४६
सारलोह (The best of the metals —gold and silver) ११५
सिंहवल्ली (=सिंहीलता, "सिंहिका नाम विख्याता मेषपुष्पा पर्यस्विनी। कुलत्थयवनपत्रा चीरकन्दा लता भवेत् ॥" वामा इति रसकामधेनु) ६३, १८४
सित (=सितवर्ग, see शुक्लवर्ग) १२६
सित (=श्वेतचन्दन) १४३
सितगुञ्जा (See श्वेतगुञ्जा) २३०
सितमुस्ता (Beng white muthá) ६५
सितरामठ (White asafœtida) २७६
सितसर्षप (White mustard, Beng rái sarishá) १५३
सिता (Sugar) २६८
सिताङ्कोल (White अङ्कोल, see अङ्कोल) ६१
सितार्कपत्रतोय (Milky juice of the leaf of white अर्क, see अर्क) ३६३
सितेषुपुङ्खा (=White शरपुङ्खा, see शरपुङ्खा) १६२
सिद्धार्थ (A mustard seed) १८७
सिनाडिका (d r. हिनाडिका—रसकामधेनु, d. r. खिनाटिका=रक्तपुनर्नवा , it is not easy to identify this plant) ७६
सिन्दूर (Red oxide of lead, minium) २३६

सूरणकन्दसम्पुट (A sort of cas ket or hollow cup made of the bulbous stem of सूरण) ६७

सूर्यभक्ता (=आदित्यभक्ता Cleome viscosa Linn, Beng hurhuriá) ६०

सूर्यावर्त्त (Gynandropsis pentaphylla, DC, Beng hurhuriá) ६२ २१३ ३४०

सृष्टित्रय(=लवणत्रय —रसकामधेनु viz विड सैन्धव and सौवर्चल) १६०, ३४४

सृष्टाम्बज (According to some authorities=सैन्धवलवण, according to others=the urine, the menstrual excretion and semen virile of the females —"नारीमूत्रं रज शुक्रं सृष्टाम्बुजमिति केचित' —रसकामधेनु) १५५

सैन्धव (Rock salt, originally obtained from the country called सिन्धु) ६४, ७४, ११४ &c

सैरिभ (Here means the horn of a सैरिभ or buffalo) ३५०

सोम (=सोमलता, see सोमलता) ३४३

सोमलता (Sarcostemma brevistigma, W A) ५६, ६१

सोमवल्ली (See सोमलता) १६२

सौभाग्य (=टङ्कण see टङ्कण) १०४, ११३, ११४

सौभाञ्जनरस (Juice of शोभाञ्जन, see शोभाञ्जन) १८६

सौराष्ट्री (=तुवरी A sweet scented earth of Surat in the Bombay Presidency) (of 2 sorts चूर्ण and खण्ड) ८६ १०८, ११२, १४३

सौराष्ट्रीशुद्धि (Purification of सौराष्ट्री, see सौराष्ट्री) ११२

सौवर्चल (Sonchal or so hal salt called by up country physicians as kalánimak) ६४, ७३ ७४ &c.

सौवीर (Galena or sulphide of lead, a sort of collyrium, its name is सौवीराञ्जन, being obtained from the mountains of सौवीर a country along the Indus) ६६, १२२ १४१ &c.

—योगतरङ्गिणी) ११८, २०३&c

स्वर्णगैरिक (A sort of ochre, golden ochre, Beng lálgeri máti) ३६२

स्वर्णपत्ररस (Juice of senna or सोनामुखी) ३०६

स्वेदन (Application of heat to the skin or any substance for inducing persperation, "क्षाराम्लैरौषधैर्वापि दोलायन्त्रे स्थितस्य हि। पाचनं स्वेदनाख्यं स्यात मलशैथिल्यकारकम्॥"—रसकामधेनु, "मलापकर्षणं स्वेद."—रसमार्त्तण्ड) १४६

ह

हंसदावी (Probably हंसदाह्वी=अगुरुचन्दन, see अगुरु) ६२

हंसपाक (An apparatus for calcination of mercury, this is identical with the apparatus described in रसरत्नाकर) ४७, १४३, १४४

हंसपाद (d. r हंसपाक A sort of दरद, see दरद) १०५, ३८५

हंसपादी (d r हंसपदी, Beng goálialatá, see गोधावती) ६२, ८६, ११७ &c.

हंसपादीरस (Juice of हंसपादी, see हंसपादी) २१५

हंसाह्वि (See हंसाह्वी) २१६

हंसाह्वी (Red Mimosa pudica, Linn, Beng lál lajjálu lata) ६०

हठाग्नि (=प्रबलाग्नि Intense fire) ३५७

हनूमती (=वानरी=शूकशिम्बी, Beng álákushi) ६०, ६१ २०२

हयघ्न (See अश्वमार) ३८७

हयनख (=अश्वखुर, Horse hoof) ३६०

हयलाला (Saliva of a horse) ११६

हरगौरी (Probably Mercury and Mica, see pp 6 and 68) २१६

हरवीज (Mercury) ५, १२३, २३८, २७६, ३३५

हरिंदरीरस (Juice of हरिंदरी, it is very difficult to identify this plant, if हरि means here a horse, then the plant becomes अश्वमार) २०८

—योगतरङ्गिणी) ११८, २०३&c
स्वर्णगैरिक (A sort of ochre, golden ochre, Beng lálgeri máti) ३६२
स्वर्णपत्ररस (Juice of senna or सोनामुखी) ३०६
स्वेदन (Application of heat to the skin or any substance for inducing persperation "क्षाराम्लैरौषधैर्वापि दोलायन्त्रे स्थितस्य हि। पाचनं स्वेदनाख्यं स्यात् मलशैथिल्यकारकम्॥"—रसकामधेनु, "मलापकर्षणं स्वेद"—रसमार्त्तण्ड) १४६

ह

हंसदार्वी (Probably हंसदाही=अगुरुचन्दन, see अगुरु) ६२
हंसपाक (An apparatus for calcination of mercury, this is identical with the apparatus described in रसरत्नाकर) ४७, १४३, १४४
हंसपाद (d r हंसपाक A sort of दरद, see दरद) १०५, ३८५
हंसपादी (d r हंसपदी Beng goálialatá, see गोधावती) ६२, ८६, ११७ &c
हंसपादीरस (Juice of हंसपादी, see हंसपादी) २१५
हंसाङ्घ्रि (See हंसाङ्घ्री) २१६
हंसाङ्घ्री (Red Mimosa pudica, Linn Beng lál lajjálu lata) ६०
हठाग्नि (=प्रबलाग्नि Intense fire) ३५७
हनुमती (=वानरी=शूकशिम्बी, Beng álákushi) ६०, ६१ २०२
हयघ्न (See अश्वमार) ३८७
हयनख (=अश्वखुर, Horse hoof) ३६०
हयलाला (Saliva of a horse) ११९
हरगौरी (Probably Mercury and Mica, see pp 6 and 67) २१६
हरवीज (Mercury) १, १२३, १४८, २०६ ३३५
हरिंदरीरस (Juice of हरिन्द्री, it is very difficult to identify this plant, if हरि means here a horse then the plant becomes अश्वमार) ३०८